

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Petri Danielis Huetii Demonstratio Evangelica

Huet, Pierre Daniel

Parisiis, 1679

Παραλληλισμος Veteris Testamenti Cvm Novo, In Iis Qvae Ad Messiam
Pertinent.

urn:nbn:de:hbz:466:1-16260

dicat *veritatem* definitionem complexa. Vere ergo diximus eum esse Messiam, cui uni prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt. Quod erat probandum.

PROPOSITIO NONA.

Jesus Nazarenus est Messias.

HUIC enim conveniunt prophetiæ omnes Veteris Testamenti, de Messia editæ. Quod ut accurate demonstremus postulat locus: Optimam autem hanc & tutissimam rationem fore existimo, si singula Veteris Testamenti de Christo prædicta colligam, & cum iis quæ in Novo Testamento de Jesu Nazareno tradita sunt diligenter configam. Ex hac enim Veteris & Novi Testamenti contentione apparebit Testamentum Vetus esse occultationem Novi, Novum autem esse revelationem Veteris, ut verbis utar Augustini, atque ita Veteri Novum inesse, ut rota illa, quam vidit Ezechiel, inerat alteri rotæ, juxta Gregorii Magni interpretationem; ac summum denique Testamenti utriusque esse consensum: quo consensu Christianæ religionis veritas continetur. Quamobrem is ut apertissime pateat, proponemus hic *ὁμογενίαν*, sive-comparationem clarissimarum illarum *πρῶτων* ad Christum pertinentium, quæ prænuntiatae sunt in Veteri Testamento, cum iis quæ in Novo Testamento de Christo Jesu narrantur. Ac primum testimonia ipsa decerpemus ex utriusque Testamenti libris, & sibi ex adverso & *ἀντιπροσώπιον* utrimque opposita *ἀντιθέσει* representabimus, unde facilius extare possit mirifica eorum conspiratio & concordia. Tum quoniam testimonia quædam in controversiam vocantur à Judæis, aliisque orthodoxi dogmatis adversariis, & perverforum Interpretum fraudibus oblimata est germana eorum sententia, ut labefactis doctrinæ Christianæ fundamentis tota moles corrueret, ea nos pro suscepti operis ratione adversus impietatem vel imperitiam tuebimur; non omnia certe, sed ea tantum, quorum gravius est ad legitimæ religionis tutelam momentum & præcipua auctoritas, quæque sinistris interpretationibus patuerunt. Partem eorum jam supra quidem in Propositione septima allatam & expensam retractabimus. Plurima prætermittemus omnino, futurum sperantes ut in iis quæ illic disputata sunt, Lector acquiescat, prætermissa veritati ipsi, ac rectis doctorum hominum studiis ab impiorum injuria relinquemus prohibenda. Tum quoniam non verba duntaxat, sed & signa quædam in Scriptura sacra proposita, futurorum dant nobis præfensionem, signis hujusmodi compluribus ac typis in Veteri Testamento præmonstratum hominibus & prædictum fuisse Messiam ostendemus. Demum ad verum prophetiarum intellectum monitis quibusdam Lectorem informabimus.

August. De civ. Dei lib. 16. cap. 26.
Ezech. 1. 16.
Greg. Hom. 6. in Ezech.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ

VETERIS TESTAMENTI CUM NOVO,

IN IIS QUÆ AD MESSIAM PERTINENT.

Prædicta in Veteri Testamento, | Completa in Novo.

CAPUT PRIMUM.

Jesus de semine Abrahami.

GEN. 12. 1, 3. Dixit Dominus ad Abram
..... In te benedicentur universæ cognationes terræ.

Gen. 18. 17, 18. Dixitque Dominus, Num

MATTH. 1. 1. Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham.

Luc 3. 23, 34. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Jo-

celare potero Abraham que gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam ac robustissimam, & benedicenda sint in illo omnes nationes terrarum. Gen. 22. 15, 18. Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de caelo, dicens Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrarum.

seph, qui fuit Heli, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham. Gal. 3. 16. Abrahæ dicta sunt promissiones & semini ejus. Non dicit, Et seminitibus, quasi in multis; sed quasi in uno. Et semini tuo, qui est Christus.

CAPUT II.

Jesus de semine Isaaci.

GEN. 26. 2, 4. Apparuitque ei (Isaaco) Dominus, & ait Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrarum.

MATTH. 1. 1, 2. Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Luc. 3. 23, 34. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph qui fuit Jacob, qui fuit Isaac.

CAPUT III.

Jesus de semine Jacobi.

GEN. 28. 12, 14. Viditque (Jacob) Dominum innixum scale, dicentem sibi; Benedicentur in te & in semine tuo cunctis tribus terrarum.

Num. 24. 15, 17. Dixit Balaam filius Beor Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël: & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.

MATTH. 1. 1, 2. Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam & fratres ejus. Luc. 3. 23, 34. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham.

I. **N**OBILE hoc Balaami prædictum nobis eripere contendunt Judæi recentiores, ac in primis R. Lipman in Libro Nitzachon, qui & totum *נצחון* exponendum censet. Unde cum juxta hanc interpretationem nec duces Moab interfecerit Jesus, nec vastaverit filios Seth, nec Idumæam possederit, nec Israëlites opes ac robur à Jesu temporibus creverint, perperam hæc in Jesum conferri arbitratur. Grotius, qui pleraque Prophetarum de Christo oracula eruditè quidem & acutè interpretationibus, at non itidem veris labefactavit, Judæos illos novitios fere affectatur, atque hæc ad Davidem flectit, quod & antea fecisse Julianum Imperatorem notat Cyrillus. A Davide autem attritos esse Moabitas & Idumæos traditum est in libro secundo Samuelis, & ipsi Davidis Psalmi indicant. Mystice tamen ad Messiam hoc Balaami prædictum Grotius referri posse concedit. Nos hæc negamus sumi posse *נצחון*, sed tantum *נצחון* *מגדלן* *ישראל* interpretanda esse affirmamus, eoque sensu Christum Jesum notari. Nam quid hæc sibi volunt, si sumantur *נצחון*, Orietur stella ex Jacob? quid ista, Et consurget virga de Israël? atque hæc, Vastabit omnes filios Seth? an universum genus humanum vastavit David? Grotium appello: an id facturus est Messias ille à Judæis expectatus? Lipmannum, gregalesque ipsius interrogo. Nam quod Sethum nescio quem Moabitarum regem comminiscitur Grotius, vel imaginariam quamdam urbem Moabitudem R. Nathan, aliique Rabini absurdissimas interpretationes excogitant, nonne fuit fatius apertis oculis lucem intueri, quam micare in tenebris? Hæc igitur, quæ mere metaphorica sunt, quæ eundem sit in reliquæ prædictionis expositione manifeste demonstrant. Stellam dicimus Jesu Christi symbolum esse, quem Solis itidem, & Lucis, & Ignis symbolis significari ostendemus infra in Parallelismo. Virga quoque appellatur, Ebraice *שבת*, hoc est *Sceptrum*: id regiam dignitatem ac potestatem signat, quam Jesu quoque convenire Parallelismus declarabit. At Septuaginta-Interpretes reddunt *ἀνθερωπος*: in quo

Defenditur testimonium Num. 24. 17.

Cyrill. libr. 3. contr. Julian. 2. Reg. 8. 2.

præclaram Christi notationem animadverto. Nam cum R. Abraham Seba in Fasciculo myrrha observaverit כִּיבֹב per cabalisticam artem Dei nomen הַיָּהוּהוּ continere, שֵׁבֶט Interpres Septuaginta exposuerunt ἀβραάμ, ut intelligeremus divinitatem patris & humanitatem Messiae eodem commate significari. Principes Moab, quæ gens fuit idolorum cultui impense dedita, & hoc nomine in Libris sacris sæpe perstricta, simulacrorum cultores expriment, quorum superstitionem Christus Jesus emendavit & repressit, ut probabit quoque noster Parallelismus. Filios Seth intellige mortales omnes: à Setho enim ortus est Noë, humani generis reparator. Optime itaque veritatem hanc clausulam Onkelos: וַיְשׁוּט בְּכֹל-בְּנֵי אָנֹשָׁא, *Et dominabitur omnium filiorum hominum*: quod in Christum quam apte quadret, abunde discetur ex Parallelismo.

Isa. II. 1, 4, 10.

Unum hic proferam Isaia testimonium, unde alteri huic Balaami lux & robur accedet: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet & percutiet terram virga oris sui.* Ergo veteres Judæorum Magistri Messiam hic à Balaamo fuisse prædictum bona fide fatentur, atque hoc oraculum præ cæteris admiratione dignum arbitrantur. Sic intellexit & interpretatus est Onkelos, sic Jonathan ben Uziel, sic & impius ille Bar-Cokeba, qui cum Messiam se ferret, temporibus Hadriani, id nominis ex hoc Balaami vaticinio ascivit, ac si *Filium stelle* diceret, & in se oraculum hoc exitum habere jactavit: quod & R. Akibam, ab eo ita deceptum, ut apud ipsum armigeri munus obiverit, dicere consuevit legitur in Midrasch Threnorum, & in libro Taanit Thalmudis Hierosolymitani, & apud Maimoniden in Jad Chazacah. Hic vero suam prædicti hujus interpretationem ita temperat in הלכות, sive Sententiis, ut partim ad Davidem, primum nempe Messiam; partim ad secundum, verumque Messiam spectare velit: atque hæc quidem ad Davidem: *Videbo eum, sed non modo. Orietur stella ex Jacob. Percutiet duces Moab. Et erit Idumæa possessio ejus*: ista vero ad Messiam: *Intuebor illum, sed non prope. Consurget virga de Israël. Vastabitque omnes filios Seth. Hereditas Seir cedet inimicis suis.* Messia autem convenire ista: *Vastabitque omnes filios Seth*; probat ex his Zacharia: *Et potestas ejus à mari usque ad mare*: quod ut hic totius orbis, ita illic omnium hominum significetur imperium. Eandem opinionem persecutus est R. Joseph Albo in libro Fundamentorum, quam & à Magistris suis accepisse se ait.

Jad Chaz. libr. de reg. cap. II.

Zich. 9. 10.

CAPUT IV.

Jesús de semine Judæ.

GEN. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus: donec veniat qui mittendus est; & ipse erit expectatio gentium.*

MATTH. 1. 3, 16. *Judæa autem genuit Phares & Zaram de Thamar Jacob autem genuit Joseph, virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

Luc. 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph qui fuit Phares, qui fuit Judæ.*

Ebr. 7. 14. *Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster.*

Apoc. 5. 5. *Et unus de Senioribus dixit mihi: Ne stoveris, ecce vicit Leo de tribu Juda, radix David.*

I. Defenditur & explicatur testimonium è Gen. 49. 10. II. Præcipue, magisque recepta proponuntur nostrorum Interpretum super hoc loco sententiæ, & confutantur. Prima. III. Secunda. IV. Tertia. V. Quarta. VI. Quinta. VII. Proponitur deinde nostra, & argumentis confirmatur. VIII. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. IX. Secundum argumentum. X. Tertium argumentum. XI. Ad viam refutationi Judæorum sternendam ostenditur in Jesu completum esse hoc oraculum. XII. Refelluntur Judæi: XIII. ac ii primum qui Messiam hoc oraculo prædictum fatentur qui-

celare potero Abraham que gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam ac robustissimam, & benedicenda sint in illo omnes nationes terrarum.
 Gen. 22. 15, 18. Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de caelo, dicens..... Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrarum.

seph, qui fuit Heli, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ.
 Gal. 3. 16. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini ejus. Non dicit, Et seminitibus, quasi in multis; sed quasi in uno, Et semini tuo, qui est Christus.

CAPUT II.

Jesus de semine Isaaci.

GEN. 26. 2, 4. Apparuitque ei (Isaaco) Dominus, & ait..... Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrarum.

MATTH. 1. 1, 2. Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob.
 Luc. 3. 23, 34. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph..... qui fuit Jacob, qui fuit Isaac.

CAPUT III.

Jesus de semine Jacobi.

GEN. 28. 12, 14. Viditque (Jacob)..... Dominum innixum scale, dicentem sibi; Benedicentur in te & in semine tuo cunctis tribus terrarum.

MATTH. 1. 1, 2. Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam & fratres ejus.
 Luc. 3. 23, 34. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph..... qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ.

I. **N**OBILE hoc Balaami prædictum nobis eripere contendunt Judæi recentiores, ac in primis R. Lipman in Libro Nitzachon, qui & totum *אשר* exponendum censet. Unde cum juxta hanc interpretationem nec duces Moab interfecerit Jesus, nec vastaverit filios Seth, nec Idumæam possederit, nec Israëlites opes ac robur à Jesu temporibus creverint, perperam hæc in Jesum conferri arbitratur. Grotius, qui pleraque Prophetarum de Christo oracula eruditè quidem & acutè interpretationibus, at non itidem veris labefactavit, Judæos illos novitios fere affectatur, atque hæc ad Davidem flectit, quod & antea fecisse Julianum Imperatorem notat Cyrillus. A Davide autem attritos esse Moabitas & Idumæos traditum est in libro secundo Samuelis, & ipsi Davidis Psalmi indicant. Mystice tamen ad Messiam hoc Balaami prædictum Grotius referri posse concedit. Nos hæc negamus sumi posse *אשר* *אשר*, sed tantum *אשר* *אשר* interpretanda esse affirmamus, eoque sensu Christum Jesum notari. Nam quid hæc sibi volunt, si sumantur *אשר* *אשר*, Orietur stella ex Jacob? quid ista, Et consurget virga de Israël? atque hæc, Vastabit omnes filios Seth? an universum genus humanum vastavit David? Grotium appello: an id facturus est Messias ille à Judæis expectatus? Lipmannum, gregalesque ipsius interrogo. Nam quod Sethum nescio quem Moabitarum regem comminiscitur Grotius, vel imaginariam quamdam urbem Moabitudem R. Nathan, aliique Rabini absurdissimas interpretationes excogitant, nonne fuit fatius apertis oculis lucem intueri, quam micare in tenebris? Hæc igitur, quæ mere metaphorica sunt, quæ eundem sit in reliquæ prædictionis expositione manifeste demonstrant. Stellam dicimus Jesu Christi symbolum esse, quem Solis itidem, & Lucis, & Ignis symbolis significari ostendemus infra in Parallelismo. Virga quoque appellatur, Ebraice *שֵׁבֶט*, hoc est *Sceptrum*: id regiam dignitatem ac potestatem signat, quam Jesu quoque convenire Parallelismus declarabit. At Septuaginta-Interpretes reddunt *ἀνθερωπος*: in quo

Defenditur testimonium Num. 24. 17.

Cyrill. libr. 3. contr. Julian. 2. Reg. 8. 2.

præclaram Christi notationem animadverto. Nam cum R. Abraham Seba in Fasciculo myrrha observaverit כִּיבֹב per cabalisticam artem Dei nomen הַרְהוּ continere, שֵׁבֶט Interpres Septuaginta exposuerunt ἀβραῆμ, ut intelligeremus divinitatem patris & humanitatem Messiae eodem commate significari. Principes Moab, quæ gens fuit idolorum cultui impense dedita, & hoc nomine in Libris sacris sæpe perstricta, simulacrorum cultores expriment, quorum superstitionem Christus Jesus emendavit & repressit, ut probabit quoque noster Parallelismus. Filios Seth intellige mortales omnes: à Setho enim ortus est Noë, humani generis reparator. Optime itaque vertit hanc clausulam Onkelos: וַיְשׁוּט בְּכֹל-בְּנֵי אָנָשָׁא, *Et dominabitur omnium filiorum hominum*: quod in Christum quam apte quadret, abunde discetur ex Parallelismo. Unum hic proferam Isaia testimonium, unde alteri huic Balaami lux & robur accedet: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet & percutiet terram virga oris sui.* Ergo veteres Judæorum Magistri Messiam hic à Balaamo fuisse prædictum bona fide fatentur, atque hoc oraculum præ cæteris admiratione dignum arbitrantur. Sic intellexit & interpretatus est Onkelos, sic Jonathan ben Uziel, sic & impius ille Bar-Cokeba, qui cum Messiam se ferret, temporibus Hadriani, id nominis ex hoc Balaami vaticinio ascivit, ac si *Filium stelle* diceret, & in se oraculum hoc exitum habere jactavit: quod & R. Akibam, ab eo ita deceptum, ut apud ipsum armigeri munus obiverit, dicere consuevit legitur in Midrasch Threnorum, & in libro Taanit Thalmudis Hierosolymitani, & apud Maimoniden in Jad Chazacah. Hic vero suam prædicti hujus interpretationem ita temperat in הַלְכוּת, sive *Sententiis*, ut partim ad Davidem, primum nempe Messiam; partim ad secundum, verumque Messiam spectare velit: atque hæc quidem ad Davidem: *Videbo eum, sed non modo. Orietur stella ex Jacob. Percutiet duces Moab. Et erit Idumæa possessio ejus*: ista vero ad Messiam: *Intuebor illum, sed non prope. Consurget virga de Israël. Vastabitque omnes filios Seth. Hereditas Seir cedet inimicis suis.* Messia autem convenire ista: *Vastabitque omnes filios Seth*; probat ex his Zacharia: *Et potestas ejus à mari usque ad mare*: quod ut hic totius orbis, ita illic omnium hominum significetur imperium. Eandem opinionem persecutus est R. Joseph Albo in libro Fundamentorum, quam & à Magistris suis accepisse se ait.

Isa. II. 1, 4, 10.

Jad Chaz. libr. de reg. cap. II.

Zich. 9. 10.

CAPUT IV.

Jesús de semine Judæ.

GEN. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus: donec veniat qui mittendus est; & ipse erit expectatio gentium.*

MATTH. 1. 3, 16. *Judæa autem genuit Phares & Zaram de Thamar Jacob autem genuit Joseph, virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

Luc. 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph qui fuit Phares, qui fuit Judæ.*

Ebr. 7. 14. *Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster.*

Apoc. 5. 5. *Et unus de Senioribus dixit mihi: Ne stoveris, ecce vicit Leo de tribu Juda, radix David.*

I. Defenditur & explicatur testimonium è Gen. 49. 10. II. Præcipue, magisque recepta proponuntur nostrorum Interpretum super hoc loco sententiæ, & confutantur. Prima. III. Secunda. IV. Tertia. V. Quarta. VI. Quinta. VII. Proponitur deinde nostra, & argumentis confirmatur. VIII. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. IX. Secundum argumentum. X. Tertium argumentum. XI. Ad viam refutationi Judæorum sternendam ostenditur in Jesu completum esse hoc oraculum. XII. Refelluntur Judæi: XIII. ac ii primum qui Messiam hoc oraculo prædictum fatentur qui-

dem, at nondum venisse eum contendunt; XIV. quos inter precipui sunt, qui Echnalotarcham Juda prognatum Judeis hodieque præesse affirmant: XV. tum R. Bechai, qui Messias duos à Jacobo prædictos affirmat, quorum alter fuerit Moses, alter nondum advenit: XVI. & qui vocibus שבט, Sceptrum, & מלך, Dux, tyrannicum & crudele imperium in se passim exerceri solitum prædici putant; & qui, שבט, hic Tribum sonare opinantur: XVII. quique Jacobum non id sibi velle censent, fore ut Israëlitis Reges de tribu Juda semper præsent, sed ut non alii quam hac tribu orti præsent: XVIII. & qui prophetiam hanc ^{verum} esse statuunt: XIX. quique ita exponunt, Judeis defensores nunquam defuturos: XX. & qui ita, Tribum Juda ex hominum commercio nunquam iri segregatum ut decem tribus. XXI. Reselluntur deinde Judæi, qui hoc oraculum ad Messiam ullo modo pertinere negant; ac ii primum qui referunt ad urbem Silob, & ad Davidem: XXII. tum ii qui ad Saulem; XXIII. & qui ad Feroboamum; XXIV. & qui ad Nabuchodonosorem. XXV. Cur hanc Jacobi prædictionem, aliasque complures ad Messiam pertinentes, Christus, Apostoli, & Evangeliste in testimonium non protulerint.

I. **E**X omnibus, quæ in Scriptura sacra venturi Christi præsentia extant, oculis, ut splendidum in primis ac illustre, ita controversiis etiam & disputationibus vexatissimum illud est, quod Judæ filio moriens Jacob edidit, cum ceteris quoque filiis futuros rerum exitus panderet: *Juda, inquit, te laudabunt fratres tui: manus tua in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda; ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, & quasi leona; quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus; donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine urve pallium suum. Pulchriores oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Venturi Messie prædictionem his inesse constans est & perpetua Christianorum omnium opinio. Idem quoque prætorum Judæorum arbitrium fuit. Verum inter utrosque id discriminis interest, quod nondum exitum habuisse vaticinationem hi existimant; illi in Christo Jesu fuisse completam certissime credunt. At recentiores Judæi nova doctrinæ suæ jam labascentis ac conviciæ colligentes præsidia, & Christianorum argumenta declinare conantes, alio clarissimi oraculi deflexerunt sententiam, ullamque Messie prædictionem in his contineri præfractæ negarunt. Nos hic illorum, vetustiorumque Judæorum, & si quorum par insanitas est, vanitatem oppugnabimus.

II. Quod ut ordine fiat, præcipuæ primum & magis probabiles exponendæ sunt nostrorum Interpretum sententiæ; quibus diligenter excussis nostram deinde subjiciemus; ac Judæos demum veritati officias præterdere studentes refellemus. Cum multæ sint à Christianis excogitata vaticinii hujus interpretationes, tum quinque occurrunt, vel plurius roboratæ consensu, vel similiores veri. Prima statuit semper è tribu Juda extitisse principes, donec Christus Jesus advenerit: non ergo postremum Sedeciam è Juda tribu sceptrum gessisse, sed transiisse illud ad ipsius posterum, atque in eadem hac tribu ad Christum usque per Assamonæos perseverasse, quorum suprema inter Judæos potestas erat: his autem ab Herode sublati, à quo & regnum Judaicum usurpatum est, tum una defecisse sceptrum de Juda: Assamonæos porro quamvis paterno genere Levitæ essent, per matres tamen Juda esse prognatos: conjugatas quippe per matrimonia fuisse tribus Levi & Juda, atque id ex sexto capite Exodi probari, in quo Aaron Aminadabi filiam duxisse uxorem legitur, & ex vicissimo secundo libri Paralipomenon posterioris, in quo Joiada Pontifex filiam Jorami régis in matrimonio narratur habuisse.

Hujus doctrinæ antesignanus Origenes plerisque è Patribus sequaces habuit. Verum valide obtrita ea est à viris eruditis, quorum in propatulo scriptiones sunt, neque nunc à nobis eas compilari decet. Paucis tantum dicam eam aperte à Jeremia jugulari, cujus de Jechonia insigne illud extat oraculum: *Hæc dicit Dominus, Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur; nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda.* Adde & juxta Thalmudicum scitum nullo numero maternam stirpem censi. Arbitrantur

Defenditur & explicatur testimonium Gen. 49. 10. Gen. 49. 8, & seq.

Præcipua magisque recepta præsentia nostrorum Interpretum super hoc loco sententiæ, & consulantur. Prima.

Origen. Hom. 17. in Gen. 1er. 22. 30.

præterea R. Moses ben Nachman, & R. Bechai, idcirco perisse infeliciter Saulam & Assamonæos, quod nequam orti genere regio alieni juris sceptrum usurpassent, quodque Lege ac priscis Judæorum decretis in Thalmude collectis cautum sit, ne Sacerdotes regnum capessant: quæ etsi fere falsa sunt, ut dicemus paulo post, ostendunt tamen quam tralatitium fuerit, nullum ex hac cum tribu Juda affinitate jus ad sceptrum Judaicum Assamonæis accessisse. Quæ cum intellexissent Genebrardus & Baronius, Assamonæorum stemma paternum ad Judam retulerunt, freti hoc testimonio libri prioris Machabæorum: *Et viri Juda magnificati sunt valde in conspectu omnis Israël.* quo Machabæos, Machabæorumque patrem Judam significari volunt. Aliter haud dubie sensissent, si ad Græcum exemplar attendissent, quod verba hæc præfert: *καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ Ἰουδαίου, & οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν.* Idem habet Interpres Syrus. Neque hanc patitur interpretationem Pauli Epistola ad Ebræos, quæ de tribu Juda *nullum altari præsto fuisse* docet; nec liber Numerorum, in quo legitur Eleazarum sacerdotem, Dei iussu, impiorum Core, Dathanis, & Abironis thuribula ænea produxisse in laminas, & affixisse altari, *ut haberent postea filii Israël, quibus commoverentur ne quis accedat alienigena, & qui non est de semine Aaron, ad offerendum incensum Domino, ne patiatur sicut passus est Core.* Rem vero apertissime conficit secundum caput Machabaici prioris, in quo Mathathias Machabæorum parens Joaribo prognatus fuisse legitur, cuius fors prima exiti in descriptione stationum & ἐπιμαρτυρίων, quas ordine debebant obire Aaronitides familiar, ut habetur Machabaico quarto capite prioris Paralipomeni. Eodem Machabaici prioris loco se Phinea oriundum prædicat Mathathias, eo qui Eleazari filius, Aaronis nepos fuit. Itaque hæc agnovit demum Baronius, prioremque sententiam homo candidi & ingenui moris ejuravit. Fac tamen Judæ tribules fuisse Assamonæos, an vero hoc ipsum de Sacerdotibus aliis poterit approbari, penes quos jamdiu ante hæc tempora suprema potestas fuit? Verum demus id quoque, & à Sedecia ad Christi usque tempora propagatam fuisse in tribu Juda regiam dignitatem constet: at certe à Juda ipso ad Davidem, nequam id juris supra reliquas obtinuisse certum est. Ruit ergo pectus prior hæc sententia.

Secunda.

III. Altera è Judæ tribu extitisse principes ad Christi usque tempora definit, quod supremum Ebræorum Consessus, à Mose Dei iussu institutus, ut habetur undecimo Numerorum capite, Septuaginta viris conflatus, in Evangelio dictis *συνεδριάρχαις*, & ἀρχαῖς, & *συνεδριάρχαις τῶν Ἰουδαίων*, quem סנהדרין גדולה, *Synedrium magnum*, sive בית דין הגדול שבירושלים, *Domum judicii magni Hierosolymitani* appellabant; cui commissam fuisse Cabalam, & legis interpretandæ munus ferunt Judæi; penes quem summa erat auctoritas; quod hic, inquam, Consessus totus Senatoribus tribu Juda prognatis constaret. *Augustinus* autem illud Hierosolymis Jebanam captivum fuisse abductum, quadraginta annis ante secundi Templi excidium narratur in Thalmude, nempe circa tempora mortis Christi, ac penitus demum fuisse sublatum. Designatos autem hos arbitrantur à Jacobo dictione מַחֲקֵק. Cum ergo ad Messiam usque tempora non defuerint מַחֲקֵקִים de tribu Juda, sic oraculum completum fuisse volunt; atque eo pacto sceptrum in Juda non defecisse, quoad venit ille qui mittendus erat. Ex Beresith Rabba fere hausta hæc sunt; quæ שבט, *virgam judicis* interpretatur, & מַחֲקֵק, *Scribam*; & utroque designari statuit Synedrium magnum, quod ex Judæ stirpe ad venturum usque Messiam semper propagandum sit.

Nutat ea sententia, quod neque probari possit, neque verisimile sit, ex una tribu Juda selectos fuisse *τῶν αὐτῶν*, cum tulisse videatur populi Judaici consuetudo, & præceperit Deus, ut ex senibus Israël deligerentur hi principes viri. Quod si ex una tribu Juda summi fuissent, minime id profecto à Mose fuisset prætermisum. Quod cum animadvertissent eruditi homines, non totum Senatam ex Juda produxisse dixerunt, sed Principem tantum Senatûs. Princeps ille successerat in locum Moïsi, qui pro jure suo Senatûi à se instituto præfuerat, & præter Septuaginta illorum numerum censebatur. Dicebatur autem à Judæis, ראש הישיבה, *Caput scholæ*; dicebatur & נשיא, *Princeps*, & נשיא בכל מקום, *Princeps in omni loco*: cui secundarius alter addebatur; vulgo dictus אב בית דין, *Pater domus judicii*. Hunc ergo נשיא Ebrææ gentis velut sceptrum tenuisse volunt, eamque ex Legis statutis rexisse, ac judicia exercuisse: (cum alter ex alia familia, puta Assamonæorum, etiam Regis titulum gerens & insignia, munia obiret militaria;) & in tribu Juda, qua oriundus erat, Jacobi vaticinationem complevisse: cuius *מנעמי* signum publice ut extaret, sceptrum suspensum fuisse in medio conclavi supremi illius Hierosolymitani Synedrii. Verum cum hæc Thalmudicorum solum librorum fide nitantur, neque ullam in sacro Codice probationem habeant, celebratissimi oraculi ambagibus explicandis parum videntur idonea; cum præsertim jam inde à Captivitate, & post solutam Captivitatem Ba-

bylonicam, verum ac supremum Judaicae gentis imperium penes Perfarum & Macedonum reges fuerit; umbram vero tantum summæ potestatis, idque precario, retinuerint Judæi, quam inter illos non posterius quidem Judæ, sed Pontifices, postquam Hierosolymam reversi sunt, fere exercuerunt. Qua ergo fide dici potest sceptrum tenuisse illum Nasi, qui sub Pontificum erat potestate, ab alieno fere arbitrio pendentiam? Quid quod neutiquam inter Rabbinos constat de tribu Juda semper delectum fuisse Nasi, sed ex alia quavis deligi potuisse eorum plerique censent.

IV. Tertia sententia hoc oraculum, non ad Judæ tribum separatim, sed ad eamdem cum reliquis conjunctam, at præstantia quadam & excellentia florentem, inque iis primas tenentem refert: quod perinde sane est, ac si ad omnes tribus referret. Id igitur sibi velle Jacobum statuunt, non defuturos ex Judaica gente principes, ex qualicumque ortos tribu, eamque gentem legibus suis usuram, quoad Messias veniat: qui cum venit, ad Herodem, hominem ut ipsi volunt extraneum & ἀλλόφυγον, sceptrum transiisse. Magni sententia hujus patroni, Justinus, Eusebius, Diodorus Tarsensis, alique Patres à recentioribus ejus defensoribus Pererio & Casaubono laudantur. Cujus hæc afferuntur argumenta. Complures post Jacobum extiterunt Judaicae gentis duces ac principes, ad Davidem usque, Juda neutiquam prognati: puta Moses à Levitica tribu, Josue & Debbora ex Ephraimitica; Barac & Nephthalitica; Gedeon à Manassata; Samson à Danitica; Saul à Benjamitica. Rursum à Roboamo Salomonis filio defecerunt tribus decem, seque principibus ex tribu Juda neutiquam ortis permisissent, ac primum quidem Jeroboamo Ephraimi nepoti. Post solutam autem Babylonicam Captivitatem, ad ætatem Messia, per quingentos & amplius annos, aristocratie formam assumpsit Judæorum Respublica, cum summæ rerum Sacerdotes præessent, non Judæ posterius. Unde id effici volunt, cum sceptrum tribules Judæ non semper tenuerint, sed aliis, aliisque tribubus orti principes ac magistratus, primas tamen tenente tribu Juda præ aliis, tantumdem valere oraculi verba, ac si dixisset Jacobus, Non desinet Judaica gens *ἰσχυροποιῶν* & imperii majestatem ac formam retinere, præstante ac præcellente inter reliquas tribu Juda. Quod jam inde à Jacobo ita se habuisse contendunt: quippe Judæ jussis fratres paruisse, cum Josephum exemit Ierho, & ut Ismaëlitis venderetur persuasit: Judæ potestatem à Jacobo patre factam Benjaminis ad Josephum in Ægyptum deducendi, cum idem Rubeno jam ante negasset: Judam præ cæteris fratribus oratum accessisse propius ad Josephum, ne Benjaminem apud se detineret. Aiunt præterea secundo capite Numerorum in castris metandis primas partes Judæ dari: item & septimo libri ejusdem capite, & decimo, locum eundem assignari Nahassoni de tribu Juda, in muneribus offerendis, & castris movendis: priore quoque loco numerari tribum Juda tricesimo quarto Numerorum capite, in recensendis Chanaanæ terræ erciscundæ præfectis; & in ipsa divisione terræ primam sortem tulisse, ut est in decimo quinto capite libri Josuæ: in designatione quoque Leviticarum urbium primum locum obtinere vicesimo primo capite Josuæ: post obitum Josuæ, in bellis adversus Chanaanæos gerendis ducatum eisdem Dei oraculo concedi, Deumque cum ea esse dici: quamdiu populum rexerunt Judices, etiam si e variis illi tribubus seligerentur, semper tamen præcelluisse tribum Juda, quoad rege creato Davide rerum summæ præfuit tribus Juda, ad Zorobabelem usque: rursum in Paralipomenis priore numero inter Israëlitas recenseri tribules Judæ. Atque hanc denique dignitatem retinuisse aiunt ad Christi tempora, unde factum, ut & genti toti nomen de se fecerit; ab ea quippe Judæos & Judæam terram nomen traxisset. Quamvis autem tribui huic, totique adeo genti complures duces ex aliis tribubus orti præfuerint, tribum tamen Juda primas habuisse, ac tenuisse imperium dici & credi jubent; quemadmodum Romani populos imperio regere dicti ac crediti sunt, etiam si Romanum imperium tenuerint Imperatores plurimi exteris gentibus orti. Hanc autem nominationem, quam ex Juda tribus ista habuit, præcipuum argumentum habent, quo suam opinionem approbent; in eaque præcipue completum esse statuunt: Jacobi vaticinium. Pluribus ista persequitur Eusebius, quæ nos in pauca contraximus. Nec longe hinc abit R. Isaac Abrabaniel, qui veterem quemdam Magistrum secutus, tenet aliquod imperium & exiguam jurisdictionem Judæ promitti vult à Jacobo, qua ad Messia usque adventum fruatur. Hujus sententiam exponens R. Manassæ in Conciliatore, argumenta eadem affert quæ mox adduximus; atque hoc præterea, seorsum à reliquis Ebraeis numeratos fuisse à Saule Judæ posteros, cum exercitum Israëlitarum lustraret: quod propter tribus præstantiam supra ceteras factum putat. Sed & in secundam sententiam prolabitur, cum ut perpetuum Judæ imperium & ἀρχὴν fuisse ostendat, principes illos Synedrîi commemorat, & Capita

Tertia.

Per. in Gen. 29.
Cas. adv. Bar.
Exerc. 1. ad
App.

Num. 2. 3;
Num. 7. 11, 22;
Num. 10. 14.

Jos. 34. 19;
Jof. 17. 1.
Jof. 21. 4;
Jud. 1. 1, 2, 19.

1. Par. 2. 3.

Euseb. Dem.
Evang. lib. 3.
& 8. & Hist.
Eccl. 1. 1, c. 5.

R. Manass. in
Concl. Quæst.
61.
1. Reg. 11. 8. &
17. 41

n &
ent;
cer.
ta.
sce.
Ba.
onio
racl.
laud
: 20;
ri in
uisse
im.
affi.
ena,
affi
quo
tima
tides
baici
ronis
can.
hoc
pora
tem.
iplo
ergo

init;
nde.
207.
sive
; cui
nem
Juda
uisse
ide,
atos
tem.
unt;
erat.
itur;
iudæ

Juda
pre-
i tri-
cum
unt,
pro
rum
ar &
r ad-
braze
dicia
n ge-
Jaco-
trum
erum
Co-
iden-
Ba.

Captivitatis, cum Babylonica, tum etiam ejus qua per universam orbem Judæi ad hanc ætatem premuntur. Cui probando affirmat numquam defuisse per Europam Davidis nepotes. Quod & de liberis suis jaçtabat, per matrem oriundis stirpe Abrahamielum, qui genus ad Davidem referebant. Sed nos cum Judæis velitabimur infra: nunc cum Christianis tertiæ sententiæ defensoribus rem geramus.

Per. in Gen.
49. 10.

Horum etſi una videtur simplexque sententia, multiplex tamen reipsa est ac varia. Nam Pererius Eusebii sententiam impugnat, quod *Sceptrum* significare voluerit præstantiam tribus Juda, ἀρχὸν ἀξίωμα φυλῆς βασιλικῆς, cum supremus principatus voce hac exprimitur: quodque sceptrum remansisse docuerit in alia tribu, Levitica nempe, post solutam Captivitatem; præstantiam vero & honorem in tribu Juda: quasi sceptrum, dignitatem videlicet regiam, præstantiam & honos non consequantur. Idem tamen Pererius Eusebii auctoritate sententiam suam confirmat, quod sceptrum Judæ intellexerit sceptrum Judaicæ gentis, non tribus Juda, sceptrumque in stirpe Judaica non defecisse doceat, usque ad Herodem externum hominem & peregrinum. Arbitrabatur enim Pererius Judæ vocabulo hic notari totam gentem Ebræam, atque id sibi velle Jacobum, Ebræos ex sua stirpe, suoque sanguine principes habituros, quoad Messias veniat: propterea autem Judæ nomen toti genti accommodasse Jacobum, & partem pro toto posuisse, quod populi Judaici pars esset nobilissima, quemadmodum Jerusalem & Sion pro Judæis, Babylon pro Chaldæis, Samaria pro regno tribuum decem, nonnumquam posita sunt. Verum ne sibi quidem satis constat Pererius; hac enim magno apparatu proposita sententia, multisque Patrum suffragiis & rationibus suffulta, aliam statim affert, quam verisimiliorem & ad intelligendum planiorem esse agnoscit; prophetiam nempe hanc proprie ad tribum Juda pertinere, principatumque ipsi spondere, numquam ab ea auferendum, donec veniat Messias; atque id eventum fuisse comprobatum: postquam enim sceptrum adepta est tribus Juda per Davidem, id retinuisse ad Captivitatem usque Babylonicam, qua soluta nec id amisisset, quamvis enim Levitica personæ tum sceptrum tenuerint, id tamen sceptrum Judaicum fuisse, sive tribus Juda, quod & regio & subditi essent de tribu Juda, atque id esset vere regnum Juda, & de tribus hujus nomine, & tota gens, & regnum ipsum appellaretur: tum autem defecisset illud, cum ad Herodem ἀλλόφυγον transiit. Cum ergo à se ipso discrepat Pererius, tum etiam ab Eusebio dissentire se putat, quod hic sceptrum Judæ, præstantiam tantum & dignitatem tribus illius præ aliis significare velit; Pererius vero supremam potestatem & imperium, quod in tribu Juda fuisse ait, etiam cum aliarum tribuum personæ sceptrum gererent, sive post solutam Captivitatem Babylonicam, cum gens tota de nomine hujus tribus nomen haberet, sive post Ægyptiam, cum tribui Juda ducatus in gerendis bellis à Deo concessus est. Verum hoc ipsum sensisse Eusebium, nec ulla re à Pererio discrepare, manifestum est ex ea quam proponit, & nos supra attulimus, Romani imperii comparatione, cui præfuerunt externi Imperatores & peregrini, licet tum quoque Romani rerum domini & dicerentur, & essent, sceptrumque, ac suprema potestas penes illos esset, non præstantia tantum præ aliis gentibus & excellentia.

Scal. in Euseb.
Chron. libr. 2.
Nicol. Dam.
apud Jos. Ant.
libr. 14. cap. 2.
Strab. libr. 16.
Joseph. Antiq.
libr. 10. cap. 6.

Pereni vestigia affectatus Casaubonus, eandemque sententiam persecutus, ducem tamen suum tum deserit, cum completa hæc in Herode Ascalonita, viro nempe extraneo & alterius gentis Pererius decernit; nam & Herodem hunc non fuisse extraneum erudite probat; (quod & jam ante fecerat Scaliger; & multo prius Nicolaus Damascenus, Herodis regis familiaris, qui οὐ τῆς αἰσθητῆς ἰσθμῶν oriundum fuisse docet; & Strabo, qui ἀπὸ τῆς Ἰσθμῶν appellat; & Josephus, qui genere Judæum esse scripsit; quibus viri docti assenti sunt;) neque ante sceptrum amisisset Judaicam gentem, quam Hierosolyma cum Templo diruta est. Is porro in Jacobæo oraculo quatuor contineri prædictiones observat; primam, adventus Messia, *Donec veniat Silob*; secundam, vocationis gentium, *Et ipse erit expectatio gentium*; tertiam, desiturae Reipublicæ Judaicæ, *Recedet sceptrum & dux*; quartam temporis quo venturus erat Messias, *prinsquam recederet sceptrum de Juda, & dux de femore ejus*. Has autem prædictiones quatuor ad omnes tribus in commune spectasse docet Casaubonus, non ad unam aliquam singularem; atque id tamen in hoc vaticinio præcipuum habuisse tribum Juda, quod ex illa oriturum Messiam prædictum sit; quod *αὐτοκρατορία*, sive prærogativa natalium Judæ attribuitur his verbis: *Juda, te laudant fratres tui*; quæ Rubeno ablata fuerat: *Prior in domis, major in imperio; effusus es sicut aqua: non crescas.* αὐτοκρατορία scilicet honoris & dignitatis; nam quæ ad facultates & bona pertinebant, ea in Josephum fuisse translata traditur quinto capite prioris Paralipomeni. Hanc autem præcellentiam tribui Juda concessam esse ait propter Messiam ex ea olim proditurum. Observat præterea ἀρχιμαγιστρῶν Babylonios, quos Judæi ראשי הנחלה, *Capita*, sive *duces*.

1. Par. 5. 2.

Duces captivitatis appellant, de tribu Juda semper fuisse delectos, hodieque deligi, uti quidem præ se ferunt Judæi, nam in hac confusione tribuum fieri id posse credibile non est; & jamdiu notavit Origenes, & alii, falso jactare ipsos Patriarcharum suorum ortum ex Davide. Atque id assertit Casaubonus, ut ostendat ne post solutam quidem Captivitatem tribum Juda principatu excidisse. Docet postremo ex Justino, *Scriptum*, non regum præcisè notare potestatem, sed rectorum omnium Republicæ Judaicæ, sive regum, sive magistratum, vel etiam sacerdotum; tumque oraculum vere esse completum, non cum Herodes regnum invasit, sed cum omnis magistratus civilis & hierarchicus abolitus est; capta nimirum & deleta Urbe; minime vero esse existimandum semel ac simul contigisse Republicæ excidium, sed diversis temporibus, uti evenit in priore Captivitate; initiumque postremæ hujus fuisse, cum à Pompeio domiti Judæi ac libertate multati sunt; ad quam calamitatem variis subinde accessionibus factis, extremam demum gentis cladem, totiusque Republicæ everisionem consecutam esse, capta per Titum Urbe & solo æquata, Temploque funditus diruto.

Multa sunt quamobrem his non assentior. Nam primum si quis negaverit (quod ego tamen libenter concesserim) tribubus aliis præcelluisse semper tribum Juda, & à Jacobo ad Davidem ullam apparere ipsius præstantiam, non ita facile convinci ipsum posse puto. Nam quod suasioni Judæ morem gesserunt fratres, cum auctor ipse fuit ut Josephum Ismaëlitis venderent; aliud est impetrare quippiam precibus vel consilio, quod hic fecit Judas, aliud pro imperio jubere. Deinde Rubeno jam ante paruerant suadenti ne interficerent animam Josephi, nec effunderent sanguinem, sed *Gen. 37. 21. 22.* *projicerent eum in cisternam, manusque suas servarent innoxias: nec inde tamen Rubeniticæ tribui primas quisquam arrogare velit. An & Judæ auctoritati id tribuisse Jacobum patrem dicent, ut licentiam ei concederet Benjaminis in Ægyptum ducendi, an potius urgenti fami & penuriam frumenti, qua nondum ita premebatur, cum idem postulanti Rubeno abnuvit? Quod autem ad Josephum confidenter accessit Benjaminis libertatem flagitaturus; nempe patri fidem suam pro reditu fratris obligaverat, itaque polliciti memor rem ipse suam procurabat, quæ in fratris salute agebatur. Cæterum nihil ipsi præ fratribus vel juris vel honoris tum fuisse concessum cognoscitur ex convivio quo apud Josephum excepti sunt: illic siquidem *Gen. 43. 33.* *Sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita sua, & minimus juxta statem suam.* Quod in tribuum recensione prior nonnumquam numeratur tribus Juda, nullum idcirco prærogativæ jus ipsi attribuitur; nihilo certe magis quam Rubeno, qui variis Scripturæ locis prior recensetur; potissimum vero hoc Geneleos capite quod tractamus, in quo Jacobus primas Rubeno partes in recensione filiorum, non Judæ concedit, *prioremque eum in donis, majorem in imperio esse ait.* Quod addit autem: *Non crevas, אל תוטרף*, hoc ipsum est quod de eo postmodum prædixit Moses jam morti proximus: *Sit parvus in numero.* Nam *Deut. 33. 6.* *תָּרַךְ*, non qualitatem solum, excellentiam nempe & præstantiam; sed & quantitatem, frequentiam scilicet, abundantiam, & multitudinem notat. Nec enim in magnum numerum Rubenitica tribus excrevit. Id sibi vult Septuaginta virorum interpretatio: *μη ἐκείσθης. Ne effervescas*; sumta metaphora ab aqua ebulliente, quæ proxime usurpata fuerat à Jacobo, cum diceret: *Effusus es sicut aqua.* Clarius etiam Aquila: *μη ἐκείσθης. Ne redundes*: Symmachus: *ὄχι ἔσθαι ἀεικόμοσθεσ.* Non eris copiosior. Sin bonorum copiam intelligi velis, quæ jure *ἀποδομῶν* ad Rubenum pertinebant, Josepho concessam esse, non Judæ, docet quintum caput prioris Paralipomeni, ut dixi. Primum quoque locum in recensendis tribubus Rubeno Moses tribuit: at prior ab eodem recensetur Simeon vicesimo septimo capite Deuteronomii, cum ordinem præscribit, quo ab Israëlitis pii faustis precationibus, impii contra diris execrationibus de montibus Garizim & Hebal erant prosequendi, Exodi præterea sexto capite Rubenitarum, Simeonitarum, & Levitarum stemmata describuntur, ne memorata quidem tribu Juda. In castrorum metatione erecto Tabernaculo ad ortum ea statui jubetur capite Numerorum secundo, non *ἀποδομῶν* jure, sed opinor propter tribulium multitudinem, quæ in libris Numerorum & Samuëlis tanta fuisse narratur, ut eam alia nulla exequaverit; vel propter fortitudinem, qua pollebant præ reliquis: Porro *Judas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes germinati sunt*: verba sunt Paralipomeni prioris: cum alioquin ex hoc loco non magna videatur tribui Juda facta esse dignitatis accessio, non major certe quam tribubus Isachar & Zabulon, quæ ad eandem partem locatæ sunt, præ aliis ejusdem sortis; vel tribubus Ruben, Gad, & dimidiæ Manasse, quas in divisione Terræ sanctæ fitas ad ortum reliquæ tribus habuerunt. His robur conciliatur ex Bemidbar Rabba, ubi legitur ad eandem partem, qua tendebat Judas, retendisse quoque Mosem & Aaronem, de gente Levitarum,*

Vu

Orig. libr. 4.
c. 9. cap. 1.
Just. Dial. cum
Tryph.

Gen. 37. 21. 22.

Gen. 43. 33.

Gen. 49. 1. 4.

Deut. 33. 6.

1. Par. 3. 1.

Deut. 27. 12.

Numer. 2. 3.

Numer. 1. & 2. 9.

2. Reg. 24. 9.

1. Par. 3. 1.

quorum in studio Legis valde nobilitata est industria; Issacharem etiam & Zabulonem, qui insigni quoque Legis peritia præstabant. Capite enim duodecimo prioris Paralipomeni scriptum id extat: *De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverant singula tempora, ad præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti*: de Zabulone vero istud quinto Judicum, juxta Ebraeum exemplar, quod Interpretationes omnes præter Vulgatam secuta sunt: *Et de Zabulon scribentes calamo scriba*. Quasi id velit Interpres, ad ortum sitas esse has tribus, perinde ut illam Judæ, quod ut hæc fortitudine & numero superabat reliquas, sic illæ peritia Legis cæteris præcellabant. Atqui inde potest colligi, tantum his tribubus concessisse illam Judæ, quantum sacra Legis doctrina potior est audacia & multitudine. In castris autem movendis, muneribusque offerendis, idem ordo servatus est qui in metandis castris, proindeque & in recensione loco priore recenseri Judas debuit. In deligendis erciscundæ Terræ præfectis, priores numerantur tribus Judæ, Simeonis, Benjaminis, & Danis, quæ ternionum ad quatuor mundi plagas in castris sitorum principes erant: singulas enim plagas terræ tribus hæ respiciebant. Prior in divisione Chanaanæ terræ fors tribus Juda recensetur, non, ut videtur, prærogativæ causâ, sed quod proxime fuerit narratum quemadmodum Calebo, qui fuit de hac tribu, Hebron *אַלְמַנֶּשֶׁן* concessa sit; unde data occasio est uno tenore commemorandi, eequam sortem reliqua tribus tulerit. Sed & tribubus Ruben, Gad, & dimidiæ Manasse, fortes suæ jam ante fuerant attributæ. Obtinere quoque locum præcipuum in designatione urbium Leviticarum tribus Juda, quod à meridionali plaga initium numerandi factum sit, versus quam sita est, itidem ut Benjamitica tribus & Simeonitica, quæ cum illa Judæ priores appellantur. Israëlitis bella gerentibus præire jubetur, propter insignem ejus in adeundis periculis fortitudinem, ingentemque bellantium numerum. Nec plus ipsi inde accrescit dignationis ac excellentiæ, quam Rubenitis, Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse, quod fratribus suis in subigendis Chanaanæ terræ incolis duces se præbuerint. Addit ad superiora R. Manasse in Conciliatore scorum numeratos fuisse à Saule Judæ tribules in exercitus Israëlitis recensione: quod nos, non ob gentis *אַלְמַנֶּשֶׁן*, sed ob bellicam virtutem qua superabant reliquos, factum interpretamur. Quod autem in Paralipomenis priore loco numerantur nepotes Judæ, factum id propter reverentiam dignitatis regiæ, quam tribus hæc multo ante obtinuerat, quam Liber iste scriberetur. Priscis igitur Reipublicæ Ebraicæ temporibus nullum prærogativæ jus videtur habuisse tribus Juda, Largiamur id tamen, ne omnia negemus Josepho, apud quem David pronuntiat disertis verbis Judam Jacobi filium inter fratres fuisse delectum, qui rex designaretur: non tamen quod prior fuerit, sequitur sceptrum habuisse, quod futurum prædixit Jacobus. *Me vero illud argumentum non magis movet, inquit vere & apposite Cuneus, quam si Roma, aut Athenis quispiam scripti majestatem, non apud populum Romanum aut Atheniensem, sed apud unam dicat tribum fuisse, qua cæteris nobilior florentiorque erat. Sed neque post solutam Captivitatem Babyloniam, eximium aliud habuit tribus Juda, quam pristinae dignitatis regiæ memoriam. Porro Judas, inquit Paralipomenon prius, qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes germinati sunt. Quo quid ad illam diem præcipuum haberet tribus ista, significatur. Adde & nominis à se impositi prærogativam; non toti quidem genti, ut scribunt Eusebius, & Casaubonus, sed imperio huic quod tribu Juda, & Benjamiticæ ac Leviticæ parte constabat: cum interea Levitica tribus, præter honorem sacerdotii perpetuum, regno etiam ac suprema potestate aucta esset, & supra reliquas tribus longo evecta intervallo. Nomen autem ut his tribubus de se faceret tribus Juda ex eo contigit, quod in defectione Jeroboami, sola tribus Juda Roboamo adhæsit. Sic enim habet tertius Regum undecimo capite: *Eccc ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus: porro una tribus remanebit ei*: sic & capite sequenti de Jeroboamo: *Constituerunt eum Regem super omnem Israel, nec secutus est quisquam domum David præter tribum Juda solum*. Sola enim, ut dixi, Roboamo tota hæsit, cum tamen Simeoniticæ tribus pars aliqua, ea videlicet quæ Judæ finibus continebatur, Benjamiticæ vero longe major ei se adjunxerit. In hunc autem censum neutiquam venire solet Levitica tribus, quæ inter alias tribus minime numerabatur. Hinc illud è duodecimo capite libri tertii Regum: *Venit autem Roboam Jerusalem, & congregavit universam domum Juda, & tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum virorum bellatorum, ut pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis*. Factus est autem sermo Domini ad Semeiam virum Dei, dicens, *Loquere ad Roboam filium Salomonis, regem Juda, & ad omnem domum Juda & Benjamin, & reliquos de populo dicens, Hæc dicit Dominus, Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros filios Israel*. Ergo Roboamum sequebantur domus Juda & Benjamin, illa quidem tota, hæc vero ex parte tantum. Quocirca hic Rex Juda solum, non rex Juda & Benjamin dictus est, uti*

1. Par. 12. 31.

Jud. 5. 14.

R. Man. Conc. Quest. 66. 1. Reg. 11. 8. & 15. 4.

1. Par. 1. 3.

Joseph. Antiq. lib. 7. cap. 10.

Cun. lib. 1. De rep. Ebr. cap. 9.

1. Par. 5. 1.

3. Reg. 11. 31. & 11. 20.

3. Reg. 12. 11. & 12. 11.

neque successores ejus. Postquam autem à Theglathphalafare & Salmanafare in Assyriam deportati sunt ii qui regibus Israël parebant, sola tribus Juda pristini imperii imaginem retinuit. Sic quartus Regum decimo septimo capite: *Iratusque est Dominus vehementer Israël, & abstulit eos à conspectu suo, & non remansit nisi tribus Juda tantummodo.* Unde evenit ut sequentibus annis de ejus nomine superstes hæc ditio dici cepta sit. In quo Eusebium, ejusque sectatorem Casaubonum longe sefellit ratio, qui tribus duodecim à tribu Juda nomen traxisse scribunt. Decem quippe ex illis trans Euphratem degentes longa procul longis terris via dividebat, nec ulla iis erat cum tribu Juda consuetudo. Hunc errorem merito castigavit Cunaus. Minime vero *ἡ* *ἑβραϊστί* jure, nec propter tribus hujus dignitatem & excellentiam in socias tribus nomen ipsius defluxit, sed propterea quod post secessionem decem tribuum, quæ pars erat Ebraici regni, jam de se sola regnum effecit; tum deinde regno Israël deleto, sola superfuit quæ Reipublica retineret formam, quæ patritas sedes servaret, & veteris imperii Ebraicorum majestatem tueretur. Cum tamen hoc tempore, ut dixi, longe potior esset Leviticæ tribus dignatio, cui ad avitum sacerdotium, quo exciderat numquam, regius præterea splendor accesserat. Agamus tamen liberaliter, præcipuamque fuisse demus tribus Juda præcellentiam à Jacobo ad Christum. Demus quoque aliquam *ἡ* *ἑβραϊστί* adumbrationem penes ipsam fuisse, quod persuadere potest Jacobi denuntiatio: *Juda, te laudabunt fratres tui: adorabunt te filii patris tui.* Si milia enim sunt istorum quibus Isaacus *ἡ* *ἑβραϊστί* dignitatem ab Esau transfert ad Jacobum: *Esto Dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii matris tue.* Quamquam ne id quidem satis valet ad *ἡ* *ἑβραϊστί* Judæ adscribenda, quæ in Josephum fuisse transcripta docet prius Paralipomenon, atque his quidem verbis, quibus velut refellantur ii, qui propter ortos ex Juda principes, & huic inde constatam dignitatem, *ἡ* *ἑβραϊστί* ipsi attributa poterant arbitrari: *Filii quoque Ruben primogeniti Israël: ipse quippe fuit primogenitus ejus; sed cum violasset thorum patris, data sunt primogenita ejus filiis Joseph, filii Israël, & non est ille reputatus in primogenitum.* Porro Judas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes germinati sunt; primogenita autem reputata sunt Joseph. Sed fateamur nihilominus translata fuisse ad Judam *ἡ* *ἑβραϊστί*, non sic tamen causam obtinebunt sententiæ istius, quam tractamus, patroni. Volunt enim hæc verba, *Non auferetur sceptrum de Juda, res duas plane diversas significare, Judaicæ nempe gentis ἀνομοίαν, & tribus Juda præ reliquis tribubus præstantiam: quod neutiquam pati potest ratio. Qui enim prius illud aiunt, cum inde urgentur quod nihil in hoc vaticinio peculiare habitura sit tribus Juda, si ad omnes tribus in commune referatur, cum singula tamen tribus in testamento Jacobi suas sibi prædictiones habeant, tum ad tribus Juda dignitatem confugiunt, quam hic secundum congruam quamdam applicationem intelligendam esse pertendunt. Quod perinde est, ut si partem pro toto sumi dicerent. Et ita sane sensit Pererius, opinionis hujus insignis assertor: *De Juda, inquit, idem valet atque, De populo Judaico, vel De Juda, significat proprie tribum Juda; sed postea est pars illius populi nobilissima pro toto populo.* Adde & ex præcedentibus ac sequentibus significationem verborum istorum esse spectandam: nam si ad tribus duodecim referri nequeunt præcedentia, frustra ad eas sequentia detorquentur. Quis ista autem ad duodecim Ebraicæ gentis tribus pertinere dicat: *Juda, te laudabunt fratres tui: & ista: Adorabunt te filii patris tui.* Nonne & hæc fertilitatem indicant regionis quam insedit tribus Juda: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, & filii mi, asinam suam. Lavabis in vino stolam suam, & in sanguine vix pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Frustra autem Justini auctoritas obducitur: nam si verba illius expendantur attente, nihil inde elicietur hujusmodi. Sic ille in Dialogo cum Tryphone: *ὅτι δὴ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἔθνεϊ ὑμῶν ἐπαύσατο, ὅτι ἑβραϊστί, ἐπὶ ἀρχῶν, ἐξ ὅτου ἀρχῶν ἔλαβεν, μέχρι οὗ ἂν ἴσῃ ἰσοῦς χειρὸς καὶ πόδων, καὶ ἐπαύσατο, ἢ ἀναρχικῶς πολυήσθη ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν, ἢ καταδύξαι ἔχρη. Ἐξ ὅθεν ἔπαυσατο, ἀσκαλωνίτην γενόμενον λέγοντες, ὅμοιος ἐν τῷ ἔθνεϊ ὑμῶν ὅσα λέγεται ἀρχιερέα.* Igitur in gente vestra defuisse unquam Prophetam, aut Principem, ab ipsis ejus primordiis, quoad is Jesus Christus & natus & passus est, non adeo estis impudentes ut dicere audeatis, neque demonstrare potestis. Nam Herodem, sub quo passus est, Ascalonitem fuisse dicentes, nihilominus tamen in gente vestra summum Sacerdotem esse dicitis. Ex his concluditur visum esse Justino Judæ nomine Jacobum totam gentem, non tribum solam appellasse: quod non est ita. Notandum quippe est Justino propositum esse solum ostendere, hoc oraculo præsignificatum esse adventum Christi, tumque esse completum cum Jesus advenit. Ergo ad id satis ipsi fuit declarare, tum defuisse Judæos regibus suis parere, cum Jesus apparuit. Nihil autem conducebat ad ipsius propositum accurata vocabuli *Juda* interpretatio. Utrum enim totam gentem Judaicam, an*

4. Reg. 17. 18.

Cun. libr. 7. De Rep. Ebr. cap. 10.

Gen. 49. 8.

Gen. 27. 29.

1. Par. 5. 1. 2.

bulo.
rioris
it sua.
e vero
præter
es, ad
nime.
potest
ia po.
ndis,
loco
teran.
li pla.
thant.
raro.
uit de
nemo.
dimi.
præci.
a ini.
imeo.
re ju.
ellan.
Ru.
hana.
illatio.
sione:
quos,
potes
te ob.
tribus
ia ne.
inter
puitur
in ma.
se.
ribus
Ba.
emo.
de
tribus
idem
, &
orem
quas
Juda
. Sic
Salo.
ti de
mam
men
nja.
folet
imo
s do.
s, ut
s est
onis,
Hæc
ergo
arte
uti

solam tribum Juda significari dixisset, plane idem erat quoad vim argumenti. Totum itaque usurpavit pro parte; aliud haud dubie facturus, si interpretem egisset. Quemadmodum enim qui Romæ natus est, in Italia natus merito dici potest; & Principem Borbonia stirpe ortum, recte Francica domo prognatum dicas; propterea quod in toto continetur pars; & quæ ad partem pertinent, de toto prædicari possunt: ita qui ex tribu Juda proditurus erat, jure eum ac merito Justinus genere Judaico nascendum esse dixit. Id sibi voluisse ipsam manifesto probat pericope altera ex Apologia secundæ: *ὁ μὲν οὖν οὗτος ἐστὶν ἀρετῆς ἐξέλιξαι & μαθῆναι, μέχρι πνθ' ἢν ἀρχῆν κ' βασιλεὺς ἐν ἰουδαίᾳ ἰδῆται ἀπὸν μέχρι τῆ φανερώσεως ἰησοῦ χριστοῦ, τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν, & τῆ ἀγνωμοσύνην ἀποφραγεῖν ἐξηγήσῃ, ὡς περιήρτη ὑπὸ τῆ θεῆς ἀγίας ἀποφραγεῖται πνθ' μάλιστα διὰ τὴν μωυσέως, μὴ ἐκλείψῃν ἀρχοῦσα τῶν ἰουδαίων, ὡς ἀν' ἑλληνικῆ ἱστορίᾳ τὸ βασιλεὺς ἰουδαίας ἰδῆται ἰουδαίων, ἀπ' οὗ κ' τὸ ἰουδαίῳ καλεῖσθαι ἐρχεται.* Vestrum est igitur accurate disquirere & discere, quousque princeps fuerit & rex apud Judæos ipsorum proprius, nempe quoad apparuit Jesus Christus magister noster, & ignorabilium prophetiarum interpret; quemadmodum prædictum est à divino sancto prophetico Spiritu per Moysen, non desore principem ex Judæis, donec veniat is quem regia dignitas manet. *Juda enim Judæorum progenitor fuit, à quo & Judæorum nomen habuerunt.* Vides hic Judæ posteros designari, non totam gentem, sed tribum solam. Nec aliter fumenda sunt verba Athanasii, quæ afferuntur è libro De incarnatione Verbi: nam cum ait Moysen hac ἰστορίᾳ, quam nunc expendimus, circumscriptis regnum Judæorum, neque ullum superesse apud Judæos regem vel prophetam, totum pro parte nominavit; & de gente Judaica generatim dixit, quæ de tribu Juda Moyses pronuntiaverat. Ex hac enim propositione, Tribus Juda semper potietur sceptro, necessario consequitur isthæc, Gens Judaica semper potietur sceptro: quemadmodum ex ista propositione, Familia Borbonia semper potietur sceptro, necessario sequitur isthæc, Gens Francica semper potietur sceptro. Idem est verborum Ambrosii intellectus in libro De benedictionibus Patriarcharum, aliorumque Patrum, qui in hujus sententiæ subdium adducuntur.

Quarta.

V. Quarta autem loci hujus interpretatio, cujus vindices laudantur Epiphanius, Cyillus, Augustinus, & recentiores plerique, nimis late patentem sententiam superiorem in arcum cogit, & Jacobæi oraculi vim, quæ pertinebat ad tribus duodecim, in una tribu Juda concludit, ab eaque vult non ante ablatum in sceptrum, formam nempe publicæ legibus suis utentis, seque ipsam regentis ac gubernantis, postquam semel ad eam pervenerit, quam Messias exoritur, quo tempore solutum in communitatem ac regimen tribus Juda; atque id rerum ipsarum eventum confirmare; nam decem tribubus in distas oras expulsis ac dissipatis, solam tribum Juda sedibus propriis ac pristinis restitutam, jurisdictionem suam, imperium, civilis corporis formam, & πολιτείαν servasse, quoad Christus in terras venit. Duo autem hic notari jubent sententiæ hujus defensores, ad illius oraculi intellectum necessaria; primum, ad locum ac terram quam infestura erat tribus Juda respectum habuisse Jacobum: quemadmodum enim promissâ Zabuloni, Issachari, aliisque à Jacobo data, ad portionem Chananææ terræ sortito ipsis eventuram spectant; sic quod Judæ datum est promissum, ad sedes posteris ejus in Terra sancta olim tribuendas pertinere; ac si dixisset Jacobus, ad Messiam usque tempora tribum Juda in portione promissæ Terræ olim ipsi assignanda mansionem ac reipublicæ formam habituram. Alterum hoc est, quod & superioris sententiæ patronis visum est, non hic determinari punctum aliquod temporis, quo cum affuerit Messias, tum tribus Juda momento eodem potestate excidat, regiminisque formam amittat: verum intelligendam diuturnitatem aliquam temporis, quæ à Pompeio vel ab Herode cœpta, videlicet ante Christi ortum, in clade Hierosolymis à Tito illata desinat. Enimvero qui sic sentiunt, oraculo huic exitum præparasse aiunt Spiritum sanctum jam inde ab Jeroboami divortio, cum altera populi Ebraici pars Israël dici cœpta est, altera assumto Judæ nomine veteris regni formam retinuit, & legitimum regum seriem propagavit. Quarum populi partium altera profligata & in longinquas terras abducta est, nec unquam potest in patriam restituta; altera ad Christi tempora πολιτείαν suam & αυτονομίαν habuit. Hoc ergo à prima & tertia discrepat quarta hæc sententia, quod statuit prima numquam defuturos aliquos Juda satos, qui Ebraicæ gentis teneant imperium, ad Messiam usque; tertia non singularibus quibusdam personis, sed toti Ebraicæ genti id adscribit, ut de se rectores det populi sui, quoad Messias exiit; quarta vero neque certis aliquibus hominibus, neque duodecim tribubus, sed toti Judæ tribui regimen ac imperium ad id usque tempus esse destinatum velit. Quanquam & tertia assertores sententiæ in quartam istam prolabantur. Pereris certe postquam in defen-

denda tertia sententia multum æstuavit, aliam demum subjicit, ut supra jam monui, quam esse fateatur non minus quam superiorem probabilem, quinimo planiorem ad intelligendum, & ad credendum proclivior, totam nempe hanc prophetiam ad tribum Juda pertinere: atque his deinde exponendis ea affert, quæ adstruendæ quartæ sententiæ utilia esse possunt.

Sententiam hanc multum habere probabilitatis fatendum est, & ad similitudinem veri longe propius accedere, quam superiores. Sed tamen id concoquere non possum quod שבט, *sceptrum*, interpretantur totius tribus Juda πολιτίαν & αυτονομίαν, cum principes aliquos Juda oriundos intelligi debere sequentia ista liquido demonstrent: *Neque dux de femore ejus.* Nec enim ullam afferunt distinctionis notam, unde probent ad diversa pertinere, *sceptrum*, & *ducem*. Atqui *dux* ad totam tribum hic referri haudquaquam potest. Id ostendit hæc locutio *de femore ejus*, מִבְּרֵי רַגְלֵי, hoc est ἀπὸ ἰσχυρίων, *De inter pedes ejus*, qua ἰσχυρὸς partem virilem Scriptor sacer σημαίνον significationem. Sic & capite vicefimo octavo Deuteronomii sumitur, & apud Isaiam non semel. Vertunt ergo Onkelos & Hierosolymitanus Interpres, *De filiis eorum*: Jonathan, *De femine ejus*. Quæ eo refero, ut appareat notari hic singularium quarundam personarum successionem, quarum interitus gignendo reparatur: cujusmodi sane nihil de tota tribu vel dici vel cogitari potest; nam singulares homines generantur & intereunt, sibi que hoc pacto succedunt alii ex aliis progeniti: at cætus hominum coguntur & dissipantur, minime vero gignuntur & obeunt. Quod cum intelligerent quartæ hujus sententiæ patroni, veram ac genuinam verborum istorum explicationem asperrati, Aben Ezra sedari maluerunt, qui Judam, ut in superioribus, sic & in istis leoni assimilari censuit. Ut enim prædam inter pedes firmissime retinet leo, nec eam sibi extorqueri patitur, sic à Jacobo prædictum esse volunt, πολιτίαν, imperium, ac sceptrum, quod olim habiturus erat Judas, haudquaquam ab eo ereptum iri. Cujus statim interpretationis velut pertæsi ad aliam decurrerunt, quæ proponitur in Beresith Rabba, & est hujusmodi, respexisse Jacobum ad consuetudinem scribarum & actuariorum, qui ad judicum pedes sedere solent. Hæc quam inepta sint & sale Rabbinico digna, nihil attinet pluribus demonstrare. Cum ergo ex ipsorum doctrina ad eadem referantur *sceptrum* & *dux*; cumque *ducis* nomen ad certas quasdam personas de tribu Juda referri debeat, *sceptri* quoque vocabulum ad eas itidem pertinere, non ad tribum Juda universam dicendum est. Hoc insuper in eadem sententia improbo, quod non ad solam tribum Juda, sed ad Levitas quoque, & Benjamitas, qui Judæ nomine continebantur, & unum cum ea tribu imperium constabant, vim oraculi prorogant. Atqui ad unam tribum Juda id spectare clarissime indicat Moses eodem Genesios capite: *Omnes hi in tribubus duodecim: hæc locutus est eis pater suus, benedixitque singulis benedictionibus propriis.* Quippe suam sibi haber Benjamin, suam Levi: ergo tota illa Judæ propria est, neque cum ullis aliis tribubus ipsi communis esse potest. Neque argumenti hujus robor frangunt ea, quæ è libris Regum supra attulimus testimonia, in quibus sola tribus Juda Roboamo hæsisse dicitur, cum tamen Benjamitica tribus, & Simeonitica pars, ac item Levitica, eum sint secuta: usitatum quippe est & familiare scriptoribus nobiliorem partem pro toto nominare, si modo partes ipsæ discernendæ inter se, vel à toto distinguendæ non sint. Nam id si sit, tum certe hoc figuræ genere abstinetur, quæ opacaret stilum, & res confunderet. Roma ad Romanum imperium significandum nominari & potest & solet, cum ab ipso Romano imperio, vel ab ejus partibus distinguenda non est. Sin roget aliquis, ecqua sit Romani imperii præcipua urbs, & Romam eam esse dicam; vel quærat alter, ecquæ fuerint Romani imperii nobilissimæ urbes, & Romam ac Constantinopolim nomen; tum sane Romam haudquaquam Romanum ipsum imperium vel Constantinopolim significare censendum est. Par est de tribu Juda ratio, cujus nomine sociæ tribus tum sunt comprehensæ, cum earum discrimen afferre nihil necesse erat; at cum segregandæ invicem erant, singularumque futuræ dotes prædicandæ, quod facere instituerat Jacobus, tum vero alteri alterius nomen commodari nec potuit nec debuit. Adde Judæos, post Babyloniam Captivitatem, ex Babyloniorum, Persarumque nutibus pependisse, usque ac Græcis deinde tributa solvisse, non supremum igitur ac verum penes ipsos fuisse imperium, sed precarium & alienis arbitriis obnoxium, proindeque sceptrum à tribu Juda tum fuisse ablatum. Id tertiam sententiam, perinde ut quartam impugnat, & à nobis adversus secundam oppositum est. Aliud præterea subjiciam argumentum, quo propositæ omnes sententiæ ex æquo convelluntur. Cum enim Messia prodeunte sceptrum Judæ ablatum esse volunt, regia utique potestare Judam excidisse statuunt. Nam tum hic vox *Donec* rem cui inferitur desitutam indicet, sequitur sceptri possessionem amisisse Judam, cum prodiit Christus. Atqui

Deut. 18. 18.
Ila. 7. 20. &
36. 12.

Gen. 49. 26.

id adversa fronte pugnat cum clarissimis prædictionibus Prophetarum, quas mox sum allaturus, quibus regnum æternum posteris Judæ spondetur.

Quinta.
Clar. in Gen.
49. 10.
Clar. in Gen.
49. 10.

VI. Quinta denique sententia patronos habet Caietanum Cardinalem, & Anonymum quemdam virum Ebraicis literis eruditum, Isidoro Clario commemoratum, quam ipsi ex recentiorum Ebraeorum apothecis eruerunt. Hæc quoniam strictim ab eis est proposita, neque ullis roborata argumentis, uberius à nobis pro ratione instituti dilatanda est, suisque rationibus fulcienda. Aiunt illi res duas valde notabiles & omni observatione dignas hic prædici à Jacobo, primum fore ut prodeat aliquando Messias è tribu Juda, deinde ut æternum eadem tribus Juda regnum obtineat, à Messia videlicet tribuli Judæ propagandum. Æternitatem igitur imperii posteris Judæ his verbis promitti volunt: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus: quippe si nunquam de hac tribu sceptrum ac ducatus auferendus est, nulla utique sine possessionem ejus circumscriptum iri, proindeque æternam fore manifestum est. Sententia verba liquido declarant, futurum ut perpetuas hæc imperii tribui Judæ per Messiam olim ex ipso proditurum contingat: Donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Sedenim aliud omnino, inquit, sonare videntur verba ipsa, nempe tum desitutum Judæ imperium, cum venerit ille qui mittendus est. Hic vero unica oraculi hæret difficultas, quam sexcentis tamen Scripturæ sacræ exemplis, sexcentis Interpretum suffragiis, sexcentis Scriptorum exoticorum testimonis eximere promptum est. Iamdiu enim monuerunt nos doctissimi Librorum sacrorum explanatores vocem π , quam habet Ebraicum exemplar, quamque dictione *Donec*, retulit Vulgatus interpres, Septuaginta vero Senes vocabulo $\epsilon\omega\varsigma$, non semper finem, cessationem, ac $\mu\alpha\upsilon\sigma\upsilon$ ejus rei notare, de qua sermo fit, sed ejus nonnumquam continuationem, cum interventu alterius cui dictio, *Donec*, adjungitur. Sic octavo Genesios de Noëtico corvo: *Non revertetur, donec siccarentur aquæ super terram*: an ergo postquam siccata sunt aquæ, corvus reversus est? minime vero. Itaque $\epsilon\omega\varsigma$ *Donec*, numquam reversum corvum significat, ne post siccatas quidem aquas. Sic vicésimo octavo Genesios Jacobo ait Deus: *Nec dimittam te, donec fecero quod locutus sum tibi?* an postquam ea fecisset Deus, Jacobum deserturus erat? neutiquam sane; sed Interpretum omnium consensus est, auxilii divini Jacobo exhibendi perpetuitatem hic sponderi, cum interventu eorum quæ ipsi Deus fuerat locutus. Sic Job vicésimo septimo capite: *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea*: an cum defecit Jobus, innocens esse desit? Sic sexto capite secundi libri Samuelis: *Igitur Michol filia Saul non est natus filius, usque in diem mortis sue*: an die mortis suæ filios parere cepit Michol? imo vero, perpetua ejus significatur sterilitas, cum mortis interventu, quam cum obiit Michol, sterilis esse non desit, sed longe magis sterilis facta est, ut pote quæ in vivis esse desit. Sic apud Homerum Agamemnon Chryseidem se patri redditurum negat, quoad ipsam Argis apud se telam texentem senectus invadat, quod perinde esse docet Eustathius, ac si nunquam se redditurum dixisset. Sic Achilles nulla sibi futura dixit cum Hectore fœdera, quoad alter alterum confecerit. Multa in eam sententiam collegit Hieronymus, quibus impii Helvidii obtrivit hæresim, & veram sententiam celeberrimi hujus loci defendit, in quo de Josepho & Maria ita disserit Matthæus: *Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum*: an post uxoris Mariæ partum eam cognovit Josephus, quod sentiebat impius Hæreticus? haudquaquam certe, verum perpetuam Mariæ virginitatem prædicat Evangelista, cum interventu partus, quo primogenitum suum edidit. Ergo vocis hujus similem intellectum esse vult Caietanus in Jacobi vaticinio, assentientibus recentiorum Judæorum eruditissimis, ut sensus hic inde exurgat, Imperii firmam ac perpetuam possessionem tribui Juda promitti, quod à Davide, posterisque ejus per aliquot ætates gestum, & ad alios deinde nonnumquam translatum est, cumque ab his gereretur, mere terrenum erat; tum pervenit demum ad Messiam, unum ex ipsius posteris, à quo ex terreno cœleste factum est & æternum, ita ut ab eo auferri deinceps & extorqueri numquam possit.

Fag. & Toft.
in Gen. 49. 10.

Hæc ex officinis Rabbincis fere deprompta Caietanus interpolavit. Adscribit ea quippe Judæis Fagius & refellit. Refellit & Toftatus, qui contineri ea ait Rabbinnica quadam descriptione, cui titulus est, Defensorium fidei. Congruum huic præterea quippiam proponitur in Rabboth, & in Schebet Jehuda, & alibi: nempe sceptrum à Juda numquam iri ablatum, postquam semel venerit Siloh. Id probant ex accentu musico lethib, qui voci π adjungitur, cuique vim *staxermlu* inesse volunt; ita ut π , cui inhæret, divellat à sequentibus, & dictio hæc exponenda sit *In æternum*: ut locus sic interpungendus sit & interpretandus: *Non recedet sceptrum ex Juda, & legislator de inter pedes ejus in æternum, quando veniet Siloh.* Duo habet hæc expositio

Sententia Caietani plane consona, & quod regni perpetuitatem spondet Judæ, & quod voci דָּוֶן , *Donec*, cessationis significationem non adscribit: verum in quibusdam discrepat; primum quod regni tempus à Messia inchoat, cum longe vetustiora regni hujus initia statuat Caietanus: deinde quod regnum illi temporarium & cum mundo finem habiturum intelligant, adeo ut דָּוֶן , tempus indefinitum, non infinitum notet, cum Caietani doctrina regnum primo temporarium signatum esse decernat, quod per Messiam spiritale fiat & æternum, ne ipso quidem mundi occasu finiendum. Præterea inutilis est interpunctio illa, qua דָּוֶן à sequentibus disjungunt, cum sequatur וְיָבִי , quod cum דָּוֶן præcedenti conjungendum esse sciunt qui literis Ebraicis vel leviter tincti sunt. Tum vero דָּוֶן significat *Donec*, uti exponi vulgo solet, non *In æternum*, quod illi volunt. Nec quicquam juvantur accentu Jethib, qui non semper *דְּוֶן* est, velut in commate sequenti dictionem בְּכֵן , cui adnexus est, à sequentibus non divellit. Adde nec vocem וְיָבִי recte exponi, *quando*.

Quantumvis probabilis videatur hæc Caietani sententia, causas habeo tamen, cur ab ea cogar discedere. Nam primum notam & significationem temporis, quo venturus erat Christus, detrahit vaticinio Jacobi, adversus constantem & consentientem, non omnium modo Patrum Ecclesiæ, sed & vetustiorum etiam Judæorum opinionem, qui hoc oraculo tempus adventus Messia signari fassi sunt. De Patribus satis multa jam diximus, unde res appareat. Ex Judæis sic intellexisse videtur Josephus, & cum Vespasianum palpo percuteret, huic ejus exitum adscripsisse, uti superius à me observatum est. Sic intellexerunt & ii qui ab Origenis ævo ad hoc tempus, Echmalotarcham de tribu Juda, gentis suæ principem ac duces esse, & porro fore ad ortum usque expectati sibi Messia, censuerunt, quos jamjam sumus adorturi. Sic intellexerunt etiam R. Moses ben Nachman, ejusque sequaces, qui vocibus שֶׁבֶט & מַדְבָּקָה , *Sceptrum*, & *Dux*, notari volunt sæva imperia, quibus ubique gens eorum premitur, quæque veniente Messia abroganda sint. Idem præterea Nachmanides, & R. Bechai, hunc ex ea prædictione sensum elici posse crediderunt, licet non semper Israël imperium teneat tribus Juda, non alios tamen quam tribules Juda legitime id arrepturos, donec oriatur Messias. Sic intellexerunt denique, qui *וְיָבִי* sceptrum Judæ promissum esse rati sunt ad Christi usque adventum, si nimirum Dei præceptis mongeram se tribus illa præster. Quæ quamvis inepta omnia sint, & proxime à nobis refellenda, perpetuus tamen ille priscorum Rabbiorum cum sanctis Ecclesiæ Patribus consensus, & constans ac *מִפִּי יְהוָה* traditio in assignanda Jacobæ huic prophetiæ nota ac significatione temporis ortus Messia, mihi non videtur temere spernenda. Aliud præterea vitium inhæret Caietani sententiæ, quod nimirum iisdem Jacobi verbis, *Sceptrum*, & *Dux*, duas res plane diversas signari putet, regnum nempe temporarium, & regnum æternum, licet nullam distinctionis interpositam notam assignet, qua aliud secernatur ab alio, temporarium ab æterno; nullam conjunctionis, qua duo hæc prorsus disjuncta simul comprehendi debere approber.

VII. Expositis præcipuis nostrorum hominum interpretationibus & sententiis, ac explosis, nostra nunc proponenda superest, suisque probationibus & argumentis instruenda. Res quatuor dico his notari Jacobi verbis: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Prima prædictionis pars hæc est, *Non auferetur sceptrum de Juda*, qua æterna sceptri possessio Judæ spondetur. Alterum prophetiæ membrum hoc est, *Et dux de femore ejus*, quo temporarius & caducus Judæ præsignificatur principatus. Tertium est istud, *Donec veniat qui mittendus est*, quo temporarii hujus regni finis & Messia adventus prædicuntur. Postremum hoc, *Et ipse erit expectatio gentium*, quo Messia regnum, non Chananæ terræ claudendum angustiis, sed quaquaversus per omnem orbem patens, & spiritale futurum nuntiatur. Harum quatuor prædictionis partium inobservata distinctio, maximam opinionum diversitatem, nec minorem rerum perturbationem ac confusionem peperit. Caietano suboluit legitimus primi, secundi, ac postremi membri sensus, quibus regnum Judæ ex temporario æternum, ex terreno spiritale promittitur: sed tertii sententiam, quo mutatio isthæc & tempus adventus prædicuntur, non olfecit. Temporarii & terreni regni pollicitationem his inesse, ac notam præterea temporis quo proditurus erat Messias, perviderunt plerique Interpretes, ac fere omnes; reliqua non attigerunt. Caute hæc distinxeris, omnibus angustiis ac difficultatibus nullo negotio te expediveris. Sed planum id ut fiat, accuratius perscrutanda loci sententia est. Dico priorem oraculi partem, *Non auferetur sceptrum de Juda*, generale quippiam proponere, & Judam erigere in spem æternæ regni possessionis postea tribuendæ; sed ita tamen ut modum, quo continget æternitas isthæc, non expo-

Joseph. de bell.
Jud. l. 3. c. 28.
& libr. 7. c. 31.

Proponitur
deinde nostra,
& argumen-
tis confirmata.
187.

nat, nec regni hujus genus designet, futurumne sit spiritale, an temporarium. Pars altera à genere & indistincta rerum propositione descendit ad species, & promissi principatus naturam enucleate definire incipit: nam verba isthæc, *Et dux de femore ejus*, temporarium quid denotant & caducum, per humanam generationem & personarum mortalium successione reparandum. Sic enim supra intelligendum esse dixi istud, *De femore ejus*; sive ut sonant Ebraica, *De inter pedes ejus*; quod vertit Jonathan, *De femine ejus*, Onkelos & Hierosolymita, *De filiis eorum*. Deinde dictio מַחֲקֵק, quam Vulgatus Interpres exponit *Dux*, aliud quid sonat ac שֹׁבֵט, *Sceptrum*, quod præcedit, uti proxime ostendam: hoc enim regiam dignitatem simpliciter sonat, illud potestatem duntaxat tradendorum præceptorum, & juris dicendi ac præscribendi; ut significetur principatum temporarium ac terrenum, quo potituri erant Judæ posteri, angustum fore, acillum, & sæpe alienis imperiis obnoxium, velut in Zorobabele; ita ut possent quidem jus dicere inter suos; sed supremo tamen imperio, libero, omnique alia dominatione soluto, & vere regio interdum exciderent, quoad adesset Messias, per quem hæc qualiscunque potentia abroganda erat, juxta illud Osee: *Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim*. At soluta hac potentia, nova constituenda erat per eundem Messiam, sed diversa & generis alterius, spiritualis nimirum & æterna, nullis temporum curriculis definita, nullis locorum spatibus contracta, nec jam Israëlitas solum regens, sed orbis universi gentes ditioni suæ subiciens. Id clarissime prædixit Amos: *Ecce oculi Domini Dei super regnum peccatis, & conteram illud à facie terra: verumtamen conterens non conteram domum Jacob*. Pollicetur Deus non contritum se penitus domum Jacobi, sed ejus *Cortem* servaturum: quod eventu comprobatum est; primum dissipatis per univertum orbem Israëlitis; quippe subjicit Amos: *Ecce enim mandabo ego, & concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur in cribro: deinde terreno Israëlitarum & caduco imperio reformato in spiritale & æternum per Messiam Davidis nepotem & hæredem: subnectit enim Propheta: In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reedificabo aperturas murorum, & ea quæ corruerant instaurabo, & reedificabo eum sicut in diebus antiquis; ut possideant reliquias Idumææ & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus*. Quamobrem addit Jacobus: *Et ipse erit expectatio gentium*. Designare autem isthæc spiritalem & æternam potestatem, cum alia plurima evincunt oracula Prophetarum, quæ recitabimus infra, cum Christi legem & regnum, spiritalia fore & æterna demonstrabimus; tum istud maxime è Psalmo septuagesimo primo: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio Regis & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum & adorabunt eum omnes reges terre, omnes gentes servient ei*; quæ de Davidis & Regum Ebræorum ipsius successorum regno sumi non possunt; nec enim id ad terminos orbis terrarum propagatum est; nec omnibus regibus terræ, omnibusve gentibus jura posuit: at aliud quoddam regnum notant, tantum quantum nullus unquam rex obtinuit, quod tamen posteritas Davidis obrinebit. Clarum hoc quoque è Psalmo octogesimo octavo: *Inveni David servum meum; oleo sancto meo unxi eum & ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terre. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi, & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies celi*. Memorabilis vero & prorsus appolita ad rem nostram vaticinatio hæc Isaie: *Parvulus enim natus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super saluum David & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in judicio & justitia; à modo, & usque in sempiternum*. Ecce Davidis regnum Messia: spondetur in posterum tempus; sic ut postquam ad ipsum pervenerit, nullo casu intercidat, sic ut immensum sit ac pacificum, ut judiciorum æquitate firmetur, & per Messiam, Deum fortem & admirabilem, in perpetuum administraretur. Quibus succinit Daniel, cum ait Antiquum dierum Filio hominis dedisse potestatem, & honorem, & regnum; omnes populos, tribus, & linguas ipsi servituras; potestatem ejus fore æternam, numquam ab eo auferendam, nec regnum ejus unquam iri corruptum. Etsi testimonia hæc, aliaque multa huc pertinentia infra sum corrasurus in hoc Parallelismo, abstinere tamen non possum, quin & istud Jeremix, quod causam hanc juvat, in antecessum proferam: *Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David seruo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus*. Addam & hoc Michæ: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel,*

Osc. 3. 4.

Amos 9. 8. & seq.

Psal. 71. 1. & seq.

Psal. 88. 21. & seq.

Isa. 9. 6. 7.

Dan 7. 13, 14.

Jerem. 33. 20. 21.

Mich. 5. 2.]

in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus aternitatis. Duo hic prædicuntur, quæ in Jacobæo iidem oraculo prædicta sunt, proditurum nempe Messiam è tribu Juda, & aeterno regno potiturum. Quæ & Mariæ Virgini pollicitus est Angelus Gabriel, cum de Christo ex ea nascendo talia prænunderet: *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regni ejus non erit finis.* Quorum promissorum memores Christi Discipuli, postquam hunc vitæ restitutum viderunt, Interrogabant eum dicentes, *Si in tempore hoc restitues regnum Israël?* Adjiciam præterea id Isaïæ: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientia & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientia & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet; sed judicabit in justitia, & arguet in equitate pro mansuetis terra, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu laborum suorum interficiet impium.* His apertissime prædicatur spiritale fore Messia regnum: quanquam satis est aeternum dixisse, ut spiritale intelligatur. Sententia nostræ plurimum lucis & roboris affert illud Ezechielis, è vicesimo primo capite: *Hæc dicit Dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronam: nonne hæc est quæ humilem sublevarit, & sublimem humiliavit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam: & hoc non factum est, donec venires cujus est judicium, & tradam ei.* Sedeciam regem Juda, qui postremus fuit ex rege David, fuisse dicitur Josepho, his perstringit Deus, & regio fastigio dejectum iri denuntiat. Nam quod Vulgata reddidit *iniquitatem*, si Ebraicum exemplar consulas, reperies *רָעָה*, hoc est *perversam*, coronam videlicet, quam se conversurum promittit Deus, temporariam nempe istam Sedecia in aeternam, cum is venerit de quo dixit Deus apud Isaiam: *Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet: & Johannes: Nec enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. . . . & potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.* Atque huic coronam illam regum Juda traditurum se denique Deus affirmat. Tum vero id eveniet quod apud Amosum prædixit Deus: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reedificabo illud sicut in diebus antiquis.* Rivos hofce claudam, postquam recitavero voces magnas de cælo editas, quas memorat Johannes in Apocalypsi: *Factum est regnum hujus mundi, Domini nostri & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum: quibus temporarium hoc regnum, Domino Jesu Christo attributum, & aeternum factum esse sine ambage declaratur. Et vero vel ipsa, quam tractamus, Jacobi prædictio, si recte intelligas, rem conficit. Nam cum prædicit futurum ducem de posteris Judæ, ejusque abolitum iri potestatem temporariam & terrenam prodeunte Messia, à quo novum statuendum sit & erigendum imperium, alterius utique generis esse debet imperium illud; alioqui nec prius abolere fuisset necesse, atque id continuare potius diceretur Messias, quippe in eadem gente, iisdemque locis paternum administrans regnum, quam novum fundasse. Itaque dictio *Donec*, rerum, quibus inferta est, cessationem ac *παύση* significans, vim suam hoc loco depromit quidem in secundum oraculo membrum, *Et dux de femore ejus*, quibus terrena & caduca potestas notatur, verum ad superiora isthæc non prorogat, *Non auferetur sceptrum de Juda*, quod regnum aeternum, nec à Messia abrogandum Judæ nepotibus pollicetur. Ergo querimonias omnes ac diffensiones Interpretum hac expositione sopimus: nam satisfacimus iis, & qui notationem temporis ab oraculo Jacobi detrahi sine piaculo non posse censent; & qui regni Judæ, quod Propheta perpetuum fore clamant, mutationem ac finem his prænunderari nolunt.*

VIII. Quin & egregie refellemus eos, si qui causabuntur falsam esse hanc quam damus partis primæ Jacobæi vaticinii interpretationem, qua aeternum posteris Judæ sceptrum sponderi volumus; atque item secundæ partis, qua statuimus iisdem promitti continuam ac perpetuam ducum, sive dominorum ac principum ex eadem tribu successionem, quæ Messia temporibus finem sit habitura: cum certum sit à Jacobo ad Davidem usque, & post solutam etiam Captivitatem Babylonicam, principes nullos extitisse qui Israëlitis jura legesque posuerint. At nos cum firmam sceptri possessionem promissam Judæ posteris & attributam fuisse dicimus, *καὶ οὐκ* quidem & mancipio ac proprietate ad eos pertinuisse intelligimus, etiam si *ἔνεστις* & ususfructus ad alios interdum transierit; atque id demum regnum agnationis jure Messiam recuperasse, & velut debitam sibi hereditatem crevisse, at immutatam, longeque auctiorem ac nobiliorem, maximisque incrementis & insigni accessione amplificatam, quam enim terrenam, angustam, & temporariam reliquerat David, immensam, cælestem, aeternam, nullisque deinceps mutationibus obnoxiam Christum cepisse. Mutabile enim fuit regnum Davidis & caducum, adeo ut id ex asse tertius heres non possederit: perpetuum vero est illud Christi, neque ullis finibus circumscribendum, quod totum nos

Luc. 1. 32, 33.

Act. 1. 6.

Isa. 11. 1, & 11.

Ezech. 21. 26, 27.

Joseph. Antiq. libt. 10. cap. 11.

Is. 42. 1.

Joh. 5. 22, & 10.

Amos 9. 11.

Apoc. 11. 15.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Pars missi more orfo. dixi ona. pro. quod illud endi; sten; ita omni. Mes. Dies i; & t per nullis is so. edixit: ve. im se n est; enim rino: n per susti. i que. i da. ninas. isthæc rum, terna judi. ne ad reges. rebo. arum idam sten. David extel. meam emom. enim ejus, abitur lebit, rnam. psum orum a ad. edisse vitu. i ejus infra istud domi. e, ut l ser. e: Et nator Gaël.

Rom. 8. 17.

Heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi adituri sumus. Ut autem Christi typus fuit David, quod inferius à me demonstrabitur, sic regnum Davidis typus fuit regni Christi; seu regnum potius idem unumque primus è tribu Juda David obtinuit, postremus Messias. Igitur etsi ususfructus sceptri à tribu Juda sit aliquando ablatum, ipsa tamen proprietas, ipsum jus auferri non potuit, illiusque aliquando per Messiam de se nascendum recuperandi spes in ea superfuit. Atqui jus ad sceptrum, sive sceptri *מַלְכוּת*, sceptrum recte appellari potest & solet. Dicere enim possumus non ablatum fuisse Angliæ sceptrum à Stuartorum gente, postquam in eam semel concessit, quamvis per multos annos Carolus secundus Rex patria regnoque depulsus vixerit: nam tum quoque jus suum retinebat. Hunc sensum, præter alios quos indicavimus Judæos, fere secutus est Onkelos in interpretatione vaticinii Jacobæi de Juda: dicit quippe non defuturos principem & scribam de tribu Juda, *עַד עַלְמָא, in æternum*. Secutus est eandem expositionem R. Selomoh, eique confirmandæ attulit locum hunc ex Daniele: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur.*

ecundum
argumentum

Jerem. 21. 30.

IX. Opponi quoque nobis potest id quod Caietano objicit Pererius, non de spiritali potestate agere Jacobum, quæ in Ebræo populo numquam fuit; & ut fuerit, in tribu Levi, non Juda fuisse, sed tantum de terrena; hæc autem excidisse tribum Juda, neque postea recuperasse, ne per Messiam quidem, cujus regnum non fuit de hoc mundo, quique prognatus est hoc Jechonia, de quo futurum prædixit Jeremias, ut nepotum ipsius nullus imperium teneat. At ista discutere facile est; temporariam enim solum & terrenam potestatem in Ebræo populo fuisse fatemur ante exortum Messiam, sed quæ deinde in æternum regnum conversa sit per eundem Messiam, qui & ipse Ebræus fuit, Ebræis prognatus, tribulis Judæ, Davidis nepos, sic ut prior illa potestas, velut rudimentum esset quoddam & adumbratio posterioris. Quemadmodum enim Pharamundi successor vere est & habetur Ludovicus XIV, cujus imperiis Francia felicissime gubernatur, licet hujus ne minimam quidem ditionis partem tenuerit Pharamundus, alterique ac plane diversæ regioni præfuerit; ita verus ac legitimus Davidici regni successor habendus est Christus, licet alterius generis imperium obtineat: præsertim cum hic Davidico sanguine cretus sit, ille Pharamundino non sit. His ita distinctis & explicatis, irritum cadit argumentum Pererii: potestatem enim spiritalem in tribu Juda vel populo Ebræo fuisse dicimus, quatenus Messias tribus Juda & populi Ebræi pars hanc tenuit & exercuit: quo factum est ut cum terrena potestate excideret tribus Juda, celestem per Messiam recuperaret. Utramque autem à Jacobo præsignificatam & prædictam fuisse merito arbitramur.

Tertium ar-
gumentum.

Gen. 49. 1.

X. Facile quoque telum hoc alterum Pererii retundimus, quo per Caietani latus nostrum petitur, cum ait nullam sceptri vel *מַלְכוּת* vel *רֶגֶן* habuisse tribum Juda temporibus iis quæ Davidem præcesserunt; defecisse itaque saltem hoc tempore sceptrum de Juda, quod oraculo repugnat. Quo telo non nostram solum, sed & alias etiam quas attulimus loci hujus interpretationes, suamque adeo Pererius oppugnat, cum probari non posse adversus eum disputantes ostenderit, ullum prærogativæ jus in hac tribu fuisse ante Davidem. Ut ut est, male certe hæc Pererio temporibus divisa sunt: nec enim id sibi vult Jacobus, statim post suam prædictionem Judam regni possessionem aditurum: imo vero, prospiciebat in longitudinem cum hæc diceret, ait enim: *Congregamini ut annuntiem quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis.* Igitur tum primum Judæ jus ad regnum Israëliticum declaravit & attribuit Deus, spemque ei dignitatis hujus fecit; non ipsi statim, sed posteris ejus post aliquot ætates concedendæ.

Ad viam re-
futationi Ju-
deorum ster-
nendam, ostē-
ditur in Jesu
completum
esse hoc ora-
culum.
Manass. Conc.
Quæst. 65. in
Gen.

XI. Postquam Christianorum super hoc oraculo sensus satis exploravimus, nostrosque ipsi proposuimus & confirmavimus, superest nunc ut adoriamur Judæos, quorum non uniusmodi opinio est, sed in duas sectas dissipatur. Alii enim Messiam quidem hic prænuntiatum agnoscunt, at Jesum hunc fuisse negant: alii ad Messiam id ullo modo pertinere insistantur. Ex his duobus fontibus sententiæ oriuntur complures, quas collegit horum temporum clarissimus Judæus Manassè ben Israël, & ad undecim capita revocavit. Ad convincendum simul errorem utrumque, totam hanc prædictionem in Jesu completam fuisse palam faciam. Ac ista primum manifesto ad Jesum spectant: *Juda, te laudabunt fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui.* Ad filium Judam verba facit Jacobus, quatenus Messias pater futurus est, vel Messiam potius in patre alloquitur. Nam quemadmodum Davidis avi nomen Messias nepoti tribuunt Prophetæ, quod declarabimus in hoc Parallelismo; sic & Messias Jacobus avi ejus nomen tribuit. A fratribus suis laudatus & adoratus

est Jesus, Christianis videlicet, quos fratrum loco habere se profiteretur apud Martharum: *Quicumque, inquit, fecerit voluntatem Patris mei qui in caelis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Itaque fratres non semel appellat, cum in Evangelio, tum & in Psalmo viciesimo primo sub persona Davidis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis,* Psalm. 21. 23. Unde & cohæredes Christi Paulus nos esse ait. Ab iis autem primum laudatus est, cum prodigiosa eum patrante opera aspexerunt: postquam autem viderunt eum ad vitam rediisse, tum vere Deum esse cognoverunt, eoque nomine adorarunt. Quamobrem servos se Christi in Epistolis sæpe Apostoli profiterentur. Et nos hodieque, qui fidem ipsius amplexi sumus, divinos ipsi honores exhibemus. Cervices vero inimicorum vel cædit, vel sub jugum mittit; quippe *de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percussat gentes, & ipse reget eas in virga ferrea* Apoc. 19. 11, & seq. *ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, & procedit de ore ipsius.* Principem hujus mundi se foras ejecturum jactat. *Expoliavit principatus, & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Quod & futurum præsenferat Balaamus, cum diceret: *Et percussit duces Moab, vastabitque omnes filios Seth: item David: Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non converterar donec deficiant: confringam illos, nec poterunt stare, cadent subius pedes meos: & præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subius me: & inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti:* & alibi: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Psalm. 109. 1, 2.

Pergit Jacobus: *Catulus leonis Juda: ad prædam filii mi ascendisti: requiescens accubivisti ut leo & quasi leana: quis suscitabit eum?* Quæ de Christi Jesu potentia dixerat: *Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum,* leonis comparatione illustrat, quo inter quadrupedes nihil validius, quippe earum princeps & rex habetur. Hac ergo similitudine significatur, & Christi Jesu robur, & regium genus, quæ ipsi competere in Parallelismo à nobis demonstrabitur. Ascendit ad prædam, tum cum ex orci faucibus, Dæmonumque tyrannide humanum genus eripuit. Deinde victoriæ hujus modum, rationemque adumbrat, cum ait: *Requiescens accubivisti ut leo,* quæ mortem Christi exprimit: dormitionis enim ac somni vocabulis mortem significare consueverunt Scriptores sacri; & utramque notionem habet Ebraica dictio שבב, & somnus Homero dicitur *ἄσπυτος δαρύσιον*: Prædicta Jesu morte consequens fuit ipsius reditum ad vitam prædicere; quod & fecit his verbis: *Quis suscitabit eum?* ac si dicat, Non alius præter ipsum ac Patrem potest eum ad vitam revocare, Id sibi volebat Jesus, cum diceret: *Solvite Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud Ille autem dicebas de Templo corporis sui:* id Paulus, cum Patris potentiam ac virtutem prædicaret hoc modo: *Quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in caelestibus.* Igitur Christum Jesum respiciebat Balaamus, cum de Israële, unde ortum erat habiturus, sic vaticinaretur: *Accubans dormivit ut leo, & quasi leana quam suscitare nullus audebit.* Joh. 1. 19. Eph. 1. 20. Num. 24. 9.

Sic deinde futurorum prædictionem Jacobus prosequitur: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est; & ipse erit expectatio gentium.* Hæc jam satis excussimus. Addemus id tamen, geminis istis vocibus, *sceptrum,* & *dux,* sive ut habet Ebraicum exemplar שבט, & מַחֲקֵק, regiam dignitatem, & jus condendarum legum, esse expressa. Nam qui rex est, leges condere potest & vivendi normam præscribere. Unde fit, ut in Psalmo centesimo septimo Juda, ad quem pertinebat sceptrum, quique à Septuaginta Interpretibus vocatur βασιλεύς, in Vulgata *Rex,* Ebraice dicitur מַחֲקֵק. Apud Isaiam Deus, qui Rex regum est, eodem afficitur nomine, quod exponunt Septuaginta ἀρχων, Vulgata *Legifer,* cui adsonat & Jonathan. At non quisquis leges ferre potest, proinde & rex est. Jura Ebræis posuit Moses, Atheniensibus Solon, Lacedæmonis Lycurgus; quorum tamen nullus vere rex fuit. Quamobrem Aben Ezra, & R. David Kimchi, & R. Selomoh, vocabulum istud in oraculo Jacobi reddunt, *Dominum,* & *Principem;* R. Lipman in libro Nitzachon, מוֹשֵׁב, *Dominatorem:* non vero dixerunt *Regem.* Ergo regis potestas major est, legumlatoris angustior. Priorem potestatem, juxta Prophetarum vaticinationes, vere obtinuisse Christum Jesum, & paulo superius ostendimus, & in Parallelismo etiam infra probabimus. Legum quoque ferendarum jus, etsi regia potestate continetur, sceptrum tamen Christo tribuitur; uti, præter alia testimonia in Parallelismo quoque à nobis afferenda, vel unum hoc Isaiæ declarat: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium: & legem ejus insule expectabunt.* Ait deinde Jacobus: *Donec veniat qui mittendus est;* Ebraice, *donec veniat שׁוֹמֵר:* qua voce Messiam notari consentiunt Chaldæi Paraphrasta, & Thalmudista, alique Magistri, quos supra adduxi in testimonium. Existimarunt multi legisse Hieronymum, à שׁוֹמֵר, *misit:* X x ij

quæ lectio Judæis nonnullis, & Steucho postmodum, Huntlæo, ac Grotio placuit; Chal-
 ceos quoque ipsam fuisse secutos, at Judæos deinde adulterasse, censet Steuchus; Gro-
 tius vero approbare eam satagit, cum ex aliis Scripturæ sacræ locis, in quibus Mes-
 sias à Patre missus esse dicitur, adhibitis ad id significandum verbis *ἄποστέλλω* & *ἀπο-
 στέλλω*, tum maxime ex nono capite Johannis, ubi agitur de *natatoris Siloë*, quod inter-
 pretatur *Missus*: quæ loca ad id Jacobi vaticinium spectare putat. Fuit in eadem opi-
 nione Eusebius, eamque libro septimo Demonstrationis prodidit, & Grotio id argu-
 mentum ex Siloë petiitum subministravit. His addi poterant testimonia quædam
 Auctorum sacrorum, in quibus nomen *ἐρχόμενος*, sive Venturus, Messia: proprium
 videtur esse & *ἔρχομαι*. Quale illud est Discipulorum Johannis ad Christum:
Tu es qui Venturus es, an alium expectamus? & hoc Pauli ad Ebræos: *Ahuc enim me-
 dicum aliquantulum: qui Venturus est veniet, & non tardabit*: quod ex secundo capite
 Habacuc depromptum est: & hoc Epistolæ ejusdem ex persona Messia: *Tunc dixi,
 Ecce venio*: quod è tricesimo nono Psalmo prodiit. Quo refertur & hoc Samarita-
 næ ad Christum: *Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus): cum ergo venerit ille, no-
 bis annuntiabit omnia*: atque id etiam Aggæi: *Et veniet desideratus cunctis gentibus*.
 Venturus autem & mittendus reciproca sunt. Verum tantis licet suffragiis, tantisque
 argumentis se tueatur hæc opinio, ab ea tamen me revocat unius Samaritani exemplari-
 aris auctoritas, ex cujus ductibus intelligitur, eam, quæ nunc obtinet in Ebraico con-
 textu, scripturam esse vetustissimam, nec ullus vitiositatis suspexam. Nec abhorret
 à vero legisse Hieronymum *שׁוּלַח*, etiamsi vocis hujus originem repetiverit à *שׁוּלַח*,
 quidni enim crederent *שׁוּלַח* in *שׁוּלַח*, ejusdem instrumenti literam, mutari posse per variatio-
 nem dialectorum, uti mutatur nonnunquam in *וּ*? Nihilo magis Septuaginta Senum
 interpretationi assentiri possum: *ἔως ἀπὸ ἑλθὼν τὰ δαυειδῶνα αὐτῶν*, vel, ut alii legunt,
ἕως δαυειδῶν, vel juxta nonnullos, *ἕως δαυειδῶν*. His significatas putat Eusebius Dei pro-
 missiones, quibus futurum spondit, ut in Abrahami, Isaaci, & Jacobi semine *be-
 nedicerentur omnes cognationes terræ*, & *Reges de lumbis Jacobi* egrederentur. At idem
 paulopost *δαυειδῶνα* illa aliter explicat, eaque opinatur esse, quæ Judæ Jacobus mox
 pollicitus est: *Juda, te laudabunt fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum;
 adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ad prædam, fili mi, ascendisti: requies-
 cens accubivisti ut leo & quasi leona; quis suscitabit eum?* At Onkelos, & Hierosolymi-
 tanus Paraphrastes, & Syrus Interpres, & R. Selomoh, regnum putant id
 fuisse quod Messia: erat *δαυειδῶνον*. Quam interpretationem Chrysostomus & Hie-
 ronymus arripuerunt. Ita videntur eandem lectionem secuti ac Septuaginta, nempe
שׁוּלַח, hoc est, juxta ipsorum interpretationem, quod *ei*; ut *pro* *וּ* usurpetur, & *וּ*
pro *אֲשׁר*, quæ sane nimis coacta videntur, & parum omnino verisimilia: nam præter
שׁוּלַח in *וּ* mutatum, vides, intrusum; deinde ante Davidis tempora contractum fuisse
אֲשׁר in *וּ*, nullo exemplo probari potest, ut notavimus ad Origenem. Esto tamen,
 contractionem hanc tulerit ista ætas, quodnam hoc loquendi genus est, una, dua-
 busve dictionibus triplicem involvens *δαυειδῶνον*. Ut enim aliquis inde exsculpatur
 sensus, *quod* quod primum præfigendum est *regnum*; subjungendum vero, *repositum*
 est: at *quod* ei subjiendum Messia: quæ connexa hanc sententiam dabunt, *Donec*
veniat regnum quod repositum est ei Messia: Pateremur, si ulla præcessisset, vel regni,
vel Messia: mentio: quod cum non ita sit, explicationem hanc merito repudiamus.
 Nec illi anteferimus alteram R. Davidis Kimchi, quam proponit in libro Radicum.
 Is *שׁוּלַח* exponit *בְּנֵי*, *filii ejus*, & vocem derivat à *שׁוּלַח*, quod *secundus* significat,
 sive *secundus*. Id ut constare possit, dictio hæc parte sui ultima multanda est, & pro
 affixo *וּ* supponendum *שׁוּלַח*, deinde, inferendum, & dicendum demum *secundus* pro *se-
 cundo* *שׁוּלַח* hic usurpari. Hæc sententia, quantumvis ab oratione communi ab-
 horrens, recentioribus tamen plerisque Interpretibus Christianis placuit, quod Messia: or-
 tus ex matre, absque ullo patris opere, his designari visus sit. Nos vero, non quæ acu-
 tiora cogitatu, vel dictu pulchriora, sed quæ veriora sunt persequimur. Ea mihi arri-
 det præ reliquis vocabuli hujus interpretatio, quæ *Pacificum* reddit; à *שׁוּלַח*, quod est,
quiescit, in pace & otio fuit. Id quam Christo conveniat, liquet ex Davide, qui de eo præ-
 dixit, futurum ut *Oriatur in diebus ejus justitia & abundantia pacis, donec auferatur Luna:*
 & ex Isaia, qui hæc de eo *ἄσπετος*: *Vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus*
fratris, pater futuri seculi, princeps pacis; multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit
*finis. Quid quod conceptis de eo verbis præcinit Michæas: Et erit iste pax: & Za-
 charias: Et loquetur pacem gentibus.* Quæ in Domino Jesu re fuisse completa evincet
 noster Parallelismus. An & vocis hujus veriloquium tangitur apud Isaïam, cum ait
 aquas Siloë vadere cum silentio, *ἡσυχῆ μετὰ ἡσυχῆς*, juxta Septuaginta Interpretes: Fieri
 enim potuit, ut quemadmodum in oraculo Jacobi *שׁוּלַח* Hieronymus, alique accessi-

Joh. 9. 7.

Matth. 11. 3.
Ebr. 10. 37.

Hab. 2. 3.
Ebr. 10. 7.
Psalm. 19. 8. 9.
Joh. 4. 25.
Agg. 2. 8.

Euseb. Dem.
libr. 8.
Gen. 35. 11.

Chrysof. in
Gen. 49.
Hieron. Epit.
Paul cap. 4.
& alibi sepe.

Psal. 71. 3. 7.
Isa. 9. 6. 7.

Mich. 5. 1.
Zach. 9. 10.
Isa. 8. 6.

verunt à שלש, *mist*, ita Isaias שלש, quod fontis nomen est, derivaverit à שלש, quievit, tranquillus fuit. Jam vero quatenus Messias fuerit expectatio gentium, vel juxta Onkelon & Hierosolymitam, quatenus ipsi dicto audientes fuerint populi, vel juxta Kimchium & alios, quatenus ad eum aggregati fuerint populi, præclare R. Moses Hadarlan in Beresith Rabba ostendit ex Isaiâ, qui futurum prædicit ut *ipsum gentes deprecantur*, ut *regem ejus insula expectent*, ut *Deus det eum in fœdus populi*, ut *ut suscipiet terram & possideat hereditates dissipatas*, ut *Deus testem populis det eum, ducem ac præceptorem gentibus*. His adde & istud Aggæi: *Et movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus*. Simili promisso Deus patriarcharum Messia proavorum, Abrahami, Isaaci, & Jacobi spes sultentabat, futurum spondens, ut in illis benediceretur *universæ cognationes terræ*. Hinc ista Simeonis viri sancti, cum Jesum in sinu gestaret: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium*. Sin R. Jonam Gerundensem quis sequatur, qui *quoniam* hanc sic intelligit: *Non à Juda abscedet virga exactoris, quoad veniat filius ejus, qui gentium robur frangeret, uti quoque poterit Davidis suffragio, qui Deum inducit sic alloquentem Christum: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas siguli confringes eos*.

His demum verbis Jacobi oraculum concluditur: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, & fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uræ pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores*. Quadrate & hæc in Christum ex Johanne intelligitur, apud quem Jesus hæc de se prædicat: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est: tum: Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum*. Asinam autem & asellum, quibus invecus Hierosolyma inivit juxta Zachariæ vaticinium, Judæorum & Ethnicorum symbola esse uno ore asserverunt Interpretes. Porro significari à Jacobo his verbis eundem, qui à Zacharia deinde asina equitans descriptus est, traditur in Beresith utraque, Rabba & Ketanna. Cum illos ergo cœlestis gratiæ laqueis irretitos ad se pertrahit, sibi que adjungit, tum vere ad vitem pullus & asina religantur. Flecimus hæc nos quidem in allegoricum sensum, quod & fecerunt Chaldæi Paraphrastæ. Onkelos vitem interpretatur Deum, Deique doctrinam, tum & ipsius Templum ac Civitatem; asinam vero & asellum exponit Israëlem & Ethnicos, tum & æqui bonique amantes homines ac divina præcepta facessentes. Onkelon sequitur R. Selomoh. Jonathan & Hierosolymitanus Interpretis iis quæ sequuntur cruentas Messia victorias portendi putant. Ego vero aio Jesu Christi supplicium his præsignificari, isto Isaiâ loco fretus, quem ad Messiam pertinere arbitratur optima pars Interpretum: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua? Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Quamobrem in sacrosancto Eucharistiæ sacramento de vino sanguinem suum fieri voluit, seque cruenta veste indutum obtulit in Apocalypsi. Nec ipse solum suo sanguine stola tingit at Discipulorum quoque suorum vestes eodem ablui jubet: *Hi sunt, inquit unus de Senioribus Johannem alloquens, qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaraverunt eas in sanguine Agni*. Alio loco sic ipse Jesus: *Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni*. Quæ sequuntur de oculorum pulchritudine & candore dentium, valent ea ad Messia speciem ac decorem commendandum; non eum qui in externa corporis forma, sed qui in animi dotibus ac virtute positus est. Quo pertinet illud è Psalmo quadragesimo quarto: *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum*. An æternum illum Dei favorem forma corporis quisquam promereri potest? minime profecto. Simile est & hoc Isaiæ: *Regem in decore suo videbunt oculi ejus*. Eundem igitur sensum accommoda & Cantico, in quo Sponsi pulchritudo tenerimis & mollissimis verbis describitur: *accommoda vero his præcipue: Dilectus meus candidus & rubicundus: quibus candidi mores & ut Virgillii utar verbis, ardens virtus denotantur, quorum symbola sunt lac & vinum*. Rubor autem oculis maxime Messia tribuitur, perinde ut vis flammea in Apocalypsi & apud Danielelem; & Deo ipsi apud Ezechielem: *nimirum ut perspicacitas ejus significetur, & oculorum vis omnia pervadens, etiam intima cordis*. Quocirca Christus Jesus in Apocalypsi, postquam flammeos & ignitos flammæ esse oculos dixit, subjicit continuo: *Novi opera tua: & deinde: Ego sum servans renes & corda*. Sic & Paulus ad Ebræos: *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus*. Cui vi exprimendæ nihil excogitari potest igne aptius, qui calore suo omnia penetrat, lumine collustrat universa. Candor autem adscribitur dentibus, propter fandi vim lacteam, qua Christum valuisse ex his*

Luc. 4. 21.

Pſalm. 44. 3.

Matth. 7. 29.

Joh. 7. 46.

Refelluntur
Judæi:Julian. apud
Cynil. libr. 2.ac ii primū,
qui Meſſiam
hoc oraculo
prædictum
fatentur qui-
dem, ac non-
dum veniſſe
eum contem-
dunt;quos inter
præcipui ſunt,
qui Echma-
lotarcham ſu-
da prognatiū
Judæis hodie-
que præſſe
aſſerunt:Maim in Jad
Chaz. libr. ut
cap. 4.

Lucæ diſcimus: Et omnes teſtimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratia quæ procedebant de ore ipſius: id quod tanto ante præmonitum fuerat in Pſalmo quadra-geſimo quarto: *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis*, id ſibi quoque volebat Matthæus, cum di- ceret: *Erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens: & miniſtri Pontificum & Phari- ſæorum apud Johannem: Nunquam ſic locutus eſt homo ſicut hic homo*. Nihil eſt enim ad perſuadendum efficacius, nihil accommodatius ad delectandum, nativa hac oratione & ſimplici, quæ detracto omni ornatu verborum, rebus ipſis placet quas expromit, in earumque delectu laborem omnem & induſtriam conſumit.

XII. His animadverſis videant nunc Judæi, an commentitias ſuas loci hujus in- terpretationes noſtræ poſſint opponere, & levi ſaltem aliqua veritate comprobare. Eorum, ut dixi, de Prophetiæ hujus intellectu duplex extat opinio; alii enim Meſſiæ quidem prædictionem ei fatentur ineſſe, at Jeſum eum fuiſſe negant; alii ad Meſſiam id ullo modo pertinere inſtitantur. Qui in priori verſantur hæreſi, non in eandem omnes conſpirant ſententiam: quidam enim Meſſiam à Jacobo promiſſum nondum veniſſe arbitrantur, venturumque exſpectant: quæ ſententia tradita extat in Thalmu- dico libro Sanhedrin; item in Bereſith utraque, Rabba & Ketanna; & in Echa Rabbathi; apud Onkelon quoque, & alios Paraphraſtas Chaldæos, Jonathanem & Hieroſolymitam; apud R. Davidem Kimchi in libro שרשיש, R. Abrahamum Aben Ezram, R. Salomonem Jarchi, & R. Joſephum in Ikkarim ſive Fundamentiſ fidei, qui & id Onkelon accepiſſe narrat à Schemaia & Abthalione, ſtante etiamnum Tem- plo ſecundo: cujus rei fides penes auctorem eſto. Eadem eſt etiam perſuaſio eorum, qui Babylonice Captivitatis principem, quem ראש הנגלה, ſive Echmalotarcham appellant, magnis Judæorum copiis, uti quidem ſingunt, Bagdadi præfectum, de tri- bu Juda numquam non deligi aiunt; unde oraculi veritatem peri cenſent; quippe non- dum ablatum eſſe ſceptrum de tribu Juda, nec proinde Chriſtum veniſſe. Vigeat hæc jam inter Judæos opinio Origenis temporibus, quam plerique partium harum gregales ſectati ſunt. Pluribus de ea re diſſerunt Benjamin Tudelenſis in Itinere, & R. Abraham Zachuthus in libro Juchafin. Quidam vero Meſſiam geminum hoc Jacobi oraculo promiſſum arbitrantur, Moſem alterum, alterum Meſſiam משיח עולם dictum: quem errorem ſecurus eſt R. Bechai. Adde & alios jam ſupra conſutatos à nobis, qui Judæa hic promiſſam agnoſcunt perpetuitatem regni, in Meſſia initium habituri. Qui vero nullam Meſſiæ hiſ ineſſe prædictionem contendunt, vocem משיח, quam reddit Vulgatus Interpres, *Qui mittendus eſt*, vel ad Davidem, vel ad Saulem, vel ad Jeroboamum, ipſamque adeo Silohurbem, vel ad Nabuchodonoforem referunt; quam poſtremam opinionem Julianus Apoſtata tueri videtur. Haſ ſententias, ut pote in- gniores reſelliſſe contenti erimus: alias quas ſcimus in Bereſith Rabba, aliisque locis eſſe propoſitas, ſtudioſorum induſtriæ diſcutiendas relinquemus.

XIII. Ac priores quidem, qui Meſſiam hoc oraculo prædictum fatentur, ac nondum veniſſe eum contendunt, nullum opinionis ſuæ afferunt argumentum; ne- que vero ullum aliud afferre poſſunt, præterquam quod nondum extitit quiſquam, in quem partes oraculi hujus omnes apte congruerent. Quod manifeſte falſum eſſe probavimus. Deinde cum ſuperiori Propoſitione docuerimus eum habendum eſſe Meſſiam, cui uni prophetiæ omnes Veteris Teſtamenti de Meſſia conveniunt, hinc efficitur eum in quem appoſite quadrabit prophetia hæc Jacobi, ſi modo reliqua Veteris Te- ſtamenti vaticinia conſentiant, Meſſiam eſſe habendum. Hanc autem Jacobi prophe- tiam in Jeſum convenire luculenter demonſtravimus, & reliquas præterea Veteris Teſtamenti vaticinationes huic conſentire ſuis à me probatur locis. Unde efficitur Je- ſum eſſe Meſſiam, proindeque jam Meſſiam veniſſe.

XIV. Vaniffima vero præ cæteris eorum opinio eſt, qui Echmalotarcham quem- dam conſingunt, Judæorum imperium in Aſia tenentem, & tribu Juda oriundum, quem Patriarcham appellant, perpetuaque ſucceſſione dignitatem eam ad Chriſtum uſque extitutam aſſeverant. Vetus illud quidem Judæorum commentum eſt, ut in- telligi poteſt ex Seder olam Zutha; jam inde ab Origenis, ut dixi, ſuperioribusque deductum temporibus; quod ita recentiores amplificaverunt Magiſtri, ut Patriarcham hunc genealogiæ ſuæ ſeriem detexere, ſcriptisque ac legitimis instrumentis approba- re poſſe putent. Atque ad hanc fabulam ordiendam una ipſis cauſa videtur fuiſſe Jacobi de Juda prophetia, quam in Echmalotarcha exitum habuiſſe priſci Rabbinii exi- ſtimabant, ut auctor eſt Mammonides in Jad Chazacah. Opinioni huic proſtigandæ, inconſtantiam ipſius & varietatem ſatis eſt prodidiſſe: nam Benjamin Tudelenſis, qui in Itineris ſui hiſtoria Iſrahæitarum multitudinem ac potentiam fictitiis narratio- nibus commendare unice videtur habuiſſe propoſitum, multa de Echmalotarcha con- gerit, ac ipſum Bagdadi ſedem habere narrat, & imperium ejus Aſiæ finibus circum-

senbit. Tum paulopost infinitas Judæorum copias versus Eurum statuit, sui juris, rerum omnium ubertate affluentes, amplissima & beatissima loca late incolentes, & ab omni commercio ac reliquorum hominum aditu seclusas, propter vastissimas solitudines interjectas. Pleraque tamen horum se fando tantum accepisse fatetur, quæ deinde R. Isaac ben Aramah in suis Legis explanationibus dicendo dilatavit. Auctor est etiam Aben Ezra ætate sua nepotes quosdam Davidis extitisse Bagdadi. Sed & narrant R. Gedalias ben Jechaia in Catena Cabalæ, atque item Auctor Schever Jehuda, posteris Davidis apud Persas summum honorem habitum fuisse. Multa quoque de maximis Judæorum *Ἰουδαίων* & regiois in deserto Chabor & ad mare Rubrum sitis disserit R. Abraham Peritzol in Orchard olam, sed de quibus nihil ipse quoque præter auditum habere se agnoscit. Multa idem, multa & ad nauseam usque insignis mendaciorum & ineptiarum factor Eldad Danita, qui quatuor Israëlitarum tribus, Danitidem, Gaditidem, Aferitidem, & Nephthalitidem in Æthiopia locat, Sabbathio flumine septas, & omnibus copiis circumfluentes; reliquis sex in Asia suis legibus utentes: nonnulla & R. Simeon in Jalcut, & ante illos Beresith Rabba & Thalmud in libro Sanhedrin de Judæis ultra Sabbathium flumen, quod ab aliis plebisque in Media statuitur, habitantibus, & regna illic obtinentibus; quos & moenibus igneis protectos, & ab omni hominum commercio sejunctos esse quidam per summam vecordiam affirmare ausi sunt. Idem Peritzol Judæos versus orientem Solem locat, & montibus immensis circumclusos fingit. Postellus, popularis meus, vir magni, sed limmoderati & effrenis ingenii, intra has montium angustias diu latitasse decem tribus ait, sed tandem prognatos ex iis Tartaros & Turcas inde erupisse, vastissimasque regiones armis occupasse. Quod ex Haythoni Armeni Historia probare conatus, viris gravibus & eruditis persuasit. Magni etiam Judæorum exulum cæcus in India, magni ad Daphnem Antiochiæ suburbium statuuntur. Quidam & in America decem tribus requirunt. In quem errorem mirarer animum suum demisisse, eique defendendo studium suum & operam accommodasse doctissimum Manassem ben Israël, Amstelodami olim familiariter mihi notum, nisi Judæum fuisse meminissim. At res est omnibus cachinnis digna, asseverasse ipsum in Conciliatore, inter Judæos, qui per Hispaniam & Galliam ante annos aliquot dispersi erant, duces ac principes Davide prognatos semper extitisse, videlicet Abrabanieles: & post excidium secundi Templi duas ex hac gente familias in has oras migrasse; quarum altera eorum erat qui Bene Daud, *Filii David*; altera eorum qui Abrabanieles appellabantur. Quod & R. Isaac ben Guiar auctoritate confirmat. In quo tamen non gentium solum suorum, sed & suam ipsius causam agit homo non incallidus; nam duxerat uxorem de stirpe Abrabanielum, magnoque sibi ducebat honori Davidicam gentem affinitate contingere. Itaque Davidis nepotes se genuisse jactabat. Redeamus vero ad decem tribus, quas Thalmud Hierosolymitanum, omnes ineptias putidissimo figmento superans, nubibus protectas & à reliquis mortalibus hujusmodi sepimento separatas comminiscitur, proindeque & à Echmalotarchæ ipsius imperio discretas. Quomodo enim ultro citroque ad eum illinc commeare, vel ab eo illuc penetrare legati potuissent, cum omnis aditus esset interclusus? Nisi dicant fortasse solis Judæis hanc facultatem divinitus fuisse concessam, quod credit Judæus Apella, non ego. Scio memoriæ proditum esse à Josepho tribus decem trans Euphratem deportatas in immensam multitudinem sua atate excrevisse, quod ab eo edoctus Orosius retulit: verum nulla illic regna commemorant; imo barbarorum imperiis fuisse subjectas optime à Sulpitio Severo observatum est. Nec moror auctoritatem Scriptoris libri quarti Esdræ, qui decem tribus in longinquas terras abiisse somniat, ut ritus suos sine impedimento possent observare, discessisse illis aquas Euphratis, ut olim Rubri maris & Jordanis; & post anni unius iter in regionem Arsareth pervenisse, quo nemo homo hactenus penetraverat; ibique summa pace frui, quoad ipsi reditum Deus paret. Quæ impuri auctoris & otio suo abutentis mera figmenta sunt.

Atqui nos argumenta non deficiunt, quibus inanem hanc Jacobæi prædicti expositionem possimus diffilare. Nam primum constat adeo permittas esse Judæorum tribus ac confusas, ut ne levi quidem suspitione origines familiarum internosci queant, nedum scriptis comprobari. Atqui ineptum est credere ea venientis Messæ signa præmonstrasse Jacobum, eventuram nempe tribui Juda sceptri amissionem & ducum defectum, quæ deprehendi haudquaquam possent; cum ne ipsa quidem tribus Juda fecerit ab aliis ac distingui queat. Aio præterea nusquam gentium jus sceptri, ditio nemve ullam aut imperium Judæos obtinere. Hac enim ætate frequentibus mercatorum commerciis, & longinquis viatorum peregrinationibus, satis accurata terra habitabilis percepta notitia est, ut fabulosa hujusmodi imperia confingere nemini liceat.

Orch. Ol. cap. 14.

Thalm. in Sanh. cap. 19.

Postell. Hist. Orient. Part. 1. cap. 5, & 6.

Hayth. cap. 17. Hist. Or.

Joseph. Antiq. libr. 11. cap. 5. Oros. libr. 2. cap. 7. Sulpit. Sev. Hist. sac. l. 2. 4. Esdr. 13. 41. & seq.

Scimus vero quoquoersum dissipatam infelicem hanc gentem alienis parere legibus, nec quidquam eorum attentare fas ipsi esse, quibus constat regia potestas; puta reos morte plectere, bellā denuntiare, monetam cadere, leges proponere: imo vero, ludibrio ubique ac despiciatū habitam, velut in celeberrimo orbis universi theatro atrocissimas scelerum suorum poenas luere. Mirum foret profecto tantam hominum multitudinem, bonis omnibus florentem, ita delituisse ad hanc diem, ut post tot ac tantas hominum nostrorum peregrinationes adiri non potuerit. At jamdiu est quod Origenes & Theodoretus Patriarcharum originem de tribu Juda arcessitam vanitatis insimularunt. Nec uno loco scribit ille, jus gladii Judæis fuisse ademptum, eoque exitum habuisse Jacobi vaticinium Judæ filio editum. Quod si in reos aliquando animadvertisse leguntur ipsorum Ethnarchæ, id quod suis factum temporibus, seque expertum affirmat Origenes in Epistola ad Africanum, hoc sibi juris fuisse illos ait, vel dissimulantibus Romanis, vel gratificantibus. Proditum deinde est variis locis à Maimonide, quam angustis finibus coercita fuerit Judæorum potestas & jurisdicção. Is quidem extra terræ Chanaanitidis limites judicia capitalia exercere fas julque non erat; itaque Babylone, & Alexandria, & Antiochiæ, ab iis, quibus subditi erant, Principibus capitalia jura petebant, vel eorum reddendorum licentiam impetrabant. At intra Chanaanitidem soli Palæstini Judæi jure gladii pollebant, non Babylonii, aut Egyptii, aut Antiocheni, quibus id nullibi gentium erat concessum; unde efficitur ineptum esse, Babylonios Judæis, quorum accisa adeo potestas erat, sceptrum & regiam dominationem adscribere. Quid quod & Echmalotarcharum ipsum à Muhammedanorum Calipha potestatem per sigilli traditionem accipere solum Benjamin testificatur: quo minime proprium, sed fiduciarium dominium habuisse confitetur. Sed ne Synagogas quidem, collegia, aut scholas, nisi de Principum licentia, habere poterant: & si quibus fruebantur privilegiis, totum id benignitati Principum eorumdem acceptum referebant. Hæc quidem pro temporibus varie mutarunt. Id juris quo pollebant olim Palæstini Judæi, ad hanc diem minime retinuerunt: penes Turcas est suprema potestas, à quibus omni juris dicundi facultate multati sunt. Quod ad regna vero illa imaginaria è decem tribubus propagata attinet, etiam si nunc extare fateremur, quis ea credat se hominibus tribu Juda prognatis subjecisse? Quamvis enim legamus in Beresith Rabba deportatas esse decem tribus in certum quemdam locum, in omnes vero regiones quoquoersus dispersas fuisse tribus Juda & Benjamin, ita ut unum aliquem ex tribu Juda apud se reperire potuerint, quem sibi præfererent, ex quo tamen Israël detrectavit imperium tribus Juda, seque ab illa segregavit, non coisuntur Judæi Samaritanis, quemadmodum ex Christi Jesu & Samaritanæ mulieris colloquio cognoscimus. Itaque R. Isaac Abrabaniel in sua Isaia interpretatione, quæ de Christi contumeliis & tormentis quinquagesimo tertio capite prædicta sunt, ea ad popularium suorum miserias detorquet, eorumque calamitates & arumnas multis exaggerat; immemor beatorum illorum orientis regnorum, præclaræque Echmalotarcharum dignitatis & potentia; regique potestate, scepro, ac dominio Israëlitis penitus excidisse, nec ullum Synedrium habere fateretur. Enimvero futurum id animo præsentiebat Amos, cum diceret: *Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, & conteram illud à facie terræ: verumtamen conterens non conteram domum Jacob, dicit Dominus*: hoc est, Regnum illud temporarium & terrenum Judæorum excindam, at in aliud æternum deinde reparabo. Subjicit enim: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit; & reedificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt instaurabo.*

Caduci quoque hujus Israëlitarum regni ruina prævidebat Osee, cum diceret: *Dies multos sedebunt Filii Israël, sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.* Qua prædicatione Origenes Judæorum merito contundit recordiam, qui tribum Juda ad Messiam usque per Patriarchas suos sceptrum retenturam esse jaçtabant. Jonathan quoque tempus illud eadem vaticinatione prænuntiari docet, quo nullis regibus Davide oriundis Judæi parebunt. Candidius etiam R. David Kimchi præsens popularium suorum exilium illic indicari censet, quo regibus ac principibus generis sui penitus destituti barbararum gentium imperis continentur. Atque hæc prophetia jam compleri ceperat, cum dicebat Azarias: *Non est in tempore hoc princeps, & dux, & propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te.* Candide quoque R. Bechai, & R. David Ganz, & R. Manasse, à nullis gentis suæ regibus vel principibus populares suos regi testantur. Disertissime vero omnium R. Isaac Akrisch in קרי המבשר, narrationes hujusmodi fictitias esse declarat, & ad sublevandos suorum animos excogitatas. Esto tamen, tantum patuerit Babyloniorum Judæorum ditio, quantum gentiles ipsorum volunt, constat certe nunc attonsam ac refeçtam ubique terrarum ita esse, ut

Origen. ceteri
apoc. libr. 4.
cap. 1.
Theod. in
d. 3. 1.

Joh. 4. 9.

Amos 9. 8. 11.

Ose. 3. 4.

R. Dav. Kimchi.
in Ose. 3. 4.

Dan. 3. 18.

esse, ut extincta potius & sublata penitus dicenda sit, ac proinde oraculo Jacobæo nequaquam accommodari posse. Nec enim ad id satis est, verum aliquando fuisse quod de fictio illo & stamineo gentis suæ sceptro commemorant, sed ad Messiam usque iis expectatum perseverare debuit. Quod cum secus venerit, nullaque hodie sceptri umbra apud ipsos super sit, nulla ratione defendi potest ea quam afferunt prædicti Jacobæi interpretatio.

XV. Nihilò validior illa est quam proposuit R. Bechai, à quo libri Mosis explanationibus sunt illustrati. Is super hoc loco Geneleos, & in libro quem שלח ארבע, *Mensam quadratam* inscripsit, geminum hic Messiam prædictum esse opinatur, Mosem alterum, alterum Messiam propriè dictum quem Judæi expectant. Nec enim credibile esse ait Jacobum futura animo prospicientem, longinquam & remotam Israëlitiæ gentis liberationem prædicendam suscepisse; instantem vero & proximam, cuius auctor futurus erat Moses, silentio prætermisisse; utramque ergo uno vaticinio præsentiasse; præsertim cum altera alterius typus & exemplar, juxta doctrinam à Prophetis traditam, futura esset: præterea Siloh Mosem esse per artem Gematricam; nam si vocabulorum משה, & משה, valorem arithmeticum colligas, habebis utrobique summam CCCXLV; ad Mosis vero tempora Israëlitarum sceptrum tenuisse tribum Juda, & ab ea demum ad Levitas per Mosem translatum esse. Regem porro fuisse Mosem probat hoc testimonio Deuteronomii: *Erit apud rectissimum Rex congregatis principibus populi, cum tribubus Israël: quod adsonat huic prædicto Jacobi: Et erit aggregatio populorum: sic enim Ebraica verba reddi possunt. Israëlitiæ autem populorum nomine afficiuntur eodem loco Deuteronomii: Dilexit populos: omnes sancti in manu illius sunt.* Hæc Bechai, cui respondeo nugatoriam esse & futilem Gematricam artem, per quam ex hoc Jacobi oraculo, & ex quocumque Scripturæ loco sexcenta ejusmodi signum quivis queat extundere. Aio deinde etsi sceptri jus in tribu Juda semper fuerit, usum tamen non fuisse ante Davidem, quod vult Bechai, nedum ante Mosem, cujus ævo Judaica tribus, totaque Israëlitiæ gens durissima apud Ægyptios servitute premebatur. Fac tamen sceptro tum potitum fuisse tribum Juda, repugnantia sibi contraria implicabit hæc opinio: nam ut ei accedat fides, dicendum est, reipsaque dicit R. Bechai, sceptrum de tribu Juda fuisse ablatum, postquam venit prior Messias Moses. At sciscit idem Magister, non ablatum iri sceptrum de Juda, antequam postremus Messias advenerit. Igitur Mosis ætate nequaquam ablatum fuit. Corruit ergo sententia hæc, seque ipsa jugulat.

XVI. R. Moses ben Nachman, R. Joël ben Suib, alique partium illarum Magistri, dictiones שבט, *Sceptrum*, & מרחק, quod Vulgata *Ducem* reddit, designare volunt sævum & impotentem dominatum, quo misera ipsorum gens passim vexatur. Cui calamitati tum à Deo finem impostum iri censent, cum Christus advenerit. Facile enim vero confutatur opinatio hæc ex verbis à Scriptore sacro adjectis, quibus מרחק, *Ducem, sive Legislatorem* hunc de femore Judæ proditurum præcinit. Unde liquet, non externos, quibus parere coguntur, principes, sed gentiles eorum ac tribules prædicti. Inde se ut expediant alii, exponunt *Doctorem Legis*: ut sententia hæc sit, Legis Doctores semper fore inter Judæos, qui eos officii sui commonefaciant, nec Legis oblivisci patiantur, etiamsi iniquum Ethnicorum principatum & dominationem tolerare cogantur. Verum ne id quidem defendi potest: nam si sacrorum annalium replicemus memoriam, falsum esse reperiemus, duris semper Judæos imperiis fuisse afflictos, cum micissimis & æquissimis Regibus, quos gens hæc plerosque tulit, paruerint. Nego denique vocem שבט, si solitaria sit, tyrannicum imperium sonare. Dominationem generatim significat, tam æquam & legitimam, quam impotentem: quæ sane adjuncto epitheto determinanda erat, cum in eo rei totius cardo verteretur; uti in Psalmo secundo determinata est: בשבט ברזל, *in virga ferrea*. Qui vero שבט hic tribum sonare rentor, ut sensus sit, Non ablatum iri tribum Juda, ita ut decem tribus ab Assyriis in longinquas regiones deportatæ sunt, semperque suos ipsam doctores habituram, veritati manifeste contradicunt, cum Judaicæ gentis reliquiæ ablata, deportatæ, miserrimis exiliis multatæ sint. Igitur si patriam ac penates servare debuit tribus Juda ad Messiam usque, Messiam jampridem venisse necesse est.

XVII. Existimant præterea R. Selomoh Alcabitzius, in libro Manoth hallevi; R. Obadias Saphornus in suis Legis expositionibus, proxime memoratus R. Moses ben Nachman, alique hujus gregis, non hoc sibi voluisse Jacobum, ad Messiam usque ætatem temporarii sceptri possessionem penes tribum Juda semper futuram, cum ea sepe excidisse ipsam certum sit, sed non alios reges quam tribu Juda ortos Israëlitis imperaturos: sin res secus eveniat, causæ futura ipsorum peccata; regnumque à Juda ad tempus ablatum, ipsi aliquando restitutum iri; proindeque punitos fuisse à Deo, præsent, sed.

tum R. Bechai, qui Messias duos à Jacobo prædictos affirmat, quorum alter fuerit Moses, alter nondum advenit:

Deut. 33. 5.

Deut. 33. 5.

& qui vocabus, שבט, Sceptrum, & מרחק, tyrannicum & crudele imperium in se passim exerceri solitum prædicti putant: & qui שבט, hic tribum sonare opinantur:

Psal. 2. 9.

ut non alii quam hac tribu orti profuerint: 2. Reg. 10. 1. 1. Reg. 10. 24. 1. Reg. 10. 11. quicumque aliis prognati tribubus sceptrum usurparunt: cum ergo Saul qui Benjamita fuit, & Assamonæi qui Levitæ fuerunt, sceptrum sibi arrogassent, infeliciter ipsos periisse, Deo sic jus tribus Juda persequente. Meminissent doctrinæ hujus patroni, quibus verbis Saulem Samuel compellaverit, cum unctura Regem cum Israëlitarum consecraret: *Ecce unxit te Dominus super hereditatem suam in principem.* Meminissent quibus cum verbis Samuel Regem renuntiaverit: *Certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo.* Eane injusta est regni possessio, cujus auctor est Deus? Meminissent quam demisso sermone Samueli responderit Saul, cum in amplioris fortunæ spem excitaretur: *Numquid non filius femini ego sum, de minima tribu Israël, & cognatio mea novissima inter omnes familias de tribu Benjamin? quare ergo locutus es mihi sermonem istum? quasi regni honorem refugiens ac detrectans.* Ex his intelligitur Judæ sceptrum non contra jus, sed Deo sic volente & jubente Saulem occupasse, adeo ut qui secus sentiunt, apertissimo Dei judicio & clarissimis Scripturæ sacre verbis contraire videantur. Meminissent etiam Jeroboamum tribu Juda haudquaquam oriundum certo Dei nutu Israëlitis imperasse: sic enim ipsum Ahias Silonites compellat: *Hæc dicit Dominus Deus Israël, Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus: & deinde: Te autem assumam, & regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, erisque rex super Israël. Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaveris in viis meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata meæ & præcepta meæ, sicut fecit David servus meus, ero tecum, & edificabo tibi domum fidelem, quomodo edificavi David domum, & tradam tibi Israël.*

qui prophetiam hanc senserunt esse statuent: XVIII. Futilis verò penitus & absurda est eorum interpretatio, qui prophetiam hanc, non planam ac simplicem, sed *ἀποδυνάτω*, & connexis quibusdam determinatam esse statuunt: atque ea lege & ordine principatum ad Messiam usque tempora esse Judæ promissum, si modo legi divinæ obsequatur. Cum enim opinionem istam nulla Scripturæ sacre prosequantur testimonia, uti nullo jure proponitur, sic optimo jure repudiatur. Cum alioqui pari exceptione, si huic adhibetur fides, omnia sanctorum Prophetarum vaticinia eludi possint.

quique id ita exponunt, Judæis deservit nunguam deservit: 2. Reg. 17. 27. XIX. Proponitur præterea hæc loci interpretatio in Berosith Rabba, Judæos, dispersos licet & captivos, non ita tamen vexatum & afflictum iri, ut omni penitus presidio careant, futurumque semper ut ex uno loco expulsi, in alium benigne suscipiantur, quoad Messias veniat, haud aliter atque à Machiro Ammielis filio David Absalomum fugiens exceptus est, & omnibus copiis liberaliter adjutus. Atqui hoc non tribus Juda privatim proprium est, sed ad omnes Israëlitas generatim pertinet: cum tamen demonstrandum fuerit promissionem hanc, Judæ privatam & propriam fuisse, nam Jacob *benedixit singulis benedictionibus propriis.* Deinde vix assignari regem, gentemve posse puto, quæ eos ita foveat ac protegat, vel tam certis prosequatur auxiliis, quam Machir Davidem; cum per universum orbem, quantum fando accepimus, æque viles habeantur, despiciantur sint, gravissimis tributis obruti spolientur, diripiuntur.

qui ita, Tribum Juda ex hominum commercio nunquam iri segregatum, ut decem tribu. XX. Postremam hanc ex R. Manassis Conciliatore proponam oraculi Jacobæi expositionem; nunquam ita sublatum iri tribum Juda, & ex hominum notitia ac commercio segregatum, uti decem tribubus contigit, sed semper doctores suos per quos erudiat ad Messiam usque ortum habituram. Ego vero aio non magis ex hominum societate & usu sepositas esse decem tribus, ac illam Judæ: nam qui per orbem sparsi sunt Judæi, quibusnam prodierint tribubus; an ex decem, an ex Judæa tribu, valde incertum est; tamque credibile est decem tribus ab Assyriis in orientem abductas, Judæos illic superstites progenuisse, quam quæ à Romanis in has oras dissipatæ sunt, Judæos in occiduis partibus habitantes procreasse. Præterea post deportatas decem tribus, aliqui tamen iis orti in patria reperti sunt, velut Anna Prophetissa, quæ fuit de tribu Aser. Nunc vero cum inter tot inflicta à Deo genti huic calamitates, non postrema sit tribuum confusio & permistio, & certæ stirpium seriei ac stemmatum ignoratio, & post tot direptiones, sectiones, publicationes, proscriptioes, vetustorum instrumentorum jactura, unam aliquam à reliquis, Judæam ab aliis decem, nunc internoscere velle, id vero est Judæum agere hoc, esse desipere.

Refelluntur deinde Judæi, qui hoc oraculum ad Messiam ullo modo pertinere negant; XXI. Nunc ii refellendi veniunt Judæi, qui majorum suorum sprete auctoritate ad Messiam ullo modo pertinere hoc oraculum prætracte infitiantur: qui ut à via veritatis recesserunt semel, in varios protinus errores sunt delapsi. Quidam Siloh, nominis hujus urbem sonare censent, & verba hæc, *Donec veniat Siloh*, exponunt, Donec desinat Siloh & finem habeat: ista autem, *Non auferetur sceptrum de Juda*, id putant sibi velle, Præstantia Judæ in regium dominatum mutabitur. Ut loci totius

hæc sit sententia, Dignitas tribus Juda & præstantia in regnum mutabitur, cum Siloh Arca sedes esse desinet. Hanc sententiam qui tuentur, vocem *Donec* ita exponant necesse est, quemadmodum à Caietano exponi supra diximus; sic nempe ut cessationem ejus rei, de qua habetur sermo, non significet, sed continuationem potius cum alterius interventu, continuationem videlicet possessionis sceptri, hoc est præstantiæ, cum interventu finis Siloh. Sic intellexerunt doctissimi Magistri, quos inter præcipua est supra jam memorati R. Bechai auctoritas; atque id completum esse arbitrati sunt, cum rerum potitus est David & regiam potestatem est consecutus. Verum enimvero quid tandem est locum corrumpere, si hoc non est? partim enim hæc cum historiae veritate, partim cum manifesta loci ipsius pugnant sententia. Falsum enim est tum regnum capessivisse Davidem, cum de Siloh Arca sublata est: nam Saul Davidis decessor hoc tempore rex nondum fuerat creatus. Quenam præterea hæc animi perversitas est, ut verba hæc, *Donec veniat Siloh*, significare existimantur, *Donec desinat Siloh*? Ait Jacobus non ablatum iri sceptrum de Juda, quoad venerit Siloh; quod significat jam ante non venisse Siloh: aiunt Rabbini tunc sceptrum capessiturum Judam, cum desinet Siloh, quod significat jam ante venisse Siloh. Vides in quam rerum repugnantiam imprudentes Magistri se induerint. Cum enim כָּוִן significare pertendunt, *occidit, occubuit*, indoctorum credulitati illudunt: nam כָּוִן non tantum sonat, *venit*, sed etiam, *iiit, abiit*; quo sensu in Solem occidentem convenit, qui cum à nobis abit, occumbere & occidere dicitur. Sic in Genesi: וַיֵּרָא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֵרֵי הַשָּׂדֶה, *Et fuit Sol abiens*, hoc est, occidens. Ergo כָּוִן proprie significat, *abiit*; quod reddi potest, *occidit*, tum cum de Sole agitur, numquam vero alias. Deinde quo sequentia verba pertinebunt: *Et ipse erit expectatio gentium*? nulla quippe antecessit Davidis mentio. Nempe hiulca erit prædictionis sententia, nisi quid suppleveris; puta, *Et nascatur David*: quod si fieri patimur, jam vero vanis Rabbiorum somniis Scripturam sacram inquinari patiamur necesse est. Perspectum id aliis fuit, qui notatum hic quidem Davidem tulerunt, at שִׁילָה exponunt בני שִׁילָה idem sit quod שִׁילָה, *qui ejus*; nempe Judæ. Hæc interpretatio est Aben Ezrae, & R. Levi ben Gerson, haud paulo quidem superiore tolerabilior, sed historiae tamen fidei contraria.

XXII. Nonnulli urbem Siloh hic quidem intelligendam esse putant, non quatenus ad Davidem, sed quatenus ad Saulem pertinet, qui in ea rex à Samuele perunctionem creatus & consecratus est. Ut loci hic sit intellectus, Non auferetur sceptrum de Juda, quoad veniat tempus Silohensis uncturæ, qua Saul est consecrandus. Sed hæc quoque veritati historiae adversantur; non enim in Siloh, sed in Ramathaim Sophim unctus est Saul à Samuele; in Maspha vero rex ab eo renuntiatus est, ut liquet ex nono & decimo capite prioris libri Samuelis. Deinde quonam auctore Jacobæis verbis sensum hunc affingunt, ut voce Siloh uncturam Silohensem notari decernant? Largiamur hæc tamen: ne sic quidem litem vincent; nec enim ad id usque temporis sceptrum obtinuit Juda, ut dixi, quod non multo post unctorem hanc contigit.

XXIII. Iisdem propemodum argumentis alios convincimus, qui Siloh urbis nomen hic expressum, & ad Jeroboamum in Siloh, uti contendunt, regem creatum referunt. Nam quo auctore probabunt in Siloh regem creatum fuisse Jeroboamum, quod in Sichem factum longe verisimilius est? Quis credet nomine Siloh, Silohense hoc factum fuisse notatum? Quæ tamen si concedamus, tum sceptrum amisisse tribum Juda non proinde fatebimur, quod penes Roboamum & reliquos Davidis nepotes ad Sedeciam usque mansisse certum est. Utilior etiam est eadem hæc ratio refellendo Ezechie auctori Chazcuni, qui in dictione Siloh latere auctoritatem Ahiam Siloniten prophetam, eum qui Jeroboamo prædixit futurum ut decem tribuum rex crearetur. Quo jure vero *Expectationem gentium*, Ahiam dictum fingent? cur prædictum, cum de Jeroboamo fileatur? quo exemplo de patriæ nomine appellatum? ut si Nathan Salomonis ortum Davidi prænuntians dixisset, *Suscitabo Jerusalem post te*, Salomone patriæ nomen sic gerente.

XXIV. Jam vero supra ex auctoritate vetustissimi exemplaris Samaritani eos castigavimus, qui pro שִׁילָה legunt שִׁילָה, *qui mittendus est*. Quidam enim, etiam à Judæis, lectionem hanc præferunt, & Nabuchodonosorem hic prænuntiatum opinantur, qui Judaicum abolevit imperium, capto Sedecia & Babylonem deportato. Verum ut dixi, non patitur lectionem hanc Samaritanus codex. Ut præteream regium titulum, decus, & ornamenta Jechoniæ concessa ab Evilmerodacho, Nabuchodonosoris successore & filio; licet dominatus ipse & regia potestas in Sedecia à Nabuchodonosore extincta essent.

Cur hanc Jacobi predictionem, aliasque complures ad Messiam pertinentes, Christus, Apostoli, & Evangelistae in testimonium non protulerint. Oic. 11, 1.

XXV. Concludemus disputationem hanc in tollendo scrupulo, quem movet Pererius, nec eximit. Quari posse ait cur hoc Jacobi oraculum ad fidem sibi conciliandam, neque Christus Jesus, neque Apostoli, neque Evangelistae in testimonium adduxerint. Tum respondet propterea id evenisse, quod inde cognosci tantum potuerit hoc tempore venturum fuisse Messiam, quo natus est Jesus, at Jesum esse Messiam illum, neutiquam inde colligi. Quae mihi parum omnino roboris videtur habere responsio: nam pari ratione praedictio haec Oseae: *Ex Aegypto vocavi Filium meum*, Filium quidem ex Aegypto vocatum in praenuntiat; at eum esse Jesum non ostendit. Itaque ab ea proferenda Matthaeus poterat abstinere, quod tamen non fecit. Nos hanc in Parallelisimum retulimus, non quasi solam per se probare existimemus Jesum esse Messiam, sed quod una cum aliis omnibus spectata, in unum Jesum quadrare possit. Quocirca poterat Matthaeus, alique Evangelistae nobilem hanc Jacobi prophetiam non omittere. Plurima occurrunt in Veteri Testamento generis ejusdem vaticinia, quae Messiam respicere fatentur Judaei, ad Jesum pertinere praecise negant; quorum tamen auctoritatem usurparunt Evangelistae: plurima etiam e contrario occurrunt ab iis praetermissa, quae Christum Jesum mere respiciunt. Aliud igitur causasse fuisse censeo, quamobrem hoc Jacobi testimonium in Novo Testamento non comparere: nempe quod neque Christo, neque Apostolis, neque Scripturis sacris propositum unquam fuerit Prophetarum oracula sigillatim recensere, cum Testamentum Vetus ad unum Christum spectare, in eoque finem ac *πληρωμα* nactum esse scirent. Totum igitur Testamentum Vetus sibi recitandum putassent, si prophetis pugnare voluissent. At pauculis his verbis rem totam Christus concludebat: *Habent Moysen & Prophetas, audiant illos: rursus: Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere, & ille sunt quae testimonium perhibent de me: & paulo post: Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi; de me enim ille scripsit.* His admonitionibus Christus Jesus Judaeos in memoriam vaticiniorum ad se pertinentium revocabat, ut quotiescunque ea sibi praerogentur, quod in Synagogis fieri consueverat quotis quibusque sabbathis, pium adhiberent animum & veritatis studiosum, & in se exitum haec habuisse agnoscerent.

Luc. 16. 29.
Joh. 5. 39. 45.
46.

CAPUT V.

Jesús de semine Jesse & Davidis.

2. REG. 7. 4, 5, & seq. Ecce sermo Domini ad Nathan dicens, *Vade & loquere ad servum meum David: Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipse aedificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in aeternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Et 1. Par. 17. 11, & seq. & 22. 6. & 28. 6.

Psal. 88. 4, & seq. *Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in aeternum preparabo semen tuum. Et ponam in seculum seculi semen ejus. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in aeternum manebit.*

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*

MATTH. 1. 1, & seq. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Jesse autem genuit David regem. David autem rex genuit Salomonem. genuit Joseph, virum Mariae, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

Matth. 1. 20. *Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam.*

Matth. 9. 27. *Et transiente inde Jesu, secuti sunt eum duo caeci, clamantes & dicentes, Misere nostri, fili David.*

Matth. 12. 23. *Et stupebant omnes turbae, & dicebant, Numquid hic est filius David?*

Matth. 15. 22. *Et ecce mulier Chanaan a sinibus illis egressa clamavit dicens ei: Misere mei, Domine fili David.*

Matth. 20. 30, 31. *Et ecce duo caeci sedentes secus viam audierunt quia Jesus transiret, & clamaverunt dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. Turba autem increpabat eos, ut tacerent: at illi magis clamabant dicentes: Domine, miserere nostri, fili David.*

Et Marc. 10. 46. & Luc. 18. 38, 39.

Matth. 21. 9. *Turba autem quae precedebat, & quae sequebantur, clamabant: dicen-*

Jerem. 23. 5, 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.

Jerem. 33. 15, & seq. In diebus illis & in tempore illo germinare faciam David germen iustitiae: faciet iudicium & iustitiam in terra. Hac dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo: & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno eius.

tes, Hosanna filio David.

Matth. 21. 15. Videntes autem Principes Sacerdotum & Scriba mirabilia quae fecit, & pueros clamantes in Templo & dicentes, Hosanna filio David.

Matth. 22. 41, 42. Congregatis autem Pharisaeis interrogavit eos Iesus dicens, Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei, David. Et Marc. 12. 35. Et Luc. 20. 42.

Luc. 1. 26, 27. In mense autem sexto, missus est Angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilae, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo David.

Luc. 1. 31, 32. Vocabis nomen eius Iesum: hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Jacob in aeternum, & regni eius non erit finis.

Luc. 1. 69, 70. Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt, Prophetarum eius.

Luc. 2. 4. Ascendit autem & Ioseph à Galilea, de civitate Nazareth, in Judaeam, in civitatem David, quae vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo & familia David.

Luc. 3. 23, 31. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli. qui fuit Nathan, qui fuit David.

Joh. 7. 42. Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?

Act. 13. 23. Hujus (David) Deum ex semine, secundam promissionem, eduxit Israel Salvatorem Iesum.

Rom. 1. 1. Paulus segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis, de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.

Rom. 15. 12. Et rursus Isaias ait, Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes: in eum gentes sperabunt.

2. Tim. 2. 8. Memor esto Dominum Iesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine David.

Apoc. 5. 5. Ecce vicit leo de tribu Juda, radix David.

Apoc. 22. 16. Ego Iesus misi Angelum meum testificari vobis haec in Ecclesiis, ego sum radix & genus David.

I. Defenditur testimonium è 2. Reg. 7. 4, & seq. II. Defenditur testimonium ex Isa. 11. 1, & seq.

I. **D**E PROMPTUM è libri secundi Samuelis capite septimo testimonium, Defenditur quo Davidi templum Deo excitare paranti futurum denuntiat Nathan, testimonium ut id olim exequatur prognatus ipso filius, cuius regnum secula durando vincet; è 2. Reg. 7. hoc, inquam, testimonium quoniam anceps est & vocari potest in controversiam, nos è 2. Reg. 7. 4, & seq.

Christo Jesu certis argumentis addicemus. Idem eo est vaticiniorum genere, quibus multiplex inest significatio. Quædam enim ejus partes Christo Jesu & Salomoni communes sunt; puta Davide prognatum esse; Dei Filium esse, Christum natura, Salomonem gratia; Deo templum extruere; regem esse. Quædam ad Salomonem solum spectant: *Si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.* Christo autem soli hæc competunt: *Stabilitam thronum regni ejus usque in sempiternum: atque hoc etiam: Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Regnum enim Salomonis æternum non fuit. Perennitatem sine carituram illic designari ostendit hoc loquendi genus, **עליון**, quo utitur Scriptor sacer. Scitum est enim Maimonide: **עליון**, non necessario significat æternitatem, nisi ei conjungatur **עליון**; idque vel post illud, ut **עליון**, vel ante, **עליון**. Idem arguitur præterea ex compluribus Scripturæ sacræ testimoniis, in quibus Davidi regnum promittitur, non diuturnum solum, quod in temporario Judæa regno verum fuit; sed nullis omnino annorum curriculum determinandum, quod in solo Christi Jesu regno evenit. Tale hoc est ex octogesimo octavo Psalmo:

Maim. More Nevoch, Part. 2. cap. 28.

Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cali. . . . Semel juravi in sancto meo, si David mentiar: semen ejus in æternum manebit, & thronus ejus sicut sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in celo fidelis. Et illud Isaiæ de Christo: Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, à modo & usque in sempiternum. Necnon illud

Psalm. 88. 28. & seq.

Isa. 9. 7.

Jer. 33. 17.

Jer. 33. 20. 21.

Dan. 2. 44.

Dan. 7. 14. 17.

Luc. 1. 33.

Jeremias: Quia hæc dicit Dominus, Non interibit de David vir qui sedet super thronum domus Israël: deinde: Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus. Et istud Danielis de Christi regno: In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cali regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum: atque hoc quoque ejusdem Prophetæ: Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & lingue ipsi servient: potestas æterna que non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur. Vides omnem omnino extremitatem & determinationem à regno

Davidis & à regno Christi excludi. Unde Gabriel Angelus apud Lucam: Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis. Nempe hæc pertinent ad ea quæ attulimus Prophetarum prædicta, quibus non hunc affinxisset sensum Evangelista, nisi communi omnium consensu sic intelligi solita hoc tempore fuissent. Perperam ergo Grotius testimonium hoc Christianis eripit, nec quicquam aliud hic significatum esse vult, quam temporarii Davidis regni diuturnitatem, quæ annorum quingentorum spatium excessit. Ad Jesum item illud congruit: Ipse ædificabit domum nomini meo; Ecclesiam videlicet, quæ Domus symbolo sæpe in Libris sacris exprimitur. Sic David in Psalmis: Domum tuam decet sanctiando, Domine. Sic Angelus apud Lucam: Et regnabit in Domo Jacob in æternum. Sic Paulus ad Timotheum: Ut scias quomodo oporteat te in Domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi. Ergo hæc Nathanis vaticinatio, tanquam Christum Jesum sine dubio præmonstrans, à Paulo usurpatur: Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium?

2. Reg. 7. 23.

Psalm. 92. 5.

Luc. 1. 33.

1. Tim. 3. 15.

Ebr. 1. 5.

Defenditur testimonium ex Isa. 11. 1, & seq.

Luc. 2. 34.

*II. Si quis Isaiæ prædictum, quod ex undecimo capite attulimus, ut Jesum Jesse prognatum esse probaremus, alio detorqueere pareat quam ad Messiam, refragantes Judæos omnes experietur, ut supra demonstravimus in septima Propositione. Messiam certe Germis, & Floris, & Virgæ, & Radicis symbolis sæpe à Prophetis expressum ostendemus infra in hoc Parallelismo, & iisdem quoque à Novi Testamenti Scripturibus Jesum fuisse signatum. Spiritum Domini super Jesum requievisse manifesto indicio declaravit Deus, tum cum Spiritus Dei descendit sicut columba, & venit super eum recens à Johanne baptizatum. Stetit Jesus in signum populorum, quod & de eo post Isaiam futurum prædixit Simeon: Ecce postus est hic in ruinam, & in resurrectionem multarum in Israël, & in signum cui contradicetur. Ipsum gentes deprecari ceperunt, tum cum ad eum vocatæ. Apostolis dicto audientes fuerunt. Judicavit in justitia pauperes, ita ut Justus **εὐχόμενος** sit dictus. Percussit terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interfecit impium: bellator quippe Jesus. Idem tamen pacificus, quod lupi & agni, pardi & hœdi concordia Isaias significavit. Quæ omnia suis locis apparebunt in hoc Parallelismo.*

CAPUT VI.
Davidis nomen Jesu tribuitur.

ISA. 55. 3. *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.*

Jerem. 30. 9. *Servient (Israel & Juda) Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.*

Ezech. 34. 23. *Hac dicit Dominus Deus: Suscitabo super eas (oves meas) pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David.*

Ezech. 37. 23, & seq. *Ego ero eis Deus, & servus meus David rex super eos. Et David servus meus princeps eorum in perpetuum.*

Ose. 3. 5. *Post hac revertentur filii Israel, & quarent Dominum Deum suum, & David regem suum.*

ACT. 13. 34. *Quod autem suscitavit eum à mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit, Quia dabo vobis sancta David fidelia.*

CAPUT VII.
Jesús de semine Salomonis.

PSALM. 71. 1, 6. *Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis. Permanebit cum Sole & ante Lunam in generatione & generationem.*

MATTH. 1. 1, & seq. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. David autem rex genuit Salomonem ex ea que fuit Oria. Salomon autem genuit Roboam. Jacob autem genuit Joseph virum Maria, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

CAPUT VIII.
Tempus adventus Jesu.

GEN. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus: donec veniat qui mittendus est.*

Psalm. 71. 1, 7. *Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis. Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis.*

ISA. 2. 2, & seq. *Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exiit Lex, & verbum Domini de Jerusalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos; & constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad praelium.*

ISA. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hircio accubabit. Non nocent, & non occident in universo monte san-*

MATTH. 2. 1. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehém Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam.*

Matth. 14. 1. *In illo tempore audiavit Herodes Tetrarcha famam Jesu.*

Luc. 2. 1, & seq. *Factum est autem in diebus illis, exiit edictum à Cesare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hac descriptio prima facta est à Præsìde Syria Cyrino. Et ibant omnes ut prosternerentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem & Joseph à Galilea, de civitate Nazareth, in Judæam, in civitatem David, que vocatur Bethlehém: eo quod esset de domo & familia David, ut prosterneretur cum Maria desponsata sibi uxore pregnante. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit Filium suum primogenitum.*

Luc. 3. 1, & seq. *Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cesaris, procurante Pontio Pilato Judæam, Tetrarcha autem Galilæe Herode, Philippo autem fratre ejus Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilena Tetrarcha, sub Principibus Sacerdotum*

Et meo. In die illa radix Jesse qui-
stat in signum populorum, ipsum gentes depre-
cabuntur.

Isa. 40. 3, & seq. Vox clamantis in de-
sero, Parate viam Domini, rectas facite in so-
litudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exal-
tabitur, & omnis mons & collis humiliabitur,
& erunt prava in directa, & aspera in vias
planas. Et revelabitur gloria Domini, & vi-
debit omnis caro pariter quod os Domini lo-
cutum est.

Jerem. 30. 18, & seq. Hec dicit Dominus:
Ecce ego convertam conversionem tabernaculo-
rum Jacob, & rectis ejus miserebor, & adifi-
cabitur civitas in excelsu suo, & Templum juxta
ordinem suum fundabitur. Et erit dux
ejus ex eo, & princeps de medio ejus produ-
cetur, & applicabo eum, & accedet ad me.
Quis enim iste est, qui applicet cor suum ut
appropinquet mihi, ait Dominus?

Dan. 2. 40, & seq. Et regnum quartum
erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit
& domat omnia, sic comminuet & conteret om-
nia hac. Porro quia vidisti pedum & digito-
rum partem teste figuli, & partem ferream;
regnum divisum erit, quod tamen de plantario
ferri oriatur, secundum quod vidisti ferrum
mixtum teste ex luto: & digitus pedum ex par-
te ferreus, & ex parte fictilis; ex parte re-
gnum erit solidum, & ex parte contritum.
Quod autem vidisti ferrum mixtum teste ex
luto, commiscebuntur quidem humano semine,
sed non adhaerent sibi, sicuti ferrum misceri
non potest teste. In diebus autem regnorum
illorum suscitabit Deus caeli regnum, quod in
aeternum non dissipabitur, & regnum ejus al-
teri populo non tradetur; comminuet autem &
consumet universa regna haec, & ipsum stabit
in aeternum.

Dan. 9. 24, & seq. Septuaginta hebdoma-
des abbreviatae sunt super populum tuum, &
super urbem sanctam tuam, ut consummetur
prevaricatio, & finem accipiat peccatum, &
deleatur iniquitas, & adducatur justitia sem-
piterna, & impleatur visio & prophetia, &
ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo & ani-
madverte: Ab exitu sermonis ut iterum adifi-
cetur Jerusalem usque ad Christum ducem, heb-
domades septem, & hebdomades sexaginta duae
erunt, & rursum adificabitur platea, & muri
in angustia temporum. Et post hebdomades
sexaginta duas occidetur Christus, & non erit
ejus populus qui eum negaturus est. &c.

Agg. 2. 7, & seq. Quia haec dicit Domi-
nus exercituum: Adhuc unum modicum est, &
ego commovebo caelum, & terram, & mare,
& aridam: & movebo omnes gentes, & ve-
niet Desideratus cunctis gentibus: & im-
plebo domum istam gloria, dicit Dominus
exercituum. Meum est argentum, & meum est
gloria domus istius novissima plusquam primas
dicit

Anna & Caipha, factum est verum Dominum
super Johannem Zacharia filium in deserto.
Et venit in omnem regionem Jordanis predi-
cans baptismum penitentiae in remissionem pec-
catorum. Factum est autem cum bap-
tizaretur omnis populus, & Jese baptizato &
orante apertum est caelum. Et ipse Jese
erat incipiens quasi annorum triginta.

dicit Dominus exercituum; & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 3. 8, 10. Ecce enim ego adducam seruum meum Orientem In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suam subter vitem & subter ficum.

Malach. 3. 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.

I. Quo tempore natus est Jesus, Messias à Judæis & Ethnicis expectabatur. II. Stante Templo secundo Messiam venturum esse prisca Ebraei crediderunt. III. Alta pace per totum orbem vigente nasci debuit Christus. IV. Florente Romanorum Imperio nasci debuit Christus. V. Intra septuaginta Danielis hebdomadas natus est Christus. VI. Precipue, magisque recepta proponuntur Interpretum nostrorum sententia super septuaginta hebdomadibus Danielis, & confutantur. Prima. VII. Secunda. VIII. Tertia. IX. Propositur deinde nostra, & argumentis approbatur. X. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. XI. Secundum argumentum. XII. Tertium argumentum. XIII. Ad viam refutationi Judeorum sternendam, ostenditur in Jesu completum esse hoc oraculum. XIV. Refelluntur Judæi: ac ii primum qui hebdomadas, non annorum, sed decenniorum, vel jubileorum, vel centum annorum hic intelligunt: XV. tum qui earum initium collocant in anno primo Darii Medi, finem in clade Hierosolymis ab Hadriano illata: XVI. & qui inter utrumque Templi excidium septuaginta hebdomadas intercessisse volunt: XVII. quique Christum ducem, Cyrum esse statuunt, aut Jesum Sacerdotem, aut Zorobabelem: XVIII. & qui Christum occidendum, censent esse vel Sacerdotium, vel Templum, vel Agrippam juniorem. XIX. Refellitur privatim Aben Ezra.

I. **U**T major constet fides testimoniiis, quibus ortum Christi & obitum prædicto à Prophetis tempore contigisse demonstravimus, exponenda sunt nonnulla, unde toti disputationi lux accedet. Certum est, quo tempore natus est Jesus, receptissimam fuisse inter Judæos & Ethnicos opinionem, nasci tunc debere Messiam. De Ethnicis egimus supra ad calcem septimæ Propositionis; egimus & de Josepho: videamus de reliquis Judæis. Persuasione hac imbutus erat Simeon, quem testificatur Lucas expectasse consolationem Israël: eadem & ii quos alloquebatur Anna prophetis, Phanuelis filia, quos ait idem Lucas expectasse redemptionem Israël. Eadem mens erat Samaritanæ, cum Christo diceret: Scio quia Messias venit. Redemptio illa, sive Consolatio Israël, Messia adventus est, quem & Regnum caelorum & Regnum Dei sacri Scriptores appellant; Thalmudici Consolationem; & jurejurando affirmantes quippiam, per Consolationem hanc, velut sanctissimum religionis suæ mysterium, jurare solent. Pleni sunt sacramenti hujus eorum libri, in quibus, ut & in reliquorum porro Rabbiorum scriptis, doctrina eadem consignata est. Legimus in libro Sanhedrin, capite ultimo, Scholam Elia, non Prophetæ hujus celebris, sed Ebraei Doctoris, mundi tempus lex annorum millibus definivisse, quorum duo millia priora fuerint Thohu, duo sequentia Lex, postrema duo futura sint Messias. Atqui circa finem quartæ chiliadis reipsa venit Christus Jesus. Itaque ex eorum doctrina sequitur tempus adventus Messia præterisse. Fertur & in libris Rabbiorum, confessos esse majores ipsorum, qui temporibus Christo Jesu paulo superioribus vixerunt, Messia adventum imminere; qui non multo recentiores fuerunt, & Templum excindi viderunt, Messia tempus jam venisse. Sunt qui non alium quam Ezechiam fuisse velint. Quam sententiam penitus damnari posse negat R. Joseph Albo in libro Ikkarim. Tradit R. Selomoh Jarchi asseverasse veteros gentis suæ Doctores, jam venisse Messiam, eoque die esse natum quo excisa Hierosolyma. Referunt R. Gedalias in Catena Cabalæ, & R. Azarias in Lumine oculorum, quid ipsi de tempore adventus Mes-

Quo tempore natus est Jesus, Messias à Judæis & Ethnicis expectabatur.

Luc. 1. 25, 38.

Joh. 4. 19.

siz, quid R. Bechai, quid R. Saadiaz, quid is quem proxime laudavi R. Selomoh Jarchi, quid R. Levi ben Gherson, quid R. Abraham Hannafi, quid R. Moses Gerundenfis, quid Abrabaniel fenserint, quid & in libro Zohar proditum sit; ex quorum rationibus sequitur, jam id tempus esse elapsum. Quocirca in eodem libro Sanhedrin venisse quidem Messiam aiunt de verporum grege nonnulli, at Romæ inter agros lepris laborantes latitare: (nam ex his Isaia: verbis: *Et nos putavimus eum quasi leprosum*, nomen ipsi Leproso esse fingunt:) ratum vero tempus, quo ex his latebris emerfurus sit, non assignant. Quidam inter horti Eden delicias ævum agitare volunt cum Elia, à quo ungendus sit olim lætitiæ oleo, cum ad muneris sui administratio- nem foras prodibit. Nam quamvis Messia: adventum negare per Judaicas leges fas non sit, ejus tamen tempus non ex Scripturæ sacræ prædictionibus, sed ex Cabala tantum cognosci posse censent. Verum egregie refelluntur hæc commenta ex Daniele ipso, qui post hebdomâdes septuaginta duas occisum iri Christum pronuntiat; & paulo post desitutum sacrificium & hostiam. Jam ante ergo venerat Christus, & fuerat trucidatus, ac pactum Dei cum hominibus confirmaverat, omnibusque officiis & muniis fuerat defunctus, quibus explendis missus erat & promissus.

Stante Tem-
plo secundo
Messiam ven-
turum esse
prisca Ebraei
crediderunt.
Tharg. Cant.
7. & 8.
Agg. 2. 7. 8.
Thalm. Hier.
Cod. Maccob.
cap. 11.
Thalm. Bab.
in Joma, cap. 1.
R. Sa. Jarchi.
& R. D. av
Kimch, in
Agg. 1. 7.
Seph. Aem.
cap. 4.
Agg. 2. 4.

Mal. 3. 1.

Jerem. 30. 18,
& seq.

Alta pace
per totum or-
bem vigente
nasci debuit
Christus.
Isa. 54. 7.
Isa. 54. 4. & 11.
6. & 40. 3.
Zach. 3. 8, 10.

II. Constabat præterea apud plerosque è veteribus Magistris, stante Templo se- cundo vel venturum fuisse Christum, vel venisse. Testis Cantici Canticorum Thar- gumista; testis & Echa Rabbathi, & sæpius jam memoratus liber Sanhedrin, capite ultimo, qui in hunc sensum traxisse R. Akibam narrat celeberrimam vaticinationem Aggæi, in qua Deus ea spe Zorobabelem & Jesum Josefeci filium solatur, ut cum venerit *Desideratus cunctis gentibus*, Templum tanta gloria completurus sit, ut prioris Templi gloriam superet. Atqui res quinque enumerat Thalmudici Doctores, quibus Templum prius posteriori antecelluit, Urim & Thummim, Arcam, Ignem, Oleum unctionis, (pro quo liber Thalmudicus Joma, Jarchi, & Kimchi, præsentiam Dei ponunt) & Spiritum sanctum. Adjicit Sepher Aemana & Laminam auream, in Pon- tificis fronte gestari solitam. Adjicit & multa Abrabaniel prioris Templi decora, quæ in secundo desiderabantur. Adde & prioris magnificentiam, qua posterius tanto post se intervallo reliquit, ut qui illud viderant, cum secundum aspicerent, à lachrymis temperare non possent. Unde Aggæus: *Quis in vobis est devotus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?* Gloria igitur Templo secundo promissa, per eum concilianda ipsi erat qui à cunctis gentibus desiderabatur, & erat expectatio gentium, Messiam vide- licet, tum cum loco huic pacem erat daturus. Aggæum minifice illustrat Malachias, cum ait: *Ece ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.* Dominatorem enim hunc esse Messiam palam agnoscunt Ebraei, ut supra do- cuimus. Quod per Aggæum spondet Deus, idem jam ante per Jeremiam fuerat lu- culentis verbis pollicitus: *Hæc dicit Dominus, Ece ego convertam conversionem taberna- culorum Jacob, & tectis ejus miserebor, & edificabitur civitas in excelso suo, & Templum juxta ordinem suum fundabitur Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producet: & applicabo eum, & accedet ad me. Quis enim iste est, qui applicet cor suum ut appropinquet mihi? ait Dominus. Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Hæc in Messiam congruere docet Jonathan, docet & R. Jehuda in libro San- hedrin.

III. Clarissimam quoque adventus Christi notam præmonstravit Deus, cum fu- turum prædixit ut *Oriatur in diebus ejus justitia & abundantia pacis*; ut gladii consen- tur in vomeres, ut habitet lupus cum agno, ut deprimantur montes; ut complanen- tur valles, & scabra ac prærupta terrarum exæquentur, ut amici curis omnibus soluti sub ramis arborum conveniant. Quibus læta pax, summaque tranquillitas significatur. Atque hæc partim *וְשָׁלוֹם*, partim *וְרַחֲמֵי* interpretanda sunt. Ac priore qui- dem modo sumsisse ea videtur Jonathan in Thargum. Nam cum initium undecimi capitis Isaia: allegorice intelligendum esse docuerit, sequentia similiter interpretatum esse credi par est. Jonathanem affectatur R. Selomoh Jarchi, affectantur & alii. Sumfit quoque hæc allegorice R. David Kimchi: sumfit & Maimonides in Jad Chazacah; popularesque suos luculenter refellit, qui lupum inter & agnum futuras Messia venien- te inducias, aliasque rerum vices stolidissime imaginati sunt; cum Israelitarum, in nefariorum & impiorum hominum colluvie, securitas tantum & tranquillitas promit- tantur. Nos gentium vocationem hic præmonstratam censemus, quæ superbia & mo- rum feritate deposita, mansuetæ doctrina Christi Jesu, & ad ejus obsequium ac fidem traductæ sunt. Insignis enim hic est & prope singularis Christi Jesu, ipsius- que sectatorum character, mansuetudo ac lenitas; cuius præcisi Michæas, non pacis

rantum amatorem, sed Pacem futurum ipsum præcinit. Unde Discipulos suos Jesus ad sui imitationem his verbis provocabat: *Tollite jugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Sed hæc fufius in Parallelifmo profequemur. Sic intellexit Iuftinus, fic Eufebius, fic Hieronymus, fic Chriftiani Interpretes univerfi. At iidem etiam oraculum hoc *κατὰ λέξιν* completum effe docent, nato Domino Jefu Augufti temporibus, qua tempeftate omnes bellorum refederant motus, quibus quaf. fatus paulo ante fuerat univerfus propemodum orbis, altiffimaque pace genus humanum fruebatur. Nec multo ante templum Jani obferaverat Auguftus, quod per multos annos claufum Variana clades aperuit. Infcritio vetus Emeritæ, quam proponit Gruterus:

IMP. CAES. DIVI. F. AUG. PON. MAX.
 COS. XII. TRIBUNIC. POTEST. X. IMP. VIII.
 ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO.
 TEMPLO. JANI. CLUSO. ET REP. PO.
 ROM. OPTIM. LEGIB. SANCTISS.
 INSTIT. REFOR.

Iuftin. Apol.
 Eufeb. Dem.
 libr. 2.
 Hier. in Ifa. 2.
 Grut. p. 149.

Ubi non pax folum terra, marique conftituta, fed & legibus optimis, ac fanctiffimis inftitutis reformata Romana Respublica dicitur. Quippe non pacem folum, fed & iuftitiam ætati huic facer Vates fpoponderat: *Orietur in diebus ejus iuftitia, & abundantia pacis.* Quibus ifta confonant è Pfalmo octogefimo quarto: *Mifericordia & veritas obviaverunt tibi, iuftitia & pax ofculatae funt.* Audiendus quoque Suetonius: *Janum Quirinum femel atque iterum à condita Urbe memoriam ante fuam claufum, in multo breviori temporis fpatio, terra marique pace parata, ter clufit.* Difertiffimum vero & ad rem noftram aptiffimum eft Orofii testimonium: *Anno ab U. C. DCCLII. Cafar Auguftus ab Oriente in Occidentem, à Septentrione ad Meridiem, ac per totum Oceani circum, cunctis gentibus una pace compofitis, Jani portas tertio ipfe tunc claufit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietiffimo femper obferatas otio ipfa etiam rubigo confignavit: nec prius unquam nifi fub extrema fenectute Augufti pulfata, Athenienfium feditione, & Dacorum commotione patuerunt. Claufis igitur Jani portis, Rempublicam, quam bello quæfiverat, pace enutrire atque amplificare fudens, leges plurimas ftatuit, per quas humanum genus libera reverentia difciplina morem gereret. Domini appellationem, ut homo, declinavit. Verus quippe rerum Dominus, omnis iuftitiae ac pacis auctor, fanctiffimarumque legum conditor nafcebatur: de quo cecinit Ifaia: *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.* In eum enim annum, quem notat Orofius, vel proximos certe annos, de communi doctiffimorum Chronologorum confenfu, incidit ortus Chrifti Jefu. Neque vero præmittendus hic eft Tacitus, qui pacis hujus, quam Auguftus fanxit, diuturnitatem commemorat in eo fragmento, quod idem promit Orofius: *Deinde, ut verbis Cornelii Taciti loquar, fene Augufto Janus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes fape ex ufu, & aliquando cum damno quaruntur, ufque ad Vefpafiani duravit imperium.* Quibus hæc fubjungit Orofius: *Cæterum & tunc capta, everfaque Urbe Hierofolymorum, ficut Propheta prænuñtiaverant, extinttisque Judæis, Titus, qui ad vindicandum Domini noftri Jefu Chrifti fanguinem judicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans cum Vefpafiano patre Janum claufit. Igitur etfi fub extremis Cafaris temporibus apertus eft Janus, tamen per multa ex eo tempora, quamvis in procinctu effer exercitus, nulla bella fonuerunt. Confentanea funt iftis quæ fubjecit Eufebius utrique prædictioni, ex Pfalmo feptuagefimo primo, & ex fecundo capite Ifaia fupra allata: *αὐθιγαδὺν, inquit, ταῖς περὶ ἡμᾶς ἐπιπορευούσῃ τῇ ἔργῳ. πάντα μὲν αὐτῆς ἐδεικνύειτο πολυαρχία βασιλείων, ἀπορροὺς κατὰ τὸ αὐτὸ τῆς σὺν ἡμῶν ἐπιφανείᾳ μοναρχίας. Ἐκείνη δὲ εἰς δόξαν οὐκ ἂν ἴδῃς, ὡς τὸ πῶν, πόλις πόλις πολέμουσας, ἐδ' ἔθνη ἔθνη ἀμαρτανόμων, ἐδὲ τῶν βίων ἐν πάσῃ συγκροτῆ καὶ ἐξελθόντων. Confentanea prædictionibus res confecuta funt. Statim enim fublatus eft apud Romanos dominatus ille à multis ufurpatus, cum ad unum, Auguftum imperii fuma fub ipfum Servatoris noftri ortum rediiffet. Ab eo enim tempore, ad hanc ufque ætatem, minime videas civitates cum civitatibus, ut prius, decertantes, neque gentem cum gente præliantem, neque res hominum omni perturbationis genere atritas. Pacem hanc orbi per Chriftum conciliatam, jus fancitum, refrænata licentiam, res in melius compofitas, Augufto gratificaturus Virgilius fpendifis verbis prædicavit:***

*Afpera tum poftitis mitefcet fecula bellis:
 Cana fides, & Vefia, Remo cum fratre Quirinus
 Jura dabunt: dire ferro, & compagibus arctis
 Claudentur belli porta: furor impius intus
 Seva fedens fuper arma, & centum vinculus abenis*

Pfalms. 71. 11.
 Pfalm. 84. 11.
 Suet. Auguft.
 cap. 22.
 Orof. libr. 6.
 cap. 22.
 Ifa. 9. 7.
 Orof. libr. 7.
 cap. 1.
 Eufeb. Præp.
 Evang. libr. 1.
 cap. 4.
 Virgil. Æn.
 libr. 1.

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Duplex igitur per Christum Jesum pax hominibus parta est, temporaria, & aeterna. Hæc ea est quam Jesus moriturus Discipulis suis reliquit: *aciebat enim; Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis:* hæc motus animorum sedat, & mentes humanas, etiam dum inquietis illigatae sunt corporibus, tranquillat & componit, & beatitudinis aeternae nulli unquam rerum turbini obnoxiae compotes efficit, illa vero Christo Jesu venienti orbem præparavit, sopitis bellis, & pace terra marique sancita; quæ etiam post Christum diu perseveravit. Utramque pacem statim post natum Jesum beati Angeli cantibus celebrabant; & aeternam quidem ac coelestem, his verbis: *Gloria in altissimis Deo;* terrenam vero ac temporariam, istis: *Et in terra pax hominibus bona voluntatis.* Unde facilis est Adversariorum depulsio, qui pacem illam Augusti ævo florentem, post annos aliquot turbatam fuisse causantur; quamobrem ad Jesum minime pertinere volunt istud Prophetæ, quod attulimus: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna:* nec istud quoque: *Et pacis non erit finis:* nec illud: *Fœdus pacis mea non movebitur.* Perperam enim ad terrenam pacem stectuntur ista, quæ pertinent ad aeternam. In eundem trahi possunt sensum & ista Isaiæ: *Nec exercebuntur ultra ad præliam:* & hæc Ezechielis: *Et non erunt ultra in rapinam in gentibus.* Quamvis & pacem temporariam notare possunt: dictio enim, *Ultra,* sive ut Ebraice concepta est, *וְיָ,* nonnunquam aeternitatem, diuturnitatem aliquam nonnunquam, sæpe etiam breviterem temporis significat. Postremum hoc docet R. David Kimchii in libro Radicum, & exemplis probat. Aliquando etiam particulæ neganti conjuncta aliquam rei partem detrahit, non totam infirmitur. Sic tricesimo quinto Geneseos capite Jacobo dixit Deus: *Non vocaberis ultra Jacob;* quamvis sæpe deinceps, & hoc ipso capite aliquoties vocatus sit Jacob. Plura ejusmodi exempla sunt in promptu. Non ergo penitus id negatum est vocibus iis, *Non ultra;* sed pars tantum aliqua detracta est: nam cum semper deinceps Jacob vocari debuisset, Israël aliquando vocatus est. Similem iis significationem tribue in allatis Isaiæ & Ezechielis testimoniis; non ut in aeternum, sed ut in multos annos, magnaque ex parte extinctum iri bella intelligas.

IV. Ad hæc florente Romanorum Imperio proditurum Messiam prædixit Daniel, quo certum adventus ipsius indicium continetur. Arque hic Judæorum consensu juvatur, apud quos commune effatum est, vigente imperio Idumæorum (quo nomine Romanos signare solent) proditurum Messiam. Cum enim Nabuchodonosoris somnium interpretaretur Daniel, futurum prænuntiavit, ut regno ipsius succedat regnum aliud argenteum, Persarum videlicet & Medorum; huic tertium æreum, quod late dominaturum sit, Alexandri nimirum, qui maxima terrarum spatia subegit; atque isti demum quartum ferreum, robore longe præstans, quod reliqua hæc domet & conterat, quemadmodum omnia ferrum comminuit. De quarto hoc Regno magna apud Interpretes controversia est; aliis Seleucidarum & Lagidarum regna, Romanum aliis imperium eo signari contendentibus. Ego vero postremam hanc opinionem sequi me profiteor. Extat quippe ex his ipsis vaticiniis verbis prioris confutatio: *Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc;* aureum nimirum Nabuchodonosoris regnum, argenteum Cyri, æreum Alexandri. Regna autem Lagidarum & Seleucidarum, regnum ipsum Alexandri ex parte fuerunt. At quamvis magnis sese oppugnarunt & appetierunt bellis, minime tamen se comminuerunt; uti neque regnum Macedoniæ, quod æri regni Alexandri caput fuit. Deinde regnum illud quartum, regnum unicum fuit; duo vero Lagidæ & Seleucidæ regna tenuerunt. Quanto aptius hæc ad Romanum Imperium congruunt, quod priora hæc regna contrivit? Sequitur: *Porro quia vidisti pedum & digitorum partem testa figuli, & partem ferream, regnum divisum erit; quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mistum testa ex luto; & digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte scilicet; ex parte regnum erit solidum, & ex parte contritum.* Aio bella Cæsaris & Pompeii, Augusti & Antonii his portendi. Tempora enim hæc pedibus comparantur, quod Messiae ortum proxime præcesserint. Romana Respublica bellis hisce civilibus scissa in duas partes & divisa est. Cæsariana pars robore pollens prævaluit, Pompeiana & Antoniana contrita sunt. Utraque autem pars victrici gente & fortissimis majoribus prodiit. Labascit hic eorum ratio; qui Imperii Romani divisionem in veterem, novamque Romam comminiscuntur: utram enim partem luteam, utram ferream esse dicent; utraque enim contrita est. Addit Propheta: *Quod autem vidisti ferrum mistum testa ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhaerebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testa.* Connuvia significat, quibus Cæsarem inter & Pompeium, Augustum & Antonium affinita-

Florente Romanorum imperio nasci debuit Christus.

Dan. 2. 40.

Dan. 2. 41, 42.

Dan. 2. 43.

tes contractæ sunt: minime tamen animi coaluerunt, conjunctionem dirimente insana regnandi cupiditate. Tum hæc subnexa sunt: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* Grotius, alique Grotio vetustiores, qui quarto regno notari censent Ægypti & Syriæ regna, ad Romanum Imperium ista referunt, quatenus futurum erat sedes Ecclesiæ. At hoc cum aiunt, vel sibi volunt in Romano Imperio Ecclesiam solum spectari, vel Ecclesiam cum Romano Imperio. Si primum, profecto verisimile non est Daniælem vaticiniis suis nobilissima notantem imperia, longe omnium nobilissimum, Romanum præterisse: si postremum, ac falsum est quod affingunt Danieli, Romanum Imperium numquam iri dissipatum, cujus vix umbra nomenque superest; nec alteri populo traditum, quod Francis, Germanis, Turcis, aliisque traditum est. Suscitandum præterea fuit regnum illud æternum *in diebus regnorum illorum*, quæ proxime commemoravit. Atqui penitus jam conciderant regna Syriæ & Ægypti, cum Ecclesiæ regnum fundavit Christus: nondum vero excitata illa erant, cum Romanum regnum exortum est. Unde sequitur stantibus regnis Syriæ & Ægypti, neque Romanorum, neque Ecclesiæ regnum fuisse suscitatum: igitur vel regna Syriæ & Ægypti, regna illa non sunt, quibus stantibus regnum illud æternum suscitandum esse prædicit Daniel; vel regnum hoc æternum, neque Romanorum Imperium, neque Ecclesiæ regnum est. Ego vero regno ferreo notari censco Romanum Imperium, ut dixi, regno vero æterno, regnum Christi, quod æternum fore sacra Litera passim docent, & nos in Parallelismo docebimus. Regna autem universa consumiturum apertissime testificatur Paulus in priore Epistola ad Corinthios: *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potentiam, & virtutem: oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus: & in posteriore: Nam arma militiæ nostræ, non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum; consilia destruentes, & omnem altitudinem exsolentem se adversus scientiam Dei. Et David in secundo Psalmo: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terre: reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Isaias quoque: Gens & regnum quod non servierit tibi, peribit, & gentes solitudine vastabuntur. Præcipue vero Daniel, optimus sui interpres: Er ecce cum nubibus cæli, quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & lingue ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna qua non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur. Deinde: Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctarum Altissimi; cujus regnum, regnum sempiternum est, & omnes Reges servient ei, & obedient. Lapidem præterea hunc, de monte sine manibus abscessum, qui statua aurea, argentea, ærea, & ferrea disjecta & comminuta, mons evasit magnus, & universam terram replevit, Christi symbolum esse certissimis argumentis vicinus ad Propositionem septimam. Sed & regnum illud æternum, regnum esse Christi, ibidem tum auctoritate Scripturæ sacræ, tum & Rabbinorum suffragiis abunde probavimus.*

V. In nono vero capite Danielis luculentum & haud scio an clarissimum omnium, quoruncumque sacri Codices Veteris Testamenti suppeditant, vaticinium proponitur; idemque longe obscurissimum. Ac clarissimum quidem, quoad Christum pertinet, qui disertis illic prænuntiatur verbis, Jesum videlicet, cujus ætas illic, undecunque tandem computandi ducantur exordia, tam manifesto indicatur, ut inde potissimum ad spem venturi circa hæc tempora Messie excitatos Judæos & Ethnicos plebrosque crediderim. Obscurissimum vero, quoad prædictarum illic septuaginta hebdomadam initia spectat & exitus. Quidquid igitur Chronologorum est, quidquid Theologorum, quicquid Scripturæ sacræ Interpretum, eorum uberrimæ extant argumenti hujus disceptationes. Verum tantis undique angustiis ac difficultatibus circumseptæ questio est; tot, tamque diversæ ac pugnantibus proponuntur sententiæ, ut penitus molesta sit ac operosa earum dijudicatio; novum vero aliquid ac certius afferre, longe etiam operosius. Quod cum nuper vir cæteroquin eruditus tentasset, in magnas ineptias delapsus est. Libenter ergo ab hac tractatione manum abstinuissem, nisi eam à me invito propositi operis ratio exprimeret.

VI. Cum in hujus prædicti interpretatione multiplex extiterit opinionum diversitas, quæ diligenter ab aliis collectæ sunt & expositæ, complures ex illis ἀπορίαις convictæ exoleverunt. Quamvis autem virorum aliquot doctorum patrocinis sese etiam tueantur bene multæ, nos tamen consulentes brevitati, tres duntaxat afferemus in medium, quarum præcipua inter cæteras auctoritas est, quæque majoris nominis patronos hæ-

Dan. 1. 44.

1. Cor. 15. 24.

1. Cor. 10. 4.

& seq.

Psalm. 1. 8, 9.

Isa. 60. 12.

Dan. 7. 13, 14.

27.

Dan. 1. 34, 35.

45.

Intra septuaginta Danielis hebdomadae natus est Christus.

Præcipua, magisque recepta proponuntur Interpretum sententiarum sen-

tentia super
septuaginta
hebdomadibus
Danieli,
& consulantur.

Prima.

Jacob. Capp.
Hist. sacr.
Ludov. Capp.
Chron. fact.
Not. ad Tab.
21.
Dan. 9. 24.

bent. Prima in anno Artaxerxis Longimani septimo septuaginta hebdomadum ponit exordium, quas in Christi morte concludit. Quod spatium quadingentorum nonaginta annorum est, sive hebdomadum septuaginta. Hanc opinionem magna contentione defendunt Jacobus & Ludovicus Cappelli, viros graves Chronologicæ & Astronomicæ disciplinæ peritos secuti, accuratissime hujus annorum curricula delineatis tabulis, & rationibus subtiliter disputatis fidem sibi conciliare conati sunt.

Fatendum sane est veri eos quam simillima disserere, atque hanc quæsti annorum numerum cum historiae veritate convenientiam pene nobis assensum extorquere. Verum ad hanc calculi fidem reliquæ non congruunt; inchoandas quippe hebdomadas esse definit apud Danielem Angelus Gabriel, *ab exitu sermonis, ut iterum adificetur Jerusalem*; ab edicto videlicet, quo Hierosolymorum instauratio permilla est. At in Artaxerxis edicto, quo Esdræ reditum anno regni sui septimo concessit, de reparandis Hierosolymis nulla omnino mentio fit, sed de instaurando tantum Templi cultu, & Lege restituenda. Nec nodum solvit Ludovicus Cappellus, cum ait licentiam reficiendorum murorum, etsi verbis non expressam, at re ipsa fuisse Esdræ concessam: *Cur enim, inquit, instauracionem murorum vel prohibuisset, vel non concessisset Artaxerxes ille, qui se usque adeo benevolam erga Judæos eo edicto præbet? Eandem nimirum ob causam, quæ Cyrum erga Judæos itidem benevolam, quæ Darius abstruit, quominus id iis permitterent; experta nimirum gentis pervicacia & mobilitas, & cupidus rerum novarum animus. Quod si promovendi cultus Templi expressa verbis facultas tacitam instaurandi muri continet facultatem, jam igitur non à septimo anno Artaxerxis, sed à primo Cyri, vel à secundo Darii septuaginta hebdomadum sumenda sunt initia, qui Judæis restituendi Templi fecit potestatem. Veri profecto simile non est hoc Artaxerxis edictum, cum res alias momenti minoris sigillatim exprimat, sumtusque ad Templi cultum conferendos minutatim percenscat, concessam murorum & Urbis extruendæ facultatem, sic tanquam rem nihili, silentio prætermisisset. Crederemus fortasse, si rem in edicto prætermisissam opere ipso Esdras complevisset. Verum nec ex edicti verbis, nec ex gestis ab Esdra rebus ulla sumi possunt opinionis hujus argumenta; proptereaque à nobis exploditur.*

Secunda.

Scalig. libr. 6.
De emend.
Temp.
Joh. Druf. in
Sulp. Sever.
Hist. libr. 2.
Const. l'Emp.
Præf. in Jach.
& in Jach. in
Dan. cap. 9.
1. Esdr. 4. 24.
& 6. 15.

VII. Altera Scaligeri sententia est, quam à Sulpitio Severo, aliisque, ut ipse ait, Scriptoribus antiquis acceptam renovavit, virisque eruditissimis, Johanni Drusio & Constantino l'Empereur, ut eandem defenderent pro sua auctoritate persuasit. Is in anno Darii Nothi secundo septuaginta hebdomadum exordium statuit, finem in annum Neronis duodecimum, quo anno Judæos inter & Romanos bellum tumescebat: unde si annos tres cum dimidio numeres, incidis in excidium Hierosolymitanum. Darius ergo illum, cujus anno secundo inchoatam Templi refectionem, sexto absolutam esse tradit Esdræ liber, non Hystaspiden Darius esse credit, uti vulgo creditur, sed Nothum Artaxerxis Longimani successorem, alterius Artaxerxis, cognomento Memoriosi, decessorem. Præterea aliter spectari vult hanc septuaginta septimanarum *quædam*, aliter expressam à Daniele ipsarum partitionem in septem, sexaginta duas, & unam: sexaginta quippe & duas hebdomadas, ductas à quinto anno Artaxerxis Memoriosi, quo anno de restituenda Hierosolyma edictum promulgatum fuisse ait, cadere in interitum Christi. Septem reliquæ septimanæ quo pertineant, nescire se fatetur. De postrema nihilo certiora affert. Probationes doctrinæ suæ nullas dat Sulpitius, has Scaliger & Scaligerani suæ. Tria lata sunt de instaurandis Hierosolymis & Templo edicta; prius à Cyro, alterum à Dario, quem Nothum esse volunt, tertium ab Artaxerxe, quem Mnemonem esse statuunt. Non patitur annorum disputatio, ut inchoatum ab edictis Cyri, vel Artaxerxis illius Memoriosi intervallum quod præscripsit Daniel, desinat in assignatis ab eo temporibus: igitur Darii Nothi edictum à Daniele notatur. Alterum ex his Zachariæ verbis depromunt argumentum: *Cum jejunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, numquid jejunastis mihi? Ex jejunis, inquit, illis, per septuaginta annos celebratis, intelligitur septuaginta jam annos Hierosolymis ritus suos & ceremonias obivisse Judæos, nam ejusmodi solennibus in Captivitate Judæi abstinebant. Atqui à reditu ad Darius Hystaspiden tot anni non effluxerant. Ergo Darius ille, cujus ævo hæc vaticinabatur Zacharias, Nothus erat, non Hystaspides. Deinde verba hæc ex quarto Esdræ capite proferunt: *Conduxerunt autem adversus eos consiliatores, ut destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum, & usque ad regnum Darii regis Persarum. In regno autem Assueri, in principio regni ejus scripserunt accusationem adversus habitatores Judæ & Jerusalem. Et in diebus Artaxerxis scripsit Belsam Mithridates, & Thabeel, & reliqui qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persarum. Quibus hæc ad calcem capitis subjiciuntur: *Tunc intermissum est opus Domini in Jerusalem, & non fiebat usque ad annum***

Zach. 7. 5.

1. Esdr. 4. 5, &
seq.

secundum Darii, regis Persarum. Proferunt & ista: è sexto capite: Seniores autem Ju-
 daeorum aedificabant, & prosperabantur, juxta prophetiam Aggai propheta, & Zacharia filii
 Addo; & aedificaverunt & construxerunt, jubente Deo Israel, & jubente Cyro, & Dariis, &
 Artaxerxe regibus Persarum; & compleverunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis
 Adar, qui est annus sextus regni Darii regis. Ordine, inquit, hic recensentur Persa-
 rum reges, sub quibus inchoata, affecta, & perfecta demum est Templi exstructio,
 Cyrus, Darius, Ahasuerus, Artaxerxes, Darius alter sive Nothus: Artaxerxes vero al-
 ter, à quo Esdras ad Templum colendum missus est, is est Artaxerxes Memoriosus.
 Magnus insuper sententiae hujus propugnaculum statuunt in spatio temporis, quod
 Cyri edictum, & annum Darii secundum intercessit. Nam cum necesse habuerit
 Darius hoc Cyri edictum consulere, & archiva lustrare, ut de concessa olim Judaeis
 à Cyro redeundi facultate constaret, liquet utique rem fuisse non novam, neque he-
 ri vel nudius tertius factam: fuisset autem, si Darius ille esset Hystaspides, nam à pri-
 mo anno Cyri, quo latum est de Judaeorum postliminio edictum, ad secundum Hy-
 staspide annum, omnino elapsi sunt anni, ut ipse putat, duodecim, vel ut rectius pu-
 tare debuit, octodecim; brevis scilicet intervallum, quam ut archivorum referandi
 fuerint foruli, & lustranda tabularia, ad rem explorandam, cujus testes in vivis fere
 supererant. Unde efficitur Darium illum fuisse Nothum, ad cujus secundum annum,
 à primo Cyri, excurrunt anni aliquot supra decem & centum.

His nititur rationibus isthaec sententia, quas si revocamus ad examen, fidem amit-
 tent. Nam in eo quod differunt de tribus edictis, Cyri, Darii, & Artaxerxis, non uno
 modo peccant: quatuor enim de Hierosolyma & Templi restitutione lata sunt edi-
 cta, primum anno primo Cyri, secundum secundo Darii, tertium & quartum septimo
 & vicefimo Artaxerxis. Deinde tria illa priora ad Templum duntaxat, vel Templi
 cultum instaurandum, non ad Urbem ipsam spectarunt. Nam neque in edicto Cyri, ne-
 que in Darii rescripto, neque in illo priore Artaxerxis, ulla apparet instaurandae Ur-
 bis mentio. Quarit Scaliger, *Quare Nehemias non solum miratur, sed etiam dolet, mœ-*
nia Hierosolymorum adhuc diruta jacere, nisi quia putabat jam instaurata esse? Dolere fa-
temur, mirari negamus: nam mœnia & præcipua aedificia Urbis in ruinis jacere no-
verat. Verum ex Hanani relatu, rei indignitatem exaggerantis, atque oculis pene
subjicientis, novum animo concepit dolorem, & ad impetrandam rescindiendae Urbis
facultatem accensus est. Extat quidem quarto capite Esdræ exemplar Epistolæ Præ-
fectorum Persicorum ad Artaxerxem, qua Judæos instauratæ Urbis ac mœnium ac-
cusant, ac responsum quoque Regis ad Præfectos, quo jubentur providere ne Urbs
reficiatur. Sed si animum diligenter velimus advertere, confictam hanc fuisse depre-
hendemus ac falsam nefariorum hominum & Judæis invidentium expostulationem;
qui cum domos in Urbe excitari viderent, quod necessario faciendum Judæis erat,
Urbem reedificari conquesti sunt, ambigua & flexiliosa accusatione. Aliud enim est
domos in Urbe habitandi causa exstruere, quod pro jure suo Judæi faciebant; aliud
publica aedificia & munita loca instaurare, quod concessum nequiquam erat, nec faci-
endi potestatem Judæi sibi arrogaverant. Et utrumvis tamen qui faciunt, Urbem
condere dici possunt. Addunt iidem accusatores, muros Urbis reparari. Ambiguum hoc
quoque, nam mœnia Templi, eadem Urbis mœnia dici poterant & firmissimum mu-
nimentum, ab ea parte quæ obversa erat ad orientem. Ancipiti ergo hac denun-
tiatione Regi persuaserunt, postremum hoc à Judæis fuisse attentatum: atque hic porro
ne id facere pergerent, edicto sanxit. Verissima hæc esse, quæ proponimus, sequentia illa
demonstrant: Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem: non opus Urbis di-
xit, sed opus domus Domini. Deinde vero cum hoc edicto ab Urbis, non Templi in-
stauratioe prohiberi se intellexissent demum Judæi, Aggai & Zachariae hortatu rur-
sum se ad absolvendam Templi exstructionem anno secundo Darii accinxerunt, nulla
prius impetrata vel postulata venia, cum hoc Artaxerxis edictum alio pertinere co-
gnovissent. At iterum opus à Præfectis interpellatum est. Refertur ad Darium de ea
re: is edictum Cyri confirmat, quo permittæ fuerat Templi instauratio. Atque ea de-
nique sexto anno Darii absoluta est. Scio aliter visum doctissimo viro Dionysio Pe-
tavio. Existimat ille Persarum Reges, quicumque reparandi Templi licentiam
Judæis dederunt, aedificandæ Urbis jus iisdem tribuisse. Pugnat autem auctoritate Isaiz,
cujus hæc denuntiatio est quadragesimo quarto capite: Qui dico Cyro, Pastor meus es,
& omnem voluntatem meam complebis: qui dico Jerusalem, Edificaberis; & Templo, Fun-
daberis: atque hæc etiam capite sequenti: Ego suscitavi eum (Cyrum) ad justitiam, &
omnes vias ejus dirigam: ipse aedificavit civitatem meam. Pugnat & auctoritate Josephi,
qui conceptis verbis docet, Cyrum Judæis instaurandæ Urbis & Templi potestatem
fecisse. At urbs instaurari, ut monui, duplici modo dici potest, vel excitatis ad habi-

Scalig. Proleg.
De emend.
temp.

1. Esdr. 4. 14.

Pet. De doct.
Temp. lib. 12.
cap. 31.

Isa. 44. 28.

Isa. 45. 13.

Joseph. Antiq.
lib. 11. cap. 5.

tandum domibus, vel extructis publicis ædificiis, mœnibus, ac munimentis. Priore modo reædificari Hierosolymam permiserunt Persarum Reges: quidni enim permisissent, qui Judæos in unam civitatem coalescere, & Templum exstrui permiserant? Arcendi profecto fuerunt imbres, æstus, & frigora, non sub dio agitandum. De publicis ædificiis reparandis nihil omnino concessum est, usque ad annum viceesimum Artaxerxis. Id præsignificabat Gabriel Angelus, cum diceret Danieli: *Rursum edificabitur platea & muri in angustia temporum: ædificia nimirum publica, & munimenta Urbis ac mœnia.* Cum ergo Darii deinde temporibus Judæos insimularet Aggæus Propheta, quod magnificas sibi ædes construerent, neglecta Templi structura, aperte indicat, non de securitate & mœnibus Urbis cogitasse ipsos, quod procul dubio non tacuisset Propheta, sed de commodis suis. Cum vero in apocrypho libro tertio Esdræ revocatur Darius in memoriam voti de ædificanda Jerusalem suscepti, ædificationem domorum intellige, quæ ad excipiendos Judæos Templum exstructuros necessaria erat; nam ex iis quæ in eodem libro subnexa sunt, apparet Templi solum exstructionem, non mœnium quæsitam. Nec causæ suæ utile quicquam conficere potest Petavius ex his verbis septimi capitis libri prioris Esdræ: *Ipsè Esdras ascendit de Babylone & dedit ei Rex secundam manum Domini Dei ejus super eum, omnem petitionem ejus.* Cultum Templi, ac Legis observationem sibi proposuerat Esdras: id sibi juris tantum æpoposcit à Rege, & impetravit; de mœnibus reficiendis neque transactum fuisse, neque omnino actum, gestæ rei narratio indicat. Parum quoque juvatur ex iis quæ nono capite refert Esdras, Dei nempe nutu fuisse factum, ut permitteret Persarum Rex domus Dei solitudines exstrui; quod ad Urbis instaurationem pertinere vult, non Templi solius, cujus exstructionem sexto Darii anno fuisse absolutam sextum Esdræ caput ostendit. Certe precatione hac noni capitis, non res tantum quæ temporibus iis, sed & quæ superioribus, sibi, suisve evenerunt, commemorare Esdras instituit: majorum videlicet suorum flagitia, Urbis excidium, Judæorum captivitatem, reditum, & Templi instaurationem. Adjicere poterat Petavius, quæ subnectit Esdras: *Et daret nobis sepem in Juda & Jerusalem:* nam dictione *sepis*, Ebraico *גָּרַר*, mœnia Urbis possunt intelligi. At longe frequentior ejus usus est ad significandam maceriam, infirmum nempe parietem, rudi & tumultuario opere fabricatum; quales erant illi domuncularum, quas Judæi reduces properanter videntur Hierosolymis exstruxisse. *גָּרַר*, etiam notat septa cratitia ovium. Qua significatione vocem adhibere potuit Esdras, nempe *רָבִיבָה גְּרִמָּה*, præsertim Deum alloquens gentis suæ pastorem: ac si id vellet, dissipatas oves, Judæos nempe, jam à Deo pastore coactas, & ad pristinas caulas ac antiqua ovilia esse reductas. Sed hæc nihil ad mœnia Hierosolymorum, his temporibus disjecta etiamnum & diruta, & à Nehemia deinde excitata. Manifestissima rei probatio consistit in primo Nehemias capite, in quo de statu Hierosolymorum interrogatos à se Judæos quosdam narrat Nehemias id sibi responsum dedisse: *Muros Jerusalem dissipatus est, & portæ ejus combustæ sunt igni.* Quo cum ipse pervenisset, vidisse se ait, *Murum Jerusalem dissipatum, & portas ejus consumptas igni:* tum deinde Judæorum magistratus sic fuisse allocutum: *Vos nostris afflictionem in qua sumus, quia Jerusalem deserta est, & portæ ejus consumptæ sunt igni: venite, & ædificemus muros Jerusalem.* Quæ cum à Judæis fieri accepisset Sanaballat, *Numquid ædificare poterunt,* inquit, *lapides de acervis pulveris, qui combusti sunt?* deinde hæc subjungit Nehemias: *Factum est autem cum audisset Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammonite, & Azotii, quod obducta esset cicatrix muri Jerusalem, & quod cepissent interrupta concludi, irati sunt nimis.* His adjunge hoc Nehemias elogium ex libro Ecclesiastici: *Et Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros everfos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras.* Ex quibus omni luce clarius est ad Nehemiam usque, & ad annum Artaxerxis viceesimum, disjecta penitus jacuisse Hierosolymorum mœnia, neque ante hunc diem esse resecta, *ὡς ἐν νεκροῦσιν οὖρον οὖρον, ut pote rei hujus potestate non facta,* inquit Africanus: quod non ita profecto fuisset, si rei tam necessaria, tantisque votis à se expectandæ Judæi jus fasque habuissent. Nunc redeamus ad Scaligerum. Patet ex superioribus nullum anno secundo Darii de Urbe exstruenda latum esse edictum; unde sequitur ab hoc anno capi non posse initium hebdomadam septuaginta, quæ juxta Danielem decurrerunt ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem. Demus tamen instaurationem Urbis his edictis fuisse permissam, negamus certe ducto calculo à septimo Artaxerxis anno, non congruere prædictionem Danielis cum eventibus rerum ab eodem notatis: quod Cappello utrique contra visum esse diximus. Artaxerxem dico, non Memoriosum, quod putat Scaliger, sed Longimanum, quem in Esdra significatum esse, ac Darium itidem Hystaspiden, non Nothum, adversus Scaligerum à Petavio valide demonstratum est. Quod autem causæ suæ præsidium collocat Scaliger in ultimo Zachariae

Dan. 9. 25.

Agg. 1. 4.

3. Esdr. 4. 43.

2. Esdr. 7. 6.

1. Esdr. 9. 9.

1. Esdr. 6. 15.

1. Esdr. 9. 9.

2. Esdr. 1. 3.

2. Esdr. 2. 13.

1. Esdr. 2. 17.

1. Esdr. 4. 2, 7.

Ecclesi. 49. 15.

African. apud Euseb. Dem. libr. 8.

Dan. 9. 25.

charia capite, & jejuniis quæ per septuaginta annos observata fuisse narrantur, solidis argumentis disjecit Petavius, & nos quoque supra in Propositione quarta, cum de Aggæi & Zachariæ prophetis ageremus. Unde commoda quoque peti potest refponfio ad *ἰστορίαι* duas à quarto capite Eſdræ depromptas, in quibus Reges Perſarum recententur hi, Cyrus, Darius, Aſſuerus, Artaxerxes, Darius cujus ſexto anno abſoluta eſt Templi inſtauratio, quemque ex propoſita hac Regum ſerie non alium eſſe concludunt quam Nothum. Illic enim docuimus ex optimorum Chronologorum doctrina, Darium illum utrobique deſignatum, Hyſtaſpidem eſſe, inſertos vero Aſſuerum & Artaxerxem, vel Cambyſen & Smerdin eſſe, vel Cambyſen unicum & πολυδύμων, pro more à Regibus Perſarum uſurato, nomina Xerxis & Artaxerxis aſcendi, poſtquam ſumma rerum tradita iſtis fuiſſet. Caſſa quoque eſt ratio ex intervallo petita, quod Cyri edictum inter, & annum Darii ſecundum interjacet. Nec enim idcirco ad tabularia recurrere opus fuit, quod de facultate à Cyro conceſſa dubitaretur, ſed ut facultatis hujus conditiones, ac cuncta item edicti, ad quod provocaverant Judæi, capita cognoscerentur, ad ejuſque formam illud Darii conſcriberetur. Quod haud fecius fuiſſet factum, ſi ante menſem vel annum edictum hoc fuiſſet Cyrus, quod ante octodecim annos latum fuiſſe dixi. Fruſtra ergo Dario Notho adſcribuntur illa, quæ ad Hyſtaſpidem egregie congruunt. Nihil vero ad rem faciunt *μακεδονίως* & *πολυπίας* exempla à Scaligero, iſtiusque ſequacibus collecta, ut mirum non eſſe probent, quod ex doctrina iſtorum conſequitur, Zorobabelem & Jeſum Joſedeciden vitæ humanæ diuturnitate exceſſiſſe, ut qui centum & quinquaginta annos vivendo ſuperari fatendi ſint, ſi Scaligeri opinio admittatur. Ducentiſimum vero annum attingit, vel ſuperavit Eſdras, ſi ſeptimo anno Artaxerxis Memorioſi, ut putat, non Longimani, Babylone profectus ſit; ut pote Saraia Pontifice natus, qui eodem anno quo Sedecias captus eſt, à Nabuchodonofore fuit interfectus. Minus id fortalle mirum eſſet in uno aliquo vel altero, cum vivaces & diuturnos homines identidem oriſciamus; verum hos, quos dixi, coactaneos viros, eodem genere oriundos, ejuſdem conſilii ac negotii participes & focios, iſdem caſibus exercitos, in iſdem locis moratos, velut de compacto in eandem ætatis longinquitatem conſpirariſſe incredibile ſane eſt. Quod cum ſubjicit Scaliger factum eſſe à Deo in eorum gratiam, quos populo ſuo & Eccleſiæ ſuæ præfecerat, & imaginariis miraculis cauſam ſuam fulcire conatur, tum vero maxime ejus infirmitatem prodit. Neque hos ſolum, quos dixi, tam diuturnos & vivaces facere cogitur Scaliger, ſed illos etiam, quos his verbis compellere jubetur Aggæus: *Quis in vobis eſt dereliſtus, qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita eſt, quaſi non ſit in oculis veſtris?* Cujus loci frivolam quoque expoſitionem aſſert Scaliger: nam perinde hoc eſſe putat, ac ſi dixiſſet Propheta: Si quis veſtrum domum priorem olim vidiffet, hanc illi minime æquiparandam eſſe fateretur. Sed vanitatem interpretationis hujus ſupra jam patefecimus. Adverſatur inſuper Scaligeri ratiocinium Judæorum verbis, qui ſecundo capite Johannis ſic alloquuntur Chriſtum: *Quadrageſima & ſex annis adſecutum eſt Templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?* nam à locatis ſub Cyro Templi fundamentis, ad poſitum ſexto anno Darii Nothi faſtigium, anni interjacent centum & viginti. Apparet quoque vel maxime opinionis hujus abſurditas, cum ad ſeptuaginta hebdomadam partitionem conſertur, quam expoſui ſupra, quamque expoſuiſſe, refutaſſe eſt; id quod à Petavio quoque factum abunde eſt.

XVIII. Tertiam proponemus Johannis Lucidi ſententiam, qui ab anno viceſimo Artaxerxis Longimani ducto ſeptuaginta hebdomadam initio, in quarto poſt Chriſti mortem anno exitum ipſarum conſtituit; mediumque inter extrema hæc intervallum annorum eſſe putat quadringentorum & nonaginta, ſive hebdomadam ſeptuaginta. Nulla certe convenientior loci hujus excogitari poſſet interpretatio, ſi mediolorum annorum conſtaret ille, quem ponit Daniel, numerus. Nam rectiſſime poſitum initium eſt in viceſimo anno Artaxerxis Longimani, quo anno ſine controverſia de reſtituenda urbe Hieroſolyma edictum latum eſt, rei que conſciendæ curam Nehemias ſuſcepit, atque opus effectum dedit. Egregie quoque finem huic annorum curriculo præſcripſit in anno quarto ab obitu Chriſti, juxta illud Danielis: *Confirmabis autem paſſum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium.* Verum in medi intervalli numerandis annis toto decennio aberrat Lucidus, tot enim ad explendas ſeptuaginta hebdomadas defunt anni.

Hanc opinionem exagitant Pererius, & in omnem partem excutiens, omniaque eſſe fugia præcludens, hanc ſibi ipſe opponit exceptionem, non ab obitu Xerxis numerandum eſſe initium regni Artaxerxis, in cujus regni viceſimo caput ſeptuaginta hebdomadam Lucidus poſuit, ſed à duodecimo circiter anno Xerxis, quo anno in regni

societatem ascivisse Artaxerxem filium Xerxes videri potest; pro more Persicorum Regum, quibus ad bella extra Persidem gerenda proficiscentibus regni haredem designare solenne fuit, ut non uno loco Herodotus asseverat; atque hoc eo videri verisimilius, quod Thucydides, Charon Lampfacenus, alique probatissimi Auctores tradunt, Themistoclem Græcia profugum ad Artaxerxem Xerxis filium, *νεωσι βασιλευσιν*, recens regnantem literas dedisse: scribere vero Diodorum Siculum, anno secundo septuagesimæ septimæ Olympiadis Themistoclem adisse ad Xerxem, non ad Artaxerxem, quod & à claris historiarum scriptoribus, Ephoro, Dinone, Clitarcho, & Heraclide literis mandatum esse Plutarchus docet; idem quoque apud Strabonem, & Eusebium reperiri; atque hæc contraria & repugnancia ita conciliari posse, si simul regnasse detur patrem Xerxem, & Artaxerxem filium, hoc ad participandum regnum assumpto. Conjectura hæc Petavio placuit, & totam in suum De temporum doctrina librum transtulit, quasque adversus suum hoc commentum præscriptiones attulerat Pererius, partem earum Petavius discutere & solvere conatus est; ipsumque commentum adversus ejus auctorem tueri. Sic autem disputat Pererius: si Xerxes ad bellum proficiscens regni successorem designare debuit, profecto cum anno primo septuagesimæ quintæ Olympiadis ferale bellum adversus Græciam moveret, jam inde regni participem facere debuit Artaxerxem. Ab eo igitur initio si septuaginta annorum decurrant hebdomades, citra obitum Christi consistent. Nihil huic argumento obduxit Petavius. Quærit præterea Pererius, cur regni socium alleciturus Xerxes Dario natu majori filio Artaxerxem minorem ac impuberem, & rebus gerendis imparem prætulit. Acute sane & erudite respondet Petavius, Darium Xerxe nondum regnum adeptum, sed privato genitum fuisse, proptereaque antepositum ipsi fuisse Artaxerxem in purpura natum, & patre jam rege procreatum, quemadmodum Xerxes ipsemet ob easdem causas Artobazani fratri à patre Dario fuerat antelatus. Cum autem per conjecturam proposuisset Xerxe nondum rege natum esse Darium, id alia firmat conjectura ex Herodoti libro nono ducta, ubi legitur Xerxem post Salaminiam pugnam Sardinibus agentem, Masistis fratris filiam Artayntam in matrimonium Dario filio dedisse; cum autem commissa fuerit pugna Salaminia octo circiter annis, postquam regni confors factus est Xerxes, sequitur ante id tempus natum esse Darium, nam aliqui nuptiis maturus non fuisset. Verum quid proderit hoc argumentum, si dicamus non expectata fortasse maturitate ætatis uxorem duxisse Darium, uti sæpe fit inter principes viros? quid si ante annos nuptiis in regionibus nostris præfinitos, maturitatem, & pubertatem, & genitalem vim adipisci solitos fuisse Persas? Apud Indos quidem Persarum vicinos, septennes pueri nuptias contrahunt, ac liberos etiam gignunt. Nihil opportuniora sunt verba è Diodoro deprompta, quibus Artabanus, post interfectum à se Xerxem, significavit Artaxerxi sceleris auctorem esse Darium, *ἢ τὴν βασιλίστιαν εἰς ἡλικίαν ἀειπάριον, & regnum affellare*. Nec enim hujus loci sententia est, regnum Artaxerxi jure debitum intervertere conari Darium, sed regnum quod jure Xerxes pater obtinebat, parricidio ad se traducere. Corruit ergo conjectura hæc Petavii. Sed & alia nobis suppetunt argumenta, quibus ejus sententiam oppugnemus: hoc primum, aliud esse regni designare successorem, aliud regni socium asciscere. Prius hoc Persis solenne fuisse fateor; at Artaxerxem ad successionem regni à Patre fuisse destinatum si concessero, nihil inde causæ suæ opportunum Petavius elicit. Scribit præterea Plutarchus ex Thucydide, Charonte Lampfaceno, & vetustis quibusdam Chronicis, defuncto jam Xerxe Themistoclem ad Artaxerxem venisse. Quo testimonio labefactatur penitus Petavii opinio; quippe quod aperte demonstrat neutiquam fuisse persuasum Plutarcho, vel iis quos laudat Scriptoribus, simul regnasse patrem & filium, cum in Persidem Themistocles secessit. Id si fuisset, aliqua procul dubio ejus extaret apud Auctores significatio, quæ penitus nulla est: nec in diversis eorum referendis sententiis laborarent Cornelius Nepos & Plutarchus; nulla enim tum foret eorum discrepantia. Ad hæc consentaneum est rationibus Petavii, puerum fuisse Artaxerxem, cum ad eum venit Themistocles: nam post interfectum quoque patrem fuisse etiam tum puerum testificatur Justinus; longe igitur magis puer fuit, cum patre etiamnum vivo, ut Petavius sentit, Themistoclem excepit. Deinde à Xerxe jam rege procreatum eum esse Petavius asseverat, ascitum vero in communionem regni duodecimo circiter anno postquam rex Xerxes creatus est. Ergo minor erat duodecim annis, cum particeps regni factus est. Atqui ad Artaxerxem *νεωσι βασιλευσιν*, recens regnantem fugisse Themistoclem narrat locuples Auctor Thucydides. Ex quibus colligitur nondum eum excessisse pueritiæ annos hoc tempore. Id vero manifeste repugnat Thucydidis & Plutarchi testimonio, qui adveniente Themistocle ea gesta ab Artaxerxe, dictaque referunt, quæ non nisi ab homine virilem prudentiam jam adeptum poterant pro-

Herod. libr. 1.
& 7.
Thucyd. libr. 1.
Char. apud
Plut. in Them.

Plut. Themist.
Strab. libr. 14.
Euf. in Chron.

Pet. de doct.
temp. libr. 10.
cap. 25. & libr.
11. cap. 31.

Herod. libr. 9.
cap. 107.

Diod. libr. 11.

Plut. Themist.

Cornel. Nep.
Themist. c. 9.
Plut. Themist.

Just. libr. 3.

Pet. de doct.
temp. libr. 10.
cap. 25. & libr.
11. cap. 31.
Thucyd. libr. 1.

ficisci. Nec satis Petavio constat ratio in reperienda causa, quamobrem tum abesset Xerxes. Abfuisse enim tunc temporis à Perside, & urbe regia, & in aliquam expeditionem profectum, disertis verbis affirmat. Expeditionem autem hanc adversus Græcos fuisse susceptam conjectat, post detectam Pausaniæ Lacedæmoniorum regis conjunctionem, sumtumque de eo supplicium, atque id bellum causa fuisse, cur Artaxerxem regni socium faceret. Fulcit alteram hanc conjecturam Petavius auctoritate Justinus, cuius hæc verba sunt: *Nec multo post accusatus Pausanias damnatur. Igitur Xerxes, cum prodicionis dolum publicatum videret, ex integro bellum instituit. Græci quoque ducem institunt Cimone Atheniensem, filium Miltiadis.* Bellum illud significat Justinus, quo Græci Cimone duce Persas navali proelio ad Cyprum, terrestri ad Eurymedontem fluvium uno die fuderunt. Id contigit tertio anno septuagesimæ septimæ Olympiadis, qui annus Themistoclis fugam proxime consecutus est. Fraus autem Pausaniæ supplicio compressa fuit sub finem septuagesimæ quintæ Olympiadis. Igitur inter Pausaniæ obitum, & Cimonis victoriam, anni intercesserunt septem. Allectum vero ad regnum à Patre Artaxerxem anno tertio septuagesimæ sextæ Olympiadis statuit Petavius; videlicet inter Pausaniæ casum, & Cimonis proelium. Sane si filium allegit Xerxes, cum Græcos esset invasurus, eoque allecto profectus est ad id bellum gerendum, quo Persæ fracti à Cimone & profligati sunt, quod Petavio dicendum omnino est, cur Babylonem ad Artaxerxem contendit Themistocles tanto locorum intervallo distitum, cum labori ac tempori parcere potuisset, Xerxem ipsum conveniens in propinquis locis bellum administrantem? Quod attinet ad Justinum, non id sibi vult, statim ab interitu Pausaniæ Xerxem adversus Græcos bellum movisse: Diodorus quippe prius illud bellum Persicum, quod duorum annorum fuit, finem habuisse ait post fractos Persas ad Plataeas, & Mycalen, & captam ab Atheniensibus Sestum; quæ anno secundo septuagesimæ quintæ Olympiadis contigerunt: nec quicquam deinceps adversus Græciam Persas aperte moliri fuisse ausos ante Cimonis expeditionem, ex ipsius apparet narrationibus; sollicitatum tantummodo fuisse ad defectionem Pausaniæ, sed clam & occulte. Quod ergo ex Justinus verbis excipit Petavius, nimirum detectis Pausaniæ fraudibus, Xerxem in Græcos arma movisse, proptereaque filium regni socium fecisse, historia haudquaquam consentaneum est: cum inter Pausaniæ supplicium, & Cimonis res gestas ac victoriam adversus Persas, nullum Xerxis memoratur bellum, propter quod filium in regni societatem asciscere debuisset: Cimonis autem expeditio nimio distet temporis intervallo à Pausaniæ obitu, quam ut ex eo bellum hoc ortum censeri possit: & longius quoque abist à fictitia illa cooptatione, quam ut ei causam præbuisse putemus. Hunc potius credamus Justinus verborum esse intellectum, post publicatum Pausaniæ dolum, irrogatamque ipsi pœnam, dolore accensum Xerxem ulciscendæ injuriæ desiderium concepisse animo, bellicque olim molendi facultatem optasse sibi dari, ad rem tamen non pervenisse. Nulla ergo in potentatus communionem cooptandi filii tunc occasio Xerxi, vel necessitas fuit, neque ullum conjecturæ huic præsidium Justinus subministrat. Concedamus tamen liberalliter, quod merito negavimus, ascitum fuisse in regni societatem Artaxerxem hoc tempore quod præfinit Petavius, aio enimvero non propterea annos regni Artaxerxis computantem Nehemiam, ab hoc tempore initium computandi fuisse ducturum, sed ab eo quo post defunctum Xerxem plenam ac integram potestatem adeptus est, ac solus regnavit. Postulabat id historia ratio, & Historicorum omnium consuetudo, quam in hoc opere suo Petavius ipse tenuit, nam tempus regni Xerxis definiens, annos ei viginti assignavit, petito nempe initio ab obitu Darii, cum duos tamen supra viginti assignare debuisset annos, si ab eo tempore numerum inivisset, quo à Dario regni successor institutus est.

IX. Discussis aliorum sententiis, quæ majorem veritatis speciem præ se ferunt, iis vero prætermisissis, quarum deprehensa jam ab aliis falsitas est, vel quæ à viris eruditius propositæ tantum, nullis autem allatis argumentis fultæ sunt, nobis nunc ipsis in arenam descendendum est. Ergo existimo septuaginta hebdomadam initium non aliunde peti posse, quam à vicésimo anno Artaxerxis Longimani, quo anno *Exit sermo, ut iterum adificaretur Jerusalem*; cum nullam ante id tempus restituendæ Hierosolymæ potestatem Judæis factam fuisse approbaverim. Vicésimum autem hunc annum à Xerxis obitu & adita ab Artaxerxe regni hæreditate numerari velim, non à commentitia hac Artaxerxis cooptatione, quæ superiori disputatione confutata est. Septuaginta vero hebdomadam finem, non in mortem Christi præcisè, sed in inferiora tempora conjicio, ut sexagesima nona hebdomas ante Christi mortem desinat, Christi vero mors intra septuagesimæ hebdomadis spatium contingat. Nam si veniret septuagesimæ hebdomadis finis in mortem Christi, occisus utique fuisset Chri-

Justin. libr. 2.
cap. 15.

Diod. libr. 11.

Pet. de doct.
temp. libr. 13.Proponitur
deinde nostra,
& argumen-
tis approba-
tur.

Dan. 9. 24.

stus post septuaginta hebdomadas; quod secus esse debuit: Danieli quippe prædixerat Angelus, futurum ut post hebdomades sexaginta novem occideretur Christus. Quod & aperte significavit cum diceret: *Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummeretur prevaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur sanctus sanctorum.* Hæc completa sunt cum natus est & obiit Christus, & ad vitam rediit. Contractas autem ac decurtatas fuisse ait septuaginta hebdomadas, quia non effluerant toræ, nec curriculum suum absolverant, cum prædictum hoc evenit, septuagesima quippe adhuc erat in cursu. Atque hæc est simplicissima loci hujus interpretatio, & iis longe verisimilior, quæ hæcenus allata sunt; si Ebraicam dictionem *תתנ*, qua usus est Propheta, ita intelligas, ut intellexit Vulgatus Interpres, & ut intellexerunt Senes Septuaginta, qui verterunt, *συνήθησαν*. Quæ notio dictionis hujus aptissime in nostram sententiam convenit. Atque ea quoniam verbis non satis perspicuis expressa videri poterant, clariora subjicit Angelus, quæ rem aperte explanant: *Scito ergo, & animadverte; Ab exitu sermone, ut iterum edificetur Jerusalem, usque ad Christum duem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duas erunt: & rursum edificabitur platea & muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus.* Nunc autem instituenda ratio est, qua demonstrare possimus sexagesimam nonam hebdomadem ante Christi obitum effluxisse, septuagesimam vero ante eundem obitum inchoatam post eum defuisse, atque intra ejus decem Christum fuisse in crucem actum. Facili id consequemur negotio, si à vicesimo anno Artaxerxis computemus sexaginta novem hebdomadas, sive quadringentos octoginta tres lunares annos, quorum singuli sint trecentorum quinquaginta & quatuor dierum. Constituto enim anni vicesimi initio in quarto Olympiadis octogesima tertie, sive Periodi Julianæ 4269, sine vero anni ejusdem vicesimi in primo Olympiadis octogesima quartæ, sive Periodi Julianæ 4270, edictum Artaxerxis, quo Nehemiæ facultatem Hierosolymæ restituendæ concessit, datum mense Nisan, incidere potuit in annum Periodi Julianæ 4270, qui primus est Olympiadis octogesima quartæ. Huc si annos solares addideris quadringentos sexaginta novem, incidet in annum Periodi Julianæ 4739, qui secundus est Olympiadis ducentesimæ primæ, Tiberii decimus tertius. Atqui anni solares quadringenti sexaginta novem, annos lunares efficiunt quadringentos octoginta tres, sive sexaginta novem hebdomadas cum dimidia circiter anni parte. Cum autem mortem obierit Christus anno Tiberii decimo octavo, Periodi Julianæ 4744, Olympiadis ducentesimæ secundæ tertio, convenit id in quintum annum septuagesimæ hebdomadis, quæ proinde absoluta est duobus post Christi obitum annis. Superest nunc ut afferamus causam, cur hoc septuaginta hebdomadam *obstant* in septem, sexaginta duas, & unam Angelus distribuerit. Scaliger & Grotius nullum partitioni huic subesse mysterium arbitrantur, non plus quam isti distributioni minæ in siclos apud Ezechielem: *Porro viginti sicli, & viginti quinque sicli, & quindecim sicli, minam faciunt.* Ego & minæ, & hebdomadam partitionem, non vanam esse & inuilem, sed occulti alicujus mysterii argumentum continere puto. Ac minam quidem Ezechielis non sine causâ sic divisam esse testantur Selomoh Jarchi, David Kimchi, atque imprimis Abrabaniel, qui singulas distributionis hujus partes nummos fuisse usitati ac vulgaris commercii asseverat. De Danielis hebdomadibus sic statuo, priores septem definire spatium, quo Urbis instauratio plane est absoluta; sexaginta duas, ut dixi, ad eam usque decurrere, qua interfectus est Christus; quæ postrema septuagesima est. Itane vero, inquires, quadraginta novem annis resecta Urbs est, cujus murus quinquaginta duobus diebus est absolutus, ut habet liber Nehemiæ? Respondeo propter circumstantes adversarios summa festinatione muros fuisse excitandos; quibus absolutis lentiores in reliquis operibus fuisse progressus. Non enim muri duntaxat, sed & plateæ fuerunt reficiendæ, juxta Gabrielis prædictum: *Rursum edificabitur platea & muri.* Nec muros solum, sed & fossam simul intellige, ut significat Ebraicum exemplar; neque solum plateas, sed & publica ædificia, strata viarum, fora, porticus, cisternas, aquæductus, aliaque hujus generis quamplurima, quæ disturbaverat Nabuchodonosor. Domus etiam tumultuario opere antea exstructæ, in meliorem formam directis ordinibus mandandæ fuerunt. Audiamus Nehemiam: *Postquam autem edificatus est murus, & posui valvas Civitas erat lata nimis & grandis, & populus parvus in medio ejus, & non erant domus edificata.* Audiamus & Sirachiden: *Et Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros everfos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras.* Quæ non minus postulabant spatium temporis, quam Templi ipsius ædificatio, cui quadraginta sex annos fuisse impensos Judæi testificantur apud Johannem, ac tres præterea externo Templi ornatui perficiendo, quemadmodum ex Josepho

Dan. 9. 25, 26.

Scalig. Proleg.
De emendat.
temp. & libr. 6.
Grot. in Dan.
9. 24, 25.
Ezech. 45. 12.

Dan. 9. 25.

1. Esdr. 7. 1, 4.

Eccli. 49. 15.

Johan. 2. 20.

Eusebius observat. Eo pertinent verba isthac Gabrielis Angeli ad Daniele[m]: *Et rursum edificabitur platea & muri, in angustia temporum.* Angustiam temporum dicit, pro Ebraeorum consuetudine, quod nos angustum tempus diceremus; ut paulo inferius, *Abominationem desolationis*, quod nos Abominandam desolationem. Sic apud Iliam, *Cymbalum alatum*, pro eo quod est, Cymbalum alatum: sic apud Olee, *Uxor fornicationum*, hoc est, Uxor meretrix: sic Paulus dicitur in Actis, *Vas electionis*, hoc est, Vas electum: sic in Epistola ad Romanos, *Cavo peccati*, dicitur Caro facinorosa. Alter praterea locutioni huic inest Ebraismus, usurpato *deniq[ue] anni re syzygenuou*, nam angustum tempus, hic sonat, angustius tempus. Sic in Genesi, *Major serviet minori*, ubi Ebraica sonant, Magnus serviet parvo. Cum igitur divisisset Angelus sexaginta novem hebdomadas, in septem, & sexaginta duas, subjungit: *Et rursum edificabitur platea & muri, in angustiore tempore*; & duobus nempe illis temporibus quae proposuerat; altero septem hebdomadam, quod angustius est; altero sexaginta duarum, quod longius. Hoc igitur cum dixit, perinde est ac si dixisset, Et rursum edificabitur platea & muri intra septem illas hebdomadas.

Primus eas, quas indicavimus, numerandarum Danielis hebdomadam, & intricatae ac perplexae prophetiae exponendae vias iniiit Julius Africanus, cum peculiari opere De septuaginta hebdomadibus & prophetia Danielis, tum libro quinto *χρονολογικῶν*, unde totam ejus dissertationem repraesentarunt Eusebius, Hieronymus, & Georgius Syncellus. Hunc secuti sunt deinde Theodoretus, Beda, Zonaras, alique complures. Verum aliter rationes suas disputat: nam vicesimum annum Artaxerxis addicit anno quarto Olympiadis octogesima tertiae; nos primo octogesima quartae: annum vero secundum Olympiadis ducentesima secundae, Tiberii decimo sexto, vel potius decimo quinto, ut vertit Hieronymus, proclivi in numerorum notis lapsu; nos anno decimo septimo. Finem ille septuagesimae hebdomadis collocat in morte Christi, nos in anno a morte Christi secundo. Mortem Christi confert in annum decimum quintum, vel decimum septimum Tiberii, quem secundum esse putat Olympiadis ducentesima secundae; nos in decimum octavum Tiberii, quem tertium esse statumus hujus Olympiadis. Decurtatas deniq[ue] ideo dici ab Angelo hebdomadas septuaginta censent Africani sequaces, quod consistant lunaribus annis, qui breviores sunt solaribus; nos sic arbitramur dictas, quod nondum totae praterissent, cum praedictae res exitum habuerunt.

X. Atenim gravi pulsamur argumento, quod tantum apud Scaligerum & Petavium valuit, ut non aliam ob causam ab hac sententia discesserit uterque; ille etiam, Scaligerum dico, pro sua *ἰσχυρία*, anilem, ridiculam, asininam appellare non dubitavit; cum ipse tamen in absonam penitus & vitiosam incurrerit. Cujus persuasionis argumentum hoc habuit, lunari anno non usos fuisse Ebraeos, sed Agarenos, hos quidem lunarem annum simplicem observasse, nulla intercalatione adhibita; Ebraeos vero, etsi ad Lunae motus menses accommodabant suos, annum tamen juxta solem cursum determinasse; & utriusque anni conciliandi & ad idem principium revocandi gratia, embolimos menses lunaribus annis jam inde a Mosis temporibus adjecisse, in quam rem praecleara extat Aben Ezrae testificatio; nec probabile esse Angelum verba facientem ad hominem Ebraeum, alterius significationem anni adhibuisse, quam qui inter Ebraeos usu communi erat receptus. Non id utique nesciebat Africanus, qui opinionem suam proponens hac eam admonitione praemunit: *Ἕλληνας & ἰουδαίους ἔτις μὲν αἰεὶ ἐμβολίμους ἔπουν ὄντα περιεβάλλουσιν* Graeci & Iudaei tres embolimos menses ad octo annos adjiciunt. Non est ergo cur eum infcitiae quisquam insimulet. Porro petitionem istam sic excipit Perenius, idcirco annos lunares praesiniendo vaticinii sui tempore adhibuisse Gabrielem, quod Ebraeis parum cognitum, nedum usitati forent; quo nimirum majori praedictionem suam obscuritate involveret, pro more in vaticiniis recepto: eamdem ob causam per hebdomadas Angelum septem annorum designasse curricula; & in superioribus capitibus vocabulo Temporis, anni spatium non semel expressisse; his ambagibus & involucris rerum futurarum exitus data opera contegentem, ut ab intuenda nuda veritate profani vulgi oculos prohiberet; atque idcirco praemonuisse, *septuaginta hebdomadas abbreviatis esse super populum*, ut de vulgata & populari annorum Ebraicorum forma delibandum aliquid & decerpendum Daniel intelligeret.

Optime id quidem, sed & alia responsione frangere possumus oppositum argumentum. Danieli praedictionem hanc edidit Gabriel Angelus in ditione Darii Medii, quem ait ipse Daniel imperasse super regnum Chaldaeorum. Hinc sequitur probabile esse in annorum designandis intervallis ad eam anni formam spectasse Angelum, quae popularis & pervulgata iis erat gentibus, inter quas versabatur Daniel, ad quem tum verba faciebat. Daniel enim, unus est Darii Medii purpuratis, in actis, scriptivae, &

Euf. in Dent. libr. 8. Dan. 9. 25. Dan. 9. 27. Ila. 18. 1. Oie. 1. 2. Act. 9. 15. Rom. 8. 3. Gen. 25. 24.

Euseb. libr. 5. Chron. Gr & libr. 8. Dem. Hier. in Dan. Georg. Sync. Chronogr. ad A. M. 5514.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

African. apud Euseb. libr. 8. Dem. Peter. in Dan. libr. 11. Quaeft. 9.

Dan. 9. 1.

communi vitæ usu eam temporum putandorum procul dubio rationem tenuit, quam gens illa, cui pro sua parte regendæ præfectus erat, quam Rex ipse, cuius continebatur imperio, tenere consueverat. Etsi ratio id suadet, nec ampliori probatione indiget, minime tamen possum quiddam prætermittere, quo res valide confirmatur. Antè Babylonicam Captivitatem menses non aliter appellare consueverant Judæi, quam ex numero & ordine quem ii inter se obtinebant. At postquam transmigrarunt in Babyloniam, Chaldaica mensium nomina paulatim asciscere cœperunt, atque ea in libris suis frequenter adhibuerunt quicumque è Scriptoribus sacris Captivitate recentiores sunt. Adeo vulgare est ac proclive, ad eorum, quibuscum versamur & vivimus, mores & usus nos nostraque componere. Ergo vel anni Chaldaici, vel Medici, vel Persici formam Daniel observabat. Qui anni solaresne fuerint, an lunares, incertum plane est, neque de iis quicumque à veteribus scriptoribus est traditum. Nam quæ à Josepho Scaligero super hoc argumento disputata sunt, ea ex proprio conjecturarum suarum penu, nullis veterum subnixus præsidis, homo confidens &

Pet. De doctr.
temp. libr. 1.
cap. 4, & 5, &
16.
Scal. de emend.
Temp. libr. 1.
& 3.

ιστοριών depromsit, & à Petavio sunt confutata. Et ille tamen lunari anno usos fatetur Chaldæos & Persas, etsi non mero ac simpliciter. Cum igitur ex veterum monumentis anni Chaldaici, Medici, & Persici ratio haudquaquam satis possit intelligi, superbe sane & confidenter faciunt, qui Julium Africanum, præcurrem scriptorem, eruditum, & Chronologicæ consultissimum artis, de qua libros avo sequenti laudatissimos reliquit, & antiquorum commentariis, quibus nunc caremus, instructum reprehendere audent, & de anni forma ab Angelo & Daniele usurpata pronuntiantem ac statuentem in crimen vocare. Concedamus tamen ultro Gabrielem Angelum cum Ebræo homine de rebus Ebræorum discretem, eorumque intervalla ac tempora metantem, ad anni inter Ebræos pervulgati rationem ea exegisse, non sic tamen labefiet Africani sententia. Nam de forma præcurrem Ebræorum anni magna est inter Chronologos controversia. Solarem ad Macedones usque fuisse ostendere conatus est in Eclogis Chronicis Astronomus doctrina & ingenio præstantissimus Johannes Keplerus. At Petavius, à quo oppugnatus est Africanus, geminum statuit Ebræorum fuisse annum, lunarem & solarem. Operæpretium est verba ipsius referre: *Judæi veteres, quorum civilem annum fuisse lunarem omnes existimant, licet in civilibus actionibus reliquis ac solennibus lunarem annum observarent, tamen cum de anno simpliciter loquebantur, ejusque conversione, solarem intelligebant.* Tum alio loco, ex Josephi, Philonis, & Agathobolorum duorum auctoritate hæc colligit: *Quare aliquot ante Christum seculis saltem lunarem observatum esse annum extra controversiam habetur: ante illud vero tempus, atque ex Moysi instituto, crediderim idem factitatum; tametsi nihil ex scripturis evinci posse videatur.* Hoc ergo teste duplex erat Ebraicus annus, lunaris & solaris, quos certis temporibus ad easdem metas revocare necesse fuit, ad determinandos nimirum annos Schemitah sive Remissionis, hoc est Sabbathicos, tum & Jubilæos. In describendis quoque annalibus, solaris anni rationem fuisse habitam non infitior: in communi vero & populari usu lunarem adhibitum fuisse verisimile est, ut pote notiore populo, cuius captum subtilis hæc embolismorum doctrina superabat. Adeo ut gemina fuerit Judæis temporis putandi consuetudo, altera eruditiorum hominum ac Sacerdotum, per solares annos, perque lunares solaribus accommodatos & intercalationibus emendatos, altera profani vulgi & indocti, per lunares annos simplices embolimis mensibus solutos. Quod ne cui novum videatur, simile quid de Arabibus & Aegyptiis Scaliger opinatus est: sic enim ille libro tertio Canonum Isagogicorum: *Et sane videtur ipse embolismus apud peritiores (Arabes) fuisse; annus autem retentus apud vulgus remansisse; quemadmodum apud Aegyptios anni vagi usus apud vulgus, intercalatio diei ex quatuor quadrantibus collecti penes Hierophantas & Sacerdotes erat.* Græcos quoque veteres duplici usos esse anno constat, altero civili ac vulgari, ad Lunæ motus ordinato, recondito altero & Sacerdotibus tantum cognito, ad Solis nimirum curricula exacto. Contra vero nos Christiani hoc tempore annum habemus duplicem, civilem alterum & popularem, ex motu Solis constitutum, alterum Ecclesiasticum, paucis intellectum, ad Lunæ motus digestum, Sacerdotibus in festis diebus designandis usitatum. Minime ergo mirandum est duplicem Ebræis fuisse annorum modum, lunarium, & solarium, atque horum usum inter doctos, illorum in vulgo fuisse acceptum; Angelum vero in præfiniendo annorum intervallo vulgi tenuisse morem, & popularem annum adhibuisse. Audiendus omnino super ea re Theodoretus: *εἰδέναι γὰρ γρη, ὡς ἑβραῖοι, κατὰ τὴν τῆς σελήνης δόξιν ἀεθμοῦτως τὸν ἐνιαυτὸν ἔνδεκα ἡμέρας πλείους καταφάνισιν, ὡς ἔ ἡμεῖς ἐμβολίμοις καλοῦμεν. ὁ γὰρ τῆς σελήνης δόξιν ἐν εἰκοσι ἑντα ἡμέραις ἢ ὡραῖς ἐξ συμπληροῦ. ἔπο ἡ ἀεθμοῦτως ἑξακοσίαν ἔ πενήκοντα ἢ πατάρον ἡμερῶν ποῖσαι τὸν ἐνιαυτὸν. ἐπιδή ἔινω ὁ ἀριθ. ἀρχαίηλ. πᾶ μακρῆρ. δι-*

Pet. De doctr.
temp. libr. 1.
cap. 8.

Pet. De doctr.
temp. libr. 2.
cap. 17.

Theodor. in
Dan. 9.

εἰδέναι γὰρ γρη, ὡς ἑβραῖοι, κατὰ τὴν τῆς σελήνης δόξιν ἀεθμοῦτως τὸν ἐνιαυτὸν ἔνδεκα ἡμέρας πλείους καταφάνισιν, ὡς ἔ ἡμεῖς ἐμβολίμοις καλοῦμεν. ὁ γὰρ τῆς σελήνης δόξιν ἐν εἰκοσι ἑντα ἡμέραις ἢ ὡραῖς ἐξ συμπληροῦ. ἔπο ἡ ἀεθμοῦτως ἑξακοσίαν ἔ πενήκοντα ἢ πατάρον ἡμερῶν ποῖσαι τὸν ἐνιαυτὸν. ἐπιδή ἔινω ὁ ἀριθ. ἀρχαίηλ. πᾶ μακρῆρ. δι-

πάλιν ἡμετέροις, ἀνδρὶ ἰβραίοις, & Ἰδύσκων αὐτὸν ἀελμὸν ἦν ἑτῶν, τὸν συνῆδη πάντας ἐλεῖν ἀελμῶν, ἀναρχεῖως ἀεσεῖνται δὲ τὰ δαὶ ἦν ἰμβολίμων σωματόμω ἔση. Sciendum est enim Ebraeos, ad Lunæ cursum annum ordinantes, undecim dies superfluos facere, quos nos etiam intercalares appellamus. Nam Lunæ cursus intra viginti novem dies & horas sex absolvitur. Sic autem numerantes, trecentorum quinquaginta quatuor dierum annum faciunt. Cum ergo sanctus Archangelus beatum Daniele, virum Ebraum alloquens, ipsumque docens annorum numerum, usitatum annum omnino significaret, necessario addendi sunt anni ex intercalariis collecti. Atque ex Lunæ cursu tempora sua descripsisse vulgus Ebræorum eo credibilis est, quod à finitimis gentibus idem factitatum videbant. Phœnices enim, Madianitas, Arabes, aliaque Lunæ cultui impense deditas Orientis gentes, anni formam juxta ejus cursum crediderim digessisse.

XI. Alterum, quo sententiam nostram oppugnat Scaliger, telum hoc est: perperam ab ejus Regis temporibus septuaginta hebdomadam duci initium, cujus toto tempore cessavit ædificatio; quod plane, inquit, est dicere Esdræ falli aut mentiri, (adit verbis reverentia) cujus quarto capite legimus, Artaxerxis edicto jussos Præfectos, darent operam ne Hierosolyma à Judæis instauraretur, tanta alacritate rem præstitisse, ut templi exstructio ad annum secundum Darii intermitteretur. Gesta hæc esse fatemur, falli vero Esdræ, aut mentiri, nec dicimus, nec dictum volumus. *DI meliora pitis.* Artaxerxem hunc esse Longimanum, id vero pernegamus. Consulunt Interpretes, quorum alii Cyrum, alii Cambysen esse putant.

Secundum argumentum Scalig. Proleg. De emendat. temp.

XII. Postremum hoc nobis objici potest, pugnare doctrinam nostram cum ipsis Angeli ad Daniele verbis: *Et in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium*; quibus significatur in dimidio septuagesimæ hebdomadis letho datum iri Christum: nos vero, non in dimidium postremæ hujus hebdomadis, quartum videlicet annum, sed in quintum conjicere mortem Christi. Hujus argumenti facilis depulsio est: nam quod vertit Vulgatus Interpres, *Et in dimidio*, Ebraice scriptum est, וְחֵצִי, à verbo חָצַק, divisit, distribuit in duas partes, sive æquales illæ sint, sive non sint. Sic decimo tertio capite tertii Regum: *Tunc divisus est populus Israel in duas partes*, וְחֵצִי. In hac divisione qui accuratam partium æqualitatem quæsierit, halucinabitur. Inde fit ut Interpretes quidam, non tempus inter partes duas æquales medium hic significatum velint, sed alteram è dimidiis partibus, qua se circumagente Christus obiturus sit.

Tertium argumentum. Dan. 9. 27.

3. Reg. 16. 21.

XIII. Perrogandæ nobis deinceps supersunt Judæorum sententiæ; quod priusquam facere ingrediamur, ut facilius earum confutatio sit, in Domino Jesu eventum habuisse hoc Danielis oraculum probabimus. Ubiunque enim septuaginta putandarum hebdomadam ponas initium, plane elapsas eas esse necesse est. Atqui exactis iis ungi debuit Sanctus sanctorum, nasci Christus, & occidi. Ergo unctum esse Sanctum sanctorum, natum & occisum Christum fatendum est. Hoc deinde occiso dirui debuerunt Templum & Urbs. Atqui hæc diruta sunt. Ergo ille occisus est. Præterea in dimidio postremæ hebdomadis abrogari debuerunt sacrificia & veteris Legis cerimonia. Atqui abrogata ea sunt. Ergo postrema hebdomas præterit. Ad hæc septuaginta hebdomadibus hic præstitutus est finis, ut obliterentur delicta hominum, ut æterna adducatur justitia, & ut compleantur vaticinia Prophetarum. Atqui hæc in Christo facta esse exitum partim demonstravimus supra, partim demonstraturi sumus. Ergo venit Christus. Adversus ea nulla valere potest exceptio. Itaque apud Hieronymum sic disserit Africanus: *Nulli dubium, quin de adventu Christi prædictio*

Ad viam refutationi Judæorum sternendam, ostenditur in Jesu completum esse hoc oraculum.

Hier. in Dan.

ste, qui post septuaginta hebdomadas mundo apparuit; post quem consummata sunt delicta, & finem accepit peccatum, & deleta est iniquitas, & annuntiata justitia sempiterna, que Legis justitiam vincet, & impleta est visio & prophetia. Primores quidem Rabbiorum ad Christum pertinere hoc Gabrielis oraculum haudquaquam sunt infitiat: non R. Barachias in Beresith Rabba; non R. Moses ben Nachman in Daniele; non is R. Samuel, cujus epistolam ad R. Isaac exhibet Dionysius Carthusianus. Verum quo liquidius appareat, recte id eos, atque item Christianos, meritoque sentire, singulas hujus prædicti partes attentius paulo perlustremus. *Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deletur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungetur Sanctus sanctorum.* Noxas hominum eluere, eosque redimere, præcipuum fore Christi munus Prophetæ omnes uno ore cecinerunt, atque id in Jesu completum fuisse manifesto docebimus infra ex Evangelii. Præclarum hoc Isaie: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis aperiorem, ut predicarem annum placabilem Domino.* Utrobique prædicitur Unctus, sive

Dan. 9. 24.

Isa. 61. 1. & seq.

Christus, ad id mittendus, ut hominum eluat peccata, & Deum propitiet. Præclarum & illud Zachariæ: *Ecce enim adducam servum meum Orientem . . . & auferam iniquitatem terra illius in die una.* Hinc Petrus in Actis de Jesu: *Hinc omnes Propheta testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.* Hinc de eodem Paulus ad Romanos: *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem, in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in susceptione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, & justificans cum, qui est ex fide Jesu Christi:* & ad Colossenses: *Et vos, cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestrae, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.* Plura qui volet, Parallelistinum consulat, unde intelligi poterit delicta hominum, quæ Lex vetus detergere non potuerat, ea sanguinem Christi, quantum in ipso erat, eluisse, cujus fructu nemo nisi volens fraudari queat. Valde sane ineptus est R. Selomoh, qui hæc interpretans ait, post Templi ac Urbis cladem, futurum ut peccatis abstineat Judaica gens, jusque & fas colat. Nam cui persuadeat Judæos, tum cum idolorum cultui dediti essent, & in omnem impietatem profusi, levi brachio à Deo fuisse castigatos, paternamque ipsius benignitatem identidem sensitisse, laribus suis, unde ejecti fuerant, restitutos, & hostium, à quibus oppressi fuerant, dominatu exemptos; nunc vero, cum nullius sunt culpæ affines, uti quidem vult Selomoh, justitiamque incorrupto tenore retinent, tot annorum affligi calamitatibus, opprobriis, suppliciis, nulla melioris status ostentata spe? Adde perverfos Judæorum mores in Thalmude non semel carpi, & in primo capite Thalmudici libri Joma causam moræ Messia conferri in supra virginibus oblata Nahardeæ, ubi celebris fuit Judæorum Academia; contra vero affirmare R. Judam in libro Sanhedrin, capite undecimo, quo tempore veniet Messias, infames fore impudicitia & corruptela doctorum Judæorum conventus. Justitiam porro illam sempiternam, quid aliud esse dicamus quam Christum ipsum, vel individuam Christi comitem justitiam, de qua Jeremias: *In diebus illis, & in tempore illo, germinare faciam David germen justitiæ; faciet judicium & justitiam in terra.* Et Malachias: *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Isaias quoque: *Rorate celi desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul:* tum alibi: *Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit justitiam.* Sane R. Levi in hujus prædictionis interpretatione pessime versatus, non aliud tamen justitiam sempiternam hic significare quam Messiam fatetur. Ergo Paulus in priore ad Corinthios: *Ex ipso autem vos citis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia:* & in sequenti Epistola: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Quod autem subjicit Gabriel: *Et impletur visio & prophetia,* hujus duplex præcipue potest esse intellectus: nam vel finem prophetiis Christo nato impositum iri vult, quod confirmat Jesus apud Matthæum: *Omnes enim Propheta & Lex usque ad Johannem prophetaverunt.* Quo pertinet & istud in Epistola ad Ebræos: *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Atque hoc eventu completum cernimus, cum nulli in hac Judæorum fæce ac colluvie Prophetæ existant, nulla eos Dei aspiratio prosequatur, nullisque miraculis Dei adversum se favorem agnoscant. Vel ad Christum spectare omnia Prophetarum oracula significat Angelus, quod & de se in Johanne prædicat Jesus: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illa sunt quæ testimonium perhibent de me.* Et apud Matthæum: *Nolite putare quoniam veni solvere Legem aut Prophetas, non veni solvere, sed adimplere.* Prædicat & Paulus in Epistola ad Romanos: *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Eum denique Sanctum sapientorum, quem ungendum esse vaticinatur Angelus, Messiam esse demonstrat istud è Psalmo quadragesimo quarto: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo latitiæ præ confortibus tuis:* quæ in Jesum confert Paulus in Epistola ad Ebræos. Et hoc Isaiæ: *Spiritus Domini super me, eo quod unxit Dominus me:* quod de se itidem prædictum esse Jesus in Nazarena Synagoga palam professus est. Petrus etiam in Actis: *Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam: incipiens enim à Galilæa, post baptismum quod prædicavit Johannes, Jesum à Nazareth, quomodo unxit eum Dominus Spiritu sancto.* Adscribitur & Act. 4. 16, 27. Jesu in Actis prædictio hæc è Psalmo secundo: *Adfiterunt reges terra, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus: ubi Sanctus & Unctus, perinde ut apud Danielem, Jesus nuncupatur. Sic & Homo*

Homo ille Dæmone vexatus apud Marcum: *Quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? nisi perdere nos? scio quis sis, Sanctus Dei.* Sic & Petrus in priore Epistola: *Secundum cum qui vocavit vos Sanctum, & ipsi in omni conversatione sancti stis: quoniam scriptum est, Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Johannes quoque in prima itidem Epistola: *Sed vos unctiorem habetis à Sancto: & in Apocalypsi: Et Angelo Philadelphia Ecclesia scribe, Hac dicit Sanctus & Verus, qui habet clauem David.* Plura è Parallelismo istro peti poterunt. Atqui hoc Danielis oraculum, etsi apertam continet Messiaë prædictionem, plus tamen suo cum aliis prophetis consensu valuisse puto, ad exprimendam ab Ebraeis Magistris veritatis confessionem, quos supra docui hoc ad Christum retulisse. Pergit Gabriel Angelus: *Scito ergo & animadverte: Ab exitu sermonis, ut iterum edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursus edificabitur platea & muri, in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus qui eum negaturus est.* Christum illum ducem, Jesum esse probant ista Matthæi: *Sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur: at illi dixerunt ei, In Bethlehem Juda: sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiit dux, qui regat populum meum Israel.* Propheta ille, Michæas est, cui concinit Isaias: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* In nece vero ejus prædicanda Prophetæ consentiunt. Sic David: *In pulverem mortis deduxisti me, quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me, foderunt manus meas & pedes meos.* Sic Isaias: *Sicut ovis ad occisionem ducetur.* Sic Zacharias: *Aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super unigenitum, & dolent super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* Quæ in Jesum Dominum convenire docebit noster Parallelismus, & de se Jesus ipse apud Emmaütiōs viatores prædicabat: *Tunc aperuit illis sensum, inquit Lucas, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati. Prædicabat & de eo Philippus apud Eunuchum Candaces reginæ, quem cum proxime memoratam Isaiæ de Christi interitu prædictionem legentem offendisset, Incipiens à Scriptura ista evangelizavit illi Jesum. Quod autem subest: Et non erit ejus populus, qui cum negaturus est; aliter Ebraice scriptum extat: *וְלֹא יִהְיֶה לְעַמּוֹתָי, Et non ei: sive potius, Et non sibi, hoc est, Et non propter se occidetur, quæ postrema vox דָּוִד נֹכַח repetenda est. Nempe hoc ipsum est, quod de eo nuntiaverat Isaias: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. . . . Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostra super eum, & livore ejus sanati sumus. . . . Propter scelera populi mei percussit eum. . . . & ipse peccata multorum tulit. Cui adstipulatur Jeremias in Threnis: Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Atque id muneris obtulisse Jesum Christum, & de se ipse sapius, & Novi Testamenti Scriptores passim affirmant, ut constabit ex nostro Parallelismo. Sic demum prophetiam hanc Angelus absolvit: Et Civitatem & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium: & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio. Hanc propter intererunt Christum irrogandam Judæis pœnam jam ante præviderat David, cum diceret: Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Præviderat item Zacharias, cum diceret: Et dicitur ei, Quid sunt plage iste in medio manuum tuarum? Et dicit, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. . . . Ecce venient dies Domini, & dividentur spolia in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium, & capietur civitas, & vastabuntur domus. Præviderat & Osee, cum diceret: Quia dies multos sedebunt filii Israël sine Rege, & sine Principe. Atque hæc clarissimis ac repetitis oraculis à Veteris Testamenti Prophetis tanto ante prædicta Jesus ipse Judæis denuntiavit: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Item de Templo: Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat. . . . Cum ergo videritis abominationem desolationis, que dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto; qui legit, intelligat, tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes. Rursus de Hierosolyma: Venient dies in te, & circumdabunt te, & conangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. Quæ nos item complectemur in Parallelismo, ubi & pacti illius, quod confirmatum iri prædicat Gabriel, sequestrum fore Christum Jesum demonstrabimus. Nam quid aliud sibi velle dicas istud Isaiæ: Dedi te in fœdus populi: & hoc: Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles: ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Similia his habent Ezechiel, & Osee, & sæpe Jeremias.**

Ose. 2. 18, &
seq.
Jer. m. 1. 31,
& seq.

Ebr. 8. 6, &
seq.
Psalm. 39. 7,
& seq.

Ebr. 10. 4, &
seq.
Olc. 2. 10, &
seq.
Olc. 3. 4

Amos 5. 21.

Mal. 1. 10, 11.

Job. 19. 10.

Math. 27. 51.

Isa. 15. 2.

Isa. 5. 25.

Jerem. 19. 11.

Math. 23. 37.

Amm. Marc.
libr. 23.

Refelluntur
Judæi, ac ii
primum, qui
hebdomadæ,
non annorū,
sed decennio-
rum, vel fu-
bilarum, vel
centum anno-
rum hic in-
telligunt.

Orig. Tract.
29. in Math.

Levit. 25. 8.

potissimum vero cum ait: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Quam prædictionem per Jesum fuisse perductam ad exitum in Epistola Pauli ad Ebræos accurate declaratum est. Sacrificiorum Judaicorum abrogatio, quæ deinceps ab Angelo prædicta subest, à Davide quoque præcinebatur his verbis: *Sacrificium & oblationem noluiisti, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum, & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio.* Quæ in Jesu contigisse probat Paulus in Epistola ad Ebræos, & nos in Parallelismo probabimus. Quo loco & Oseam de Israële sic differentem producemus: *Cessare faciam omne gaudium ejus, solemnitatem ejus, neomeniam ejus, sabbatum ejus, & omnia festa tempora ejus.* Producemus eundem monentem Israëlitas, futurum ut diu sedeant, non sine Rege solum, & sine Principe, sed & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim. Producemus & hoc Amosi: *Odi & projeci festivitates vestras, & non capiam odorem cætuum vestrorum:* & hoc Malachia: *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio manda.* Id significabat Christus Jesus, cum moriens diceret, *Consummatum est;* & cum *Velum Templi scissum est.* Ruinas deinde Urbis & Templi nunquam instauratum iri prædicit, quod populares suos jam ante monuerat Isaias: *Posuisti, inquit, Deum alloquens, Civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit civitas, & in sempiternum non edificetur:* & alibi: *Idco iratus est furor Domini in populum suum, & extendit manum suam super eum, & percussit eum, & conturbati sunt montes, & facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum. In his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.* Eadem est sententia istorum Jeremix: *Hæc dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum istum, & Civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.* Id suffragio suo Jesus ipse confirmavit, cum hac denuntiatione Judæos perterrefaceret: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Rei veritatem comprobavit eventus; nam cum ad instaurandum Templum sese comparassent Judæi sub Hadriano & Constantino, ab his quidem fuerunt prohibiti, sed id tertium Juliani Imperatoris nutu attentantes vis divina prodigialiter compressit, nam inceptum opus motu primo terræ disturbatum est, deinde & fundamentis erumpentes flammæ Judæos rei auctores invasere. Christianorum scriptorum temporis illius & proxime sequentis vix ullus rem pressit silentio. Adiri præcipue velim Chrysoctomum, cum alibi passim, tum maxime Sermonem tertio contra Judæos. Quodque omnem dubitationem tollit, Ammianus Marcellinus, scriptor Ethnicus, minime vanus, quique sub Juliano stipendia meruit, portentum illud testificatione confirmavit sua. Nec nos ista in Parallelismo prætermittemus.

XIV. Nunc exploremus Judæorum sententias. Horum alii, nec postremi inter illos, nec recentes, vi veritatis convicti, in Messiam oraculum hoc, ut dixi, contulerunt. Scribunt Thalmudistæ Jonathanem, Chaldæum Paraphrasten Prophetarum, cum ad interpretanda Hagiographa se accingeret, monitum fuisse per Bath col, ne faceret: quippe ab iis enim, Daniele nimirum, prædictum esse tempus adventus Messia, qui finis est. Alii contra insimulare erroris Daniele mædissimis ipsi erroribus impliciti per summam impudentiam ausi sunt, cum non alia adversus oraculi perspicuitatem præscriptione uti possent. Pari audacia Porphyrius, nullis prolatis rationibus, Librum hunc Antiochi Epiphani temporibus conscriptum finxit, rerumque gestarum narrationes, non futurarum prædictiones, illic contineri. Quam insaniam suo loco castigavimus. Tolerabiliore alii errore legitimum sententiæ intellectum pervertere conati sunt. Quidam enim, non hic hebdomadas annorum, sed decenniorum, quos Origenes secutus est, vel Jubilarum, vel centum annorum intelligunt, sed parata eorum est confutatio. Nam Civitatem & Templum excisum iri post septuaginta hebdomadas, sacrificia vero in medio postremæ hebdomadis abolitum iri prædicit Daniel. Atqui multo ante hæc evenerunt, quam forent elapsæ hebdomades decem vel quinquaginta vel centum annorum, undecunque tandem numerandi ducatur exordium: cum alioquin hujusmodi hebdomades nullo Scripturæ sacræ, vel sui Thalmudis testimonio Judæi nobis approbare queant. Pudit hujus commenti Magistros plerosque, & repudiatis his hebdomadibus, cum hebdomades dierum nihilo magis locum hic haberent, in hebdomadibus annorum, quas idoneo Levitici loco niti sciebant, quadrigentorum videlicet & nonaginta annorum spatium acieverunt. Sic Saa-

dias Gaon, & Aben Ezra in Daniele, sic Auctor libri qui Domus Istaël inscribitur, sic & Seder olam.

XV. Verum in hebdomadam metandis intervallis, per summam Historiæ & Chronologicæ artis inscitiam immaniter lapsi sunt. Narrat enim Hieronymus Veteres quosdam ex hoc grege, hebdomadam putandarum exordium à primo anno Darii Medi repetere, quo anno oraculum hoc Gabriel effatus est: sexaginta vero duarum hebdomadam finem conjicere in tempora excisi à Tito Templi, auspiciis Vespasiani, unde rursus dedudas hebdomades septem in clades ab Hadriano Judæis illatas conferri, postremam vero hebdomadam, seorsum ab Angelo commemoratam, juxta nonnullos ex illis, in Vespasianum & Hadrianum ex æquo distrahi. Verum qui nobis absurdum hoc commentum retulit Hieronymus, idem ejus refellendi argumentum subministravit, ex Chronologia petitum. Certe à primo Darii Medi anno, ad initium ab Hadriano imperium, anni plus septuaginta supra sexcentos excurrunt. Consultius paulo factum est ab Origene, libro decimo Stromatum, & Tertulliano, libro quem adversus Judæos scripsit, cum exordio hebdomadam sumto ab eo tempore, quo prædictionem hanc Danieli Angelus edidit, primo nempe anno Darii Medi, eas in adventu Christi aut morte concludunt. Quamquam & ipsi in magno errore versantur, nam hebdomadam est novem & septuaginta intervallum, inter Darii primum annum, & ortum Christi.

XVI. Stolidus quoque Judæis iis error illudit, qui posito hebdomadam initio in prima Templi everfione, finem in secunda constituunt; & per septuaginta annos jacuisse Templum volunt, viginti vero supra quadringentos toto huic adscribunt spatium, quo Templum secundum stetit; ex quibus numeris summam quadringentorum & nonaginta annorum, sive septuaginta hebdomadam colligunt; ut inter Templi utriusque cladem, & quæ per Nabuzardanem primo, & quæ per Titum secundo illata est, spatium illud decurrat. Hanc sententiam tuentur, non R. Selomoh solum, & Saadias Gaon, & Seder olam Rabba, sed ipsum etiam Thalmud in primo capite Avoda Zara. At ejus vitiositatem solerter deprehendit Aben Ezra, & in Saadia castigavit. Et merito quidem: nam si à captis undecimo Sedecia anno Hierosolymis, & incenso Templo, ad Vespasiani secundum, quo Hierosolyma & Templum à Tito deleta sunt, numerum duas, nonaginta quatuor hebdomades annorum exurgent.

XVII. Cum autem ad singulas vaticinii partes exponendas ventum est, valde æstuant. Nam à sequentibus excerptunt verba hæc Angeli: *Ab exitu sermonis, ut ireturum edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem*: & Christum illum R. Saadias & R. Selomoh Cyrum, R. Levi Jesum Josedeciden, alii Zorobabelem esse putant; contra veterum Ebraeorum sententiam, quos refert Hieronymus Messiam hic significatum sensisse. Verum præterquam quod decurtata Angeli verba proferunt, ac postrema sui parte mutila, quæ sic ut jacent representari debuerant: *Ab exitu sermonis, ut ireturum edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duas erunt*, (quamquam & hæc à Pagnino disjuncta sunt) perpèram priora commatis verba accipiunt, ac si scriptum foret: *Ab exitu sermonis, ut excindatur Jerusalem*.

XVIII. De Christo etiam, quem post hebdomades sexaginta duas occisum iri prædicit Angelus, nihilo meliora afferunt Judæi. Sacerdotium interpretantur R. Levi in Daniele, & Saadias Gaon in Sepher Haemunoth; Templum Jachiades. In Agrippam vero juniorem id confert R. Selomoh, quem à Romanis trucidatum fuisse scribit, cum Templum secundum excinderetur. Magna inest his opinionibus labe, quod hebdomadas ad Hierosolymitanam usque ælæon proferunt. Alterum quoque vitium acute animadvertit Raymundus Martini, quod neque Sacerdotes, neque Reges, qui post solutam Captivitatem Judæis præfuerunt, Christi, sive uncti fuerunt. Quinque enim rebus Templum primum secundo antecelluisse Judæi docent, quarum duæ fuerunt Oleum unctiois, & Spiritus sanctus, sine quibus nulla esse potest legitima unctio, nec quisquam Christi titulum merito consequatur. Cum iis ergo Templum secundum caruerit, qui eo cadente regium & pontificale obtinebant munus, Christi haudquaquam fuerunt. Alio præterea, eoque gravi laborat vitio ea opinio, quæ Agrippam juniorem decernit Christum hunc esse, cujus mortem prædixit Angelus. Eum quippe Romanorum partes fuisse secutum, & Hierosolymis, tum cum expugnarentur, abfuisse, belloque huic annos aliquot fuisse superstitem, Josephi & Taciti historiæ demonstrant. At præse illi Ebræi, quorum sententiam retulit Hieronymus, hæc ad Messia mortem pertinere candidè, ut dixi, confessi sunt.

XIX. Privatim refellendus venit Aben Ezra, cum propter insignem hominis apud suos auctoritatem, tum quod suos ipse populares, velut melius quidpiam alla-

tum qui earum initium collocant in anno primo Darii Medi, finem in clade Hierosolymis ab Hadriano illata:

& qui inter utrumque Templi excidium septuaginta hebdomadas intercessisse voluit:

quique Christum ducem, Cyrum esse statuerunt, aut Jesum Sacerdotem, aut Zorobabeli: Hier. in Dan. 9.

& qui Christum occidendum censent esse, vel Sacerdotium, vel Templum, vel Agrippam juniorem. Raym. Mart. Pug. Fid. Part. 2, cap. 3, §. 29.

Jos. De bell. Jud. libr. 2, cap. 26, & De vita sua, Tacit. Hist. libr. 5, Hier. in Dan. 9. Refellitur privatim

nit custodia domus, & assidua intus mansio: & virginibus quidem, intra penetralia quae media casa continentur; mulieribus vero jam maturis, intra reliquam domum. Heliodorus Charicleam in Aegypto cum Nauficlea puella, eis τῶν γυναικῶν τὴν χειρῶν, in gynecium seorsum secessisse ait: & deinde dum haec Cnemoni nuberet, illam χειρῶν μόνῃ τῷ ἀδελφῷ ἐπὶ τῷ σωματικῷ εἶδέναι δαμάσπον, & τὰς ἄλλας εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἐπαλειψάσθαι. Solam ab aliis segregatam in solitum conclave venisse, & fores ad securitatem clausisse; vecte nempe intus objecto, quem nisi dimoveret ipsa, ostium aperire nemo posset. Elegans est in Achillis Tatii Erotica historia thalami descriptio, Tyri in viri opulenti aedibus constructi, & mulieri cuidam, filiae, ancillae, ad habitandum, penumque asservandum concessi. Is in aliquot cellas, seu cubicula distributus erat: ad ea per angustam femitam erat aditus: semitae ipsius limen porta muniebat, qua quaecunque intra thalamum erant omnia continebantur. Hanc mater cubitum discedens, intus ipsa quidem claudebat, foris vero claudi curabat, sibi que per foramen claves tradi. Quae eo refero, ut appareat quanta in his oris matrum esset in filiarum tuenda virginitate sollicitudo. Intra munitas etiam turres à Graecis fuisse aliquando conclusas ostendunt Danaës, Herus, & filiarum Lycomedis fabulae. Ad quarum exemplum Rhodanthen suam in turriculam à patre conclusam finxit Theodoros Prodrumus, unde vix unquam pedem huic licebat efferre, ne lascivis obtutibus virorum objicere. Fere autem intra materni thalami claustra cohibebantur. Unde Hesiodus ventorum frigoribus obnoxiam non esse virginem ait:

Heliod. Eth.
libr. 5. & 6.

Ach. Tat. Erot.
libr. 1.

Theod. Prodr.
libr. 1. p. 65.

Hesiod. 177.

ἢ τε δέμων ἐνδοθε φίλην ὡς μῆτερ μίμνη,
ὄντο ἔργ' εἰδήα πολυγυῖου ἀφροδίτης.
Quae intra domum prope caram matrem manet,
Nondum operum aureae Veneris perita.

Hero puellam scribit Musæus intra turrim, ut dixi, à parentibus inclusam, pudoris & castitatis studio æqualium suarum ac juvenum cæctus & tripudia vitasse. In Euripidis Phœnissis, regia puella Antigone, cum exercitum Argivorum de summo tecti fastigio spectare veller, conclavi non exit sine matris licentia, & senis nutritii, viri gravis ac sapientis comitatu; qui priusquam virgo prodeat, vicina ipse illustrat loca, ne in curiosi alicujus oculos temere hæc incurrat. Phocylides in Præceptis:

παρθενικῶν δὲ φύλασσε πολυδαίμοις θαλάμοισι,
μὴδ' ἂν ἀρετὴν γάμων πρὸ δέμων ὀφθῆναι εἰδῆς.
Virginem autem custodi intra thalamos diligenter,
Neque eam sinas ante domum videri, quoad nupserit.

In Terentii Eunuchio, quæ Comœdia palliata est, Thais, quamvis meretrix, Chærea habitum eunuchi, speciemque gerenti commendat virginem, edicit ne vir quicumque ad illam adeat, & ne ab ea abscedat ipse imperat, in interiore parte aedium maneat solus cum sola. Virginem Catullus comparat Flori secreto in septis hortis nascenti, tutoque a pecoris aut aratri accessu. Sibylla eadem & virgo dicitur à Virgilio, & intra immanis antri secreta delitescere fingitur, propterea que Alma non semel appellatur, ἐπιδήτω ex re concinne adjuncto. Statius ex Virgilio virginem dicit domum & penates servare. Eustathius Eroticorum scriptor dentes virginibus comparat, quod labellis obsepi sint & contecti. Apud eundem viris & feminis ad Jovis templum sacrificandi causa proficiscentibus, sola Ismene virgo in cubiculo relicta est, ὅτι ἐπεσθῆναι παρθένους ἀνδρῶν ἐναντίον χαρῆν. Quod virginem non deccat in virorum conspectum venire. Atque inde est, quod munera quadam novæ nuptæ dabantur à sponso & cognatis, cum primum videndi sui potestatem faciebat, quæ & ὀφθῆσα, & διαφθῆσα, & ἀφθῆσα, & ἀνακαλυπθῆσα dicebantur; quod nempe revelata tum facie videndam se præberet, cum antea latuisset in abdito, hominumque visus studiose vitasset. Itaque Phurnutus, sive potius Cornutus, novas nuptas censet νύμφας idcirco dici, quod tum primum prodeant in publicum, cum antea latuissent, καὶ τὸ νύμφος φαίνεσθαι, κρυπτομένης τῆς. Quod tum primum prodeant, cum antea latuissent. Inde etiam est, quod apud Romanos è matris gremio rapi ad nuptias virgo simulabatur, quasi ad id tempus in gremio matris abita fuisset. Patet ergo intra domorum latebras, & in secretis locis & à virorum consortio semotis educltas fuisse virgines, propterea que dictionem hanc עילמה, quæ occultam significat, non cuilibet feminae, sed ei quæ occultam coluerit vitam congruere, quod vitæ genus virgines persequi solebant. Præclare Hieronymus in hunc locum Isidori: Alma, non solum puella vel virgo, sed cum ἐκλεισθῆναι, virgo abscondita dicitur & secreta, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit; quod & reperit in Libris contra Jovinianum. Unde sequitur hoc inter עילמה, & בתולה discriminis interesse, quod hoc virginem simpliciter, illud virginem accurata septam custodia significat.

Catull. Carm.
nupt.

Stat. Theb. l. 1.
Virg. Æn. 7.
Eustath. Erot.
libr. 3. & 5.

Phurn. De nat.
Deor. De Ne-
pturn.

Virginem abditam appellat Horatius, Danaën, ut pote intra turrin aeneam & robustas
 fores inclusam. Imo vero, ne vox quidem בתולה, Virginem simpliciter, proprie, ac
 semper sonat; nam apud Joëlem manifesto viurpatur ad significandam viduam: unde
 sequitur solam dictionem עלמה habere Ebræos, qua virginem proprie designent.
 Probabilis alia afferri potest vocis עלמה notatio, quasi sic dicatur virgo, quod te-
 gendas corporis sui partes nulli patefecerit unquam, sed occultas eas ac diligenter ve-
 latus servaverit: ut עלמה perinde sit ac si tectam, velatam, amictam dicas. Moses in
 Levitico incestos affinium & consanguineorum vetans concubitus, στυγός rem sic ex-
 pressit: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus:*
 & in Deuteronomio: *Non accipiet homo uxorem patris sui, nec revelabit operimentum ejus:*
 & postmodum: *Maledictus qui dormit cum uxore patris sui, & revelat operimentum lectuli*
ejus. Simili ergo locutionis figura puella, cujus numquam turpitudine vel operimentum re-
 velatum fuisse, hoc est, quæ tecta semper ac velata fuisse dicitur, ea virgo ac עלמה
 plane intelligenda est. Id etiam nomen virgini ea de causâ adscriptum suspicari pos-
 sumus, quali clausam, obsertam, & obsegnatam dicas, quod inviolatum virginitatis suæ
 sigillum, & integra claustra servaverit. Quo spectat istud Salomonis in Cantico:
Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Quamobrem virginem
 integram Veteres signatam dixerunt, ut notat Nonius; quod & Lucilii auctoritate
 confirmat. Nihilominus tamen fac ambiguum esse vocabuli עלמה intellectum, & ad
 virgines integras aequè ac imminutas referri, priorem certe obtinere hic significatio-
 nem verba ipsa Isaïæ indicant. Conceptum enim virginis, tanquam signum proponit,
 hoc est velut rem novam, inusitatam, & prodigialem. Quod fuisse fecus, si puella
 post delibatam virginitatem more communi feminarum concepisset. Hoc argumen-
 tum, ut opportunum & utile, valide urgent Justinus, Tertullianus, Origenes, Euse-
 bius, Hieronymus, Basilus, Cyrillus, & Procopius. Porro quod ab Isaïa signum ap-
 pellatum est, à Jeremia dictum est Novum, seu Novitas. Creavit, inquit, Dominus no-
 vum super terram: Femina circumdabit virum. Quibus mirabilem Jetu ortum prædici,
 ex his quæ in Propositione septima diximus liquidum est. Cum ergo signum, hoc
 loco, inusitatum videlicet quippiam & præter communem naturæ legem promitti
 intelligerent R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, filii ortum hic prædici aiunt,
 non ex virgine quidem integra, sed ex puella quæ viro nondum matura esset. Ergo
 his animadversis Septuaginta Interpretes עלמה nulla circuitione usi verterunt παρθε-
 νον, & Syrus Interpres Novi Testamenti in primo Matthæi capite, בתולה. Virgi-
 nem etiam Punica lingua, quæ Ebraicæ propago est, Alma appellari testificatur Hie-
 ronimus in Isaïam, qui & subinde addit haudquaquam se meminisse vocabulum hoc
 ad mulierem nuptam significandam unquam fuisse adhibitum, sed ad notandam vir-
 gunculam. Idem fuisse exaggerat in Traditionibus Ebraicis. Alma, inquit, quod inter-
 pretatur Abscondita, id est Virgo nimia diligentia custodita, majoris mihi videtur laudis esse
 quam Virgo. Virgo quippe, juxta Apostolum, potest esse corpore, & non spiritu. Abscondita
 vero, quæ virgo est, סתומה virginitatis habet, ut & virgo sit, & abscondita: & quæ abs-
 condita est, juxta idioma lingue Ebrææ, consequenter & virgo est: quæ autem virgo, non sta-
 tim sequitur ut abscondita sit. Atque hæc demum sic concludit: *Ostendant igitur Judæi*
in Scripturis alicubi positum Alma, ubi adolescentulam tantum, & non virginem sonet, &
concedimus eis illud, quod in Isaïa apud nos dicitur: Ecce Virgo concipiet & pariet, non
absconditam virginem, sed adolescentulam significare jam nuptam. Fidem sibi præterea
 exemplis conciliat Hieronymus, in quibus vox עלמה, ad notandam virginem adhi-
 betur: velut in Geneleos vicesimo quarto capite, Rebecca etiam tum virgo, בתולה,
 & עלמה, promiscue appellatur. Et in secundo Exodi, Mariæ forori Moïsis, quæ vir-
 go erat, idipsum nomen tribuitur. Nam quod obijciunt quidam, Rebecca, quæ
 appellatur עלמה, non fuisse tamen absconditam, ut pote quæ aquationis causâ, non
 thalamo solum materno, non paterna domo, sed urbe etiam exiret, id facili negotio
 refellitur. Nec enim volumus ita fuisse absconditas virgines, ut extra limen num-
 quam omnino pedem efferrent, sed produsse foras, vel sacrorum causâ, vel ubi ne-
 cessitas aliqua, aut patria consuetudo postularer, custodiam vero noctu maxime fuis-
 se circa illas adhibitam, ut ab omni virorum accessu seclusæ penitus ac tutæ essent.
 Pater id ex illis Machabaici secundi: *Accinctæque mulieres cilicis pectus, per plateas*
confluebant: sed & virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam, alie autem ad mu-
ros, quedam vero per fenestras aspiciebant: & ex istis Machabaici tertii: Virgines etiam
in thalamis cum matribus conclusæ exierunt, & pulvere ac cinere capita conspersæ stetibus &
gemitibus plateas impleverunt. Hero licet in turre conclusa à parentibus, foras tamen
 exit festo Veneris die ad sacrificium, seque publice videndam præbet. Achilles Ta-
 tius in ea quam commemoravimus thalami descriptione, quo Leucippe caure à matre

Horat. Carm.
libr. 3. Od. 16.
Joël. 1. 2.

Levit. 18. 6.
Deut. 22. 30.
Deut. 27. 10.

Cant. 4. 12.

Just. in Tryph.
Tertull. adv.
Jud. cap. 9.
Orig. libr. 1.
contr. Cels.
Euseb. libr. 7.
Dem.
Hier. Cyrill. &
Procop. in Isa.
7. 14.
Basil. De hum.
Christi gen. &
in Isa. 7. 14.
Jer. 31. 22.
Hier. in Isa.
7. 14.

Gen. 24. 16, &
Exod. 2. 8.

1. Mach. 3. 19.
3. Mach. 1. 18.

Ach. Tat. De
am or. Clit. &
Leac. libr. 1.

asseruatur, narrat fores noctu diligenter fuisse claufas, mane vero exoriente aurora easdem fuisse apertas. Quamvis igitur domesticis ministeriis interdium vacaret Rebecca, iuxta patrios mores, haud minus sollicitè propterea à parentibus, noctuque præcipue custodiebatur: unde merito *עלמה*, sive *Abfcondita* dicta est. Adftipulatur R. David Kimchi in libro Radicum, & huic nomini quod Rebecca adfcriptum est, abfconditionis fignificationem inefle docet. Aquila quoque, ut dixi, hoc Geneleos loco vertit,

Cant. 1. 3. &
6. 7.

Abfconditam. Quæ vero ex Salomonis Cantico testimonia proferunt Adverfarii, in quibus vocabulum *עלמות*, puellas jam virum passas notare putant, quippe virgines parum decuisse amatoris *καταγωγῆς* interesse, valde eos sua fallit opinio; innupti enim pueri Sponsum, innuptæ puellæ Sponsam comitabantur ad nuptias; & carminibus, tum *καταγωγῆς*, tum *ἀγαπητικῆς* profequebantur. Testis Theocritus in Helenæ Epithalamio, ubi virgines ante Menelai & Helenæ thalamum tripudiis & cantionibus indulgent, Testis Aristænetus in narratione amorum Acontii & Cydippes. Testis & Catullus in Epithalamio Juliae & Manlii:

Aristæn. Epist.
10.

*Vos item simul integrae
Virgines, quibus advenit
Par dies, agite, in modum
Dicite.*

Et in Carmine nuptiali:

Cernitis, innuptæ, juvenes?

Et deinde:

Aspicite, innuptæ secum ut meditata requirant.

Orig. Hom. 1.
in Cant.
Cant. 6. 7.

Ex Cantico autem Salomonis Ethnicos Epithalamiorum modum formamque fuisse docet nos Origenes. Quapropter illas *עלמות*, virgines fuisse credendum est. Thori quoque expertes illas fuisse aio, de quibus sic in eodem Cantico Salomon: *Sexaginta sunt reginae, & octoginta concubinae, & adolescentularum (עלמות) non est numerus*. Nam quis non videt virgines intelligi, quæ si imminutæ fuissent, vel in reginarum, vel in concubinarum numerum referrentur.

Explicatur
testimonium
è Prov. 30.
18, 19.

III. Magna quoque in explicanda hac clausula è Proverbiorum tricesimo capite controversia est: *Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, viam aquila in celo, viam colubri super terram, viam navis in medio mari, & viam viri in adolescentia*. Ebraica habent, *בְּעַלְמָה*, in virgine; quibus Christi ortum è Virgine præfignificasse Salomonem Christianorum plerique conjecant; integris quippe virginittatis septis ex utero virgineo Christum Jesum produisse. Ita intellexerunt Raymundus Martini, & Nicolaus de Lyra, aliique subinde, qui & tria superiora ad Christum referunt, viam aquilæ in celo, ad ejus ascensum in cælum, viam colubri super terram, ad reditum ejus à morte ad vitam, cum saxum ostio monumenti appositum penetravit, nullumque exitus sui reliquit vestigium, viam denique navis in medio mari, ad mirabilem ejus inter homines & mundi tempestates vitam. Adeo ut ortus ejus, vita, reditus à morte ad vitam, & ascensus in cælum, ordine præpostero hic prædicta sint. Cujus interpretationis auctorem fuisse vetustum quemdam Ebræum ferunt. Nos simpliciter locum hunc possumus explicare, difficile esse virginis à viro clam imminutæ vestigia deprehendere, si ea caute & studiose occultare studeat, quod non magno negotio fieri notum est, cum & impuras quasdam mulieres operam ad id suam venditare & præstare nimis verum sit. Viam viri in adolescentula, exponunt alii amatorias artes à viris ad virginum devinciendos animos adhiberi solitas. Quarum expositionum quamlibet sceleris, dictio *עלמה* propositum à nobis retinebit intellectum, & virginem significabit. Nam quod objicere pergunt Judæi, aliam loco huic explicationem postulare subjecta Salomonis verba: *Talis est via mulieris adulteræ, qua comedit, & tergens os suum dicit, Non sum operata malum*; cum *עלמה* mulieri corruptæ comparatur, proindeque puellam vitiatam significet, nulla id ratione concludunt, cum *עלמה*, iuxta ipsos, de nuptis æque dicatur & innuptis; atque ita idem secum compararet: aut quod proximum est, scortum concubitus sui celans indicia, cum muliere adultera idem agente; quæ quod eadem sint, vel certe quam proxima, inepta penitus & absurda esset comparatio. Dicendum potius, id sibi voluisse Salomonem, tanta arte virginem oblatum sibi vitium celare, ut vix majore mulier adultera usu perita uti possit. Parum vero auctoritatis est in Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi interpretatione, qui *עלמה* vertunt *viandæ*. Profelyti quippe fuerunt Aquila & Theodotion; Ebionita vero Symmachus; ac iis proinde adhæserunt sceleris, quæ virginittatem Mariæ Jesu matri derogarent. *Νεάνις* præterea vox anceps est, puellam vel integram vel vitiatam notans: quo vero eam usurpaverint sensu, ambiguum est. His demum opponimus Senes Septuaginta, ac Interpretem Vulgatum, quorum longe potior nobis auctoritas est.

Cadunt

Cadunt ergo omnia hæc Judaicæ expositionis fulcimenta.

IV. At aliud præterea Adversariis præcludendum effugium est, quo scilicet se proriipiunt, postquam vocabuli *עלמה* legitima ab eis significatio extorta est. Aiunt enim non ex eo recte concludi Virginem illam, de qua futurum prædixit Isaias ut concipiat filium & pariat, in hoc conceptu & partu haudquaquam imminutum iri, sed id tantum posse colligi virginem fore ad hunc usque conceptum: ac proinde Isaiam, cum dixit, *Ecce Virgo concipiet & pariet Filium*, id sibi voluisse, tum concepturam & parituram Virginem, postquam virgo esse desierit. Verum equod erit si gnum illud quod pollicetur Deus, si virgo amissa virginitate concipiat & pariat, more matrum omnium? Responder Bodinus in pestifero & exitiali libro nondum edito, & numquam edendo, quem De abditiis rerum sublimium arcanis inscripsit, conceptum hunc & partum signum quidem fuisse, at non prodigium. Quasi vero vocabulum, *אמה*, quo utitur Propheta, non prodigium quoque significet, atque eo sensu in Libris sacris sæpe adhibitum reperitur; quasi Jeremias rem eandem prænuntians, quasi *הרשה*, *Novum* non appellaverit, quod Isaias *אמה*, *Signum* dixerat. Neque sane est cur verum hunc Christi Jesu ortum prædicantibus nobis, religionis nostræ perduelles detrahant fidem, quam de Homeri, Platonis, aliorumque simili ortu falsa jactantibus Ethnicis habuerunt. Ex Apolline enim, & Perictione ab omni mortalium complexu integra, natum Platonem ferunt: Remum & Romulum ex Ilia virgine & Marte. Jove satos esse Alexandrum & Scipionem incredibile visum non est. Ponticæ cuidam mulierculæ ex Apollinis congressu gravidam se dicenti multos adhibuisse fidem narrat Plutarchus; rum Sileno puero ex ea nato fraudibus suis texendis uti decrevisse Lylandrum, virosque insignes produxisse, qui rei confirmabant famam, rumoremque spargebant Delphis petitum, Sacerdotes in arcanis habere sacra quædam oracula, quæ nemini legere fas esset, nisi qui patrem haberet Apollinem. Adeo incredibilis non habebatur ortus hujusmodi. Scribit Hieronymus adversus Jovinianum, creditum Buddam Gymnosophistarum principem è latere virginis prodiisse. Alterum Buddam, Terebinthum prius dictum, commemorat Socrates, qui ortum quoque suum ad virginem referebat, prioris Buddæ usurpato nomine & ortu commentitio. Minerva natum se credi volebat Domitianus, ut est apud Philostratum. Celebrem illum Anglorum vatem Merlinum sine virili congressu procreatum fabulantur. Sunt apud Turcas pueri, quos *אמה* & virginibus tantum prognatos vulgus credit: Animæ filii, *Nephes-ogli* appellantur Turcico idiomate, & miranda facinora edere putantur. Scribit Pomponius Mela Apim Ægyptiorum Deum, qui *bos niger* erat, *cervis maculis insignis, & cauda, linguaque dissimilis aliorum, raro nasci, nec coitu pecoris (ut aiunt) sed divinitus & celestique conceptum*. Adamum sine patre & matre de luto à Deo confictum, Evam ex Adami costa procreatam Judæi fatentur. Qui mundum factum putant, quod Græcorum Philosophorum plerique placuit, primos homines sine patre & matre editos fuisse dicant necesse est: quod minus credibile est, quam ex matre tantum, sine patre Christum Jesum prodiisse, ut optime adversus Celsum disputat Origenes. Ex sexto Geneseos capite arbitrati sunt plerique memoratos illic Gigantes haudquaquam à viris esse progenitos. Optime quoque Justinus Tryphoni objicit, steriles feminas & genitales annos prætergressas, Saram, Annam Samuelis matrem, & Elizabetham, Dei beneficio fecundas extitisse. Et Judæi ipsi in Midrasch Echa futurum tradunt, ut Redemptor à se expectatus sine patre nascatur. Idem habet R. Simeon ben Jochai in Genesis, & R. Moses Hadarsan in Psalmum octogesimum quintum. Falsus est ergo Plutarchus, cum scripsit feminam omnino nullam dictam esse sine viri confortio infantem peperisse.

V. Nunc vero nobis incumbit probandum prædictionem hanc Isaiæ, qua futurum prænuntiatur ut Virgo concipiat & pariat Filium, integra etiam in conceptu & partu virginitate, in Maria matre & Jesu filio esse completam. Christi enim Jesu Adversarii, tam splendidum ei testimonium ut eriperent, ex adulterio natum proderunt. Impii maxime Judæi impuro suo & maledico ore Mariam matrem Jesu, ornatricem fuisse, sive *אמה פלגא*, & *אמה פלגא*, hoc est comendis mulierum criminibus operam suam locasse blaterant. Quod artificium quæ exercebant feminæ, quam parum pudicæ essent, ex Nape & Cypassi, quæ in libris Amorum Sulmonensis Poëtæ memorantur, satis notum est. Proinde Mariam appellare solent, *אמה פלגא*, hoc est *Adulteram*; Jesum vero, *בן פלגא*, *Adulteræ filium*: quod equidem sine indignatione referre non possum. Sic sæpe Thalmud utrumque. Sed & illic quoque, & in Midrasch Coheleth, & in damno libro, quem *ישו הורדות*, *Generations Jesu* inscripserunt, cum *בן פלגא*, *filium Pandiræ*, & *ישו פנתריא*, *Jesum Pantherinum* nuncupant. Atqui Pantheram illum, Mariæ maritum fuisse narrant in libro Thalmudico Sanhedrin, verum

Virgo illa, cuius conceptum & partum prædicit Isaias 7. 14. non solum ad conceptum usque & partum, sed post utrumque etiam virgo fore prædicitur.

Plutarch in Lylandr.

Hier. adv. Jov. libr. 1. cap. 16.

Socr. libr. 2. cap. 11.

Phil. De vit. Apoll. libr. 7. cap. 11.

Pompon. Mel. libr. 1. cap. 9.

Orig. libr. 1. contr. Cels.

Plut. in Præc. conjug.

Vaticinium illud Isa. 7. 14. in Maria matre, & Jesu filio completum est.

Sanh. cap. 7.

adulterum eam admisisse Pombeditanæ Scholæ Magistri illic asseverant. Celsus vero, ut pote Judaicarum rerum parum consultus, Pantheram, non Mariæ maritum, sed adulterum fuisse dixit, atque eam demum in adulterio à marito deprehensam, domo ejectam, Jesum ex illicito hoc Pantheræ concubitu procreatum clam peperisse. Verba ipsa Celsi, hæc adversus Christum Jesum vomentis, refert Origenes. Nempe familiare progenitorum Jesu cognomentum in ludibrium contumeliamque versum est: nam Jacobum Josephi patrem, Pantherem cognomine appellatum fuisse tradit Epiphanius in Hæresi Antidicomarianitarum. At Johannes Damascenus genealogiam Christi per texens, Mariam narrat patrem habuisse Joacimum, Barpantheris filium, hujus patrem fuisse Pantherem. Unde fit verisimile, Pantheris cognomentum, à Mariæ, vel quod potius credimus, Josephi parentibus gestum, Josepho quoque ipsi inhæsisse. Nos quod dant accipimus, Jesum Josepho non esse prognatum; adulterii vero crimen sanctissimæ & integerrimæ Virgini impactum facile diluimus. Nam quod adulterum ejus appellat Celsus Pantheram, quem Judæi ipsius maritum fuisse volunt, id calumniam coarguit. Deinde quis credat tanta patientia fuisse Josephum, ut manifestam criminis ejus, quod legibus Judæorum tam severa animadversione puniebatur, securam vivere permiserit? Quis credat infamem mulierem, inter consanguineas & affines, inter infensos Filio suo Legis peritos Magistros, Sacerdotes, & Phariseos tutam fuisse, ita ut de Mariæ Virgine Evangelistæ prodiderunt? Quis credat Jesum ipsum, tam spurco & damnato genitum concubitu, cujusmodi homines Mamzeri dicebantur, in Ecclesiam Domini fuisse admissum, contra Mosis interdictum? neque id ipsi ab invidis & inimicis, quos complures sua ei virtus pepererat, objectum publice & exprobratum? Quis credat Nazarenos Jesu populares, quibus nemo melius noscere potuerat ipsius parentes, spurcum hunc & probrosum ortum ita esse oblitos, ut fabrum eum, Josephi fabri & Mariæ filium esse, fratresque ejus ac sorores apud se manere palam prædicarent? *Nonne*, inquit, *hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem & matrem?* Quamobrem Nathanaëli dicit Philippus: *Quem scripsit Moyses in Lege & propheta, invenimus Jesum, filium Joseph à Nazareth.* Ecquid fuit causæ duobus illis cæcis, quid Chananææ mulieri, quid populo Hierosolymitano, cur hominem furtivis & illegitimis procreatum amplexibus, Filium Davidis alta voce nuncuparent? Quis credat denique Evangelistas & Apostolos in manifesta re tam præfractæ mentiri aulos, (absit dictis impietas) & adversus rei propalam editæ notitiam, superstitibus etiam pervulgati facinoris testibus, mirabilem quemdam Jesu ortum fuisse commentos, & ad Davidem retulisse?

Tantum vero abest, ut adulterino fatu conceptum Jesum tempora ipsius mentita sint, ut eum potius Virgine matre natum crediderint. Simon enim, Jesu simius, quique Jesus ipse Christus haberi voluit, ut ei perquam similem se præstaret, non aliam ob causam virgine natum se ferebat, quam quod id ipsum de Christo Jesu accepisset. De Jesu hæc scribit Matthæus: *Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* De se hæc jactabat Simon, ut perhibent Recognitiones Clementis: *Antequam mater mea Rachel conveniret cum eo, (Antonio) adhuc virgo concepit me.* Domitianum quoque, nisi mea me fallit conjectura, Christi de Virgine nati fama adduxit, ut matrem sibi Minervam virginem ascisceret. Jam enim Romæ pervulgata, erant res Christianorum, nec ignorare poterat Domitianus, quid de Christi ortu ferretur. Meminerat idem præterea Josephum Marathia filium Vespasiano patri suo accommodasse vaticinium a Jacobo patriarcha Judæ filio editum: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expellatio gentium:* quod, ut erat rerum Judaicarum parum consultus, hæreditario forsitan jure ad se quoque pertinere posse arbitratur, subdole præsertim id ipsi fortasse suadente Josepho. Cum ergo ab Isaia prædictum accepisset, futurum ut de Virgine Messias nasceretur, atque id de Jesu Christiani vulgo dicerent, id sibi decus arrogare conatus est, Minerva se natum fingens. Messia quippe dignitatem ipsum affectasse vel id persuadet, quod cum inaudivisset esse in oraculis Davide genus ducturum esse Messiam, potentissimum videlicet regem quemdam, Davidis extinguere reliquias ac de medio tollere tentavit: quod Vespasianum eandem ob causam hoc ipsum jam ante aggressum esse sciret, seque in id genus inferere non posse intelligeret. Nam quod adducti ad eum nepotes quidam Davidis, Christi Jesu consanguinei, intacti abierunt, id fortunæ suæ tenuitate meriti sunt: ut apud Eusebium narrat Hegefippus. Nec enim humiles adeo ac viles homines ad regni Christo destinati opes assurgere posse existimavit, quas jam possidere se credebatur. Muhammedus ipse qui pleraque Jesu ornamenta ac dotes detraxit, Mariæ virginitati pepercit, eamque laudavit in Alcorano, & Jesum Adamo comparavit, qui

Orig. libr. 1.
conir. Cels.

Joh. Dam. De
orth. fid. libr.
4. cap. 25.

Joh. 6. 42.
Joh. 1. 45.

Matth. 1. 18.

Clem. Recogn.
libr. 1. cap. 7.
& 14.

Euseb. Hist.
libr. 3. cap. 12.
19. 20.

Alcor. Sur. 3.
& 20.

sine virili congressu in lucem editus est. Non abs re erit priscam huc asserre historiam, quam ex traditione ad sua tempora propagatam narrant Origenes & Basilus. Fuisse tradunt in Templo locum, quo solis virginibus pateret aditus, exclusis reliquis quæ thorum virilem fuissent expertæ; illuc ingressa Maria Virgo jam Jesum enixa cum arceretur, atque ad mulieres ablegaretur, intercessisse Zachariam, quominus illa loci dignitatem amitteret; qua re offensos Judæos Zachariam interfecisse, vel quod in Templo inter virgines mulierem contra jus fasque consistere pateretur, vel quod feminam jam filio auctam, virginem haberi vellet. Traditioni huic tantum tribuetur si dei unusquisque, quantum volet, eam certe à gravissimis Auctoribus memorie proditam prætermittere piguit. Longe etiam minor est apud me traditionis alterius auctoritas, quam refert Suidas, è vetustis, ut ipse ait, Judæorum commentariis Tiberiade servatis exceptam; Jesum nempe Dominum in Sacerdotum numerum fuisse coopratum aliquando; cumque ipsius, patris item ac matris nomina in codicem de more essent referenda, matrem ad ea ex ore ipsius cognoscenda accitam, suum quidem ac Filii dedidisse nomen, patrem vero Deum ipsum indicasse, quippe quæ Filium ilibata virginitate, Spiritus sancti afflatu peperisset; & integritate demum ipsius testibus idoneis, accuratoque examine comprobata, non alium patrem quam Deum vivum codici fuisse adscriptum. Hæc temere admitti nolumus, narrante præsertim Suida, levissimo scriptore: nam Jesus Juda prognatus inter Sacerdotes, qui Levitici generis erant, admitti haudquaquam potuit. Respondet quidam apud Suidam, mistum fuisse genus Josephi patris Jesu: sed frustra; ait quippe Paulus ea tribu oriundum esse Christum Jesum, de qua nullus altar: præsto fuit: manifestum esse enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster; in qua tribu nihil de Sacerdotibus Moyses locutus est. Adde per Leviticam matres in tribum Juda insertas, non eam fieri miltionem generis, ut quis inde procreatus possit Levita censer. Scitum est enim Ebraici juris, in Thalmude sæpe traditum, familiam maternam, neque appellari familiam, neque esse, & deficiente mascula prole, superstitionibus licet filiabus, genus interire.

Orig. Tract. 16. in Matth. Basil. De hum. Christi gener.

Suid. in Ierosol.

Ebr. 7. 13, 14.

VI. At futile est quod objicitur ex his verbis Epistolæ ad Galatas: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*: ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ ἃν ἔγεννησεν ἐκ θυνος. Quasi Paulus postremam hanc dictionem eo sensu adhibuerit, quo Virgini opponitur: quemadmodum & in priore ad Corinthios palam adhibuit dicens: *μηκέτι εἶμι ἢ ἡ γυνὴ ἢ ἡ παρθένος*. At res aliter se habet; nam sexum tantum & naturam denotat ea vox priore loco, ut & alias sæpe, & ad integras vitiatasque feminas ex æquo congruit. *Naturale vocabulum est femina*, inquit Tertullianus: *naturalis vocabuli generale mulier: generalis etiam speciale virgo, vel nupta, vel vidua, vel quot etiam ætatis nomina accedunt*. Quorum hæc sententia est, dictionem *Femina*, hominum & brutorum esse communem; dictionem *Mulier*, generalem esse, & ad virgines, nuptas, & viduas pertinere. Quod probat subinde ex his secundi capituli Genesios: *Et edificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, & adduxit eam ad Adam*. Illic enim Eva *mulier* appellatur, Ebraice *חַוָּה*, Græce *γυνή*, priusquam Adamo traderetur. Probat & ex Gabrielis salutatione; nam cum conceptum Mariæ & partum salva virginitate sponderet, ait nihilominus, *Benedictus tu in mulieribus*. Observatum est etiam Grammaticorum filiis, Græcam vocem *γυνή*, ut & Latinam *mulier*, naturam simpliciter nonnumquam significare. Utrumque vocabuli intellectum optime distinxit, ut reliquos taceam, Eustathius, cum alibi, tum præcipue in hunc versum Odysseæ, è Rhapsodia χ.

Reselluntur Argumenta Adversarium.

Primum argumentum. Gal. 4. 4. 1. Cor. 7. 34. Tert. De virg. veland. c. 4.

Gen. 2. 21.

Luc. 1. 28.

δυνασθῶν ἢ γυναῖξι παρναλάσθη βίαιος, ἀπὸ τοῦ ἑσθῶσι ὑπεμνάσθη γυναῖκα. Cum mulieribus autem ancillis vi concumbebatis, Meique viventis ambiebatis mulierem.

γυναῖκες, inquit, ἐν αὐτῷ δυνασθῶν, κατὰ τὸ φύσι σημασίον ὃν ἡ γυνή, ἢ ἡ θύλα ἀνδρῶν ἐπιθέσι ἢ ὑθῆσι ἐν τῷ ὑπεμνάσθη γυναῖκα, τὸ ὑπὸ ἀνδρὶ λέγῃ. *Mulieres ancillas dicit, juxta id quod natura significat Mulier; nempe, homines feminas. Continuo autem subjungens, Ambiebatis mulierem, eam notat quæ est sub viri potestate. Mulierem vero Plautus vocat in Curculione, quam proxime virginem dixerat. Et in Pœnulo sic filias suas virgines Hanno compellat: Adverte animam, mulieres. Cicero in oratione De prætura urbana, Philodami Lampfaceni filiam, quæ cum patre habitabat, propterea quod virum non haberet, mulierem sæpius appellat. Ulpianus quoque Jurisconsultus libro quadragesimo quarto ad Sabinum ait *Mulieres omnes dici, quæcumque sexus feminini sunt*: & libro primo ad edictum Edilium Curulium, eam quæ propter corporis vitium mulier fieri non possit, *Mulierem* tamen appellat.*

Plaut. Curcul. Act. 1. Sc. 3. v. 64, 69. Plaut. Pœn. Act. 1. Sc. 4. v. 81. L. Argumento. D. De auro legato. L. Quæritur. D. De ædilitio edicto.

VII. Nec incastigatam dimittemus Johannis Bodini calumniam, qui in quinto libro De abditis rerum sublimitium arcans, ex Judæi persona, duo priora Lucæ capi-

Secundum argumentum.

*Defenditur
γινώσκεις duo-
rum primo-
rum capitulum
Lucæ, adver-
sus Marcio-
nem & Johā-
nem Bedi-
num.*

ta, in quibus splendidissimum extat virginitatis Mariæ testimonium, germana ac legitima esse negat; hoc argumento, quod tertii capitis initium operis totius exordium esse videatur; præfixa nimirum notatione temporis, unde ordo sequentis historiæ proficiscitur, quemadmodum ab Auctoribus sacris plerisque scripta sua ordientibus factum est. Fuit ea quidem Marcionis terribili Hæretici sententia, multas inesse corruptelas & vitia Evangelio Lucæ, quod unum tamen repudiatis cæteris admittebat. Depravatum id quoque Helvidius credidit. Cum pleraque autem falsitatis suspecta habebat Marcion, tum præcipue priora duo capita, sic tanquam infinceras partes recidebat. Cujus opinionis cum rationes nullas, vel valde infirmas proferret, ut ex *Ἐπιφάνιος* Origenis Dialogo contra Marcionistas intelligitur, sola sua temeritate fretum id attentasse apparet. Quam vero dat Bodinus, petitam ex notatione temporis, quæ capiti tertio præfixa est, ficulneam prorsus esse vel hoc ipsum, quo utitur, Auctorum sacrorum exemplum manifeste arguit. Solent enim illi mediis quoque suis descriptionibus temporum notationes inferere. Unde si quis colligat antecedentia esse supposita, risum movebit. Nec aliter sane constare possunt rerum præteritarum historiæ, nisi descriptæ res temporibus commode dividantur. Quid quod Regum & Paralipomenon libri, nullis præmissis temporum notis, subinde tamen procedente narratione certis distinguntur temporum cardinibus. Adde tertium caput Lucæ ab his inchoari verbis: *εἰς ἑρτὶ ἡ γεννηθὲν*, in quibus particula *ἡ*, connexum esse indicat cum superioribus. Nam quod regerit Bodinus, facile ei fuisse, qui duo priora supposuerat capita, & hanc particulam in tertium intrudere, inane est; quippe quam repræsentent vetustissimi codices, & interpretationes antiquæ, si unam Æthiopicam excipias, quæ cum ad Græcum & Syrum exemplar sit expressa, in quibus ea compareret particula, interpretationis id esse vitium fatendum est. Eodem præterea tertio capite virgine matre natum esse Jesum satis ostendit Lucas, cum ait: *Descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba, in ipsum, & vox de celo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut parabat, filius Joseph: quæ declarant Josepho natum eum non esse, nec alium ipsi patrem tribuunt, quam qui clara voce de celo missa prolem suam ipsum esse fallus est. Ac mihi quidem cogitanti, quasnam maxime ob causas priora hæc duo capita ressecanda esse Hæretici illi censuerint, quos dixi, hæc mihi præter alias veri quoque similis visa est, quemadmodum à Johannis missione & baptismo initium capit Marcii Evangelium, nec aliunde inchoandum illud Lucæ absurde eos collegisse. Verum si quis librorum amborum inter se configat exordia, non leve discrimen deprehendet. Marcus quippe *ἡ ἀρχὴ τῆς εὐαγγελίας* operi suo præfixit: *Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei*; quo totius libri series præmonstratur & promittitur. Tum postquam de Johannis baptismo paucis disseruit, deque ipsius concionibus, quibus de instante Christi adventu & *ἐκκλήσει* populum commonefaciebat, statim subjicit: *Et factum est in diebus illis, venit Jesus à Nazareth Galilææ, & baptizatus est à Johanne in Jordane. Quæ recte sane & ordine procedunt. At de Lucæ Evangelio si duo priora capita detraheris, nihil de Jesu, ad quem tamen unum totum hoc Evangelium pertinet, præfatum Lucam reperies, sed ejus mentionem velut obiter & aliud agentem injecisse. Factum est autem, inquit, cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante aperitum est cælum. Quæ cum de viro historicæ artis haudquaquam imperito, ut Evangelium hoc & Acta Apostolorum indicant, existimare non liceat, omnino dicendum est, jam ante ipsum Christi Jesu, in primis nempe duobus capitibus meminisse. Denique vel ex Actorum Apostolorum exordio, quo Theophilum compellat Lucas, judicare possumus eandem in Evangelio præmittendi quoque exordii rationem tenuisse. Quod si exordio Evangelii *γινώσκεις* sua constet, constabit utique & sequentibus duobus capitibus.**

Luc. 3. 22, 23.

Marc. 1. 1.

Marc. 1. 9.

Luc. 3. 21.

CAPUT IX.

Jesús natus Bethlehemi.

MICH. 4. 8, 9. *Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion usque ad te veniet: & veniet potestas prima, regnum filia Jerusalem. Nunc quare mærore contraheris? numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit, quia comprehendit te dolor sicut parturientem?*

MATTH. 2. 1. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda . . . congregans (Herodes) omnes Principes Sacerdotum, & scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, In Bethlehem Juda; sic enim scriptum est per Prophetam:*

Mich. 5. 2. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, & egressus ejus ab initio, à diebus aternitatis.*

Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.

Luc. 2. 4. & seq. *Ascendit autem & Joseph à Galilæa, de civitate Nazareth in Judæam, in civitatem David, que vocatur Bethlehem; eo quod esset de domo & familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore pregnante. Factum est autem cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum.*

Joh. 7. 40. & seq. *Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant, Hic est vere Propheta: alii dicebant, Hic est Christus: quidam autem dicebant, Numquid à Galilæa venit Christus? nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?*

I. Refelluntur argumenta Bodini. Primum argumentum. II. Secundum argumentum. Disputatur de censu Quirinii. Proponitur Beze opinio. III. Proponitur deinde nostra. IV. Tertium argumentum. V. Quartum argumentum. VI. Quintum argumentum.

QUÆ duo Michæ prædicta de Jesu Bethlehemi orituro à nobis allata sunt, ea signare Messiam luculenter in Propositione septima probavimus. Nunc superest ut ostendamus ipsa hæc in Domino Jesu habuisse exitum, ut Messiam hunc esse efficiamus. Quamvis enim Bethlehemi natum etiam esse Evangelistæ prodiderint, testes idonei, ac coævi scriptores, eorumque hac in parte valere debeat auctoritas ex secundo nostro Axiomate, & tam distincta fuerit à primordio Judæa gens per tribus, & populos, & familias, & domos, inquit Tertullianus, ut nemo facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustianis censibus, adhuc tunc fortasse penitentibus, ac per ea etiam me silente obteratur Bodini impietas, qui adversus Bethlehemiticum Christi ortum argumenta aliquot attulit, hæc nos tamen sigillatim retundemus.

Primum hoc est, Jesum Nazarethi esse natum; patriamque hanc, ut pote ignobilem, opprobrio ipsi fuisse, atque hinc Nathanaëlem Philippo, Jesum Nazarenum eum esse quem Moses & Prophete prædixerant sibi nuntianti, respondisse: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Jesum quoque ipsum, cum Paulum de cælo compellaret, seipsum Nazarenum, non Bethlehemitam dixisse. Quibus testimoniis consimilia afferri plura possunt, in quibus non populus solum Judaicus, sed Jesu etiam Discipuli & sequaces, Nazarethum patriam hunc habuisse, atque hinc produisse fatentur; ac Nazarenum, & Nazarethum, & Galilæum dicunt, quo postremo nomine Julianus Apostata ipsum contumeliæ causâ appellabat. Adde & ad Herodem Galilææ Tetrarcham à Pilato esse remissum, ut hominem Galilææ ditionis. At bene est, quod qui Nazarenum vel appellant ipsi, vel appellatum narrant Scriptores sacri, Bethlehemi natum esse iidem asseverant; unde manifestum est de Nazarethi nomine ipsi fecisse vocabulum, ad significandum locum, non in quo natus erat, sed quem ejus parentes incolebant, & in quo ipse fuerat educatus. Sic Virgilius Trojanum Cæsarem dixit, quod Troja majores ipsius venissent. Augusto cognomen Thurino fuisse narrat Suetonius, in memoriam majorum originis. Idem inter illustres Grammaticos Quintum Cæcilium Epirotam, Tusculi natum refert; cognomine, non à loco ortus, sed à loco originis indito. Florentissimus etiam Homerum Interpres Eustathius, patriam eam esse ait, non in qua quis natus sit, sed in qua educatus. Ejus verba, quoniam ad hanc quaestionem per mihi videntur esse opportuna, referre dignum est: *ὁ δὲ πατρίδος ἐστὶν ὁ εὐνοῦς πατρίς ἢ πόλις ἢ οὐκ ἐν ἑσθῆρτι τῆς ἡμετέρας οἰκίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἀποστραφείας, ἐκδοτὸς τῆς ἐστὶ τῆς οἰκίας πόλεως, ἢ οὐκ εὐνοῦς οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ πατρίδι, οἷς τίτω μὲν τὰ πάντα ἀπὸ τῆς οἰκίας. Hæc est patriæ definitio: patria enim urbs est quedam, in qua quis post ortum educatus est. Adeo ut qui talis non sit, sed post ortum patria sit privatus, is urbe hujusmodi exciderit, neque tam eam habeat patriam, ac illam qua ipsum deinceps aluit. Vere igitur Vajicra Rabba, & Bemidbar Rabba Mef-*

sia patriam Aquiloni assignant; rerum vero ab eo gerendarum locum, Austro.

*Secundum
argumentū.
Disputatur
de censu
Quirinii.
Proponitur
Bezæ opinio.*

Sueton. Aug.
cap. ult.
Dio libr. 56.

Joseph. Antiq.
libr. 18. cap. 1.

Joseph. Antiq.
libr. 16. c. 14.

Ad. 5. 37.

*Proponitur
deinde nostrā.
Suet. August.
cap. 27.*

Joseph. Antiq.
libr. 7. cap. 10.

II. Alterum hoc objicit Bodinus, censum ab Augusto indictum, & à Cyrenio actum, cum historia Jesu haudquaquam congruere, quippe auctorem esse Dionem, evenisse id anno qui mortem Augusti proxime præcessit, atque eo anno Jesum jam annum decimum quartum attingisse. Ad id autem quod opponi potest, duplicem ab Augusto factam descriptionem; postremam eam quam commemorat Dio; priorem vero per Cyrenium à Luca memoriæ proditam, quæ cum ageretur natus est Christus: ad id, inquam, subjicit Bodinus, rem aliter se habere, quippe hoc tempore Quintilium Varum Syriæ Præsidem fuisse, non Cyrenium, qui multo post Herodis obitum Judææ censum egit; quorum omnium testem citat Josephum. A Bodino hic exigitari Bezam manifestum est, cujus hæc est opinio; Augustum, ut breviarium illud Imperii conficeret, cujus Suetonius & Dio meminerunt, necesse habuisse orbis totius, qua Romanum patebat imperium, descriptionem instituire, citra ullam tributorum exactionem; id autem in Syria factum per Cyrium, sive Quirinium, illic ea tantum de causâ cum potestate missum; cum Præsides esset, sive Saturninus, sive Varus: post Archelai vero exilium, rursus eodem missum Quirinium, ut Archelai confiscaret pecunias, Syrorumque omnium, ac jam Syriæ contributorum Judæorum facultates censeret: posteriorem hunc censum literis à Josepho proditum, priorem à Luca. Itaque inane est quod adversus ea objicit Bodinus, Quintilium Varum Præsidem fuisse, cum prior census actus est, non Quirinium; cum præmonuerit eum Beza Varo muneris participem ac socium adjunctum fuisse Quirinium, quemadmodum Saturninus collegam datum Voluminium scribit idem Josephus. Quæ verane sint, jam non inquiri: absque examine certe, & confutatione à Bodino haudquaquam debuerunt prætermitti. Verum sic agitur: quod boni est, excerptit; dicit quod mali est, vel quod mali esse putat; cum nihil sit, quin male narrando depravari possit. Profecto in Bezæ sententiam concesserunt viri eruditionis fama nobilissimi, Scaliger, Casaubonus, Drusus, Petavius, Grotius; plurimumque juvari videtur causâ hæc ipsis Lucæ verbis: *Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyriano*: quasi innuens post primam illam descriptionem à Cyrenio factam, aliam deinde fuisse institutam ab eodem, nempe postquam Archelai pecuniæ in fiscum sunt redactæ, quæ & ab eodem Luca in Actis commemoratur. Nos quoque tantorum virorum sententiæ poteramus adherere, & Bodini cavillationum securi ad alia pergere: verum quoniam dignus vindicæ nodus hic est, in eo industriam quoque nostram experiemur.

III. Aliorum igitur acute excogitatis super illo Quirinii censu à Luca memorato interpretationibus compendii causâ prætermittis, nostram proferemus. Censum Romani Imperii ab Augusto ter actum fuisse testificatur Suetonius. Docent idem nos Ancyranæ tabulæ, quas in Pandectis suis Turcicus Leunclavius, & in Inscriptionibus suis Gruterus repræsentant; atque id insuper, primum censum habitum fuisse Augusto VI, Agrippa II. Coss. qui annus congruit cum Juliano XVIII: secundum, Marcio Censorino & Asinio Gallo Coss. anno nimirum Juliano XXXVIII: tertium, Sexto Pompeio & Sexto Apuleio Coss. Juliano anno LIX. Aio secundum hunc censum eum esse, qui cum ageretur, natus Christum Lucas refert. Sciendum enim est rem fuisse censum diuturnioris operæ, quæque in plurium annorum spatium excurreret. Cum Davidis jussu Ebræos percensuit Joab, decem prope menses in eam rem infumit; quamvis in censum non venerint Levitæ & Benjamitæ, ut habet Josephus. Hinc existimari potest, quantæ fuerit molis ac temporis Romanum totum Imperium lustrare & censere. Facile ergo crediderim ab anno XXXVIII Juliano cceptum hunc censum, ad Christi usque ortum perseverasse. Atqui Q. Sentius Saturninus, vir Consularis, Præsides in Syriam missus est circa hunc ipsum annum Julianum XXXVIII, Syriamque per quinquennium circiter rexit. Extremis itaque præfecturæ suæ temporibus, eum puto mandatum accepisse de censu habendo per Syriam. Nam prius per Italiam, finitimasque provincias institui censum oportuit, quam in extremis Imperii finibus. Etsi enim res eodem tempore per universas provincias administrari potuit, quoniam tamen Tabulæ censuales ad Augustum, postquam perfectæ erant, mittebantur, ut Imperii facultates haberet perspectas, vix credibile est tot rebus simul cognoscendis, & ad examen suum revocandis animam adhibere potuisse: quod perfacile erat, si res ordine gesta esset. Ex his autem censualibus Tabulis brevitarium Imperii Suetonio & Dioni memoratum Augustus confecisse. Igitur si meditullio Imperii percensendo tribuamus quadriennium, censum agi cceptum in Syria dicemus eo anno, qui postremus fuit Saturnini. Cum autem res abiret in diem, videtur excessisse magistratu ante absolutum censum, ejusque peragendi curam successori suo P. Quintilio

Varo reliquisse. Qui cum instaret operi, tum natus est Jesus Dominus. Præsede Quintilio Varo natum esse Jesum colligi potest ex Josephi Antiquitatum libro decimo septimo, capite septimo; ubi legimus ab aliquo jam tempore Varum præfuisse Syriæ, cum ad patrem Herodem Antipater rediit. Aliquantum etiam intercessit temporis inter Antipatri reditum, & Herodis obitum. Atqui anno ipso quo natus est Christus Jesus, vel proximo certe obiisse Herodem, optimorum Chronologorum sententia est. Ergo mihi veri videtur quam proximum, Syriam regente Quintilio Varo Jesum Christum natum esse, atque in censum venisse à Saturnino inchoatum, cum eum Quintilius Varus absolveret. Omnes igitur omnino extricaverimus difficultates, si apud Lucam pro *κυρηνης*, legamus *κυρηνης*, quod facile patitur similitudo nominum & characterum affinitas. Ut sic recudatur totus ille versiculus Lucæ: *αὐτὴν δὲ καταγεγραμμένην ἐστὶν ἐν βιβλίῳ τῆς ἀριθμοβολῆς ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ τῆς Συρίας*. Prima dicitur illa descriptio, quod non antea vocata fuisset ad censum Judææ. Patet ex Justino adversus Tryphonem: *καταγεγραμμένης ἑστὶν ἐν ἰουδαίᾳ τῶν ἀριθμῶν ἐπὶ κυρηνης, ἀνεκλήθη δὲ τὸ ναζαρεθ, ἐνθα ἦν, εἰς βηθλεὲμ, ὅθεν ἦν, καταγεγραμμένη*. Cum primus ille census sub Cyrenio tunc ageretur, ascendit (Joseph) Nazaretho, ubi domicilium habebat, Bethlehemum, unde erat oriundus, ut in censum referretur. Jam vero promptus est & liquidus Tertulliani intellectus, qui libro quarto adversus Marcionem sic disserit: *Sed & census constat actos sub Augusto nunc in Judæam per Sentium Saturninum, apud quos genus ejus inquirere potuissent*. Census ait actos per Saturninum, qui eos inchoavit & provexit, sed magistratu abire iustus opus absolvendum Quintilio reliquit. Si quis nostram hanc opinionem cum aliis omnibus hæcenus propositis contendat, longe simpliciore esse, angustiusque longe sese expedire facilius & minus sibi permittere reperiet. Nam Beza, cujus expositionem Scalliger, aliique quos dixi, tanto consensu, illaudato ipsius auctore, exceperunt, fingit duos à Quintinio census actos, quod nullius defendi potest Auctoris suffragio, & à Josepho fuisse prætermisum vix credibile est. Multo minus etiam probabile est *ουκ ἔστιν ἀπὸ τῆς Συρίας*, Syria Præsidem appellari, qui censitor & *κυρηνης* tantum fuit. Atenim temeritatis fortasse aliquis nos arcesset & audacia, qui receptam in Evangelio Lucæ lectionem sollicitemus, quasi sacros illos apices refingamus ad libitum, & divina oracula ad arbitrium nostrum revocemus. A quo tantum certe absumus, ut summam illis reverentiam à nobis & ab aliis exhiberi velimus. Neque vero quicquam hac in parte putamus esse peccatum, cum viros orthodoxos habeamus itidem & heterodoxos, quorum exemplum sequamur. Præterea in Lucæ Evangelium maximas Marcionistarum, priscorumque Hæreticorum corruptelas incubuisse memoria ab Epiphanio proditum est. Legi velim quæ in eam rem scripta sunt à Sixto Senensi libro Bibliothecæ septimo. Neque hunc duntaxat, sed reliquos etiam Testamenti utriusque libros mendis fuisse obnoxios, cum Variantes lectiones quæ à multis sunt collectæ, & Veterum interpretationes quas observare licet, tum & crebræ sanctorum Patrum, Origenis præsertim, Chrysostomi, & Hieronymi testificationes nos edocent. Objici id etiam potest, probabile non esse censum illum secundum ab Augusto institutum, à magistratu Romano habitum fuisse in Judæa, cujus rex erat Herodes summo & optimo jure, & ad cujus pertinebat officium tributa exigere à subditis. Respondeo beneficiario jure regnum hoc Herodem tenuisse, proptereaque certa tributa Romanis pependisse, quemadmodum tradit Appianus. Census autem agebantur, non ad exigenda solum tributa, sed ad cognoscendas etiam singulorum facultates, ætates, familias, artes, & officia. Intererat autem Romanorum perspectas habere vires Judææ terræ, cujus supremum dominium ad se pertinebat, & ex qua stipendia Pompeius, aliique Romanorum magistratus jam ante perceperant. Venerunt ergo in censum Judæi, sed pro sua conditione: alius enim fuit eorum census, qui jure Quiritium, alius eorum qui jure Latii, vel qui jure Italico, vel qui jure Provinciarum, vel qui jure beneficiario censebantur. Nec regnorum solum & provinciarum, sed & urbium etiam diversa erant jura. Patet id ex Digestorum titulo De censibus. Suo ergo jure ad censum venit Judæa, cum ab Augusto census est institutus; nempe citra indicationem tributi.

IV. Tertio hoc argumento Evangelii Lucæ veritatem oppugnat Bodinus, quod ad hunc censum neutiquam vocati sint peregrini, aut socii, aut vectigales, sed cives tantum Romani; testemque citat Eusebium, qui & civium hoc censu descriptorum numerum designat: Jesus autem cum non fuerit Romanus civis, censeri non debuerit. Verum et si Romanorum civium numerum expressit Eusebius, non inde recte colligitur cives tantum professionem edidisse: nec civium omnium, sed eorum tantummodo qui arma ferre possent, nomina in publicum edi solebant. Livius de primo censu quem fecit Servius Tullius: *Millia octoginta civium censu dicuntur*. Adicit

Luc. 2. 1.

Terrall. adv. Marc. libr. 4. cap. 19.

Epiph. Hær. 4. cap. 11. Stat. Sen. Bibl. libr. 7. Hær. 4.

Appian. Bell. civil. libr. 5.

Tertium argumentum. Euseb. Chron. libr. 2. Liv. libr. 1. cap. 44.

no
n,
im
ab
em
ri.
in-
bi-
ka-
il-
bis
du-
luc
ive
an-
fa-
ica.
fle,
nu-
ino
qui-
roz-
in
Ca-
phis
solt
eo-
en-
um
ex-

no-
lum
nos
bus
gu-
lar-
ext-
ren-
est
tre-
rem
bus.
ium
unc
on-
II,
po-
per
verii
ait,
san-
sol-
rat,
verii
per-
no,
ma-
tilio

scriptor antiquissimus Fabius, eorum qui ferre arma possent eum fuisse numerum. Nihilominus tamen in Tabulas censuales reliquorum quoque omnium relata fuere nomina. Unde Justinus, Tertullianus, & Chrysostomus, *ἡτοιμασθῆς* consuli jubent, in quibus Jesu nomen à Quirinio descriptum erat. Porro Provinciarum, itidem ut civium, habebantur census lustrales aliquando, hoc est quibus completis lustrum conderetur, aliquando sine lustrum. Extra lustrum missus est ab Augusto in Syriam Quirinius, *Ἀρχιερέτης τῆς Ἰβρίας, καὶ πρυτανὴς τῆς ἐπαρχίας Ἰσραὴλ ἡνωσίδου*. *Qui jus genti redderet, & facultates confereret.* Verba sunt Josephi. Extra lustrum quoque censum à tribus Gallis egit Augustus, cum Narbone conventum ageret; & deinde Germanicus, & Claudius; & Volusius, Africanus, ac Trebellius sub Nerone; & Hadrianus, & Julianus. At census ille in Syria per Saturninum & Varum actus, cum secundi census Augusti pars fuerit, ut dixi, per lustrum actus fuit: tres enim Augusti census, de quibus supra diximus, lustrales fuisse docet nos Monumentum Ancyrantum. Præterea per ordinarios magistratus aliquando census habebantur, velut iste nascente Christo actus fuit per Saturninum & Varum, Syriæ Præsides: item alter ille post Archelai exilium in Syria per Quirinium Præsidem actus. Aliquando vero agebantur per extraordinarios magistratus, census tantum habendi causa. Velut ille, quem commemorat Dio, ab Augusto institutus penultimo vitæ anno, aliis alio ob hanc causam missis. Viginti viros spectatæ probitatis ad id ab Augusto delectos fuisse scribit Suidas. Hanc curam qui suscipiebant, Censitores, & Peraquatores, & Inspectores appellantur in Codice. Græci *ἑπιστάτας* dicunt: cujusmodi fuerunt Hellenius & Julianus, in Cappadociam ad id minus missi, quos scriptis suis celebravit Gregorius Nazianzenus. Igitur manifesta est Bodini Semijudæi inciticia, qui Christum Jesum censum fuisse negat hoc argumento, quod vectigales, focii, & peregrini minime censi fuerint.

V. Summæ etiam imperitiæ ac supinitatis illud est, quod objicere pergit Bodinus, nullum unquam fuisse tam acerbum censorem, qui homines censendi causa loca mutare coegerit; molestiæ futurum id fuisse intolerabilis, & suntus infiniti, sed illic censum fuisse unumquemque, moribus Romanorum, ubi domicilium habuit: Cæsarem ipsum Dictatorem, cum censum populi haberet, ad singulas domos civium Romæ tunc habitantium adisse. Respondeo primo censum hunc Julii Cæsaris fuisse extraordinarium, nec more, nec loco solito habitum, ut observat Tranquillus, nec eum censum fuisse lustralem, nec à Cæsare tanquam Censore, sed tanquam Præfeco morum actum; cujusmodi censum & ab Augusto fuisse deinde initum, præter tres eos census supra memoratos; itaque non *censum* à Suetonio, sed *recensum* appellari, quem admodum & in Epitome Livii. Aio præterea falsum esse, neminem coactum fuisse censendi causa loca mutare. Notat Livius, Coss. Valerio Messala, & Livio Salinatore, Campanos ex Senarufconsulto Romæ censi fuisse coactos, cum incertum fuisset antea ubi censerentur. Notat idem, C. Popillio Lænatæ, & P. Aelio Liguræ Coss. cum lustrum conderent Censores Q. Fulvius Flaccus, A. Postumius Albinus, minorem aliquanto fuisse numerum, *Quia Postumius Consul pro concione edixerat, qui socium Latini nominis, ex edito C. Claudii Consulis redire in civitates suas debuissent, ne quis eorum Romæ, sed omnes in suis civitatibus censerentur.* Ulpiani libro tertio De censibus verba hæc sunt: *Is vero qui agrum in alia civitate habet, in ea civitate profiteri debet, in qua ager est; agri enim tributum eam civitatem debet levare, in cujus territorio possidetur.* Extat id l. Forma, §. 2. D. De censibus. Habetur quoque lex Imp. Theodosii & Valentiniiani, Cod. De naturalibus liberis, quam hic referre oportet: *Si quis, seu liber ipse, seu curia sit nexibus obligatus, & tradendi filios naturales, vel omnes, vel quos quemve maluerit: ejus civitatis curia, unde ipse oritur, & in solidum heredes scribendi liberam ei concedimus facultatem. Quod si cui, non ex urbe, sed ex vico, vel possessione qualibet oriundo naturales liberi contigerint, eosque velit sub definitione prædicta curia splendore honorare, & hereditatis opibus adjuvare, civitatis adscribendi sunt ordinem, sub qua vicus ille ac possessio censetur.* His addonat Novella 89, cap. 2. §. 2. *Si quis igitur ex qualibet oriatur civitate, sive curialis, sive etiam liber hujusmodi sit fortuna, licebit ei suam naturalem offerre filium curia illius, unde oritur, civitatis. Si vero nec civis ipse consistat, sed ex villa quadam aut vico sit oriundus, illi à patre offeratur civitati, aut semetipsum offerat, sub qua civitate villa aut vicus tributa persolvit.* Ex his sequitur professionem, legibus Romanis, sequi debuisse locum unde origo ducebatur. Peculiare etiam id Judæis fuit, qui in tribus, familias, & domos distributi erant. Cum censi populum justit David, censum tribus Juda seorsum adnotavit sacer Historicus, quod non fecisset utique, nisi seorsum censa fuisset. Moribus ergo Romanorum & Judæorum conferre de Josephus debuit in tribum suam, quæ Judæa fuit, & in patriam Davidis, patrumque ipsius, unde genus ducebat, quæ Bethlehem fuit.

Joseph. Antiq.
libr. 18. cap. 1.

Dio libr. 56.

Suid. in *Αρχιερέτης*.
Tit. 57. De
cens. & censit.
& Peraq. &
Inspect. Cod.
libr. 11.

Greg. Naz.
Orat. 9. ad
Jul. *ἑπιστάτας*

QUARTUM
ARGUMENTUM

Tranq. cap. 41.
in Jul.

Epit. Liv. libr.
119.
Liv. libr. 18.
cap. 17. & libr.
42. cap. 9.

VI. Nec minoris tarditatis plenum est ac stuporis postremum Bodini argumentum, quo feminas in censum venisse negat; nedum gravidas, & partui proximas, (cujusmodi fuit Maria Christi Jesu mater, cum censendi causa Bethlehemem venit,) ad tantum iter suscipiendum fuisse coactas. Cui probando Livium citat, quem ait, quotiescunque civium numerum ex censibus describit, hæc fere verba subjicere, *Præter mulieres: neque vero Mosem aut Davidem, habitis à se censibus, feminas aut pueros annis viginti minores censuisse. Ego vero existimo verba, quæ post descriptionem censuum aliquibus locis adjecit Livius, Præter orbos, orbasque, vel, Præter papillos & viduas, longe aliter explicanda esse, ac à Bodino explicantur; non enim censu exclusos significant orbos & orbas, sed potius in censum eos quoque venisse, etsi numerum non exprimit Livius. Locupletem damus fidejussorem Dionysium Halicarnasæum. Is de census institutione disserens, cujus auctor fuit Servius Tullius, singulorum ait relata fuisse in censum nomina, parentum item, liberorum, & conjugum. Idem alibi censum à Servio Tullio rege institutum, docet à T. Latio primo Dictatore fuisse instauratum, descriptis singulorum nominibus, uxorumque, & liberorum. Liqueat id etiam ex Ciceronis libro tertio De legibus: *Censores populi, civitates, suboles, familias, pecuniasque censent.* Factum id dicit Bodinus Romæ, non in Provinciis, proindeque nec in Syria. At os illi ocludet Ulpianus, homo Syrus, Tyro oriundus, cujus verba hæc sunt è libro secundo De censibus: *In Syria, à quatuordecim annis masculi, à duodecim femina, usque ad sexagesimum annum, tributo capitis obligantur.* Id legas l. 3. D. De censibus. De nihilo est quod subjicit Bodinus, censibus à Mose & Davide actis exclusos fuisse pueros & feminas: nam etiamsi eorum expressa sint duntaxat nomina qui arma ferre possent, non ex eo colligitur reliquam multitudinem, senum, feminarum, & puerorum in censum non venisse: sæpe enim & Livius, ut monui, eorum tantum describit numerum, qui armis erant idonei, quamvis & alii quoque, cujuscunque tandem ætatis essent vel sexus, censerentur. Præterea Mariam matrem Christi fuisse *ἐπιμαρτυρησέν*, proptereaque Josepho proximo agnato ex lege Moïsi nupsisse, à viris eruditis demonstratum est. Quo posito, eam certe ad censum venisse oportuit, alioqui sublatum fuisset nomen patris illius de familia sua, quia non habuit filium; atque ita violata esset lex à Deo sancita, cum Salphaadi filiabus *ἐπιμαρτυρησέν* paterna hæreditas adjudicata est. Recte ergo Tertullianus: *Apud Romanos in censu descripta est Maria, ex qua nascitur Christus.**

Quintum argumentum.
Dion. Hal. lib. 1, & 5, & 9.

CAPUT XI.

De nomine Jesu, quod Servatorem sonat.

ISA. 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*

ISA. 51. 5. *Prope est Justus meus; egressus est Salvator meus.*

ISA. 62. 1, 11. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. . . . Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, Dicite filie Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo.*

ISA. 63. 8, 9. *Et dixit, (Dominus) Verumtamen populus meus est, filii non negantes; & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos.*

HABAC. 3. 13. juxta Sextam Editionem: *ἐξήλθε τὸ σῶμαί & λαὸν σου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ σου. Exiisti ad servandum populum tuum per Jesum Christum tuum.*

HABAC. 3. 18. *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.*

ZACH. 9. 9. *Exulta satis filia Sion: jubila,*

MATTH. 1. 20, & seq. *Angelus Domini apparuit in somno ei (Josepho) dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. . . . Et non cognoscebat eam (Joseph,) donec peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum.*

LUC. 1. 30, 31. *Et ait Angelus ei, Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum.*

LUC. 2. 21. *Et postquam consummatus sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur.*

filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi
justus & Salvator.

Jesu nomen
in Veteri Te-
stamento pre-
significatum
esse, & vi-
mirifica pol-
lere Judæi
saturatur.
Elias Lev.
Thib. in יֵשׁוּ.

I. **E**BRÆICUM Christi nomen est יֵשׁוּעַ, unde prisci Judæi & recentiores postremam literam detraxerunt, ut superesset יֵשׁוּ, sive quod literam illam pronuntiare difficile sit, sive quod salutare hoc nomen Christo Jesu tribuere verpi illi recusarent. Rem enim dubiam relinquit Elias in Thibsi. Ut ut est, vulgatum inter illos Christi Jesu nomen est יֵשׁוּעַ, quod in aliquibus Veteris Testamenti locis ad Christum pertinentibus reperitur; collectis ראשי תיבות, capitibus dictionum, per eam Cabalæ artem quam Rabini appellant כתב ויתרוקן, hoc est, scripturam quæ fit per notas. Velut in quadragesimo nono capite Geneleos, commate decimo, quod Messiam prædicere satis constat ex iis quæ superius disseruimus, hæc voces extant: בָּא שִׁלְחָה וְיָי, quarum acrostichis est יֵשׁוּעַ. Item in Psalmo septuagesimo primo, qui venturi Messie vaticinium est, hæc legas commate decimo septimo: יֵשׁוּעַ שְׂבוּ וְיִתְכַבְּרוּ, quarum dictionum si summa elementa conjunxeris, exurget dictio יֵשׁוּעַ. Messiam quoque prænuntiat Psalms nonagesimus quintus, cujus duodecimus versiculus ab his vocibus sunt Judaicæ vanitatis plenissima, suis tamen artibus impuri homines revincendi sunt, & suo sibi gladio jugulandi. Quin & serpentium morsus, & haustus veneni, nomine Jesu sanatos fuisse Thalmudistæ referunt in libro De sabbatho, capite decimo quarto, & in Avoda Zara, secundo capite.

CAPUT XII.

De nomine Emmanuel, quod significat, Nobiscum Deus.

ISA. 7. 14. Ecce Virgo concipiet, & pariet
Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.

MATTH. 1. 20, & seq. Angelus Domini apparuit in somnis ei (Josepho) dicens, Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.

Joh. 1. 14. Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.

Emmanue-
lem esse Je-
sum ex Ma-
foretharum
doctrina pro-
batur.
Seph. Aeman.
cap. 2.

I. **E**T SI Gematricæ artis Judæorum summa inanitas est, quoniam tamen ad oppugnandam Christianorum causam ea utuntur aliquando Judæi, retorquenda in auctores hæc stoliditas est. Legitur in Sepher Aemana, juxta disciplinæ hujus ratiocinia, יֵשׁוּעַ הָיָה עִמָּנוּאֵל, dictionem hanc Emmanuel, עִמָּנוּאֵל, & illam יֵשׁוּעַ, יֵשׁוּעַ. Unde unum eundemque esse Emmanuelem illum ab Itaiæ prænuntiatum, ac Jesum Dominum, si sibi constare & doctrinæ suæ præceptis consentanea loqui velint, fateri omnino necesse habent Masorethæ.

CAPUT XIII.

Magi Jesum adorant, eique munera offerunt.

PSALM. 71. 9, & seq. Coram illo proti-
dent Ethiopes, & inimici ejus terram lin-
gent. Reges Tharsis & insula munera offerent;
Reges Arabum & Saba dona adducent.....
Et vivet, & dabitur ei de auro Arabis.

MATTH. 2. 1, & seq. Cum ergo natus
esset Jesus in Bethlechem Juda, in diebus He-
rodus regis, ecce Magi ab Oriente venerunt
Jerosolymam, dicentes, Ubi est, qui natus est
Rex judæorum?..... Intrantes domum in-

Isa. 8. 3, 4. *Et dixit Dominus ad me, Vo-
ca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, Fe-
stina pradari: quia antequam sciat puer vocare
patrem suum & matrem suam, auferetur for-
titudo Damasci, & spolia Samaria coram rege
Assyriorum.*

Isa. 60. 6. *Omnes de Saba venient, auram
& thus deferentes, & laudem Domino annun-
tiantes.*

venerunt puerum cum Maria matre ejus, & pro-
cidentes adoraverunt eum, & apertis thesau-
ris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus,
& myrrham.

CAPUT XIV.

Jesus fugit in Ægyptum, & post diuturnam moram
redit in patriam.

OSE. II. 1. *Ex Ægypto vocavi filium
meum.*

MATTH. 2. 14, & seq. *Qui (Joseph)
conspurgens accepit puerum, & matrem ejus no-
ste, & secessit in Ægyptum, & erat ibi usque
ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod di-
ctum est à Domino per Prophetam dicentem,
Ex Ægypto vocavi filium meum. Defun-
cto autem Herode, ecce Angelus Domini appa-
ruit in somnis Joseph in Ægypto, dicens: Sur-
ge, & accipe puerum & matrem ejus, & va-
de in terram Israël; defuncti sunt enim qui
querebant animam pueri. Qui consurgens ac-
cepit puerum, & matrem ejus, & venit in
terram Israël.*

CAPUT XV.

Infantium cædes ab Herode perpetrata.

JEREM. 31. 15. *Hæc dicit Dominus: Vox in
excelsis audita est lamentationis, luctus, & fle-
tus Rachel plorantis filios suos, & nolentis
consolari super eis, quia non sunt.*

MATTH. 2. 16, & seq. *Tunc Herodes vi-
dens quoniam illusus esset à Magis, iratus est
valde, & mittens occidit omnes pueros qui erant
in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, à
bimatu & infra, secundum tempus quod ex-
quisierat à Magis. Tunc adimpletum est quod
dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem,
Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus
multus, Rachel plorans filios suos, & noluit
consolari, quia non sunt.*

I. MEMORABILE est, & ad fidem Evangelicæ Historiæ conciliandam
peropportunum Augusti dictum, de Herodis sævicia in Judæorum infan-
tes, ipsumque adeo ejus filium, quod refertur à Macrobio. *Cum audisset, inquit, in-
ter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque
ejus occisum, ait, Melius esse Herodis porcum esse quam filium. Filius ille Herodis inter pue-
ros Judæos Bethlehemitas à patre interfectus, ecquis tandem fuerit, varie est ab eru-
ditis disceptatum. Baronius, aliique censent fuisse eum infantem recens natum, jussu
patris cum aliis interfectum, ne is foret ad quem, ex Magorum vaticinio, regnum Ju-
dæorum esset perventurum, ejus mentionem fuisse prætermittam à Josepho, quem alias
res complures memoria dignas silentio quoque pressisse constat, velut Jobi historiam
& Piscinæ ad Probaticam portam, cujus præter Johannem Benjamin quoque memi-
nit in Itinerario. Hanc opinionem merito refellit Casaubonus. Opinatur Grotius
duas historias in unam confudisse Macrobius, alteram de Berhlehemitarum infan-
tium cæde, quam ex libris Christianorum, Christianus fortasse & ipse acceperat;
alteram de cæde Antipatri à patre Herode interfecti: cujus opinionis argumenta pro-*

Expenditur
locus Macro-
bi de dicto
Augusti, cum
Herodis filium
inter Berhle-
hemiticis in-
fantes occisum
acceperat.
Macrobi. Sat.
libr. 1. cap. 4.
Baron. ad A. 1.
cap. 50.
Casaub. adv.
Baron. Exercit.
1. cap. 16.
Grot. in Matth.
2. 16.

Math. 2. 16.

fert nonnulla. Equidem Antipatrum à Macrobio notari existimo; sic tamen ut non duas in unum confuderit historias, sed unicam historiam, eamque distinctam ac veram narraverit. Nam quod scribit occisum eum fuisse inter pueros Bethlehemitas, non sic intelligendum est, quasi unus fuerit ex his pueris; sed quo tempore trucidati illi sunt, eodem & hunc morte fuisse affectum. Inane ergo est quod objicit Grotius, Antipatrum jam provecum ætate, quique Bethlehemi non erat, cum interficerentur Bethlehemitici infantes, non satis recte dici inter eos fuisse occisum. Cædes modo Antipatri & infantium eodem circiter tempore, ejusdemque hominis jussu patrata sit, etiamsi magnum inter hos, illumque fuerit discrimen ætatis, nec eodem loco cæsi sint, jure dicitur inter illos fuisse necatus: cum præsertim non intra Bethlehemi oppidi muros laniena hæc grassata sit, sed omnes ejus fines fuerit pervagata, ut habet Evangelista. Addit Grotius Antipatrum quinto ante Herodis mortem die fuisse occisum: *μαθουλοβια* autem aliquanto ante contigisse, idque intelligi ex eo quod defuncto Herode in patriam ex Ægypto statim Joseph cum Jesu & Maria redierit. Si tempora recte distinxeris, plana omnia sient. Nam post discesum Magorum, de capefenda in Ægyptum fuga admonitus Joseph ab Angelo, illuc statim profectus est. Secuta est deinde aliquanto post *μαθουλοβια*. Hanc excepit Antipatri interitus. Extinctus est quinto post die Herodes ipse. Rumor postmodum confusus, ut fit, & indistinctus de cæde infantium & Antipatri dissipatur, venitque ad Augustum; qui re nondum accurate explorata, neque discrimine locorum, aut facinoris modo, caussive intellectis, memor jam duos ab Herode filios prius interfectos, Alexandrum & Aristobulum, Melius esse dixit Herodis porcum esse, quam filium. Instat Grotius, atque dictum ad Antipatri cædem, non ad *μαθουλοβια* pertinere, atque inde apparere prius illud solum ad Augustum esse perlatum, Macrobius vero illuc *μαθουλοβια* mentionem perperam atexuisse. Quod ita se habere non concedimus: nam ut atrocius Augusto visum est, Herodem in provecta jam ætatis filium, regni que sui successorem testamento designatum, ac suæ jam dignitatis participem sævisse, quam in ignobile puerorum vulgus, ita illud potius dicto falso, quam istud profectus est. Fortasse & de *μαθουλοβια* quid sentiret adjecit, sed à Macrobio, vel ab eo unde acceptit Macrobius, prætermisum hoc est, cui jocos tantum Augusti referre fuerat propositum. Constet ergo hac in parte sua fides Macrobio, qui illustri testimonio Evangelicam hanc historiam asseruit.

CAPUT XVI.

Jesus habitat Nazarethum, & Nazareus appellatur.

JUDIC. 13. 5, 7. *Concipies & paries filium, cuius non tanger caput novacula: erit enim Nazareus Dei ab infantia sua, & ex matris utero; & ipse incipiet liberare Israël de manu Philistinorum. Ecce concipies & paries filium, cave ne vinum bibas, nec siceram, nec aliquo vescaris immundo; erit enim puer Nazareus Dei ab infantia sua, ex utero matris suæ, usque ad diem mortis suæ.*

ISA. 11. 1. *juxta Ebraicum exemplar: Et egredietur virga de radice Jesse, & Nazareus de radice ejus ascendet.*

ISA. 53. 2. *Et ascendet sicut virgultum, & sicut radix de terra sitienti.*

MATTH. 2. 22, 23. *Admonitus (Joseph) in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniens habitavit in civitate qua vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazareus vocabitur.*

LUC. 9. 39, & seq. *Et ut perfecerunt (Joseph & Maria) omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat. Et descendit (Jesus) cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.*

CAPUT XVII.

Johannes Christi præcurfor.

ISA. 40. 3, & seq. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur.*

MATTH. 3. 1, & seq. *In diebus autem illis venit Johannes Baptista prædicans in deserto Judææ, & dicens, Pœnitentiam agite,*

abitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.

Mal. 3. 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.

appropinquavit enim regnum cœlorum. Hic est enim qui dicitur est per Isaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

Matth. 11. 7, 10. Caput Jesus dicere ad turbas de Johanne Hic est de quo scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te. Et Luc. 7. 27.

Marc. 1. 1, & seq. Initium Evangelii Jesu Christi, filii Dei: sicut scriptum est in Isaiâ Prophetâ, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

Luc. 1. 76. Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis: preibis enim ante faciem Domini, parare vias ejus.

CAPUT XVIII.

Spiritus sanctus descendit super Jesum recens baptizatum; cui & testimonium perhibetur à Deo Patre, tunc, & cum transfiguratus est.

ISA. 11. 1, & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini.

Isa. 42. 1, & seq. Ecce servus meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris: calamus quassatus non conteret, & linum fumigans non exstinguet; in veritate educet judicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insula expectabunt.

Isa. 61. 1, & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntian- dum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem, ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro.

MATTH. 3. 16, 17. Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei caeli; & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. Et ecce vox de caelis dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et Marc. 1. 9, & seq. & Luc. 3. 21, 22.

Matth. 12. 15, & seq. Jesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes: & precepit eis ne manifestum eum facerent. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit anima mea. Ponam spiritum meum super eum, judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatam non confinget, & linum fumigans non exstinguet: donec eiciat ad victoriam judicium: & in nomine ejus gentes sperabunt.

Matth. 17. 5. Adhuc eo loquente, ecce nubes obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Et Marc. 9. 6. & Luc. 9. 34, 35.

Joh. 1. 32, & seq. Et testimonium perhibuit Johannes dicens, Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de caelo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.

2. Petr. 1. 17. Accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum hu-

Iuscemodi à magnifica gloria, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite.

CAPUT XIX.

Jesús unctus à Deo.

PSALM. 2. 2. *Adiiterunt reges terra, & Principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*

PSALM. 44. 8. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo laetitiae praesertim tuis.*

ISA. 61. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.*

THREN. 4. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.*

LUC. 4. 17, & seq. *Et traditus est illi liber Isaiae Prophetae. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me. Caput autem dicit ad illos, Quia hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris.*

ACT. 2. 36. *Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Jesum quem vos crucifixistis.*

ACT. 4. 26. 27. *Adiiterunt reges terra, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus: convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum quem unxistis, Herodes & Pontius Pilatus.*

ACT. 10. 37, 38. *Vos scitis quod factum est verbum per universam Judaeam: incipiens enim à Galilea, post baptismum quod predicavit Johannes, Jesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute.*

EBR. 1. 8, 9. *Ad Filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi; virga aequitatis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo exultationis praesertim tuis.*

CAPUT XX.

Jesús jejunat & esurit.

PSALM. 34. 13. *Humiliabam in jejunio animam meam.*

PSALM. 68. 11. *Et operui in jejunio animam meam.*

PSALM. 108. 24. *Genua mea infirmata sunt à jejunio.*

MATTH. 4. 2. *Et cum jejunasset (Jesús) quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et Luc. 4. 2.*

MATTH. 21. 18. *Manc autem revertens (Jesús) in civitatem esuriit. Et Marc. 11. 12.*

CAPUT XXI.

Jesús Verbum Dei.

PSALM. 106. 20. *Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.*

ISA. 55. 10, 11. *Quomodo descendit imber & nix de caelo, & illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem comedenti: sic erit Verbum meum quod egreditur de ore meo, non revertetur ad me*

JOH. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

APOC. 19. 11, 13. *Et vidi caelum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur Fidelis & Verax. & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus, Verbum Dei.*

vacuum, sed faciet quaecumque volui, & pro-
ferabitur in his ad que misi illud.

I. CHRISTUM Jesum esse Verbum Dei agnoscunt Muhammedani: adeo
ut Verbum Dei, proprium ipsi nomen Alcoranus assignet, quod & a
Rabbinis observatum est. Sed & R. Isaac ben Aramah librum Numerorum expla-
nans hanc clausulam, quam hic e Psalmo centesimo sexto proponimus: *Misit Verbum
suum & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum*, non in Messia solum, sed
& in Jesu eventum habere satis clare docet: venisse enim ait ad sanandos omnes, sed
non ab omnibus fuisse receptum, verum ab aliquibus tantum, iisque rudioribus
& obtusi ingenii viris, piscaturam in mari exercentibus. Quod & probat sequenti
Psalmi ejusdem commate: *Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in
aquis multis, ipsi viderunt opera Domini & mirabilia ejus in profundo.* Quæ Christi
Jesu Apostolos haudquaquam obscure notant. Plurima afferuntur Thargumistarum
loca, quibus יהוה redditur, מִיְשֵׁר יְהוָה, Verbum Dei. Scio quid contra asserat Theo-
doricus Hackspanus, ut ostendat מִיְשֵׁר idem significare ac אֱלֹהִים, quemadmodum &
נַפְשׁ, Anima; adeo ut Verbum meum & Anima mea nil aliud sonent quam, Ego: ut in
Levitico: *Hec sunt judicia, atque precepta, & leges quas dedit Dominus inter se, & inter
filios Israel.* Pro, inter se, בֵּין מִיְשֵׁרֵיהֶם, Inter Verbum suum. Sexcenta
hujusmodi proferuntur. Sed alia sunt, in quibus locum habere non potest hæc in-
terpretatio, cujusmodi est istud e Psalmi centesimi noni primo commate: *Dixit
Dominus Domino meo*, quod Christum haud dubie respicit, vel ipsis priscis Judæis
testibus, ut supra ostendi. Id ita exponit Jonathan: *Dixit Dominus Verbo suo*, לְמִיְשֵׁרֵיהֶם.
Ex quo conjicere possumus in aliis quoque Thargumistarum sententiis vocem מִיְשֵׁר
licet ambiguae sit significationis, & ad Deum simpliciter, vel ad Verbum Dei referri
possit, non semper tamen priorem obtinere sensum, quod vult Hackspanus, sed &
aliquando secundum.

Jesum Mu-
hammedani
Verbum Dei
nominant,
Messiam fore
Verbum Dei
sicut fundat.
Alcor. Sur. 4.
Psal. 106. 29,
23, 24.
Hacksp. Deusu
libror. Rabbi-
nic, cap. 2.
Levit. 26. 46.
Psal. 109. 2.

CAPUT XXII.

Jesus Filius Dei.

2. REG. 7. 13, 14. Ipse edificabit domum
nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus
usque in sempiternum. Ego ero ei in Patrem,
& ipse erit mihi in Filium.
Psal. 2. 7. Dominus dixit ad me, Filius
meus es tu, ego hodie genui te.
Psal. 88. 27, 28. Ipse invocabit me, Pater
meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis
mee. Et ego primogenitum ponam illum, excel-
sum præ regibus terra.
Psal. 109. 1, & seq. Dixit Dominus Do-
mino meo, Sede à dextris meis. Ex
mero ante luciferum genui te.
Prov. 8. 22, & seq. Dominus possedit me
in initio viarum suarum, antequam quidquam
faceret à principio. Nondum erant abyssus,
& ego jam concepta eram. ante colles ego
parturiebar.
Prov. 30. 4. Quis ascendit in caelum atque
descendit? quis continuit spiritum in manibus
suis? quis colligavit aquas quasi in vestimento?
quis suscitavit omnes terminos terra? quod no-
men est ejus, & quod nomen filii ejus, si nosti?
Sap. 2. 1, 12, & seq. Dixerunt cogitantes
apud se non recte. Circumveniamus
Justum, quoniam inutilis est nobis. Pro-
mittit se scientiam Dei habere, & Filium
Dei se nominat. glorietur Patrem se ha-
bere Deum. Si est verus Filius Dei, sus-
cipiet eum.

MATTH. 3. 17, & 17. 5. Et ecce vox de
caelis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in
quo mihi complacui. Et Marc. 1. 11. & Luc. 3.
22. & Joh. 1. 34.
Matth. 4. 3, 6. Et accedens Tentator dixit
ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes
fiant. Si Filius Dei es, mitte te deorsum.
Et Luc. 4. 3, 9.
Matth. 8. 29. Et ecce clamaverunt dicentes:
Quid nobis & tibi, Jesu, Fili Dei? Et Marc.
5. 7. & Luc. 8. 28.
Matth. 10. 32. Omnis qui confitebitur me
coram hominibus, confitebor & ego cum coram
Patre meo, qui in caelis est: qui autem nega-
verit me coram hominibus, negabo & cum
coram Patre meo, qui in caelis est. Et Luc.
9. 26. & Apoc. 3. 5.
Matth. 11. 25, & seq. In illo tempore re-
spondens Jesus dixit: Confiteor tibi, Pater,
Domine caeli & terra, quia abscondisti hæc à
sapientibus & prudentibus, & revelasti ea
parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit placi-
tum ante te. Omnia mihi tradita sunt à Patre
meo: & nemo novit Filium, nisi Pater; neque
Patrem quis novit, nisi Filius, & cui volue-
rit Filius revelare. Et Luc. 10. 21, & seq. &
Joh. 3. 34. & 13. 3. & 17. 1, 2.
Matth. 12. 50. Quicumque fecerit volunta-
tem Patris mei qui in caelis est, ipse meus
frater, & soror, & mater est.

Filius
ipsum
liber
inver-
romini
Ca.
ompleta
is de
Chri.
tracifi.
re, &
u Do-
revent-
s Jus-
He.
um est
venus
ij se-
unxit
romu
tatis,
adisti
Deus
vir.
Je.
no.
Je.
11.
est,
um,
oper
&
oca-

Isa. 45. 8. Rorate caeli desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul: ego Dominus creavi eum.

Ose. 11. 1. Ex Aegypto vocavi Filium meum.

Mich. 5. 2. Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel: & egressus ejus ab initio, a diebus aternitatis.

Matth. 14. 33. Qui autem in navicula erant, venerunt, & adoraverunt eum dicentes, Vere Filius Dei es.

Matth. 16. 15, & seq. Dicit illis Jesus, Vos autem, quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit, Tu es Christus, Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus dixit ei, Beatus es, Simon Bar-Jona; quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est. Et Joh. 6. 69.

Matth. 26. 63, 64. Jesus autem tacebat, & Princeps Sacerdotum ait ei, Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus, Filius Dei. Dicit illi Jesus, Tu dixisti.

Matth. 27. 39, & seq. Pratererentes autem blasphemabant eum... dicentes... Si Filius Dei es, descende de cruce... Dixit enim quia Filius Dei sum.

Matth. 27. 54. Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terra motu, & his quae fiebant, timuerunt valde, dicentes, Vere Filius Dei erat iste.

Similia apud reliquos Novi Testamenti Scriptores per se quisque passim reperire potest, quae brevitatibus studio praetermittimus.

I. TERTULLIANUS adversus Praxean sic diserit: Nobis omnes Scripturae, & veteres Christum Dei, & nova Filium Dei praesentant. Haec Judaeorum fermentum sapiunt, qui in Veteri Testamento praedictum quidem fatebantur esse Christum, Filium vero Dei futurum praesignificasse ullo modo Vetus Testamentum negabant. Ιουδαίος ὅ, inquit Origenes, οὐκ ἀν' ὁμοιοτητος, ἀν' ἀεσιμίας τῆς εἰμα ἡζον Θεοῦ υἱός, ὁ δὲ λέγουσιν, ὅτιν δὲν ἡζῆ ὁ Χριστός τῷ Θεοῦ, ἢ, πωλλάκις ἢ ἑνωῖται ἀεσιμίας ὁ Θεός, ὡς οὐδὲνός ὄντος ἑαυτοῦ, οὐδὲ ἀεσιμίας ὄντος. Judaeus vero haudquaquam sane fateatur Prophetam aliquem dixisse venturum Filium Dei. Quod enim dicant, hoc est, venturum nempe Christum Dei. Et saepe in disputationibus quaerunt statim a nobis de Dei Filio, quasi nullus sit hujusmodi vel a Prophetis praedictus. Aliter tamen Philoni visum est, qui non semel Verbum Dei, primogenitum ipsius Filium appellat. Atqui proxime ostendimus Verbum Dei Ebraeos Messiam interpretari. Unde sequitur juxta Ebraeos Messiam esse Filium Dei. Adde illustrem hanc ἰσῆαν ἐ Psalmo secundo; Psalm. 2. 7. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: & alteram illam ἐ Psalmo centesimo nono: Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: quibus & Filium Dei esse Messiam, & divinae naturae consortem significatur. Sic Apollinem (si sacra licet profanis miscere) ad dextram Jovis sedere canit Callimachus, quod Jovis esset Filius. Itaque cum istis ad dignitatem suam asserendam uteretur Christus, Nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die cum amplius interrogare. Subdit Psaltes: Ex utero ante Luciferum genui te; quod itidem ut superiora ad Messiam Ebraeorum doctissimi referunt, ut in Propositione septima declaravimus. Notabilis quoque est & ad rem nostram accommodata praeforum Judaeorum observatio, qui ex his septuagesimi primi Psalmi verbis: Ante Solem permanet nomen ejus: ubi Ebraica habent, לפני שמש ימי שמי, finxerunt ימי unum esse ex Messiae nominibus. Sic Thalmud in libro Sanhedrin, capite ultimo: sic Beresith Rabbah R. Mosis Hadarsan: sic Echa Rabbathi: sic Midrasch Thehillim: sic R. Selomoh in Michzam. Atqui ימי fit à radice ימ, quae dictio filium sonat: ut ימי idem sit ac υἱός, in filium asinus. Quamobrem ex ipsorum sententia Messias ante orbem conditum vocabatur ימי, hoc est υἱός. Cujus autem filius esse vel dici potuit: non alterius certe quam Dei? Nam quod sic dictum volunt, quia υἱός, sive ortum dabit mortuis, ut habet Beresith Rabbah, frustra sunt, cum ימי fit in Niphal, & habeat significationem passivam, quemadmodum optime docet R. David Kimchi in Michlol. Haec observatio Rabbinica est, hoc est frigida & insulsa, verum praetermitti non debuit, ut intelligat Lector credidisse illos Messiam fore Filium Dei. Quid quod de Messia dictum Psalm. 82. 17. hoc fatentur Ebraei, quod extat in Psalmo octogesimo octavo: Ipse invocabit me: Pater

Refelluntur Judaei, Messiam Filium Dei esse, aut in Veteri Testamento Filium Dei dictum fuisse negantes. Tertull. adv. Prax. cap. 14. Origen. contr. Cell. libr. 1.

Psalm. 2. 7. Psalm. 109. 1. 3.

Callim. Hymn. in Apoll. Matth. 22. 46.

Psalm. 71. 17.

Psalm. 82. 17. 18.

Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meae: & ego primogenitum ponam illum excelsum praeregibus terrae: ut aperte doceatur in Veelle Schemoth Rabbah. Cavillatur hic Judaei pro more suo, & Messiam Dei filium dici censent, quod eum sic amaretur sic Deus, ut pater filium suum amare solet; hoc est Deum Messiae patrem fore amore, non natura; quemadmodum Israel filius Dei primogenitus appellatur; proptereaque dixisse אתה בני, Filius meus es tu, non אתה לי בני, Filius mihi es tu; quod dixisset utique, si natura pater fuisset. Haec leges in Midrasch Thehillim. Ergo affectu & amore, non natura, Jacobi Filius erat Judas, quem sic compellabat pater moriens: Ad praedam, fili mi, בני, ascendisti: non, לי בני: amore item filius Davidis Gen. 49. 9. Absalom, quem mortuum desiderii impatiens pater sic affabatur: Absalom fili mi, 2. Sam. 18. 33. fili mi Absalom: בני, non, לי בני.

CAPUT XXIII.

Jesu Discipuli, Filii Dei.

SAP. 5. 3, & seq. Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improprietatis. Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est.

Eccli. 4. 10, & seq. In judicando esto pupillis misericors ut pater, & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius Altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam mater.

Isa. 1. 2, 4. Audite, caeli; & auribus percipite, terra, quoniam Dominus locutus est: Filios enutrivit, & exaltavit; ipsi autem spreverunt me. Ve genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.

Isa. 63. 16. Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israel ignoravit nos: tu Domine, pater noster, redemptor noster, a saculo nomen tuum.

Isa. 64. 8. Et nunc, Domine, pater noster es tu; nos vera lutum.

Jer. 3. 19. Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filias, & tribuam tibi terram desiderabilem, hereditatem praedarum exercituum gentium? Et dixi, Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.

Os. 1. 10. Et erit numerus filiorum Israel, quasi arena maris, quae sine mensura est, & non numerabitur: & erit in loco ubi dicitur eis, Non populus meus vos; dicitur eis, Filii Dei viventis.

ΜΑΤΘ. 5. 16, 44, & seq. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in caelis est. Orate pro persecutibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in caelis est. Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester caelestis perfectus est. Et Matth. 6. 1, 4, 6, 14, 15, 18, 26, 32, & 7. 11. & 10. 20, 29. Luc. 11. 13. & 12. 30, 32. Joh. 8. 38.

Matth. 6. 9. Sic ergo vos orabitis, Pater noster qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum. Et Marc. 11. 25, 26. Luc. 11. 2, & seq.

Matth. 23. 9. Et patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in caelis est.

Joh. 1. 12. Quosquod autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus; qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Joh. 10. 17. Dicit ei Jesus. Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum.

Rom. 1. 7. Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Jesu Christo. Et 1. Cor. 1. 3. & 2. Cor. 1. 2. & Ephes. 1. 2. & Phil. 1. 2. & 4. 20. & Col. 1. 3. & 1. Thess. 1. 3. & 3. 11, 13. & 2. Thess. 1. 1, 2. & 2. 15. & Phil. 3.

Rom. 8. 14, & seq. Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei: si autem filii, & heredes; heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Nam expectatio creaturae, revelationem filiorum Dei expectat: vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eam qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à servitute, in libertatem filiorum Dei. ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri, Nam quos praescivit, & praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit

Eee

vicula
centes,
Jesús,
videns
Filius
xit ei,
vo &
eus qui
bat, &
te per
Christi
lucisfi,
autem
Filius
t enim
tui com
motu,
centes,
iméenti
perire
crimú.
ignora,
corum
ur esse
entum
e regis
huid
decani,
bis de
hiloni
Atqui
juxta
ando:
falmo
ilium
sacra
esset
Nemo
terra
ra ad
imus,
obser
ejus:
nomi.
Mosis
eam.
in f.
roca
certe
s, ut
ratio.
ob:
it, ut
ctum
me:
Pater

ipse primogenitus in multis fratribus.

Rom. 9. 6, 7, 8, 25, 26. Non enim omnes qui ex Israel sunt, ita sunt Israelitae; neque qui semen sunt Abrahae, omnes filii: sed in Isaac vocabitur tibi semen; id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, aestimantur in semine Sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam: & erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos, ibi vocabantur filii Dei vivi.

Gal. 3. 26. Omnes enim filii Dei estis per fidem, quae est in Christo Jesu.

Gal. 4. 4, & seq. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filii, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater. Itaque jam non est servus, sed filius. Quod si filius, & heres per Deum Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.

Eph. 1. 5. Qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsam.

Phil. 2. 15. Ut sitis sine querela, simplices filii Dei.

1. Joh. 3. 1, & seq. Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus Charissimi, nunc filii Dei sumus Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non fecit; quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii Diaboli.

1. Joh. 4. 4, 7. Vos ex Deo estis, filii. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum.

1. Joh. 5. 1, 4, 18. Omnis qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Scimus quoniam omnis qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum.

CAPUT XXIV.

Jesús primogenitus.

PSALM. 88. 28. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum pra regibus terra.

Eccli. 24. 5. Ego (Sapientia) ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.

Zach. 12. 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiae & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu, quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

ROM. 8. 29. Nam quos praescivit, & praedestinavit, conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

Col. 1. 15, & seq. Qui (Jesus) est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creatura: quoniam in ipso condita sunt universa in caelis, & in terra, visibilia, & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates: omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.

Ebr. 1. 6. Et cum iterum introducit (Deus) primogenitum in orbem terra, dicit, Et adorent cum omnes Angeli Dei.

Apoc. 1. 4, 5. Gratia vobis & pax à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum.

CAPUT XXV.

Jesús Deus.

GEN. 19. 24. Igitur Dominus pluit super Sodomam & Gomorrhā sulphur & ignem à Domino de celo.

Psal. 44. 7, 8. Sedes tua, Deus, in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo laetitiae pra consorsibus tuis.

Psal. 109. 1, & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis Ex utero ante luciferum genui te.

Isa. 7. 14. Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: ecce Virgo concipiet, & pariet Filium; & vocabitur nomen ejus Emmanuel.

Isa. 9. 6. Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus; & vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuris seculi, princeps pacis.

Isa. 25. 6, & seq. Precipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicit in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinuit eum, exultabimus & letabimur in salutaribus ejus.

Isa. 35. 4, & seq. Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi caecorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

Isa. 40. 3, & seq. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, fetas ipse portabit. Quis mensus est pugillo aquas, & celos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terra, & libravit in pondere montes, & colles in statera? quis adjuravit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, & ostendit illi?

Isa. 45. 14, 15. Hac dicit Dominus, Labor Aegypti, & negotiatio Ethiopia, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt:

MATTH. 3. 3. Hic est enim (Johannes) qui dictus est per Isaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Et Marc. 1. 1, & seq. & Luc. 1. 76.

Joh. 1. 1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.

Joh. 5. 18. Propterea ergo magis querebant eum Judaei interficere: quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo.

Joh. 10. 30, & seq. Ego & Pater unum sumus Responderunt ei Judaei Tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Jesus Quem Pater sanctificavit, & misit in mundam, vos dicitis, Quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum.

Joh. 14. 1, & seq. Creditis in Deum, & in me credite Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis, & à modo cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Jesus, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem.

Joh. 16. 15. Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt. Et Joh. 17. 10.

Joh. 20. 27, 28. Deinde dicit Thome, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus.

Act. 20. 28. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquirit sanguine suo.

Rom. 9. 5. Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.

Rom. 14. 10, 11. Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

1. Cor. 10. 9. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum (Patrum nostrorum, Num. 21. 5.) tentaverunt, & à serpentibus perierunt.

Gal. 1. 1, 11, 12. Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Eec ij

post te ambulabunt, vincti manibus pergunt, & te adorabunt, neque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Verum es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.

Isa. 48. 12, & seq. Audi me Jacob & Israël quem ego voco: ego ipse, ego primus, & ego novissimus. Manus mea mensa est caelos, ego vocabo eos, & stabunt simul. Accedite ad me, & audite hoc: non a principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fieret, ibi eram: & nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus eius.

Isa. 51. 16. Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meae protexi te, ut plantes caelos, & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.

Jerem. 23. 5, 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster. Et Jerem. 33. 1, 16.

Bar. 3. 36, & seq. Hic est Deus noster, & non estimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinae, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post haec in terris visus est, & cum hominibus conversatus.

Hab. 3. 38. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.

Zach. 2. 8, & seq. Haec dicit Dominus exercituum, Post gloriam misit me ad gentes, quae spoliaverunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: quia ecce ego levo manum meam super eos, & erunt praeda his qui serviebant sibi; & cognoscetis quia Dominus exercituum misit me. Landa, & letare filia Sion; quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multae ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui: & scies quia Dominus exercituum misit me ad te.

Zach. 12. 10. Et effundam super domum David & super habitatores Jerusalem spiritum gratiae & precum: & aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Malach. 3. 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quaritis, & Angelus testamenti quem vos vultis.

Christum, & Deum Patrem. Notum enim vobis facio, Fratres, Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: neque enim ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

Philipp. 2. 5, 6. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se equalem Deo.

Col. 1. 15, & seq. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creature: quoniam in ipso condita sunt universa in caelis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.

Ebr. 1. 2, & seq. Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit & secula. Ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in seculum seculi, virga aequitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis praecipuum tuum. Et, Tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

1. Joh. 5. 7. Tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.

1. Joh. 5. 20. Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus, & vita aeterna.

Apoc. 1. 7, 8. Ecce venit (Jesum Christum) cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terrae: etiam, amen. Ego sum Alpha & Omega; principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est, omnipotens.

Apoc. 4. 8. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.

I. Disputatur de significatione vocabuli אל, Isa. 7. 14. & 9. 6. II. Disputatur de significatione vocis יקרא, Isa. 9. 6. III. Disputatur de significatione vocis ירעך, Isa. 9. 6. IV. A Judæorum fraudibus vindicatur Zach. 12. 10. V. Judæi Messie יהוה confessi sunt.

I. **N**ON hic referre instituo quæcumque adversus horum temporum Samosatenos à recentioribus Theologis feliciter disputata sunt. Nihil magis ea mihi repetere consilium est, quæ Propositione septima disseruimus, cum ea fere vaticinia, quibus contextum est hoc caput, Christi prænantia esse probarem: nec ea referre, quæ à Kimchio & Lipmanno sunt opposita, ut præcipuas quasdam ex alatis hoc capite prædicationibus Christo Jesu detraherent: cum solidis responsionibus jam ab aliis excepta sint. Proponam duntaxat pauca quædam, quæ ad hanc Parallelismi nostri partem illustrandam pertinent, in qua Christi Jesu divinitatem ex utriusque Testamenti consensu asseruimus. Ac primum adversus splendendum illud ex nono Isaia capite vaticinium, in quo futurum prænantur, ut Parvulus ille, quem Messiam esse declaravimus in Propositione septima, appelletur *Deus*, אל; & adversus alterum ex Prophetæ ejusdem septimo capite, in quo prædicatur futurum ut Filius ille ex Virgine nascendus, quem & Messiam esse evicimus, vocetur *Emmanuel*, hoc est, *Nobilis Deus*; opponunt Judæi, eorumque gregalis Bodinus, vocem אל, nihil aliud sonare, quam *fortem, robustum, & potentem*, proptereaque principibus interdum & optimatibus aptari. Cujus exceptionis levitatem vel ipsa Isaia verba manifesto apernunt: *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis*, אל נבוך. Si אל נבוך hic significat, quid attinebat vocem נבוך subicere, cui idem inest intellectus? Scio Aquilam & Symmachum vertisse ירעך, δωατος, Theodotionem vero, ירעך, δαυδς. Verum quid à Profelytis Judæis Aquila & Theodotione, quid ab Ebionita Symmacho fidei expedemus? His opponimus Septuaginta Interpretes, qui sic reddiderunt verba ista, *Deus, robustus, potens*. Ita quidem habet Aldina editio, ita Complutensis, ita vetustissimi Patres Irenæus & Ignatius, ita Eusebius, testimonium hoc conceptum referunt. Procopius quoque vocabulum δαυδς, extare apud Senes Septuaginta diserte testificatur. Quamobrem Aquilam falsi merito accusat Theodoretus, quod Ebraica אל נבוך, reddiderit ירעך, δωατος, cum reddere debuisset δαυδς ירעך. Rem vero plane conficit, quod observat Procopius, ipsa hæc verba אל נבוך, in sequenti capite ad Deum manifeste referri. Hic enim locus, quod controversus non esset, adulteras Interpretum manus non sensit. Certe dictio אל in sacris Codicibus sæpe Deo tribuitur, vel idolis, quæ pro Diis ab Ethnicis habentur. Nec alii præterea quam Deo adscribi, optime à Pagnino observatum est. Unicuique excipit locum, qui est in tricesimo primo capite Ezechielis, ubi Chaldæorum rex, אל נבוך appellatur. Quamquam & illic Munsterus & Vatablus legunt, אל נבוך, hoc est, *Fortis gentium, in gentes potestatem habens*. At אל, quod ab אל arcessunt plerique, alii ab אל per contractionem fieri volunt, ut ירעך à ירעך.

Disputatur de significatione vocabuli, אל, Isa. 7. 14. & 9. 6.

Bodin. De abl. rectum subl. arcans, libr. 3.

Iren. libr. 4. cap. 66. Ignat. Epist. ad Antioch. Euseb. Dem. libr. 7. & 9. Procop. in Isa. 9. 6. Theod. in Isa. 9. 6. Pagn. Theol. in Isa. 9. 6. Ezech. 31. 21.

II. Ad infringendum loci hujus robur, aliam quoque Judæi fallaciam excogitarunt: nam יקרא, quod vertendum est, *Et vocabitur*, ipsi reddiderunt, *Et vocabit*, totamque pericopen sic interpretati sunt, *Et Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, vocabit eum Principem pacis*. Ergo isti, אל significare sentiunt *Deum*, & in congruones suos proxime castigatos incurrunt. Verum est dictionem יקרא, pro diversitate punctorum, vel activam vel passivam significationem habere; sæpius tamen passivam. Cur autem hic activam inesse velint, nullam probabilem causam afferre possunt. Nam quo nobis approbantur argumento, hoc potius modo intelligendum esse locum hunc: *Et admirabilis, consiliarius, Deus fortis, vocabit eum Patrem futuri seculi, Principem pacis* vel illo: *Et admirabilis, consiliarius, vocabit eum Deum fortem, Patrem futuri seculi, Principem pacis*; aut hoc denique: *Et admirabilis vocabit eum consiliarium, Deum fortem, Patrem futuri seculi, Principem pacis*. Quam igitur gratis nobis dant interpretationem, gratis possumus repudiare. Verumtamen sine fidejussoribus tantum nobis non arrogamus. Ergo Septuaginta Senes verterunt, καλεῖται, vocatur; Aquila, ἐκαλεῖται, vocatus est, juxta Eusebium, nam juxta Procopium vertit, ἐκαλεῖται, vocavit, juxta alios, καλεῖται; Symmachus, ἐκαλεῖται, vocabitur.

Disputatur de significatione vocis יקרא, Isa. 9. 6.

Euseb. Dem. libr. 7. Procop. in Isa. 9. 6.

III. Legitimum præterea prophetiæ hujus sensum obtundit Grotius, cum verba hæc: אל נבוך, sic vertenda autumat, *Consultator Dei fortis*, ab Interpretum omnium auctoritate desciscens, qui reddunt, *Consiliarius, Deus fortis*. Septuagin.

Disputatur de significatione vocis

τα, σύμβολος, θεός, ἰσχυρός, ἀξιομαχός: Aquila, σύμβολος, ἰσχυρός, θωατός: Theodotion, βουλόων, ἰσχυρός, θωατός: Symmachus, βουλόων, ἰσχυρός, θωατός: Deinde vocem hanc **עֵי** uirpare consueverunt Scriptores sacri, in eum qui consilium dat, non qui petit: nec unum puto facile reperiri posse locum, in quo eum obtineat sensum, quem hic ipsi Grotius affingit. Promptius itaque nobis est interpretationem hanc respuere, quam Grotio nobis eam approbare.

*A Judaeorum
fratribus
vindictam
Zach. 12. 10.*

IV. Postremum Zachariae testimonium è duodecimo capite fallacis Judaeorum adulteratum est: nam pro eo quod Ebraici Codices habent, **אֵי אֵי אֵי**, Et aspiciet ad me, legunt, **אֵי**, ad eum: nimirum ne idem sit, qui effundit spiritum gratiae, & qui confixus est: sive ne Deus sit qui in cruce actus est, Jesus nempe Dominus noster. Dei quippe solius est spiritum gratiae largiri. Verum falsitatem evincunt Septuaginta Senes qui vertunt, **καὶ ἐπιβλέψουσιν εἰς μέν**, Et aspiciet me; quos sequuntur Syrus & Arabs. Jonathan ben Uziel, **וַיִּבְעֹן מִן קַרְבֵּי**, ad verbum, Et rogabunt de ante me. Nec corruptum Uzieliden causam possunt, cum sic scripsisse eum fateatur R. Selomoh Jarchi. Eandem sequuntur lectionem Thalmudistae in libro Sucha; eandem R. Moses Hadarfan in Berechith Rabba, & Aben Ezra. Cum ergo fraudem hanc non aliam ob causam commentos esse Judaeos liquidum sit, quam ne divinitatem ejus cogere agnoscerent, qui fuerat confixus, quemque Messiam esse confitebantur, ut inferius suo loco probabitur, patefacta hac fraude & revicta, consequens est, vel Judaeorum judicio, Deum esse Messiam qui confixus est, & magno planctu ploratus. Praeterea etsi legendum concedamus, **אֵי**, eodem redibit sententia, cum prima persona, si relativum sequatur, per tertiam saepe in his libris exprimitur, ut vere à Grotio observatum est. Sequentia id ostendunt: *Et plangent super eum*, hoc est, *super me*.

*Grot. in Zach.
12. 10.*

*Judaei Messiam
sibi confessi
sunt.*

V. Prisci porro Ebraei recentioribus candidiores, Messiae divinitatem in Veteri Testamento clarissimis consignatam monumentis perpexerunt. Alii jam ante nos Rabbidorum collegerunt testimonia, quibus Messiam futurum Deum & hominem praedicarunt, atque ea etiam quibus tetragrammaton Dei nomen in sacris Voluminibus scriptum ad Messiam congruere docuerunt. Item in ea, quam mox excussimus, Isaiae clausula è nono capite, filium illum nascendum, quem **אֵל** Propheta appellat, Deum & Messiam fore Jonathanis Paraphasis aperte significat. Aiunt praeterea Rabbinii verba haec è centesimo septimo Psalmo, sibi Jesum accommodasse: *Exaltare super caelos, Deus*. Saepè etiam Chaldaei Paraphraeta nomen sanctum Dei, **יהוה**, vertunt **מִיְיָ**, quod in Messiam, atque adeo in Jesum convenire demonstravimus. Idem & à Philone traditum reperias in libro De somniis. Nec illud preterire decet, quod habetur apud R. Abrahamum Seba, in **עֲרֹר הַמֶּנֶר**, videlicet vocem **כֹּכַב**, quae stellam sonat, & à Balaamo ad Messiam praesignificandum usurpata est, cabalistiche nomen **יהוה** exprimere, cum priores duae litterae **כֹּכַב**, eundem numerum dent ac quatuor litterae in **יהוה**, nempe XXVI: reliquae duae efficiant numerum XXII, qui numerus est litterarum quibus descripta est Lex Dei, quae tum complebitur cum Messias advenerit. Unde ex Magistri hujus sententia efficitur, Dei simul & Messiae mysterium in una eademque voce contineri, proindeque Messiam Deum futurum. Est praeterea apud Ludovicum Carretum in Libro visorum divinorum, priscos Judaeos, comma hoc Isaiae, quod Messiae **ὕψιστος** est: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde*, sic esse interpretatos, *Exaltabitur supra Abrahamum, elevabitur plus quam Moses, & sublimis erit plusquam Angeli ministerii*. Unde colligit Carretus Deum ex horum sententia fore Messiam, cum Deum inter & Angelos medium nihil sit. Ergo Jesus Dominus, Messiam se, ut erat, apud Judaeos ferens, **θεός** quoque suam praedicabat: *Ego & Pater unum sumus*. Quod indignantes Judaei respondebant: *Tu homo cum sis, facis teipsum Deum*. Validissimum hoc est adversus dogmatis nostri adversarios argumentum: nam vel Jesum fatebuntur fuisse Messiam, proindeque cum seipsum Deum fecerit, Deum fuisse fateri cogentur; nam si non fuisset, quis credat Messiam, virum quippe sanctum & pium, tam nefariae & atrocis impietatis sese alligasse, ut non divinos solum honores ambiret, sed Dei quoque interverteret titulos, sibi que ascisceret? vel Jesum Messiam fuisse negabunt, & necesse saltem habebunt agnoscere, cum se Messiam simul & Deum esse jactaret, haudquaquam id fuisse facturum, nisi Judaeis persuasum fuisse scisset, eum quem expectabant Messiam Deum fore. Ex his quoque Jesu, Judaeorumq; apud Johannem verbis, manifestus est Lactantii error, qui Jesum numquam seipsum Deum dixisse ausus est asseverare. Juliani vero **ὁ θεός** impudentia, qui dixit neque Paulum, neque Matthaeum, neque Marcum, neque Lucam Christo Jesu **θεός** tribuisse, cum ex Parallelimo nostro, tum & ex Cyrilli disputationibus facile retunditur. Plerique sane è recentioribus Judaeis

*Lact. libr. 4.
Instit. cap. 14.*

*Cyrrill. contr.
Julian. libr. 10.*

dicere solent, non aliam ob causam gentem suam diuturnis calamitatibus & miserabili exilio esse damnatam, quam quod unus ex ea, Jesus nempe, se Deum facere ausus sit. Desino in testimonio ex Epistola Plinii ad Trajanum, in quo priscos Christianos solitos fuisse affirmat *carmen Christo, quasi Deo, dicere secum invicem*. Tertulianus Epistola hujus auctoritate in Christianorum defensionem utens, sic ista Plinii reddit: *Nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quam ceteros antelucanos, ad cavendum Christo ut Deo*. Sic enim legendum esse indicant Plinii verba, non ut vulgo, *Christo & Deo*. Quod jam ante observavit Scaliger in Animadversionibus ad Eusebium, a quo sic exponitur Tertulliani locus, *Χριστὸν ὡς θεὸν ὑμῶν*. Hieronymus interpret ipsis utitur Tertulliani verbis: *Ad cavendum Christo ut Deo*. Hoc ipsum aliis dictionibus, at non alio sensu transtulit Eusebius Chronici in quibusdam, & Historiae locis: *τὸν Χριστὸν θεὸν ἰσχυρῶς ὑμῶν*. *Christum, sic tanquam Deum, hymnis concelebrare*. Adeo constans erat vel primævis illis Christianæ religionis initiis opinio, Christum à Christianis Deum haberi. Alibi etiam Eusebius ex vetustis quibusdam Commentariis docet Justinum, Miltiadem, Tatianum, Clementem, Irenæum, Melitonem, aliosque complures Christo divinitatem tribuisse, tum subjicit, jam inde à primis Ecclesiæ temporibus Christianos Christo ut Deo carmina cecimisse: *Ἀλλοιοὶ δὲ θεοὶ ἔωδα ἀδύφω, ἀπὸ ἀρχῆς ὑπὸ πῶτον χειροῦ, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ τὸν Χριστὸν ὑμῶσι θεολογοῦντες*. Quot autem Psalmi & Ode fratrum, ab initio à fidelibus scriptæ, Verbum Dei Christum ut Deum predicant.

Plin. libr. 10. Epist. 97.

Tertull. Apol. cap. 2.

Euseb. Chron. libr. 2. & Grot. libr. 1. & Hist. libr. 3. cap. 33.

Euseb. Hist. libr. 5. cap. 18.

CAPUT XXVI.

Jesus Homo.

GEN. 3. 15. Inimicitias ponam inter te & mulierem, semen tuum & semen illius.

2. Reg. 7. 4, 5, 12. Ecce sermo Domini ad Nathan dicens, Vade, & loquere ad servum meum David. . . . Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus.

Isa. 7. 14. Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.

Isa. 9. 6. Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.

Isa. 45. 8. Rorate celi desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.

Isa. 52. 14. & 53. 2, 3. Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum. . . . Vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem.

Jerem. 31. 22. Creavis Dominus novum super terram, Femina circumdabit virum.

Dan. 7. 13. Aspiciebam ergo in visione notis, & ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit.

Dan. 9. 26. Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus.

MATTH. 1. 25. Peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesus.

Matth. 4. 2. Et cum jejunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et Luc. 4. 2.

Matth. 8. 20. Filius hominis non habet, ubi caput reclinet. Et Matth. 9. 6. Et sic passim appellatur in Novo Testamento.

Matth. 12. 46. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus, & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam, Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te. Et Marc. 3. 31, & seq. Et Luc. 8. 19, & seq.

Matth. 21. 18. Mane autem revertens (Jesus) in civitatem esuriit. Et Marc. 11. 12.

Matth. 26. 71, & seq. Exeunte autem illo (Petro) januam, vidit cum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem. . . . Tunc cepit detestari, & jurare quia non novisset hominem.

Luc. 1. 31. Ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesus.

Luc. 2. 52. Et Jesus proficiebat sapientia, & atate, & gratia apud Deum & homines.

Luc. 23. 4, & seq. Ait autem Pilatus ad Principes Sacerdotum & turbas, Nihil invenio causa in hoc homine. . . . Pilatus autem audiens Galileam, interrogavit si homo Galilaus esset, Pilatus . . . dixit ad illos, Nullam causam invenio in homine isto.

Luc. 23. 46, 47. Hac dicens (Jesus) expiravit. Videns autem Centurio quod factum

fuerat, glorificavit Deum, dicens, Vere hic homo justus erat.

Joh. 1. 14. Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.

Joh. 7. 3, & seq. Dixerunt autem ad eum fratres ejus, Transi hinc Neque enim fratres ejus credebant in eum Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum.

Joh. 18. 17. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, Numquid & tu ex Discipulis es hominis istius?

Joh. 19. 28. Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio.

Act. 2. 14, 22. Stans autem Petrus cum Undecim levavit vocem suam, & locutus est eis Vtri Israëlita, audite verba hac, Jesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis interemisistis.

Act. 5. 27, 28. Interrogavit eos Princeps Sacerdotum, dicens Vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.

Rom. 5. 15. Gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit.

1. Cor. 15. 47. Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de caelo, caelestis.

Gal. 1. 19. Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.

Phil. 2. 7. Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.

1. Tim. 2. 5. Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus.

Ebr. 2. 17. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

Ebr. 4. 15, 16. & 5. 1. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Ad eam ergo cum fiducia ad thronum gratiae, ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Omnis namque Pontifex, ex hominibus assumtus, pro hominibus constituitur in iis quae sunt ad Deum.

CAPUT XXVII.

Jesús frater hominum.

PSALM. 21. 23. Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiae laudabo te.

Psal. 68. 9. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meae.

MATTH. 12. 48, & seq. At ipse respondens dicenti sibi ait, Quae est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in Discipulos suos dixit, Ecce mater mea, & fratres mei: quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in caelis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. Et Marc. 3. 31, & seq. & Luc. 8. 19, & seq.

Matth. 25. 40. Et respondens Rex dicit illis,

illis, Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.

Matth. 28. 10. Tunc ait illis Jesus, Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilaam: ibi me videbunt.

Joh. 20. 17. Dicit ei Jesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade ad fratres meos?

Rom. 8. 16, 17. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei: si autem filii, & haeredes; haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi.

Ebr. 2. 11. & seq. Qui enim sanctificat, & qui sanctificatur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiae laudabo te. . . . Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

CAPUT XXVIII.

Jesus sacerdos.

PSALM. 44. 8. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae praefertur tuis.

Psal. 109. 4. Juravit Dominus, & non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec.

Ebr. 2. 17. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

Ebr. 3. 1. Considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostrae Jesum.

Ebr. 4. 14, 15. Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit caelos, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem. Non enim habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris.

Ebr. 5. 5, & seq. Sic & Christus, non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te: quemadmodum & in alio loco dicit, Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec. . . . appellatus a Deo Pontifex juxta ordinem Melchisedec.

Ebr. 6. 19, 20. Usque ad interiora velaminis, ubi praecursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedec Pontifex factus in aeternum.

Ebr. 7. 3, 11, 20, & seq. Assimilatus Filio Dei (Melchisedec) manet sacerdos in perpetuum. . . . Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat. . . . quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedec alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici? . . . Alii quidem sine iurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum iurejurando per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum. . . . Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohibentur permanere; hic autem eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet

FFF

sacerdotium . . . Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelſior calis factus, qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem jurisjurandi, qui post Legem est, Filium in æternum perfectum.

Ebr. 8. 1, 2. Capitulum autem super ea qua dicuntur, Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in caelis, sanctorum minister, & tabernaculi veri, quod fixit Dominus, & non homo.

Ebr. 9. 10, 11. Christus autem assistens Pontifex futurorum honorum, per amplius & perfectius Tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introiit semel in Sancta, æterna redemptione inventa.

Ebr. 10. 31, 32. Omnis quidem sacerdos praesto est quotidie ministrans, & easdem sepe offerens hostias, que nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei.

Ex eo quod
Iesus sit sa-
cerdos, sequi-
tur esse Chri-
stum.

I. **S**PLENDIDUM est, & ad reprimendam Judæorum contumaciam accommodatum prædictum illud, quod extat in Psalmo centesimo nono, ubi Christus futurus esse prædicitur sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Ac Psalmum quidem hunc humano generi Christum promittere satis probavimus in Propositione septima. Jesu vero imaginem in Melchisedeco positam fuisse ostendemus ad calcem Parallelismi, ubi varios Jesu typos colligimus à Veteri Testamento. Quo uno argumento Messiam sive Christum, hoc est Unctum, merito diei, ac revera esse Jesum Dominum facile vincimus. Triplex enim hominum genus inter Ebræos unctiois ceremoniis consecrabatur; Sacerdotes, Reges & Prophetæ. At utramque saltem dignitatem Sacerdotis ac Regis gessit Melchisedec, rex Salem, & Dei altissimi sacerdos: gessit utramque & Iesus, rex justitiæ & pacis, æternus Pontifex, *semper vivens ad interpellandum pro nobis*; gessit & propheticam præterea, ut suo docebimus loco; proindeque vere Christus est sive Messias, Unctus videlicet, non oleo illo de arboribus expresso, sed oleo lætitiæ; cum nimirum gratia & virtute Spiritus sancti natura ejus humana perfunderetur; quod & ipse de se prædicat apud Isaiam: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me*. Egregie hoc argumentum prosequitur Eusebius non uno loco. Cautum erat, inquit, Judæorum legibus, ne quis sine unctioe sacerdotium gereret; quamobrem & sacerdotes dicebantur Christi. Quem ergo sacerdotem esse Psalmus declarat, Unctum fuisse necesse est. Tum subjicit, juxta doctrinam capite octavo Epistolæ ad Ebræos traditam, unctioem illam Aaronis à Mose administratam, secundum exemplar ipsi in monte monstratum, figuram fuisse unctiois Christi, ipsumque Aaronem *ουνοθεν ης ειχοικον* sacerdotem fuisse, typum videlicet ac simulacrum veri sacerdotis Christi Filii Dei, qui in cælo Patri asidet. Cum autem Philo in libro De somniis, & in libro De exulibus, Primogenitum Verbum Dei esse Messiam credunt, Messiam autem sacerdotem; atque id in Psalmo centesimo nono significatum esse arbitrantur. Caterum notabile est, quod in Midrasch Thehillim legitur, sacerdotii dignitatem ab Israëlitis propter peccata ablatam, ad gentes fuisse translata. Qua re & gentem suam reprobata, & vocatos esse à Deo Ethnicos, proindeque & Christum jam venisse fatentur. Messiam quippe vocationis gentium auctorem suis hic sæpe probatur locis.

Ebr. 7. 25.

Isa. 61. 1.

Euseb. Dem.
libr. 4. & 5.

CAPUT XXIX.

Jesús Propheta.

DEUT. 18. 15, & seq. Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies
Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum tuorum, similem tui: & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi: qui autem verba ejus, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.

1. Mach. 14. 41. Judaei & Sacerdotes eorum consenserunt eum esse ducem suum, & summum Sacerdotem in aeternum, donec surgat Propheta fidelis.

MATTH. 10. 16, & seq. Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum. Estote ergo praeludentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae. Cavete autem ab hominibus: tradent enim vos in consiliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos: & ad Praesides & ad Reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium; & insurgent filii in parentes, & morte eos efficiet: & eritis odio omnibus propter nomen meum. Et Marc. 13. 9. Luc. 12. 11. & 21. 16.

Matth. 12. 39, 40. Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum quaerit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jona propheta. Sicut enim fuit Jona in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terra tribus diebus & tribus noctibus.

Matth. 13. 57. Et scandalizabantur in eo. Jesús autem dixit eis, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. Et Marc. 6. 4. Luc. 4. 24. Joh. 4. 44.

Matth. 16. 21, & seq. Exinde cepit Jesús ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à Senioribus & Scribis & Principibus Sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. Et Matth. 17. 21, 22. & 20. 17, & seq. & 21. 33, & seq. Marc. 8. 31. & 9. 30. & 10. 32, & seq. & 12. 1, & seq. Luc. 9. 22. & 17. 25. & 18. 31, 32. & 20. 9, & seq. & 24. 7. Joh. 2. 19, & seq. & 3. 14. & 8. 28. & 12. 32, 33.

Matth. 21. 11. Populi autem dicebant, Hic est Jesús propheta à Nazareth Galilae.

Matth. 21. 43, & seq. Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus Et quarentes eum tenere, timuerunt verbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.

Matth. 24. 1, & seq. Et egressus Jesús de Templo ibat. Et accesserunt Discipuli ejus, ut ostenderent ei edificationes Templi. Ipse autem respondens dixit illis: Videtis haec omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruat. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum Discipuli secreto dicentes, Dic nobis quando haec erunt, & quod signum adventus tui, & consummationis saeculi. Et respondens Jesús dixit eis, Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, & multos seducunt. Audituri enim estis praelia, & opiniones praeliorum confurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentia, & fames, &

terra motus per loca. Hac autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem, & multi Pseudoprophetae surgent & seducunt multos. Et predicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Erunt tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Surgent Pseudochristi, & Pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce dixi vobis. Statim autem post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stelle cadent de caelo, & virtutes caelorum commovebuntur. Et tunc parebit signum Filii hominis in caelo, & tunc plangent omnes tribus terra, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa & majestate. Et mittet Angelos suos cum tuba & voce magna: & congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis caelorum, usque ad terminos eorum. Et Marc. 13. 1, & seq. Luc. 17. 20, & seq. & 21. 5, & seq.

Matth. 26. 13. Amen dico vobis, ubicunque predicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod haec fecit in memoriam ejus. Et Matth. 24. 14. Marc. 13. 10.

Matth. 26. 31, & seq. Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Postquam autem resurrexero, precedam vos in Galilaam. Respondens autem Petrus ait illi, Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. Ait illi Jesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. Et Marc. 14. 27, & seq. Luc. 22. 34. Joh. 13. 38.

Marc. 16. 17, & seq. Signa autem eorum qui crediderint haec sequentur: in nomine meo Daemonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid viderint, non eis nocbit: super agros manus imponent, & bene habebunt. Et Joh. 14. 12. & 16. 23.

Luc. 7. 16. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum dicentes, Quia Propheta magnus surrexit in nobis.

Luc. 7. 39. Videns autem Phariseus qui vocaverat eum, ait intra se dicens, Hic si esset propheta, sciret utique quae & qualis est mulier quae tangit eum.

Luc. 13. 33. Verumtamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare, quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.

Luc. 19. 41. & seq. Et ut appropinquavit, videns Civitatem stetit super illam dicens, Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, &

circumdabunt te, & coangustabunt te undique: & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod non cognoveris tempus visitationis tue. Et Luc. 21. 20. Matth. 24. 15. Marc. 13. 14.

Luc. 24. 19. De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta.

Joh. 1. 45. Invenit Philippus Nathanaël, & dixit ei, Quem scripsit Moyses in Lege, & Propheta, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth.

Joh. 4. 19. Dicit ei mulier, Domine, video quia propheta es tu.

Joh. 5. 43. Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.

Joh. 6. 14. Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant, Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum.

Joh. 6. 71, 72. Respondit eis Jesus, Nonne ego vos Duodecim elegi, & ex vobis unus Diabolus est? Dicebat autem Judas Simonis Iscarioten: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex Duodecim.

Joh. 7. 40. Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant, Hic est vere propheta.

Joh. 9. 17. Dicunt ergo caeco iterum, Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia propheta est.

Joh. 10. 16. Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor.

Joh. 13. 19. A modo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.

Joh. 16. 16. Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem.

Joh. 16. 20, & seq. Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit; vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. . . . In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Joh. 18. 32. Ut sermo Jesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

Joh. 21. 17, 18. Dixit ei, Pisce oves meas. Amen, amen dico tibi, cum esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.

Act. 1. 8. Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Jerusalem, & in omni Judaea, & Samaria, & usque ad ultimum terra.

Act. 3. 21, & seq. Quem oportet quidem

calum suscipere usque in tempora restitutionis omnium; qua locutus est Deus per os sanctorum suorum à seculo Prophetarum. Moyses quidem dixit, quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris; tanquam me ipsum audietis, juxta omnia quaecumque locutus fuerit vobis; erit autem: omnis anima qua non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et Act. 7. 37.

Judei Messia, Ethnici Christo Jesu prophetiam facultatem adscribunt. Orig. libr. 1. cont. Cels.

I. **I**NTER Messia virtutes, prophetiam facultatem non postremam recentent Thalmudistæ. Quin & futurum perhibent ut Messias de odore virum nequam à probo fecernere possit & internoscere. Atqui facultate floruisse Jesum ne Ethnici quidem infitiantur. Falsus est id quidem Phlegon Trallianus in Chronicis, teste Origene. Sed quid testimoniis pugnare attinet, cum nos plerasque Jesu prophetias, ab Evangelistis memoriae proditas, & hoc capite à me expositas, in exoticis historiis, Evangelio recentioribus, eventu comprobatas fuisse legamus? Cum autem initio operis hujus prophetiam facultatem à Deo solo esse, tanquam axioma vulgo receptum ac confessum sumserimus, sequitur Christum Jesum à Deo afflatum ac veracem fuisse. Atqui se ipse Messiam dixit: unde sequitur vere Messiam fuisse.

CAPUT XXX.

Prophetia post Jesum desita.

DAN. 9. 24. Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur peccatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungetur Sanctus sanctorum.

MATTH. II. 13. Omnes enim Prophetae & Lex usque ad Johannem prophetaverunt. Et Luc. 16. 16.

Quo sensu dicantur propheta post Christum desita. Hier. in Matth. 11.

I. **D**E prophetiis hic agimus, adventus Christi prænuntiis. Vaticinia protulisse Agabum, & quatuor virgines Philippi filias, Apostolorum Acta referunt. Quid aliud esse dicas Apocalypsin Johannis, quam futurorum prædictiones? Quando ergo dicitur, inquit Hieronymus, Omnes Prophetae & Lex usque ad Johannem prophetaverunt, Christi tempus ostenditur, ut quem illi dixerunt esse venturum, Johannes venisse ostenderet.

CAPUT XXXI.

Jesus pastor.

PSALM. 94. 7. Ipse est Dominus Deus noster, & nos populus pascuae ejus, & oves manus ejus.

Isa. 40. 10, 11. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, fetus ipse portabit.

Isa. 53. 6. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.

Jerem. 31. 10. Qui disperdit Israël, congregabit eum; & custodiet eum, sicut pastor gregem suum.

MATTH. 25. 32, 33. Congregabuntur autem omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis: & statuet oves quidem à dextris suis, hædos autem à sinistris.

Matth. 26. 31. Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. Et Marc. 14. 27.

Joh. 10. 11, & seq. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis: mercenarius autem & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriae, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit: & lupus rapit & dispergit oves: mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ovibus.

PROPOSITIO IX.

415

Ezech. 34. 11, & seq. *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas: sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum, sic visitabo oves meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersa fuerint in die nubis & caliginis, & educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israël, in rivis, & in cunctis sedibus terra. In pascuis uberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israël erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis viventibus, & in pascuis pinguibus pascentur super montes Israël. Ego pascam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus*

Salvabo gregem meum, & non erit ultra in rapinam, & iudicabo inter pecus & pecus. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas servum meum David: ipse pascat eas, & ipse erit eis in pastorem.

Ezech. 37. 24. *Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum.*

Mich. 2. 12. *In unum conducam reliquias Israël, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio cantuarum tumultuantur a multitudine hominum.*

Zach. 13. 7. *Fræma suscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutite pastorem, & dispergentur oves.*

Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Sicut novit me Pater, & ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile & unus pastor.

Ebr. 13. 20. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, apert vos in omni bono.*

1. Petr. 2. 25. *Eratis nunc sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarum.*

1. Petr. 5. 4. *Cum apparuerit Princeps pastorum, percipiat immarcescibilem gloriam coronam.*

CAPUT XXXII.

Angeli ministrant Jesu.

PSALM. 96. 8. *Adorate eum omnes Angeli ejus.*

Psalm. 103. 4. *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem.*

MATTH. 4. 11. *Et ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei. Et Marc. 1. 13.*

Luc. 2. 10, & seq. *Et dixit illis Angelus, Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David Et subito facta est cum Angelo multitudo militia caelestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bone voluntatis.*

Joh. 1. 51. *Et dicit ei, Amen, amen dico vobis, videbitis caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra Filium hominis.*

Ebr. 1. 6, 7. *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terra, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei: & ad Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.*

1. Petr. 3. 22. *Profectus in caelum, subjectis sibi Angelis, & Potestatibus, & Virtutibus.*

Apoc. 5. 11, 12. *Et vidi, & audivi vocem Angelorum multorum in circuitu Throni, &*

animalium, & Seniorum, & erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna, Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.

CAPUT XXXIII.

Jesus venit in Galilæam & Capharnaum.

ISA. 9. 1, 2. Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali: & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilæa gentium: populus qui habitabat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis.

MATTH. 4. 12, & seq. Cum autem audisset Jesus quod Johannes traditus esset, secessit in Galilæam; & relicta civitate Nazareth venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium; populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbrae mortis lux orta est eis.

CAPUT XXXIV.

Jesus inter homines frequenter versatur.

PROV. 8. 31. Delicia mea esse cum filiis hominum.

ISA. 7. 24. Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.

ISA. 12. 6. Exulta & lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israël.

BAR. 3. 38. Post hec in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.

SOPH. 3. 15. Rex Israël Dominus in medio tui, non timebis malum ultra.

AGG. 2. 5, 6. Ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum; verbum quod pepigi vobiscum, cum egredieremini de terra Ægypti: & spiritus meus erit in medio vestrum; nolite timere.

MATTH. 1. 22, 23. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicens, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.

MATTH. 28. 20. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.

JOH. 1. 14. Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis; & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre; plenum gratie & veritatis.

CAPUT XXXV.

Jesus concionator, doctor, & magister.

PSALM. 2. 6. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, predicans preceptum ejus.

PSALM. 21. 23. Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesie laudabo te.

PSALM. 39. 10, & seq. Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna; ecce labia mea non prohibebo; Domine, tu scisti: justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam & salutare tuum dixi: non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam à concilio multo.

MATTH. 4. 17, 23. Exinde cepit Jesus predicare & dicere, Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum celorum

Et circuibat Jesus totam Galilæam docens in Synagogis eorum, & predicans Evangelium regni. Et 5. 1, & seq. & 7. 29. & 9. 35. & 11. 1. & 13. 54. Marc. 1. 14, & seq. & 1. 21, 22. & 1. 38, 39, 45. & 2. 13. & 4. 1. & 5. 20. & 6. 2, 34. & alibi sæpe. Et Luc. 4. 15. & 5. 3, 17. & 6. 6. & alibi sæpe. Et Joh. 6. 60. & 7. 14, 28. & 8. 2, 20.

Matth.

Isa. 2. 3. *Ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exhibit lex, & Verbum Domini de Jerusalem.*

Isa. 30. 19, 20. *Miserans miserebitur tui ad vocem clamoris tui, statim ut audieris respondet tibi: & dabit vobis Dominus panem artum, & aquam brevem, & non faciet avolare a te ultra doctorem tuam, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.*

Isa. 50. 4, 10. *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est, verbo Quis ex vobis timens Dominum, & audiens vocem servi sui?*

Isa. 52. 6, 7. *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & predicantis pacem; annuntiantis bonum, predicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus!*

Isa. 55. 4. *Ecce testem populus dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiantium mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem: ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes.*

Joel 2. 23. *Filii Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis doctorem justitiae.*

Mich. 4. 2. *Et properabunt gentes multae, & dicent, Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus: quia de Sion egredietur lex, & Verbum Domini de Jerusalem.*

Nahum 1. 15. *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra Juda festivitates tuas, & redde vota tua: quia non adjiciet ultra, ut pertranseat in te belial: universus interit.*

Matth. 8. 19. *Et accedens unus scriba ait illi, Magister, sequar te quocumque ieris. Et 12. 38. & 19. 16. & alibi saepe. Et Marc. 9. 16, 37. & alibi saepe. Et Luc. 3. 11. & 7. 40. & alibi saepe. Et Joh. 11. 28.*

Matth. 23. 10. *Magister vester unus est Christus.*

Matth. 26. 55. *Quotidie apud vos sedebam docens in Templo. Et Marc. 14. 49. Luc. 19. 47. & 21. 37. Joh. 18. 20.*

Luc. 2. 46, 47. *Et factum est post triduum invenerunt illum in Templo, sedentem in medio Doctorem, & audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui cum audiebant super prudentia & responsis ejus.*

Luc. 4. 16, & seq. *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die Sabbathi in Synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaie propheta. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, predicare captivis remissionem, & caecis visum, dimittere contractos in remissionem, predicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cum plicisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in Synagoga oculi erant intuentes in eum. Cepit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris. Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiae, quae procedebant de ore ipsius.*

Luc. 5. 5. *Et respondens Simon dixit illi, Praeceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus. Et Luc. 8. 24, 45. & 9. 33, 49. & 17. 13. & 21. 7.*

Luc. 23. 5. *At illi invalescebant dicentes, Commovet populum, docens per universam Judaeam, a Galilea usque huc.*

Joh. 1. 38. *Qui dixerunt ei, Rabbi, quod dicitur interpretatum, Magister, ubi habitas? Et 20. 16.*

Joh. 3. 1, 2. *Erat autem homo ex Phariseis, Nicodemus nomine, princeps Judaeorum. Hic venit ad Jesum nocte, & dixit ei, Rabbi, quia a Deo venisti: nemo enim potest haec signa facere quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

Joh. 13. 13, 14. *Vos vocatus me, Magister, & Domine: & bene dicitis, sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alteri lavare pedes.*

Act. 10. 36. *Verbum misit Deus filius Israel, annuntians pacem per Jesum Christum, hic est omnium Dominus.*

Ebr. 2. 11, 12. *Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiae laudabo te.*

CAPUT XXXVI.

Jesús in Galilæa de Deo prædicat.

ISA. 9. 1, 2. Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali; & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilæa gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.

MATTH. 4. 12, & seq. Cum autem audisset Jesus quod Johannes traditus esset, secessit in Galilæam, & relicta civitate Nazareth, venit & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Exinde cepit Jesus prædicare, & dicere, Penitentiam agite: appropinquavit enim regnum celorum.

Marc. 1. 14. Postquam autem traditus est Johannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium Dei.

Luc. 4. 14, 15, 31. Et regressus est Jesus in virtute spiritus in Galilæam, & fama exiit per universam regionem de illo: & ipse docebat in Synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus. Et descendit in Capharnaum civitatem Galilæa, ibique docebat illos Sabbatis.

Joh. 4. 43. Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. Ipse enim Jesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent, quæ fecerat Hierosolymus in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum. Venit ergo iterum in Cana Galilæa, ubi fecit aquam vinum. Et alibi passim.

CAPUT XXXVII.

Jesús parabolis inter concionandum & docendum sæpissime utitur.

PSALM. 77. 2. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.

MATTH. 13. 3, & seq. Locutus est eis multa in parabolis. Et accedentes Discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. Hac omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis, ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. Et **Marc.** 4. 2, & seq. & **12. 1. Luc.** 8. 9, 10. & alias sæpe.

Joh. 16. 25, 29. Hac in proverbis locutus sum vobis: venit hora, cum jam non in proverbis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. Dicant ei Discipuli

ejus, Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis.

I. SEPTUAGESIMUM septimum Psalmum ab antecedente haudquaquam disjungendum esse Judaei quidam tradiderunt. Atqui praecedens ille Psalmus, juxta Midrasch Psalmorum, querimonia est Israeliticae gentis Sponsae ad Deum Sponsum; quorum uterque in Cantico Canticorum exhibetur. Sponsum vero hunc Messiam esse fatentur iidem Ebraei, proindeque consequens est eam *משיח*, quam ex septuagesimo septimo Psalmo hic affert Matthaeus, totumque adeo Psalmum, juxta Ebraeorum doctrinam ad Messiam referri.

Septuagesimus septimus Psalmus ad Messiam jure refertur, ex doctrina Ebraeorum.

CAPUT XXXVIII.

Sermonum Jesu vis & efficacia.

ISA. 11. 4. Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.
 Isa. 49. 2. Posuit os meum quasi gladium acutum.

APOC. 1. 16. De ore ejus gladius utraque parte acutus exibit. Et 2. 12, 16.
 Apoc. 19. 15, 21. Et de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percussat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea Et ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.

CAPUT XXXIX.

Jesus miranda facinora edit, & omnis generis languores sanat.

PSALM. 4. 4. Et scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum.

Psalm. 102. 3. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis; qui sanat omnes infirmitates tuas.

Isa. 42. 6, 7. Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum, & educeres de conclusione vincitum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 53. 4. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.

Isa. 61. 1, & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clavis apertionem; ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro: ut consolarer omnes lugentes: ut ponerem lugentibus Ston, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mororis.

Ezech. 14. 15, 16. Ego pascam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus. Quod perierat, requiram; & quod abjectum erat, reducam; & quod contractum fuerat, alligabo; & quod infirmum fuerat, consolidabo; & quod pingue & forte, custodiam.

MATTH. 4. 23, 24. Et circumibat Jesus totam Galilaam, docens in Synagogis eorum, & predicans Evangelium regni, & sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus & tormentis comprehensis, & qui Dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos. Et Matth. 9. 20, & seq. & 9. 35. & 11. 20. & 15. 22, & seq. & 21. 15. Marc. 1. 32, & seq. & 5. 2, & seq. & 6. 5. & 7. 25, & seq. & 7. 32, & seq. Luc. 4. 33, & seq. & 4. 40, 41. & 5. 18, & seq. & 8. 2, 27, & seq. & 9. 38, & seq. & 11. 14, & seq. & 13. 11, & seq. & 14. 2, & seq. Joh. 2. 1, & seq. & 4. 46, & seq. & 5. 5, & seq. & 6. 2. & scilicet in Evangelio.

Matth. 8. 16, 17. Vespere autem facto obtulerunt ei multos Dæmonia habentes, & eiciebat spiritus verbo, & omnes male habentes curavit: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit, & agrotationes nostras portavit.

Luc. 4. 17, & seq. Et traditus est illi liber Isaiæ propheta. Et ubi revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, predicare captivis remissionem, & caecis visum, dimittere contractos in remissionem, predicare annum Domini acceptum, & diem re-

tributionis. Et cum plicisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in Synagoga oculi erant intuentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris.

Luc. 6. 18, 19. Qui vexabantur à Spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba querebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et Luc. 7. 21. & 8. 43, & seq. & 19. 37.

Joh. 2. 11. Hoc fecit initium signorum Jeshu in Cana Galilæe.

Joh. 2. 23. Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quæ faciebat.

Joh. 3. 1, 2. Erat autem homo ex Phariseis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jeshum nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister, nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

Joh. 6. 2. Sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur.

Joh. 7. 31. De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant, Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?

Joh. 11. 47. Collegerunt ergo Pontifices & Pharisei concilium, & dicebant, Quid faciemus, quia hic homo multa signa facit?

Joh. 12. 37, 38. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiæ Propheta impleteretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini, cui revelatum est?

Joh. 20. 30. Multa quidem & alia signa fecit Jeshus in conspectu Discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.

Act. 2. 22, 23. Viri Israëlites, audite verba hæc, Jeshum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis intermissis.

I. Miracula à Jeshu perpetrata fuisse fatentur Judæi; II. & Ethnici, ac Muhammedani. III. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum, quo Jeshum volunt ad edenda miracula magicis artibus usum fuisse; IV. & de Magia librum scripsisse. V. Secundum argumentum, quo Jeshum volunt pronuntiatione nominis divini miracula edidisse. VI. Tertium argumentum. Miracula Vespasiano & Hadriano afficta expenduntur.

Miracula à Jeshu perpetrata fuisse fatentur Judæi;
Math. 11. 24.
& 9. 14.
Joh. 5. 10, 16.
Tertull. adv.
Jud. cap. 9.
Joseph. Antiq.

I. **M**IRACULA Jeshum edidisse, inter Judæos confessæ res est. Ac ne iis quidem temporibus, quibus inter eos versabatur Jeshus, & prodigia edebat, rem infitiabantur: sed vel magicis artibus fieri hæc causabantur, cum dicerent, Hic non ejicit Demones, nisi in Beelzebub principe Demoniorum, ut est apud Matthæum: vel id querebantur fieri die sabbathi, ut refert Johannes. Hæc operatum Christum nec vos dissitemini, ait Judæis Tertullianus de miraculis Jeshu, ut pote qui dicebatur, quod propter opera eum non lapidaretis, sed quoniam ista sabbathis faciebat. Mirabilium operum editorum fuisse Jeshum disertis verbis scripsit quoque Josephus. In libro Thalmudico Avo-

da Zara, & in Midraſch Coheleth, aliſque veterum Ebraeorum libris, vim veneni per nomen Jeſu reſpreſſam fuiſſe traditur, quod & futurum Jeſus prædixerat. Nominis ejuſdem invocatione Dæmones expellere tentabant circumforanei quidam Judæi Exorciftæ, Paulum ſalutari hac arte morbos ſanantem, & impuros Spiritus abiſgentem imitari conantes. Quod filiis Scevæ Principis Sacerdotum infeliciter ceſſit, cum male multaret eos Dæmon, atque his verbis inceſſeret: *Jeſum novi, & Paulum ſcio; vos autem qui eſtis?* quod in Adis memorat Lucas. Narrant Evangeliftæ, Diſcipulis Johannis Jeſum interrogantibus, eſſetne ipſe Meſſias à Judæis expectatus, reſpondiſſe illum: *Euntes renuntiate Johanni quæ audiviſtis & vidiviſtis: cæci videant, claudi ambulent, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt.* Quod tantumdem erat, ac ſi Meſſiam ſe eſſe dixiſſet; cum ex factis à ſe miraculis, quivis eum poſſet agnoſcere. Quamobrem contumaciam eorum alibi damnat, qui tot perſpectis prodigiis, nihil de pertinacia ſua remittebant: *ſi opera non feciſſem in eis, quæ nemo aliſus fecit, peccatum non haberent.* Atqui maxima patrandorum prodigiorum facultate præditum fore Meſſiam, ac Moſe longe ſuperiorem, ab iuſdem Thalmudiſtis & Midraſch Coheleth traditum eſt. Revocaturum quoque eumdem mortuos ad vitam ſcripſit R. Levi ben Gerſon. Quæ cum à Domino Jeſu præſtita iudem ſentiant, hoc certe ſigno, quod illuſtriſſimum eſt, Meſſiam hunc eſſe vel palam fateri, vel ſuſpicari ſaltem debuerunt.

II. Ad Ethnicos etiam mirandorum Jeſu facinorum fama pervasiſt. Relata ea fuiſſe in publico Pilati Commentariis teſtificatur Juſtinus in Apologia ſecunda, ad eoſque illic & alibi provocat: quod non feciſſet utique, Chriſtianorum cauſam apud Imperatores agens, niſi re explorata. Julianus Apoſtata nihil præclarum geſiſſe Jeſum ait, ei *μη τις οἰσῆται, ὅτις κωλύει, ἢ πωροῦς ἰατρῶν, ἢ δαίμονων ἢ ἐφοροῦν ἐν βῆθ-σάϊδα, ἢ ἐν βῆθ-βανία, ἅτις νεκρῶν, ἢ μωροῦν ἔργων εἴ.* Niſi quis exiſtimat, ſanariſſe claudos & cæcos aliquos, & Dæmone correptos adhibitis obreſtationibus liberaſſe in viculis Bethſaida & Bethania, maxima opera eſſe. Quod mihi ſtolidiſſime dictum videtur: quaſi nihil magnum aut memorabile ſit, quam quod magnis ſumtibus, & in magna hominum frequentia adminiſtratur, pluſque admirabilitatis inſit acutis ingenioſorum hominum repertis, aut magnificis Regum molitionibus, vel exercitiſus comparandis, urbibus vel extruendis vel expugnandis, gentibus vel regendis vel domandis, quæ omnia ſunt intra nature, artiſque fines, & ab hominum induſtria & ingenio proficiſcuntur, quam iis quæ nature ſuperant vires, quæ ſupra humanum captum poſita ſunt, & peculiari Dei nutu, certoque conſilio geruntur: quæ vere maxima & miranda opera ſunt. Longe itaque majoris potentia eſt mortuo vitam reſtituiſſe, quam vel Egyptiacas ædificariſſe Pyramides, vel torum orbem ſubegitſſe armis, & in ſuas leges coëgiſſe. Hæc ab hominibus fieri poſſunt, iſtud à Deo ſolo. Muhammedani vero non ſolum prodigiis à Chriſto Jeſu perpetratis adjungunt fidem; ſed pleraque etiam ipſi aſſingunt in Alcorano, quæ vel ex incertis audicionibus, vel quod potius reor ex apocryphis libris à fœneo ipſorum Propheta hauſta ſunt.

III. Atenim quam Jeſu conceſſerunt virtutem *δυναμίον* Judæi, in dedecus & ignominiam trahere conantur, Patrum ſuorum ſecuti veſtigia, qui Jeſu ipſi in os obijciebant, ut dixi, in Beelzebub Dæmonum Principe Dæmones ipſum expellere. Magum ergo fuiſſe cauſantur, *Clandestiſtis artibus omnia illa perſeciſſe, Egyptiorum ex adytis Angelorum potentium nomina & remotas furatum eſſe diſciplinās.* Verba ſunt Arnobii idem hoc argumentum tractantis: Quamquam nec ab omnibus Judæorum Magiſtris damnatur ea ars, quam Cabalæ genus eſſe volunt. Cabalam præcticam appellent, qua nec ſe uſum diſſitetur R. Moſes ben Nachman. In eliciendis autem dictionum ac elementorum ſacræ Scripturæ occultis quibuſdam virtutibus conſiſtit omne hoc, qualecumque eſt, artiſcium. Quin & ex his Jeſu apud Matthæum verbis: *Tum ſi quis vobis dixerit, Ecce hic eſt Chriſtus, aut illic; nolite credere. Surgent enim Pſeudochriſti & Pſeudopropheta, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, ſi fieri poſſit, etiam electi: ecce prædixi vobis;* Judæus quidam apud Celſum colligebat ultro confeſſum eſſe Chriſtum Jeſum ſe præſtigiatores eſſe, Pſeudochriſtum, & Pſeudopropheta: quippe qui iuſdem uteretur artibus, quibus qui utuntur, jure exiſtimantur præſtigiatores, Pſeudochriſti, & Pſeudopropheta. Egregie vero calumniam hanc depellit Origenes; oſtenditque hoc monitu Diſcipulos ſuos præmuniiſſe Chriſtum, adverſus eorum fraudes, qui incantationibus & præſtigiis ſibi Chriſti nomen arrogare vellent. Tantum vero abeſt, ut prodigiorum editores damnaverit Chriſtus, ut potius miraculorum perpetratorum facultatem Diſcipulis ſuis pollicetur. *ſigna autem, inquit, eos qui crediderint hac ſequentur: in nomine meo Dæmonia ejicient, linguas loquentur novus, ſerpentes tollent, & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit, ſaper*

libr. 18. cap. 4.

Act. 19. 15.

Math. 11. 7. & ſeq. Luc. 7. 18. & ſeq.

Joh. 15. 24.

& Ethnici ac Muhammedani.

Julian, apud Cyril. libr. 6. adv. Jul.

Reſeñantur argumenta Adverſariorum.

Primum argumentum, quo Jeſum volunt ad edenda miracula magicis artibus uſum fuiſſe;

Arnob. libr. 1. Math. 24. 23.

Celſ. apud Or. contr. Celſ. l. 1.

Marc. 16. 17. 18.

idit
oga
tem
hac

viti
vba
exi
& 8.

Je.

s in
jus

ſau,
Etic
bbi,
enim
ſue.

igna,
s qui

dide.
s ve
s que

s &
facie

a fe
ut ſer
lixit,
bra.

ſigna
vum,

s ver
vobi
gitiſ
medi
vtere

nici,
mum
uſum
s quo
reum

s qui
lebat,
t, Hic
n: vel
es vos
propter
edito.
s Avo.

agros manus imponent, & bene habebunt. Non ergo portentificam vim averfatur Christus, qua pollebat ipse, & fore spondebat ut Discipuli quoque sui pollerent: at eam qua futurum sciebat, ut ad munus suum ac titulos usurpandos impiolium homines abuterentur. Eam, inquam, probabat, quam ad conciliandos sibi hominum animos suis quandoque largitur Deus, quæque reformandis in melius hominum moribus adhibetur; eam repudiabat, quæ in hominum perniciem, & divini cultus corruptionem, Dæmonem auctorem habet. Eam denique jubebat admitti, quæ Mosaicæ similibus esset; eam respui, quæ Ægyptiarum incantationum.

de Magia
librum scri-
psisse.

August. libr. 1.
De consensu
Evangel. cap. 9,
& seq.

Matth. 12. 29,
26.

Act. 19. 19.

Dionys. apud
Euseb. Hist.
libr. 7. cap. 10.

Const. apud
Euseb. De vit.
Const. libr. 2.
cap. 50.

Act. 11. 28. &
21. 9. 10. & 21.
17. 18.

Joel 1. 28, 29.

Iren. libr. 2.
cap. 17.

Secundum
argumentū,
quod Jesum
voluit pronun-
tiatione nomi-
nis divini
miracula edic-
disse.

IV. Impietatem suam alio mendacio cumularunt Christiani nominis hostes, supposito sub Jesu nomine libro magicas artes complexo, quibus eum miracula fecisse volunt. Verum inscite in fallaciam ingressi sunt, cum Petro & Paulo inscriptum à Jesu opus sinxerunt. Nam hos, præ reliquis, Christi Discipulos Magiæ insimulant: uti factum ab Hierocle, in libro cui titulus, Φιλαλήτης, quem refellit Eusebius. Quasi Jesu familiaris fuerit Paulus, qui aliquanto post Jesu mortem in Christianorum castra transit. Adversus conditores figmenti hujus vehementer excandescit Augustinus, libro primo De consensu Evangelistarum; quæritque cur qui librum hunc legere possunt, in quo portentifica Jesu ars tradita est, eadem quæ ipse patrare miracula non possunt. Quærit præterea, an qui tantum *γοητείας* suis & *πελοουρημασι* vivus mortuusque valuit, iisdem antequam natus esset efficere potuit, ut sancti Prophetæ divino spiritu afflari de se ea prædicerent, quæ opere deinde completa sunt. Quod argumentum alibi quoque urget non segniter. Adde nemini sano persuaderi posse, huic doctrinæ favere Dæmonem, quæ Dæmonis cultum evertit, & idola pestumidat. Quæ ratiocinatione adversus Judæos Christus Jesus utebatur. *Omne, inquit, regnum divisum contra se, desolabitur; & omnis civitas, vel domus divisæ contra se, non stabit. Et si Satanæ Satanam ejicit, adversus se divisus est; quomodo ergo stabit regnum ejus?* Homines præterea ab omni, non actorum solum & verborum, sed cogitationum etiam pravitate revocabat Jesus; ad quam eosdem impellit Dæmon. Docet nos etiam Lucas in Actis, Ephesi Pauli Discipulos, qui fuerant curiosa sectari, contulisse libros, & combussisse coram omnibus. Curiosa hæc, fuerunt magicæ artes, quarum studio infames fuisse Ephesios antiqui scriptores produnt. Memorabile est Porphyrii Christianorum adversarii testimonium, ab Eusebio recitatum libro quinto Præparationis Evangelicæ, quo nullam hominibus opem præstari ait à Diis Ethnicorum, ex quo Jesus coli cæptus est; morbosque vulgo grassari, ejecto jam & profligato Æsculapio, ab hisque Diis. Quamobrem Dionysius Alexandrinus in Epistola ad Hermammone, Christianos esse dicit *ἀνθρώποις καὶ καλύπτει τῶν παμμάχων καὶ βδελυκτῶν ἐπιτοδῶν* Sceleratis & execrabilibus incantationibus adversari & impedimento esse. Tum subjicit: *καὶ γὰρ οἱ καὶ ἵσαν ἱερῶν παρῆτας καὶ ὀρεσμοὶ, καὶ μέγιστον ἐμπνέοντες καὶ φθερόμενοι, δεισιμαδῶσαι τὰς τῶν ἀληθῶν δαιμόνων ἐπιβουλὰς.* Poterant enim, ac etiamnum possunt, si adsint & cernantur, statu solummodo, vel verbo omnes impiorum Dæmonum technas discutere. Narrat quoque Constantinus Imperator, in Edicto ad Provinciales de eorum errore qui plures Deos colunt, Apollinem ex oraculo esse profatum, impedimento sibi esse viros quosdam justos, Christianos videlicet, quominus vera ex tripode prædiceret. Huc adjungendus Oraculum Plutarchus; ex quo discas, paulatim ea conticescere cœpisse, ad Christi usque tempus, quo obmutuerunt; quasi fracta tum penitus Dæmonum vi, silentioque ipsis imposito. Respondebat Julianus ὁ ἀθεῖστος, Prophetas apud Christianos, perinde ut oracula apud Ethnicos defecisse. At falsitatem convincit liber Actorum, in quo & Agabus propheta, & quatuor Philippi Evangelistæ filix prophetides commemorantur, juxta id Joëlis, quod in iisdem Actis descriptum est: *Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filix vestra, & juvenes vestri visiones videbunt, & juvenes vestri somnia somniabunt. Et quidam super servos meos & super ancillas meas, in diebus illis effundam de spiritu meo, & prophetabunt.* Scribit præterea Justinus adversus Tryphonem, ad suam usque ætatem prophetiæ donum in Ecclesia viguisse. Idem tradit Irenæus. Quodque majus est, Scriptorem quidam vetas apud Eusebium libro quinto Historiæ, affirmat, auctore Apostolo, prophetiæ donum ad postremum usque Christi adventum in Ecclesia minime desitutum.

V. Pervulgata est, & ab aliis jam obruta Rabbiorum quorundam de Christo Jesu fabula, quæ nec à nobis sileri debet. Narrant Helena regina temporibus in Hierosolymitano Templo exitisse lapidem, cui olim Arca imponi solita fuerat, in eoque descriptum fuisse שׁוֹמֵר הַפֶּתַח, hoc est, nomen Dei propriis elementis expressum; cujus ea vis erat, ut quicumque illud didicisset, omnium prodigiorum potens esset: veritos ergo Sapientes ne quis ea facultate abuteretur, canes æreos portæ custodes apposuisse; qui hac arte fuerant fabricati, ut si quis memoriæ mandato nomine

pararet exire, magnis eorum territus latratibus sacri nominis oblivisceretur: horum igitur gnarum Jesum descripsisse nomen in membrana, eamque vulnere deinde facto cruri insuisse: sicque egressum Templo, membrana extracta oblitum nomen iterum didicisse, & ejus ope tot deinde prodigialis virtutis opera edidisse. Placet enimvero hæc Judæorum confessio, non præstigijs, aut incantationibus, non Dæmonum ope, sed divini nominis virtute miracula Jesum patrasse. Verum æquem nobis narrationis hujus testem dabunt? quis lapidis hujus, & descripti in eo divini nominis? quis canum ænoorum latrantium? an Libros sacros? an Josephum, qui Templum, & quidquid Templo memoratu dignum inerat, accurate recensuit? minime sane. Quis sacri nominis saxo insculpendi auctor fuit? an Salomon? quæso cur Salomon, aut quicumque rei artifex fuit, arte ipsæ sua usus non est, & nullis miraculis inclaruit? cur non Sapientes ipsi canum æreorum fabricatores, *Συναγωγῶν* virtute, in gentis suæ salutem, Urbisque ac Templi tutelam usi sunt? Helenam illam, qua regnante id contigisse ferunt, Adiabænorum reginam fuisse sciendum est, Monobazi uxorem, Izata matrem, quæ suscepta Judæorum religione venit Hierosolyma, maximisque beneficiis affecta gente, & clarissimis in regione excitatis monumentis, perpetuam apud eos nominis sui memoriam reliquit. Cum autem post Agrippæ regis obitum, vel ipsædem circiter temporibus sacros Judæorum ritus sequi instituerit, ac deinde etiam Hierosolymam sit profecta, facile intelligitur Claudio imperante hæc evenisse, quod optime vidit R. Azarias in Meor enajim, proindeque insignem esse Rabbiorum *אישוריהו*, qui horum temporum æqualem Jesum faciunt. Quo etiam commenti hujus vanitas deprehenditur.

VI. Postremo ad extenuanda Christi Jesu prodigia, alia afferuntur ab Ethnicis, aut impijs edita: de quibus univèrse dici potest, vel conficta esse & commentitia, vel magica arte, ac præstigijs facta. Mirifica illa quidem Vespasiani opera, quibus cæco cuidam visum restituisse, & alium manu ægrum sanasse fertur, à subdolis Ægyptiorum artibus videntur profecta, inter quos acta res est. Fama acceperant illi, fortasse à Judæis, quorum multitudo ingens erat Alexandria, Josephum sacra quædam oracula Vespasiano accommodasse, quemadmodum alibi diximus, quæ in Judæorum Messiam conveniebant. His ne quid in adulatoria arte concederent Ægyptii, Deum facere, divinæ virtutis opera ipsi affingendo, voluerunt, quem Judæi Messiam fecerant. Cum ergo inaudissent Jesum, qui Messias habebatur à plerisque, cæcum illito oculis sputo sanasse, & claudos ac debiles morbo liberasse, duos in eum cultum subornant, quasi ille manu, hic oculis captus esset. Tabe oculorum notum hunc fuisse scribit Tacitus: quibus notum? an Vespasiani comitibus recens illuc appulsis? haudquaquam certe, sed Ægyptiis commenti artificibus, qui falso id testificabantur. *Vespasianus primo irrideat, aspernari: verba sunt Taciti; quippe fraudem & palpum sentiens: tandem vocibus adulantium in spem induci; medicis præsertim rem fieri posse suadentibus, quippe doli fortasse conscis; cum dicerent Huic non esse exesam vim luminis, & redituram, si pellerentur obstantia: illi elapsos in prævarum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Agnoscis, Lector, simulatos morbos, quales illi sunt mendicorum æriscatorum, qui ad movendam misericordiam ægrorum habitu sese componunt. Re intellecta Vespasianus falsis morbis falsam medicinam adhibuit, alterius calcata manu, insputatis alterius oculis. Ergo mirabile non est, quod addit Tacitus: Utrumque qui interfuerit nunc quoque memorant, postquam nullum mendaciorum pretium.* Rem geri visam fuisse non negamus, gestam fuisse negamus. Alium præterea dolum Imperatori instruxerunt: Serapeum adeunti visum pone tergum adesse Basilides, unus è primoribus Ægyptiorum, qui tunc morbo implicitus octoginta millium itinere aberat. Nempe hominem aliquem corporis filo Basilidis consimilem in sanum clam inductum Imperatori admovent, ut ex Basilidis nomine regni omen caperet, visumque statim subducunt. At de Christo Jesu similes strophas, fucosque suspicari non possumus: nam quis viro tenui & obscuro ad fraudem, mimumque subservire in animum induxisset? quis fallaciæ fructus? quam facile à magistratibus suspiciosus, ac invidis, & Jesum exosis fraus omnis relecta fuisset? an in hominibus valetudinis incertæ ac dubiæ? an in cæcis, quibus non exesa esset vis luminis? imo, in eo quem captum esse oculis ab ipso ortu parentes, vicini, populus universus sciebat, in mortuo jam fœtente. Igitur non Judæi, non Ethnicis miraculis Jesu fidem derogare audent.

Simili arte febrilaborantem Hadrianum, & vitæ peritum, ac manus sibi inferre volentem aggressus est Antoninus: mulierem induxit, quæ in somnis monitam se diceret brevi convaliturum Hadrianum, atque id Imperatori renuntiare jussam; quod cum non fecisset, esse cæcatam, iterum deinde jussam esse eadem facere, & genua ipsius osculari; quod si fecisset, visum esse recepturam; paruit demum illa, & oculos aqua, quæ in fano erat, ablutos recepisse se finxit. Subornavit Antoninus & Pannonium

*Tertium argumentum.
Miracula
Vespasiano &
Hadriano
afficta expendantur.*

*Tacit. Hist.
lib. 4. c. 2.*

Spart. Hadr.
cap. 25.

Plut. Pyrrho.

quemdam, cœcum natum, qui febrientem Hadrianum tangeret; quo facto sanatum utrumque. His commemoratis subjicit Spartianus: *Quamvis Marius Maximus hac per simulationem facta commemoret. Quibus opportune monemur, quid de suppositiciis his Hadriani miraculis æstimare debeamus. Quid quod & hominum quorundam ea est invocatio, seu potius idoneitas, ut certos aliquos morbos contactu sanare possint: quale est quod de Hiberno quodam & literis & sermone multorum nuper ad nos ex Anglia perlatum est: & quod de Pyrrho narrat Plutarchus, ἀλλυγιῶν ἄρας sanasse, pede dextro visceribus supinorum leviter impresso. At non certos aliquos, verum omnis generis languores Jesus Dominus sanavit.*

CAPUT XL.

Jesus cœcis visum restituit.

PSALM. 145. 8. Dominus illuminat cœcos.
Ila. 29. 18. Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cœcorum videbunt.

Ila. 35. 4, 5. Deus ipse veniet, & salvabit vos: tunc aperientur oculi cœcorum.

Ila. 42. 6, 7. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cœcorum.

Ila. 42. 16, & seq. Et ducam cœcos in viam quam nesciunt, & in semitis quas ignoraverunt ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta.
Sardi audite, & cœci intuemini ad videndum.

MATTH. 9. 7, & seq. Et transiit inde Jesus, secuti sunt cum duo cœci, clamantes & dicentes, Misereere nostri, fili David. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cœci: & dicit eis Jesus, Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei, Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum. Et Matth. 20. 30. Marc. 10. 46, & seq. Luc. 18. 35, & seq.

Matth. 11. 4, 5. Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audistis & vidistis: cœci vident. Et Luc. 7. 18, & seq.

Matth. 12. 22. Tunc oblatum est ei demonium habens, cœcus & mutus, & curavit eum, ita ut loqueretur & videret. Et Luc. 11. 4.

Matth. 15. 30, 31. Et accesserunt ad eum turbae multae, habentes secum mutos, cœcos, claudos, debiles, & alios multos; & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos: ita ut turbae mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cœcos videntes.

Matth. 21. 14. Et accesserunt ad eum cœci & claudi in Templo, & sanavit eos.

Marc. 8. 22, & seq. Et veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cœcum, & rogabant eum ut illum tangeret; & apprehensa manu cœci eduxit eum extra vicum; & expuens in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret: & aspiciens ait, Video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus, & cepit videre: & restitutus est, ita ut clare videret omnia.

Luc. 4. 17, & seq. Et traditus est illi liber Isaiæ propheta: & ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, predicare captivis remissionem, & cœcis visum. Cepit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.

Luc. 7. 21. In ipsa autem hora multos curavit à languoribus, & plagis, & spiritibus malis & cœcis multis donavit visum.

Joh. 9. 6, 7. Hæc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex spuo, & linit in-

tum super oculos ejus, & dixit ei, Vade & lava in natatoria Siloë (quod interpretatur Missus.) Abiit ergo, & lavit, & venit videns.

Joh. 10. 21. Alii dicebant, Hac verba non sunt Daemonium habentis. Numquid Daemonium potest cæcorum oculos aperire?

Joh. 11. 37. Quidam autem ex ipsis dixerunt, Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?

CAPUT XLII.

Jesus surdorum aures aperit.

ISA. 29. 18. Et audient in die illa surdi verba Libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt.

ISA. 35. 4, 5. Dens ipse veniet, & salvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt.

ISA. 42. 18. Surdi audite, & cæci intromini ad videndum.

MATTH. 11. 4, 5. Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audistis & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt. Et Luc. 7. 22.

Marc. 7. 32, & seq. Et adducunt ei surdum mutum, & deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus: & expuens tetigit linguam ejus; & suspiciens in cælum ingemuit, & ait illi, Ephphetha, quod est Adaperire: & statim aperta sunt aures ejus, & solutum est vinculum lingue ejus, & loquebatur recte.

Marc. 9. 24. Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritus immundo, dicens illi, Surde & mute spiritus, ego precipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introëas in eum: & exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo.

CAPUT XLIII.

Jesus mutorum linguam solvit.

SAP. 10. 21. Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.

ISA. 35. 4, 6. Dens ipse veniet, & salvabit vos: Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

MATTH. 9. 32, 33. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, demonium habentem, & ejecto demonio locutus est mutus.

Et Luc. 11. 14.

Matth. 12. 22. Tunc oblatus est ei demonium habens, cæcus, & mutus; & curavit eum, ita ut loqueretur & videret.

Matth. 15. 30, 31. Et accesserunt ad eum turba multa habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos; ita ut turba mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.

Marc. 7. 32, & seq. Et adducunt ei surdum & mutum, & deprecabantur eum, ut imponat ei manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus, & expuens tetigit linguam ejus, & suspiciens in cælum ingemuit, & ait illi, Ephphetha, quod est Adaperire: & statim aperta sunt aures ejus.

Hhh

PROPOSITIO IX.

ejus, & solum est vinculum lingua ejus, & loquebatur recte.

Marc. 9. 24, 25. Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi, Surge & mune spiritus, ego precipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et exclamans, & multum discernens eum, exiit ab eo.

CAPUT XLIII.

Jesús claudos sanat.

ISA. 35. 4, 6. Deus ipse veniet, & salvabit vos Tunc saliet sicut cervus claudus.

MATTH. 11. 4, 5. Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quae audistis & vidistis: caeci vident, claudi ambulantes. Et Luc. 7. 22.

Matth. 15. 30, 31. Et accesserunt ad eum turba multe, habentes secum mutos, cecos, claudos, debiles, & alios multos, & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos: ita ut turba mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cecos videntes.

Matth. 21. 14. Et accesserunt ad eum caeci & claudi in Templo, & sanavit eos.

CAPUT XLIV.

Jesús debiles sanat.

ISA. 35. 3, 4. Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate Deus ipse veniet, & salvabit vos.

MATTH. 4. 24. Obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus, & tormentis comprehensos, qui Demonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos.

Matth. 8. 5, & seq. Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio rogans & dicens, Domine, puer meus jacet in domo Paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Jesus, Ego veniam, & curabo eum Et dixit Jesus Centurioni, Vade, & sicut credidisti fiat tibi: & sanatus est puer in illa hora.

Matth. 9. 2, & seq. Et ecce offerebant eum Paralyticum jacentem in lecto tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit & abiit in domum suam. Et Marc. 2. 3, & seq. Luc. 5. 18, & seq.

Joh. 5. 5, & seq. Erat autem quidam homo ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate sua Dicit ei Jesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula: & statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat.

CAPUT XLV.

Jesús mortuos revocat ad vitam.

PSALM. 102. 2, & seq. Benedic anima | MATTH. 9. 18, & seq. Ecce Princeps

mea Domino, & noli oblivisci omnes retributiones ejus; qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de merito vitam tuam.

Ita. 26. 19. Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent: expergiscimini, & laudate qui habitatis in pulvere.

unus accessit, & adorabat eum dicens, Domine, filia mea modo defuncta est; sed veni, impone manum tuam super eam, & vivet. Et cum ejecta esset turba, intravit, & tenuit manum ejus, & surrexit puella. Et Marc. 5. 22, & seq. Luc. 8. 41, & seq.

Matth. 11. 4, 5. Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni que audistis & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt. Et Luc. 7. 18, & seq.

Luc. 7. 12, & seq. Cum autem appropinquaret porta civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris sue. & accessit, & tetigit loculum. & ait, Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cepit loqui; & dedit illum matri sue.

Joh. 11. 43, 44. Hæc cum dixisset, voce magna clamavit, Lazare, veni foras. Et statim prodit qui fuerat mortuus.

CAPUT XLVI.

Jesus esurientes cibo reficit.

1. REG. 2. 5. Famelici saturati sunt, donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est.

Psal. 21. 27. Edent pauperes, & saturabuntur.

Psal. 32. 18, 19. Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia ejus: ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.

Psal. 36. 18, 19. Novit Dominus dies immaculatum, & hereditas eorum in æternum erit: non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur.

Psal. 106. 4, & seq. Erraverunt in solitudine in inagnoso, viam civitatis habitaculi non invenerunt; esurientes & sitientes, anima eorum in ipsis defecit. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eripuit eos.

Psal. 131. 15. Pauperes ejus saturabo panibus.

Psal. 145. 7. Qui custodit veritatem in seculum, facit iudicium injuriam patientibus, dat escam esurientibus.

Prov. 10. 3. Non affliget Dominus fame animam justæ.

Ita. 23. 18. His qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio ejus, ut manducet in saturitatem.

Ita. 49. 8, & seq. Hæc dicit Dominus. Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceret his qui vincit sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini: super vias pascentur, & in omnibus planis pascentur eorum: non esurient,

MATTH. 14. 15, & seq. Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes, Desertus est locus, & hora jam præterit: dimitte turbas, ut euntes in castella emant sibi escas. Jesus autem dixit eis, Non habent necesse ire, date illis vos manducare. Responderunt ei, Non habemus hic nisi quinque panes, & duos pisces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc. Et cum jussisset turbam discumbere super fœnum, accepit quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in caelum benedixit, & fregit, & dedit Discipulis panes, Discipuli autem turbis. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis. Et Marc. 6. 35, & seq. Luc. 9. 12, & seq. Joh. 6. 5, & seq. & 6. 26, & seq.

Matth. 15. 32, & seq. Jesus autem convocatis Discipulis suis dixit, Misereor turbe, quia triduo jam perseverant mecum, & non habent quod manducet, & dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Et dicant ei Discipuli, Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? Et ait illis Jesus, Quot habetis panes? At illi dixerunt, Septem, & paucos pisciculos. Et præcepit turbe, ut discumberent super terram. Et accipiens septem panes, & pisces, & gratias agens fregit, & dedit Discipulis suis, & Discipuli dederunt populo. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra par-

neque sitient.

Ila. 65. 13. Propter hoc hac dicit Dominus Deus, Ecce servi mei comedent, & vos esurietis.

Jerem. 21. 25. Omnem animam esurientem saturavi,

Joël 2. 23, 26. Et filii Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitia Et comedetis vestros, & saturabimini, & laudabitis nomen Domini Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum.

vulos & mulieres. Et Marc. 8. 1, & seq.

Luc. 1. 53. Esurientes implevit bonis.

Joh. 6. 32, & seq. Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus dat vobis panem de caelo verum. Panis enim Dei est qui de caelo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vitae, qui venit ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet unquam. Ego sum panis vitae. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de caelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum; & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Vide & reliquum caput.

Apoc. 7. 15, 16. Ideo sunt ante thronum Dei, & serviunt ei die ac nocte in Templo ejus: & qui sedet in throno, habitabit super illos; non esurient, neque sitient amplius.

CAPUT XLVII.

Apostolos, Discipulos, & sectatores de gente Judaica Jesus deligit, & ad se vocat; à quibus deinde propagata est Christiana religio. Delectus & vocatio quæ fit per Jesum, initium est salutis.

PSALM. 67. 27, 28. In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israël. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. Principes Juda duces eorum: principes Zabulon, principes Nephthali.

Ila. 1. 9. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissimus, & quasi Gomorrha similes essemus.

Ila. 4. 2, 3. In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terra sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israël. Et erit, omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem.

Ila. 9. 1. Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilæa gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.

Ila. 10. 20, & seq. Et erit in die illa, non adjiciet residuum Israël, & hi qui fugerint de domo Jacob, inniti super eo qui percussit eos; sed innitetur super Dominum sanctum Israël in veritate. Reliquia convertentur: reliquie, inquam, Jacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israël, quasi arena maris, reliquia convertentur ex eo: consummatio abbreviata inundavit iustitiam. Consum-

MATTH. 4. 18, & seq. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilæa, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piscatores) & ait illis, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. Et procedens inde vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, & Johannem fratrem ejus, in navi cum Zebedæo patre eorum, resicientes retia sua, & vocavit eos. Illi autem statim relictis retibus & patre, secuti sunt eum. Et Matth. 9. 9. Marc. 1. 16, & seq. & 2. 14. Luc. 5. 2, & seq. Joh. 1. 37, & seq.

Matth. 10. 1, & seq. Et convocatis duodecim Discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. Hos duodecim misit Jesus, precipiens eis dicens, In viam gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis, sed potius ite ad oves, qua perierunt domus Israël. Euntes autem predicatæ eorum. Quia appropinquavit regnum caelorum.

Marc. 3. 13, & seq. Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse, & venerunt ad eum. Et fecit ut essent duodecim cum illo, & ut mitteret eos predicare. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & ejiciendæ Dæmonia. Et Marc. 6. 7. Luc. 6. 13. & 9.

mationem enim & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terre.

Isa. 17. 4, & seq. Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis ejus marcescet. Et erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium ejus spicas leget, & erit sicut querens spicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio olea duarum vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus, dicit Dominus Deus Israël. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi ejus ad sanctum Israël respicient, & non inclinabitur ad altaria que fecerunt manus ejus.

Isa. 28. 5. In die illa erit Dominus exercituum corona glorie, & sertum exultationis residuo populi sui.

Isa. 37. 31, 32. Et mittet id quod salvatum fuerit de domo Juda, & quod reliquum est, radicem deorsum, & faciet fructum sursum: quia de Jerusalem exibunt reliquia, & salvatio de monte Sion. Zelus Domini exercituum faciet illud.

Isa. 65. 8, 9. Hac dicit Dominus, Quomodo si inveniat granum in botro, & dicatur, Ne dissipet illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. Et educam de Jacob semen, & de Juda possidentem montes meos: & hereditabunt eam electi mei, & servi mei habitabunt ibi.

Jerem. 3. 14, 15. Convertimini, filii reverentes, dicit Dominus, quia ego vir vester: & assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina: cumque multiplicati fueritis & creveritis in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra.

Jerem. 16. 16. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos (Israëlitas): & post hac mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cavernis petrarum.

Mich. 2. 12. Congregatione congregabo Jacob totum te: in unum conducam reliquias Israël, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum: tumultuabuntur à multitudine hominum.

Mich. 5. 2, & seq. Es tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus aternitatis. Propter hoc dabit eos usque ad tempus in quo parturiens parturiet, & reliquia fratrum ejus convertentur ad filios Israël. Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui, & convertentur, quia nunc magnificabitur usque ad terminos

1, & seq.

Rom. 9. 27. Isaias clamat pro Israël, Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arena maris, reliquie salvæ fient: verbum enim consummans & abbrevians in aequitate, quia verbum breviatum faciet Dominus super terram; & sicut prædixit Isaias, Nisi Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuisset.

Rom. 11. 1, & seq. Dico ergo, Numquid Deus repulit populum suum? absit: nam & ego Israëlita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præcivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deum ad-versum Israël? Domine, Prophetas tuos, occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & querunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore, reliquia secundum electionem gratia salvæ facta sunt.

1. Cor. 1. 26, & seq. Videte enim vocationem, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non gloriaretur omnis caro in conspectu ejus.

Jac. 9. 5. Audite, fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni, quod repro-misit Deus diligentibus se?

Principes vero Zabulon & Nephtholim, reliqui fere Apostoli, qui Galilæa sunt orti, in qua Zabulonitis tribus & Nephthalitis. In eadem sententiam conspirat Isaïas hoc prædicto, quod subjunximus in Parallelismo: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilæa gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbra mortis, lux orta est eis.* Sibi itaque lucem commodant Psaltes & Isaïas, sibi que consentiunt. Qui plura volet, consulat Eusebium libro nono Demonstrationis; item Theodoretum, Hilarium, Augustinum, & Auctorem Expositionis Psalmorum, quæ Hieronymi operibus subnecti solet.

II. Interim hoc etiam obiter adnotare libet, quod in Martini Martini Historia Sinica memini me legere, insignem illum Philosophum Sinensem Confutium septuaginta duos sibi delegisse Discipulos, quorum è numero Duodecim præ cæteris potiori cura instituendos suscepit; sive Ebraicæ Reipublicæ formam secutus, quam Moyses per duodecim tribuum Principes, & septuaginta Senes administrabat; sive jam tum Deo scintillis aliquibus & radiis veritatis animum ejus collustrante, futurum prospiciens, ut Messias, cujus notitiam aliquam ex Librorum sacrorum lectione perceperat, quemadmodum supra monui, ad Moïsis exemplum totidem duces ac magistros Ecclesiæ suæ præficeret.

Confutium Sinensis Philosophus septuaginta duos Discipulos & duodecim in his præcipuos deligit. Martin. Hist. Sinic. libr. 4.

CAPUT XLVIII.

Apostoli Jesu piscatores.

PSALM. 106. 20, 23, 24. *Misti Verbum suum & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo.*

Jerem. 16. 16. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos.*

Ezech. 47. 8, & seq. *Aque iste que egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aque. Et omnis anima vivens, que serpit, quocumque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aque iste, & sanabuntur, & vivent omnia ad que venerit torrens. Et stabunt super illas piscatores, ab Engaddi usque ad Engalim siccatio sagenarum erit: plurima species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimia.*

MATTH. 4. 18. *Ambulans autem Jesus juxta mare Galilæe, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mares erant enim piscatores; & ait illis, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Et Marc. 1. 16, & seq. Luc. 5. 2, & seq.*

Matth. 13. 47, 48. *Iterum simile est regnum calorum sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congreganti: quam cum impleta esset educentes, & secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.*

I. **C**OMMA istud è Psalmo centesimo sexto, non in Messiam solum, sed & in Jesum quoque satis aperte confert R. Isaac Aramæus in Expositionibus libri Numerorum. Nam Verbum Dei ad omnes sanandos missum fuisse dicit, verum ab omnibus non fuisse receptum, sed ab aliquibus tantum tardioris ingenii viris, iisque piscatoribus: qui cum rudes essent & hebetes, veritatem tamen prophetiæ receperunt, & Verbo Dei fidem habuerunt. Quibus Christi Jesu Apostoli manifeste designantur.

Exponitur Psalm. 106. 20, & seq.

CAPUT XLIX.

Paucos numero Jesus deligit.

ISA. 17. 4, & seq. *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis ejus marcescet. Et erit sicut congregans in messe*

MATTH. 9. 37, 38. *Tunc dicit Discipulis suis, Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat*

aginta

hic al. Dominus christia. s. Jesus, tis præ. umbra sit in ad. It, qui segræ. dalefena vi voca. a ille de sum mi. it. Sub. dithalio. oriundi.

terra. Et erit iste pax, cum venerit Assyrius in terram nostram, & quando calcaverit in domibus nostris: & suscitabimus super eum septem pastores, & octo primates homines. . . . Et erunt reliquie Jacob in medio populorum multorum, quasi ros à Domino, & quasi stilla super herbam que non expectat virum, & non prestolatur filios hominum. Et erunt reliquie Jacob in gentibus, in medio populorum multorum, quasi leo in jumentis silvarum, & quasi catulus leonis in gregibus pecorum; qui cum transferit, & conculcaverit, & ceperit, non est qui eruat.

Soph. 3. 12, & seq. Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini. Reliquie Israël non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non inveniatur in ore eorum lingua dolosa. . . . Lauda filia Sion. . . . rex Israël Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicetur Jerusalem, Noli timere, Sion, non dissolvantur manus tua. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit. . . . Nugas, qui à lege recesserant, congregabo, quia ex te erant, ut non ultra habes super eis opprobrium. Ecce ego interficiam omnes qui afflixerunt te in tempore illo, & salvabo claudicantem, & eam que ejecta fuerat, congregabo: & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confessionis eorum.

Zach. 13. 7, & seq. Framea, suscitata super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutite pastorem, & dispergentur oves, convertam manum meam ad parvulos. Et erunt in omni terra, dicit Dominus: partes dua in ea dispergentur, & deficient, & tertia pars relinquetur in ea. Et ducam tertiam partem per ignem, & uram eos sicut writur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum. Ipse vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Dicam, Populus meus es tu: & ipse dicet, Dominus Deus meus.

I. Exponitur Psalm. 67. 27, 28. II. Confutius Sinenfis Philosophus septuaginta duos Discipulos, & duodecim in his præcipuos deligit.

Exponitur
Psalm. 67.
27. 28.

Ad. 7. 57.

1. Cor. 15. 8. 9.
1. Cor. 4. 9.

I. **O**PERÆPRETIUM erit testimonii è Psalmo sexagesimo septimo hic alati prophetica sententiam exponere. In Ecclesijs benedicite Deo Domino de fontibus Israël. Ad laudes Deo concinendas hortatur Propheta Ecclesias Christianorum, qui Israëlitarum sunt propago. Nam ex stirpe Jacobi prodiit Christus Jesus, prodierunt & Apostoli ac Discipuli Christi complures. Ab Israëliticis Prophetis prædicta est Christi *οικουμένη*, ita ut Lex & Testamentum vetus Israëliticum, umbra sit & antecessio, fons etiam & origo Novi Jesu Christi Testamenti. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. Paulum Apostolum hic præsignari manifestum est, qui fuit de tribu Benjamin, & per mentis alienationem à Deo vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei. Dicitur à Propheta Adolescentulus, quemadmodum Adolescentus à Luca in Actis: Et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus. An potius, quod postremus Apostolorum vocatus sit? Sic enim ille de se ad Corinthios: Novissime omnium tanquam abortivo visus est & mihi: ego enim sum minimus Apostolorum. Et alibi: Puto enim quod Deus nos Apostolorum novissimos ostendit. Subjungit Propheta: Principes Juda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthalim. Principes Juda ii sunt, qui fratres Christi appellantur in Evangelio, tribu Juda oriundi.

Principes vero Zabulon & Nephtholim, reliqui fere Apostoli, qui Galilæa sunt orti, in qua Zabulonitis tribus & Nephthalitis. In eadem sententiam conspirat Isaïas hoc prædicto, quod subjunximus in Parallelismo: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilæa gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbra mortis, lux orta est eis.* Sibi itaque lucem commodant Psaltes & Isaïas, sibi que consentiunt. Qui plura volet, consulat Eusebium libro nono Demonstrationis; item Theodoretum, Hilarium, Augustinum, & Auctorem Expositionis Psalmorum, quæ Hieronymi operibus subnecti solet.

II. Interim hoc etiam obiter adnotare libet, quod in Martini Martini Historia Sinica memini me legere, insignem illum Philosophum Sinensem Confutium septuaginta duos sibi delegisse Discipulos, quorum è numero Duodecim præ cæteris potiori cura instituendos suscepit; sive Ebraicæ Reipublicæ formam secutus, quam Moyses per duodecim tribuum Principes, & septuaginta Senes administrabat; sive jam tum Deo scintillis aliquibus & radiis veritatis animum ejus collustrante, futurum prospiciens, ut Messias, cujus notitiam aliquam ex Librorum sacrorum lectione perceperat, quemadmodum supra monui, ad Moïsis exemplum totidem duces ac magistros Ecclesiæ suæ præficeret.

Confutium Sinensis Philosophus septuaginta duos Discipulos & duodecim in his præcipuos deligit. Martin. Hist. Sinic. libr. 4.

CAPUT XLVIII.

Apostoli Jesu piscatores.

PSALM. 106. 20, 23, 24. *Misti Verbum suum & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo.*

Jerem. 16. 16. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos.*

Ezech. 47. 8, & seq. *Aque iste que egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aque. Et omnis anima vivens, que serpit, quocumque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aque iste, & sanabuntur, & vivent omnia ad que venerit torrens. Et stabunt super illas piscatores, ab Engaddi usque ad Engalim siccatio sagenarum erit: plurima species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimia.*

MATTH. 4. 18. *Ambulans autem Jesus juxta mare Galilæe, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mares erant enim piscatores; & ait illis, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Et Marc. 1. 16, & seq. Luc. 5. 2, & seq.*

Matth. 13. 47, 48. *Iterum simile est regnum calorum sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congreganti: quam cum impleta esset educentes, & secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.*

I. **C**OMMA istud è Psalmo centesimo sexto, non in Messiam solum, sed & in Jesum quoque satis aperte confert R. Isaac Aramæus in Expositionibus libri Numerorum. Nam Verbum Dei ad omnes sanandos missum fuisse dicit, verum ab omnibus non fuisse receptum, sed ab aliquibus tantum tardioris ingenii viris, iisque piscatoribus: qui cum rudes essent & hebetes, veritatem tamen prophetiæ receperunt, & Verbo Dei fidem habuerunt. Quibus Christi Jesu Apostoli manifeste designantur.

Exponitur Psalm. 106. 20, & seq.

CAPUT XLIX.

Paucos numero Jesus deligit.

ISA. 17. 4, & seq. *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis ejus marcescet. Et erit sicut congregans in messe*

MATTH. 9. 37, 38. *Tunc dicit Discipulis suis, Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat*

aginta
hic al.
Dominus
Christus
s. Jesus,
eis præ-
sente
in ad-
stet, qui
segrega-
dolefecerit
voca-
a ille de
sum mi-
it. Sub-
tribulatione
ortuandi

quod restiterit, & brachium ejus spicas leget, & erit sicut quarens spicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excessio oleæ duarum vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus: dicit Dominus Deus Israel.

Isa. 24. 13, & seq. Hac erunt in medio terre, in medio populorum: quomodo si pauca oliva, quæ remanserunt, excutiantur ex olea; & racemi, cum fuerit finita vindemia. Hi levabunt vocem suam atque laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, hincient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum; in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terre laudes audivimus, gloriam justi.

Isa. 65. 8, 9. Hac dicit Dominus, Quomodo si inveniatur granum in botro, & dicatur, Ne dissipet illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. Et educam de Jacob semen, & de juda possidentem montes meos, & hereditabunt eum electi mei, & servi mei habitabunt ibi.

Jerem. 3. 14. Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester, & assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion.

Ezech. 12. 15, 16. Et scient quia ego Dominus, quando disperfero illos in gentibus, & disseminavero eos in terris, & relinquam ex eis viros paucos, à gladio, & fame, & pestilentia; ut enarcent omnia scelera eorum in gentibus ad quas ingredientur, & scient quia ego Dominus.

operarios in messem suam. Et Luc. 10. 2.

Matth. 10. 1, 5. Et convocatis duodecim Discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut egerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. Hos duodecim misit Jesus. Et Marc. 3. 13, & seq. & 6. 7. Luc. 9. 1, & seq.

Matth. 20. 16. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Et Matth. 22. 14.

Luc. 6. 33. Et cum dies factus esset, vocavit Discipulos suos: & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit.

CAPUT L.

Apostoli præcones Jesu & nuntii.

PSALM. 18. 5. In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Psal. 147. 4. Qui emittit eloquium suum terra, velociter currit sermo ejus.

Isa. 24. 14. Hi levabunt vocem suam atque laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, hincient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum; in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terre laudes audivimus, gloriam justi.

Isa. 28. 9, & seq. Quem docebit scientiam (Dominus)? & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à matre, aculosos ab uberibus. Quia manda, & remanda; expecta, reexpecta; modicum ibi, modicum ibi. In loquela enim labii, & lingua altera loquetur ad populum istum. Cui dixit, Hac est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium.

Isa. 29. 22, & seq. Propter hoc hæc dicit Dominus ad domum Jacob, qui redemit Abra-

MATTH. 10. 5, & seq. Hos duodecim misit Jesus præcipiens eis, dicens. Euntes predicatæ dicentes, Quia appropinquavit regnum celorum. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, predicatæ super tecta. Et Marc. 3. 14. Luc. 9. 1, 2. & 12. 3.

Matth. 24. 14. Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus. Et Marc. 13. 10.

Matth. 28. 19. Euntes ergo docete omnes gentes.

Marc. 6. 12. Et exeuntes prædicabant, ut patientiam agerent.

Marc. 16. 15, 20. Et dixit eis, Euntes in mundum universum predicatæ Evangelium omni creatura. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Luc. 24. 46, 47. Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis

tertia

ham, Non modo confundetur Jacob, nec modo vultus ejus erubescet: sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum, in medio sui sanctificantes nomen meum, & sanctificabunt sanctum Jacob, & Deum Israel predicabunt, & scient errantes spiritu intellectum, & mustatores discant legem.

Isa. 52. 6, & seq. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & predicantis pacem; annuntiantis bonum, predicantis salutem, dicentis Sion. Regnabit Deus tuus! Vox speculatorum tuorum, levaverunt vocem, simul laudabunt; quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion.

Isa. 66. 19, 20. Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare in Africam & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiant gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres de cunctis gentibus domum Domini.

Nahum 1. 15. Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra Juda festivitates tuas, & redde vota tua: quia non adjiciet ultra ut pertranscat in te Belial: universus interit.

tertia die, & predicari in nomine ejus penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma.

Act. 2. 4. Repleti sunt omnes (Discipuli Jesu) spiritu sancto, & ceperant loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.

Act. 5. 42. Omni autem die non cessabant (Apostoli) in Templo & circa domos, docentes & evangelizantes Christum Jesum.

Act. 8. 5. Philippus autem descendens in civitatem Samaria, predicabat illis Christum.

Act. 9. 20. Et continuo in Synagogis predicabat (Paulus) Jesum, quoniam hic est Filius Dei.

Act. 10. 42. Et praecepit (Jesum) nobis (Apostolis) predicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est, à Deo iudex vivorum & mortuorum. Et Act. 11. 26. & 13. 2, & seq. & 21. 31. & alibi saepe in Actis.

Rom. 1. 8. Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis quia fides vestra annuntiat in universo mundo.

Rom. 10. 14, & seq. Quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient sine predicante? quomodo vero predicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio: Isaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per Verbum Christi. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terre verba eorum.

Rom. 15. 19, & seq. Ita ut ab Jersusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem predicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum edificarem, sed sicut scriptum est, Quibus non est annuntiatum, de eo videbunt; & qui non audierunt, intelligent. Et 1. Cor. 1. 23. & 2. 1. & 9. 14. & 15. 1, 2. & 2. Cor. 1. 19. & 4. 5. & Gal. 2. 2. & 1. Thess. 2. 9. & alibi saepe in Epistolis.

Col. 1. 23. Immobiles à spe Evangelii, quod audistis, quod pradicatum est in universa creatura que sub caelo est; cujus factus sum ego Paulus minister.

1. Joh. 1. 2, 3. Annuntiamus vobis vitam aeternam que erat apud Patrem, & apparuit nobis; quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis.

I. **H**OC è decimo octavo Psalmo testimonium, ut Davidis p̄ncipij à Paulo in Epistola ad Romanos allegorice expositam, non ut *œsp̄p̄nav* in argumentum propositam afferimus. Quod contestato denuntiatum volumus, ne nobis negotium facessant Adversarii, quasi Scripturæ sacre vim inferamus. Disputatur De Psalm. 118. 5.

CAPUT LI.

Apostoli & Discipuli Jesu, rudes & indocti.

PSALM. 93. 8. *Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.*

IIa. 29. 14. *Ideo ecce ego addam, ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi & stupendo: peribit enim sapientia à sapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abscondetur.*

IIa. 32. 4. *Et cor stultorum intelliget scientiam, & lingua balborum velociter loquetur & plane.*

IIa. 33. 18. *Cor tuum meditabitur timorem. Ubi est literatus? ubi legis verba ponderans? ubi doctor parvulorum?*

MATTH. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum.*

Matth. 11. 25. *In illo tempore respondens Jesus dixit, Confiteor tibi, Pater, Domine caeli & terra, quia abscondisti haec à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Et*

LUC. 10. 21.

Joh. 7. 47, & seq. *Responderunt ergo eis Pharisei, Numquid & vos seducti estis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum?*

1. Cor. 1. 17, & seq. *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare, non in sapientia verbi, ut non evocetur crux Christi. Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est; iis autem qui salvi sunt, id est nobis, Dei virtus est. Scriptum est enim, Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquistor hujus seculi? nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognovit Deus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam salvos facere credentes. Quoniam & Judaei signa petunt, & Graeci sapientiam quaerunt; nos autem predicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judaeis atque Graecis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quia stulti sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes.*

1. Cor. 3. 18, 19. *Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat ut sit sapiens: sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Comprebendam sapientes in astutia eorum. Et iterum, Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vana sunt.*

1. Cor. 4. 10. *Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.*

CAPUT LII.

Apostoli & Discipuli Jesu miranda facinora edunt, & omnis generis languores sanant.

PSALM. 67. 36. *Mirabilis Deus in sanctis suis: Deus Israël ipse dabit viritatem &*

MATTH. 10. 1, 5, 8. *Et convocatis duodecim Discipulis suis, dedit illis potestatem*

fortitudinem plebi sua: benedictus Deus.

Ita. 8. 18, 19. Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus in signum & in portentum Israel, à Domino exercituum qui habitat in monte Sion. Et cum dixerint ad vos, Quare à Pythonibus & à divinis, qui strident in incantationibus suis, numquid non populus à Deo suo requirit pro vivis ac mortuis?

Spirituum immundorum, ut eicerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem Hos duodecim misit Jesus, precipiens eis, dicens Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, Demones eijcite. Et Marc. 3. 14, 15. & 6. 7, 13. Luc. 9. 1, & seq.

Marc. 16. 15, 17. Dixit eis Signa eos qui crediderint, hac sequentur; in nomine meo Demonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super agros manus imponent, & bene habebunt Illi autem profecti predicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Luc. 10. 17, & seq. Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes, Domine, etiam Demonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.

Joh. 14. 11, 12. Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera qua ego facio & ipse faciet, & majora horum faciet.

Act. 2. 43. Multa quaque prodigia & signa per Apostolos in Jerusalem fiebant.

Act. 5. 12, & seq. Per manus autem Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe, ita ut in plateas eijcerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis.

Act. 6. 8. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo.

Act. 8. 6, & seq. Intendebant autem turbæ quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes, & videntes signa quæ faciebat. Multi enim eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibant. Multi autem paralytici & claudi curati sunt Tunc Simon & ipse credidit: & cum baptizatus esset, adhaerebat Philippo. Videns etiam signa & virtutes maximas fieri, stupens admirabatur.

Act. 14. 3. Multo igitur tempore demorati sunt fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratia sua, dante signa & prodigia fieri per manus eorum. Et 15. 12. & 19. 11, & seq. Vide etiam Act. 2. 4. & 3. 2, & seq. & 5. 3, & seq. & 9. 32, 36. & 10. 4. 6. & 13. 11. & 16. 18, 26. & 19. 6. & 20. 10. & 28. 6, 8.

Rom. 15. 18, 19. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti.

2. Cor. 12. 12. *Signa tamen Apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, in signis, & prodigiis, & virtutibus.*

Ebr. 2. 3, & seq. *In nos confirmata est (salus) contestante Deo signis, & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus, secundum suam voluntatem*
Ecce ego, & pueri quos dedit mihi Deus.

CAPUT LIII.

Jesús super mare incedit.

JOB 9. 8. *Qui extendit caelos solus, & graditur super fluctus maris.*

MATTH. 14. 25, 26. *Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos super mare. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt. Et Marc. 6. 48, 49. Joh. 6. 19.*

Disputatur
de Job. 9. 8.

I. **N**E huic quidem Jobi *ἰσχύς* è nono capite, *ωεὐπρόνοι* inesse volumus; sed ex ea manifestum peti posse argumentum *ἡς θεοῦ* Christi Jesu. Nam quæ divinæ virtutis opera hic recenset Jobus, ad Deum unum pertinere vult; neque alii præterea cuiquam posse adscribi manifestum est. Unde efficitur eum esse Deum, qui eadem prodigia ediderit. Atqui unum ex illis est, incedere super mare, quod Christus Jesus fecit, & propria quidem virtute, atque idem ut faceret Petrus, effecit; unde sequitur Christum Jesum esse Deum. Adiri velim librum nonum Eusebiana *Ἐκδοτικῶς*, in quo exponuntur verba hæc Jobi, & Christo Domino accomodantur.

CAPUT LIV.

Jesús lux

PSALM. 35. 10. *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.*

Psalm. 118. 105. *Lucerna pedibus meis Verbum tuum, & lumen semitis meis.*

Psalm 131. 17. *Illuc producam cornu David, paravi lucernam Christo meo.*

Sap. 7. 25, 26. *Sapor est enim (Sapientia) virtutis Dei, & emanatio quedam est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incarrit; candor est enim lucis æternæ.*

Isa. 9. 2. *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis.*

Isa. 42. 6. *Et dedi te in fadus populi, in lucem gentium.*

Isa. 49. 6. *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & faces Israël convertendas: ecce dedi te in lucem gentium.*

Isa. 60. 1, & seq. *Surge, illumina, Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria ejus in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui.*

Isa. 60. 19, 20. *Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Luna it-*

MATTH. 4. 13, & seq. *Relicta civitate Nazareth venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthaim, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephthaim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis.*

Matth. 17. 2. *Et respersit facies ejus sicut Sol; vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. Et Marc. 9. 2. Luc. 7. 29.*

Matth. 24. 27. *Sicut enim fulgur exiit ab oriente, & paret usque in occidentem, ita erit & adventus Filii hominis. Et Luc. 17. 24.*

Luc. 1. 78, 79. *Per viscera misericordie Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto: illuminare his qui in tenebris, & in umbrae mortis sedent.*

Luc. 2. 32. *Lumen ad revelationem gentium.*

Joh. 1. 4, & seq. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes: hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc*

Luminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.

Isa. 62. 1. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus ejus, & Saluator ejus ut lampas accendatur.

Dan. 2. 22. Ipse revelat profunda & abscondita, & novit in tenebris constituta: & lux cum eo est.

Mich. 7. 8. Consurgam cum sedero in tenebris: Dominus lux mea est.

Joh. 3. 19. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.

Joh. 8. 12. Iterum ergo locutus est eis Jesus, dicens, Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vite. Et Joh. 9. 5, & 12. 46.

Joh. 12. 35, 36. Dixit ergo eis Jesus, Adhuc modicum lumen in vobis est; ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebrae comprehendant: & qui ambulat in tenebris nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.

Act. 13. 47. Sic enim praecepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis salus usque ad extremum terra.

2. Cor. 4. 4, 6. Deus hujus seculi excaecavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriae Christi, qui est imago Dei quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiae claritatis Dei, in facie Christi Jesu.

Eph. 5. 14. Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus.

2. Tim. 1. 10. Manifesta est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam, & incorruptionem per Evangelium.

Ebr. 1. 3. Qui cum sit splendor gloriae, & figura substantiae ejus.

Apoc. 21. 23. Civitas non eget Sole neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus.

I. QUaecunque testimonia hoc capite depromimus è Veteri Testamento, ea fere à Judæis ad Messiam referuntur. Velut prius è Psalmo tricesimo quinto, juxta Beresith Rabba & Midrasch Thehillim, in Christum congruit. Aliud quoque è Psalmo centesimo primo, Christo addicitur in Midrasch Thehillim. Supra etiam ostendimus in Propositione septima Christum, ex Judæorum sententia, ista sibi vindicare testimonia propemodum omnia, quæ ex Isaia attulimus. Denique & eam quam ex Daniele petivimus prophetiam, Christo adjudicant Beresith Rabba & Echa Rabbathi.

Depromta hoc capite testimonia è Veteri Testamento ad Christum à Judæis fere referuntur.

CAPUT LV.
Jesu Discipuli lux.

PSALM. 96. 11. Lux orta est eis, & rectis corde letitia.

Psal. 109. 3. Tecum principium in die virtutis tue, in splendoribus sanctorum.

Prov. 9. 18. Justorum autem semita quasi lux splendens.

Prov. 13. 9. Lux justorum letificat.

Sap. 3. 7. Fulgebunt justi, & tanquam scintille in arundinetis discurrent.

Isa. 58. 7, & seq. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc

MATTH. 5. 14, & seq. Vos estis lux mundi luceat lux vestra coram hominibus.

Matth. 13. 43. Tunc justi fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum.

Luc. 12. 35. Sint lumbi vestri praecincti, & lucerne ardentes in manibus vestris.

Luc. 16. 8. Filii hujus seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.

Joh. 5. 35. Ille (Johannes) erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluistis ad ho-

us me
in si
f (la
is, &
scribu
.....
em vi
Et vi
turbat
us, sed
Nam
neque
Deum,
quod
effe
sibia
ccom.

trivitate
arnam
tbalim,
am pro
tbalim,
ntium,
lucem
a mor
us sicut
albo si

exit ab
ita erit
24
dia Dei
ex alto
ambra
m gen
& vita
lacet,
Fuit ho
annes:
vni per
na illu
n hunc

erumpet quasi mane lumen tuum Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebrae tuae erunt sicut meridies.

Dan. 12. 3. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates.

ram exultare in luce ejus.

Joh. 12. 36. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.

Eph. 5. 8, 9. Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulatis: fructus enim lucis est in omni bonitate, & justitia, & veritate.

Philipp. 2. 15. Ut sitis sine querela & simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis pravae & perversa, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.

1. Thess. 5. 5. Omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei; non sumus noctis, neque tenebrarum.

CAPUT LVI.

Jesús ignis.

EXOD. 3. 2. Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: & videbat quod rubus arderet, & non combureretur.

Exod. 13. 21. Dominus autem praecedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.

Exod. 19. 18. Totus autem mons Sinai fumabat; eo quod descendisset Dominus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace.

Exod. 24. 17. Erat autem species gloria Domini, quasi ignis ardens super verticem montis.

Deut. 4. 24. Dominus Deus tuus ignis consumens est.

Deut. 9. 3. Scies ergo hodie quod Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis devorans atque consumens.

2. Reg. 22. 9, 13. Ascendit fumus de naribus ejus, & ignis de ore ejus vorabit: carbones succensi sunt ab eo Prae fulgore in conspectu ejus succensi sunt carbones ignis. Et Psalm. 17. 9, 13, 14.

1. Par. 21. 26. Et aedificavit ibi altare Domino; obtulitque holocausta & pacifica, & invocavit Dominum, & exaudivit eum in igne de caelo super altare holocausti.

Psalm. 49. 3. Deus manifeste veniet; Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu ejus exardescet, & in circuitu ejus tempestas valida.

Psalm. 96. 3, 4. Ignis ante ipsam praecedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terre.

Isa. 10. 16, 17. Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguis ejus tenuitatem; & subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis. Et erit lumen Israël in igne, & sanctis ejus in flamma, & succenderur, & devorabitur spina ejus, & vepres in die una.

MATTH. 3. 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in penitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Et Luc. 3. 16.

Luc. 12. 49. Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi ut accendatur?

Ebr. 12. 29. Etenim Deus noster ignis consumens est.

Apoc. 1. 14. Et oculi ejus (Filii hominis) tanquam flamma ignis.

Apoc. 2. 18. Hac dicit Filius hominis, qui habet oculos tanquam flammam ignis.

Apoc. 19. 11, & seq. Et vidi caelum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat & pugnat: oculi autem ejus sicut flamma ignis & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei.

Isa. 31. 9. Dicit Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus ejus in Jerusalem.

Isa. 66. 15, 16. Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga ejus, reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit.

Ezech. 1. 26, 27. Super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper. Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis, intrinsecus ejus per circuitum; a lumbis ejus & desuper, & a lumbis ejus usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu.

Ezech. 8. 2. Et vidi, & ecce similitudo quasi aspectus ignis; ab aspectu lumborum ejus & deorsum ignis: & a lumbis ejus & sursum quasi aspectus splendoris, ut visio electri.

Joel 2. 3. Ante faciem ejus ignis vorans, & post eum exurens flamma.

CAPUT LVII.

Jesús Sol.

ISA. 60. 19, 20. Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lune illuminabit te: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.

Mal. 4. 2. Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiae.

MATTH. 17. 2. Et transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies ejus sicut Sol. Apoc. 1. 16. Et facies ejus sicut Sol luces in virtute sua.

CAPUT LVIII.

Jesús stella.

NUM. 24. 17. Orietur stella ex Jacob.

APOC. 1. 16. Et habebat in dextera sua stellas septem.

Apoc. 22. 16. Ego Jesús misi Angelum meum, testificari vobis haec in Ecclesiis, Ego sum radix & genus David, stella splendida & matutina.

CAPUT LIX.

Jesús germen five oriens, radix, flos, virga.

NUM. 24. 17. Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël.

Cant. 2. 1. Ego flos campi & lilium convallium.

Isa. 4. 2. In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terrae ublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israël.

Isa. 11. 1. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.

LUC. 1. 78. Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.

Joh. 15. 1. Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est.

Rom. 6. 5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus.

Rom. 11. 16. Si radix sancta, & rami.

Apoc. 5. 5. Et unus de Senioribus dixit mihi, Ne flevetis: ecce vicit leo de tribu Judae.

Isa. 45. 8. Rorate cæli de super, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.

Isa. 53. 1. 2. Quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? & ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.

Jerem. 23. 5. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum.

Jerem. 33. 15. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiae.

Ezech. 34. 29. Et suscitabo eis germen nominatum.

Zach. 3. 8. Ecce enim ego adducam seruum meum Orientem.

Zach. 6. 12. Hac ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir, oriens nomen ejus.

radix David, aperire Librum.

Apoc. 22. 16. Ego Jesus misi Angelum meum testificari vobis haec in Ecclesijs, Ego sum radix & genus David.

I. Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expositio. II. Quo sensu Christus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.

Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expositio. Euseb. Præp. libr. II. cap. 15.

I. **P**RÆCLARAM affert ex Philone Zachariani hujus loci expositionem Eusebius. Inuitatum est, inquit, vocabulum hoc, Oriens, si eum intelligas qui corpore & animo constet. Quod si incorporeum illum divinam imaginem gerentem accipias, aptissime in eum convenire fateberis dictionem istam: hunc quippe antiquissimum Filium oriri fecit rerum omnium parens Deus, quem alibi Primitivum appellat, qui Patris vias secutus, & ad primigenia illius exemplaria respiciens, formas effinxit.

Quo sensu Christus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.

II. Porro quemadmodum Germen, & Radix, & Virga, & Flos dicitur Christus, ita Heroas suos Antiqui Deorum germina appellabant. Scitent exemplis libri Poëtarum. Hic ἔρπον ἀπὸ γῆς, germen Martis, ille ἰδιὸς ἔρπον, Jovis germen, & ἑλὼς δάδοξ, Jovis ramus. At Christus Germen est, & Radix Davidis, Virga Israël, Virga Jesse, Vitis vera, Radix sancta.

CAPUT LX.

Discipuli Jesu, germina, plantæ, palmites, rami.

PSALM. 79. 15, & seq. Deus virtutum convertere: respice de caelo, & vide, & visita vineam istam: & perfice eam quam plantavit dextera tua, & super Filium hominis, quem confirmasti tibi. Fiat manus tua super virum dexterae tuae, & super Filium hominis, quem confirmasti tibi.

Isa. 35. 1, & seq. Letabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi liliolum. Germinans germinabit, & exultabit letabunda & laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli & Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostræ.

Isa. 60. 21. Populus autem tuus omnes justus, in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis meæ.

Isa. 61. 1, & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me ut ponam lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu morosis, & vocabuntur in ea sortes justitiae, plantatio Domini ad glori-

MATH. 15. 13. At illa respondens ait, Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur.

Joh. 15. 5. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.

Rom. 6. 5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus.

Rom. 11. 16, & seq. Si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & facius radicis, & pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversum ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.

1. Cor. 3. 6, & seq. Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Inaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, & qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Deus enim sumus adjutores;

ficandum.

Jerem. 32. 41. Et labor super eis, cum bene eis fecero, & plantabo eos in terra ista in veritate.

tores; Dei agricultura estis.

CAPUT LXI.

Jesus fons.

PSALM. 35. 10. Quoniam apud te est fons vite: & in lumine tuo videbimus lumen.

Eccli. 1. 5. Fons sapientia Verbum Dei in excelsis.

Eccli. 24. 40, & seq. Ego sapientia effudi flumina: ego quasi fluvius dioryx, & sicut aqua ductus exivi de Paradiso. Dixi, rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum: & ecce factus est mihi trames abundans, & fluvius meus appropinquavit ad mare.

Isa. 11. 9. Repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes. Et Hab. 2. 14.

Isa. 12. 3. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.

Isa. 35. 6, 7. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum: quia scissae sunt in deserto aquae, & torrentes in solitudine: & quae erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum.

Isa. 44. 2, 3. Hac dicit Dominus Effundam aquas super sitientem, & fluenta super aridam.

Isa. 49. 10. Non esurient, neque sitient, & non percutiet eos estus & Sol, quia messor eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos.

Isa. 55. 1. Omnes sitientes venite ad aquas.

Isa. 59. 19. Et timebunt qui ab occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemptor.

Isa. 65. 13. Propter hoc hac dicit Dominus Deus, Ecce servi mei comedent, & vos esurietis; ecce servi mei bibent, & vos sitietis.

Jerem. 2. 13. Duo enim mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquae viva, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas.

Jerem. 17. 13. Expectatio Israël, Domine: omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes à te, in terra scribentur; quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Domini.

Ezech. 36. 25. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos.

Ezech. 47. 8, & seq. Et ait ad me, Aquae istae quae egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intra-

JOH. 4. 13, & seq. Respondit Jesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.

Joh. 6. 35. Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vita: qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet unquam.

Joh. 7. 37, 38. In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, & clamabat dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aqua viva.

Apoc. 21. 6. Ego sum Alpha & Omega, initium & finis: ego sitienti dabo de fonte aqua viva gratis.

Apoc. 22. 1. Et ostendit mihi fluvium aquae viva, splendidam tamquam crystallum, procedentem de sede Dei & Agni.

Apoc. 22. 17. Et qui sitit, veniat: & qui vult, accipias aquam vita gratis.

Angelus
is, Ego
Ensi
tionem
n intel-
taginem
ic quip-
Primo-
picino,
Christus,
vi Pog-
leas de-
, Virga
Luis ait,
ut Pauc
admittit:
fert fra-
Ti sanus
irretitiu.
icta, &
Et sunt,
in illis,
le facti
d' f' gla-
vate te.
Apoll
Inque
qui ri-
Qui as-
Vant
piter se-
us ad
vires;

bunt mare & exibunt, & sanabuntur aqua. Et omnis anima vivens qua serpit, quocumque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aqua ista, & sanabuntur, & vivent omnia ad qua venerit torrens; & stabunt super illas piscatores. Ab Engaddi, usque ad Engallim siccatio sagernarum erit: plurima species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimie.

Joël 3. 18. Et erit in die illa, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte; & per omnes rivus Juda ibunt aqua; & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.

Zach. 13. 1. In die illa erit fons patens domus David, & habitantibus Jerusalem, in ablationem peccatoris & menstruatae.

Zach. 14. 8. Et erit in die illa, exibunt aquae viva de Jerusalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum, in aestate & in hyeme erunt.

CAPUT LXII.

Jesus Novi & aeterni Foederis, à Deo cum hominibus pacti, sequester, & finis.

PSALM. 88. 4, 29, & seq. Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in aeternum preparabo semen tuum. In aeternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies coli. Neque profanabo testamentum meum, & quae procedunt de labiis meis, non faciam irrita. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in aeternum manebit. Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in aeternum, & testis in caelo fidelis.

Eccli. 17. 10. Testamentum aeternum constituit cum illis.

Eccli. 45. 31. Et testamentum David regi filio Jesse, de tribu Juda, hereditas ipsi & semini ejus, ut daret sapientiam in cor nostrum, judicare gentem suam in justitia, ne abolerentur bona ipsorum, & gloriam ipsorum in gentem aeternam fecit.

Eccli. 47. 13. Dominus purgavit peccata ipsius (David) & exaltavit in aeternum cornu ejus: & dedit illi testamentum regni, & sedem gloriae Israël.

Isa. 42. 6, 7. Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te: & dedi te in foedus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum, & educeres de conclusione vincitum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 49. 8, 9. Hec dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis au-

MATTH. 26. 27, 28. Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et Marc. 14. 24. LUC. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25.

Luc. 1. 72, 73. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari Testamenti sui sancti. Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.

Act. 3. 25. Vos estis filii Prophetarum, & Testamenti, quod disposuit Deus ad Patres nostros, dicens ad Abraham, Et in semine tuo benedicentur omnes familiae terrae.

Rom. 11. 25, & seq. Caecitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fiet, sicut scriptum est, Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Jacob: & hoc illis à me Testamentum, cum abstulero peccata eorum.

2. Cor. 3. 5, 6. Sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litera, sed spiritu.

Gal. 3. 15, & seq. Fratres (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum Testamentum nemo spernit, aut superordinat. Abrahae dicta sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, Et semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico Testamentum confirmatum à Deo: quae post quadringentos & triginta annos facta est Lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem. Quid igitur Lex? propter transgressiones posita est, donec veniret

xiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas: ut diceret his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.

Isa. 55. 3, 4. Inclinate aurem vestram, & venite ad me; audite, & vivet anima vestra: & seriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. Ecce testem populus dedi eum, ducem ac preceptorem gentibus.

Isa. 61. 8, 9. Dabo opus eorum in veritate, & fedus perpetuum seriam eis: & scient in gentibus semen eorum, & germen eorum in medio populorum: omnes qui viderint eos, cognoscent illos; quia isti sunt semen cui benedixit Dominus.

Jerem. 31. 31, & seq. Ecce dies venient, dicit Dominus, & seriam domui Israel & domui Juda fedus novum; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti; pactum quod irritum fecerunt & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod seriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me a minino eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 32. 40. Et seriam eis pactum sempiternum, non desinam eis benefacere: & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me.

Jerem. 50. 5. Venient, & apponentur ad Dominum federe sempiterno, quod nulla oblivione delebitur.

Bar. 2. 35. Et statuam illis Testamentum alterum sempiternum, ut sint illi in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.

Ezech. 16. 60, 62. Recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentie tuae, & suscitabo ego pactum sempiternum. . . . Et suscitabo tibi pactum meum tecum, & scies quia ego Dominus.

Ole. 2. 18, & seq. Et percutiam cum eis fedus in die illa. . . . & sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus; & sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego Dominus.

Zach. 9. 11. Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua.

Mal. 3. 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.

semen cui promiserat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Mediator autem unius non est.

Gal. 4. 24, & seq. Hac enim sunt duo Testamenta: unum quidem in monte Sina, in servitutem generans, quae est Agar: Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quae nunc est Jerusalem, & servit cum filiis suis: illa autem quae sursum est Jerusalem, libera est, quae est mater nostra.

Eph. 2. 12, 13, & seq. Eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, & hospites Testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceria solvens, inimicitias in carne sua; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem; & reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem iis qui prope: quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.

1. Tim. 2. 5. Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.

Ebr. 7. 20, & seq. Et quantum est non sine iurejurando (alii quidem sine iurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum iurejurando, per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non poenitebit eum; tu es sacerdos in aeternum) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus.

Ebr. 8. 6, & seq. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus re promissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda, Testamentum Novum; non secundum Testamentum quod feci Patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Aegypti: quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus; dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum; & non docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quoniam omnes scient me a minore usque ad majorem eorum: quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor. Dicendo autem Novum, veteravit Prius. Quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est. Et 10. 15, & seq.

hoc om.
Testamen.
missum
10. 11. 10.
ricordiam
Testamentum
ad Abra-
ham.
patres na-
emine tu
parte con-
tinuum in-
teret, sicut
ripit, &
illis a me
eorum.
a ex Do-
tras Novi
dum huius-
modi Testa-
mentum. Abro-
hami ego
vultis, sed
& Christus.
Testamentum a
inta annis
l. evocatur
sicut Lex?
ecce venient

Ebr. 9. 15, & seq. Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem eorum prevaricationum, qua erant sub Priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt aeternae hereditatis. Ubi enim Testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.

Ebr. 10. 28, 29. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum dixerit, in quo sanctificatus est?

Ebr. 12. 22, & seq. Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem caelestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in caelis, & iudicem omnium Deum, & spiritus iustorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis asperersionem melius loquentem quam Abel.

Ebr. 13. 20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti aeterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono.

CAPUT LXIII.

Jesús pacíficus.

PSALM. 45. 9, 10. Venite, & videte opera Domini, qua posuit prodigia super terram; auferens bella usque ad finem terrae. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.

Pfalm. 71. 3, 7. Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam. Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.

Pfalm. 75. 1, & seq. Notus in Judaea Deus, in Israël magnum nomen ejus: & factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion. Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium, & bellum.

Pfalm. 84. 9, 11. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Misericordia & veritas obviaverunt sibi, justitia & pax osculatae sunt.

Pfalm. 119. 7. Cum his qui oderunt pacem eram pacíficus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Isa. 2. 4. Constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad praelium.

Isa. 9. 6, 7. Parvulus natus est nobis, &

MATTH. 5. 38, & seq. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi & alteram: & ei qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.

Matth. 11. 29, 30. Tollite jugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum meum suave est, & onus meum leve.

LUC. 1. 79. Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

LUC. 2. 14. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bona voluntatis.

LUC. 24. 36. Dum autem haec loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dicit eis, Pax vobis; ego sum, nolite timere.

JOH. 14. 23, 27. Respondit Jesus, & dixit ei, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.

JOH. 16. 32, 33. Respondit ei Jesus. Et ecce locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.

filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.

Isa. 11. 1, & seq. Et egredietur virga de radice Jesse Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit; vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascuntur simul, requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur insans ab ubere super foramine aspidis; & in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo.

Isa. 40. 3, & seq. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri: omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas: & revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.

Isa. 52. 7. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & pradicantis pacem!

Isa. 53. 5. Disciplina pacis nostre super eum.

Isa. 54. 10. Misericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis mee non movebitur, dixit miserator tuus Dominus.

Isa. 55. 11, 12. Sic erit Verbum meum quod egredietur de ore meo; non revertetur ad me vacuum, sed faciet quaecunque volui, & prosperabitur in his ad que misi illud: quia in lætitia egrediemini, & in pace deducemini.

Isa. 65. 25. Lupus & agnus pascuntur simul; leo & agnus comedent paleas, & serpenti pulvis panis ejus; non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.

Jerem. 33. 6, 9. Ecce ego obducam eis cicatricem, & sanitatem, & curabo eos: & revelabo illis deprecationem pacis & veritatis.

Ezech. 34. 25, 29. Et faciam cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra; & qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus Et non erunt ultra in rapinam in gentibus, neque bestia terre devorabunt eos, sed habitabunt confidenter absque ullo terrore.

Ose. 2. 18, & seq. Et percutiam cum eis fœdus in die illa, cum bestia agri, & cum volucre cali, & cum reptili terre: & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter.

Mich. 4. 1, & seq. Et properabunt gentes multe, & dicent, Venire, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus, quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum: & concident gladios suos in vomere.

Joh. 20. 21, 26. Dixit ergo eis iterum, Pax vobis Venit Jesus januis clausis, & stesit in medio, & dixit, Pax vobis.

Act. 10. 36. Verbum misit Deus filius Israël, annuntians pacem per Jesum Christum.

Rom. 5. 1. Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.

Rom. 10. 15. Quomodo vero predicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!

Rom. 14. 17. Non est enim regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.

Eph. 2. 13, 14. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi: ipse enim est pax nostra.

Eph. 6. 14. State ergo saccincti lumbos vestros in veritate, & indui lorica m justitie, & calceati pedes in preparatione Evangelii pacis.

Philipp. 4. 7. Et pax Dei, que exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu.

Col. 3. 15. Et pax Christi exaltet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore.

Ebr. 7. 2, 3. Deinde autem & rex Salem, quod est, Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vite habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.

res, & hastas suas in ligones: non sumet gens adversus gentem gladium, & non discant ultra belligerare. Et sedebit vir subtus vitem suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deterrcat, quia os Domini exercituum locutum est.

Mich. 5. 2, 5. Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël & eris iste pax.

Nahum 1. 15. Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem.

Agg. 2. 8, 10. Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 3. 8, 10. Ecce enim ego adducam servum meum Orientem In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum.

Zach. 9. 9, 10. Exulta sicut, filia Sion; juba, filia Jerusalem, ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae & loquetur pacem gentibus.

De pace per Christum factum partem, & de concordia animalium Messia temporibus ab Isaia promissis; quae, ut & alia multa ad Messiam pertinentia, allegorice intelligenda sunt.

I. DEMONSTRAVIMUS supra in Propositione septima Judæos retulisse ad tempora Messia hæc Isaia effata, quibus non hominum solum, sed animalium quoque futuram inter se concordiam prænuñtiavit. Hac ipsa vero Propositione nona, quam profequimur, ad octavum caput in quo egimus de tempore adventus Jesu; atque item in septima, ostendimus Judæos ac Judaizantes quosdam Christianos, jam inde ab Hieronymi temporibus, hæc *נְטִי לְעֵינַי* sumi voluisse: unde validissimum adversus religionem Christianam telum cadere se posse rentur Judæi, cum aiunt temporibus Jesu, quem Messiam esse volumus, neque habitasse lupum cum agno, neque pardum accubuisse cum hædo, neque ulla aureæ hujus ætatis ad hanc diem apparuisse vestigia, proindeque nec Messiam fuisse Jesum. Nos vero hæc allegorice sumenda esse Rabbiorum ipsorum suffragio probavimus. Has gregalium suorum ineptias, alias rerum vices nato Christo expectantium, deridet R. Moses ben Maimon, in Jad Chazakah, parte quarta, libro quarto; & docet lupum, pardum, leonem, feræque hæc animalia, impiarum gentium esse simulacra; agnum vero, hædum, & vitulum, & mansuetas pecudes, Israëlitas significare, quorum summa erit inter gentes pax & tranquillitas. Demum sic rationem concludit doctus ille Magister: *Hæc, & reliqua ejusmodi, quae de Messia temporibus scripta extant, sunt מְשָׁלֵי פָּרָבּוֹלָה*. Ea quoque trahit non semel in allegoricum sensum R. David Kimchi. Frequens itaque est in ore Judæorum R. Samuelis dictum, nullum discrimen futurum inter tempora nostra, & tempora Messia, præter regnorum servitutem, hoc est præterquam quod regna omnia, excusso regum suorum jugo, sub unius Messia imperium cogentur. Consultor liber Sanhedrim, capite ultimo. Prædicat Isaia futurum Messia temporibus, ut *Omnis vallis exaltetur, & omnis mons & collis humilietur, & sint præva in directa, & aspera in vias planas*. Nemo sanus sibi persuadeat, tunc ita complanatum iri terræ sola, ut nulli penitus montes existant, cum hic ipse Isaia ac Michæas de eodem Messia ævo talia præciant: *Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles*. Isaia quoque alibi: *Et erunt super omnem montem excelsum, & super omnem collem elevatum, rivus currentium aquarum*. Optime Tertullianus: *Alia species erit, inquit, quæ pleraque figurate portenduntur per anigmata, & allegorias, & parabolas, aliter intelligenda quam scripta sunt*. Nam & montes legimus desillaturos dulcorem; non tamen ut sapam de petris, aut desrutum de rupibus speres; & terram audimus lacte & melle manantem, non tamen ut de glebis credas te nunquam placetas & famias coacturum; quia non statim aquilicem & agricolam se Deus repromisit dicens, *Ponam flumina in regione sitiendi, & in solitudine cedrum & buxum*. Sicut & prædicans de nationum conversione, *Benedicent me bestia agri, sirenes, & filia passerum; non utique ab hirundinum pullis, & vulpeculis, & illis monstruosis fabulosisque cantriciibus fausta*

Thalm. Cod. De sabbatho,

Isa. 2. 2.
Mich. 4. 7.
Isa. 50. 15.

Tertull. libr. 3. contr. Marc. cap. 5.

omnia relaturus est. Tum verissimam hanc doctrinam tuetur Apostoli auctoritate, qui legem bobus messes terentibus os alligari vetantem, spectare ad nos docet; & petram potum in deserto subministrantem, Christum signasse; & Abrahami filios duos, Testamenti utriusque symbola fuisse; & institutam à Deo, in rerum primordiis, societatem individuum viri & foeminae, Christi & Ecclesiae conjunctionem notare. Messiae certe spiritale regnum est, ut & evincemus in Parallelismo, & quaecunque eo pertinent, spiritalia fere sunt; & pax illa per Christum promissa & parta, animorum & conscientiae pax est; pax etiam Deum inter & homines per Christum conciliata. Quocirca res ad Messiam spectantes, futuras esse spirituales ac caelestes merito asseverat R. Juda in libro quem Aeternitatem Israelis inscripsit. At proprium praeterea & simplicem huic Isaiae praedictioni inesse sensum, supra à nobis ad octavum caput nonae hujus Propositionis declaratum est: nam circa ortus Christi Jesu tempora pacem colebat orbis universus, & clausum fuerat ab Augusto Jani Templum. Praeclara est, & omnem exceptionem respuit Hieronymi in hanc Isaiae prophetiam dissertatio; quaerit enim à Judaeis, ecquid virga, radix, flos, *קנה צמח* hoc ipso loco sumenda sunt; an procedens ex ore Messiae virga terram percutiet; an oris sui spiritu noxios is sit interfectorus; an iustitia aut fide cingulum texet, quo lumbos suos praecingat. Quae cum allegorice dicta esse fatendum sit, de sequentium sensu non praedictum, sed plane iudicium factum esse putandum est. Id patet vel maxime ex praedicto Aggae: *Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria*, Agg. 2. 2, 10; *dicit Dominus exercituum & in loco isto dabo pacem*. Quaram à Judaeis, an pax Templo secundo contigerit, quod creberrimis bellis appetitum, & postquam ab Herode fuit instauratum, funditus demum à Romanis excisum est. Falletur profecto quisquis haec intellexerit *קנה צמח*. Ad allegoriam igitur recurrendum est, & dicendum pacem hanc significari, quam Jesus hominibus sanguine suo quaesivit, placato Deo, & hominibus conciliato, sedatisque conscientiae terroribus ac stimulis, quae facinorosis hominibus teterrimum bellum indicunt.

CAPUT LXIV.

Pax & securitas Difeipulorum Jesu.

PSALM. 72. 3, 7. *Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam Orietur in diebus ejus iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.*

Psalm. 84. 9. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos, & in eos qui convertuntur ad cor.*

Psalm. 90. 1, & seq. *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei caeli commorabitur: dicit Domino, Susceptor meus es tu, & refugium meum: Deus meus sperabo in eum. Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, & à verbo aspero. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis ejus sperabis. Scuto circumdabit te veritas ejus; non timebis à timore nocturno Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo: quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis; in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.*

Psalm. 111. 5, & seq. *Fecundus homo qui miseretur & commodat, disponit sermones suos in iudicio, quia in eternum non commovebitur. confirmatum est cor ejus: non commovebitur, donec despiciat inimicos suos.*

Psalm. 118. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.*

MATTH. 5. 9. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

Matth. 10. 12, 13. *Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes, Pax huic domui: & siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos. Et Luc. 10. 5, & seq.*

Matth. 11. 29. *Tollite jugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.*

Marc. 9. 49. *Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.*

Luc. 1. 79. *Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Luc. 2. 13, 14. *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiae caelestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo; & in terra pax hominibus bonae voluntatis.*

Luc. 24. 36. *Dum autem haec loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dixit eis; Pax vobis. Et Joh. 20. 19, 21, 26.*

Joh. 14. 27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis.*

Joh. 16. 33. *Hac locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.*

retulisse
m, sed
Propo-
empore
s quof.
oluisse:
tur Ju-
asse lu-
jus eta-
Nos ve-
s. Has
ider R.
lupum,
agnum
m lum.
lle Ma-
ישיב
ti. Fre-
teorum
praeter-
perium
n Mef-
t prava
anatum
reas de
e domus
Et eras
gnarum.
utur per
& man-
bus spe-
ungnam
promissa
Sicut &
um; non
s familia

Pſalm. 120. 3, & ſeq. *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te Dominus proteſtio tua, ſuper manum dexteram tuam. Per diem Sol non uret te, neque Luna per noctem. Dominus custodit te ab omni malo.*

Pſalm. 124. 1, & ſeq. *Qui confiſant in Domino, ſicut mons Sion, non commovebitur in aeternum qui habitat in Jeruſalem pax ſuper Iſrael. Et Pſalm. 127. 6.*

Prov. 1. 33. *Qui autem me (Sapientiam) audierit, abſque terrore requieſcet, & abundantia perfructur, timore malorum ſublato.*

Prov. 3. 1, 2. *Fili mi, ne obliſcaris leges meae, & praecepta mea cor tuum cuſtodiat; longitudo enim dierum, & annos vite, & pacem apponent tibi.*

Eccli. 6. 29. *In noviffimis enim invenies requiem in ea (Sapientia) & converteretur tibi in oblectationem.*

Iſa. 32. 17. *Et erit opus iuſtitiae pax, & cultus iuſtitiae ſilentium, & ſecuritas uſque in ſempiternum.*

Iſa. 53. 5. *Disciplina pacis noſtrae ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus.*

Iſa. 54. 10. *Montes enim commovebuntur, & colles contremiſcent; miſericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis mea non commovebitur; dixit miſerator tuus Dominus.*

Iſa. 55. 11, 12. *Sic erit Verbum meum, quod egredietur de ore meo: non revertetur ad me vacuum; ſed faciet quaecumque volui, & proſperabitur in his ad que miſi illud.*

Iſa. 58. 10, 11. *Cum effuderis eſurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orientur in tenebris lux tua, & tenebrae tuae erunt ſicut meridies: & requiem tibi dabit Dominus ſemper, & implebit ſplendoribus animam tuam.*

Ezech. 34. 14, 15, 25. *In pascuis uberrimis pascam eas, (oves meas) & in montibus excelſis Iſrael erunt pascua earum: ibi requieſcent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus paſcentur ſuper montes Iſrael: ego paſcam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus & faciam cum eis pactum pacis, & ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra; & qui habitant in deſerto, ſecuri dormient in ſaltibus.*

Ezech. 37. 14, 26. *Et requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram, & ſciatis quia ego Dominus locutus ſum & feci, ait Dominus Deus & percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis.*

Agg. 2. 8, & ſeq. *Et veniet Deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria & in loco iſto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.*

Zach. 9. 9. *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem, ecce rex tuus veniet tibi juſtus & ſalvator & loquetur pacem gentibus.*

Act. 10. 36. *Verbum miſi Deus filiis Iſrael, annuntians pacem per Jeſum Chriſtum.*

Rom. 1. 7. *Gratia vobis & pax a Deo patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto. Et Rom. 2. 10. & 1. Cor. 1. 3. & 2. Cor. 1. 2. & Gal. 1. 3. & Eph. 1. 2. & 6. 23. & Phil. 1. 2. & Col. 1. 3. & 1. Theſſ. 1. 2. & 2. Theſſ. 1. 2. & 1. Tim. 1. 2. & 2. Tim. 1. 2. & Tit. 1. 4. & Philem. 3. & 1. Petr. 1. 2. & 2. Petr. 1. 2. & 2. Joh. 3. & 3. Joh. 14. & Jud. 2. & Apoc. 1. 4.*

Rom. 5. 1. *Iuſtificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.*

Rom. 10. 15. *Quomodo vero predicabunt, niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt, Quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

Rom. 12. 14, & ſeq. *Benedicite & nolite maledicere nulli malum pro malo reddentes ſi fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes.*

Rom. 14. 17, 19. *Non eſt enim regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto Itaque quae pacis ſunt ſecutemur.*

Rom. 15. 13. *Deus autem ſpei replet vos omni gaudio, & pace in credendo.*

1. Cor. 7. 15. *In pace autem vocavit nos Deus.*

2. Cor. 13. 11. *De cetero, fratres, gaudete, perfecti eſtote, exhortamini, idem ſapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum.*

Gal. 6. 15, 16. *In Chriſto enim Jeſu, neque circumciſo aliquid valet, neque praprium, ſed nova creatura. Et quicumque hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper Iſrael Dei.*

Eph. 2. 17. *Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuiſtis, & pacem iis qui prope.*

Eph. 4. 1, & ſeq. *Obſcero itaque vos, ego vinculus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati eſtis ſolliciti ſervari unitatem ſpiritus in vinculo pacis.*

Eph. 6. 14, 15. *Stare ergo ſuccincti lumbos veſtros, & indui loricaſ iuſtitiae, & calceati pedes in preparatione Evangelii pacis.*

Col. 3. 15. *Et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in uno corpore.*

2. Theſſ. 1. 6, 7. *Si tamen iuſtum eſt apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant; & vobis qui tribulamini, requiem nobiſcum in revelatione Domini Jeſu.*

2. Theſſ. 3. 16. *Ipe autem Dominus pacis det vobis pacem ſempiternam in omni loco.*

2. Tim. 2. 22. *Œcſare vero iuſtitiam, fidem, charitatem, & pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.*

Ebr. 3. 18. *Quibus autem juravit non introire in requiem ipſius, niſi illis qui increduli fuerunt?*

Ebr. 4. 3,

Ebr. 4. 3, & seq. *Ingrederemur enim in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit, Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam Festinemus ergo ingredi in illam requiem.*

Ebr. 11. 14. *Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.*

1. Petr. 3. 10, 11. *Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, inquirat pacem, & sequatur eam.*

CAPUT LXV.

Jesús bellator & victor.

NUM. 24. 14. *Orietur Stella ex Jacob, & surget virga de Israel; & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.*

Psal. 44. 3, & seq. *Speciosus forma praefiliis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime Sagitta tua acuta, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis.*

Psal. 109. 5, & seq. *Dominus à dextris tuis, confregit in die ira sua Reges: iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum; de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Isa. 8. 1, & seq. *Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahe, cito prae-dare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachia, & accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium, & dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prae-dari: quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria coram rege Assyriorum.*

Isa. 11. 4, 5. *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: & erit iustitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.*

Isa. 41. 2. *Quis suscitavit ab Oriente Justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obrinebit? dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus?*

Isa. 42. 13. *Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir preliator suscitabit Zelum; vociferabitur & clamabit; super inimicos suos confortabitur.*

Isa. 49. 1, 2. *Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei: & posuit os meum quasi gladium acutum. In umbra manus suae protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.*

MATTH. 10. 34. *Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram; non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam: & inimici hominis, domestici ejus. Et Luc. 12. 49, 51.*

Matth. 26. 52, 53. *Tunc ait illi Jesus, An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?*

Luc. 22. 36. *Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum, tollat; similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.*

Joh. 16. 33. *In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.*

Rom. 6. 13. *Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, & membra vestra arma iustitiae Deo.*

Rom. 13. 12. *Nox praecessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.*

2. Cor. 6. 4, & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma iustitiae, à dextris & à sinistris.*

2. Cor. 10. 3, & seq. *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.*

Eph. 6. 11, & seq. *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem; sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in*

Isa. 66. 15, 16. Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga ejus reddere in indignatione furorē suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à Domino.

Jerem. 12. 12. Gladius Domini devorabit ab extremo terra usque ad extremum ejus: non est pax univēse carni.

Joël 2. 11. Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui; quia multa sunt nis castra ejus, quia fortia & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini, & terribilis valde, & quis sustinebit eum?

Hab. 3. 8, & seq. Qui ascendes super equos tuos, & quadriga tue salvatio, suscitans suscitabis arcum tuum. . . . Sol & Luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum; ibunt in splendore fulgurantis haste tuae. In fremitu conculcabis terram, in furore obstupescies gentes: egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.

Zach. 9. 11, & seq. Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vitulos tuos de lacu, in quo non est aqua. Convertimini ad munitionem vincitici spei, hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi. Quoniam extendi mihi Judam quasi arcum, implevi Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion; super filios tuos, Gracia, & ponam te quasi gladium fortium. Et Dominus Deus super eos videbitur; & exhibit ut fulgur jaculum ejus; & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri. Dominus exercituum proteget eos; & devorabunt, & subjicient lapidibus funde, & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur ut phiale, & quasi cornua altaris. Et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui.

caelestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Stare ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induiti lorica m justitia, & calcate pedes in preparatione Evangelii pacis; in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est Verbum Dei.

1. Tim. 1. 18. Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum praecedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam.

2. Tim. 2. 4, 5. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit: nam & qui certat in aegone, non coronatur nisi legitime certaverit.

Apoc. 1. 16. Et de ore ejus gladius utraque parte acutus exibit.

Apoc. 2. 12, & seq. Et Angelo Pergami Ecclesiae scribe, Haec dicit qui habet rhomphaeam utraque parte acutam. . . . habes & in tenentes doctrinam Nicolaitarum: similiter penitentiam age, si quominus veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.

Apoc. 19. 11, & seq. Et vidi caelum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia iudicat & pugnabit. . . . & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocabatur nomen ejus Verbum Dei. Et exercitus qui sunt in caelo, sequebantur eum in equis albis, vestiti hyssino albo & mundo: & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea, & ipse calcat torcular vini furoris irae Dei omnipotentis. . . . & ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aves saturatae sunt carnibus eorum.

De bello quod per Jesum Christum geritur. Isa. 8. 1, 4.

Tertull. libr. 3. adv. Marc. cap. 13.

Tertull. contr. Iud. cap. 9. Isa. 11. 4, 5.

1. Cor. 10. 3, & seq. Eph. 6. 11, & seq.

I. **J**ESUM pacificum esse supra ostendimus, hic eum exhibemus bellatorem, nec inobiscum tamen ipsi pugnamus, allegorica modo adhibeatur interpretatio. Quod quo jure fiat, sanequam, egregie demonstrat Isaias, cum ait de puero, qui Messiae typus est: Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina praedari; quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria coram rege Assyriorum. Quae sic pulchre interpretatur Tertullianus: Ante est inspicias atatus demonstrationem, an hominem jam Christum exhibere possit, nedum Imperatorem. Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, & signabelli, non tuba, sed crepitacillo daturus: nec ex equo, vel de curru, vel de muro, sed de nutricis aut gerulae sua collo, sive dorso hostem destinaturus; atque ita Damascum & Samariam pro mamillis subacturus. Demum sententiam his verbis concludit: Enimvero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quam vivere, ante virtutem Damasci sumere, quam patris & matris vocabulum nosse, sequitur ut figurata pronuntiatio videatur. Subjicit alia deinde multa; pariaque his apud eum alibi reperias, quibus quod addam, nihil habeo. Allegoriam praeterea demonstrant & haec Isaias: Percutiet terram virga oris sui, & spiritus laborum suorum interficiet impium: & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus. En arma quibus bellum gerit Christus, verba, spiritus, justitia, & fides. Hinc Paulus ad Corinthios: In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: nam arma militiae nostrae carnalia sunt; & ad Ephesios: Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in caelestibus. Tum arma recenset quibus ge-

ri vult hujusmodi bellum, nempe lorica[m] justitiæ, scutum fidei, galeam salutis, & gladium spiritus.

CAPUT LXVI.

Jesus lapis, fundamentum, mons.

PSALM. 117. 22. Lapidem quem reproba-
verunt edificantes, hic factus est in caput an-
guli.

Isa. 8. 13, 14. Dominum exercituum, ipsam
sanctificate; ipse pavor vester, ipse terror ves-
ter. Et erit vobis in sanctificationem: in la-
pidem autem offensionis, & in petram scanda-
li duabus Domibus Israël; in laqueum, & in
ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent
ex eis plurimi, & cadent, & concitentur, &
irruentur, & capientur.

Isa. 28. 16, 18. Idcirco hac dicit Dominus
Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion
lapidem, lapidem probatum, angularem, pre-
tiosum, in fundamento fundatum, qui credi-
derit non festinet. . . . Et delebitur sedus
vestrum cum morte, & pactum vestrum cum
inferno non stabit.

Dan. 2. 34, & seq. Videbitis ita, donec ab-
scissus est lapis de monte sine manibus, & per-
cussit statuam in pedibus ejus ferreis, & fi-
lilibus; & comminuit eos. Tunc contrita sunt
pariter, ferrum, testa, es, argentum, & au-
rum, & redacta quasi in favillam astrea area,
que rapta sunt vento; nullusque locus inventus
est eis: lapis autem qui percussit statuam,
factus est mons magnus, & implevit univer-
sam terram. . . . In diebus autem regnorum
illorum, suscitabit Deus cali regnum, quod in
aeternum non dissipabitur, & regnum ejus al-
teri populo non tradetur: comminet autem &
consumet universa regna hæc; & ipsum stabit
in aeternum. Secundum quod vidisti, quod de
monte abscissus est lapis sine manibus, & com-
minuit testam, & ferrum, & es, & argentum,
& aurum, Deus magnus ostendit regi que ven-
tura sunt postea.

Zach. 3. 8, & seq. Ecce enim ego adducam
servum meum Orientem: quia ecce lapis quem
dedi coram Jesu, super lapidem unum septem
oculis sunt, ecce ego colabo sculpturam ejus, ait
Dominus exercituum, & auferam iniquitatem
terre illius in die una.

Zach. 4. 7, 10. Quis tu, mons magne, coram
Zorobabel? in planum: & educet lapidem pri-
marium, & exaquabit gratiam gratiæ ejus. . . .
& letabuntur, & videbunt lapidem stannem
in manu Zorobabel.

MATTH. 21. 42, & seq. Dicit illis Jesus,
Numquam legistis in Scripturis, Lapidem quem
reprobaverunt edificantes, hic factus est in ca-
put anguli. A Domino factum est istud, & est
mirabile in oculis nostris? Ideo dico vobis,
quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabi-
tur genti facienti fructus ejus: & qui cecide-
rit super lapidem istum, confringetur; super
quem vero ceciderit, conteret eum. Et Marc.
12. 10, & seq. Luc. 20. 17, 18.

Act. 4. 11. Hic est lapis qui reprobus est
à vobis edificantibus, qui factus est in capite
anguli, & non est in alio aliquo salus.

Rom. 9. 32, 33. Offenderunt in lapidem of-
fensionis; sicut scriptum est, Ecce pono in Sion
lapidem offensionis, & petram scandali: & om-
nis qui credit in eum, non confundetur.

1. Cor. 3. 11. Fundamentum enim aliud ne-
mo potest ponere, præter id quod positum est,
quod est Christus Jesus.

1. Cor. 10. 4. Bibebant autem de spiritali
consequente eos petra: petra autem erat Chri-
stus.

Eph. 2. 19, & seq. Ergo jam non estis hospi-
tes & advene, sed estis cives Sanctorum, &
domestici Dei, superedificati super fundamen-
tum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo
angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis adifi-
catio constructa crescit in Templum sanctum in
Domino, in quo & vos coedificari in habita-
culum Dei in spiritu.

1. Petr. 2. 4. Ad quem accedentes lapidem
vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à
Deo autem electum & honorificatum; & ipse
tanquam lapides vivi superedificamini.

117

am Dei,
omnibus
vobis ve-
justitia,
regeli pa-
, in quo
ingueret:
m spiri-

endo tibi,
in te pro-
litiam.
eo impi-
tat cui se
, non ca-

tus atr-

gami Et-
omphaem
& in re-
litter pa-
tibi cito,
mei.
tam aper-
lebat super
cum ju-
stus erat
men ejus
in celo,
viri hysto-
lit gladi-
percutia
erret, &
Dei omni-
in gladio
coram.

rem, nec
pretatio.
ni Mellæ
stina pra-
fortitudo
tur Ter-
exhibere
gna belli,
e nutriti-
vriam pro
quam hoc
patri &
a deinde
beo. Al-
& spirita
fides cis-
justitia,
nem ni-
mataram
adversus
res tene-
ibus ge-

CAPUT LXVII.

Jesu Discipuli lapides.

ZACH. 9. 16. Et salvabit eos Dominus eorum in die illa, ut gregem populi sui; quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus.

EPH. 2. 19, & seq. Ergo jam non estis hospites & advena: sed etis civis sanctorum, & domestici Dei, superedificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum; ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino; in quo & vos coedificati in habitaculum Dei in spiritu.

1. Petr. 2. 4, 5. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum & honorificatum; ipsi tanquam lapides vivi superedificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum.

CAPUT LXVIII.

Jesús scandalum & ruina.

PSALM. 109. 6. Judicabit in nationibus, implebit ruinas.

Isa. 8. 13, 14. Dominum exercituum ipsam sanctificate: ipse pavor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.

MATTH. 11. 6. Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Et **LUC.** 7. 23.

Matth. 13. 57. Et scandalizabatur in eo. Et **Marc.** 6. 3.

Matth. 15. 12. Tunc accedentes Discipuli ejus, dixerunt ei, Scis quia Pharisei audito verbo hoc scandalizati sunt?

Matth. 26. 31, & seq. Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. . . . Respondens autem Petrus ait illi, Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Et **Marc.** 14. 27, & seq.

Luc. 2. 34. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel.

Rom. 9. 32, 33. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali; & omnis qui credit in eum, non confundetur.

1. Cor. 1. 23. Nos autem predicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.

Gal. 5. 11. Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc praedico, quid adhuc persecutionem patior? ergo evacuatum est scandalum crucis.

1. Petr. 2. 7, 8. Vobis igitur honor credentibus; non credentibus autem lapis, quem reprobaverunt edificantes: hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt.

CAPUT LXIX.

Jesús dux.

ISA. 55. 4. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus.

Jerem. 30. 21. Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producet, & applicabo eam, & accedet ad me.

Dan. 9. 25. Scito ergo & animadvertite, Ab exitu sermonis ut iterum edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duae erunt.

MATTH. 2. 6. Sic enim scriptum est per Prophetiam, Et tu, Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.

CAPUT LXX.

Jesús ostium.

PSALM. 117. 20. Haec porta Domini: fusti intrabunt in eam.

JOH. 10. 7, & seq. Dixit ergo eis iterum Jesús, Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium: omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones, & non audierunt eos oves. Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pasqua inveniet.

CAPUT LXXI.

Jesús via.

ISA. 30. 21. Et aures tuae audient verbum post tergum monentis, Haec est via, ambulate in ea, & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.

ISA. 35. 8, & seq. Et erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & haec erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi, & ambulabunt qui liberati fuerint, & redempti à Domino convertentur.

Jerem. 6. 16. Haec dicit Dominus, State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, qua sit via bona, & ambulate in ea, & invenietis refrigerium animabus vestris.

JOH. 14. 6. Dicit ei Jesús, Ego sum via, & veritas, & vita: nemo venit ad Patrem nisi per me.

CAPUT LXXII.

Jesús veritas.

PSALM. 42. 3. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam; ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.

Psalm. 84. 12. Veritas de terra orta est, & justitia de caelo prospexit.

Eccli. 24. 25. In me gratia omnis via &

JOH. 8. 31, 32. Dicebat ergo Jesús ad eos qui crediderunt ei Judaeos, Si vos manseritis in sermone meo, vere Discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.

JOH. 14. 6. Dicit ei Jesús, Ego sum via, & veritas, & vita.

veritatis; in me omnis spes vite & virtutis.

2. Cor. 1. 20. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est, ideo & per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.

1. Joh. 5. 6. Et spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas.

CAPUT LXXIII.

Jesús vita.

DEUT. 30. 20. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhaereas: ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum.

Psalm. 35. 10. Quoniam apud te est fons vita, & in lumine tuo videbimus lumen.

Prov. 8. 35. Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet salutem à Domino.

Eccli. 4. 12, & seq. Sapientia filiiis suis vitam inspirat, & suscipit inquirentes se, & praebit in via justitia: & qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilverint ad illam, complebuntur placoram ejus. Qui tenuerint illam, vitam hereditabunt.

Eccli. 24. 16. Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons vita permanet.

Isa. 25. 7, & seq. Et praecipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Praecipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste; expectavimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinuit eum; exultabimus, & letabimur in salutari ejus: quia requiescet manus Domini in monte isto.

JOH. 1. 4. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.

Joh. 6. 35, 48, 49. Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vita. . . . Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de caelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.

Joh. 11. 25, 26. Dixit ei Jesus, Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in aeternum.

Joh. 14. 6. Dicit ei Jesus, Ego sum via, veritas, & vita.

Act. 3. 15. Auctorem vero vite interfecistis, quem Deus suscitavit à mortuis, cujus testes sumus.

Rom. 6. 11. Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Domino nostro.

1. Cor. 15. 22. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.

Gal. 2. 20. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem non vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.

Phil. 1. 10. Mihi enim vivere Christus est, & mori lucrum.

Col. 3. 3, 4. Mortui enim estis, & vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

Ebr. 2. 14. Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum.

1. Joh. 1. 2. Vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam aeternam, qua erat apud Patrem, & apparuit nobis.

1. Joh. 5. 11, & seq. Et hoc est testimonium, quoniam vitam aeternam dedit nobis Deus: & haec vita in Filio ejus est. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet. Haec scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine Filii Dei.

CAPUT LXXIV.

Jesús Sapiencia.

PROV. 8. 12, & seq. Ego Sapiencia habito in consilio, & eruditus inter sum cogitationibus Meum est consilium & aquitas; mea est fortitudo. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt Ego diligentes me diligo; & qui mane vigilans ad me, inveniunt me: mecum sunt divitiæ & gloria, opes superba & iustitia, melior est enim fructus meus auro & lapide pretioso, & gemina mea argento electo Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quaquam faceret à principio: ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant; necdum montes gravi mole constiterant; ante colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terra. Quando preparabat caelos aderam cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & delictis meis effecum filiis hominum. Nunc ergo, filii, audite me, Beati qui custodiunt vias meas Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & observat ad postes ostii mei. Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet salutem à Domino: qui autem in me peccaverit, ledet animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem.

Sap. 7. 21, & seq. Omnium artifex docuit me Sapiencia: est enim in illa spiritus intelligentie sanctus, unicus omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est Sapiencia. Attingit autem ubique propter suam munditiam: vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quaedam est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit: candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei majestatis, & imago bonitatis illius: & cum sit una, omnia potest, & in se permanens omnia innovat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & Prophetas constituit.

Sap. 9. 4. Da mihi sedium tuarum affirmitatem Sapienciam.

Sap. 9. 9. Tecum Sapiencia tua, qua novis opera tua, qua & affuit tunc cum orbem terrarum faceres: & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in preceptis tuis.

Eccli. 1. 5, & seq. Fons Sapiencia, Verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. Radix Sapiencie cui revelata est, & astutias illius quis agnovit? Disciplina Sa-

MATTH. 11. 19. Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicunt, Ecce homo vorax & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et justificata est Sapiencia à filiis suis. Et LUC. 7. 34, 35.

LUC. 11. 49. Propterea & Sapiencia Dei dixit, Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur.

1. Cor. 1. 23, 24. Nos autem predicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei Sapienciam.

1. Cor. 1. 30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis Sapiencia à Deo.

Col. 2. 4. In quo sunt omnes thesauri sapientie & scientie absconditi.

scientia cui revelata est & manifestata? & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? Unus est altissimus creator omnipotens, & rex potens & metuendus nimis, sedens super thronum illius, & dominans Deus. Ipse creavit illam in Spiritu sancto, & vidit, & dinumeravit, & mensus est: & effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnem secundum datum suum, & praeavit illam diligentibus se.

Eccli. 24. 1. & seq. Sapiencia laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens, Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in caelis, ut oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, & thronus meus in columna nubis. Cylindrum caeli circumivi sola, & profundum abyssi penetravi, in fluctibus maris ambulavi, & in omni terra steti, & in omni gente primatum habui: & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi, & in his omnibus requiem quaesivi, & in hereditate Domini morabor. Tunc praecepit, & dixit mihi creator omnium, & qui creavit me, requievit in tabernaculo meo, & dixit mihi, In Jacob inhabita, & in Israel hereditare, & in electis meis mitte radices. Ab initio, & ante secula creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam, & in habitatione sancta coram ipso ministravi.

CAPUT LXXV.

Jesus principium & finis, primus & novissimus; alpha & omega.

GEN. 1. 1. In principio creavit Deus caelum & terram.

Psal. 101. 26, & seq. Initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut operitorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

Psal. 109. 3. Tecum principium in die virtutis tuae, in splendoribus sanctorum: ex utero ante luciferum genui te.

Prov. 8. 22. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio: ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret.

Eccli. 24. 14. Ab initio, & ante secula creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam.

JOH. 1. 1, 2. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.

Joh. 8. 25. Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dixit eis Jesus, Principium, qui & loquor vobis.

Rom. 10. 4. Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.

Col. 1. 18. Et ipse est caput corporis Ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.

Ebr. 1. 8, & seq. Ad Filium autem (dicit Deus) Tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli: ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amittum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

Apoc. 1. 8.

PROPOSITIO IX.

457

Isa. 41. 4. Ego Dominus ; primus & novissimus ego sum.

Isa. 43. 10. Ante me non est formatus Deus, & post me non erit.

Isa. 44. 6. Hæc dicit Dominus rex Israël, & redemptor ejus Dominus exercituum, Ego primus & novissimus, & absque me non est Deus.

Isa. 48. 12. Audi me, Jacob, & Israël quem ego voco: ego ipse, ego primus, & ego novissimus.

Isa. 53. 2, 3. Vidimus eum, & non erat aspectus; & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum.

Apoc. 1. 8. Ego sum Alpha & Omega, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens. Et Apoc. 1. 11. juxta Græcum exemplar.

Apoc. 1. 17. Et posuit dexteram suam super me dicens, Noli timere, ego sum primus & novissimus.

Apoc. 3. 14. Et Angelo Laodicea Ecclesia scribe, Hæc dicit, Amen, reitis fidelis & verus, qui est principium creaturæ Dei.

Apoc. 21. 6. Ego sum alpha & omega, initium & finis.

Apoc. 22. 13. Ego sum alpha & omega, primus & novissimus, principium & finis.

CAPUT LXXVI.

Jesus caput.

PSALM. 17. 44. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium.

Psal. 117. 22. Lapidem quem reprobarunt adificantes, hic factus est in caput anguli.

MATTH. 21. 42. Dixit illis Jesus, Nunquam legistis in Scripturis, Lapidem quem reprobarunt adificantes, hic factus est in caput anguli? Et Marc. 12. 10. Luc. 20. 17. Act. 4. 11. & 1. Petr. 2. 7.

1. Cor. 11. 3. Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est.

Eph. 1. 22, 23. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur.

Eph. 4. 15, 16. Veritatem autem facientes in charitate, crescimus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in adificationem sui in charitate.

Eph. 5. 23. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesia, ipse Salvator corporis ejus.

Col. 1. 18. Et ipse (Jesus) est caput corporis Ecclesie.

Col. 2. 10. Et estis in illo (Jesu) repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.

Col. 2. 18, 19. Nemo vos seducat non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus & conjunctiones subministratum & constructum, crescit in augmentum Dei.

CAPUT LXXVII.

In Jesu omnia à Deo condita.

PSALM. 32. 6. Verbo Domini cali firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Psal. 103. 24. Quam magnificata sunt opera tua, Domine: omnia in Sapientia fecisti.

Prov. 3. 19, 20. Dominus Sapientia fundavit.

JOH. 1. 3. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.

Eph. 2. 10. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu, in operibus bonis quæ preparavit Deus, ut in illis ambulemus.

Eph. 3. 11. Secundum præfinitionem seculo-

M m m

Verbam, erat Verbum, & quis est? & loquitur

Christum,

oris Ecclesie ex nostrum tenentem (dicit certam factam sunt oculi: & unum ut amittum utem idem

Apoc. 1. 8.

vit terram, stabilivit caelos prudentia: Sapientia illius eruperunt abyssi.

Prov. 8. 27, & seq. Quando preparabat caelos, aedificabat: quando certa lege & gyro valabat abyssos, quando aethera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum; quando circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos; quando appendebat fundamenta terre, cum eo erant cuncta componens.

Sap. 9. 9. Et tecum Sapientia tua, qua & affuit tunc cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in preceptis tuis.

Jerem. 10. 12. Preparat orbem in Sapientia sua.

rum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro.

Col. 1. 15, & seq. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, quoniam in ipso condita sunt universa in caelis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.

Ebr. 1. 2. Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit & secula.

CAPUT LXXVIII.

Jesús electus.

PSALM. 88. 20. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti, Posui adjutorium in potente, & exaltavi electum de plebe mea.

Isa. 42. 1. Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea.

Isa. 43. 10. Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi, ut sciatis & credatis mihi, & intelligatis quia ego ipse sum.

Isa. 49. 2. Posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.

MATTH. 12. 17, & seq. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi; dilectus meus, in quo bene complacuit anima mea.

LUC. 23. 35. Et stabat populus spectans, & deridebant eum Principes cum eis dicentes, Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus.

1. Petr. 2. 4, & seq. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superaedificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum: & qui crediderit in eum, non confundetur.

CAPUT LXXIX.

Jesús justitia.

PSALM. 71. 7. Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.

Psalm. 84. 12. Veritas de terra orta est, & justitia de caelo prospexit.

Isa. 11. 4. Judicabit in justitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra.

Isa. 45. 8. Rorate caeli de super, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul.

Isa. 61. 11. Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus germen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit justitiam.

Isa. 63. 1. Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudinem fortitudinis

1. COR. 1. 30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis Sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.

2. Cor. 5. 21. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.

sum? Ego qui loquor justitiam, & propugnator sum ad salvandum.

Jerem. 33. 15. In diebus illis; & in tempore illo germinare faciam David germen justitiae.

Dan. 9. 24. Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur praevaticatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna.

Mal. 4. 2. Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiae.

CAPUT LXXX.

Jesus Justus dictus *Ἰησοῦς*.

SAP. 2. 12. Circumveniamus ergo Justum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata Regis, & diffamat in nos peccata disciplina nostra: promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat.

Isa. 45. 8. Rorate caeli desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.

Isa. 51. 4, 5. Attendite ad me, popule meus, & tribus mea me audite, quia Lex à me exiet, & judicium meum in lucem populorum requiescet. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus.

Isa. 53. 11. In scientia sua justificabit ipse Justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.

Isa. 62. 1, 2. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediat ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti reges inchoatum tuum, & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit.

Jerem. 23. 5, 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus Justus noster. Et Jerem. 33. 16.

Zach. 9. 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi Justus & Salvator.

MATTH. 27. 3, 4. Tunc videns Judas qui eum tradidit, quod damnatus esset, paenitentia ductus, retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum & Senioribus, dicens, Peccavi, tradens sanguinem justum.

Matth. 27. 19. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus dicens, Nihil tibi & Justo illi.

Luc. 23. 47. Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens, Vere hic homo justus erat.

Act. 3. 14. Vos autem Sanctum & Justum negastis, & petistis virum homicidam dari vobis.

Act. 7. 52. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? & occiderunt eos qui praenuntiabant de adventu Justii, cujus vos nunc proditores & homicide fuistis.

Act. 22. 14. At ille dixit, Deus patrum nostrorum praordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres Justum, & audires vocem ex ore ejus.

Rom. 3. 26. Ut sit ipse Justus, & justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.

Jac. 5. 6. Addixistis, & occidistis Justum, & non restitit vobis.

1. Petr. 3. 18. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, Justus pro injustis.

1. Joh. 1. 9. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & Justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.

1. Joh. 2. 1. Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum Justum.

1. Joh. 2. 29. Si scitis quoniam Justus est, scitote quoniam & omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.

CAPUT LXXXI.

Jesús Sanctus dictus καὶ ἁγίω.

PSALM. 4. 4. Et scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum.

Pfalm. 15. 10. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.

Isa. 12. 6. Exulta, & lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israël.

Dan. 9. 24. Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur praevicatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungetur Sanctus sanctorum.

MARC. I. 23, 24. Et erat in Synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamavit dicens, Quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei. Et Luc. 4. 33, 34.

Luc. 1. 35. Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.

Luc. 2. 22, 23. Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in Lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens vulvam, Sanctum Domino vocabitur.

Act. 2. 27. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.

Act. 3. 14. Vos autem Sanctum & Iustum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis.

Act. 4. 27, & seq. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus Sanctum puerum tuum Jesum Et nunc, Domine, respice in minas eorum, & da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum; in eo quod manum tuam extendas ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen Sancti filii tui Jesu.

1. Cor. 1. 30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.

Ebr. 7. 26. Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, Sanctus, innocens, impollutus.

1. Petr. 1. 14, & seq. Quasi filii obedientiae, non configurati prioribus ignorantia vestra desiderii, sed secundum eum, qui vocavit vos Sanctum, & ipsi in omni conversatione sancti sitis: quoniam scriptum est, Sancti eritis, quoniam ego Sanctus sum.

1. Job. 2. 20. Sed vos unctionem habetis a Sancto, & nostis omnia.

Apoc. 3. 7. Et Angelo Philadelphia Ecclesie scribe, Hac dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David.

Apoc. 6. 10. Et clamabant voce magna dicentes, Usquequo, Domine (Sanctus & Verus) non iudicas & non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra?

Sanctum fore
Messiam
Judaei sentiunt.

I. **C**ONSENTANEA est his Veteris Testamenti effatis Judaeorum sententia: nam R. Abraham Schalom in libro Neve Schalom, popularium suorum, ut videtur, vestigiis inherens, sanctissimum omnium Messiam fore docet.

CAPUT LXXXII.

Jesus testis Dei.

ISA. 43. 10. Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi.
Ila. 55. 4. Ecce testem populus dedit eum, dantem ac praeceptorem gentibus.

JOH. 3. 10, 11. Respondit Jesus, & dixit ei, Tu es Magister in Israel, & haec ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis.

Joh. 3. 31, 32. Et quod vidit & audivit, hoc testatur, & testimonium ejus nemo accipit. Qui accipit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est.

Joh. 8. 14, 18. Respondit Jesus, & dixit eis, Etsi ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso.

Joh. 18. 37. Respondit Jesus, Tu dicis quia rex sum ego; ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.

1. Tim. 2. 5, 6. Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, testimonium temporibus suis.

1. Tim. 6. 13. Praecipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia in Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem.

1. Joh. 5. 7. Quoniam tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater, & Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.

Apoc. 1. 4, 5. Gratia vobis & pax a Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terre.

Apoc. 3. 14. Et Angelo Laodicea Ecclesia scribe, Haec dicit Amen, testis fidelis & verus, qui est principium creaturae Dei.

CAPUT LXXXIII.

Jesus humilis.

PSALM. 21. 7. Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis.

Psal. 34. 14. Quasi lugens & contristatus, sic humiliabar.

Psal. 87. 16. Pauper sum ego, & in laboribus a juventute mea; exaltatus autem, & humiliatus sum, & conturbatus.

Psal. 88. 39, & seq. Tu vero repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra Sanctuarium ejus; destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem: diruperunt enim omnes transcentes viam, factus est opprobrium vicinis: exaltasti dexteram deprimentium eum, latificasti omnes inimicos

MATTH. 11. 29. Discite a me quia mitis sum & humilis corde.

Act. 8. 32, & seq. Locus autem Scripturae quem legebat, erat hic In humilitate iudicium ejus sublatum est Respondens autem Eunuchus Philippo dixit, Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.

2. Cor. 13. 4. Nam etsi crucifixus est Jesus ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.

Phil. 2. 8. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem.

Ebr. 4. 15. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris;

Mmm ij

Synagoga
exclama-
tu NAA
is, Sas
dixit ei,
& virum
& quod
ut Filius
dilecti sum
m Moysi,
rent cum
Domini,
vultum,
iques ani-
Sanctam
& Justum
am donari
enim ve-
m pacem
ne, respice
cum omni
quod me
& signa,
si filii mi
os efficit in
Capientia d
redemptio
e ut nobis
impoluitur,
ii obedientia
vostre
vocatis tur
ione sancti
ritus, qui
i habetis d
phria Eccl-
Verni, qui
magna di-
tus & Ve-
sanguinem
ra?
in senten-
arium suo-
deet.

ejus: avertisti adiutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello; destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collisisti: minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione.

Isa. 52. 14. Sicut obstupuerunt super te mul- ti, sic inglorius est, inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum.

Isa. 53. 2, & seq. Non est species ei, neque decus; & vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum, despectam & novissimum virorum, virum dolorum, & scitarem infirmitatem; & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum & Dominus voluit conterere eum in infirmitate & eum sceleratis reputatus est.

Jerem. 22. 30. Hac dicit Dominus, Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine ejus vir qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda.

Thi. 3. 45. Eradicationem & abjectionem posuisti me in medio populorum.

Dan. 2. 34, & seq. Videbas ita, donec abscessus est lapis de monte sine manibus, & percussus statuam in pedibus eius ferreis & stilibus, & comminuit eos lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & implevit universam terram Secundum quod vidisti quod de monte abscessus est lapis sine manibus, & comminuit restam, & ferrum, & as, & argentum, & aurum, Deus magnus ostendit regi qua ventura sunt postea.

romatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.

Ebr. 5. 7, & seq. Qui in diebus carnis sua preces, supplicationesque, ad eum qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido ac lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia: & quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his qua passus est obedientiam.

CAPUT LXXXIV.

Jesús contemtus, & odio habitus.

PSALM. 17. 18, 41, 44. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti Eripies me de contradictionibus populi; constitues me in caput gentium.

Psal. 21. 8. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput.

Psal. 34. 16, 19. Tentaverunt me, subfannaverunt me subfannatione, frenduerunt super me dentibus suis. Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuntiant oculis.

Psal. 68. 6, & seq. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis: confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste: quæ non rapui tunc exolvebam. Quoniam propter te sustinui oppro-

bram: & ecce tota civitas exiit obviam Jesu: & viso eo rogabant ut transiret à finibus eorum.

Matth. 9. 34. Pharisæi autem dicebant, In principe Demoniorum ejicit Demones. Et Matth. 12. 24. Luc. 11. 15. Joh. 7. 20. & 8. 48, 52. & 10. 20.

Matth. 13. 57. Et scandalizabantur in eo. Jesús autem dixit eis, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. Et Marc. 6. 3, 4. Luc. 4. 24. Joh. 4. 44.

Matth. 21. 42. Dicit illis Jesús, Numquam legistis in Scripturis, Lapidem quem reproba-verunt adificantes, hic factus est in caput anguli? Et Marc. 12. 10. Luc. 20. 17.

Marc. 3. 21, & seq. Et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim, quoniam in furorem versus est. Et Scriba qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant quoniam Beelzebub habet, & quia in principe Demoniorum.

brum, operuit confuso faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meae: quoniam zelus domus tua comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, & operui in jejuniis animam meam, & factum est in opprobrium mihi, & posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam; adversum me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum Tu scis improprium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improprium expectavit cor meum & miseriam: & sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non invenit.

Psal. 88. 42, & seq. Diripuerunt eum omnes transientes viam, factus est opprobrium vicinis suis; exaltasti dexteram deprimentium eum, latificasti omnes inimicos ejus minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione.

Psal. 108. 1, & seq. Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est: locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam; & posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Psal. 117. 22. Lapidem quem reprobarunt adificantes, hic factus est in caput anguli.

Psal. 119. 7. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Sap. 2. 19. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.

Isa. 1. 2. Audite caeli, & auribus percipite terra, quoniam Dominus locutus est, Filios enutrivit, & exaltavit, ipsi autem spreverunt me.

Isa. 8. 13. Dominum exercituum ipsum sanctificate ipse pavor vester, & ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis & in petram scandali duobus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem: & offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irruentur, & capientur.

Isa. 49. 7. Haec dicit Dominus redemptor Israel, sanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, & ad servum Dominorum.

Isa. 52. 14. Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum.

Isa. 53. 3. Despectum & novissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem, & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum.

rum eiecit Daemonia.

Marc. 5. 39, 40. Et ingressus ait illis, Quid turbamini, & ploratis? puella non est mortua, sed dormit: & irridebant eum.

Marc. 9. 11. Qui respondens ait illis, Elias cum venerit primo, vestietur omnia; & quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur & contemnatur?

Luc. 16. 14. Audiebant omnia haec Pharisei qui erant avari, & deridebant illum.

Joh. 1. 10, 11. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit: in propria venit, & sui eum non receperunt.

Joh. 7. 5. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dixit ergo eis Jesus, Tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos, me autem odit.

Joh. 7. 47, & seq. Responderunt ergo eis Pharisei, Numquid & vos seducti estis? numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis?

Joh. 8. 49. Respondit Jesus, Ego Demonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me.

Joh. 9. 29. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit.

Joh. 12. 37, & seq. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaie Prophete impleteretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excavavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos.

Joh. 15. 18, & seq. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum: sed ut adimpleatur sermo, qui in Lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.

Act. 4. 11. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis adificamentibus, qui factus est in caput anguli.

Rom. 9. 32, 33. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali.

Ebr. 12. 2. Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui propositio sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemta.

1. Petr. 1. 11. De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt: scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, pronuntians eas qua in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.

1. Petr. 2. 4. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superadificamini.

Isa. 65. 2. *Expandi manus tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas.*

Jerem. 3. 20. *Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israël, dicit Dominus.*

Jerem. 14. 8, 9. *Expectatio Israël, Salvator ejus in tempore tribulationis, quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, ut fortis qui non potest salvare?*

Jerem. 32. 33. *Et verterunt ad me terga, & non facies, cum docerem eos diluculo, & erudirem, & nolent audire, ut acciperent disciplinam.*

Jerem. 33. 8. *Propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.*

Thren. 3. 30, 45. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis eradicationem & abjectionem posuisti me in medio populorum.*

Dan. 9. 26. *Et post hebdomades septuaginta duas occidetur Christus: & non erit ejus populus, qui eum negaturus est.*

*Refelluntur
Judæi, ex du-
plici adventu
Messie in Li-
bris sacris
prædicto, du-
plicem Mes-
siam confin-
gentes.*

I. **E**X prædictis quæ hoc capite collegimus, aliisque quæ subinde proferuntur à nobis, optime intellexerunt Judæi futuros Christi labores, angustias, ignominias, violentam denique mortem, fœdumque supplicium. Verum cum & supremos ipsi paratos honores, maximam potentiam, regnumque adeo, ex Prophetarum vaticiniis perspectum haberent, huic discrepantiæ oraculorum, quibus duo portenduntur Christi adventus, humilis alter & inglorius, splendidus alter & magnificus, optime occurrere se posse sperarunt, si duos Messias futuros comminiscerentur; alterum Josepho illo præfco, Jacobi & Rachelis filio oriturum, qui Nehemias Uzzielis filius dicendus esset; infelicem hunc & ærumnis devotum ac cruentæ morti in prælio obcundæ adversus impium & monstruosum Armillum; alterum ex Davidis profapia proditurum, Israëliti regni vindicem, summam gesturum gloriam, dispersos Israëlitarum congregaturum, per quem Messias Josephi filius ad vitam sit revocandus, postquam Armillum Deus & universum Armilli exercitum igne & sulphure de cælo emissis deleverit. Traditur doctrina hæc in libro sexto Partis secundæ Thalmudis, qui est De festo Tabernaculorum, capite quinto; traditur & in Beresith Rabba, & apud R. Davidem Kimchi, Aben Ezram, R. Makirum in Pulvere aromatico, aliosque Rabbinos complures è recentioribus. In quo mirabile est quantus ipsis error illuserit. Prædicitur unicus Messias, duplex adventus; duplicem illi Messiam, unicum adventum expectant. Cujus commenti si quis rationem ab iis postuler, vel nullam dabunt, vel ineptam. Proferunt verba hæc Isaiæ: *Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis & asini.* Sationem illam interpretantur stipem in egenos collatam, quam qui erogaverit, dignum illum fore aiunt Elia, & utroque Messia: ac Eliam quidem notari dictione, *immittentes*, idcirco quod apud Malachiam scriptum est: *Ecce ego mitto Eliam prophetam.* Pedem bovis exponunt Messiam Josepho oriturum, quod de Josepho dixerit Moyses morti proximus: *Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus.* Asinum vero interpretantur Messiam Davidis filium, quem prædixit Zacharias futurum pauperem, & asina vectum iri. Piger has nugæ referre, quæ extant tamen in Beresith Rabba; sed utile est sectæ hujus perspectam habere vecordiam. Puduisset vero recentiores respicere. Itaque patrum suorum auctoritatem sequuntur. At eorum errorem vel hoc ipsum ex Beresith Rabba testimonium coarguit, ubi Messiam Davidis filium, pauperem futurum ex Zachariæ vaticinio agnoscunt. Igitur nescire se fatetur Aben Ezra, utrum Messiam illic indicet Zacharias: cum Saadias Gaon eundem indicari velit, cui Daniel septimo capite potentiam, opes, & regnum æternum spondet. Altera vero Mosis *עֲדֹנִי*, qua Josephus primogenito tauri comparatur, quamque in Messiam Josephi filium conferunt, adscribitur Messie Davidis

Isa. 32. 20.

Mal. 4. 5.

Deut. 33. 17.

Zach. 9. 9.

Dan. 7. 14.

Davidis filio in Midrasch Thehillim. Aiunt Judæi hæc de Messia Davidis filio prædixisse Jacobum: *Donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium, & ista Psal-* Gen. 49. 10.
ten: Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum. At Psalm. 71. 17.
 in libro Thalmudico Sanhedrin eadem testimonia referuntur ad eum Messiam, de
 quo dixit Isaias: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* R. Is. 53. 4.
 Selomoh Jarchi in Expositionibus suis ad Gemaram Sanhedrin, & R. Moses Alschech,
 ad Davidicum Messiam pertinere aiunt quinquagesimum tertium Isaiæ caput, quo
 Messie narrantur dolores, ignominia, & interitus. Quam opinionem aliquot locis
 retinet R. Isaac Abrabaniel. Messiam hic quidem Davidicum iis significari do-
 cet, quæ habentur apud Isaiam, capite undecimo: *Non secundum visionem oculorum* Isa. 11. 3. 4.
judicabit, neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in justitia pauperes. At
 liber idem Sanhedrin pœnis à Deo affectum in docet Messiam ab Isaiâ illic prædictum.
 Messias Ruthe prognatus, is ipse est qui Davidis nepos fuit; tamen in Ruth Rabba-
 thi legitur, regnum Messie huic & calamitares portendi his verbis, quæ sunt in capite
 libri Ruth: *Veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto.* Itaque
 Rabbinii quidam, nec infimi nominis, Messiam unicum, sed bis venturum esse con- Ruth 2. 14.
 fentiunt.

CAPUT LXXXV.

Jesu Discipuli contemti, vexati, & contumeliis affecti.

PSALM. 43. 8, & seq. *Salvasti enim nos*
de affligentibus nos, & odientes nos confu-
disti Nunc autem repulisti & confu-
disti nos avertisti nos retrorsum post
inimicos nostros: & qui oderunt nos, diripi-
ebant sibi. Dediti nos tanquam oves ef-
carum, & in gentibus dispersisti nos. Ven-
didisti populum tuum sine pretio Possi-
disti nos opprobrium vicinis nostris, subsanna-
tionem & derisum his qui sunt in circuitu
nostro. Possisti nos in similitudinem gentibus,
commotionem capitis in populis. Tota die ve-
recundia mea contra me est, & confusio fa-
ciæ meæ cooperuit me, & a voce exprobrantis
& obloquentis, à facie inimici & persequentis.
Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitus su-
mus te, & inique non egimus in testa-
mento tuo: & non recessit retro cor nostrum:
& declinasti semitas nostras à via tua. Quo-
niam humiliasti nos in loco afflictionis, &
cooperuit nos umbra mortis Quo-
niam propter te mortificamur tota die, esti-
mati sumus sicut oves occisionis
Quoniam humiliata est in pulvere anima
nostra, conglutinatus est in terra venter
nostrus.

Psalm. 65. 10, & seq. *Quoniam probasti*
nos, Deus, igne nos examinasti, sicut exa-
minatur argentum: induxisti nos in laqueum:
posuisti tribulationes in dorso nostro: impo-
suisti homines super capita nostra: transivi-
mus per ignem & aquam, & eduxisti nos in
refrigerium.

Psalm. 78. 4. *Facti sumus opprobrium vi-*
cinis nostris; subsannatio & illusio his qui
in circuitu nostro sunt.

Psalm. 112. 3. *Miserere nostri, Domine,*
miserere nostri, quia multum repleti sumus de-
spersione: quia multum repleta est anima no-

MATTH. 5. 10, & seq. *Beati qui perse-*
cutionem patiuntur propter justitiam, quoniam
ipsum est regnum caelorum. Beati estis cum
maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint,
& dixerint omne malum adversum vos men-
tientes, propter me: gaudete & exultate, quo-
niam merces vestra copiosa est in caelis; sic
enim persecuti sunt Prophetæ qui fuerunt ante
vos Ego autem dico vobis, Diligite
inimicos vestros, benefacite his qui oderunt
vos, & orate pro persequentibus & calum-
niantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui
in caelis est. Et Luc. 6. 22.

Matth. 10. 21, & seq. *Tradet autem frater*
fratrem in mortem, & pater filium: & insur-
gent filii in parentes, & morte eos afficient,
& eritis odio omnibus propter nomen meum.
 Et Marc. 13. 12, 13. Luc. 21. 12, 16, 17.

Matth. 23. 34. *Ideo ecce ego mitto ad vos*
Prophetas, & sapientes, & Scribas, & ex illis
occidetis, & crucifigitis, & ex eis flagella-
bitis in Synagogis vestris, & persequemini
de civitate in civitatem. Et Matth. 10. 16.
 Luc. 10. 3. & 11. 49.

Matth. 24. 9. *Tunc tradent vos in tribu-*
lationem, & occident vos: & eritis odio om-
nibus gentibus propter nomen meum.

Joh. 15. 17, & seq. *Hæc mando vobis, ut*
diligatis invicem. Si mundus vos odit, sci-
tote quia me priorem vobis odio habuit. Si
de mundo fuissetis, mundus quod suum erat
diligeret: quia vero de mundo non estis,
sed ego elegi vos de mundo, propterea odit
vos mundus. Mementote sermonis mei,
quem ego dixi vobis, Non est servus major
domino suo: si me persecuti sunt, & vos
persequentur.

Joh. 16. 2. *Absque Synagogis facient vos;*
sed venit hora, ut omnis qui interficit vos,

eren-
 angu-
 cum
 Pro-
 is duo
 agni-
 centur,
 Uzie-
 rti in
 avidis
 sper-
 revo-
 phure
 Thal-
 Rab-
 roma-
 s iplis
 fiam,
 , vel
 saper
 bipem
 coque
 thiam
 Jole-
 genti
 pra-
 e ex-
 ecor-
 m se-
 gunt,
 cant,
 cum
 s, &
 tan-
 leffæ
 vialis

stra, opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

Sap. 5. 3, & seq. Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum estimabimus insaniam, & finem illorum sine honore; ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est.

Isa. 60. 14, & seq. Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te civitatem Domini, Sion sancti Israël. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum.

Thren. 4. 19, 20. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis caeli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. Spiritus oris nostri Christus captus est in peccatis nostris.

arbitretur obsequium se prestare Deo.

Joh. 17. 14. Ego dixi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.

Act. 14. 21. Et quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Rom. 5. 3. Gloriamur in tribulationibus scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.

1. Cor. 1. 28. Ignobilia mundi & contemtilibilia elegit Deus, & ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret.

1. Cor. 4. 12, 13. Maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus; tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium perisplema usque adhuc.

2. Cor. 1. 5, & seq. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. Sive autem tribulamur, pro vestra exhortatione & salute; sive consolamur, pro vestra consolatione; sive exhortamur, pro vestra exhortatione & salute, quae operatur tolerantiam earundem passionum quas patimur: ut spes nostra firma sit pro vobis, scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quae facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tederet nos etiam vivere.

2. Cor. 2. 4. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas.

2. Cor. 4. 8, & seq. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; aporiamur, sed non destituimur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur; deijcitur, sed non perimus; semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut & vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.

2. Cor. 6. 4, & seq. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis.

2. Cor. 7. 4, 5. Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra; nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passimus; foris pugnae, intus timores.

2. Cor. 12. 10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.

1. Thess. 2. 2, & seq. Sed ante passus, & contumeliis affectus (sicut scitis) in Philippis

fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quae sunt in Iudea, in Christo Jesu: quia passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Judaeis, qui & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt.

1. Theff. 3. 4, 7. Nam & cum apud vos essemus, predicabamus vobis passuros nos tribulationes: sicut & factum est, & scitis ideo consolati sumus, fratres, in vobis, in omni necessitate, & tribulatione nostra.

2. Theff. 1. 4, & seq. Ita ut & nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, & fide, & in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus quas sustinetis, in exemplum iusti iudicii Dei, pro quo & patimini: si tamen iustum est apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant; & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu.

2. Tim. 3. 10, & seq. Tu autem affectus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochia, Iconii, & Lystris; quales persecutiones sustinui, & ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.

Ebr. 10. 32, & seq. Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinistis passionum; in altero quidem, opprobriis & tribulationibus, spectaculum facti: in altero autem, socii taliter conversantium effecti. Nam & vinculis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.

1. Joh. 3. 13. Nolite mirari, si odit vos mundus.

Apoc. 7. 14, & seq. Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolae suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni: non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos Sol, neque ullus estus: quoniam Agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitae fontes aquarum, & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.

CAPUT LXXXVI.

Jesús ignotus.

PSALM. 141. 5. Considerabam ad dexteram, & videbam; & non erat qui cognosceret me.

Ilā. 1. 3. Cognovit bos possessorem suum, & asinus praesepe Domini sui; Israël autem me non cognovit, & populus meus non intellexit.

MATTH. 11. 25. In illo tempore respondens Jesus dixit, Confiteor tibi, Pater, Domine caeli ac terrae, quia abscondisti haec à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.

Matth. 17. 12. Dico autem vobis, quia Elias Nnn ij

Isa. 45. 4, 5. Vocavi te nomine tuo, assimilaui te, & non cognovisti me. Ego Dominus, & non est amplius, extra me non est Deus; accinxi te, & non cognovisti me.

Isa. 45. 15. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.

Isa. 53. 3. Quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum.

Jerem. 4. 22. Quia stultus populus meus me non cognovit.

Jerem. 9. 3. De malo ad malum egressi sunt, & me non cognoverunt, dicit Dominus.

Jerem. 10. 25. Effunde indignationem tuam super gentes, quae non cognoverant te.

Ole. 5. 4. Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum suum, quia spiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognoverunt.

jam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quaecumque voluerunt: sic & Filius hominis passurus est ab eis.

Matth. 26. 69, & seq. Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla dicens, Et tu cum Jesu Galilaeus eras. At ille negavit coram omnibus dicens, Nescio quid dicis. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno: & iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit: tunc cepit detestari, & jurare quia non novisset hominem. Et Marc. 14. 66, & seq. Luc. 22. 55, & seq. Joh. 18. 17, 25.

Luc. 23. 34. Jesus autem dicebat, Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.

Joh. 1. 10, 11. In mundo erat, & mundus eum non cognovit: in propria venit, & sui eum non receperunt.

Joh. 9. 29. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit.

Joh. 16. 2, 3. Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se prestare Deo; & haec facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.

Act. 3. 17. Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.

Act. 23. 27. Qui enim habitabant Jerusalem, & principes ejus hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quae per omne sabbatum leguntur, judicantes impleverunt, & nullam causam mortis invenientes in eo, petierunt à Pilato, ut interficerent eum.

Act. 17. 22, & seq. Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait, Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video: prateriens enim & videns simulacra vestra, inveni & aram, in qua scriptum erat, Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis.

1. Cor. 1. 21. Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam predicationis salvos facere credentes.

1. Cor. 2. 7, 8. Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae abscondita est, quam praedestinavit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent.

2. Cor. 3. 13, & seq. Non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem ejus quod evacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revolutum, (quoniam in Christo evacuatur) sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum: cum au-

sem conversus fueris ad Dominum, auferetur velamen.

CAPUT LXXXVII.

Jesús pauper.

PSALM. 39. 18. Ego autem mendicus sum & pauper. Et Psalm. 69. 5.
Psalm. 68. 30. Ego sum pauper & dolens.

Psalm. 87. 16. Pauper sum ego, & in laboribus à juventute mea.

Psalm. 108. 22. Libera me, quia egenus & pauper ego sum.

Zach. 9. 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pulum filium asinae.

MATTH. 8. 20. Et dicit ei Jesus, Vulpes foveas habent, & volucres caeli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Et Luc. 9. 57, 58.

Marc. 6. 2, 3. Et multi audientes admirabantur in doctrina ejus dicentes, Nonne hic est faber, filius Mariae?

2. Cor. 8. 9. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.

CAPUT LXXXVIII.

Jesu Discipuli pauperes & humiles.

1. REG. 2. 8. Sufficit de pulvere egenum, & de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, & solum gloriae teneat. Et Job 5. 11. & 12. 18, & seq.

Psalm. 11. 6. Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus: ponam in salutare, fiducialiter agam in eo.

Psalm. 17. 28. Quoniam tu populum humilem salvum facies, & oculos superborum humiliabis.

Psalm. 33. 19. Juxta est Dominus iis qui tribulati sunt corde, & humiles spiritu salvabit.

Psalm. 43. 24. Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopia nostra, & tribulationis nostrae?

Psalm. 67. 11, & seq. Parasiti in dulcedine tua pauperi, Deus. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus dividere spolia.

Psalm. 68. 33, 34. Videant pauperes, & latentur: quere Deum, & vivet anima vestra: quoniam exaudivit pauperes Dominus, & victos suos non despectit.

Psalm. 71. 4, 12, 13. Judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adjutor; parceret pauperi & inopi, & animas pauperum salvas faciet.

Psalm. 101. 17, 18. Quia edificavit Dominus Sion, & videbitur in gloria sua; respexit in orationem humilium, & non sprexit pecem eorum.

Psalm. 106. 40, 41. Effusa est contentio

MATTH. 6. 19. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.

Matth. 10. 9, 10. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calcamenta, neque virgam: dignus est enim operarius cibo suo. Et Marc. 6. 8. Luc. 9. 3. & 10. 4. & 22. 35.

Matth. 11. 5. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mandantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur.

Matth. 18. 3, 4. Et dixit, Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno caelorum.

Matth. 19. 21. At illi Jesus, Si vis perfectus esse, vade, vende que habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo: & veni, sequere me. Et Marc. 10. 21. Luc. 12. 33. & 18. 22.

Matth. 20. 26, & seq. Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus; sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Et Matth. 23. 10. & seq. Luc. 14. 11. & 18. 14. Jac. 4. 6. & 1. Petr. 5. 5.

Luc. 1. 48, & seq. Quia respexit humilitatem ancille suae; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles: esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes.

Luc. 4. 17, & seq. Et traditus est illi liber Isaie Prophetae. Et ut revolvit librum, invenit

super principes, & errare fecit eos in inuio, & non in uia: & adiuuit pauperem de inopia, & posuit sicut oves familias.

Psal. 112. 5, & seq. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humiliā respicit in celo & in terra? suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.

Eccli. 10. 18, 21. Radices gentium superbarum arefecit Deus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus. Memoriam superborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium sensu. Et Eccli. 20. 11.

Isa. 28. 18, 19. Et audient in die illa surdi uerba libri, & de tenebris & caligine oculi caecorum uidebunt: & addent mites in Domino latitiam, & pauperes homines in sancto Israël exultabunt.

Isa. 41. 17, 18. Egeni & pauperes querunt aquas, & non sunt; lingua eorum siti aruit: ego Dominus exaudiam eos; Deus Israël non derelinquam eos.

Isa. 49. 13. Laudate, cæli; & exulta, terra; jubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suum, & pauperum suorum miserebitur.

Isa. 61. 10. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.

Soph. 3. 12. Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini.

Soph. 3. 19. Saluabo claudicantem, & eam qua eiecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confessionis eorum.

locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me. Caput autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hac Scriptura in auribus uestris.

Luc. 6. 20, & seq. Et ipse elevatis oculis in Discipulos suos dicebat, Beati pauperes, quia uestrum est regnum Dei.

Joh. 7. 47, & seq. Responderunt ergo eis Pharisei, Numquid & uos seducti estis? Numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis? sed turba hæc, qua non nouit Legem, maledicti sunt.

1. Cor. 1. 26, & seq. Videte enim uocationem uestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed que stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi & contumibilia elegit Deus, & ea que non sunt, ut ea que sunt destrueret, ut non gloriatur omnis caro in conspectu eius.

1. Cor. 4. 10, & seq. Nos stulti propter Christum, uos autem prudentes in Christo: nos infirmi, uos autem fortes: uos nobiles, nos autem ignobiles. Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cedimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris.

2. Cor. 6. 4, & seq. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus; per gloriam, & ignobilitatem; per infamiam, & bonam famam. sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.

Jac. 2. 5. Audite, fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni, quod reprobis sit Deus diligentibus se?

CAPUT LXXXIX.

Jesús seruus.

ISA. 42. 1. Ecce seruus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea.

Isa. 43. 10. Vos testes mei, dicit Dominus, & seruus meus quem elegi.

Isa. 43. 24. Verumtamen seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuisisti mihi laborem in iniquitatibus tuis.

Isa. 49. 5, 6. Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero seruum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea. Et dixit, Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Jacob, & faces Israël conuertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra.

MATTH. 20. 27, 28. Qui uoluerit inter uos primus esse, erit uester seruus; sicut Filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare. Et Marc. 10. 45.

Luc. 22. 27. Ego autem in medio uestrum sum, sicut qui ministrat.

Joh. 13. 12, & seq. Postquam ergo lauit pedes eorum, & accepit uerba sua, cum recubisset iterum, dixit eis, Scitis quid fecerim uobis? Vos uocatis me Magister; & benedicitis, sum etenim. Si ergo laui pedes uestris Dominus & Magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci, ita & uos faciatis.

Phil. 2. 5, & seq. Hoc enim sentite in uobis, quod & in Christo Jesu, qui cum in ser-

ISA. 50. 10. Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui?

ISA. 52. 13. Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.

ISA. 53. 11. In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.

EZECH. 34. 23, 24. Et suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David princeps in medio eorum, & ego Dominus locutus sum. Et Ezech. 37. 24, 25.

ZACH. 3. 8. Ecce enim ego adducam servum meum Orientem.

ma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinaniviss formam servi accipiens.

CAPUT XC.

Jesu labores & angustia.

PSALM. 39. 3. Expectans expectavi Dominum, & intendit mihi: & exaudivit preces meas, & eduxit me de lacu miseriae, & de luto facis.

ISA. 53. 8, 11. De angustia, & de judicio sublatu est Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit & saturabitur.

LUCA. 19. 41. Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam.

JOH. 4. 6. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.

EBR. 5. 7. Qui in diebus carnis suae preces, supplicationesque ad eum qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.

CAPUT XCI.

Jesus mansuetus & misericors.

ISA. 42. 1, & seq. Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea; dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris: calamus quassatus non conteret, & limum fumigans non extinguet, in veritate educet judicium: non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium.

ISA. 50. 5. Dominus Deus aperuit mihi aures; ego autem non contradico, retrorsum non abii.

ISA. 53. 7, & seq. Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondeute se obmutescet, & non aperiet os suum. Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus. & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.

IEREM. 11. 9. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.

MATTH. 9. 13. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo & non sacrificium. Et Matth. 12. 7.

MATTH. 9. 36. Videns autem turbas, misertus est eis. Et Marc. 6. 34.

MATTH. 11. 29, 30. Tollite jugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris: jugum enim meum suave est, & onus meum leve.

MATTH. 12. 15, & seq. Jesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes; & praecepit eis ne manifestum eum facerent. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit anima mea. Ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatum non confringet, & limum fumigans non extinguet, donec eiciat ad victoriam judicium: & in nomine ejus gentes sperabunt.

MATTH. 14. 14. Et exiens vidit turbam

multam, & misertus est eis.

Matth. 15. 32. *Jesus autem convocatis Discipulis suis, dixit, Misereor turba. Et Marc. 8. 1, 2.*

Matth. 20. 34. *Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum.*

Matth. 26. 62, 63. *Et surgens princeps Sacerdotum ait illi, Nihil respondes ad ea quae isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat. Et Matth. 27. 12, & seq.*

Marc. 1. 41. *Jesus autem misertus ejus extendit manum suam.*

Luc. 7. 13. *Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere.*

2. Cor. 10. 1. *Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem & modestiam Christi.*

Ebr. 2. 17. *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.*

2. Petr. 2. 23. *Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se iniuste.*

CAPUT XCII.

Jesus obediens.

PSALM. 39. 9. *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.*

Isa. 50. 5. *Dominus Deus aperuit michi aurem, ego autem non contradico.*

LUC. 2. 51. *Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.*

Phil. 2. 8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

CAPUT XCIII.

Jesus agnus, pascha, ovis.

EXOD. 12. 43, & seq. *Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron, Haec est religio Pascae. In una domo comedetur, nec offeretis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis. Et Num. 9. 9, & seq.*

Isa. 16. 1. *Emitte agnum tuum dominatorem terrae, de petra deserti ad montem filiae Sion.*

Isa. 53. 7. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.*

Jerem. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.*

JOH. 1. 19, & seq. *Altera die vidit Johannes Jesum venientem ad se, & ait, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Altera die iterum stabat Johannes, & ex Discipulis ejus duo, & respiciens Jesum ambulantiem dicit, Ecce Agnus Dei.*

Joh. 19. 31, & seq. *Judaei ergo, (quoniam Parasceve erat) ut non remaneret in cruce corpora sabbatho, (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites; & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura. Facta sunt enim haec, ut Scriptura impleteretur, Os non comminuetis ex eo.*

Act. 8. 27. & seq. *Et ecce vir Aethiops legens Isaiam Prophetam Locus autem Scripturae quem legebat, erat hic*
Tanquam

Tanquam ovis ad occisionem ductus, & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.

1. Cor. 5. 7. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.

1. Petr. 1. 18, 19. Scientes quod non corruptilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paterna traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi, & incontaminati.

Apoc. 2. 6, & seq. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio Seniorum, Agnum stantem tanquam occisum Et cum aperisset Librum, quatuor animalia, & viginti quatuor Seniores ceciderunt coram agno. Et sapissime in reliqua Apocalypsi.

I. **C**OMPARATIONEM infra instituemus, Jesum Christum inter, & Paschalem Agnum. Aliqua nunc afferenda sunt agni naturam generatim sumtam spectantia, quibus Christi Jesu similis est. Velut patientia & mansuetudo, quæ in Christo quantæ fuerint docet hic Parallelismus. Agnina carne vescimur, alimur, & vitam toleramus: suam carnem edere jubet nos Christus apud Johannem; qui secus faxit, vitam non habiturum pronuntiat; carnem quippe suam vere cibum esse. Agnina lana induimur: induimus & Christum, quicumque in Christo baptismum suscepimus, ut decernit Paulus in Epistola ad Galatas, qui & Romanos ad induendum Jesum Christum hortatur. Sacrificium juge, quo ex Mosis præscripto horni Agni duo quotidie mactabantur, alter matutinis horis, alter vespertinis, imago fuit, non cruenti solum sacrificii, quo postquam Christus unam pro peccatis obtulit hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, qua cruenta una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos; sed jugis hujus etiam & incruenti sacrificii, quo ad placandum, propitiandumque Deum, Christum quotidie Sacerdotes ad altaria offerunt.

Christus cum agno confertur.

Joh. 6. 54.

Gal. 3. 27.
Rom. 13. 14.

Ebr. 10. 11, 14.

CAPUT XCIV.

Jesus leo.

GEN. 49. 9. Catulus leonis Juda; ad pradam, filii mi, ascendisti: requiescens accubisti ut leo, & quasi leana: quis suscitabit eum?

APoc. 5. 5. Et unus de Senioribus dixit mihi, Ne stoveris, ecce vicis leo de tribu Juda, radix David, aperire Librum, & solvere septem signacula ejus.

CAPUT XCV.

Jesus princeps.

ISA. 9. 6. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.

Jerem. 30. 21. Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producet, & applicabo eum, & accedet ad me.

Ezech. 34. 23, 24. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David, ipse pascet eas, & ipse erit eis in pa-

Act. 5. 30, 31. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua.

Col. 1. 17, & seq. Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesia, qui est principium & primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.

Col. 2. 11. Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.

000

storem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David in medio eorum. Ego Dominus locutus sum.

Apoc. 1. 4, 5. Gratia vobis & pax à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terra.

CAPUT XCVI.

Jesus dominus & rex æternus.

GEN. 49. 10. Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.

1. Reg. 2. 10. Dominus judicabit fines terræ, & dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.

2. Reg. 7. 12, 13. Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus. Ipse edificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum.

Psal. 2. 6, & seq. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Reges eos in virga ferrea.

Psal. 21. 29. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Psal. 23. 7, & seq. Attollite portas principes vestras, & elevamini porta aeternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex glorie? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Attollite portas principes vestras, & elevamini porte aeternales & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus virtutum, ipse est rex gloria.

Psal. 44. 5, 7. Specie tua & pulchritudine tua, intende prospere procede & regna. Sedes tua, Deus, in seculum seculi; virga directionis, virga regni tui.

Psal. 46. 1, & seq. Omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis: quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Psallite Deo nostro, psallite: psallite regi nostro, psallite: quoniam rex omnis terra Deus, psallite sapienter: regnabit Deus super gentes.

Psal. 71. 1, & seq. Deus judicium tuum regi da, & judicium tuum filio regis. & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ; omnes gentes servient ei.

Psal. 73. 12. Deus autem rex noster ante secula; operatus est salutem in medio terra.

Psal. 88. 28, & seq. Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terra. In

MATTH. 2. 1, & seq. Cum ergo natus esset Jesus in Bethleem juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolimam, dicentes, Ubi est qui natus est rex judæorum? . . . sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethleem terra juda, nequaquam minima es in principibus juda: ex te enim exiit dux, qui regat populum meum Israël.

Matth. 16. 17, & seq. Respondens autem Jesus dixit ei, Beatus es, Simon Bar-Jona. . . . Et tibi dabo claves regni calorum. . . . Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec viderint Filium hominis venientem in regno suo.

Matth. 21. 4, 5. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Dicite filia Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis. Et Joh. 12. 15.

Matth. 25. 31, & seq. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis sue. . . . Tunc dicet rex his, qui à dextris ejus erunt, Venite benedicti patris mei.

Matth. 27. 11, & seq. Jesus autem stetit ante Præsidentem, & interrogavit eum Præsides dicens, Tu es rex judæorum? Dicit illi Jesus, Tu dicis. . . . Et exentes eum, chlamydem cocineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum illudebant ei dicentes, Ave rex judæorum. . . . Et imposuerunt super caput ejus cassidem ipsius scriptam, Hic est Jesus rex judæorum. . . . Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis, & Senioribus dicebant, . . . Si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Et Marc. 15. 2, 9, 12, & seq. Luc. 23. 2, 3, 37, & seq. Joh. 18. 33, 39, & 19. 3, 12, 14, & seq.

Matth. 28. 18. Et accedens Jesus locutus est eis dicens, Data est mihi omnis potestas in celo & in terra.

Luc. 1. 32, 33. Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis.

Luc. 19. 37, 38. Cæperunt omnes turba Discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus.

aternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies caeli. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar: semen ejus aternum manebit. Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in aeternum, & testis in caelo fidelis.

Psalm. 109. 1, & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.

Isa. 9. 6, 7. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, à modo & usque in sempiternum.

Isa. 11. 1, 4, 10. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice eius ascendet. judicabit in iustitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terre, & percussit terram virga oris sui. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.

Isa. 16. 1. Emitte Agnum, Domine, dominatorem terra.

Isa. 32. 1. Ecce in iustitia regnabit rex.

Isa. 40. 10. Ecce Deus vester: ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur.

Isa. 49. 7, & seq. Hec dicit Dominus redemptor Israel, sanctus ejus, ad contemibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum: reges videbunt, & consurgent principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & sanctum Israel qui elegit te.

Hec dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum: & afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Eterunt reges nutritii, & reginae nutrices tuae: vultu in terram demisso adorabunt te: & pulverem pedum tuorum lingent.

Isa. 52. 7. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & praedicantis pacem, annuntiantis bonum, praedicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus!

Jerem. 23. 5, & seq. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster. Et Jerem. 33. 15, 16.

Jerem. 30. 8, 9. Et erit in die illa, ait Dominus exercituum, conteram jugum ejus de collo

dicentes, Benedictus qui venit Rex in nomine Domini: pax in caelo, & gloria in excelsis.

Luc. 22. 29, 30. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.

Joh. 1. 49. Respondit ei Nathanael, & ait, Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel.

Joh. 12. 13. Acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant, Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel.

Joh. 17. 1, 2. Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.

Joh. 18. 36, 37. Respondit Jesus, Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judaeis: nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Jesus, Tu dicis, quia rex sum ego.

Act. 2. 33, & seq. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis: non enim David ascendit in caelum: dixit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Jesum quem vos crucifixistis.

Act. 10. 36. Verbum misit Deus filiis Israel, annuntians pacem per Jesum Christum: hic est omnium Dominus.

Act. 17. 7. Hi omnes contra decreta Caesaris faciunt, regem aliam dicentes esse Jesum.

Rom. 14. 9. In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, ut & mortuorum & vivorum dominetur.

Rom. 15. 8, & seq. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum: gentes autem misericordia honorare Deum, sicut scriptum est, Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt.

1. Cor. 2. 8. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent.

1. Cor. 15. 24, 25. Deinde, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.

Eph. 1. 19, & seq. Secundum operationem potentiae virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in caelestibus supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus ejus: & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.

tuo, & vincula ejus dirumpam, & non dominabuntur ei amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.

Jerem. 30. 21. Et erit dux ejus ex eo; & Princeps de medio ejus producet, & applicabo eum, & accedet ad me.

Jerem. 33. 17. & seq. Quia hac dicit Dominus, Non interibit de David vir, qui se deat super thronum domus Israël. Hac dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo Filius, qui regnet in throno ejus.

Ezech. 37. 22. & seq. Et faciam eos in gentem unam in terra in montibus Israël, & rex unus erit omnibus imperans. & servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum.

Dan. 2. 44. In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus caeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminet autem & confumat universa regna haec, & ipsum stabit in aeternum.

Dan. 9. 13. & seq. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum: & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient; potestas ejus, potestas aeterna quae non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur. Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quae est subter omne caelum datur populo Sanctorum Altissimi; cujus regnum, regnum sempiternum est, & omnes reges servient ei, & obedient.

Ose. 3. 5. Et post haec revertentur filii Israël, & quarent Dominum Deum suum, & David regem suum.

Mich. 4. 2. & seq. Quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Jerusalem. . . . & regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in aeternum.

Mich. 5. 2. Et tu, Bethleem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus aeternitatis.

Zach. 6. 12. 13. Hac dicit Dominus exercituum dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus, & subter eum orietur, & aedificabit templum Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo.

Zach. 9. 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus venit tibi justus & Salvator; ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae.

Malach. 3. 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam. Et

Eph. 5. 5. Hoc enim scitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.

Col. 1. 12. 13. Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfudit in regnum Filii dilectionis suae.

2. Tim. 4. 1. Testificor coram Deo & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos, per adventum ipsius & regnum ejus.

Ebr. 1. 2. & seq. Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit & secula: qui cum sit splendor gloriae, & figura substantiae ejus, portansque omnia verbo virtutis suae, purificationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis; tanto melior Angelis effectus, quanto differentius pra illis nomen hereditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum, Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium? Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terra, dicit, Et adorent eum omnes Angeli ejus. Et ad Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in seculum seculi; virga aequitatis, virga regni tui; dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis pra participibus tuis.

Ebr. 2. 9. Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.

Ebr. 7. 1. & seq. Hic enim Melchisedec, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahae regresso à caede regum, & benedixit ei; cui & decimas omnium divisit Abraham; primum quidem qui interpretatur, Rex justitiae; deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis; sine patre, sine matre, sine genealogia; neque initium dierum, neque finem vitae habens; assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.

1. Petr. 4. 11. Ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria, & imperium in secula seculorum. Et 1. Petr. 5. 11.

2. Petr. 1. 11. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in aeternum regnum Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi.

Jud. 4. Subintroierant enim quidam homines (qui olim prescripti sunt in hoc iudicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes.

Apoc. 3. 21. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.

statim veniet ad templum suum Dominator quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.

Apoc. 11. 15. Et septimus Angelus tuba cecinit, & facta sunt voces magna in caelo dicentes, Factum est regnum hujus mundi Domini nostri, & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum. Amen.

Apoc. 12. 5, 10. Et peperit filium masculum, qui reclusus erat omnes gentes in virga ferrea, & raptus est Filius ejus ad Deum, & ad thronum ejus. Et audiui vocem magnam in caelo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus.

Apoc. 17. 14. Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam dominus dominorum est, & rex regum.

Apoc. 19. 11, 12, 15. Et vidi caelum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & verax, & cum justitia judicat & pugnat: oculi autem ejus sicut flamma ignis, & in capite ejus diademata multa. & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea.

CAPUT XCVII.

Jesu Discipuli reges.

PSALM. 44. 17. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.

Sap. 3. 7, 8. Fulgebunt iusti, & tanquam scintilla in arundineo discurrent, judicabunt nationes, & dominabuntur populis.

Sap. 5. 16, 17. Iusti autem in perpetuum vivent, & apud Dominum est merces eorum, & cogitatio illorum apud Altissimum. Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini.

Sap. 6. 21. Concupiscentia itaque Sapientiae deducit ad regnum perpetuum.

Dan. 7. 18, & seq. Suscipient autem regnum Sancti Dei Altissimi, & obtinebunt regnum usque in seculum, & seculum seculorum. Aspicebam, & ecce cornu illud faciebat bellum adversus Sanctos, & prevalebat eis, donec venit Antiquus dierum, & judicium dedit Sanctis Excelsi, & tempus advenit, & regnum obtinuerunt Sancti. Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quae est subter omne caelum, datur populo Sanctorum Altissimi;

LUC. 12. 32. Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.

LUC. 22. 29, 30. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeat super thronos judicantes duodecim tribus Israel.

ROM. 5. 17. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae, & donationis, & justitiae accipientes in vita regnabunt per unum Jesum Christum.

1. COR. 4. 8. Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.

1. COR. 9. 25. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere; & illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.

EBR. 12. 28. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam per quam serviamus, placentes Deo cum metu & reverentia.

JAC. 2. 5. Audite, Fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni, quod promisit Deus diligentibus se?

1. PETR. 2. 9. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta.

APOC. 1. 6, 9. Fecit nos regnum & sacerdotes Deo & Patri suo.

APOC. 2. 26, 27. Et qui vicerit, & custodierit haec, dabo ei potestatem super gentes.

dierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.

Apoc. 3. 21. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedei cum Patre meo in throno ejus.

Apoc. 4. 4. Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super thronos viginti quatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum corona aurea.

Apoc. 5. 10. Et fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram.

Apoc. 20. 4, 6. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & judicium datum est illis; & animas decollatorum propter testimonium Jesu... & vixerunt, & regnaverunt cum Christo mille annis... Beatus sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.

Apoc. 22. 5. Et nox ultra non erit, & non egebunt lumine lucerne, neque lumine Solis; quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in secula seculorum.

CAPUT XCVIII.

Jesu claritas & gloria.

PSALM. 8. 5, 6. Quid est homo, quod memor es ejus? aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

Psalm. 23. 7, & seq. Attollite portas principes vestras, & elevamini porte aeternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus fortis & potens, Dominus potens in praelio. Attollite portas principes vestras, & elevamini porte aeternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus virtutum, ipse est rex gloria.

Psalm. 109. 1, & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tue emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tue, in splendoribus sanctorum... De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.

Eccli. 24. 1, & seq. Sapientia laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur.

MATTH. 16. 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis; & tunc reddet unicuique secundum opera ejus. Et Matth. 19. 28. & 24. 30. & 25. 31. & 26. 69. Marc. 8. 38. Luc. 9. 26. & 21. 27.

Matth. 17. 1, & seq. Et post dies sex assumit Jesus Petrum, & Jacobum, & Johannem fratrem ejus, & ducit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos: & respanduit facies ejus sicut Sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix... Ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Et Marc. 9. 2, & seq. Luc. 9. 28, & seq.

Luc. 24. 26. Nonne hoc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?

Joh. 1. 14. Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenum gratia & veritatis.

Joh. 2. 11. Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilae, & manifestavit gloriam suam, & crediderunt in eum Discipuli ejus.

Joh. 7. 39. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. Et Joh. 12. 16.

Joh. 11. 4. Audiens autem Jesus dixit eis, Infirmitas haec non est ad mortem, sed pro glo-

Isa. 4. 2. In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terra sublimis.

Isa. 49. 5. Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini.

Isa. 52. 13. Ecce intelliget servus meus, & exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.

Dan. 7. 13, 14. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obsiderunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & lingua, ipsi servient: potestas aeterna, qua non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.

Zach. 6. 12, 13. Hac ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus, & subter eum oriatur, & adificabitur Templum Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo.

Zach. 14. 6. Et veniet Dominus Deus meus, omnesque sancti cum eo.

ria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.

Joh. 12. 23. Jesus autem respondit eis dicens, Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.

Joh. 13. 31, 32. Cum ergo exisset, dixit Jesus, Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.

Joh. 14. 13. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio.

Joh. 16. 14. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

Joh. 17. 1, & seq. Hac locutus est Jesus, & sublevatis oculis in caelum dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te Et nunc clarifica me tu, Pater, apud te ipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis.

Act. 3. 13. Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus Patrum nostrorum, glorificavit Filium suum Jesum.

Act. 5. 31. Hunc principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam poenitentiam Israël, & remissionem peccatorum.

1. Cor. 2. 8. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent.

2. Cor. 4. 4. In quibus Deus hujus seculi excaecavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriae Christi, qui est imago Dei.

Eph. 1. 19, & seq. Nos qui credimus secundum operationem potentiae virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in caelestibus supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et omnia subiecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, qua est corpus ipsius, & plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

Phil. 2. 9, & seq. Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.

Col. 2. 10. Estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.

2. Thess. 1. 9, 10. Qui poenas dabunt in interitu aeternas a facie Domini, & a gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.

Ebr. 1. 3, & seq. Qui cum sit splendor gloriae, & figura substantiae ejus sedet ad dexteram maiestatis in excelsis; tanto melior Angelis effectus, quanto differentius pra illis.

nomen hereditavit Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terra, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei Thronus tuus, Deus, in seculum seculi; virga aequitatis, virga regni tui. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

Ebr. 2. 5, & seq. Non enim Angelis subiecit Deus orbem terra futurum, de quo loquimur. Testatus est autem in quodam loco quis dicens, Quid est homo, quod memor es eius? aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Minus est enim paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo enim quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.

Ebr. 3. 3. Amplioris enim glorie iste pro Moysè dignus est habitus, quanto ampliore honorem habet domus qui fabricavit illam.

1. Petr. 1. 11. Spiritus Christi prænuntians eas que in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.

1. Petr. 4. 11. Ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria & imperium in secula seculorum.

2. Petr. 1. 16, 17. Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem & presentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum huiusmodi à magnifica gloria, Hic est Filius meus dilectus, in quem mihi complacui; ipsum audite.

Apoc. 5. 12, 13. Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, que in celo est, & super terram, & sub terra, & que sunt in mari, & que in eo, omnes audire dicentes, Sedit in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.

CAPUT XCIX.

Discipulorum Jesu claritas & gloria.

1. REG. 2. 30. Nunc autem dicit Dominus, Absit hoc à me; sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum.

Psal. 36. 34. Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te.

Psal. 83. 10, & seq. Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Quia misericordiam &

MATTH. 19. 28. Jesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede maiestatis sue, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Et Luc. 22. 29, 30.

Matth. 23. 12. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; & qui se humiliaverit, exaltabitur.

veritatem diligit Deus; gratiam & gloriam dabit Dominus. Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.

Psal. 90. 15. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum; cum ipso sum in tribulatione; eripiam eum, & glorificabo eum.

Psal. 111. 1, & seq. Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis: potens in terra erit semen ejus; generatio rectorum benedicetur; gloria & divitiæ in domo ejus Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in seculum seculi, cornu ejus exaltabitur in gloria.

Psal. 149. 4, & seq. Quia beneplacitum est Domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem: exultabant sancti in gloria, letabuntur in cubilibus suis: exultationes Dei in gutture eorum, & gladii accipites in manibus eorum: ad faciendam vindictam in nationibus; increpationes in populis: ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis: ut faciant in eis iudicium conscriptum; gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Prov. 4. 7. 8. Posside sapientiam, & in omni possessione tua acquirere prudentiam; arripe illam, & exaltabit te; glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.

Prov. 28. 12. In exultatione iustorum multa gloria est.

Prov. 29. 23. Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria.

Eccli. 1. 11, 24. Timor Domini gloria & gloriatio scientiam & intellectum prudentia sapientia compartietur, & gloriam tenentium se exaltat.

Eccli. 6. 30, & seq. Et erunt tibi compedes ejus (Sapientia) in protectionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam gloriae; decor enim vite est in illa, & vincula illius alligatura salutaris: stolam gloria indues eam, & coronam gratulationis superpones tibi.

Eccli. 11. 1. Sapientia humiliati exaltabit caput ejus, & in medio magnatorum confedere illum faciet.

Eccli. 14. 23, & seq. Qui excogitat vias illius (Sapientia) in corde suo protegetur sub tegmine illius a fervore, & in gloria ejus requiescet.

Eccli. 15. 1, & seq. Qui timet Deum, faciet bona; & qui continens est justitia, apprehendet illum; & obviavit illi quasi mater honorificata, & quasi mulier à virginitate suscipiet illum. Cibabit illum pane vite & intellectus, & aqua sapientia salutari potabit illum; & firmabitur in illo, & non flectetur; & coninebit illum, & non confundetur. Exaltabit illum apud proximos suos, & in medio Ecclesie aperiet os eius, & adimplebit illum spiritum sapientia & intellectus, & stola gloriae vestiet illum: ju-

bitur. Et Luc. 1. 52. & 14. 11. & 18. 14. Jic. 4. 6. & 1. Petr. 5. 5. Job. 22. 29.

Rom. 2. 6, 7, 10. Qui reddet unicuique secundum opera ejus; iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem querunt, vitam eternam. Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum.

Rom. 5. 1, & seq. Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloria filiorum Dei.

Rom. 8. 18, & seq. Existimo enim quod non sunt condigna passiones hujus temporis ad futuram gloriam, que revelabitur in nobis, quia & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis in libertatem gloria filiorum Dei Quos autem predestinavit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & justificavit; quos autem justificavit, illos & glorificavit.

Rom. 9. 3, 4, 23. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelita, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa ut ostenderet divitias gloriae suae in vasa misericordiae, que preparavit in gloriam.

1. Cor. 2. 7. Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, que abscondita est, quam predestinavit Deus ante secula in gloriam nostram.

2. Cor. 3. 18. Nos vero omnes revelatae facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.

2. Cor. 4. 17. Id enim quod in presenti est momentaneum, & leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.

Col. 1. 27. Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriae sacramenti huius in gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloria.

Col. 3. 4. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

1. Petr. 2. 7. Vobis igitur honor credentibus.

1. Petr. 5. 4. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipiat immarcescibilem gloriae coronam.

cunditatem & exultationem thesaurizabit super illum: & nomine aeterno hereditabit illum.
Eccli. 23. 38. Gloria magna est sequi Dominum.

Ila. 60. 14, & seq. Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israel. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transfret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem: & suges lac gentium, & mamilla regum lactaberis: & scies quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob.

Ila. 62. 1, & seq. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediat ut splendor justus eius, & Salvator eius ut lampas accendatur Et eris corona glorie in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.

Jerem. 30. 18, 19. Hac dicit Dominus, Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Jacob, & rectis eius miserebor, & edificabitur civitas in excelsu suo, & templum iuxta ordinem suum fundabitur. Et egredietur de eis laus, voxque iudentium; & multiplicabo eos, & non minuentur; & glorificabo eos, & non attenuabuntur.

Agg. 2. 8, & seq. Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum Magna erit gloria domus istius novissima plusquam prima, dicit Dominus exercituum.

CAPUT C.

Jesu fortitudo & potestas.

PSALM. 23. 7, 8. Autollite portas principes vestras, & elevamini porte aeternales, & introibit rex glorie. Quis est iste rex glorie? Dominus fortis & potens, Dominus potens in praelio.

Psal. 109. 1, & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tue emitte Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum Dominus a dextris tuis, confregit in die irae suae reges; iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum; de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.

Eccli. 24. 7, 11. Ego (Sapientia) in altissimis habitavi & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi.

Ila. 8. 1, & seq. Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, & velociter spolia detrahe, cito praedare Et accessi ad Prophetissam, & con-

MATTH. 3. 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calcamenta portare; ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni. Et Luc. 3. 16.

Matth. 7. 29. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens. Et Marc. 1. 22. Luc. 4. 32.

Matth. 11. 27. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et Joh. 3. 24. & 13. 3. & 17. 2.

Matth. 24. 30. Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa & majestate. Et Marc. 13. 26. Luc. 21. 27. & 2. Thess. 1. 7, & seq.

Matth. 28. 18. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.

Marc. 1. 27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes, Quidnam est hoc? quanam doctrina haec nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Luc. 4. 36.

cepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina predari.

Ita. 9. 6. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis.

Ita. 11. 1, & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet: & requiescet super eum spiritus Domini; spiritus sapientie & intellectus; spiritus consilii & fortitudinis. . . . & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.

Ita. 41. 2. Quis suscitavit ab oriente Iustum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obtinebit; dabit quasi pulvorem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcu ejus.

Ita. 42. 13. Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir praeliator suscitabit zelum; vociferabitur & clamabit, super inimicos suos confortabitur.

Ita. 49. 25, 26. Quia hec dicit Dominus, Equidem & captivitas a forti tolletur, & quod ablatum fuerit a robusto salvabitur; eos vero qui judicaverunt te, ego judicabo; & filios tuos ego salvabo: & cibabo hostes tuos carnis suis, & quasi musto sanguine suo inebriabuntur: & sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob.

Dan. 7. 13, 14. Aspicebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli quasi filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum. Et omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient: potestas eius, potestas aeterna que non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.

Zach. 9. 9, 10. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem; ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator; ipse pauper, & ascensus super asinam, & super pullum filium asinae: & disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas eius a mari usque ad mare, & a fluminibus usque ad fines terra.

Luc. 24. 19. De Jesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere & sermone, coram Deo & omni populo.

Joh. 5. 26, 27. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est.

1. Cor. 1. 23, & seq. Nos autem predicamus Christum crucifixum; Judais quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judais atque Graecis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

1. Cor. 5. 4. Congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu Christi.

1. Cor. 15. 24, & seq. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponas omnes inimicos sub pedibus ejus. Cum autem dicat, Omnia subiecta sunt ei, sine dubio praeter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.

2. Cor. 12. 9. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.

2. Cor. 13. 3. An experimentum quaritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis?

Eph. 1. 20, & seq. Sufficiens illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in caelestibus supra omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: & omnia subiecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.

2. Thess. 2. 8. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione adventus sui.

Ebr. 1. 3. Qui cum sit splendor gloriae & figura substantiae ejus, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis.

Ebr. 2. 6, & seq. Testatus est autem in quodam loco quis dicens, Quid est homo quod memor es ejus, aut Filius hominis quoniam vistas eum? minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.

1. Petr. 1. 2, & seq. Gratia vobis & pax ad

titio cui
paj me
fiam di
piti dicit
6.
os, s.
2. Luc.
sunt a
17.2.
e homi
virtute
Luc.
ntus of
itas in
ita ut
iam est
n pote
at, &

impleatur in cognitione Dei, & Jesu Christi Domini nostri, quomodo omnia nobis divina virtutis sua, quae ad vitam & pietatem, donata sunt, per cognitionem ejus qui vocavit nos propria gloria & virtute.

Apoc. 5. 12, 13. Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quae in caelo est, & super terram, & sub terra, & quae sunt in mari, & quae in eo, omnes audivi dicentes, Sedit in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.

Apoc. 12. 10. Et audivi vocem magnam in caelo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus.

CAPUT CI.

Discipulorum Jesu fortitudo & potestas.

PSALM. 67. 36. Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israël ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suae.

Isa. 12. 2. Ecce Deus Salvator meus, fiducia-liter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.

Isa. 25. 3. Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te.

Isa. 61. 1, & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, palliam laudis pro spiritu meroris; & vocabuntur in ea fortes justitiae, plantatio Domini ad glorificandum.

Dan. 7. 27. Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quae est subter omne caelum, detur populo Sanctorum Altissimi.

MATTH. 10. 1. Et convocatis duodecim Discipulis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. Et Marc. 3. 15. & 6. 7. Luc. 9. 1.

Luc. 10. 19. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocet.

Act. 6. 8. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo.

2. Cor. 12. 10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo: cum enim infirmor, tunc potens sum.

1. Joh. 2. 14. Scribo vobis, Juvenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum.

Apoc. 2. 26. Et qui vicerit, & custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas siguli confringentur.

CAPUT CII.

Jesús dives.

PSALM. 2. 8. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra.

Prov. 8. 17, 18. Ego (Sapientia) diligentes me diligo, & qui mane vigiliant ad me, invenient me. Mecum sunt divitiae, & gloria, opes superbae, & iustitia.

2. Cor. 8. 9. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives.

Eph. 1. 7. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus, quae superabundavit in nobis.

Eph. 3. 8. Mihi omnium Sanctorum ministerio data est gratia haec, in gentibus evange-

lizare investigabiles divitias Christi.

Col. 1. 26, 27. *Mysterium quod absconditum fuit à seculis, & generationibus, nunc autem manifestum est Sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloria Sacramenti hujus in Gentibus, quod est Christus.*

CAPUT CIII.

Jesu Discipuli divites.

PSALM. 36. 3. *Spera in Domino, & fac bonitatem; & inhabita terram, & pascaris in divitiis ejus.*

Psalm. 111. 1, & seq. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis; potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur: gloria & divitia in domo ejus.*

Prov. 1. 33. *Qui autem me (Sapientiam) audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfuetur, timore malorum sublato.*

Isa. 1. 19. *Si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis.*

Isa. 49. 8. *Hec dicit Dominus, In tempore placito exandivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdas populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas.*

MATTH. 5. 4. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

Matth. 6. 20. *Thesaurizate autem vobis thesauros in celo, ubi neque erugo, neque tineæ demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Et Matth. 19. 21. Marc. 11. 21. Luc. 12. 33.*

Matth. 13. 44. *Simile est regnum celorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit universa quæ habet, & emit agrum illum.*

1. Cor. 1. 4, 5. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu, quod in omnibus divites facti estis in illo.*

1. Cor. 4. 8. *Jam saturati estis, iam divites facti estis, sine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.*

2. Cor. 4. 6, 7. *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus vestris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasīs fictilibus.*

2. Cor. 6. 4, & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.*

2. Cor. 8. 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.*

Phil. 4. 18. *Habeo autem omnia, & abundo: repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis.*

Col. 2. 2, 3. *Ut consolerentur corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris, & Christi Jesu; in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.*

1. Tim. 6. 17, & seq. *Divitibus hujus seculi præcipue non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.*

Ebr. 11. 24, & seq. *Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filie Pharaonis,*

magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem; majores divitias aestimans thesauris Aegyptiorum, improprium Christi; aspicebat enim in renerationem.

Jac. 2. 5. Audite, Fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni, quod repro-misit Deus diligentibus se?

Apoc. 2. 8, 9. Et Angelo Smyrne Ecclesie scribe, Hac dicit primus & novissimus; qui fuit mortuus, & vivit, Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, sed dives es.

CAPUT CIV.

Jesús legumlator.

DEUT. 18. 15, & seq. Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies. . . . Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia que praecepero illi. Qui autem verba ejus que loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.

Plalm. 9. 20, 21. Exurge, Domine, non confortetur homo; judicentur gentes in conspectu tuo. Constitue, Domine, legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.

Isa. 2. 3. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exhibit lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et Mich. 4. 2.

Isa. 33. 22. Dominus enim iudex noster. Dominus legis noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.

Isa. 42. 4. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem ejus insula expectabunt.

Isa. 51. 4. Attendite ad me, popule meus, & tribus mea me audite: quia lex à me exiit, & iudicium meum in lucem populorum requiescet.

Jerem. 31. 33. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.

MATTH. 5. 21, & seq. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio: ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehenne ignis. . . . Audistis quia dictum est antiquis, Non machaberis? ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam machatus est eam in corde suo. . . . Dictum est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam macharis & qui dimissam duxerit, adulterat. Et per totum caput reliquum, & sequentia duo: & cap. 10. & Luc. 16. 9, & seq. & 17. 1, & seq.

Joh. 13. 34. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.

Joh. 14. 15, 21. Si diligitis me, mandata mea servate. . . . Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me. Et Joh. 15. 17. & passim apud reliquos Evangelistas.

Rom. 8. 2. Lex enim spiritus vita in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis.

1. Cor. 9. 20, 21. Et factus sum Judaeis tanquam Judaeus, ut Judaeos lucrarem. . . . iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi) ut lucrificarem eos qui sine lege erant.

Gal. 6. 2. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

Ebr. 8. 10. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum super scribam eas. Et 10. 16.

Jac. 1. 25. Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, & permanferit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit.

Jac. 2. 12. Sic loquimini, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes iudicari.

CAPUT CV.

Jesus clavem gerit domus David.

ISA. 22. 22. *Et dabo clavem domus David super humerum ejus: & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat.*

APOC. 3. 7. *Et Angelo Philadelphia Ecclēsie scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

Disputatur De clavibus humero gestari solitis.

I. QUONIAM alio loco demonstrabimus Christi typum gessisse Eliacimum Helciae filium, cui hic promittit Dominus apud Isaïam, futurum ut *clavem domus David super humerum ejus*, istis verbis inesse liquet prædictionem præcipui cujusdam Christi officii, & potestatis ipsi à Patre tradita. Cæterum non injucundum, certe non supervacuum erit disquirere, cur dicat Isaïas traditum iri clavem super humerum Eliacimi; cum hic gestandarum clavium mos nobis plane ignotus sit. Nam etsi hæc videri possumus disputare præter institutum, utile tamen est, quidquid ad Scripturæ intelligentiam conferre potest. Varias Interpretum expositiones ambitiosè colligere ac confutare non vacat, quæ postquam legitimam firmavero sententiam, sponte ipsæ corruent. Sciendum ergo est vetustissimum fuisse clavium genus, quæ curvatæ erant, non absmili forma curvarum falcium. Hæc januis intus clausis per foramen inferebantur ad excutiendos pessulos & repagula: nec ignoratur penitus hodieque earum usus; furibus præcipue, alienas domos hoc instrumento clam referantibus & supplantibus: sed & fabris ferrariis, oclusas fores, cum propriæ claves amiffæ sunt, vicaria hac clave aperientibus: & monachis etiam quibusdam nostratibus simili clavium genere interiora domuum claustra referare solitis. Vulgatus olim fuit, & communis earum usus, præcipue inter eos quorum munus erat pretiosam suppellectilem, pecuniam, & fruges asservare. Eburneis vel ligneis capulis præfigebantur, unde scias fuisse prælongas. Citabimus testes idoneos. Narrat Homerus, vicissimò primo Odysseæ, Penelopen Palladis fuasit arcum, aliaque depromptum ivisse ex *καμίσω*, seu *καμίσση*, quæ erat in thalamo: tum subjicit:

Εἶλετο ἢ κλῆιδί' ἐνκαμπία χρεὲ παρσίη,
 Καλῶ, χαλκείῃσιν κώπῃ δ' ἐλέφαντ' ἐπέθεν
 Sumpsi autem clavem bene curvatam manu crassa,
 Pulveram, eanam; capulus autem eburneus additus erat.

Quo loco sic disserit Eustathius: ἀρχαῖον εἶδος κλῆιδος φερέται, καὶ ἡ καὶ τὰ ὕστερον εὐρωπαϊκά εἰς πολλὰς ὁμάδας. εἰ δὲ ἐ τῶν κλῆιδων μέγεθός τε καὶ κατὰ τὴν οὐρανὸν ἀνεκρεμίσθων, καὶ μέγεθος τῶν ἐνδοχῶν σφηνῶν ἐπὶ ἀνὰ τὴν οὐρανὸν. Antiquum dicit clavium genus, neque, ut recentiora, multis foraminibus perforatum. Perseverat autem ad hoc tempus ejusmodi clavium usus, quæ per portæ foramen inseruntur, & seram intus excutiunt ad aperiendum ostium. En tibi antiquissimam clavium formam, longe diversarum ab iis quæ multiformes sunt, & à Laconibus subinde inventæ: atque immittuntur illæ, ut dixi, per januæ foramen, ad dimovendum obicem & fores referandas. Addit deinde: κώπῃ δὲ ἐλέφαντίνῃ, τῶν χαλκῶν λέγει, τῶν δὲ ἑλέφαντῶν ἕσαν διὰ τὸ ημιώτερον. αἱ δὲ κώπαι, εὐλάνοι, ὡς εἰπὸς. Capulam eburneam dicit, manubrium significans, quod tale fingit, ut sit pretiosus. Aliæ enim lignea sunt, ut verisimile est. Ligneis ergo vel eburneis manubriis instruebantur. Subjungit denique: ἔκαστος ἐπὶ ἑξέσιν μῆθου ἢ κώπῃ, ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἐπὶ τῆς σφραγισμένης τῶν κλῆιδων, ἢ ἐπὶ τῶν ἐνκαμπίῳ ἰσχυροῦσι. Non ergo gladius solum capulo instruitur, sed ecce & falcata ista clavis, quæ & propterea bene curvata appellatur. Inflexam igitur dixit Homerus, quod falcis figuram præferat. Facile intelligitur ejusmodi clavem fuisse, quam humero gestabat Eliacimus gazæ regis custos. Hoc enim munus exprimitur dictione, *כַּסְתָּהּ*, quam Isaïas Sobnæ tribuit eodem vicissimò secundo capite. Sobnæ autem in eo munere successit Eliacimus. Claves quippe hujusmodi graves & bene longas fuisse persuadet curvatura illa & eburneus capulus, tum & quod eam ait Homerus arripuisse Penelopen *χρεὲ παρσίη*, crassa & valida manu. Atqui vix aliter gestari commode poterat clavis illa falcata, propter pondus & curvaturam, quam humero imposta: quemadmodum rusticos nostrates sæpe videmus humeris gestantes messorias falculas complures in unum fasciculum colligatas. Inde est quod *κατωμαδία* vocabantur hæc claves: hoc est, *humero gestari solite*. Scribit Callimachus Hymno in Cererem, floreas coronas & papaver manu quidem tulisse Cererem Nicippe sacerdoti suæ assimilatam, at gestasse *κατωμαδία κλῆιδα*. Clavis

Is. 22. 17.

ista humero ferri solita, videri possit insigne fuisse sacerdotii hujus: Ceres quippe frugibus condendis & custodiendis præest. Sed aliarum tamen Dearum sacerdotibus tributum id reperimus. Sic Junonis Argivæ clavigera dicitur Callithoë ab Auctore Phoronidis, quem citat Clemens Alexandrinus. Nemo, opinor, inducet in animum claves Laonicas, nostris breviores, cæterum haud abfimiles, humero fuisse gestatas, quod cogitare absurdum est.

Clem. Alex.
Strom. 1.

CAPUT CVI.

Abrogatio Mosaicæ Legis.

ISA. I. 11, & seq. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus: plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quaesivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atris? ne offeratis ultra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festivitates alias non feram; iniqui sunt catus vestri: calendæ vestras, & solemnitates vestras odit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Et Jerem. 6. 20. Amos 5. 21, 22. Mich. 6. 6, & seq.

Isa. 43. 18, & seq. Ne memineris priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones: quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istam formavi mihi, laudem meam narrabit. Non me invocasti Jacob, nec laborasti in me Israël.

Isa. 65. 18. Ecce enim ego creo caelos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor.

Isa. 66. 22, 23. Quia sicut caeli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato; veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.

Jerem. 3. 16. Cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca testamenti Domini; neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra.

Jerem. 7. 11, & seq. Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? Ego, ego sum, ego vidi, dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum à principio, & videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israël: & nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus, & locutus sum ad vos mane consurgens, & loquens, & non audistis; & vocavi vos, & non respondistis; faciam domui huic, in qua invocatum est nomen meum, & in qua vos ha-

MATTH. II. 12, 13. A diebus autem Johannis Baptiste, usque nunc, regnum calorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt. Luc. 16. 16.

Joh. 4. 21. Dicit ei Jesus, Mulier crede mihi, quia venit hora, quando fuisse gestatas, te hoc, neque in Jerusalem adorabitis Patrem.

Act. 10. 28. Dixitque ad illos, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo conjugi aut accedere ad alienigenam: sed mihi offendit Deus, neminem communem aut inmundum dicere hominem.

Act. 13. 38, 39. Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remisso peccatorum annuntiatur, & ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi justificari, in hoc omnis qui credit, justificatur.

Act. 15. 5, & seq. Surrexerunt autem quidam de hæresi phariseorum, qui crediderunt dicentes, Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare legem Moysi. Conveneruntque Apostoli & Seniores de verbo hoc. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos Nunc ergo qui d' tentatis Deum imponere jugum super cervices Discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus dicens Propter quod ego judico non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Deum, sed scribere ad eos ut abstineant se à contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine Tunc placuit Apostolis & Senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam scribentes per manus eorum, Apostolis & Senioribus fratribus his qui sunt Antiochie Salutem visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.

Rom. 3. 21, 28. Per Legem enim cognitio peccati: nunc autem sine Lege justitia Dei manifestata est, testificata à Lege & Prophetis. Arbitratur enim justificari hominem per fidem sine operibus Legis.

Rom. 6. 14, 15. Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim sub Lege estis, sed sub gratia.

betis fiduciam, & loco quem dedi vobis, & patribus vestris, sicut feci Silo, & projiciam vos à facie mea.

Jerem. 31. 31, & seq. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Egypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.

Ezech. 7. 26. Conturbatio super conturbationem veniet, & auditus super auditum, & quærent visionem de Propheta, & consilium à Senioribus.

Ezech. 34. 10. Hæc dicit Dominus meus, Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam.

Dan. 9. 24, & seq. Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungetur Sanctus sanctorum. . . . Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statua desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium, & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.

Dan. 12. 11. Et à tempore cum ablatum fuerit jure sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta.

Ose. 3. 4, 5. Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.

Mal. 1. 10, 11. Quis est in vobis, qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.

Mal. 2. 11, 12. Transgressus est Juda, & abominatio facta est in Israël, & in Jerusalem; quia contaminavit Judas sanctificationem Domini quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculis Jacob, & offerentem munus Domino exercituum.

gratia. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub Lege, sed sub gratia? absit.

Rom. 7. 4, & seq. Itaque, fratres mei, & vos mortificati estis Legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, passionibus peccatorum, quæ per Legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificaretur morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ.

Rom. 8. 2, & seq. Lex enim spiritus vite in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat Legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, damnavit peccatum in carne, ut justificatio Legis impleretur in nobis.

Rom. 10. 4. Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.

2. Cor. 5. 17. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transferunt, ecce facta sunt omnia nova.

Gal. 2. 16, 21. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis: propter quod ex operibus Legis non justificabitur omnis caro. . . . Si enim per Legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.

Gal. 3. 24, 25. Itaque Lex pedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub pedagogo.

Gal. 5. 18. Quod si spiritu ducimini, non estis sub Lege.

Gal. 6. 15. In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, sed nova creatura.

Eph. 2. 14, 15. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem macerie solvens, inimicitias in carne sua; legem mandatorum decretis evacuens, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.

Eph. 4. 20, & seq. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, sicut & veritas in Jesu, deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestre, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.

Col. 3. 9, & seq. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, cum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum: ubi non est Gentilis & Judæus, circumcisus & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia & in omnibus Christus.

Ebr. 7. 11, & seq. Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso Legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedec alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron? Translato enim sacerdotio, necesse est ut & Legis translatio fiat. In quo enim hac dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari prae fuit: manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedec exurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vite insolubilis: contestatur enim, Quoniam tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec. Reprobatio quidem sit precedentis mandati, propter infirmitatem eius, & inutilitatem; nihil enim ad perfectum adducit Lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine iurejurando (alii quidem sine iurejurando sacerdotes facti sunt, hic autem cum iurejurando per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non perirebit eum: tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem iurisjurandi, qui post Legem est, Filium in aeternum perfectum.

Ebr. 8. 6, & seq. Nunc autem melius fortius est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus re promissionibus sancitum est: nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Viuperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus; & consummabo super domum Israel, & super domum Juda Testamentum Novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum, quod dispensam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.

Ebr. 9. 6, & seq. In priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem, semel in anno summus Pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia, hoc significante Spiritu sancto nondum propalatum esse Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum: quae parabola est temporis instantis, juxta quam munera & hostia offeruntur, quae non possunt juxta conscien-

riam perfectum facere fervientem, solummodo in cibis & in potibus, & variis baptismatibus & iustitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis.

Ebr. 10. 11. & seq. Et omnis quidem sacerdos presens est quotidie ministrans, & eandem saepe offerens hostias, quae nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei; de cetero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummarvit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & Spiritus sanctus. Postquam enim dixit, Hoc autem Testamentum quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia.

Apoc. 3. 12. Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novae Jerusalem, quae descendit de caelo à Deo meo, & nomen meum novum.

Apoc. 21. 5. Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia haec verba fidelissima sunt & vera.

CAPUT CVII.

Sanctio novae legis.

DEUT. 18. 15. & seq. Prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus: ipsum audies, ut petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixistis, Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui; & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi. Qui autem verba ejus quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.

ISA. 2. 2. Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi mei, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et Mich. 4. 1, & seq.

MATTH. 26. 27, 28. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25.

Marc. 1. 27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirent inter se, dicentes, Quidnam est hoc? quenam doctrina haec nova?

Joh. 4. 21, & seq. Dicit ei Jesus, Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judaeis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.

Joh. 13. 34. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem. Et 15. 12.

Act. 17. 19, 20. Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt, dicentes, Possumus scire quae est haec nova, quae à te dicitur, do-

Isa. 42. 9. *Quae prima fuerunt, ecce veniunt; nova quoque annuntio: antequam orientantur, audita vobis faciam.*

Isa. 43. 18, & seq. *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intucamini. Ecce ego facio nova, & nunc orientantur, utique cognoscetis ea; ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.*

Isa. 56. 4, 5. *Quia haec dicit Dominus Eunucho, qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quae ego volui, & tenuerint foedus meum: dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius a filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis quod non peribit.*

Isa. 62. 2, 3. *Et videbunt gentes iustum tuum, & cuncti Reges inclent tuum, & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloriae in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra, Derelicta; & terra tua non vocabitur amplius, Desolata; sed vocaberis, Voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata, quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur.*

Isa. 65. 15, & seq. *Et dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis meis, & interficiet te Dominus Deus, & servos suos vocabit nomine alio. . . . Ecce enim ego creo caelos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor: sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum his quae ego creo.*

Isa. 66. 22. *Quia sicut caeli novi, & terra nova, quae ego facio stare coram me, dicit Dominus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum.*

Jerem. 4. 3, 4. *Hac enim dicit Dominus viro Juda & Ierusalem, Novate vobis novale, & nolite serere super spinas: circumcidimini Domino, & auferite praeputia cordium vestrorum, viri Juda, & habitatores Ierusalem.*

Jerem. 11. 19, 20. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum; & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis, ut in praeceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.*

Jerem. 18. 31. *Projicite a vobis omnes praevaricationes vestras, in quibus praevaricati estis, & facite vobis cor novum & spiritum novum.*

Jerem. 31. 31, & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda foedus novum; non secundum patrum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem*

strina? nova enim quadam inferis auribus nostris.

Rom. 3. 28. *Arbitramur enim justificari hominem per fidem, sine operibus Legis.*

Rom. 7. 6. *Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate litera.*

2. Cor. 3. 6. *Qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti; non litera, sed spiritu: litera enim occidit, spiritus autem vivificat.*

2. Cor. 5. 17. *Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova.*

Gal. 6. 15. *In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed nova creatura. Et Rom. 6. 4. & 12. 2. & 1. Cor. 5. 7. & Eph. 4. 20, & seq.*

Eph. 2. 14, 15. *Ipsa enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriae solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.*

Col. 3. 9, & seq. *Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & inducentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui creavit illum, ubi non est Gentilis & Judaeus, circumcisio & praeputium, Barbarus & Scytha, servus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.*

Ebr. 7. 12, & seq. *Reprobatio quidem sit praecedentis mandati, propter infirmitatem eius & inutilitatem, nihil enim ad perfectum adducit Lex; introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine iurejurando (alii quidem sine iurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum iurejurando, per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non panitebit eum; tu es sacerdos in aeternum) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Iesus.*

Ebr. 8. 6, & seq. *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus reprobationibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda Testamentum novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, ut educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. . . . Dicendo autem novum, veteravi prius.*

eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 34. 10, 11. Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam. Quia hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas.

Ezech. 36. 25, & seq. Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini.

Dan. 9. 24. Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.

Mal. 4. 4, & seq. Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israël præcepta & iudicia. Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & converteret cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam & percutiam terram anathemate.

Ebr. 9. 11, & seq. Christus autem assistens Pontifex futurorum honorum, per amplius & perfectius tabernaculum, non manu factum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitule aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad servandum Deo viventem? Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, re-promissionem accipiant, qui vocati sunt æterna hereditatis.

Ebr. 10. 11, & seq. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & eandem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus; una enim oblatione consummarvit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & Spiritus sanctus: postquam enim dixit, Hoc autem Testamentum quod restatur ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum super scribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. Habentes itaque, Fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam & viventem per velamen, id est carnem suam, & Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei.

Ebr. 12. 23, & seq. Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis Jerusalem celestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, & judicem omnium Deum, & spiritus iustorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis asperersionem melius loquentem quam Abel.

2. Petr. 3. 13. Novos vero celos, & novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat.

1. Joh. 2. 7, 8. Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod audistis. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est & in ipso, & in vobis; quia tenebra transierunt, & verum lumen jam lucet.

Apoc. 3. 12. Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egre-dietur amplius, & scribam super eum nomen

Dei mei, & nomen civitatis Dei mei nova Jerusalem, qua descendit de celo à Deo meo, & nomen meum novum. Et Apoc. 2. 17.

Apoc. 21. 1, & seq. Et vidi calum novam & terram novam. Primum enim calum & prima terra abiit, mare jam non est. Et ego Johannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam descendentem de celo à Deo, paratam sicut sponsam ornata viro suo Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe quia hæc verba fidelissima sunt & vera.

Defendantur
testimonia ex
Isa. 43. 18,
& seq. & ex
Isa. 66. 22,
23.
1. Cor. 5. 17.

Col. 2. 16.

Defendantur
testimonia ex
Jerem. 31. 31,
& seq. & ex
Malach. 4.
4. & seq.
Mal. 4. 4.

Mal. 4. 5.

Matth. 11. 13.

Mal. 4. 6.

Jerem. 31. 33,
& seq.

Mal. 1. 10, 11.

Defendantur
testimonia
ex Malach.
1. 10, 11.

I. **Q**UEM è quadragesimo tertio Isaïæ capite locum deprimimus, Messia temporibus non Paulus solum adscribit in altera ad Corinthios, cum ait: *Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova;* sed & Thalmudicus liber Beracoth. Isdem temporibus adscribit quoque Rabbini sententiam alteram ex sexagesimo sexto capite Isaïæ, ubi non statis ac certis diebus, sed continenter, nulloque intermisso tempore, vel dierum habito discrimine, futurum vaticinatur ut ad Dei cultum homines conveniant. Quibus consonant ista Pauli ad Colossenses: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbathorum; quæ sunt umbra futurorum: corpus autem Christi.*

II. Nobilissimum etiam Jeremiæ oraculum è tricesimo primo capite R. Moses ben Nachman refert ad Messia ætatem, ut dixi in Propositione septima. Inepta vero est, quam proponit R. David Kimchi, interpretatio: non novam enim præsignificari legem statuit, sed præscam illam Mosis in Judæorum animos insinuandam penitus & obviandam. Tum Malachia suffragium ambit, cujus præceptum hoc est: *Memento legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israël, præcepta & judicia.* Unde colligit Malachiam, postremum Prophetarum, hæc præceptione, non vaticinia tantum sua, sed & aliorum Prophetarum claudentem, aperte docere, in unica Lege Mosaica esse acquiescendum, nec aliam porro expectari debere. Sed hominis commentum liquido refellunt ipsa verba Jeremiæ, quibus non solum promittit Deus futurum, ut novum foedus paciscatur cum Israëlitis, sed foedus etiam illud novum veteri opponit, ipsumque adeo vetus excludit, ut pote quod ab Israëlitis violatum & solutum sit. *Feriam, inquit, domui Israël, & domui Juda foedus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Egypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus.* Ad Malachia vero testimonium quod attinet, id sibi vult, observandam esse quidem Legem Mosis, sed tandiu, quoad per novam Christi legem abrogetur, quod & indicant quæ proxime subjicit: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Ac si diceret fore ut ad Johannem usque Lex vigeat: quod clarius pronuntiavit Christus Jesus apud Matthæum: *Omnes Propheta & lex usque ad Johannem prophetaverunt; & si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est: quæ planissima est Malachiana illius ἀποφάσις interpretatio.* Addit Malachias de Elia illo venturo: *Et convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam, & percutiam terram anathemate.* Nempe hoc ipsum foedus novum est, quod icturum se pollicetur Deus hoc loco Jeremiæ quem scrutamur: *Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me, à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Accedit Malachia ipsius testificatio, quo meliorem ipsi interpretem dare non possimus: *Non est, inquit, mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

III. Quæ Malachia sententia, ut illustis est in primis ac splendida, cum eam popularibus suis vitio ac dedecori verti intelligerent Rabbini, pro sua vafricitate perveris etiam interpretationibus eludere tentarunt. Sunt qui dicant, Deum id sibi velle, Quantumlibet in idolis, vel stellis, minutisque Diis compluribus colendis effusa sit Ethnicorum impietas, unum tamen summum, ac supremum Deum venerantur, quod

mihī longe est gratissimum. Hujus expositionis auctor est R. Selomoh Jarchi, assertores R. David Kimchi & R. Aben Ezra. Ea vero quam absōna sit & falsa, liquet ex eo quod inter gentes idolorum cultui addictas obscura sit supremi Dei ac fere nulla notitia, neque ulla ipsi sacrificia fiant. Id ergo quodcunque honoris est, impiis ceremoniis ac nefario cultu idolis exhibito, tot vero Dei sanctionibus vetito conjunctum, videant quo jure, quave ratione *oblationem mundam* appellare queant. Impia quidem hæc est & absurda interpretatio; commentitia vero & ad arbitrium conficta altera, quam proponit idem Jarchi, Deum nempe significare, Judæorum qui inter Gentes dispersi versantur comprecationes sibi etiam sine victimis fuitas perplacere. Quæ cum Prophætæ verbis pugnant ex adverso: quippe honores à gentibus sibi habitos Deus opponit cultui à Judæis præstito, & apertis verbis affirmat sibi ab his sacrificari: id enim sonant verba hæc: *Munus non suscipiam de manu vestra*. Aliam præterea prædictionis hujus explicationem, haud minus futilem, proponunt David Kimchi & Aben Ezra, hanc videlicet; Si à Gentibus, itidem ut à vobis, munera mihi offerri vellem, munda ea & selecta offerrent, vos vero strigolæ & male habitas hostias mihi offertis. Atqui non lege aliqua seu conditione propositio hæc conjuncta est, sed simplex, nec id fore, aut fieri posse, sed esse reip̄a ac fieri dixit Deus. Cum igitur in testimonio hoc retundendo vana sit Rabbīnorum opera, germanus ei sensus restituendus est. Primum cum munera Judæorum respuere se pronuntiat Deus, abrogatio Mosaicæ legis futura notatur. Tum adjicit agnitas fore nomen suum gentes, & per totum orbem mundis offermentis sese propitium iri. Ante Christi Jesu ortum haudquaquam id contigit; tum enim mundum pene universum profana religio infidebat. Statim vero post Jesum superstitiones suas dederunt homines, & cunctas regiones Christi doctrina pervasit; adeo ut ad hanc diem puris sacrificiis Deus placeret. Purum autem sacrificium, & *oblationem mundam*, in animi omni noxarum labe purgati, & ad Dei obsequium parati, sinceritate & candore positam esse perspicias ex consentaneis Jeremiæ & Malachiæ testimoniis, quæ proxime recitavimus. Tunc autem mundus ille ac sincerus cultus Deo præstitus est, cum veterem abrogavit Christus Jesus. Id quod declaravit ipse aperte, cum Samaritanæ mulieri diceret: *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate*. Hæc nimirum offeruntur *spirituales hostia, acceptabiles Deo per Jesum*. *Christum*. Ad Malachiam profecto respexisse videtur Paulus, cum scriberet ista ad Timotheum: *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira & discipulatione*. Sed & aliud præterea sacrificium, proprie ac stricte sumtum, Malachiæ verbis adumbratur, incruentum nempe, quod Deo in Ecclesia Christi offertur quotis quibusque diebus. Geminum igitur hic notatur & prædicatur sacrificium, vel latius sumto vocabulo sacrificii, quod sit per preces ac vota puro pectore concepta; vel stricte sumto, ejus videlicet quod fit ad altaria per Sacerdotes Christi. Jure ergo vestuisti Ecclesiæ Patres, Justinus, Irenæus, Cyprianus, alique plures, testimonio hoc, sic tanquam validissimo telo, adversus Judæos dimicant.

IV. Attingendum hic quoque obiter, quod infra exponemus, Josuam in locum defuncti Moſis suffectum, symbolum esse legis Christi Jesu, per quam Moſis abrogata lex est. Deinde quemadmodum secunda circumſionis auctor Josue Ebræis fuit, ita per Jesum Christum circumſionunt corda nostra; & hæc quidem secunda circumſio est, cum vetus Mosaica truncaret corpus, nova hæc animum purget. Denique quod præca Lex abolita sit, recte concludit Tertullianus Christum venisse. *Imprimis*, inquit, *definiendum est, non potuisse cessare Legem antiquam & Prophetas, nisi venisset is qui per eandem Legem, & per eosdem Prophetas venturus annuntiabatur*.

V. Atenim aternitatem Mosaicæ Legis sibi promissam objiciunt Judæi. *Erit vobis hoc legitimum sempiternum*, inquit Dominus. Et alibi: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas*. Ex quibus verbis colligit Maimonides in Misna sua, libro De fundamentis legis, Legem esse aternam, nec ulli mutationi obnoxiam. Nos vero alibi docuimus, voces illas, *עולם*, & *לעולם*, & *עו*, *עליו*, non semper aternitatem temporis, sed sæpe diuturnitatem; non semper infinitum tempus, sed sæpe indefinitum, quandoque etiam finitum notare. Nihil autem facit ad rem testimonium è Deuteronomio petitum: nam, ut optime pro nobis respondet R. Joseph Albo, libro tertio Fundamentorum, capite decimo sexto, moneatur hoc præcepto, ne Legem vel addendo, vel detrahendo refingere audeamus. Sibi vero eam penitus abolendi jus Deus non detrahit. Sed opprimamus Judæos auctoritate Magistrorum suorum. Est in Thalmudis libro Avoda Zara, ab Elia traditum fuisse, sex annorum millibus definitam esse mundi diuturnitatem, quorum priora duo

Joh. 4. 23.

1. Petr. 2. 5.

1. Tim. 2. 8.

Justin. Dial.

cum Tryph.

Iren. libr. 4.

cap. 31.

Cyp. Testim.

libr. 1. cap. 16.

Jesue Moſi

suffectus, & se-

cunda Ebræoru

per Josuā fa-

cta circumſio,

symbola sunt

Christiane le-

gis Mosaicæ

abrogantis.

Resilluntur

argumentum.

Exod. 10. 21.

Levit. 16. 29.

Deut. 12. 32.

millia futura sint sine Lege, sequentibus duobus millibus vigeat Lex; quibus succedat, & per duo postrema millia servetur Messiae doctrina. Unde liquet post duo annorum millia abrogandam esse Legem Moysi. Est in Midrasch Coheleth, *Legem quam homo discit in hoc seculo, vanitatem esse prae lege Messiae*. Est denique apud R. Simeonem in Jalkut, Deum per Messiam novam legem esse daturum.

Jalk. in 16.
Secundum
argumentū.
Matth. 5. 17,
18.

Matth. 22. 37,
& seq.

Rom. 13. 8, &
seq.

1. Tim. 1. 5, &
seq.

Deut. 30. 6.

Act. 13. 38.

Rom. 10. 4.
Gal. 3. 24.

Col. 2. 16, 17.

Ebr. 10. 1.

Rom. 3. 31.
2. Cor. 3. 14,
& seq.

VI. Christianam quoque causam plurimum labefactari putant Judaei his Jesu Christi verbis: *Nolite putare quoniam veni solvere Legem aut Prophetas; non veni solvere, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat caelum & terra, tota unum, aut unus apex non praeerit a Lege, donec omnia fiant. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum*. Tantum abest ergo, inquiunt, ut Jesus Moisaicam Legem antiquaverit, ut id ne fieret, discrete caverit. At falluntur Judaei, perperam sumto Legis vocabulo, quae non hic praescriptos ceremoniarum ritus, vel judicialia & moralia praecepta signat, sed Legis ipsius summam ac finem, quo praecepta singula privatim spectabant. Finem vero hunc praescribit alibi Jesus ipse: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet & Propheta*. Praclare Paulus ad Romanos: *Qui diligit proximum, Legem implevit: nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo insinuat; Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo Legis est dilectio*. Itaque Judaeorum infamiam castigat in prioribus ad Timotheum, qui Legem callere se putantes, quo ipsa pertineret haudquaquam intelligebant, summam ejus in rituum quorundam observatione ponentes: *Finis autem praecepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: a quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse Legis doctores, non intelligentes neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant. Sed & ipse Moyses ad Legis finem digittum intenderat dicens: Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui; ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, ut possis vivere. Cum autem in Lege ipsa satis praesidii non esset ad hunc finem assequendum, subsidio fuit Christus, ac opem laborantibus ferens, & ad optatum deducens finem, imbecillitatem atque defectum Legis refarsit. Praedicabat id Paulus apud Pisidas, ut refert Lucas in Actis: *Ab omnibus, quibus non potuistis in Lege Moysi justificari, in hoc (Christo) hominis qui credit justificatur. Fufe hoc argumentum tractatum habes nono & decimo capite Epistolae ad Ebraeos, unde cognoscas inopiam Legis, cui quaecunque decrant, ea Christus Jesus abunde supplevit. Nam quamvis in decimo octavo Psalmo Lex dicatur perfecta, (id enim sonat vox Ebraea, תמימה) non ideo summam ipsi perfectionem tribui censendum est, sed eam tantum quam postulabant tempora illa, quibus condita est. Hac responsione utitur R. Joseph Albo, libro tertio Iccarim, capite tricesimo sexto; qui & familiari comparatione rem explanat: Lac cibus est puero accommodatus, quo perfecte nutritur: secus erit, si idem viro adhibeas. Praeterea Messiam unum spectabant Testamenti Veteris oracula, adeo ut prisca hujus complementum sit Testamentum Novum. Finis Legis Christus ad justitiam omni credenti, inquit Paulus in Epistola ad Romanos. Idem ad Galatas: *Itaque Lex pedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur: at ubi venit fides, jam non sumus sub pedagogo*. Et ad Colossenses: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbathorum, quae sunt umbra futurorum: corpus autem Christi*. Docet quoque in Epistola ad Ebraeos, Legem habere umbram futurorum bonorum, eorum videlicet quae per Christum adepti sumus. Itaque Christus Legem non solvit, sed absolvit, cum ejus praedictiones in se ad exitum perduxit; cum ad propositum praedictionibus Legis finem, pietatem nempe in Deum, & charitatem erga homines, quae tamen per Legem ipsam haudquaquam fuisset consecuti, gratia ipsius & benignitate pervenimus. *Legem ergo destruimus per fidem?* ait Paulus, *absit; sed Legem statuimus*. Ac merito Judaeos his verbis castigat: *Obtrusi sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim diem id ipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur: sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen*.**

CAPUT CVIII.

Jesu lex spiritualis & æterna. i

DEUT. 30. 6. Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo & in tota anima tua, ut possis vivere.

1. Reg. 15. 22. Et ait Samuel, Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediat voci Domini? Melior est enim obedientia quam victima, & auscultare magis quam offerre adispem arictum.

Psal. 36. 31. Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur iudicium; Lex Dei ejus in corde ipsius.

Psal. 49. 7, & seq. Audi, populus meus, & loquar; Israël, & testificabor tibi, Deus tuus ego sum. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. . . . Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua: & invoca me in die tribulationis; eruam te, & honorificabis me.

Psal. 50. 12, & seq. Cor mundum crea in me, Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis: ne projicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi latitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.

Psal. 103. 30. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terra.

Psal. 110. 6, & seq. Memor erit in seculum Testamenti sui. . . . Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate. Redemptionem misit populo suo: mandavit in æternum Testamentum suum.

Psal. 142. 10. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

Isa. 1. 14, & seq. Calendæ vestras & solennitates vestras odit anima mea; facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim vestre sanguine plene sunt. Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis; quiescite agere perverse, discite benefacere, querite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabitur; & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Et Mich. 6. 6, & seq.

Isa. 44. 2, 3. Noli timere, serve meus Jacob, & rectissime, quem elegeri: effundam enim

MATTH. 3. 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in penitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calcamenta portare; ipse baptizabit vos in Spiritu sancto & igni. Et Marc. 1. 8. Luc. 3. 16. Act. 11. 16.

Matth. 10. 20. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Et Marc. 13. 11. Luc. 12. 12.

Luc. 1. 15, & seq. Et Spiritu sancto replebitur (Johannes) adhuc ex utero matris suæ; & ipse precedet ante illum in Spiritu & virtute Elia, ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam.

Luc. 11. 13. Si ergo vos cum stitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de celo dabit spiritum bonum petentibus se?

Joh. 3. 5, & seq. Respondit Jesus, Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est; & quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. Non mireris quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu.

Joh. 4. 23. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate.

Joh. 6. 64. Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.

Joh. 7. 39. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum; nondum erat enim Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.

Joh. 14. 16, & seq. Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum; quia apud vos manebit, & in vobis erit. . . . Hæc locutus sum vobis, apud vos manens, Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixerero vobis.

Joh. 15. 26. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Joh. 16. 7, & seq. Expedi vobis ut ego vadam; si enim non abiero, Paraclitus non ve-

aguas super sitientem, & fluente super aridam; effundam spiritum meum super seminem tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam.

Ita. 51. 7. Audite me, qui scitis iustum, populus meus; lex mea in corde eorum.

Ita. 57. 15. Quia hec dicit Excelsus & sublimis, habitans aeternitatem, & sanctum nomen eius in excelsis, & in sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu, at vivificet spiritum humilium, & vivificet cor contritorum.

Ita. 58. 5, & seq. Numquid tale est jejunium quod elegi, per diem affligere animam suam? numquid contorquere quasi circulum caput suum, & faciem, & cinerem sternere? numquid istud vocabis jejunium, & diem acceptabilem Domino? nonne hoc est magis jejunium quod elegi? dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, dimitte eos qui contracti sunt liberos, & omne onus dirumpe: frange esurienti panem tuum, & egeos, vagosque induc in domum tuam; cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te: tunc invocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicit, Ecce adsum: si abstuleris de medio tui catenam, & desieris extendere digitum, & loqui quod non prodest. Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebrae tuae erunt sicut meridies, & requiem tibi dabit Dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam.

Ita. 61. 1, & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntium manu factis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clavis aperitionem, ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolaver omnes lugentes, ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro lacrima, pallium laudis pro spiritu meroris.

Jerem. 4. 4. Circumcidimini Domino, & auferte preputia cordium vestrorum, viri Iuda, & habitatores Ierusalem.

Jerem. 9. 25, 26. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & visitabo super omnem qui circumcisum habet preputium, super Aegyptum, & super Iuda, & super Edom, & super filios Ammon, & super Moab, & super omnes qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto; quia omnes gentes habent preputium; omnis autem domus Israel incircumcisi sunt corde.

Jerem. 24. 7. Et dabo eis cor, ut sciant me, quia ego sum Dominus, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, quia revertentur ad me in toto corde suo.

Jerem. 31. 31, & seq. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domum Israel, &

quod dicit ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, non enim loquetur a semetipso; sed quaecumque audit, loquetur; & quae ventura sunt, annuntiabit vobis.

Act. 1. 5, 8. Quia Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies. accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos.

Act. 2. 2, & seq. Et factus est repente de caelo sonus, tanquam advenientis de caelo spiritus vehementis, & replevit totam domum ubi erant sedentes. & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & coeperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Sed hoc est quod dictum est per Prophetam Joel, Et erit in novissimis diebus dicit Dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem. Et quidem super servos meos, & super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo. Hunc Jesum resuscitavit Deus, cuius omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hanc quem vos videtis & auditis. Petrus vero ad illos, Paenitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti.

Act. 4. 31. Et cum orassent, motus est locus in quo erant congregati, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia.

Act. 6. 3. Considerate ergo, Fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc opus.

Act. 7. 55. Cum autem esset plenus Spiritu sancto (Stephanus) intendens in caelum, vidit gloriam Dei.

Act. 8. 15, & seq. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.

Act. 9. 17, 31. Et abiit Ananias, & introivit in domum, & imponens ei manus dixit, Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas, ut videas, & implearis Spiritu sancto. Ecclesia quidem per totam Iudaeam, & Galilaeam, &

domini Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Egypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus; quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 32. 38, & seq. Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum: & dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis, & filiis eorum post eos: & feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me.

Bar. 2. 35. Et statuam illis Testamentum alterum sempiternum.

Ezech. 11. 19. Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in preceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum. Et Ezech. 36. 26, 27.

Ezech. 18. 31. Projicite à vobis omnes pravaricationes vestras, in quibus pravaricati estis, & facite vobis cor novum, & spiritum novum.

Ezech. 39. 29. Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim spiritum meum super omnem domum Israël, ait Dominus Deus.

Osè. 6. 6. Quia misericordiam volui, & non sacrificium, & scientiam Dei plusquam holocausta.

Joël 2. 12, & seq. Nunc ergo, dicit Dominus, Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & in fletu, & in planctu. Et scindite corda vestra, & non vestimenta vestra; & convertimini ad Dominum Deum vestrum. Et erit post hac, effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filie vestra: senes vestri omnia somniant, & juvenes vestri visiones videbunt. Sed & super servos meos & ancillas in diebus illis effundam spiritum meum.

Zach. 12. 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratia & precum.

Malach. 1. 10, 11. Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non susci-

Samariam, habebat pacem, & edificabatur ambulans in timore Domini, & consolatione Sancti Spiritus replebatur.

Act. 10. 44, & seq. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, & obstupuerunt ex circumcissione fideles, qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est.

Act. 11. 15, & seq. Cum autem cepissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat, Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. Et miserunt Barnabam. qui erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide.

Act. 13. 9, & seq. Saulus autem, qui & Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum dixit, O plene omni dolo. Discipuli quoque replebantur gaudio & Spiritu sancto.

Act. 15. 8, 28. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis (Gentibus) Spiritum sanctum, sicut & nobis. Visum est enim Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, quam hæc necessaria.

Act. 16. 6. Transeuntes autem Phrygiam, & Galatia regionem, vetati sunt à Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia.

Act. 19. 2, & seq. Dixitque ad eos, Si Spiritum sanctum accepistis credentes? Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos.

Act. 20. 22, 23. Et nunc ecce alligatus ego spiritu, vado in Jerusalem, que in ea ventura sint mihi ignorans, nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur dicens, quoniam vincula & tribulationes Jerusalemis me manent.

Rom. 1. 4. Qui predestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis.

Rom. 2. 28, 29. Non enim qui in manifesto, Judæus est: neque que in manifesto, in carne, est circumcissus: sed qui in abscondito, Judæus est; & circumcissus cordis in spiritu, non litera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

Rom. 5. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Rom. 7. 6, 14. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in veteritate litera. Scimus enim quia lex spiritualis est.

Rom. 8. 2, & seq. Lex enim spiritus vite in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis. Ut justificatio Legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. nam pr-

piani de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

dentia carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita & pax. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Quod si spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum à mortuis, vivificabit & mortalia corda vestra, propter inhabitantem spiritum ejus in vobis. Ergo, Fratres, debitores sumus, non carni, ut secundum carnem vivamus; si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quicumque enim spiritu Dei agantur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, (Pater.) Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

Rom. 14. 17. Non est enim regnum Dei, escæ & potus: sed justitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto.

Rom. 15. 13. Deus autem spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo, ut abundetis in spe, & virtute spiritus sancti. Et 15. 19.

1. Cor. 2. 12, & seq. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in doctis humana sapientia verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem judicat omnia, & ipse à nemine judicatur.

1. Cor. 3. 16. Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?

1. Cor. 6. 11. Et hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in spiritu Dei nostri.

1. Cor. 9. 11. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?

1. Cor. 10. 1, & seq. Nolo enim vos ignorare, Fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt (bibebant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus.)

1. Cor. 12. 13. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judei, sive Gentiles, sive servi, sive liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus.

1. Cor. 14. 1. Secernimini charitatem, annulamini spiritualia.

1. Cor. 15. 45. Factus est primus homo Adam, in animam viventem; novissimus

Adam, in spiritum vivificantem. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale. Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de caelo, caelestis. Qualis terrenus, tales & terreni; & qualis caelestis, tales & caelestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem caelestis. Hoc autem dico, Fratres, quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.

2. Cor. 2. 21, 22. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui unxit nos Deus, qui & signavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.

2. Cor. 3. 6. Epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta, non atramento, sed Spiritu Dei vivi. . . . qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litera, sed spiritu: litera enim occidit, spiritus autem vivificat.

2. Cor. 5. 5. Deus qui dedit nobis pignus Spiritus.

Gal. 3. 2, 3. Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum recepistis, an ex auditu fidei? Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex auditu fidei?

Gal. 4. 6. Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem Abba (Pater)

Gal. 5. 16, & seq. Dico autem, spiritu ambulate, & desideria carnis non perficiatis. Quod si spiritu ducimini, non estis sub Lege. Manifesta sunt autem opera carnis. . . . Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus huiusmodi non est lex. Si spiritu vivimus, spiritu & ambulemus.

Gal. 6. 8. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam.

Eph. 1. 13, & seq. In quo (Jesu) & vos cum audissetis verbum veritatis, (Evangelium salutis vestra) in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis vestrae, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriae ipsius. Non cessat gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi, pater gloriae, det vobis spiritum sapientiae & revelationis in agnitione eius.

Eph. 4. 23, 24. Renovamini autem spiritu mentis vestrae, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.

Eph. 5. 18, 19. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes

& psallentes in cordibus vestris Domino.

Eph. 6. 11, & seq. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli, quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum; contra spiritualia nequitia in caelestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & indui lorica[m] justitiae, & calceati pedes in preparatione evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere; & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu.

Phil. 3. 3. Nos enim sumus circumciso, qui spiritu servimus Deo, & gloriamur in Christo Jesu, & non in carne fiduciam habentes.

Col. 2. 11, 12. In quo & circumcisi estis circumcissione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcissione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum à mortuis.

Col. 3. 9, & seq. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum artibus suis, & induentes novum eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum, ubi non est Gentilis & Judaeus, circumciso & praeputium, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia & in omnibus Christus. Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, prudentiam.

1. Thess. 1. 5. Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed & in virtute, & Spiritu sancto.

Tit. 3. 4, 5. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei; non ex operibus justitiae, qua fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum.

Ebr. 8. 6, & seq. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus re-promissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda Testamentum Novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit

Dominus ; dando leges meas in mentem eorum , & in corde eorum superscribam eas ; & ero eis in Deum , & ipsi erunt mihi in populum ; & non docebit unusquisque proximum suum , & unusquisque fratrem suum , dicens , Cognosce Dominum , quoniam omnes scient me à minore usque ad majorem eorum , quia propitius ero iniquitatibus eorum , & peccatorum eorum jam non memorabor.

Ebr. 13. 20. Deus autem pacis , qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium , in sanguine Testamenti aeterni , Dominum nostrum Jesum Christum.

Jac. 4. 8. Appropinquate Deo , & appropinquabit vobis : emundate manus , peccatores ; & purificate corda , duplices animo.

1. Petr. 2. 5. Et ipsi tanquam lapides vivi superaedificamini , domus spiritualis , sacerdotium sanctum , offerre spirituales hostias , acceptabiles Deo , per Jesum Christum.

1. Joh. 3. 24. Et in hoc scimus quoniam manet in nobis , de Spiritu quem dedit nobis.

1. Joh. 4. 13. In hoc cognoscimus quoniam de Spiritu suo dedit nobis.

1. Joh. 5. 6. Et Spiritus est qui testificatur , quoniam Christus est veritas.

Jud. 19. 20. Hi sunt qui segregant semetipsos , animales , spiritum non habentes. Vos autem , Charissimi , superaedificantes vosmetipsos sanctissima vestra fidei , in Spiritu sancto orantes , vosmetipsos in dilectione Dei servantes.

CAPUT CIX.

Jesu regnum spirituale & æternum.

PSALM. 2. 6. & seq. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus , predicans preceptum ejus. Dominus dixit ad me , Filius meus es tu , ego hodie genui te : postula à me , & dabo tibi gentes hereditatem tuam , & possessionem tuam terminos terra. Reges eos in virga ferrea , & tanquam vas figuli confringes eos.

Psal. 44. 7. Sedes tua , Deus , in seculum seculi , virga directionis virga regni tui.

Psal. 71. 1. & seq. Deus , judicium tuum Regi da , & justitiam tuam filio Regis : judicare populum tuum in justitia , & pauperes tuos in judicio Judicabit pauperes populi , & salvos faciet filios pauperum , & humiliabit calumniatorem : & permanebit cum Sole , & ante Lunam , in generatione & generationem & dominabitur à mari usque ad mare , & à flumine usque ad terminos orbis terrarum Et adorabunt eum omnes reges terra , omnes gentes servient ei Et benedicentur in ipso omnes tribus terra , omnes gentes magnificabunt eum.

Psal. 109. 1. & seq. Dixit Dominus Domino meo , Sede à dextris meis , donec ponam

MATTH. 25. 31. & seq. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua , & omnes Angeli cum eo , tunc sedebit super sedem majestatis sue Tunc dicet Rex his qui à dextris ejuserunt , Venite , benedicti Patris mei.

Matth. 28. 18. Et accedens Jesus locutus est eis , dicens , Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.

Luc. 1. 32. 33. Hic erit magnus , & Filius Altissimi vocabitur , & dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus , & regnabit in domo Jacob in aeternum : & regni ejus non erit finis.

Luc. 22. 29. 30. Et ego dispono vobis , sicut disposuit mihi Pater meus , regnum , ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.

Joh. 14. 27. Pacem relinquo vobis , pacem meam do vobis , non quomodo mundus dat , ego do vobis.

Joh. 18. 36. Respondit Jesus , Regnum meum non est de hoc mundo : si ex hoc mundo esset regnum meum , ministri mei utique decertarent , ut non traderer Judais : nunc autem regnum

inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tue emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tue, in splendoribus sanctorum; ex utero ante Luciferum genui te.

IIa. 9. 6, 7. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis: multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis; super solium David & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia, à modo & usque in sempiternum.

IIa. 11. 1, & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientia & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientia & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terre & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Et erit iustitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renium ejus. Habitat lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit; vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascentur; simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas: & delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ab lactatus fuerit manum suam mittet.

Dan. 2. 44. In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus caeli regnum quod in aeternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in aeternum.

Dan. 7. 13, 14. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient: potestas ejus, potestas aeterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.

Osè. 1. 7. Et domui Juda miserebor, & salvabo eos in Domino Deo suo; & non salvabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.

Mich. 4. 7, 8. Regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in aeternum. Et in turris gregis, nebulosa filia Sion, usque ad te veniet; & veniet potestas prima, regnum filia Jerusalem.

Zach. 9. 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi ju-

meum non est hinc.

1. Cor. 15. 24, 25. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacaverit omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus ejus.

Eph. 1. 19, & seq. Secundum operationem potentia virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in caelestibus supra omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.

Eph. 5. 5. Hoc enim scitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.

Phil. 2. 9, & seq. Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genua flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.

Col. 1. 12, 13. Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctissimum, in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfudit in regnum Filii dilectionis suæ.

2. Tim. 4. 1. Testificor coram Deo, & Jesu Christo, qui iudicaturus est vivos & mortuos; per adventum ipsius, & regnum ejus.

Ebr. 1. 3, & seq. Qui cum sit splendor gloria, & figura substantia ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens sedet ad dexteram majestatis in excelsis. . . . Ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in seculum seculi, virga aequitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.

2. Petr. 1. 11. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in aeternum regnum Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi.

Apoc. 3. 21. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.

Apoc. 11. 15. Et septimus Angelus tuba cecinit, & facta sunt voces magne in caelo, dicentes, Factum est regnum hujus mundi Domini nostri, & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum. Amen.

Apoc. 12. 5, 10. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: & raptus est Filius ejus ad Deum, & ad thronum ejus. . . . Et audivi vocem in caelo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus.

Apoc. 14. 14. Et vidi, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem Filio homini,

stus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asina.

hominis, habentem in capite suo coronam auream.

Apoc. 17. 14. Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam Dominus Dominorum est & Rex Regum.

Apoc. 19. 11, 12. Et vidi caelum apertum; & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum iustitia iudicat & pugnat: oculi autem ejus sicut flamma ignis, & in capite ejus diademata multa.

I. **I**N Judæorum animis falsa hæc & perversa hæferat opinio, ut proxime à nobis dictum est, religionis suæ summam in externis quibusdam ceremoniarum & sacrificiorum ritibus esse positam; ex quorum observatione maxima pramiam, egregiumque pietatis fructum laturos se arbitrabantur. Cum sincera ac intima erga Deum pietate & amore tota contineretur religio, & ad universum hominum genus Lex illa ac Legis fructus pertineret, non ad eos solum qui ab Abrahamo, Isaac, & Jacobo ortus sui originem repetebant. Id agnoscebat Isaias, cum Israëliticæ totius gentis nomine apud Deum profiteretur, haudquaquam in Abrahamica illa stirpe, sed in uno Deo spes suas esse repositas. Tu enim, aiebat, pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israël ignoravit nos; tu, Domine, pater noster, redemptor noster. Deus ipse homines, non ex natalibus, sed ex pietate spectare se, nec esse denuntiat. Dominus Deus vester, inquit Moyses, ipse est Deus Deorum, & Dominus dominantium, Deus magnus, & potens, & terribilis, qui personam non accipit, nec munera: facit iudicium pupillo & viduæ, amat peregrinum, & dat ei victum atque vestitum. Ferebatur olim dictum illud tanquam à Mose per traditionem propagatum: *ὅτι ἔτι ἔτι οὐκ ἔστιν, ἔτι ἀρεσθία, ἀδὰ κερὴν κήνη*. Neque circumcisio est aliquid, neque præputium, sed nova creatura. Sic ipse Deus apud Isaiam: Et non dicat filius advene, qui adheret Domino, dicens, Separatione dividet me Dominus à populo suo Filios advene qui adherent Domino, ut colant eum, & diligant nomen ejus, ut sint eis in servos, omnem custodientem sabbatum, ne polluat illud, & tenentem fœdus meum, adducam eos in montem sanctum meum, & letificabo eos in domo orationis meæ; holocausta eorum, & victima eorum placebunt mihi super altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis. Israëlitis, si Dei mandata spreverint, idem ac Gentibus minatur exitium. Sicut gentes, inquit Moyses, quas delevit Dominus in introitu tuo, ita & vos peribitis, si inobedientes fueritis voci Domini Dei vestri. Quod cum facturos prævidisset Deus, sacrificia eorum repudiavit, exhibendum vero sibi ab Ethnicis cultum probat apud Malachiam: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus. Alibi facturum se nova sponder, obliteratis prioribus, Arca Testamenti neglecta, exciso Templo, abrogato Aaronis sacerdotio, soluto prisco fœdere, novo idolo, nova condita Hierosolyma, novisque inductis colonis, Israëlitis rege, principe, sacrificio, & Arca carentibus. Frustra ergo Abrahamicam originem, sancita Deum inter & Abrahamum fœdera, & Dei promissa jactabant Israëlita, in iisque spem collocabant suam; quæ ea lege data erant, si Deum non externo cultu, sed vere & ex animo revererentur & diligerent. Non sum locutus, inquit Deus apud Jeremiam, cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Egypti, de verbo holocaustatum & victimarum; sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus; & ambulate in omni via quam mandavi vobis, ut bene sit vobis. Et in Deuteronomio: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc qua ego præcepi tibi hodie, in corde tuo. Et alio loco: Testes invoco hodie caelum & terram, quod posuerim in vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhereas, (ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum) ut habites in terra, pro qua juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Isaac, & Jacob, ut daret eam illis. Samuel quoque: Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? melior est enim obedientia quam victima, & auscultare magis quam offerre adipe arietum. Et David: Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum, Deus, non despicies. Unde istud expressit Porphyrius libro secundo *ὅτι ἰσοχρὴς ἐμὸν ἔχειν, veritatis sibi conscius: ἰσοχρὴς δὲ αἰεὶν μὲν καὶ ἀρχὴν, νῦν καὶ ἀρχὴν & ἰσοχρὴν ἀναρχὸς. Opti-*

tradi.
verit.
vri.
et po.

ionem
est in
confi.
supra
Fu.
p quod
tam in
ejus,
esum,
grater
u avu-
et ha.

e cal.
est
e genu
norm;
tau fe.

Patri,
canti-
velate
lii di-

e fisa
mir-
o eji,
or glo-
ne om-
torum
in ex-
tant,
e, vir-
ti in-
tant,

mici-
egnum
isti,
ve me-
e scilicet

ha ce-
la, di-
di Do-
abit in

Calam,
na fer-
e ad
in car-
vritus,
Christi

in cat-
o filii
mici;

- ma enim & Diis acceptissima libatio est, mens pura, & animus affectibus vacuus. In præcedente Psalmo sic Deus inducitur loquens: *Non in sacrificiis tuis arguam te; holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.* Et apud Oseam: *Misericordiam volui, & non sacrificium; & scientiam Dei plusquam holocausta.* In memoriam ista me revocant celeberrimi oraculi, à Jove Ammone Atheniensibus editi, à Platone vero literis consignati, cum quaerent quamobrem sua gens, magnificentissimis sacrificiis Deos placare solita, à Lacedæmoniis, circa Deorum cultum perparcis & fœcordibus, tam sæpe vincerentur. Respondit Ammon malle se Lacedæmoniorum ἐὶψηλάτῃ, sinceras videlicet & pias preces, quam omnia Græcorum sacrificia. Jam tum nempe permanerat ad Ammonios doctrina hæc, in sacris Ebræorum libris frequenter tradita. Luculenta Davidis Kimchii, egregie inter suos Magistri, sententia reliquis ipsius congruonibus documento esse potest, quo pertinerent instituta à Mose sacrificiorum institutionem, quam ad cordis contundendam duritiem, & per exultationem adipis nos moneri de refecandis corporis voluptatibus & animi cupiditatibus elidendis. Acceptissimam esse Deo circumcissionem cordis declarat Jeremias: *Circumcidimini Domino, & auferite præputia cordium vestrorum, viri Juda, & habitatores Jerusalem.* Circumcissione cordis cupiditatum refectio signatur, quam cum negligerent Israëlita, cervicosa gens & refractaria, contumaciam hanc cum eis exposulat Deus alio apud Jeremiam loco: *Sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam in terra; hæc enim placent mihi, ait Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & visitabo super omnem qui circumcisum habet præputium, super Ægyptum, & super Juda, & super Edom, & super filios Ammon, & super omnes qui attonsi sunt, in comam, habitantes in deserto: quia omnes gentes habent præputium, omnis autem Israël incircumcisi sunt corde.* Nullam se circumcissionis huius corporis rationem habiturum, & in Israëlita corpore circumcisos, corde incircumcisos animadversurum denuntiat. Quin & sanctæ illius & πρὸς γενεῆς circumcissionis ministrum fore Deum ipsum pollicetur Moses in Deuteronomio: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, ut possis vivere.* Detractis enim variis cupiditatibus, purgatus animus ad amorem Dei se converteret. *sed hoc erit pactum, inquit Dominus apud Jeremiam, quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam; & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Quorsum vero isthæc: nempe ut appareat totum ceremoniarum Judaicarum apparatus solidam animi pietatem respexisse, ac veterem Legem verè fuisse spirituales. Quod cum parum perspexissent Israëlita, Israëlitarumque omnium peritissimi, uti sibi quidem videbantur, & acutissimi Pharisei, miserabiliter lapsi sunt. Itaque gravissime eos increpabat Christus Jesus: *Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me; in vanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum: relinquentes enim mandatum, tenetis traditionem hominum, baptisnata urceorum & calicum, & alia similia his facitis multa.* Isaiæ verbis ipsos coarguit, unde agnoscas eundem fuisse priscorum & recentiorum Judæorum errorem, eandem quoque Isaiæ ac Christi Jesu doctrinam; & legem utramque, veterem & novam, verè spirituales fuisse. *Finis præcepti, inquit Paulus in priore ad Timotheum, est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta; à quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse Legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quia bona est Lex, si quis ea legitime utatur; sciens hoc, quia Lex iusto non est posita, sed iniustis.* Nobilitate quoque generis feroces Judæos, & Abrahamo patre superbientes sic Johannes castigabat: *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Alibi vero filium Abrahami esse docet Jesum, qui Abrahami pietatem ac virtutem factis in se expresserit; proborum hominum patrem esse Deum; flagitiosos ac scelestos, quales ipsi erant, Diabolo patre esse prognatos. Cum ergo Judæorum animis inolitum errorem eximere volens Christus, eos commonefaceret, non in Mosaicæ legis cortice hærendum esse, sed ad interiora penetrandum, quibus animi ad pietatem colendam, Deumque amandum informantur, eundem hunc Legi utriusque propositum fuisse finem perspicuum est, quo nempe emendatis hominum moribus, salubri doctrina mentibus imbutis, & in obsequium suum neraret: & spirituali suæ legi obsecutos, regni sui spiritualis faceret participes.

CAPUT CX.

Jesus asina pullo comitata vectus Hierosolymam intrat.

GEN. 49. 10, 11. Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, o fili mi, asinam suam.

Zach. 9. 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi iustus & Saluator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae.

MATTH. 21. 2, & seq. Tunc Jesus misit duos Discipulos, dicens eis, Ite in castellum quod contra vos est, & statim invenientis asinam alligatam, & pullum cum ea; solveite, & adducite mihi. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Dicite, filia Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis. Euntes autem Discipuli fecerunt, sicut praecepit illis Jesus; & adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt. Et Marc. 11. 2, & seq. Luc. 19. 29, & seq. Joh. 12. 14, 15.

I. HUC quoque referunt Muhammedani istud Isaia: *Haec enim dixit mihi Dominus, Vade, & pone speculatorem; & quodcumque viderit, annuntiet. Et vidit curram duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem camelis, & contemplatus est ruit Muhammedani, sed resilluntur.* *Alia hic vaticinia profetiarum, sed resilluntur. Isa. 21. 6, 7.* Ascensorem asini, Christum Jesum esse volunt; ascensorem camelis, Muhammedum. Cujus interpretationis argumenta nulla habent. Sed & alium locum ex Isaia proferunt, ejusdem rei *ἄσινον*, qui tamen in ejus Prophetia non comparat: *O populi, certe ego vidi speciem sedentis super asino, vestitum lumine Solis; & vidi insidentem camelo, lux ejus velut lux Luna.* *Haec profert Theodoricus Hackspan ex Epistola Muhammedani cujusdam Romam missa.* *Hacksp. De usu libror. Rabbini. 2.*

CAPUT CXI.

Jesu Hosanna concinitur.

P^{sa} SALM. 8. 3. Ex ore infantium & lactentium perfectisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem.

Psal. 117. 22, & seq. Lapidem, quem reprobarunt adificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Haec est dies quam fecit Dominus, exultemus & letemur in ea. O Domine, salvum me fac; O Domine, bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus, & illuxit nobis. Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris.

MATTH. 21. 9, & seq. Turba autem quae praecebebant, & quae sequebantur, clamabant dicentes, Hosanna filio David; benedictus qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis. Videntes autem Principes Sacerdotum & Scribe mirabilia quae fecit, & pueros clamantes in Templo, & dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt, & dixerunt ei, Audis quae isti dicunt? Jesus autem dixit eis, Utique numquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfectisti laudem. Et Marc. 11. 9, 10. Luc. 19. 38. Joh. 12. 13.

CAPUT CXII.

Jesus venditores & emtores Templo ejicit, aliaque in eo miranda opera edit.

P^{sa} SALM. 68. 9, & seq. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filii matris meae. Quoniam zelus domus tua comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt

MATTH. 21. 12, & seq. Et intravit Jesus in Templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in Templo, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium colum-

super me.

Ezech. 43. 4. Et majestas Domini ingressa est Templum per viam porte qua respiciebat ad Orientem.

Agg. 2. 7, & seq. Quia hac dicit Dominus exercituum, Adhuc unum modicum est, & ego commovebo caelum, & terram, & mare, & aridam. Et movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus; & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius novissima, plusquam prime, dicit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 14. 21. Non erit mercator ultra in domo Domini in die illo.

Malach. 3. 1. Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad Templum suum Dominator, quem vos quaritis, & Angelus quem vos vultis.

bas evertit; & dicit eis, Scriptum est, Domus mea, domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Videntes autem Principes Sacerdotum & Scribae mirabilia quae fecit, & pueros clamantes in Templo & dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt. Et Marc. 11. 15, & seq. Luc. 19. 45, 46.

Joh. 2. 13, & seq. Et prope erat pascha Judaeorum, & ascendit Jesus Hierosolyman, & invenit in Templo vendentes boves, & oves, & columbas, & nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de Templo, oves quoque & boves, & nummulariorum effudit as, & mensas subvertit. Et his qui columbas vendebant, dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt vero Discipuli ejus quia scriptum est, Zelus domus tua comedit me.

CAPUT CXIII.

Jesús hominum vitia reprehendit.

SAP. 2. 12, & seq. Circumveniamus ergo Jesum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & impropert nobis peccata Legis, & diffamat in nos peccata discipline nostrae. Promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutata sunt viae ejus. Tunc nugas estimati sumus ab illo, & abstinet se à visis nostris tanquam ab immunditiis, & praefert novissima iustorum, & gloriatum Patrem se habere Deum.

Isa. 2. 3, 4. Quia de Sion exiit Lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit gentes, & arguet populos multos. Et Mich. 4. 2, 3.

Isa. 11. 1, & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & stus de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae & intellectus. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in justitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.

MATTH. 23. 13, & seq. Va autem vobis, Scribae, & Pharisei hypocritae, quia clauditis regnum caelorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes finitis intrare. Et per totum reliquum caput.

Luc. 11. 29, & seq. Turbis autem concurrentibus cepit dicere, Generatio haec, generatio nequam est. Phariseus autem cepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus es ante prandium. Et ait Dominus ad illum, Nunc vos, Pharisei, quod desoris est calicis & catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate. Sed va vobis, Pharisei, quia detrimatis mentham, & rutam, & omne olus, & praeservitis iudicium & charitatem Dei: haec autem oportuit facere, & illa non omittere. Et per totum reliquum caput.

Joh. 3. 19, 20. Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem; erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.

Joh. 7. 7. Non potest mundus odire vos: me autem odit, quia testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala sunt.

Joh. 8. 44, & seq. Vos ex patre Diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

CAPUT CXIV.

Principes Judæorum congregantur adversus Jesum.

PSALM. 2. 2. *Adstiterant reges terra, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*
Psalm. 34. 15. *Et adversum me latati sunt, & convenerunt.*

MATTH. 26. 3, 4. *Tunc congregati sunt Principes Sacerdotum & seniores populi in atrium Principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent & occiderent.* Et Marc. 14. 1. & 15. 1. Joh. 11. 47.

Luc. 23. 6, & seq. *Pilatus autem audiens Galilaam, interrogavit si homo Galileus esset. Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Jerusalemis erat illis diebus Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illudit in datum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die; nam antea inimici erant ad invicem.*

Act. 4. 24, & seq. *Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu es qui fecisti cælum & terram, mare & omnia qua in eis sunt; qui Spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terra, & populi convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista, adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israël, facere que manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.*

CAPUT CXV.

Jesum proditur à Juda. Judæ mors, & æternus interitus.

PSALM. 34. 19, 20. *Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique; qui oderunt me gratis, & annuntiant oculis. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terra loquentes, dolos cogitabant.*

Psalm. 40. 10. *Etenim homo pacis, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.*

Psalm. 54. 13, & seq. *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique: & si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero homo unanimes, dux meus, & notus meus; qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu.*

Psalm. 68. 21, & seq. *Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni; & dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum: obscu-*

MATTH. 26. 14, & seq. *Tunc abiit unus de Duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde querebat oportunitatem ut eum traderet Vespere autem facto discumbentibus cum duodecim Discipulis suis: & edentibus illis dixit, Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. Et contristati valde ceperunt singuli dicere, Numquid ego sum, Domine? At ipse respondens ait, Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo; via autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit, Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi, Tu dixisti. Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de Duodecim venit, & cum eo turba multa cum gla-*

ventur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva: effunde super eos iram tuam, & furor ira tue comprehendat eos: fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt me, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam: deleantur de libro viventium, & cum iustis non scribantur.

Psal. 108. 1, & seq. Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam: & posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet à dextris ejus. Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum. Fiant dies ejus pauci, & episcopatum ejus alter accipiat. Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua. Fiant contra Dominum semper, & disperat de terra memoria eorum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Et persecutus est hominem inopem, & mendicam, & compunctum corde mortificare. Et dilexit maledictionem, & venit ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

diis & suis, missi à Principibus Sacerdotum & Senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum dicens, Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum, dixit, Ave Rabbi, & osculatus est eum. Et Marc. 14. 10, & seq. Luc. 22. 3, & seq. Joh. 18. 3, & seq. Joh. 13. 2, & seq. Et cena facta, cum Diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariota. dixit eis.

Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed ut adimpleatur Scriptura, Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. A modo, dico vobis priusquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.

Joh. 15. 24, 25. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent; nunc autem viderunt, & oderunt, & me & Patrem meum. Sed ut impleatur sermo qui in Lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.

Joh. 17. 12. Quos dedisti mihi, custodi: & nemo ex eis perierit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.

Act. 1. 16, & seq. Viri fratres, oportuit impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii huius. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius; & diffusa sunt omnia viscera ejus. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem; ita ut appellaretur ager ille lingua eorum, Hæceldama, hoc est, Ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commemoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum ejus alter accipiat.

CAPUT CXVI.

Sacrificium incruentum Jesus instituit.

MAL. 1. 10, & seq. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

MATTH. 26. 26, & seq. Cænantibus autem eis accepit Jesus panem, & benedixit ac fregit, deditque Discipulis suis, & ait, Accipite, & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et Marc. 14. 22, & seq.

Luc. 22. 19, & seq. Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cænavit, dicens, Hic est calix, Novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

Joh. 6. 54, & seq. Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam eternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die: caro enim mea, vere est cibus; & sanguis meus, vere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Hic est panis qui de caelo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in eternum.

Act. 2. 42, 46. Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus Quotidie quoque perdurantes unanimiter in Templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis Et Act. 20. 7, 11.

1. Cor. 10. 16, 17. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.

1. Cor. 11. 23, & seq. Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite, & manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam canavit, dicens, Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Itaque quicumque manducaverit panem hunc, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.

CAPUT CXVII.

Jesús panis.

MICH. 5. 2. Et tu, Bethlehem (בית-לחם, hoc est, Domus panis) Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israël, & egresus ejus ab initio, à diebus aternitatis.

Joh. 6. 35, & seq. Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vitae; qui venit ad me, non esuriat Murmurabant ergo Judaei de illo, quia dixisset, Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi Respondit ergo Jesus, & dixit eis, Ego sum panis vitae. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de caelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane,

vivet in aeternum; & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. . . . Hic est panis, qui de caelo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, vivet in aeternum.

CAPUT CXVIII.

Agonia Jesu.

PSALM. 54. 4, 5. Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebra.

Psalm. 108. 22. Libera me, quia egenus & pauper ego sum, & cor meum conturbatum est intra me. Sicut umbra cum declinat, ablatum sum: & excussus sum, sicut locuste.

MATTH. 26. 36, & seq. Et assumpto Petro, & duobus filiis Zebedaei, cepit contritari & maestus esse. Tunc ait illis, Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic, & vigilate mecum. Et progressus pusillum prociidit in faciem suam orans, & dicens, Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et Marc. 14. 33, & seq. Luc. 22. 42, & seq.

CAPUT CXIX.

Jesum comprehenditur, & funibus constringitur.

PSALM. 58. 1, & seq. Eripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salva me. Quia ecce ceperunt animam meam; irruerunt in me fortes.

Psalm. 70. 10, 11. Quia dixerunt inimici mei mihi: & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum, dicentes, Deus dereliquit eum, persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.

Thren. 3. 52. Venatione ceperunt me quasi avem inimici mei gratis.

Thren. 4. 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris.

MATTH. 26. 50, & seq. Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Jesum, & tenuerunt eum. . . . In illa hora dixit Jesus turbis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus, comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in Templo, & non me tenuistis. Hoc autem factum est, ut adimplerentur Scripturae Prophetarum. Et Marc. 14. 46, & seq. Luc. 22. 52, & seq. Joh. 18. 12.

Math. 27. 2, & seq. Et vinetum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato Praefidi. Et Marc. 15. 1.

CAPUT CXX.

Jesum Discipuli sui deserunt, Petrus palam ejurat.

PSALM. 21. 12. In te projectus sum ex utero: de ventre matris meae Deus meus es tu: ne disceferis a me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet.

Psalm. 68. 9. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meae.

Psalm. 68. 21. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me; improprium expectavit cor meum & miseriam. Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni.

Psalm. 87. 9, & seq. Longe fecisti notos meos a me, posuerunt me abominationem sibi. Traditus sum, & non egrediebar; oculi mei

MATTH. 26. 31, & seq. Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. . . . Respondens autem Petrus ait illi, Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Jesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. . . . Tunc Discipuli omnes relicto eo fugerunt. . . . Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla, dicens, Et tu cum Jesu Galilaeus eras. At ille negavit coram omnibus dicens, Nescio.

languerunt prae inopia elongasti à me amicum & proximum, & nos meos à misericordia.

Psal. 141. 5. Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Perit fuga à me, & non est qui requirat animam meam.

IIa. 8. 14. Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel; in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem.

IIa. 63. 5. Circumspecti, & non erat auxiliator; quæsi, & non fuit qui adjuvaret.

Dan. 9. 26. Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est.

Zach. 13. 7. Frænea suscitare super Pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutite Pastorem, & dispergentur oves.

Nescio quid dicis. Excunte autem illa janam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cepit detestari, & jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quod dixerat, Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et Marc. 14. 27, & seq. Luc. 22. 31, & seq. Joh. 16. 32. & 18. 17, & seq.

I. QUAM ex Zacharia prædictionem hic afferimus, quaque notari se Christum Jesum morti proximum apud Discipulos suos testificatus est, eam Christum Jesum prædici Zach. 13. 7. præbatur adversus Grotium. Grot. in Matth. 26. 31. stum directe respicere negat Grotius, at pastorem alium, eumque non bonum, quem esse conjectat hunc ipsum, de quo agit Zacharias in fine undecimi capitis, Ubi, inquit, isidem ille quisquis est, vocatur Pastor meus, & gladius illi dicitur imminere; usurpari vero verba ista Zachariæ à Christo, ut *propheta*, nulla ratione habita occasionis, qua primum dicta est. Hæc quam pia & Christiano homine digna sint, non anquiro, quam aliis hominis ejusdem sententiis consona sint, videndum est. Pastorem illum nequam, Zachariæ undecimo capite commemoratum, Manassem esse vult; decimo tertio, Judam Machabæum; illum impietate nobilitatum & flagitiis, illum fortitudine & pietate. Et tamen utrumque pastorem, unum eundemque esse statuit. Pastorem decimo tertio capite laudatum, non bonum aliquem pastorem esse docet: in fine vero pastor malus habendus est, quem Deus pastorem suum appellat, sibi que adhæ- rere ait? Frænea suscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum. At & pastor undecimi capitis, Pastor meus itidem appellatur, inquit Grotius. Utrobique certe est, *πῶρ*; verum priore loco veteres Interpretes, Græcus, Chaldeus, Syrus, Arabs, pronomen possessivum non addant. Demus tamen esse addendum, quod & verum est, omnes profecto *ποιμένες λαών*, Pastores populorum, à Deo sunt: Non est enim potestas, nisi à Deo, inquit Paulus: quod & Homerus ante cecinerat: *μηδ' ἐν δὲός ἐστι* Honor autem ex Jove est. Tum addit Jovem Regibus dedisse,

Christum Jesum prædici Zach. 13. 7. præbatur adversus Grotium. Grot. in Matth. 26. 31.

Rom. 13. 1.

Hom. Iliad. 2.

οὐκ ἐπὶ δὲν τὴν ἰδὴ δῆμιος, ἢ αὐτὸν βασιλῆα.
Sceptum & jura, ut rex eorum sit.

Unde & *δοξαστὴς* & *δοξαστὴς*; Jove prognati & à Jove educati, reges à Poëtis appellantur. Suum ergo Deus appellaverit, Pastorem undecimi capitis: at decimi tertii Pastorem, & suum appellat, & sibi coherere ait; quo pietas ipsius Deo accepta esse comprobatur, cum alterius scelere ulturum se denuntiet. Nos vero Christo Jesu ad dicimus totum decimum tertium Zachariæ caput. Jesus est ille *fons patens domui David* in ablutionem peccatoris. Supplicium Jesu indicant ista: *Quid sunt plage iste in medio manuum tuarum? His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Reliqua Jesu mortem, Discipulorum fugam, martyria quoque eorum & constantiam, & gentium denique vocationem designant, uti fusius infra declarabitur. Atque hic suffragatorem adversus Grotium habemus Aben Ezram, qui in Messia, Josephi nepotis, tempora prædictionem hanc Zachariæ confert.

Zach. 13. 1.

Zach. 13. 6.

CAPUT CXXI.

Falsi testes Jesum accusant.

PSALM. 16. 12. Ne tradideris me in manus tribulantium me, quoniam insurrexerunt Sacerdotum, & omne concilium, quærebant fal-

T t t

in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. *sum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent, & non invenerunt, cum falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, & dixerunt, Hic dixit, Possum destruere Templum Dei, & post triduum reedificare illud. Et Marc. 14. 56, & seq.*

Pfalm. 34. 11, & seq. Surgentes testes iniqui, que ignorabam interrogabant me quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terra loquentes, dolos cogitabant: & dilatarerunt super me os suum: dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi nostri.

Pfalm. 40. 6, & seq. Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur, & peribit nomen ejus? Etsi ingrediebatur ut videret, vana loquebatur, cor ejus congregavit iniquitatem sibi: egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Adversum me susurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt adversum me.

Pfalm. 63. 1, & seq. Exaudi Deus orationem meam cum deprecor, a timore inimici eripe animam meam: protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem: quia exacerunt ut gladios linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in oculis immaculatum. Subito sagittabant eum, & non timebunt: firmaverunt sibi sermonem nequam.

Pfalm. 108. 1, & seq. Deus laudem ne tacearis, quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis.

Pfalm. 119. 2, 3. Ad Dominum cum tribulaver, clamavi, & exaudivit me. Domine, libera animam meam a labiis iniquis & a lingua dolosa.

Pfalm. 139. 1, & seq. Eripe me, Domine, ab homine malo: a viro iniquo eripe me. Qui cogitaverunt iniquitates in corde, tota die constituebant praelia. Acuerunt linguas suas sicut serpentis: venenum aspidum sub labiis eorum. Custodi me, Domine, de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me.

CAPUT CXXII.

Jesús accusatus filet.

ISA. 53. 7. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.

MATTH. 26. 62, 63. Et surgens Princeps Sacerdotum, ait illi, Nihil respondes ad ea, que isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat. Et Marc. 14. 60.

Marth. 27. 12, & seq. Et cum accusaretur a Principibus Sacerdotum & Senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur Præfes vehementer. Et Marc. 15. 4, 5.

Luc. 23. 8, & seq. Herodes autem viso Jesu gavisus est valde interrogabat autem eum multis sermonibus: at ipse nihil ei respondebat.

2. Petr. 2. 23. Qui cum malediscretur, non

maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniuste.

CAPUT CXXIII.

Jesu contumeliis afficitur.

PSALM. 21. 7, & seq. Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput Quoniam tribulatio proxima est; quoniam non est qui adjuvet. Circumdederunt me vetuli multi, tauri pingues obsederunt me; aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.

Psalm. 34. 16. Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione; frenduerunt super me dentibus suis.

Psalm. 55. 1, & seq. Miserere mei, Deus, quoniam intraverunt aqua usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me Tota die verba mea excrabantur; adversum me omnes cogitationes eorum in malum.

Psalm. 68. 1, & seq. Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aqua usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste; quia non rapui tunc exolvebam Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meae. Quoniam zelus domus tua comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me; & operui in jejuniis animam meam, & factum est in opprobrium mihi: & posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam. Adversum me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum Tu scis improprium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam: in conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improprium expectavit cor meum & misericordiam.

Psalm. 73. 22, 23. Exurge, Deus, iudica causam tuam: memor esto impropriorum tuorum, eorum qua ab insipiente sunt tota die. Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum: superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.

Psalm. 78. 12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improprium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.

Psalm. 87. 16. Pauper sum ego, & in laboribus à juventute mea: exaltatus autem, humiliatus sum & conturbatus. In me transierunt ira tua, & terrores tui conturbaverunt me: circumdederunt me sicut aqua; tota die

MATTH. 27. 27, & seq. Tunc milites Praefidis suscipientes Jesum in pratorium, congregaverunt ad eum universam cohortem, & exuentes eum chlamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus; & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes, Ave rex Judaeorum. Et exuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde. Et Marc. 15. 16, & seq. Joh. 19. 1, & seq.

Luc. 18. 31, 32. Assumit autem Jesus Duodecim, & ait illis, Ecce ascendimus Ierosolimam, & consummabuntur omnia, quae scripta sunt per Prophetas de Filio hominis: tradetur enim Genibus, & illudetur.

Luc. 23. 11. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illi induit vestem albam, & remisit ad Pilatum.

Rom. 13. 3. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est, Impropria impropertantium tibi, ceciderunt super me.

Subjicit Psalter: *Omnēs videntes me deriserunt me; locuti sunt labiis, & moverunt caput: Speravit in Domino, eripiat eum; saluum facias eum, quoniam vult eum.* Prorsus Psalter dicas animo hæc versasse, quæ narrat Matthæus his verbis: *Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vah, qui destruis Templum Dei, & in triduo illud reedificas, salva te ipsum; si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes eum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere: si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc, si vult, eum; dixit enim, Quia Filius Dei sum.* Recta quoque & κατὰ λέξ cadunt ista in Christum Jesum: *Diriserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Sed & oblique & κατὰ ἄλλογ Davidi aptari possunt, quod à Theodoro Mopsuesteno & Grotio factum est: ut sensus sit, Davidis suppellectilem fuisse vi direptam, & forte inter raptores divisam. Quod subest in Psalmo: *Erue à framea, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam: salua me ex ore leonis, & à cornibus unicornium humilitatem meam;* hoc ipsum Jesus Patrem orabat in villa Gethsemani: *Pater mi, si possibile est, transcat à me calix iste.* Pergit Psalter: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te:* quæ Jesu propria esse docet Paulus in Epistola ad Ebræos. Psalmo sane huic inesse prædictiones de Messia Ebræi consentiunt in Midrasch Thehillim: & in capite undecimo Thalmudici libri Sanhedrin, iis verbis Messia describuntur tempora, quæ ex Psalmo ejusdem decimo septimo commate petita esse apparet.

Matth. 27. 39, & seq.

Psal. 22. 19.

Psal. 22. 21.

Matth. 26. 38.

Psal. 22. 23.

Ebr. 2. 12.

II. Verum enimvero sententiæ nostræ repugnare videntur isthæc: *Longe à salute mea verba delictorum meorum. Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad insipientiam mihi:* quæ causæ fuisse testatur Theodoretus, quamobrem Septuaginta Interpretes ad Christum congruere Psalmum hunc non dicerent. His etiam abutebatur Theodorus Mopsuestenus in Interpretatione duodecim Prophetarum, quemadmodum narratur in Collatione quarta Concilii secundi Constantinopolitani, ut hæc ad Christum perperam referri ostenderet. Certum quidem est Christum Jesum fuisse tentatum per omnia pro similitudine, absque peccato. Docent etiam nos Isaias & Petrus, Christum peccatum non fecisse, nec inventum esse dolum in ore ejus. Docet nos Johannes peccatum in eo non esse. Verum id quidem: at Deus tamen Christum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficiemur justitia Dei in ipso, inquit Paulus in secunda Epistola ad Corinthios. Et in illa ad Galatas: *Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.* De quo jam ante Isaias: *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Quid si dicamus hæc ad unum Davidem spectare, ut permittus est aliquando vaticiniorum sensus? velut in secundo libro Samuelis, Dei verbis Nathan ea Davidi spondet, quæ partim in Christum, partim in Salomonem cadere possint: & hæc quidem in Christum: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium:* hæc vero in Salomonem: *Qui si inique gesserit, arguam eum in virga virorum.* Hujusmodi tamen exceptionibus omisis, aio nihil eorum quæ obijciuntur, comparere in Ebraico exemplari. Nam pro eo quod habet Vulgata, *Delictorum meorum, & Septuaginta, ἡ ὁμιλία τῶν ἁμαρτιῶν μου,* Ebraice legitur, *שׂוֹנוֹתַי*, hoc est, *Rugitus mei.* Thargum, *אֲבִלְיוֹתַי*, *Clamoris mei;* Aquila, *βρυγμάτων μου,* *Rugitus mei.* Theodotio, *βοήσων μου,* *Clamoris mei.* Sexta, *τῆς θνησιότητος μου,* *Precationis meæ.* Hieronymus in interpretatione Psalmorum, juxta Ebraicam veritatem, *Rugitus mei.* Commentaria in Psalmos ipsi adscripta: *Est sensus juxta ceteros Interpretes, Gemitus mei atque conatus, quibus semper populum Israël salvare quaesivi, longe facti sunt à salute mea, quam populo tribuere cupiebam; quia ipsi noluerunt recipere sanitatem.* At Septuaginta Senes, quos sequitur Vulgata Interpretatio, legebant, *שׂוֹנוֹתַי*, *Errorum meorum.*

Refelluntur argumenta Adversariorum.

Primum argumentum.

Psal. 22. 23.

Theodoret. in Psal. 22.

Ebr. 4. 15.

Isa. 53. 9.

1. Petr. 2. 23.

1. Joh. 3. 5.

2. Cor. 5. 21.

Gal. 3. 13.

Isa. 53. 6.

2. Sam. 7. 13; & seq.

III. Captiunculis etiam suis legitimam Psalmi hujus sententiam adulterare conati sunt R. David Kimchi & Lipmannus, quarum pleræque Christiani dogmatis inficis scrupulum fortasse aliquem injicere, ejusdem vero consultos haudquaquam permovere possunt. Pauculas tantum attingemus de præcipuis. Penultimo versu, inquit, utuntur Christiani, ut probent Jesum in vivis manere noluisse, ne suæ nimirum mortis fructu fraudarentur, qui noxarum suarum vinculis in infernis locis attinebantur: quorum igitur clamabat moriens: *Deus meus, Deus meus, ut quid deliquisti me?* cur querebatur se non exaudiri, qui exaudiri volebat? cur Deum appellat, *Laudem Israël;* cum ab Israël Jesus ipse Deus cruciaretur? Deum ait non despexisse preces suas, nec avertisse faciem suam à se, cum preces tamen ejus despectæ sint. Futurum prædicit, ut *adorent in conspectu suo omnes familia gentium,* cum nullus illi cultus à Judæis aut Ismaëlitis præstitus sit. Nos Jesum respondemus Deum fuisse & hominem, nec humani quicquam, præter peccatum, ab eo alienum fuisse, ac idcirco

Secundum argumentum.

Matth. 27. 46.

Psal. 22. 2.

Psal. 22. 4.

Psal. 22. 25.

Psal. 22. 28.

Pro-
prio
rum
i ad-
mum
com-
mere
catris
orta
: Fi-
deri-
t me,
vidi,
hant,
r, &
sa fe-
rimia
vi of-
Ebræi-
catum
.....
puos,
e ver-
n re-
sistat.

nobis à natura insitum doloris & mortis horrorem vere eum sensisse, ideoque in que-
relas more humano erupisse; sic tamen ut compresso & devicto humanæ imbecilli-
tatis sensu, paternis imperiis prono animo obsequeretur. Caterum duplex est Israël:
Rom. 9. 6, 7. *Non enim omnes, qui ex Israël sunt, ii sunt Israëlita; inquit Paulus, neque qui semen*
Rom. 2. 28, 29. *sunt Abrahæ, omnes filii. Non enim qui in manifesto, Judæus est; sed qui in abscondito,*
Judæus est. Ergo Christus in Psalmo Deum appellat *Laudem Israël*, ut pote qui lau-
daretur à piis & sanctis Israëlitis, cum à nefariis & scelestis Israëlitis torqueretur.
Math. 28. 18. Neque vero à Deo spretus ac despectus est Jesus, qui *datam sibi omnem potestatem in cælo*
& in terra redivivus gloriatur. Et sane postulatis ejus annuit Deus; nam & vitam
illi restituit, quam nec retinere Jesus voluerat; & hominibus criminum veniam beni-
gne indulgit, cujus impetrandæ gratia mortem Jesus obierat. Falsum denique est, ne-
que Judæos neque Ismaëlitas Christo nomen dedisse, cum ex utroque grege com-
plures ad Christi castra transferint: non enim prædicit Propheta singulos quosque ex
omni hominum genere, sed aliquos Christi doctrinam susceperunt.

CAPUT CXXIV.

Jesus conspuitur & cæditur.

PSALM. 34. 15. *Et adversum me latati sunt, & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoravi.*

Psal. 68. 27. *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Sap. 2. 18, 19. *Si enim est verus Filius Dei, suscipiet eum, & liberabit eum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.*

Isa. 50. 6. *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus & conspuentibus in me.*

Isa. 53. 3, & seq. *Despectum & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras; attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.*

Thren. 3. 30. *Dabit percutienti se maxillam; saturabitur opprobriis.*

MATTH. 20. 18, 19. *Ecce ascendimus Hierosolyman, & Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & Scribes; & condemnabunt eum morte: & tradent eum Gentibus; ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.* Et Marc. 10. 33, 34. Luc. 18. 31, 32.

Matth. 26. 67, 68. *Tunc expuerunt in faciem ejus, & colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes, Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit? Et Marc. 14. 65. Luc. 22. 63, 64.*

Matth. 27. 26. *Tunc dimisit illis Barabam; Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur.* Et Marc. 15. 15.

Matth. 27. 30. *Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus.* Et Marc. 15. 19.

Joh. 18. 22. *Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens, Sic respondes Pontifici?*

Joh. 19. 1, & seq. *Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit. Et milites placentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum, & dicebant, Ave rex Judæorum; & dabant ei alapas.*

CAPUT CXXV.

Jesus venditur: cujus venditionis pretio ager figlinus emitur.
Judæ proditoris interitus.

PSALM. 68. 25, & seq. *Effunde super eos iram tuam, & furor ira tua comprehendat eos. Fiar habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Psal. 108. 4, & seq. *Pro eo ut me di-*

MATTH. 26. 14. *Tunc abiit unus de Duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego cum vobis tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et Marc. 14. 10, & seq. Luc. 22. 3, & seq. Matth. 27. 3, & seq. Tunc videns Judas*

ligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet à dextris ejus. Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum: sicut dies ejus pauci, & episcopatum ejus alter accipiat: sicut filii ejus orphani, & uxor ejus vidua.

Amos 2. 6. Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Israël, & super quatuor non convertam eam: pro eo quod vendiderit pro argento Justum.

Zach. 11. 12, 13. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos: & dixit Dominus ad me, Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appetiatus sum ab eis. Et tali triginta argenteos, & projecit illos in domum Domini ad statuarium.

qui eum tradidit, quod damnatus esset, penitentia ductus retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum, & Senioribus dicens, Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris. Et projectis argenteis in Templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem Sacerdotum, acceptis argenteis dixerunt, Non licet eos mittere in Corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem, Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiatum, quem appretiarerunt à filiis Israël, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.

Joh. 17. 12. Quos dedisti mihi, custodivi; & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.

Act. 1. 16. Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii hujus. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera ejus. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille, lingua eorum, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum ejus accipiat alter.

I. **C**LARISSIMA illa Zachariæ prædictio, ita ut à Matthæo relata est, Adversariorum petitionibus patuit. Queruntur primum Jeremiæ eam tribui ab Evangelista, cum sit Zachariæ: deinde aliis conceptam esse verbis apud Prophetam, aliis apud Evangelistam: demum nec sententiam congruere. Adversus ea à Christianis Interpretibus multa disputantur, quibus commemorandis supersedebimus in præsentia, querelis istorum sic occurrisse contenti. Verisimile primum est librorum oscitantia evenisse, ut Jeremiæ nomen extruderet nomen Zachariæ. Nam cum propria nomina contrahere Librarii soleant, illa Jeremiæ & Zachariæ sic videntur expressisse, Ἰερεμίας, Ζαχαρίας: in his proclive fuit primam nominis utriusque literam permutare: nam primam in Ἰερεμίας, non pusillam & brevem pingebant, quemadmodum nunc Typographi, sed productam & bene longam; primam vero in Ζαχαρίας, non semper ita sinuatam & contortuplicatam, uti in libris editis hodie pingitur, sed à summo ad inum satis directam, paululum inflexam & prominentem in medio, anfulam in vertice gerentem: quæ si parum accurate notata erant, & in facile degenerabat. Hæc fatebuntur, qui Græca exemplaria versare consueverunt. Ergo apicis similitudine deluso imperito & supino librario, quod uni aut alteri codici inhæserat vitium, in alios ita propagatum est, ut universis propemodum, ac interpretationibus deinde inolefceret: quanquam non omnibus. Nam nec Jeremiæ, nec Zachariæ nomen præfert Syriaca Interpretatio, neque Persica, neque Latini codices quidam, ut testificatur Augustinus. Simile quippiam Origeni & Eusebio suboluerat; quorum ille in Matthæum, hic libro decimo *Ἐπεὶ δὲ ἐλάλησεν*, errore hunc, *ὁσάμην γεγραμμένον*, mendum scripturæ esse conjecit. At apocryphus ille Jeremiæ liber Ebraice scriptus, Hieronymo communicatus à Nazarzæ sectæ homine Ebræo, in quo testimonium illud propriis extabat conceptum verbis, haud scio

Defenditur Matthæum, apud quem pro Zachariæ Jeremiam citatum esse causantur Adversarii. Jesu præterea addicitur Zach. 11. 12, 13.

August. De conf. Evang. libr. 4. cap. 7. Orig. Tract. 35. in Matth.

an post Matthæum fuerit suppositus, & ad fidem ipsi faciendam confectus, ac Ebrais deinde obtrusus. Id quidem dissimulavit Hieronymus, sed inde tamen depromptam esse Matthæi *ἱστορίαν* haudquaquam credere se declaravit, verum ex ipso Zacharia reperiit. Minime vero ait Origenes visum sibi hunc Jeremiæ librum apocryphum, at ad priorem suspicionem, alteram addit, ex aliqua nempe apocrypha scriptione, Jeremiæ nomen præ se ferente, depromptam esse hanc, quam profert Matthæus, prædictionem; quemadmodum alia quadam Novi Testamenti Scriptores ex apocryphis libris depromere. Opinionem hanc nullo pacto, ne ut suspicionem quidem, probare possum: apocryphorum enim testimonia à Paulo Apostolo in tradendis præceptionibus usurpari cum fructu potuerunt, & ab Evangelista in mortis Christi historia prolatam fuisse falsam prædictionem, & librum *ἀποκρυφῶν* sic tanquam Canonicum, nulla distinctionis adhibita nota fuisse citatum, haudquaquam mihi persuaderi potest. Urcunque est, liquet certe vetustissimum hoc esse mendum, ut & Augustinus asseverat. Quod ad Evangelistam & Prophetam dissonantiam attinet, manifestum est ad Prophetam sententiam attendisse Evangelistam, verba neglexisse; quemadmodum ab Interpretibus recte observatum est. Tantum abest ut in sententia inter illos dissonent. Atque hunc morem in testimoniis à Scriptura sacra recitandis tenuisse Evangelistas & Apostolos hoc loco observat Hieronymus. Idem in libro De optimo genere interpretandi, hunc nodum solvens, *Abstine hoc*, inquit, *de pedisequo Christi dicere*, (Matthæum significat) *cui cura fuit, non verba aut syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere*. Queritur apud Zachariam Deus mercedem suam triginta argenteis esse appensam: atque tam exiguum & vile sui pretium indignatus, jubet id Prophetam projicere *אל הוויצר אל*, ad figulum; quod & ab hoc factum est, projectis iis in domum Domini ad figulum. Plane cum iis congruit Matthæus, si sententiam duntaxat spectes; nec multum abludunt verba. Perpicuum est præterea ejusmodi esse vaticinationem hanc, ut in Jesum Christum proprie conveniat; accurate designata venditione, pretio venditionis, ac numero nummorum, projectione nummorum, loco etiam projectionis, ac nomine loci. Quæ si in Zachariæ tempora conferas, vix sane, ac ne vix congruent: nam quid hoc esse dicas, Deum pretio æstimari se voluisse ab Israëlitis; ac illos æstimatione Dei facta, triginta argenteos Dei pretium appendisse? Sin hæc in allegoriam trahere velis, non nisi adhibita vi id efficias. Quid hoc vero est, quod fieri jubet Deus, projici pretium illud ad statuarium: nam quod ait Grotius, agrum fuisse in quem projiciebantur fracta Templi scilicet, gratis omnino dicitur, nec rationi convenit: nam quis putet agrum excipiendis Templi scilicet fractis fuisse destinatum? non his potius certe, quam reliquis sordibus; unde nec à scilicet, potius quam à sordibus nomen habuerit. Itaque vix legitimum inde sensum extundas; cum proprium & verum reperias in historia Christi Jesu. Etsi vero notavimus propositum id fuisse Grotio, ut proprios & directos vaticiniorum sensus eriperet historiæ Christi, remotos solum & obliquos relinqueret, hoc tamen loco, veritate quippe victus, allegoricam tantum expositionem concessit temporibus Zachariæ, propriam in historiam Christi quadrare fassus est.

Grot. in
Matth. 27. 9.

CAPUT CXXVI.

Jesus à Judæis & Eθνicis capitis damnatur.

PSALM. 2. 2. *Adfiterunt reges terra, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*

Psalm. 21. 17. *Quoniam circumdederunt me canes multi: concilium malignantium obsedit me.*

Psalm. 40. 6, & seq. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur & peribit nomen ejus? Adversum me susurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi: verbum iniquum constituerunt adversum me.*

Psalm. 68. 13. *Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta.*

Psalm. 93. 21. *Captabunt in animam Justis,*

MATTH. 20. 18. *Ecce ascendimus Jerusalem, & Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum cum morte.* Et Marc. 10. 33.

Matth. 26. 66. *At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis.* Et Marc. 14. 64.

Matth. 27. 3. *Tunc videns Judæus, qui eum tradidit, quod damnatus esset, penitentia ductus, reulit triginta argenteos.*

Matth. 27. 26. *Tunc dimisit illis Barabam; Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur.* Et Marc. 10. 33. & 15. 15. Luc. 23. 24, 25. Joh. 19. 13, & seq.

Luc. 23. 6, & seq. *Pilatus autem audiens Galileam, interrogavit si homo Galilæus esset.*

Et ut

& sanguinem innocentem condemnabunt.

Sap. 2. 19, 20. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum.

IIa. 53, 8. De angustia & judicio sublatus est.

Jerem. 11. 9. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam; & non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes, Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.

Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Jerosolymis erat illis diebus. Herodes autem, viso Jesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de eo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem Principes Sacerdotum & Scribae, constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illi induitum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem.

Act. 4. 24, & seq. Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu es qui fecisti caelum & terram, mare, & omnia quae in eis sunt: quæ Spiritu sancto per os Patris nostri David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adhuc erunt reges terra, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus? Convenerunt enim vere in civitate ista, adversus sanctum puerum tuum Jesum quem unxisti, Herodes & Pilatus, cum Gentibus & populis Israël, facere quae manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.

CAPUT CXXVII.

Jesus cruci suffigitur.

GEN. 22. 6, & seq. Tulit quoque (Abrahamus) ligna holocausti, & impavit super Isaac filium suum. Cumque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum.

Exod. 12. 1, & seq. Dixit quoque Dominus ad Moysen & Aaron in terra Egypti. Loquimini ad universum caetum filiorum Israël, & dicite eis, Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias & domos suas. Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus. Et servabitis eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israël ad vesperam. Et sument de sanguine ejus, ac ponent super utrumque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus. Erit autem sanguis vobis signum in aedibus, in quibus eritis, & videbo sanguinem, & transibo vos. Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno.

Num. 21. 6, & seq. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas, & mortes plurimorum, ven-

MATTH. 20. 19. Tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.

Matth. 26. 2. Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur.

Matth. 27. 22, & seq. Dicit illis Pilatus, Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes, Crucifigatur. Ait illis Praeses, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, crucifigatur. Tunc dimisit illis Barabbam; Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis ejus, & duxerunt eum ut crucifigerent. Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenaeum, nomine Simonem: hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus. Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvaria locus. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum: & cum gustasset, noluit bibere. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes. Et Marc. 15. 13, & seq. Luc. 23. 21, & seq. Joh. 19. 6, & seq.

Matth. 28. 5. Respondens autem Angelus dixit mulieribus, Nolite timere vos: scio enim quod Jesum, qui crucifixus est, queritis.

runt ad Moysen, atque dixerunt, Peccavimus, quia locuti sumus contra Dominum ad te: ora ut tollat à nobis serpentes. Oravit. que Moyses pro populo, & locutus est Dominus ad eum, Fac serpentem aneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, vivet. Fecit ergo Moyses serpentem aneum, & posuit eum pro signo: quem cum percussi aspicerent, sanabantur.

Psal. 21. 17. Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me: dividerunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.

Isa. 53. 5. Ipse autem vulneratus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostrae super eum, & livore ejus sanati sumus.

Ezech. 9. 4, & seq. Et dixit Dominus ad eum, Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium, super cunctis abominationibus quae sunt in medio ejus. Et illis dixit audiente me, Transite per civitatem sequentes eum, & percutite: non parcat oculus vester, neque misereamini. Senem, adolescentulum, & virginem, parvulum, & mulierem interficite usque ad internecionem: omnem autem, super quem videritis Thau, ne occidatis, & à sanctuario meo incipite.

Zach. 12. 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiae & precum: & aspicient ad me quem confixerunt: & plangent eum plangentem quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Zach. 13. 6. Et dicitur ei, Quid sunt plagae tuae in medio manuum tuarum? Et dicit, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.

Et Marc. 16. 6.

Luc. 24. 20. Et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.

Joh. 3. 14, 15. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.

Joh. 8. 28. Dixit ergo eis Jesus, Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.

Joh. 12. 32, 33. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat significans quia morte esset moriturus.

Act. 2. 36. Certissime sciat ergo omnis dominus Israel, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus, hunc Jesum quem vos crucifixistis. Et Act. 4. 10.

Act. 5. 30. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Et Act. 10. 39. & 13. 29.

1. Cor. 1. 23. Nos autem predicamus Christum crucifixum.

1. Cor. 2. 2, 8. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum. . . . Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent.

1. Cor. 5. 7. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.

2. Cor. 13. 4. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.

Gal. 2. 19. Christo confixus sum cruci.

Gal. 3. 1, 2. O insensati Galatae, quis vos fascinarit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est, in vobis crucifixus?

Gal. 6. 14. Mibi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

Phil. 2. 8. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

Ebr. 12. 2. Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.

Apoc. 1. 7. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terrae.

Apoc. 7. 2, 3. Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu Solis, habentem signum Dei vivi, & clamavit voce magna quatuor Angelis quibus datum est nocere terra & mari, dicens, Nolite nocere terra & mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum. Et audivi numerum signatorum, centum quadraginta quatuor millia signati, ex omni tribu filiorum Israel.

Apoc. 11. 8. Et corpora eorum jacebant in plateis civitatis magne, quae vocatur spiritualiter Sodoma, & Aegyptus; ubi & Dominus eorum crucifixus est.

I. Christo Jesu addicitur Psalm. 21. 17. II. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. III. Secundum argumentum. IV. Thau Samariticum $\tau\alpha\upsilon\sigma\alpha\delta\iota\varsigma$, Ezechieli memoratum, crucis Christi symbolum. V. Christo Jesu addicitur Zach. 12. 10. & 13. 6. VI. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. VII. Secundum argumentum. VIII. Disputatur utrum in Psalm. 25. 10. genuina sit scriptura haec, Dominus regnavit à ligno.

I. **P**SALMO vicesimo primo Christum praedici, & in Propositione septima, & iterum deinde ad centesimum vicesimum tertium Parallelistini caput evicimus. Non semel ergo petita ex eo oracula in testimonium adduxerunt Novi Testamenti Scriptores; quod non fecissent utique, nisi Psalmum vulgo in eandem flecti sententiam exploratum habuissent. At non levis controversia mota est super decimo septimo commate, quo supplicium Christi Jesu clarissime praesignatum est. Nam quod habet Vulgata Interpretatio: *Foderunt manus meas & pedes meos*, Ebraice in $\text{כָּרַו יְדַי וְרַגְלַי}$ sic conceptum est: *כָּרַו יְדַי וְרַגְלַי. Hanc lectionem secuti sunt Septuaginta Interpretes: verterunt enim: $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\zeta\alpha\nu \chi\epsilon\iota\rho\alpha\varsigma \mu\omicron\upsilon\kappa\alpha\iota \pi\acute{o}\delta\alpha\varsigma$. Sic Syrus Interpres, sic Arabs. At in כָּרַו , pro כָּרַו scribitur כָּאָרַו : ut sensus sit: *Sicut leo manus meas & pedes meos*; quae cum pendula sint & imperfecta, ad explendam sententiam addi volunt hujus lectionis assertores, *observaverunt*, vel *memorderunt*, vel *laceraverunt*, aut aliquid hujusmodi. Quod videtur secutus Paraphraustes Chaldaeus, adjecta dictione ad integritatem sententiae. Ita & R. Selomoh Jarchi. Aben Ezra repeti jubet כָּרַו כָּאָרַו , *circumderunt*, quod est in superiori commate. כָּאָרַו Judaeorum fraude confectum fuisse queruntur Christiani: contra à Christianis nativam scriptionem in כָּרַו recoctam Judaei caussantur, ac inter eos praecipue R. David Kimchi. Utri verius, existimare promptum est. Nam כָּרַו legerunt Septuaginta Senes, ut dixi, vetustissimi Interpretum omnium Scripturae sacrae qui supersunt, Christo Jesu antiquiores; verterunt quippe $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\zeta\alpha\nu$. Deinde ex $\text{כָּרַו וְכָתוּב קָרַו}$ apparet utramque lectionem Ebraeorum libros habuisse. Habuerunt certe Codices quidam כָּאָרַו , ut ipsi testantur Masorethae, quod à Christianorum lectione differt unica litera כ . Eam esse paragogicam Judaei nonnulli fatentur. Atqui certum est abfuisse illam ab optimis quibusdam exemplaribus Christianorum, quorum Judaei ipsi integritatem & fidem agnoverunt. Quid quod traditur in parva Masora, vocis ipsius כָּאָרַו significationem eodem ac significationem vocis כָּרַו recidere; nempe, opinor, quod sive unguibus, sive dentibus utatur leo ad capiendam & vorandam praedam, carnes pungit & perfodit. Quod cum ita sit, mihi ea longe videtur praefenda lectio, quae integra est, & $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\zeta\alpha\nu \tau\omega \delta\epsilon\iota\sigma\iota\alpha\upsilon\varsigma$, ei quae trunca est & pendula, & animum relinquit incertum. Probabile est hoc provenisse ex Tikkun sopherim, sive *Correctione Scribarum*, qui ut praecleari hujus oraculi vim alio converterent, in crustarunt vas sincerum, quod & alibi saepe factum ab iis alii observarunt.*

Christo Jesu addicitur Psalm. 21. 17.

II. At crimen in Christianos retorquet R. Lipman in Nitzachon, atque vaticinium hoc ab iis adulteratum ex eo probat, quod à Judaeorum moribus abhorreret, noxios cruci suffigere. Verum quo tempore interfectus est Christus Jesus, jus vitae & necis Judaeis erat ademptum. *Nobis*, inquiunt, *non licet interficere quemquam*. At judicia capitalia & supplicia moribus Romanis tunc exercebantur. Supplicium ergo juxta alienos mores Jesu irrogandum esse praedixit David, irrogatum Evangelistae rulerunt. Ceterum à Lipmanni criminatione Christianos satis vindicant Interpretes Septuaginta, qui, ut jam notavi, כָּרַו legerunt, & verterunt, $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\zeta\alpha\nu$.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Joh. 19. 31.

III. De lectione non disputat Theodorus Mopsuestenus, verum nullam hic futurorum, sed praesentium duntaxat significationem contineri pertendit. Totum ergo ad allegoriam convertit; atque id, *Foderunt manus meas & pedes meos*, exponit, Arcana mea scrutati sunt, & hoc translatum putat ex iis quae scrutando & fodiendo eruantur. *Dinumeraverunt omnia ossa mea*, tractum esse vult ex eorum consuetudine, qui devictorum hostium bona recensent. Violenta sane & inverecunda fuerit utraque translatio haec, si translatio est. *Ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me*; ea nimirum, inquit, patientem quae volebant. Recte, nam id Christianae expositioni congruit. *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*; hoc est, inquit, *Facultates meas vi ademptas forte inter se partiti sunt*; quam interpretationem amplectitur Grotius. Paulo quidem tolerabilior illa est, sed non ita tamen, ut eam quae est כָּרַו , & nativos ac obvios verborum sensus in rebus gestis quae

Secundum argumentum. Theod. Mopf. Coll. 4. Conc. Constant. 11.

erant
dam.
larit
Fi.
exal-
quia
nro à
antem
torar.
is do-
Chri.
cruci.
Gefito-
ciden.
Chri-
ne si-
um &
fijer,
r.
immu-
q& ex
ti.
i.
cui fyt
um ac.
hii cu-
ri, nif
er qem
mado.
fista
antem
fali,
fite fii
vernia.
tas, &
um pe-
nec vi-
toqum
frem
quatur
& m-
ari, ve-
frem
lris no-
ata qu-
fitorum
facteran
suarum
& D-

rit & invenit, aspernemur, vel aliorum pro libitu flectamus. Nam cui persuaserit Theodorus, casu factum, ut quæ metaphoricè dixerat Pfaltes, ea *χρῆμα λέγειν* pedum manuumque Christi fissionem, nec non dirum illud ac triste spectaculum, quod de cruce pendens Iesus præbuit, ac vestium quoque ipsius partitionem forte factam accurate referrent? Sed hunc Psalmum nos supra jam satis excussimus.

Supr. Propos.
9. cap. 123.
Thau Sama-
ritæ cum sur-
pedit, Eze-
chieli memo-
ratum, cru-
cis Christi
symbolum.

IV. Crucis Christi non rudem aliquam & obscuram informationem, sed expressam effigiem dedit Ezechiel, seu potius apud Ezechielem Deus ipse, cum piorum hominum frontes signari iussit litera Thau; interfici vero eos qui ea notati non essent. Hoc tempore præcis elementis Samariticis Ebraei utebantur; Samaritæ vero literas singulas multiplici forma depingebant. Et Thau quidem, quæ postrema erat, præter alias formas, crucis speciem obtinebat; non ejus duntaxat, in qua lignum transversum sustinet stipes arrectarius, sed alterius etiam quæ *χρῆμα* est, sive decussata.

Scalig. in Euf.
Chron.

Utramque crucis formam habet litera Thau in vetustis Ebraeorum siclis, qui servantur in eruditorum loculis, & in illorum libris pinguntur. Unde à Scaligeri animadversione defenditur Origenes, qui hoc Ezechielis testimonium exponens, accepisse se scribit ab Ebraeo quodam, Christi doctrinam amplexo, in antiquis elementis Ebraeorum Thau formam crucis habere. Antiqua elementa appellat, *ἀρχαία στοιχία*, Samariticas literas, quas ab Ebraicis recentioribus, seu potius Babylonicis, quibus post Babylonicam captivitatem uti cœperunt Judæi, accurate distinguit his verbis, quæ è veteri Catena in Psalmos excerptimus: *καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἵψ ἀντιγράφων ἰβραϊστικῶς ἀρχαίοις χαρακτοῖς γράσσται, ἀλλ' ἔτι τοῖς νῦν. Οὗτοι γὰρ τῶν ἰσραὴλ ἱερέων χαρακτοῖς, καὶ τῶ ἀγγελοῦσται.* Et in accuratioribus exemplaribus scriptum est vetustis literis Ebraicis, non hodiernis. Narrant enim Esdræ post Captivitatem aliis esse usum.

Hier. in Ezech.
7. 4.

Hieronymus Thau Ezechielis perfectam in viris gementibus & dolentibus scientiam demonstrare suspicatur; conjectura ducta à voce *תהו*, quæ perfectum sonat; vel notari observationem Legis, quæ *תהו* dicitur: quam expositionem Ebraei adscribit. Tum subjicit: *Et ut ad nostra veniamus, antiquis Ebraeorum literis, quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema Thau litera crucis habet similitudinem, quæ in Christianorum frontibus pingitur, & frequenti manus inscriptione signatur.* At cum Origeni & Hieronymo fidem detrahere nititur Scaliger, audacter facit & inconsulte: audacius etiam, cum ad siclos provocat, qui præcipitem ipsius temeritatem arguunt, & Origeni ac Hieronymo faciunt fidem. Probabile quidem est post Christi mortem Samaritas, subdolanam gentem, ut Christianorum causam hoc Ezechielis testimonio nudarent, litteræ Thau figuram *καυεσθῆναι* rarissime usurpassè; alias vero literæ ejusdem formas in libris suis adhibuisse. Itaque in Grammaticis libris Samaritarum, quos consuluerat Scaliger, unica fuit forma literæ Thau, à crucis signo diversâ. Verum qui vel R. Azariam, vel Angelum è Roccha adiverit, & in consilium adhibuerit, Scaligeri errorem deprehendet. Potro non apud Samaritas solum, & veteres Ebraeos, sed ipsos etiam Pænos, proindeque & Tyrios; apud Æthiopes quoque; necnon & apud Græcos & Latinos, Thau caret illo vertice supra lignum transversum eminente, in quo *ἀήνα*, sive titulus noxii scribebatur; quem verticem Thau aliarum gentium retinet. Quamquam & in veteribus Græcorum libris & inscriptionibus nonnullis, Thau cum apice nonnunquam visitur. Apud Coptos Dau simile est Thau Græci sine apice; sed penultima litera quæ est Dei, prorsus similis est Æthiopici & Samaritici Thau, quod verticem gerit. Quamobrem & Salebdei nominari aiunt, hoc est, *Dei cruciforme*. Crucem enim *Saleb* appellant. Ergo Copti Dau suum habuere à Macedonibus Alexandrinis; at Dei litera videtur esse Ægyptiacæ originis. Utcunque est, ex hac dissertatione colligimus singulas has gentes apud quas præcipue Christi doctrina propagata est, in literis suis reperire, unde vaticinium Ezechielis Christi crucem prænuntiare comprobatur.

Cypr. libr. 2.
Tertim. adv.
Jud. cap. 22.
Math. 24. 30.
Apoc. 9. 4.

Scio plerosque *תהו* Ezechielis, non Thau literam, sed *signum* interpretari. Sic Septuaginta, & Jonathan; sic Syrus, & Arabs; sic Aquila, & Symmachus, juxta Hieronymi testimonium. Sic Cyprianus: *Apud Ezechielem, inquit, dicit Deus, Notabis signum super frontes virorum.* Rursum: *Omnem autem super quem signum scriptum est. Matthæus quoque Ezechielem respexisse videtur, cum diceret: Et tunc parebit signum Filii hominis in calo.* Apertissime vero Johannes in Apocalypsi: *Et præceptum est illis ne laderent saxum terra, neque omne viride, neque omnem arborem; nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis.* Verum aliter Theodotion, qui literam Ebraicam Thau expressit, teste Hieronymo: quod & ab Aquila factum docet Origenes; cujus verba representat Romana editio Scripturæ sacræ. Tertullianus quoque Thau reddidit, vel, quod potius reor, in veteri interpretatione Latina sic redditum exscripsit; at Samariticæ linguæ imperitus Tau Græcum, & T Latinum ab Eze-

Hier. in Ezech.
7. 4.
Tertull. adv.
Jud. cap. 11.

ehiele præsignari censuit. Ipsa est enim, inquit, littera Græcorum Tau, nostra autem T species crucis, quam portendebat futuram in frontibus nostris, apud veram & Catholicam Jerusalem. Atqui vetus illa Latina interpretatio, unde hæc sumit Tertullianus, excusa erat ad editionem Septuaginta Senum. Quamobrem facile ducor ad suspicandum, pro eo quod apud illos vulgo legitur: *ἦτις ἡ πύλας ἐστὶν ὡς ἐστὶ τὸ σημεῖον, μὴ ἐξίστηται*, legendum esse: *ἦτις δὲ πύλας ἐστὶν ὡς ἐστὶ τὸ σημεῖον*. Proindeque & paulo superius emendandum erit: *ἡ δὲ τὸ σημεῖον ἦτις τὰ μύστηρα τῆς ἀνδρῶν τῆς ὑπερβαλλόντων*. Quod ad Matthæum & Johannem attinet, propositum non habuerunt ipsa Ezechielis verba rependere, sed ad sententiam tantum alluserunt.

V. Postrema illa duo, quæ Zacharias suppeditavit oracula, in Christo Jesu completa esse, ultima Prophetæ hujus capita, si simul spectentur, manifestum facient. Nam si ab eo undecimi capitis ordiamur loco, in quo venditionem Jesu prædictam esse proxime ostendimus, statim subest Judæ & Israëlitis disjunctio, quæ notat sanguineorum dissociationem per Christum prædictam & factam, his ipsius capessentibus doctrinam, illis Moysis, istis Ethnicorum instituta sectantibus. Unde sic Jesus ipse de se: *Putatis quia pacem veni dare in terram? non, dico vobis, sed separationem: erunt enim ex hoc quingue in domo una divisi; tres in duos, & duo in tres dividuntur; pater in filium, & filius in patrem suum; mater in filiam, & filia in matrem; socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam*. Tum objurgat pastores nequam Zacharias, quemadmodum & Jesus decimo Johannis capite. Ecclesiæ deinde victorias spondet, hostibus vero Ecclesiæ certum minatur exitium. His subnectitur missio Spiritus sancti, de qua luculenter agemus infra. Explicat postmodum Christi Jesu supplicium: *Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti*. In Christum Jesum quadrare istud tradit Johannes decimo nono capite: *Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt*. Eodem pertinet istud ex Apocalypsi: *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt: & plangent se super eum omnes tribus terra*. Atqui in Christum Jesum hæc torquere minime fuissent ausi Novi Testamenti Scriptores, ut sæpe jam dixi, nisi receptam esse in vulgus opinionem hanc scivissent. Indidem petendum videtur istud Christi Jesu apud Matthæum: *Et tunc parebit signum Filii hominis in celo, & tunc plangent omnes tribus terra, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa & majestate*. Quorsum Unigenitus appelleretur Christus Jesus, nihil attinet dicere. Septuaginta habent: *ὡς ἐν ἀγαπῆς. Quasi super dilecto*, quippe Jesum Deus Pater de celo Filium suum dilectum non semel appellavit. Ecquid vero dicatur Primogenitus, demonstrat supra Parallelismus. Quam simile vero Zacharianum hoc istis Psalmi vicefimi primi, quæ Christo addiximus: *Federunt manus meas & pedes meos. Ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me*. Jam vero ille *Fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem in abluionem peccatoris*, Christus Jesus est, quem sub fontis, & aquæ, & fluvii noxiorum fordes eluentis symbolo Testamenti utriusque Auctores exhibent in Parallelismo. Idola deinde conterit, quod Christi Jesu munus esse approbat itidem Parallelismus. Tum Pseudopropheta exterminat, & Spiritus nequam profligat. Quippe sic & Christus Jesus apud Matthæum: *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium; intrinsecus autem sunt lupi rapaces*. Et alibi: *Videte, ne quis vos seducat; multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent*. Et mox: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere: surgent enim Pseudochristi, & Pseudopropheta; & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi*. Idem argumentum fuse tractat Paulus in posteriore Epistola ad Timotheum, nimirum Christi Jesu præceptis imbutus, Johannes quoque, eodem præceptore usus, sic disserit in prima Epistola: *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetae exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in mundo est. Tangit postea Zacharias supplicium Christi, atque id claris adeo & perspicuis designat notis, ut rem præsentem describere, non futuram prædicere videatur: *Et dicetur ei, Quid sunt plage iste in medio manuum tuarum? Et dices, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me*. Scio equidem quid postulet verborum istorum connexio cum superioribus, & ἀνδραγαθία. Agit Zacharias de Pseudopropheta, qui postquam falso loqua sua Dei nomine prætexuerit, *Configent eum, inquit, pater ejus, & mater ejus*. Tum subjungit: *Et dicetur ei, Quid sunt plage iste in medio manuum tuarum? Et dicit, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me*. Pla-*

Tertull. adv. Marc. libr. 3. cap. 22.

Christo Jesu adducitur Zach. 12. 10. & 13. 6.

Luc. 12. 51. & seq.

Joh. 10. 28.

Joh. 10. 36. 37.

Apoc. 1. 7.

Math. 4. 30.

Math. 7. 15.

Math. 24. 4. & seq.

1. Tim. 3. 1. & seq.

1. Joh. 4. 7. & seq.

ne hæc cohærent. Verumtamen non eadem prorsus subjacet *πίσι* utrique sententia, nam quem à parentibus confixum dixit, quemadmodum verterunt Aquila, Theodotion, Symmachus, Jonathan, & Vulgatus Interpres, ferro ad mortem confossum utique significavit: hic enim videtur esse sensus vocis *דקרו*, & capitale scelus fuit prophetiæ munus temere usurpare, juxta Legem Mosis. Atqui lethalia vulnera non sunt, quæ manibus infliguntur. Vides Zachariæ mentem à Pseudopropheta supplicio ad Christi ipsius Prophetarum ultoris supplicium sensim & *λαλῶδέως* converti. Unde continuo hæc subnectit: *Fræma suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutite pastorem, & dispergentur oves: convertam manum meam ad parvulos: quæ Christo Jesu manifestis rationibus supra adjudicavimus. Ita-*

que prius illud comma de manibus transfossis est ejusmodi, ut accommodari possit ad præsentia, in quibus de Pseudopropheta supplicio agitur, & ad sequentia, in quibus agitur de supplicio Christi Jesu, veri quidem Propheta, at Pseudoprophetae habitus, sed ita tamen ut Jesu longe aptius conveniat. Pergit Zacharias, & postquam Christi mortem, & Discipulorum Christi dispersionem prædixit, Evangelium promulgandum prænuntiat, & homines quosdam ad salutem eligendos, plures reprobandos: quibus consona sunt ista Christi Jesu apud Matthæum: *Quam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam!* & ista: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Unde Paulus in priore ad Corinthios: *Videte enim vocationem vestram, Fratres, quia non multi sapientes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus.* Stulta illa Pauli, & ignobilia, & contemtibilia, & quæ non sunt, *Parvulos* Zachariæ appellat, eosque manu sua sublevaturum se Deus pollicetur. At variis tamen tormentis fidem eorum & virtutem exploratum iri docet Propheta; martyriis nempe ac suppliciis, quæ Discipulis Jesu Christi irrogata sunt, juxta prædictiones Veteris Testamenti in Novo completas, quas in Parallelimo collegimus. Decimo quarto demum capite excidium Hierosolymitanum, Evangelii promulgationem, gentium vocationem, Ecclesiæ constitutionem, & pios omnes in unum ovile sub uno pastore cogendos vaticinatur: quæ omnia suis locis Parallelimus iste pertractat. Ergo ex tota Zachariæ hujus prophetiæ compage & consensu intelligitur, duo commata hoc capite à nobis inde depromta, ad exitum in Christo Jesu, itidem ut reliqua, pervenisse. Neque Judæi insistantur. Gemara Thalmudici libri *Sucah*, ad Messiam Josephi filium, quem olim interficiendum esse opinantur, prius refert Zachariæ vaticinium: *Et aspicient ad me quem confixerunt:* cui assentitur *Aben Ezra*. At *R. Moses Hadarsan* in *Beresith Rabba* refert ad Messiam Davidis filium. In altero vero oraculo Messia adscribendo adstipulatorem quoque habemus *Aben Ezram*, qui in Messiam filium Josephi hæc flectit.

V I. Verum enimvero prius hoc Zachariæ testimonium non una labes occupavit, unde genuina ejus sententia in dubium vocari possit. Primum vitio insidentur hæc verba: *אֲנִי וְהַבְּיֹשֵׁת*, *Et aspicient ad me.* Quibus cum Christi divinitatem probari animadverterent Judæi (quippe cum idem se confixum fuisse dicat, qui spiritum gratiæ se effusurum promittit, quod Dei solius est) adulteras iis admoverunt manus, & pro *אֲנִי*, scripserunt *אֲנִי*, ad eum, ut alius sit gratiæ largitor, alius plagis confixus, & lamentis ac planctibus comploratus. At nos supra certis indicibus deprehensam hanc fallaciam convicimus. Subest deinde: *אֵת אֲשֶׁר דָּקְרוּ*, *Quem confixerunt.* Septuaginta reddunt: *αὐτὸν ὃν ἐκέντησαν.* Nempe transpositis elementis legerunt, *דָּקְרוּ*. Quamquam nec satis constanter lectionem hanc retinent Codices Septuaginta Senum; nam Aldina editio habet: *sic ὃν ἐκέντησαν.* Sic quoque vetustissimus Codex Barberinus. Sic legit & Cyprianus, sic Theodoretus, sic alii. Et ante illos Johannes Evangelista: nec enim aliunde quam ex Interpretibus Septuaginta petium id existimaverim, quod affert Johannes: *ὁμοῦν) sic ὃν ἐκέντησαν.* Videbunt in quem transfixerunt. Quamquam aliter visum Hieronymo, qui hic Ebraica secutum Johannem arbitratur, sed cum inter Græcos, & à Græcis rogatus Evangelium suum scripserit, id haud dubie affectatus est Græcum exemplar, quod tum maxime usurpabatur vulgo, & *νοῦν ἐκέντησαν* appellabatur. Illud autem fuisse certum est Septuaginta Senum. Nam, ut id obiter moneam, Evangelium in Judæorum gratiam & inter Judæos scripsit Matthæus, auctore Irenæo; Marcus in gratiam Romanorum, ut pote quod Romæ iis postulantibus scripserit, testibus Eusebio & Hieronymo; Lucas Hellenistarum, quippe Antiochenensis, inter Hellenistas natus; Johannes Græcorum, Ephesi nimirum, rogatus ab Episcopis Asiæ, ut docet ex Irenæo Eusebius, ex Eusebio Hieronymus: sic tamen ut Evangelia sua Scriptores hi quatuor, totius etiam Ecclesiæ communia esse vellent, ab eaque

Matth. 7. 13.
Matth. 20. 16
& 22. 14.
1. Cor. 1. 26, &
seq.

Suc. cap. 5.
Zach. 12. 10.

Refelluntur
argumenta
Adversario-
rum.
Primum ar-
gumentum.

Joh. 19. 37.

Hier. in Zach.
12. 10.

Iren. libr. 3.
Euseb. Hist.
libr. 5. c. 8. &
libr. 2. cap. 17.
Hieron. De
Script. Eccl.

uno consensu recepta sint. Facile itaque satisfacimus Hieronymo quarenti: *Si quis non recipit, det testimonium de quo sanctarum Scripturarum loco Johannes ista protulerit, & cum non repererit, cogetur ingratias suscipere veritatem.* Protulisse ista Johannem ex Zachariae duodecimo capite, juxta Septuaginta Senum interpretationem, respondemus. Scio notasse alibi Hieronymum, Apostolos & Evangelistas Ebraicum sequi potius Veteris Testamenti exemplar, quam Interpretes Septuaginta, si quando hi discrepent ab Ebraicis. At nos id semper ab iis factum negamus; imo vero contrarium saepe observavimus, & rarissime Ebraicis eos hasisse possumus asseverare. Plurimis id exemplis probare possemus, si ea res ageretur. Quamobrem de Graeca interpretatione sic ad Hieronymum scribit Augustinus: *Non parvum pondus habet illa, quae sic meruit defamari, & qua usus Apostolos non tantum res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini.* Haec erat *καὶνὴ* Editio, quae cum varias passim esset depravationes, in aliquibus Ebraicae veritati consentiebat, dissentiebat in aliis. Hinc factum est, ut cum Evangelistae & Apostoli *καὶνὴ* affectarentur, tantum consonarent Ebraicis, quantum iisdem *καὶνὴ* consonabat. Cum vero postmodum Origenes, alique deinde Interpretationem Septuaginta Senum emendassent, novae prodierunt editiones; quarum aliae magis, minus aliae Ebraicis consentiebant. Ergo Hieronymus, alique recentiores, deprompta in Novo Testamento testimonia exigentes ad sua Septuaginta Seniorum Editionis exemplaria, *καὶνὴ* nimirum, ut videtur, quippe frequenti usu ab omnibus teri solita, si quando ab iis discrepare, Ebraicis vero consentire illa notassent, ex Ebraico arcessita ea ab Evangelistis & Apostolis opinati sunt. Velut hanc clausulam ex Zacharia à Johanne prolatam, ab Ebraicis manasse censet Hieronymus, cum ex *καὶνὴ* profecta videatur. Demus tamen, ita scripsisse Septuaginta Interpretes, quemadmodum hodierni codices habent, *ἀντὶ ὧν κηρύσσονται*, non obscure haec erit contumeliarum Christi Jesu significatio, cum ludibrio ac derisui Judaeis habitus est. Ita quidem loci hujus sententiam exponit Hieronymus. At vero vulgatam scriptionem secutus est Aquila, vertit enim, *ὅτι ἔκλειψαν*. Secutus est & Theodotion, qui habet, *ὅτι ἐκλείψαν*, & Symmachus, cujus haec est interpretatio, *ἐκλείψαν ἐκ τῆς ἐκείνου*.

VII. Nec incastigatam praeterire sinam, quam dedit Grotius, oraculi hujus expositionem. Praefert ille quidem interpretationem vulgatam: *Et aspicient ad me, quem confixerunt.* At alium inde sensum elicit, ac vulgo fit: *Nam confingere*, inquit, *Deum dicuntur, qui eum probris laceffunt*: quo commento splendidam supplicii Jesu Christi praedictionem obtundit. Ego vero vocabulum *קָרַךְ*, hac significatione nusquam usurpari aio; neque hic apud Zachariam ullo modo pati connexionem sequentium, ut in eum sensum trahi possit. Nam quid sibi velle dicamus ingentem planctum & lamenta, quibus futurum praedicat, ut Judaeorum familiae prosequantur eum qui fuit confixus? Cuilibet attentio patet, lessum in defuncti alicujus funere habitum describi; *Et aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* Nec sibi constat Grotius; nam septimum comma capitis primi Apocalypseo, quod Zachariani illius germanum est, mala Ecclesiae illata notare censet. At res profecto diversa sunt, Deum convitiis profcindere, & Ecclesiae mala inferre. Quae opinionum levitas, earumdem vanitatem arguit.

VIII. Non abs re erit celeberrimum repetere Psalmi nonagesimi quinti comma, multis controversiis agitata; quo, si integrum esse constaret, supplicium Christi clarissime praedicat fatendum esset: *Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit à ligno.* Postrema haec verba à Judaeis fuisse inducta & oblitterata queritur Justinus adversus Tryphonem. Eadem representant vetustiores Latini Patres, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, alii; & prisci item codices nonnulli. Sed tamen cum tale nihil extet, vel in exemplaribus Ebraicis, vel in Thargum, vel in Interpretibus exoticis; neque ea agnoscant Symmachus, aut Theodoretus, aut alii, nullum in hoc testimonio causae nostrae firmamentum collocabimus. In quo quam bona fide, quamque moderate agamus, Adversarii possunt agnoscere.

CAPUT CXXVIII.

Jesús inter duos latrones cruci suffigitur.

ISA. 53. 12. *Ideo dispertiam ei plurimos,* MATTH. 27. 38. *Tunc crucifixi sunt cum & fortium dividet spolia, pro eo quod tradi-* | *eo duo latrones, unus à dextris, & unus à*

dit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.

sinistris. Et Luc. 23. 33. Joh. 19. 18.

Marc. 15. 27. Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum à dextris, & alium à sinistris ejus. Et impleta est Scriptura que dicit, Et cum iniquis reputatus est.

Luc. 22. 37. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me, Et cum iniquis deputatus est.

CAPUT CXXIX.

Jesús signum.

NUM. 21. 9. Fecit ergo Moyses serpentem aeneum, & posuit eum pro signo, quem cum percussi aspicerent, sanabantur.

Isa. 11. 10, 12. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum ejus gloriosum. Et levabit (Dominus) signum in nationes.

Isa. 49. 22. Hac dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, & regina nutrices tuæ: vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.

Isa. 55. 11, 13. Sic erit Verbum meum quod egredietur de ore meo: non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad que misi illud. Pro salicina ascendet abies, & pro urtica crescet myrtus, & erit Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur.

Isa. 61. 10, & seq. Transite, transite per portas, preparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extreme terra, dicite filie Sion, Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo: & vocabunt eos, Populus sanctus, redempti à Domino.

Isa. 66. 18, & seq. Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum: venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, & annuntiabunt gloriam meam gentibus.

MATTH. 12. 38, & seq. Tunc responderunt ei quidam de Scribis & Phariseis dicentes, Magister, volumus à te signum videre. Qui respondens ait, Generatio mala & adultera signum querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jona Propheta. Sicut enim fuit Jona in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terra tribus diebus & tribus noctibus. Et Matth. 16. 1, & seq. Luc. 11. 16, 29.

Matth. 24. 29, 30. Statim autem post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stella cadent de caelo, & virtutes caelorum commovebuntur. Et tunc parebit signum Filii hominis in caelo, & tunc plangent omnes tribus terra, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli, cum virtute multa & majestate.

Luc. 2. 34. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur.

CAPUT CXXX.

Jesus pendens in cruce subfannatur à prætereuntibus.

PSALM. 3. 1, 2. Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me: multi dicunt anima mea, Non est salus in Deo ejus.

Pfalm. 21. 7, & seq. Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me; locuti sunt labiis, & moverunt caput, Speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum.

Pfalm. 34. 14, & seq. Quasi lugens & contristatus, sic humiliabar: & adversum me letati sunt, & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoravi: dissipati sunt, nec compuncti: tentaverunt me, subfannaverunt me subfannatione.

Pfalm. 68. 18, & seq. Et ne avertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende anima mea, & libera eum; propter inimicos meos eripe me. Tu scis improperiam meam, & confusionem meam, & reverentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium expectavit cor meum & miseriam. Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.

Pfalm. 108. 25. Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me, & moverunt capita sua.

Thren. 3. 14, & seq. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die. Aperuerunt super nos os suum omnes inimici. Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me; labia insurgentium mihi, & meditationes eorum adversum me tota die. Sessionem eorum, & resurrectionem eorum vide; ego sum psalmus eorum.

MATTH. 27. 39, & seq. Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis Templum Dei, & in triduo illud readificas, salva temetipsum: si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes eum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si Rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc si vult eum: dixit enim, Quia filius Dei sum. Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Et Marc. 15. 28, & seq. Luc. 23. 35, & seq.

CAPUT CXXXI.

Jesus moriens veniam adversariis suis à Deo precatur.

PSALM. 34. 11, & seq. Surgentes testes iniqui, que ignorabam interrogabant me: retribuere mihi mala pro bonis, sterilitatem anima mea. Ego autem, cum mihi molesti essent, induabar cilicio: humiliabar in jejunio animam meam, & oratio mea in sinu meo convertetur.

Pfalm. 108. 1, & seq. Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circum-

LUC. 23. 34. Jesus autem dicebat, Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.

dederunt me, & expugnaverunt me gratis.
Pro eo ut me diligere, detrahebant mihi;
ego autem orabam. Et posuerunt adversum me
mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.
Ila. 53. 12. Et ipse peccata multorum tulit,
& pro transgressoribus rogavit.

CAPUT CXXXII.

Jesu vestimenta forte dividuntur.

PSALM. 21. 17, & seq. Foderunt manus
meas, & pedes meos; dinumeraverunt om-
nia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, &
inspexerunt me; dividerunt sibi vestimenta
mea, & super vestem meam miserunt sortem.

MATTH. 27. 35. Postquam autem cruci-
fixerunt eum, dividerunt vestimenta ejus sor-
tem mittentes, ut impleretur quod dictum est
per Prophetam dicentem, Dividerunt sibi ve-
stimenta mea, & super vestem meam mi-
serunt sortem. Et Marc. 15. 24. Luc. 23. 34.
Joh. 19. 23, 24.

CAPUT CXXXIII.

Moriente Jesu Sol deficit, & terra movetur.

PSALM. 17. 5, & seq. Circumdederunt me
dolores mortis, & torrentes iniquitatis con-
turbaverunt me; dolores inferni circumdederunt
me, & praecipitaverunt me laquei mortis.
In tribulatione mea invocavi Dominum, &
ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de
templo sancto suo vocem meam, & clamor
meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus.
Commota est & contremuit terra; fundamen-
ta montium conturbata & commota sunt, quo-
niam iratus est eis.

Amos 8. 8, & seq. Numquid super isto non
commovebitur terra, & lugebit omnis habi-
tator ejus; & ascendet quasi fluvius univer-
sus, & ejicietur, & defluet quasi rivus Egy-
pti? Et erit in die illa, dicit Dominus Deus,
occidet Sol in meridie, & tenebrescere faciam
terram in die luminis; & convertam festi-
vitates vestras in luctum, & omnia cantica
vestra in planctum, & inducam super omne
dorsum vestrum faccum, & super omne caput
calvitium, & ponam eam quasi luctum uni-
geniti.

Agg. 2. 7, & seq. Quia hac dicit Domi-
nus exercituum, Adhuc unum modicum est,
& ego commovebo caelum, & terram, & mare,
& aridam; & movebo omnes gentes: & ve-
niet Desideratus cunctis gentibus, & implebo
domum istam gloria, dicit Dominus exerci-
tuum. Et factum est verbum Domini se-
cundo ad Aggeum in vigesima & quarta
mensis, dicens, Loquere ad Zorobabel ducem
Juda, dicens, Ego movebo caelum pariter &
terram.

Zach. 14. 6, & seq. Et erit in die illa,
Non erit lux, sed frigus & gelu: & erit dies
una quae nota est Domino, non dies, neque nox,

MATTH. 27. 45, 51. A sexta autem ho-
ra tenebra facta sunt super universam terram,
usque ad horam nonam. Et ecce velum Tem-
pli scissum est in duas partes, a summo usque
deorsum; & terra mota est, & petra scissa sunt.
Et Marc. 15. 33.

Luc. 23. 44. Erat autem hora fere sexta,
& tenebra facta sunt per universam terram
usque in horam nonam. Et obscuratus est Sol,
& velum Templi scissum est medium.

Ebr. 12. 25, & seq. Videte ne recusetis lo-
quentem. Si enim illi non effugerunt, reca-
santes eum qui super terram loquebatur; mul-
to magis nos, qui de caelis loquentem nobis
avertimus: cujus vox movit terram tunc, nunc
autem repromittit dicens, Adhuc semel, &
ego movebo non solum terram, sed & caelum.

& in tempore vesperi erit lux. Et erit in die illa, exibunt aqua viva de Jerusalem; medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum in estate & in hyeme erunt. Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa, erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum.

I. **Z**ACHARIANUM illud adjudicamus Christo Jesu; Eusebium auctorem, *Christo Jesu addicuntur Zach. 14. 6, & seq.* ac totius vaticinii connexionem, rationemque proinde ipsam secuti. Ac connexionem quidem postremorum quatuor Zachariae capitum luculenter supra demonstravimus. Iftam vero sententiam sic Jesu applicat Eusebius: *Et erit in die illa, inquit Propheta, non erit lux, sed frigus & gelus; quippe qua nocte captus est Jesus, frigus erat, teste Evangelista: stabant autem servi & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se: erat autem cum eis & Petrus stans & calefaciens se. Quae deinde convertit in allegoriam, Judaeis propositam fuisse dicens lucem ac tenebras, eosque lucem tenebris postputasse: frigus vero illud, tarditatis eorum, ac in rebus divinis supinitatis symbolum fuisse, quod & praedixerat Christus: Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* *Pergit Propheta: Et erit dies una, qua nota est Domino, non dies, neque nox: & in tempore vesperi erit lux: quo tempore in crucem actus est Jesus Christus, tantae tenebrae obortae sunt, ut dies nec esset, nec dici posset, neque sane nox erat, quae fit per occasum Solis, Sol autem medium tunc orbem tenebat. Vesperi autem, post horam videlicet nonam, abscesserunt tenebrae, & lux rursus affulsit. Addit Zacharias: Et erit in die illa, exibunt aqua viva de Jerusalem: quo Christi Jesu doctrinae promulgatio & propagatio significatur, ipso Jesu auctore: Qui liberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in co fons aquae salientis in vitam aeternam.* *Subjicit demum Propheta: Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum: cui succinebant voces haec coelestes in Apocalypsi: Factum est regnum hujus mundi Domini nostri, & Christi ejus, & regnabit in secula saeculorum.* *Jesus quoque apud Johannem: Fiet unum ovile, & unus pastor.* *Juvat hanc interpretationem veterum Judaeorum suffragium: nam in Beresith Rabba, & in Midraschoth Thehillim & Ruth, Messiae tribuitur hoc Zachariae capit. Nunc operum nostrorum esset, mirabili huic Solis defectio- ni conciliare fidem, non Christianorum solum Scriptorum, sed Ethnicorum etiam, Thalli, Phlegontis, Tabulariorum Romanorum, & Sinensium auctoritate, Quod quoniam a nobis Propositione tertia abunde praestitum est, ad sequentia pergamus.*

CAPUT CXXXIV.

Jesus moriens Patrem inlclamat.

PSALM. 3. 2, & seq. *Multi dicunt animae meae, Non est salus istsi in Deo ejus. Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte sancto suo: ego dormivi, & soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me.*

Psal. 17. 7, 8. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi: & exaudivit de Templo sancto suo vocem meam: & clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus. Commota est, & contremuit terra; fundamenta montium canturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.

Psal. 21. 1, & seq. Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum. Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad insipientiam mihi. Tu autem in sancto habitas, laus Israél. In te

MATTH. 27. 46, & seq. *Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens, Eli, Eli, lamma sabacthani? hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes, & audientes dicebant, Eliam vocat iste. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere. Cateri vero dicebant, Sine videamus an veniat Elias liberans eum. Jesus autem iterum clamans voce magna emisit spiritum.*

Marc. 15. 34, & seq. Et hora nona exclamavit Jesus voce magna dicens, Eloi, Eloi, lamma sabacthani? quod est interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant, Ecce Eliam vocat. Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei dicens, Sinite videamus si veniat Elias ad

speraverunt Patres nostri; speraverunt, & liberaſti eos. Ad te clamaverunt, & ſalvi facti ſunt; in te ſperaverunt, & non ſunt conſuſi. Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriſerunt me, locuti ſunt labiis, & moverunt caput, ſperavit in Domino, eripiat eum; ſalvum faciat eum, quoniam vult eum.

Pſalm. 68. 1, & ſeq. Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aqua uſque ad animam meam. Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia. Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Laboravi clamans, rauca facta ſunt fauces meae: defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum meum. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati ſunt, qui perſecuti ſunt me inimici mei iniuſte: quia non rapui, tunc exolvebam.

Pſalm. 87. 1, & ſeq. Domine Deus, ſalutis mea, in die clamavi & nocte coram te. Intra in conſpectu tuo oratio mea; inclina aurem tuam ad precem meam. Quia repleta eſt malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Reſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adiutorio, inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in ſepulcris, quorum non eſt memor amplius, & ipſi de manu tua reſuſciti ſunt. Poſuerunt me in lacu inferiori; in tenebris, & in umbra mortis. Super me confirmatus eſt furor tuus, & omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me. Longe fe-ciſti notos meos à me; poſuerunt me abominationem ſibi. Traditus ſum, & non egrediebar; oculi mei languerunt pro inopia. Clamavi ad te, Domine, tota die; expandi ad te manus meas.
Ut quid, Domine, repellis orationem meam, avertis faciem tuam à me? Pauper ſum ego, & in laboribus à juventute mea; exaltatus autem, humiliatus ſum & conturbatus. In me tranſerunt ire tuae, & terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me ſicut aqua tota die, circumdederunt me ſimul. Elongavi à me amicum & proximum, & notos meos à miſeria.

Pſalm. 141. 1, & ſeq. Voce mea ad Dominum clamavi, Voce mea ad Dominum deprecatus ſum. Effundo in conſpectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuntio; in deſcendendo ex me ſpiritus meum, & tu cognoviſti ſemitas meas. In via hac, qua ambulabam, abſconderunt laqueum meum. Conſiderabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Periit fuga à me, & non eſt qui requirat animam meam. Clamavi ad te, Domine; dixi, Tu eſ ſpes mea, portio mea in terra viventium. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus ſum nimis. Libera me à perſequentibus me, quia confortati ſunt ſuper

deponendum eum. Jeſus autem emiſſa voce magna expiravit. Et velum Templi ſciſſum eſt in duo, à ſummo uſque deorſum. Videns autem Centurio, qui ex adverſo ſtabat, quia ſic clamans expiraveſſet, ait, Vere hic homo Filius Dei erat.

Luc. 23. 46. Et clamans voce magna Jeſus ait, Pater, in manus tuas commendo ſpiritus meum. Et haec dicens expiravit.

Ebr. 5. 7. Qui in diebus carnis ſuae, preces ſupplicationeſque ad eum, qui poſſit illum ſalvum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reverentia.

me. Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi,

Thren. 3. 18. Et dixi, Perit finis meus & spes mea à Domino.

Tren. 3. 55, 56. Invocavi nomen tuum, Domine, de lacu novissimo. Vocem meam audisti: ne avertas aurem tuam à singultu meo & clamoribus.

CAPUT CXXXV.

Jesu fel & acetum propinantur.

PSALM. 68. 22. Et dederunt in escam meam fel, & in sitis mea potaverunt me aceto.

Thren. 3. 5, & seq. Edificavit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore: in tenebris collocavit me quasi mortuos sempiternos Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio Recordare pauperatis & transgressionis meae, absinthii & fellis.

MATTH. 27. 34, 48. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum: & cum gustasset, noluit bibere Et continuo currens unus ex eis, acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere.

Marc. 15. 23, 36. Et dabant ei myrrhatum vinum, & non accepit Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei.

Luc. 23. 36. Illudabant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei.

Joh. 19. 28, & seq. Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit, Consummatum est.

I. Christo Jesu addicitur Psalm. 68. 22. II. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. III. Secundum argumentum.

I. **E**X omnibus oraculis quae in Veteri Testamento à Deo per Prophetas ^{Christo Jesu addicitur Psalm. 68. 22.} edita sunt, praecipua ea & ad fidem faciendam utilissima esse constat, quae res futuras, non per ambages, circuitionesque, sed nude & aperte praedicunt. Tale est, quod extat in sexagesimi octavi Psalmi commate vicesimo secundo, in quo queritur Christus sitienti sibi propinatum fuisse fel & acetum. Id queri Christum aio: nam in septima Propositione, ex Scriptorum Veteris Testamenti consensu, & ex Aben Ezrae suffragio patefecimus, praenuntiata illic fuisse Christi mysteria. Tum quae à nobis ibidem adjecta sunt Evangelistarum & Apostolorum testimoniationes, manifeste evincunt in Jesu eadem haec ad eventum pervenisse. Jure igitur nostro agimus, inhumanam & amaram propinationem ad eum quoque referentes, quam in ipsius historia Evangelistae discrete commemorant. Utut enim oblique, & *κατὰ γῆμα* ad Davidem referri ista possunt (quod profecto non negamus, cum communi inter Judaeos adagio locutionem hanc tritam fuisse sciamus) tam apposite tamen, tamque apte hunc Christi casum exprimant, ut non temere, nec *ἀδύ* contigisse putandum sit. Notabile est quod legitur in Midrasch Ruth; sermonem nempe istum Booz ad Ruth: *Quando hora vesperti fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto*, futurorum Messiae casuum symbola continere: ac verba quidem ista, *veni huc*, id sibi velle, Veni ad regnum: panem deinde illum, panem esse regni: intinctum vero osse in acetum, Messiae contumelias & tormenta notare. Igitur cum toto Psalmo Messiam praenuntiari fateantur Judaei, quae vero hoc speciatim continentur commate, tormentorum Messiae notae sunt & indicia, atque eadem denique in Jesu *κατὰ λείπον* exitum habuisse Evangelica doceat historia, equidem non video quo rationum colore uti possint, si qui oraculi hujus fidem elevare audeant: cum praesertim constet inter omnes omnino Interpretes, frustra recurri ad allegoriam;

cum res κατά λέξιν completae sunt.

Refelluntur
argumenta
Adversario-
rum.

Primum ar-
gumentum.
Theod. Mopl.
in Coll. 4.
Concil. Const.
II.
Act. 1. 16. &
seq.

Joh. 2. 17.

Petron. cap. 78.

Psalm. 68. 5, 6.

Psalm. 68. 8. 9.

Psalm. 68. 12.

Psalm. 68. 8.

Psalm. 68. 10.

Psalm. 68. 33.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 68. 22.

II. Inanis ergo est Theodori Mopsuesteni cavillatio, qui hoc quidem comma, aliaque Psalmi hujus, quae in Jesu videntur fuisse completa, de Judaeis κατά λέξιν à Davide dicta fuisse contendit, quod & à Thargumista & Jarchio factum est, ab Apostolis autem & Evangelistis fuisse usurpata è re nata, & argumentis quae tractabant accommodata καὶ νόμιμον, ut pote ipsis consentanea, non vero quod ea haberent pro vaticiniis, nec enim rerum adeo diversarum praedictiones in unum eundemque Psalmum fuisse congestas. Atqui aliter visum est Petro, qui allocutionem suam ad Fratres sic exorsus est: *Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam praedixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum. scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea.* Cum narrat Johannes, Discipulos Jesu, deturbante eo venditores Templo, recordatos esse oraculi hujus: *Zelus domus tua comedit me;* quæro an ut φησας, rei praesenti convenientis meminerint, an ut εσθησας: non utique tanquam φησας, alias quippe complures habebant in memoria, quae eidem rei poterant adjungi, verum εσθησας esse non credebant: hujus autem praeteris recordati sunt, quod & ipsi vaticinium inesse scirent, & ex eo Psalmo esset excerpta, quem totum fatidicum esse & futurorum Christi casuum μανθάνων, compertum habebant. Quod autem addit, veri haudquaquam esse simile, diversa adeo oracula simul fuisse congesta, de nihilo est; nec enim idem ordo rerum, idem narrationis contextus à Propheta divinitus afflato & ventura canente expectandus est, atque ab Historico praeteritorum seriem persequente. Praeterea ne Poetae quidem, maxime Lyrici, praeterita celebrantes, rerum gestarum ordinem exequantur: minime id patitur poeticus ille εὐδουσιασμός, quo rapti feruntur. *Non enim res gesta verisibus comprehendenda sunt,* inquit Sartyricus, *quod longe melius Historici faciunt; sed per ambages, Deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum precipitandus est liber spiritus, ut potius furentis animi ratiocinatio appareat, quam religiosa orationis sub testibus fides.* Testis Horatius: quam multa is ac diversa unius odes ambitu comprehendit? quam multa Pindarus, quem anni ripas & aggeres praetergresso ac superfluenti comparat idem Horatius; in alio laudans, quod feliciter imitatus ipse laudari meruit: David quoque, quam varias saepe resin unum Psalmum congerit? Adde multas inesse Psalmo huic locutiones, unde colligas unum aliquem hominem, non plures signari: cujusmodi sunt istae: *Laboravi clamans, rance facta sunt fauces meae; defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Deinde: Operuit confusio faciem meam; extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filius matris meae. Et postea: Et posui vestimentum meum cilicium. . . . Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta. Tum à populo eum secernunt & distinguunt ista: *Non confundantur super me qui quarunt te, Deus Israël.* Et mox: *Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filius matris meae. Rursum: Videant pauperes, & latentur: quærite Deum, & vivet anima vestra.**

III. Oppugnanda quoque nostrae interpretationis ansam ista suppeditant: *Et deriderunt in escam meam fel;* cum Matthæus fellis porui dati meminerit, non efui. Unde factum suspicatur Bellarminus, ut Matthæus Prophetarum praedictiones referre solitus, hanc praetermiserit. Itaque hæc traducit ad allegoriam, quod ob eandem causam jam ante fecerat Augustinus. Respondeo primum, etiamsi hac parte nutaret praedicti fides, at alteram certe integram manere: *Et in siti mea potaverunt me aceto.* Aio deinde, escæ nomine, Ebraice ברהר, intelligi omne esculentum & potulentum, quod ad corpus alendum sumitur. Σύσσιον dicuntur, non solum qui cibum simul capiunt, sed & qui simul potant. Συμπόσιος itidem, & compositores recte dicas, non solum qui una bibunt, sed & qui una edunt. Combibones illos Epicureos, Ciceroni memoratos, quis putet vinum tantum bibisse simul, cibos nequaquam attigisse? Dixit Alcman, *ὄνς θεός νεῦρα ἐδιδου,* Deos nectar edere. Cum ait ergo Propheta inimicorum suos felle escam suam aspersisse, id sibi vult, ea quae sibi ad alimoniam & refectiorem corporis parata erant, noxiis succis infecta fuisse ab adversariis. Valeant igitur morosi illi argutiores, & inepti λεπτολογισαί.

CAPUT CXXXVI.

Mors Jesu.

PSALM. 17. 5, & seq. Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis contur- | MATTH. 16. 21. Exinde cepit Jesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum

PROPOSITIO IX.

535

haberunt me. Dolores inferni circumdederunt me, preoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi.

Psal. 21. 15, & seq. Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liquefscens in medio ventris mei. Aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhesit faucibus meis, & in pulverem mortis deduxisti me: quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea: ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me: diriserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.

Psal. 34. 7, & seq. Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, supervacanee exprobraverunt animam meam. . . . Domine, quando respicies? restitue animam meam à malignitate eorum, à leonibus unicam meam. Confitebor tibi in Ecclesia magna, in populo gravi laudabo te.

Psal. 87. 3, & seq. Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Estimatus sum cum descendentibus in lacum; factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in umbra mortis.

Psal. 88. 39, & seq. Tu vero repulisti & despectisti, distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus, destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem. Diripuerunt eum omnes transcentes viam, factus est opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram deprimentium eum, latificasti omnes inimicos ejus, advertisti adiutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello. Destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collisisti. Minorasti dies temporis ejus, operuisti eum confusione.

Sap. 2. 18, & seq. Si enim est verus Filius Dei, suscipiet eum, & liberabit eum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum.

Ilā. 53. 7, & seq. Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. De angustia & de iudicio sublatus est: generationem ejus quis enarrabit? quia abscissus est de terra viventium, propter scelus populi mei percussit eum. Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus. Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate: si posuerit pro peccato animam suam, videbit

ire Ierosolymam, & multa pati à Senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi. Et Matth. 17. 22. & 20. 18, 19. Marc. 8. 31. & 9. 30. & 10. 34. Luc. 9. 22. & 18. 33.

Matth. 27. 50. Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. Et Marc. 15. 37. Luc. 23. 46. Joh. 19. 30.

Act. 2. 22, 23. Viri Israëlite, audite verba hec, Jesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis; hunc definito consilio & præsentia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemisistis.

Act. 3. 13, & seq. Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti. Vos autem sanctum & justum negastis, & peristis virum homicidam donari vobis; auctorem vero vite interfecistis.

Act. 5. 30. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemisistis suspendentes in ligno. Et Act. 10. 39.

Act. 7. 52. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? & occiderunt eos qui prænuuntiabant de adventu Justæ, cujus vos nunc proditores & homicidæ fuistis.

Act. 8. 30, & seq. Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam Prophetam, & dixit, Putasne intelligis quæ legis? Qui ait, Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogavitque Philippum, ut ascenderet & sederet secum. Locus autem Scripturæ quem legebat erat hic, Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? quoniam tollitur de terra vita ejus. Respondens autem Eunnuchus Philippo dixit, Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.

Act. 13. 27, & seq. Qui enim habitabant Ierosolymam, & principes ejus, hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quæ per omne sabbatum leguntur, judicantes impleverunt; & nullam causam mortis inventientes in eo, petierunt à Pilato ut interficerent eum. Cumque consummassent omnia quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento.

Rom. 5. 10. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

Rom. 6. 3, 4. An ignoratis, quia qui cumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte

semen longævum Ideo disperiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam.

Jerem. 11. 19. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes, Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.

Thren. 3. 6, 43, 53. In tenebris collocavit me, quasi mortuos sempiternos Operuisti in furore, & percussisti nos, occidisti, nec pepercisti Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.

Dan. 9. 26. Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus.

Zach. 12. 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiae & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Zach. 13. 6, 7. Et dicitur ei, Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum? & dicit, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Fraxea suscitavit super Pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutit Pastorem, & dispergentur oves.

ipsius baptizati sumus? conspulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

Philipp. 2. 8. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

1. Thess. 2. 14, 15. Vos enim imitatores facti estis, Fratres, Ecclesiarum Dei, quae sunt in Judaea, in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos à tribulibus vestris, sicut & ipsi à Judaeis, qui & Dominum occiderunt Jesum & Prophetas, & nos persecuti sunt.

Ebr. 2. 9, 10. Eum autem, qui modica quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

Jac. 5. 6. Addixistis & occidistis Justum, & non restitit vobis.

Apoc. 5. 6, & seq. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio Seniorum, Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem & cantabant canticum novum, dicentes, Dignus es, Domine, accipere librum, & aperire signacula ejus: quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem.

Apoc. 13. 8. Quorum non sunt scripta nomina in libro vita Agni, qui occisus est ab origine mundi.

I. Varii mortis Jesu typi colliguntur è Veteri Testamento. Sacrificium Vaccae rufae, II. & mors summi Pontificis. III. Insigne testimonium morti Jesu à R. Simeone ben Jochai, aliisque Judaeis perhibetur. IV. Quae & Ethnicis insigni miraculo significatur.

Varij mortis Jesu typi colliguntur è Veteri Testamento. Sacrificium Vaccae rufae, Isa. 1. 28.

Ebr. 7. 26.
1. Petr. 1. 19.

Ebr. 13. 11, & seq.

I. **N**ON verbis solum aut scriptis, sed typis etiam ac symbolis praedicta Christi Jesu mors est. Cujusmodi fuit Aries ab Abrahamo pro filio Isaac immolatus, paschalis Agnus, Hircus *δωρομαρτύρος*, quorum comparisonem cum Christi immolatione fiebat, juxta ritum capite decimo nono Numerorum traditum. Ac primum color ille rufus peccatum signat, auctore Isaia: *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Jesum autem peccata hominum portasse docebit noster Parallelismus. Labis expertus esse jubetur Vacca: Jesus sanctus, innocens, impollutus esse dicitur in Epistola ad Ebraeos, Agnus immaculatus & incontaminatus in prima Petri Epistola. *Αὐτὸς* esse debuit Vacca: veteris Legis jugum excussit Christus Jesus, eique nos subduxit. Extra castra immolabatur Vacca, in conspectu omnium: *Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra.* Propter quod & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Execamus igitur ad eum extra castra, improprium ejus portantes. Verba sunt è decimo tertio capite Epistolae ad Ebraeos. Immolationis hujus minister designatur Eleazarus, Sacerdos alter

alter à summo Pontifice: Caiphæ Principis Sacerdotum jussu captus est Jesus, eodemque quaestore & judice morti additus. Typus autem veri & primarii Sacerdotis Christi Jesu fuit summus Judæorum Pontifex, ac veluti secundarius Sacerdos. Quamobrem *συμβολικῶς* dicitur ab Origene: *ἐλθὼν ὁ ἀληθὴν ἀρχιερέως, ὁ συμβολικῶς* Orig. Tom. 16. in Matth. *ἀρχιερέως ἐπιβούλου*. Postquam venit verus Pontifex, Pontifex symbolicus esse desit. Eusebius *ἐπιβούλου καὶ ἐκτικῶν, ἀλλ' οὐκ ἀληθῆν χειρῶν ἔαρχιερία, τὸ καὶ οὐρανῶν χειρῶν* Euseb. Dem. libr. 4. *καὶ ἀρχιερέως ἀντίμου*. Adumbratum & simulatum, non verum Christum & Pontificem, celestis Christi & Pontificis figuram appellat. Jubetur Eleazarus digitum in Vaccæ rufæ sanguinem intingere, & septies Tabernaculi fores aspergere; & ex crematæ demum cineribus aquam expiationis conficere, qua impunitates abluantur: Auctor Epistolæ ad Ebræos: *Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitula aspersus inquit* Ebr. 9. 13. 14. *sanctificat ad emundationem carnis; quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad servendum Deo viventi?* Atque vera hæc est sacrificii Vaccæ rufæ significatio, quam sibi ignotam & incomptam quærantur Rabbi, quippe *Incrassatum est cor populi hujus*, juxta Isaïæ prædictionem.

II. Alius præterea, ac valde illustris mortis Christi Jesu typus in summi Ebræorum Sacerdotis morte positus fuit. Assignatæ erant certæ quædam urbes, ex præscripto Mosis, in quas tutum haberet receptum, qui non voluntariam neque ex destinato, sed fortuitam cædem perpetrasset: quo qui confugissent, tamdiu illic tollerent exilium, quoad summus Pontifex obiisset. Quæ sic intelligenda sunt; quicumque sese noxis alligaverint, tamdiu cælesti patria carere, quoad mortis Christi Jesu perceperint fructum, ejusque beneficio patriæ suæ sint restituti. Non id omnino fugit Philonem Judæum, qui in libro De exilibus disserens de hac lege Mosis, Sacerdotem illum, non hominem intelligendum esse ait, sed Verbum Dei, Patre Deo, matre Sapientia progenitum: *λέγοντες γὰρ*, inquit, *τὸν ἀρχιερέα, οὐκ ἀνθρώπον, ἀλλὰ λόγον θεῶν ἐστίν, πάντων ἐκ ἐκείνων μόνον, ἀλλὰ ἔακουσίων ἀδυναμῶν ἀμέτοχον, πατὴρ δὲ θεῶν, ὅς καὶ συμπάντων ἐστὶ πατὴρ, μήτις ἢ σοφίας*. Dicimus enim summum Pontificem, non hominem esse, sed Verbum Dei, omnium non spontanearum solum, sed & involuntariarum nostrarum expertus. patrem quidem habens Deum, qui & omnium pater est, matrem vero Sapientiam. Reliquam legis partem alio detorquet.

III Non sine observatione prætermittendum est, quod libro quarto operis sui refert Galatinus, ex R. Simeone ben Jochai, magnæ antiquitatis & eximie inter suos auctoritatis Magistro, editisque lucubrationibus percelebri. Hic in *מדרש חזקוני* Oseam inducit hominum peccata deslentes, quorum gratia Filium suum corpore humano indutum Deus esset missurus; homines vero adversus salutaria ipsius præcepta contumaces letho eum essent daturi. Gravior etiam est Josephi auctoritas, qui & Christi Jesu mortem, & mortis genus in *ἀρχαιολογίαν* suam retulit. Quæ fatentes tanti nominis Doctores minorum Rabbiorum turbæ possumus opponere. Neque desunt inter illos, qui propter supplicio affectum Jesum, Judæos male multatos, claudibus affectos, in omnes terras dissipatos, & Mosaicam legem abrogatam fuisse fateantur.

IV. Ethnicis vero stupendo miraculo Christi Jesu significata mors est, quod in libello De desitis oraculis Plutarchus refert. Id quanquam à vulgo scriptorum tritum est, minime tamen ob admirabilitatem rei pigebit hic adscribere. Cum in Italiam tenderet Thamus Ægyptius, navis rector, jamque Echinadas præternavigaret, subito remisit ventus, & ad Paxas insulas audita vox est, quæ Thaum appellaret, jubereque ipsum, simul ac appulisset ad Portum Pelodem, clamare magnum Pana esse mortuum. Paruit Thamus, eaque, quam jussus fuerat, voce edita, ejulatus audiri sunt, quasi Panos obitum mirantium & gementium. Vectores Romam delati portentum vulgarunt. Pervenit illud ad Tiberium Cæsarem, qui & à Thamo ipso de re gesta certior factus, hominum eruditorem sententiam super ea exquisivit. Narratid apud Plutarchum Æmylianus Rhetor, ut sibi à patre Epithersæ rei teste traditum. Atqui id convenit in tempus mortis Christi Jesu, qui verus Pan est, rerum omnium parens, ac natura totius auctor, quam Panos symbolo Mythologi signatam voluerunt.

Orig. Tom. 16. in Matth. Euseb. Dem. libr. 4.

Ebr. 9. 13. 14.

Isa. 6. 10. Matth. 23. 17.

Et mors summi Pontificis.

Insigne testimonium mortis Jesu à R. Simeone ben Jochai, aliusque Judæis perhibetur. Gal. De arcan. libr. 4. Joseph. Antiq. libr. 18. cap. 4.

Quæ & Ethnicis insignis miraculo significatur.

CAPUT CXXXVII.

Crura Jesu, perinde ut latronum cruci itidem suffixorum, non franguntur.

EXOD. 12. 43, & seq. Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron, Hac est religio Phase In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis.

NUM. 9. 9, & seq. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israël, Homo qui fuerit immundus super anima, si ve in via procul in gente vestra, faciat Phase Domino in mense secundo, quarta decima die mensis ad vesperam: cum azymis & lactucis agrestibus comedent illud: non relinquent ex eo quippiam usque mane, & os ejus non confringent; omnem ritum Phase observabunt.

JOH. 19. 31, & seq. Judæi ergo (quoniam Parasceve erat) ut non remaneret in cruce corpora sabbathi (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites; & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderent cum jam mortuum, non fregerunt ejus crura Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleteretur, Os non comminuetis ex eo.

CAPUT CXXXVIII.

Latus Jesu perfoditur.

ZACH. 12. 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratie & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

JOH. 19. 33, & seq. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderent eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exiit sanguis & aqua Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleteretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit, Videbant in quem transfixerunt.

APOC. 1. 7. Ecce venit Jesus cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt: plangent se super eum omnes tribus terre.

CAPUT CXXXIX.

Jesu corpus pollinciunt & sepeliunt Joseph & Nicodemus.

ISA. 53. 9. Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua.

MATTH. 27. 57, & seq. Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathea, nomine Joseph, & qui ipse discipulus erat Jesu: hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus, & accepto corpore Joseph involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et **Marc.** 15. 42, & seq. **Luc.** 23. 50, & seq.

Joh. 19. 38, & seq. Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathea (eo quod esset discipulus Jesu: occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Jesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrræ

Et alois quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.

I. QUAM hic ex Isaia vaticinationem damus, obscurissima semper ab Interpretibus habita est. Mihi simplex illa & nativa videtur expositio, additur quam & Ebraica facile admittunt: Et posuit cum impiis sepulcrum ejus, & cum Divite monumentum ipsius. Vel, in mortibus ipsius. Jam clarissima sententia est: Mortem eo loco passus est Christus Jesus, quo afficiebantur scelerati supplicio, illicque idem quod alii sepulcrum erat habiturus: at in Josephi Arimathæi, hominis divitis conditorium, ipsius atque Nicodemi viri optimatis manibus corpus ejus illatum est. Egregie hæc conveniunt verbis Isaia. Interpretationem istam secuti sunt Munsterus, Clarius, & Vatablus, & Recentiorum magna pars.

CAPUT CXL.

Jesu sepulcrum.

ISA. II. 10. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum ejus gloriosum.

Isa. 53. 9. Et dabit impius pro sepultura, & divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus.

Thren. 3. 53. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.

Soph. 3. 8. juxta LXX. Διὰ τὸ τοῦ ὑπομεινόν με, λέξαι κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεως μου εἰς μάρτυριον.

MATTH. 27. 59, 60. Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et Marc. 15. 46. Luc. 23. 52, 53. Joh. 19. 41, 42.

Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 14. Ἐξῆς κτ' τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ τῆς γραφῆς φησι, διὰ τὸ τοῦ ὑπομεινόν με, λέξαι κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεως μου εἰς μάρτυριον βλεπόμενος ὅτι & τὸ πῶς ἀναστάσεως προσείδον ὁ θεός φησὶς μάρτυριον ἐπικληθῆσθαι; τί γὰρ τὸ λόγῳ, μὴ κτ' τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας ὁ τὸ γολγοθᾶ κτ' ἀναστάσεως εἶδεν ὁ τύπος ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ κτ' μάρτυριον; ἀλλ' ἵσως διὰ τὸ προσφθίτου τ' ἵπντου, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεως μου εἰς μάρτυριον. Et deinde juxta eandem Scripture connexionem dicit, Propterea expectata me, dicit Dominus, in diem resurrectionis mee, in Martyrium. Vides & locum, in quo rediit ad vitam, Prophetam prænovisse, qui Martyrii nomen erat habiturus. Quanam enim ratione locus ille Golgotha & Resurrectionis non appellatur Ecclesia, pro more reliquarum Ecclesiarum, sed Martyrium? At forsitan propter Prophetam, qui dixit, In diem resurrectionis mee in Martyrium. Et Eusebius De vita Constantini libr. 3. cap. 29. & libr. 4. cap. 40, 45, 46, 47. Athanasius in Apologetic. Hieronymus in Chronico, & alii.

I. HOC Sophoniae prædictum sic representavit Hieronymus, sui in Ebraicis præceptoris Judæi auctoritatem secutus: Quapropter expectata me, dicit Dominus, in die resurrectionis mee in futurum. Exemplar Ebraicum habet, וְיִשְׁמַח, quod diversam recipit expositionem. Quidam vertunt, ad spoliū: alii, in futurum: Jonathan, וְיִשְׁמַח, ad judicandum. At Septuaginta, εἰς μάρτυριον. Ita Aquila, & Theodotion, & Symmachus, teste Hieronymo: ita Syrus, & Arabs: ita Cyrillus uterque, & Theodoretus. Atqui his verbis eximia inest prædictio augusti illius & magnifici Templi, quod à Constantino Imperatore ad sepulcrum Christi, in monte Golgotha excitatum est, & Martyrium dictum, uti fusè narrat Eusebius in libris De vita Constantini. Porro nos supra in Propositione septima probavimus pertinere ad Christum, quæ commati huic apud Sophoniam subnexa sunt; unde existimare licet non temere nos facere, qui in eandem sententiam hoc quoque conferamus.

Yyy ij

quantum in cruce dicit ille angustiam cruce. Ad Jesum cum nota... a simpli.

temus. autem per dicitur ab ipse dicitur ob esse nulli voluit illud in monte. & de quo. quod est ter notum. Et per ipse dicitur ab non notum.

Christo Jesu
Isa. 53. 9.
Cyrillus Hierosolymitanus
Catech. 14.
Eusebius
Hieronymus
Chronico
Martyrium
Constantino
ad sepulcrum
Christi Jesu
extructum
& Sophonia
prædictum.

CAPUT CXLI.

Jesus descendit ad Inferos, & Patriarchas inde educit.

PSALM. 67. 5, & seq. Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus; iter facite ei qui ascendit super occasum: Dominus nomen illi. Qui educit vincētos in fortitudine; similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Ascendisti in altum, cepisti captivitatem; accepisti dona in hominibus.

Psalm. 106. 10, & seq. Sedentes in tenebris & umbra mortis. eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum dirupit. Quia contrivit portas areas, & veltes ferreos confregit. Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitibus eorum.

Psalm. 141. 7, 8. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo; me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Eccli. 24. 45. Penetrabo omnes inferiores partes terra, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino.

Isa. 25. 7, 8. Et precipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes: precipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinimus eum, exultabimus & letabimur in salutari ejus.

Isa. 42. 6, 7. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cecorum, & educeres de conclusione vincitum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 49. 8, 9. Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas; ut diceres his qui vinciti sunt, Exite, & his qui in tenebris, Revelamini.

Isa. 53. 12. Ideo dissipiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.

Ose. 6. 3, 4. Virificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus. Sciemus, sequemurque ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum preparatus est egressus ejus, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terre.

Ose. 13. 14. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o Mors; morsus tuus ero, Inferne.

Zach. 9. 11, 12. Tu quoque in sanguine

MATTH. 12. 39, 40. Generatio mala & adultera signum quarit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Propheta. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terra tribus diebus & tribus noctibus.

Matth. 27. 52, 53. Et monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierunt, surrexerunt: & exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam Civitatem, & apparuerunt multis.

Joh. 12. 32. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.

Rom. 10. 6, 7. Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in caelum? id est Christum deducere: aut, Quis ascendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis revocare.

Eph. 4. 8, 9. Propter quod dicit, Ascendens in altum captivam duxit captivitatem; dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terra? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes caelos, ut impleat omnia.

Col. 2. 15. Et expoliatis Principatus & potestates, tradidit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.

Ebr. 2. 14. Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participabit eisdem; ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum.

1. Petr. 3. 18, & seq. Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustus, ut nos offerret Deo, mortificatus carne, vivificatus autem spiritu; in quo & his qui in carcere erant, spiritibus veniens predicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë, cum fabricaretur arca.

1. Petr. 4. 6. Propter hoc enim & mortuis evangelizatum est, ut iudicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in spiritu.

testamenti tui emisisti vinculos tuos de lacu,
in quo non est aqua. Convertimini ad munitionem
vinculi spei; hodie quoque annuntians
duplicia reddam tibi.

I. Christo Jesu addicitur Psalm. 67. 5, 7, 19. II. Christo Jesu addicitur
Isa. 53. 12. III. Exponitur priscorum Judaeorum sententia de Ose.
13. 14. IV. Christo Jesu addicitur Zach. 9. 11, 12.

I. IN Christo Jesu finem habuisse prophetiam, quam è Psalmo sexagesimo se-
ptimo hic deprimimus, testificatur Paulus in Epistola ad Ephesios, cujus
verba quoque recitamus. His autem prædictum fuisse declarat descensum Jesu in infe-
riores partes terræ, quas Inferna loca, & Inferos appellamus; ascensum ejus in cælum,
& donorum Spiritus sancti erogationem. Atqui vaticinio hoc in suam sententiam abu-
ti haudquaquam fuisset ausus, nisi in Messia eventum ejus communi Judæorum con-
sensione expectari scisset. Quod iterum iterumque monui. Itaque prisci Judæi in Sche-
moth Rabba, aliisque vetustis monumentis Messia applicant isthæc indidem petita:
Venient legati ex Aegypto. Nos quoque paulo superius in Apostolis & Discipulis Chri-
sti completa hæc ostendimus: *In ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israël,* &
quæ iis subnexa sunt.

Christo Jesu
addicitur
Psalm. 67. 5,
7, 19.

Psalm. 67. 11.
Psalm. 67. 47.
& seq.

II. Ad aliud vero testimonium, ex Isaia quinqueagesimo tertio capite petitur
quod attingit, satis jam superque probavimus totum id Messiam prænuntiare. Hoc
vero commate Patriarcharum liberationem ex inferis signari vincimus his argumentis.
Dico primum eorum animos qui mortem effugerunt, spolia in Codicibus sacris appellari.
Jeremias non semel: *Sed erit tibi anima tua* חַיִּיךָ, *in spoliis.* Meminerimus præter-
ea Isaia octavo capite nomen hoc Messia inditum esse: *Accelera spolia detrahere, se-
stina prædari:* suis enim locis à me probatum est ad Messiam istud spectare. Fortes
à Messia spoliati quinam sint, docet nos Apostolus in Epistola ad Colossenses: *Et
expolians Principatus & Potestates traduxit considerenter, palam triumphans illos in semer-
ipso.* Potestates appellat, & in Epistola ad Ephesios: *Principes mundi rectores tene-
brarum harum,* quos Isaia fortes appellaverat. Mortis quoque & Orci fortitudo præ-
dicatur in Cantico: *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus emulatio.* Et in
Psalmis: *Quis est homo qui vivet & non videbit mortem, eruet animam suam de manu
inferi?* Ex his colligere promtum est spolia illa fortium, quæ dividenda prædicat
Isaia, animos esse ex inferis locis à Christo Jesu educos, & in cælum evectos,
tum & animos vivorum hominum, laqueis peccatorum & Dæmonum tyrannide
exentos; atque eos etiam qui corpora sua subiere rursum, postquam mortem per-
tulit Christus. Profecto in veteri Judæorum libro Siphre, & in Gemara libri Sotah,
torquentur hæc ad allegoriam, verum nullis subnixam rationibus, & quam Aben
Ezra refellit: cum nos nostram Scripturæ consensu tueamur. Parata ergo nobis est
ad explodendum Abrabanielem ratio, qui quod bella non gesserit Jesus Dominus,
minime hæc in eum quadrare contendit; quasi *אֵלֶּיךָ לֵאמֹר* sumenda sint; quod ne à
suis quidem factum congerronibus scire debuit.

Christo Jesu
addicitur
Isa. 55. 12.

Jerem. 59. 13.
& 45. 5.
Isa. 8. 1, 3.

Col. 2. 15.

Eph. 6. 12.

Cant. 8. 6.

Psalm. 88. 49.

III. De Osee oraculo, quod è decimo tertio capite excerptimus, tantum hoc
dicam, sic illud intelligi & explicari in Beresith Rabba R. Mosis Hadarfan, quem
admodum hic à nobis intelligitur. Quo loco quoniam doctrina de Messia descensu
ad inferos & captivorum liberatione, nostræ doctrinæ perfimilis continetur, utile
fuerit totum exponere. Ait R. Josue ben Levi, se Messia filio Davidis comitatum,
abiisse cum Kippod, Angelo mortis, Gehennæ præfecto, quoad ad portas Gehennæ
perventum est: captivos autem illuc detruos, viso Messia lumine, summis eum ex-
cepisse latitiis, sperantes futurum, ut ab eo tantis tenebris eximerentur, juxta hoc effa-
tum Osee: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos:* & illud Isaia: *Et ve-
denti à Domino convertentur, & venient in Sion cum laude & letitia sempiterna super
caput eorum: gaudium & letitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus:* Sion autem
Paradisum illic significare. Tum paulo post addit septem nominibus appellari Gehen-
nam, quorum primum est, שאול, hoc est, *orcus*, & אֵדֶּנֶס: deinde גֵּהֶנְנוֹם, *Gehen-
na*: quatuor secundis, כּוּבַת הַמָּוֶת, *puteus perditionis*: דּוּמָה, *silentium*: טוֹט הַיּוֹן, *lutum cani*: עַלְבוֹת,
umbra mortis: אֶרֶץ הַתְּהוֹמוֹת, *terra inferior.* Ex quibus nominibus noscitur quomodo
plerasque Scripturæ sanctæ ἰστορίαι intellexerint veteres Judæi.

Exponitur
priscorum Ju-
dæorum sen-
tentia de Ose.
13. 14.

Ose. 13. 14.
Isa. 35. 10.

IV. Postremo cum in Propositione septima demonstraverim, nonum comma ac de-
cimam capituli noni Zachariæ ad Messiam esse referenda, ne Judæis quidem dissen-
sientibus; eademque in Jesu evenisse, juxta Evangelistarum testimonia; plane conse-

Christo Jesu
addicitur
Zach. 9. 11
12.

Clarum est undecimum quoque ac duodecimum comma, una ferie prioribus connecta, in Christo Jesu fuisse completa.

CAPUT CXLII.

Jesús revivificat.

PSALM. 3. 6. Ego dormivi, & seporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me.

Psalm. 15. 9, & seq. Propter hoc letatum est cor meum, & exultavit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vita, adimplebis me letitia cum vultu tuo; delectationes in dextera tua usque in finem.

Psalm. 29. 1, & seq. Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus, clamavi ad te, & sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno animam meam; salvasti me à descendentibus in lacum.

Psalm. 40. 9, & seq. Verbum iniquum constituerunt adversum me. Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? Etenim homo pacis mee, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me plantationem. Tu autem Domine, miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.

Psalm. 48. 16. Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cum accipiet me.

Psalm. 55. 12, 13. In me sunt Deus vota tua, quae reddam laudationes tibi: quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu.

Psalm. 70. 20. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conversus vivificasti me, & de abyssis terra iterum reduxisti me!

Psalm. 87. 5. Estimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber.

Psalm. 114. 3, & seq. Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni invenerunt me. . . . Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi: quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lapsu.

Psalm. 141. 7, 8. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Psalm. 142. 11, 12. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in aequitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia disperdes inimicos meos,

MATTH. 12. 39, 40. Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum quarit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jona propheta. Sicut enim fuit Jona in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terra tribus diebus & tribus noctibus. Et Matth. 16. 4. Luc. 11. 29.

Matth. 16. 21. Exinde capit Jesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à Senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. Et Matth. 17. 9, 22. & 20. 17, & seq. Marc. 8. 31. & 9. 8, & seq. & 10. 34. Luc. 9. 22. & 18. 31, & seq.

Matth. 26. 32. Postquam autem resurrexero, precedam vos in Galileam. Et Marc. 14. 28.

Matth. 27. 52, 53. Et multa corpora Sanctorum qui dormierant, surrexerunt: & exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam Civitatem.

Matth. 27. 62, & seq. Altera autem die, quae erat post Parasceven, convenerunt Principes Sacerdotum & Pharisei ad Pilatum, dicentes, Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens, Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium: ne forte veniant Discipuli ejus, & furentur eum, & dicant plebi, Surrexit à mortuis: & erit novissimus error peior priore.

Matth. 28. 5, & seq. Respondens autem Angelus dixit mulieribus, Nolite timere, vos, scio enim quod Jesum qui crucifixus est queritis: non est hic; surrexit enim, sicut dixit. Venite, & videte locum, ubi positus erat Dominus. Et cito euntes dicite Discipulis ejus quia surrexit, & ecce precedet vos in Galileam: ibi eum videbitis; ecce praedixi vobis. Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare Discipulis ejus. Et ecce Jesus occurrit illis, dicens, Ave. Ille autem accesserunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum. Et Marc. 16. 5, & seq. Luc. 24. 5, & seq.

Luc. 24. 45, 46. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die.

Joh. 2. 19, & seq. Respondit Jesus, & dixit eis, Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Judaei, Quadraginta & sex annis aedificatum est Templum hoc,

Et perdes omnes qui tribulant animam meam.
Mat. 25. 8. Praecipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est.

Ole. 6. 3, 4. Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus. Sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum preparatus est egressus ejus, & venit quasi imber nobis temporaneus & serotinus terra.

Ole. 13. 14. Ero mors tua, o Mors: mortuus tuus ero, in inferno.

Jon. 2. 1, & seq. Et erat Jonas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus, & oravit Jonas ad Dominum Deum suum de ventre piscis. Et dixit Dominus pisci, & evomuit Jonam in aridam.

Soph. 3. 8. Quapropter, expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in futurum, quia iudicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna.

Et tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de Templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt Discipuli ejus, quia hoc dicebat, & crediderunt Scripturae, & sermoni quem dixit Jesus.

Joh. 10. 17, & seq. Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo.

Joh. 20. 14, & seq. Hec cum dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Jesum stantem, & non sciebat quia Jesus est. Dicit ei Jesus, Mulier, quid ploras? quem quaris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dicit mihi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Jesus, Maria. Conversa illa dicit ei, Rabboni (quod dicitur, Magister) Cum ergo sero esset die illo, una sabbathorum, & fores essent clausae, ubi erant Discipuli congregati propter metum Judaeorum, venit Jesus, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & latus.

Act. 1. 1, & seq. Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quae cepit Jesus facere & docere, usque in diem qua praecipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est; quibus & praebuit seipsam vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.

Act. 1. 21, 22. Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore quo intravit & exiit inter nos Dominus Jesus, incipiens a baptismo Johannis, usque in diem qua assumptus est a nobis, rectem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis. Et Act. 4. 10. & 5. 30. & 17. 3. & 26. 23. Rom. 6. 4, 9. & 7. 4. & 8. 11, 34. & 10. 9. & 14. 9. & 1. Cor. 6. 14. & 2. Cor. 5. 15. Gal. 1. 1. Eph. 1. 20. Phil. 3. 10. Col. 2. 12. & 1. Thess. 1. 10. & 4. 13. & 2. Tim. 1. 10. & 2. 8. & 1. Petr. 1. 3, 21. & 3. 22.

Act. 2. 24, & seq. Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. David enim dicit in eum, Providebam Dominum in conspectu meo semper; quoniam a dextris est mihi, ne commovear. Propter hoc letatum est cor meum, & exultavit lingua mea; insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitae, & replebis me jucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de Patriarcha David, quoniam defunctus est & sepultus; & sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. Propheta igitur cum esset, & sciret quia iurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, pro-

videns locutus est de resurrectione Christi, quia nempe delectus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem. Hunc Jesum resuscitavit Deus; cuius omnes nos testes sumus.

Act. 3. 15. Auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit à mortuis; cuius nos testes sumus.

Act. 4. 33. Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri.

Act. 10. 40, 41. Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducavimus, & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis.

Act. 13. 30, & seq. Deus vero suscitavit eum à mortuis tertia die: qui visus est per dies multos his qui simul ascenderant cum eo de Galilea in Jerusalem, qui usque nunc sunt testes ejus ad plebem. Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissa facta est; quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut & in Psalmis secundo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem suscitavit eum à mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem ita dixit, Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque & alias dicit, Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei, dormivit, & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. Quem vero Deus suscitavit à mortuis, non vidit corruptionem.

Rom. 4. 24, 25. Et propter nos quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.

1. Cor. 15. 3, & seq. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum Scripturas: & quia visus est Cepha; & post hoc Undecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierant. Deinde visus est Jacobo, deinde Apostolis omnibus. Novissime autem omnium, tanquam abortivo visus est & mihi. . . . Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est & fides vestra: invenimur autem & falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum; quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. . . . Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitia dormientium.

1. Petr. 3. 18, & seq. Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro injustis, ut nos offerret Deo; mortificatus quidem

dem carne, vivificatus autem spiritu . . . qui est in dextera Dei deglutiens mortem, ut vite aeternae heredes efficeremur.

I. Favent Judaei quidam sententiae Christianorum super Christi Jesu reditu ad vitam. II. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. III. Secundum argumentum. IV. Refellitur Salmasti sententia de Christi sepulcro. V. Tertium argumentum. VI. Falsum est rediisse ad vitam Arisleam Proconnesium, VII. vel Cleomedem Astypalaensem, VIII. vel Hermotimum Clazomenium, IX. vel Epimenidem Cretensem, X. vel mulierem ἀρωου, Heraclidis libro peculiari celebratam, XI. vel Erem Pamphylium Harmonii filium, XII. vel puellam, quam suscitasse fertur Apollonius Tyaneus, vel alios complures à Veteribus celebratos.

I. **I**N fronte disputationis hujus notandum est, nihil esse in hac causa, quam obrem Judaei Christiana doctrina invidiosa esse debeat, cum popularis eorum Josephus, in celeberrima illa de Christo Jesu *ἱστορίῃ* haec scriperit: *ἔσαν δὲ ἄνωγες ἑταῖροι ἱεροῦ ἡμεῶν πάλιν τὰς, ἃς ἔδωκεν αὐτοῖς τὰς ἡμέρας ἐκεῖνες ἀπὸ τῆς ἀνάστασης αὐτοῦ ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Post triduum enim rediit vivus ipsis apparuit, cum divini Prophetae haec aliaque innumera prodigia de eo nuntiassent. Cumque vetustissimus praeterea ac celeberrimus doctor eorum & Princeps R. J. huda Haccadosch, in libro R. Abrahami, qui *רמב"ם*, hoc est Revelans arcana, in scribitur, sic disserat: Post triduum vero anima Messiae ad corpus suum revertetur, & exibat ex illo lapide, in quo erit sepultus; sicut dictum est Exod. 33. Ecce locus est apud me, stabis super petram: cumque transferit gloria mea, ponam te in foramine petrae. Quibus ex fide Galatini propositis, nunc argumenta Adversariorum diluamus.*

Favent Judaei quidam sententia Christianorum super Christi Jesu reditu ad vitam. Joseph. Antiq. libr. 18. cap. 4.

II. Scribit Matthaeus, reverso ad vitam Jesu, & aperto sepulcro, milites custodiendo ei appositos, rem Principibus Sacerdotum nuntiasse, qua accepta hos habuisse fenatum, & de communi sententia subornasse pecunia milites, qui dicerent, sibi sopitis & somno oppressis noctu subtractum fuisse corpus Jesu ab ipsius Discipulis: quae confessio quoniam fraudi militibus esse poterat, ut pote stationis desertoribus, si ad Praesidem pervenisset, culpam se praestituros Sacerdotes promississe; paruisse milites, remque ita in vulgus dissipatam ad illum diem fuisse. Hinc adversus Christianos conflatur argumentum, quasi commentitia sit Christi Jesu à morte suscitati historia. At prorsus hebes esse telum hoc & plumbeum ostendit narratio rerum simplex, sed attente perspecta. Mortuum Christi corpus linteis involutum, monumento novo & in petra excavo illatum est. Saxum ingens ad ostium monumenti advolutum. Et quoniam Christus, dum viveret, de futuro suo post tres dies ad vitam reditu verba quaedam jecerat, postulant à Pilato Principes Sacerdotum & Pharisei, ut custodes apponantur sepulcro usque ad diem tertium, ne Discipuli ipsius subrepto clanculum corpore, vitam eum recepisse fingant, atque ita illudant credulitati plebis, nefariumque & damnosum errorem in vulgus spargant. Annuit Pilatus: obsignant illi lapidem sepulcro impositum, & custodes addunt. At die tertio editus est terrae motus ingens, Christo Jesu revivificante, & Angelus caelo lapsus revoluta lapide vacui sepulcri ostium patefecit. Quo viso consternati metu custodes, ac prope examines corruerunt. Horum nonnulli in Urbem reversi, ad Principes Sacerdotum de iis rebus retulerunt. Interea vero alia quoque sepulcra patuerunt, sanctorumque hominum corpora vita fundata ac sepulta, postquam revixit Christus, rediviva & ipsa Hierosolymis apparuerunt. Haec Matthaeus: quae, Deo sic disponente, ita contigerunt, ut fidem ipsa ex sese ab Adversariis extorquere, & omnem pertinaciam frangere possint. Nam primum positum est corpus Jesu in sepulcro novo, in quo nondum ullum fuerat conditum, Ne post resurrectionem, inquit Hieronymus, *ceteris corporibus remanentibus resurrexisset alius fingereur.* Pollicitatio Christi de futuro suo ad vitam reditu, Judaeorum excavit diligentiam ad praecavendas fraudes. Cum ergo sepulcrum obsignarint, custodes apposuerint, modifque omnibus caverint, ne fraus sibi fieret à Christi Discipulis, eadem opera caverunt, ne factam sibi fraudem causari possent, postquam vere Christus revixisset. Qui cum revixerit, minime jam iis competit de dolo malo actio vel exceptio. Haec enim ita fieri Deus voluit, *μη τις, inquit Chrysostomus μέλλη λυμάνειν τὸν τῆς ἀνάστασης λόγον. Ne quis doctrinam hanc de reditu ad vitam labefactare possit.*

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Matth. 28. 11. & seq.

Hier. in Matth. 27. 60.

Hier. in Matth.
27.
Chrysoft. in
Matth. 27.

Quam facultatem non aliis solum, sed & sibi ipsi præciderunt. *Quanto enim amplius reservatur Christi corpus, tanta magis resurrectionis virtus ostenditur.* Verba sunt Hieronymi. Strenue sane & acute argumenta hæc adversus Judæos urget Chrysofostomus, quem si quis consulat, operæ fructum feret. Neque vero latenter monumentum Jesu crepit: magno res agitur apparatu: terra movetur: caelo descendit Angelus, & orto jam die sepulcrum reserat. Ad ea pavore ingenti consternantur custodes: nonnulli etiam rem apud Sacerdotes testificantur. En testes locupletes, & nulli exceptioni obnoxios. Nec credibile est hæc Matthæum confinxisse, nam quo tempore ea scribebat, complures supererant portentorum illorum vel oculati testes, vel auri. Quis putet præterea Apostolos, viros simplices, rudes, imperitos, meticulosos etiam, & ad satellitum adventum, vel ad ancillæ vocem paulo ante trepidantes, tantum ausos esse facinus, ut corpus Christi Jesu subriperent, & deceptis custodibus toti Synedrio os sublinerent? Quis credat tantum ipsis superfuisset otii, ut ingentem lapidem sepulcri ostio appositum amovere, & sudarium ac infittas corpori Christi unguentis delibato inhaerentes explicare & disjungere possent, dum prope erant semifomni satellites, quos vel levissimum murmur poterat excitare? Recte Sedulius:

*Anne beati
Corporis ablator, velocius esse putavit
Solvère connectum, quam devertare ligatum,
Cum mora sit furis contraria?*

Chrysoft. in
Matth. 28.

Quæ & à Chrysofostomo eleganter tractata sunt. Quis adeo insanisse censcat Apostolos, ut nullo proposito operæpretio fraudem universi hominum generi, sibi que ipsis fruere vellent, & vitam pro mendacio, cujus erant sibi conscii, & fictitia religione pacisci ac profundere? Quis fingat sibi, tot homines in periculosum adeo flagitium, cujusmodi erat raptio corporis Christi, falsamque de eo redivivo opinionein spargendam conspirasse? Ad hæc incallide prorsus excogitatum est commentum illud de custodum somno: nam quomodo sopiti homines deprehendere per somnum potuerunt corpus Jesu ab Apostolis fuisse subreptum? Qui id resciverunt, quod inficiis ipsis & incautis factum est? Denique quod de redivivis sanctorum corporibus & in Urbe visis Matthæus prodidit, est ejusmodi, ut multos extitisse necesse sit portenti hujus conscios ac memores, cum scriptis mandaretur. Quapropter verisimile non est, pudori suo tam male consuluisse Matthæum, ut stolidum adeo crassumque confingeret mendacium, quod promptum fuisset unicuique refellere.

Ad stolidam majorum suorum fabulam, stolidiorem hanc adjecerunt Judæi recentiores, corpus Christi ab Apostolis furto sublatum, & in proximis locis occultum, non multo post per Pontificum excussores & emissarios fuisse repertum. Nam quid auctore referunt, quod Veterum nullus scriptis mandavit? Cur palam spectandum non proposuerunt corpus, quo conspecto rumor omnis de redivivo Christo conticisset?

Secundum
argumen-
tum.

III. Erunt fortasse, qui dicant Apostolos ad sepulcrum cuniculos egisse, suffossaque humo corpus Christi subtraxisse: qua arte facile fuerit custodes fallere. At repugnat Matthæus, cum ait finxisse Pontifices subreptum fuisse corpus Christi dormientibus custodibus: nam si per cuniculos ablatum est, etiam vigilantibus custodibus fieri id potuit, neque ad hujusmodi fabulam recurrere necesse fuit. Ex præterea fuerunt angustiae temporis, ut per eas è longinquo agi potuissent cuniculos, tantumque terræ egeri, quantum necesse fuit, haudquaquam credibile sit. Verum his ommissis, una responsione totum hoc refellitur. Aio enim vero *ὀπίσθεν* fuisse solum hoc, ipsumque adeo Christi sepulcrum in rupe fuisse incisum, vel potius fuisse rupem ipsam ferro excavatam: ita ut per subterraneos meatus penetrare illuc, res fuerit immensi operis & temporis. *Quamvis enim discamus ex Josepho, cuniculis perfoctum fuisse aliquando Hierosolymitanum solum, puta obsidente Urbem Herode, & deinde Tito, & in seditione Manahemi, quod & multo post à Salahoddino Urbem oppugnante factum discimus ex Abulfaragio: & quamvis scriptum reliquerit Philo Senior in Hierosolymæ descriptione, & Aristæus in libro De legis Mosaicæ interpretatione, è fonte Templi derivatas fuisse & distributas aquas per subterraneos canales & occultas fistulas: quamvis denique molle ac fossile terrenum fuisse demus in aliquibus Hierosolymæ locis: at neque hujusmodi fuisse Golgothæ montis solum, aut horti cui inerat sepulcrum Christi, certissimum est, nec tantum otii aut audaciæ fuit Apostolis, ut per duram silicem tam longos agere cuniculos possent; & manifesta in suffossa rupe extitissent furti indicia, quæ nulla arte, vel humo ingesta, vel infartis lapidibus*

Joseph. De
bell. Jud. libr.
7, cap. 15. &
libr. 2, cap. 17,
& libr. 6, cap.
30, & libr. 7,
cap. 20.
Abollar. Hist.
Orient. Dyn. 9.
Phil. apud Eu-
seb. Præp. libr.
9, cap. 37.
Arist. apud Eu-
seb. Præp. libr.
9, cap. 18.

& cæmentis celari potuissent ab Apostolis, quæque Judæorum Principes ad patefaciendam fraudem, refoffa scrobe, palam haud dubie fecissent, neque absurdam suam de custodum sopore calumniam vulgassent.

IV. Sed audiamus contradicentem Salmasium. Ait ille Domini Jesu sepulcrum, cryptam fuisse in terra excavatam, lapide stratam, & inædificatam, concameratam deluper, & foramine in medio fornice apertam, quod injecto extrinsecus lapide clauderetur. Itaque in horto, cui inerat Domini monumentum, rupem fuisse negat ullam, sed subactam humum, qualem horti esse oportuit. Quæ Brocardus Monachus, cæterique recentiores secus narrant, tanquam falsa aut suspecta repudiat; Bellonium affirmare dicens, Templum sepulcro Christi impositum in plano situm esse, non in monte. In quibus sane turpissime se dat vir apprime cæteroque literatus. Nam primum constat Hierosolimam saxosam esse, & rupibus impositam. Testis Strabo, qui Hierosolymorum solum ait esse *πίεσηδες καὶ ὑπόπηλοι*. Testis Hieronymus, qui Hierosolimam *totius provincie deterrimam esse, & saxosis montibus asperari* docet. Willbrandus Oldenburgensis, qui Terram sanctam adiit anno Domini millesimo ducentesimo undecimo, *Conscendimus*, inquit, *montana Hierusalem, que sunt admodum alta, lapidosa, & asperrima; & quod mirabile est, multum vini, olei, & fumenti afferentia*. Testes & peregrinatores universi, quicunque Urbem hanc lustrarunt. In his Bellonius ipse, cujus auctoritatem Salmasius præterdit. Tradit is scruposis insidere montibus Hierosolimam, quorum magna pars jam inde à vetustis temporibus hominum labore complanata & æquata, & aggesta humo contexta, frugibus ferendis idonea facta sit. Hujusmodi fuisse hortum illum Josephi Arimathæensis, cujusmodi loca vicina omnia, haud dubium est, *ὑπόλιθον* nempe, sed comportata ad aliquantam altitudinem terra, culturæ idoneum. Idcirco *λίθωδη*, & *Ἰαμαδάωδη χαμῶδω*, *lapidosum & arenosum lectum*, appellat Nonnus Christi sepulcrum. Brocardi vero fidelis & diligentis scriptoris, res non fando auditas, sed sibi visas exponentis, reliquorumque omnium ipsi suffragantium auctoritatem nullo probabili argumento rejicere, quod facit Salmasius, hominis non est satis æqui, resque ex merito pensitantis. Nam quod ii de duplici crypta sepulcri Jesu referunt, id hodieque visitur, & nos ab ocularis testibus & fide dignis plerisque accepimus. Præcipua est & intima, in qua reconditum fuit Christi corpus: extima altera, & tanquam aditus ad aliam, & vestibulum. Angeli Sacellum appellat, quod illic Angelus revixisse Christum mulieribus nuntiavit. Johannes Phocas in Descriptione sacrorum locorum Palæstinæ, quam anno quinto & octogesimo supra centesimum & millesimum perlustravit: *το δὲ εἰς τὸν ἄνω ἀνάλωτον τῆ δευροκοῦ σώματος ἔστι διπλοῦν, & ἐν μὲν τῷ ἑνὶ ἑστίαται ὁ Ἰουδαϊστικὸς λίθος, ἀλλοιοῖς μὲν ἁρμῶσιν ἀειφερομενῶν ἰδῶν. ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει τῷ ἀεὶ το ἀριστεῖον ὁ λίθος λευκῶδεται, τῆ ἰουδαίου πάτου ἰαφρατίχην ὄντι πῆχυν ἕνα, ἐν δὲ νεκρῶ καὶ ῥυμῶς ὁ τῆς ζωῆς ἀνετίθη δοτῆρ. Specus autem, quod dominico corpori sepulcri usum præbuit, duplex est: & in uno quidem jacet revolutus lapis, candido marmore circumseptus; in altera parte, versus Brearem, lapis ferro excisus, uno circiter cubito supra pavimenti solum eminet, in quo mortuus & nudus vitæ dator depositus est. Accuratissimam speluncæ utriusque, totiusque ædificii desuper extructi descriptionem, formis expressam edidit Bernardinus Amicus Franciscanus; ut non magis de ea re, quam de Hierosolyma ipsa dubitare liceat. Scriptor antiquus Itinerarii Hierosolymitani, quem Brocardo opponit Salmasius, unius quidem cryptæ meminit, ejus nempe in qua positum est corpus Christi, sed illuc per aliam penetrari non negat: tantum ait: *Inde quasi ad lapidem missum est crypta, ubi corpus ejus positum fuit*. De situ vero Templi sepulcro impositi, quod disputat Salmasius ex testimonio Bellonii, in plano situm esse, non in monte, quid ad rem pertineat, non intelligo: nam quod inde colligit, in rupe incisum non fuisse Christi sepulcrum, minime sequitur. Bellonius strictim se hæc causa brevitate fatetur attingisse. At Bernardinus Amicus, aliique sexcenti, unius hujusce Templi septis, sepulcrum Christi, cryptasque alias in rupe excavatas, quædam etiam loca infra Templi solum depressa, & ipsam Calvarie montem contineri referunt, & montem hunc conscendi gradibus octodecim, quorum aliquot in rupe sunt excisi. Cum Templum extrueretur, ad aream ædificii æquandam, partem aliquam Golgothæ montis cædi oportuit, ut optime notavit Petrus Vallenis; sed magna tamen ejus pars superest, Templi ejusdem ambitu comprehensa. Brocardus: *Mons calvarie, in quo Dominus crucifixus est, distat à loco sepulcri centum & octo pedibus, & est ascensus à superficie pavimenti Ecclesia, ad locum ubi crux rupi infixæ fuit, viginti octo pedum*. Scribe, *XVIIII. pedum*. Nec multo post: *Non longe ab hoc loco, ubi Christus flagris casus est, descenditur per XLVIII. gradus ad locum ubi Helena invenit crucem Domini defussam*. Anonymus ab Allatio editus, in Descriptione Hierosolymorum: *ἡ ἡ ἀειρετῆ τῆ βήματος τῆ ἀγίου τῆφου ἀναβαίνε**

Refellitur Salmasii sententia de Christi sepulcro. Salmas. in Solin. p. 1209, & seq.

Strab. libr. 16. Hier. in Isa. 50. Willbr. Old. Itiner. Terræ sanctæ.

Bellon. Observ. libr. 1. cap. 81.

Nonn. in Joh. 19. 41. & 20. 1.

Bern. Amic. Tractat. De ædific. Terræ sanctæ.

Petr. Vall. Tom. 1. Broc. Defec. Terræ sanctæ.

σαλὼνια α'. καὶ σελήης εἰς τὴν γολγοθῆ. Sinistra Bematis sancti Sepulcri ascendit gradus quindecim, & ingreditur Golgotham. Ubi legendum, ni fallor, σαλὼνια α'. Epiphanius Hagiopolita scribit illuc ascendi gradibus triginta sex; sed tum foras se aliis scalis in Golgotham evadebatur. Denique Wilbrandus Oldenburgensis: Et sciendum quia mons Calvaria, qui modicus est, ut quidam colliculus, intra parietes Ecclesie continetur.

Marc. 13. 46.

Quinetiam Salmasius verba Evangelii manifesto sibi adverfa, sententiae suae accom- modare tentat. Nam quod scribit Marcus, monumentum Christi fuisse λατομηθῆρον ἐν πέτραις, perperam ait redditum fuisse à Vulgato Interprete: Quod erat excisum de petra: vel ut aliis placet, de rupe. Petram quidem fatetur olim rupem significasse, at à media ætatis scriptoribus pro camentitio & οἰκοδομικῷ lapide usurpatum. Ego vero aio vocem hanc, apud auctores Græcos & Latinos, Evangelistarum ætati sup- pares, pro rupe fuisse acceptam. Nec aliam obtinet significationem apud Evange- listas ipsos, qui sententiarum, dictionumque suarum certissimi Interpretes haberi debent. Prudens ille ædificator, quem Christus fundamentum posuisse aiebat ἐπὶ τῷ πέτρῳ, super rupem domum extruxisse utique censendus est. Petrum petrae, hoc est rupi immobili comparabat, cum super eum Ecclesiam suam ædificaturum se pollice- batur. Petras, hoc est, rupes, moriente Christo, scilias Evangelista tradidit. Petram illam, cujus fluentia in deserto potasse Israëlitae scribit Paulus, non camenti- tium & οἰκοδομικὸν lapidem fuisse constat. Addit Salmasius dicendum fuisse λατομη- θῆρον ἐν τῇ πέτρῃ, si excisum intellexisset ex rupe quæ inibi fuisset. Si præfixus arti- culus certum quid semper notat, rem profecto conficit Matthæus, qui sic habet: ὁ ἐλατομησεν ἐν τῇ πέτρῃ, nam certam quamdam petram significari necesse est. Verum nego eam semper esse vim articuli. Cum ait apud Matthæum Christus Jesus de cauto illo ædificatore: ὁμοιωσάτω ἑαυτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὁστις ἀκοδόμησεν τὴν οἰκίαν ἐαυτοῦ ἐπὶ τῷ πέτρῳ, an certam aliquam petram intellexit? In parabola de seminatore, cum dixit Christum semina quædam cecidisse ἐπὶ τῷ πέτρῳ, num petram quamdam his verbis notatam voluit? Quemadmodum autem non certum quid semper notat additus arti- culus, ita non incertum quid & indefinitum & ἀπαρέμφατον notatur semper, cum omittitur. Obvia sunt passim exempla. Sed ut à Novo Testamento non discedamus, Genealogiam Christi pertexens Matthæus iisdem nominibus indiscriminatim addit & demit articulum: Ἀβραάμ ἐβρῆννοσ ἢ Ισραήλ. Ιουάν δὲ ἐβρῆννοσ ἢ Ιακώβ. En tibi Iacobi nomen articulo auctum & multatum, cum certa tamen persona eadem utrobique signetur. Matthæus alibi de Gabriele Angelo: ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη ἀπὸ Πρα- termittit articulum, cum certum quemdam Angelum indicet. At paulo post: ἐποίησεν ὡσ ἡγοστάξιν αὐτοῦ ὁ ἄγγελος κυρίου. Eundem Angelum significans, adjungit articulum. Vitiligat deinde in voce λατομῶν, quam vulgo fatetur id significare, quod hic si- gnificatum volumus, nempe lapides ex lapidicina excidere, unde λατομῶν dicuntur lapidicinae: idem vero negat hoc loco sonare, sed lapides polire & quadrare ad ædi- ficandum; atque hinc λατομοὶ esse dictos, sectores lapidarios, λιδοξῶν: itaque μνη- μῖον λατομηθῆρον ἐν πέτρῃ, esse sepulcrum ex lapide secto & polito ædificatum, at- que idcirco à Luca appellari μνήμα λαξιδῶν, quod non aliter intelligi & exponi potest, quam lapidibus cæsis & quadratis constructum. Nos fatemur voces λατομῶν & λαξιδῶν, id nonnumquam sonare quod vult Salmasius, eundem vero intellectum neutiquam hic obtinere dicimus, nec aliud sibi velle, quam rupem ferro excavare; & μνήμα λα- ξιδῶν non aliud esse, quam monumentum in silice incisum. Quicunque enim silicem cædit & quadrat, sive radicibus suis & lapidicina inhaerentem, sive inde excisum & extractum, alibique collocandum, is λατομῶν & λαξιδῶν recte dicitur. Latomi quibus ad parandum sibi monumentum usus est Josephus Arimathæensis, in cædenda intus & quadranda rupe viva eandem adhibuerunt artem, iisdem utebantur λαξιδῶν τεχνῆς, quibus usi fuissent in cædendis & quadrandis lapidibus aliunde exeectis, & in crypta extruendis, eosque λαξιδῶν, itidem ut λατομοὶ, merito appellassès, & opus λαξιδῶν, itidem ut λατομηθῆρον. Glossæ veteres: λαξιδῶν. Lapidicinarius: qui lapides ex la- pidicina eruit & excidit, quod faciendum necessario fuit iis operis, quæ Josephi monumentum excavarunt. Imo vero, lapis quomocunque sectus, λαξιδῶν dici po- test. Septuaginta Interpretes vicefimo primo Numerorum capite, Ebraicum illud, הַפְּסָה הַרְאָה, in capite Pissa, sive, in vertice montis, verterunt, κατὰ κορυφῆς τῆ λαξιδῶν, supple, ὄρει, quod mons ille præruptus esset, κατὰ ῥαξ, quem nemo sanus scalpro excisum à lapidum scalptore dixerit. Frustra ergo Luca verba nobis Salmasius obducit. Est apud Strabonem, Hierosolyma præductam fuisse παρὰ λατομηθῆρον, Templum vero exstructum fuisse ἐκ λίθου inde exciso, ἐν τῇ λίθῳ τῇ λατομηθῆρον. Vides primum quale fuerit solum Hierosolymita- num, lapidosum videlicet, quod non aliter excavari posset, quam excisis

Matth. 7. 25.

Luc. 6. 48.

Matth. 16. 18.

Matth. 27. 51.

1. Cor. 10. 4.

Matth. 7. 24.

Matth. 1. 2.

Matth. 2. 10. 24.

Num. 21. 10.

Strab. lib. 16.

lapidibus. Vides præterea λαθρητῶν dici eam fossam, quæ in rupe fuerat incisa; ut λαθρητῶν μνημεῖον dixit Marcus, quod in petra; neque solum fossam è qua lapis exciditur, dici λαθρητῶν, sed & lapidem ipsum inde excisum dici λαθρητῶν. Quod si scalpro fuisset intus quadrata fossa, & aliquantum æquata, quale fuerat Josephi monumentum, λαθρητῶν jure dicta fuisset. Hoc enim λαθρητῶν differt à latomo, si rem proprius inspicias, quod rude est & informe λαθρητῶν opus, latomi vero politius & accuratus, quanquam sæpius confunduntur. Septuaginta Interpretes, λαθρητῶν, in variis locis dixerunt, quod cum Palæstina multis locis esset ὑψηλῶν, in silice excidendæ erant cisternæ. Nonnunquam etiam dictione ἐκλαθρητῶν usi sunt, ὅραρ δὲ λαθρητῶν, puteum in rupe incidendum. λαθρητῶν, ὅραρ δὲ λαθρητῶν, ἐκλαθρητῶν, cisternas excavatas, quas non excavasti. Sic igitur intelligendum illud Marci: λαθρητῶν ἐκ πέτρας, ac si ἐκλαθρητῶν dixisset, excavatum, incisum. Sed quid aucupamur voculas, cum ex rebus ipsis Evangelistarum sententia spectari possit. Certum est locum, in quo excisum est monumentum Christi, saxosum fuisse; ut non aliter quam ferro excavatis silicibus perfodi potuerit. Visuntur hodieque in eodem loco saxa viva pleraque, suis radicibus hærentia. Observavit Petrus Vallensis bases columnarum complurium Templi, proximarum ædiculæ cui Sepulcrum inest, vivo lapide constare, non aliunde importato, sed ἑσπεύει. Saxum extat in Sacello Angeli nativum, & rupi suæ conjunctum. Cryptæ in vicinis locis saxo incisa cernuntur plurimæ: velut illa, in qua sepultos ferunt Arimathæensem Josephum & Nicodemum; atque aliæ etiam, in quas recipere se consueverunt peregrinatores plerique ex Orientis partibus illic confluentes. Totum denique Templum rupi inædificatum est. Ac de Sepulcro scriptores testificantur universi qui viderunt. Adamnanus Scotus, qui ex narrationibus Arcuulphi Galli Episcopi, ex Palæstina aliisque Orientis locis reducis, librum congesterat De locis Terræ sanctæ, monumentum Christi petra excisum fuisse scripsit, ut est apud Bedam in Ecclesiastica Historia Anglorum. Vixerunt autem Arcuulphus ille & Adamnanus circiter annum sexcentelimum nonagesimum, Justiniani junioris temporibus. Ac interior quidem crypta, in quam conditum fuerat corpus Christi, tota vivo silici insculpta est; extrema vero, quam vocant, Sacellum Angeli, partim in silice incisa, partim cæcis & extructis constat lapidibus. Sectili marmore obducta hodie hæc rupes est, sed per rimas tamen aliquas oculis digitisque ad silicem nativum aditus datur. Tota etiam intus patebat Brocardi ævo, nullo marmore contracta. Spelunca, inquit, sepulcrum Domini continens, habet in longum aliquot pedes, foris quidem marmore tecta, intus vero adhuc nuda conspicitur, sicut tempore passionis fuit. Secturæ quoque, scalprique vestigia observaverat Arcuulphus, quemadmodum ex Adamnanno refert Beda. Lapidem, cui sacrum Christi Domini corpus fuit impositum, licet marmore obseptum, in tribus locis paruisse tactui & oculis peregrinorum affirmat Wilbrandus Oldenburgensis. Atque hæc vetustiorum scriptorum testimoniis consentiunt. Nonnus in interpretatione Evangelii secundum Johannem:

ἐν τῷ ὄρει τῷ ἑσπεύει
 τὸ μνημεῖον ἐκλαθρητῶν ἐκ πέτρας,
 ἡλυπῶς ὄραρ δὲ λαθρητῶν.

Nonn. in Joh.
 19. 41.

Erat autem in vicino horto
 Sepulcrum è rudi silice excavato,
 Totum insculptum, recens fabricatum.

Hieronymus: Unde & in monumento novo, quod excisum fuerat in petra, conditus est: ne si ex multis lapidibus edificatum esset, suffossis tumuli fundamentis ablatum furto diceretur. Quod autem in sepulcro ponendus esset, Propheta testimonium est dicentis, Hic habitabit in excelsa spelunca petra fortissima. Statimque post duos versiculos sequitur, Regem cum gloria videbitis. Hæc Salmasti opinionem funditus subvertunt: nam sepulcri Christi formam ignorare non poterat Hieronymus, Bethlehemi habitans; frequentesque illuc & ad alia Terræ sanctæ loca peregrinationes tum fuisse suscipi solitas, docet ipse in Epitaphio Paulæ: Ingressa, inquit, sepulcrum resurrectionis osculabatur lapidem, quem ab ostio monumenti amoverat Angelus, & ipsum corporis locum, in quo Dominus jacuerat, quasi sitiens desideratus aquas fidei ore lambebat.

Hieron. in
 Matth. 27.

Nec mirum vivo silici incisum fuisse Christi sepulcrum, cum sepulcra hujusmodi plurima Hierosolymæ, & in vicinis locis cernere liceat. Talia sunt sepulcra, quæ Regum Juda dicuntur, magnifici & vere regii operis ac sumtus. Talia & sepulcra Judicum Israël, & illa Prophetarum. Tale & sepulcrum, quod sanctæ Virginis Mariæ fuisse fertur, & illa Absalomi, & Josaphati, & his proximum sepulcrum Zachariæ, aliaque multa in vicinia posita. Sed & clare idipsum demonstrat Isaias, cum ait: Quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti in excelso memoriale diligenter, in petra taber-

Isa. 22. 16.

naculum tibi. Atque huiusmodi sepulcra, quoniam nec incendiis obnoxia sunt, nec ruinis, in magnam integra servantur temporis diurnitatem: adeo ut hæc, quæ commemoravi, à vetustissimis temporibus excisa esse dubitare nemo possit: ac illud præsertim, quod Christi Jesu dicitur, vere ipsius fuisse probat, præter situm descriptioni Evangelistarum consentaneum, constans per omnes retro ætates, ad hoc usque tempus, scriptorum ac peregrinatorum testificatio. Unde Salmasii confidentiam satis mirari non possum, qui tantum *σοφιστικῆ* suæ tribuit, ut & clara Evangelistarum verba, & Auctorum veterum ac recentiorum testimonia, ipsiusque *ἀντιφάσις* fidem præ ea contemserit.

Tertium argumentum.

V. Tertium argumentum Adversariis suppeditant decantata à veteribus historiæ de divinis, uti crediderunt, quibusdam viris, quos ad vitam rediisse, vel stolta sibi persuasit superstitio, vel mentiendi licentia confinxit. Tales, Aristæas Proconnesius, Cleomedes Astypalæensis, Hermetimus Clazomenius, Epimenides, Er Harmonii filius, Romulus, Apollonius Tyaneus, alique, quos ad elevandam reviviscentis Christi admirabilitatem Christianis Celsus opposuit. Horum nonnullos, aliosque præterea complures, qui elati revixisse dicti sunt, toto capite celebravit Plinius: quorum plerique mortui falso crediti fuerant, cum morbi vehementia exanimati tantum essent. Multos etiam, qui à morte ad vitam reducti fuisse dicuntur, recenset Aeneas Gazæus in Theophrasto, sed è mediis fere Mythologorum quinquiliis peritos, velut ludum sunt conficta, ita seriam responsionem non postulant. De reliquis pressius agamus, & præcipua hujus generis exempla spectemus.

Cels. apud Orig. contr. Cels. Mor. 3. Plin. libr. 7. cap. 52.

Falsum est rediisse ad vitam Aristæam Proconnesium.
Plin. libr. 7. cap. 52.
Herod. libr. 4. cap. 14. & 15.
Plat. Romul.

VI. Aristæam Proconnesium ferunt animam pro libitu posuisse, & resumisse. Adidit Plinius visam eam ex ore ipsius evolantem corvi effigie. Scribit Herodotus narratum sibi fuisse in Proconneso & Cyzici, cum Aristæas quondam in fullonis officina decessisset, significasse id continuo fullonem Aristææ propinquis, reque per urbem vulgata advenisse quemdam nuntiantem, visum sibi Aristæam Cyzici, vel, ut vult Plutarchus, in via quæ tendit Crotonem, secumque congressum: adcurrentes postea in officinam fullonis propinquos Aristææ, neque vivum eum, neque mortuum vidisse: post septimum deinde annum, cum in Proconneso comparuisset, carmen suum de Aristæas elucubrassè, ac rursus deinde evanuisse. Didicisse se quoque Metapontini ait Herodotus, Aristæam Metapontinis aliquando videndum se dedisse, & aram Apollini iussisse extrui, sibi que statuam juxta poni, quod ad eos solos ex omnibus Italiotis adisset Apollo, se tum comite, non utique Aristææ, sed corvi specie, quo viso perterritos Metapontinos misisse Delphos oracula Phœbii scitatum, quid opus fieri esset, ac juxta Pythiæ demum responsum Aristææ jussu paruisse. Hoc autem ducentis & quadraginta annis evenisse, postquam in Proconneso denuo evanuit Aristæas, subductis temporum rationibus Herodotus suspicatur. Adjicit ad superiora Aeneas Gazæus, Metapontinos tempore ab hoc communia sacrificia Apollini & Aristææ tanquam Diis fecisse. De Cyzicenis & Metapontinis silet Apollonius Dyscolus, at in Sicilia visum esse Aristæam literas docentem tradit, qua hora in Proconneso mortuus est, cumque sæpius illic apparuisset, aram ipsi erexisse Siculos, & tanquam Heroi sacrificasse. Quam fabulosa sit hæc narratio, suo more demonstravit Origenes in libris contra Celsum. Nos diversam infistemus viam, & alia falsitatis argumenta proferemus. Nam primum multum inesse constat discrepantiæ his quæ de Aristæa tradita sunt. Vixisse eum docet Suidas Græci & Cyri temporibus: at à quibusdam Homeri magister fuisse perhibetur, ut testantur Strabo & Eustathius. Antequam illum quidem scripserat Tatianus. Eundem alii fuisse tradunt ac alterum hunc Aristæam, Poëtarum carminibus celebrem, Apollinis & Cyrenes filium, mellificii, coagulationis lactis, olivarumque culturæ inventorem, Autonoe Cadmi filiz maritum, Adæonis patrem. Hunc enim à Siculis pro Deo habitum tradit Diodorus Siculus, quod Aristææ Proconneso tribuit Apollonius Dyscolus. Hic Apollinis filius fuit; Apollo etiam à Pindaro dictus, *ὄμιος* quoque ab illo & Apollonio Rhodio, quod unum est ex Apollinis cognominibus: Proconnesius Apollinis comes fuit, & communibus cum Apolline victimis apud Metapontinos placatus, statuam prope Apollinis aram habuit. Atque hic obiter genuinam Pindari sententiam adversus Scholiasten tuebimur: nam quod de Aristæo ait ille: *ἤθρονον τὸ μὲν ἀθάνατον ἔχοντα & δαδόνον.* Et facient illum immortalem Jovem & Apollinem: sic explicat Interpres: *ἡ πίστις αὐτῶν ἀθάνατον, ὡς αὐτὸν ἔχοντα & δαδόνον.* Et illum facient immortalem, ut Jovem & Apollinem. Atqui non immortalis solum, ut Juppiter & Apollo, sed Juppiter etiam ipse & Apollo habitus est. Athenagoras in legatione pro Christianis: *ἡοὶ ἀείσαντες τὸν αὐτὸν ἡ δία & δαδόνον νομίζοντες.* (Ubi rescibendum esse καὶ, pro

Apoll. Dysc. Mirab. Hist. cap. 1.

Orig. contr. Cels. libr. 3.

Suid. in Aristæ. Strab. libr. 14. Eust. in Hom. Iliad. 6. Tatian. Orat. ad Græc. Diodor. Sic. libr. 4.

Pind. Pyth. Od. 9.

ἄρα, ex Diodoro, & Virgilio, & Servio probare facile est.) Cui Aristeam eundem ac Jovem
 & Apollinem existimantes. Servius Aristæum dicit ab Hesiodo Apollinem pastorem
 hoc est νόμον appellari. Idem quoque discas ex Scholiis Apollonii Rhodii. Sed ad
 rem. Aristæum Apollinis filium, post perlustratam magnam orbis partem, ex hominum
 oculis subito evanuisse scribit Diodorus Siculus; quod de Proconnesio quoque Aristea
 proditum est. Vides multa utrique communia, ut unius res ad res alterius fuisse ex-
 pressas appareat. Igitur cum quæ de Aristæo illo priore narrantur, mere fabulosa
 esse constet, idem de Proconnesii rebus censendum est. Itaque commentitia
 ea esse, Ethnicorum cordatiores prædicant, Plinius, Plutarchus, Iamblicus, Gellius.
 At Strabo præstigijs homines delusisse censet Aristeam, ut quæ non faciebat, facere
 videretur. Haudquaquam mortuum fuisse, sed mortuo similem inter suos jacuisse
 sentit Maximus Tyrius: τὸ μὲν σῶμα ἐκείνου ἔμπετον μὲν, ἀλλ' ἀμυδρὸν & ἐχέουσα θυ-
 νάου. *jacet corpus, spiritum quidem ducens, sed tenuem, & ut morti proximum esse vi-
 deretur.* Querit Johannes Tzetzes, æquus cum Metaponti revixit Aristæa, testificari
 potuit cum esse, qui ante ducentos & quadraginta annos in Proconneso vixerat.
 Nisi forte Apollinem Pythium fidejussorem dent, quorum apud nos tanti est auctori-
 tatis, quanti apud viros non inepte credulos esse debet. A Pythagoreis conficta hæc
 esse auctor Iamblichus docuit Heinſius. Philosophorum omnium deditissimi hi fuere
 περὶ τὸν αἰῶνα, ut pueros & anus credulitate, Poëtas fingendi audacia superarint. Ple-
 ni sunt eorum libri monstris ejusmodi narrationibus, quarum nonnullas re-
 censet Heinſius. Aristæa præterea fabulam commentos esse mihi persuadent loca,
 in quibus apparuisse dicitur, Metapontum & Croton, Pythagoreorum Philosopho-
 rum sedes. Occasionem autem figmenti sumisse eos conjicio ex Propositione quam
 Poëmati suo de Arimaspi Aristæas præixerat, vel quisquis Aristæa id supposuit.
 Falsa enim & supposititia fuisse Arimaspea hæc, multis sua ætate, sibi que adco per-
 suasum fuisse monet Dionysius Halicarnasæus. Et vero jam à vetustissimis tempori-
 bus scriptiones supponebantur, & antiquis inscribebantur nominibus. Velut Cadmi
 Mileſii historia, teste eodem Dionysio. Onomacritus quoque Poëmata sua splendido
 Orphei nomine decoravit, eaque tradita ab Orpheo doctrina referit. Crater
 Zopyri Heracleota Orpheo quoque adscriptus est; adscriptus eidem Descensus ad
 inferos Prodicæ Samii, vel juxta Epigenem, Cercopis Pythagorei; quedam & à Py-
 thagora ei adscripta sunt, ut narrabat Ion Chius in Trigrammis: adscriptus ei &
 Peplus, & Physica Brontini Metapontini, Pythagorei Philosophi, Theanus mariti.
 Hæc, aliaque hujus argumenti Clemens Alexandrinus & Suidas commemorant,
 quorum pieraque à Pythagoreis conficta sunt: unde scias, quam ad libros alienis nomi-
 nibus inscribendos, & ad omne mendaciorum genus cudendum proclives fuerint hu-
 jus seculi homines. Igitur Aristæa Proconnesii nomine Arimaspea scripta fuerunt, in
 quibus Poëta, quicumque tandem ille fuit, sub Aristæa persona, Phæbo se corre-
 ptum Iſſedonas, & Arimaspos, aliosque populos aduisse dicebat. ἴσθι ἢ ἀεστὰς, in-
 quit Herodotus, ὁ κραιπνοῦ, ἀνὴρ ποσειδωνίου, ποίων ἔπαυ, ἀπικέσθι, εἰς ἰσσηδῶνας,
 φοιτέλαμθι. Ἰσσηδῶν. *Aristæas Canitrobii filius, vir Proconnesius, cum scriberet ver-
 su, narravit se adivisse Iſſedonas, cum Phæbo esset agitat. Frequens hoc est apud
 Poëtas. Sic Horatius Phœbi cithara excitatum, & amabili insaniam delusum per lu-
 eos errare se ait. Idem alibi:*

*Quo me, Bacche, rapis tui
 Plenum? quæ in nemora, aut quos agor in specus,
 Velox mente nova?*

Musarum amore instinctos per avia Parnassi raptari se canunt Lucretius & Virgi-
 lius. Ἀεσφοῖον ὄσπον, *Ōstrum ætra pererrantem* appellat Auctor Argonauticorum, quæ
 Orphei nomen præferunt. Dionysius Periegetes Caspium mare descripturus, non id
 quidem se vidisse fatetur:

*ἀλλὰ με, inquit, μουσίαν φορέξ νόος, αἴ τε δυνάει
 νόσπον ἀλημοσύνης πολλῶν ἄλλα μεψήσουθι,
 ἔραδ τ' ἴππιον τε, & ἀδελῶν ὄδον ἄσπον
 Sed me Musarum impellit animus, quæ possunt
 Sine erratione ingentes maris tractus emetiri,
 Et montes, & continentem, & aethereum astrorum curriculum.*

Simile quippiam præfatus fuerat Aristæas ille: quod ἀδυσσευκῆς, & poëtico more
 dictum, κατὰ λέξιν interpretati sunt Pythagorei, atque inde πλατὴν λέξον, (sic ap-
 pellat Tzetzes) καὶ ψυχομυθουργίας contextuerunt. Conjecturam nostram penitus confir-
 mat Maximus Tyrius: scribit enim Aristeam Philosophum, cum parum fidei inter suos
 meruisset, quod esset ἀποθῆσκαλ, sinxisse animam suam relicto corpore sublimem

Diod. libr. 4.
 Virgil Georg.
 libr. 1. Servius
 in hunc locum.
 Apollon. Arg.
 libr. 4.
 Diodor. libr. 4.

Plin. libr. 7.
 cap. 51.
 Plut. in Romul.
 Iambli. in vit.
 Pythag. c. 28.
 Gell. libr. 9.
 cap. 4.
 Strab. libr. 11.
 Maxim. Tyr.
 Dissert. 28.
 Joh. Tzetz.
 Chil. 2. Hist.
 19.
 Heinſ. ad Max.
 Tyr.

Dion. Hal. lib.
 2. de rebus
 antiquis.

Clem. Alex.
 Strom. 1.
 Suid. in Or.
 465.

Herod. libr. 4.
 cap. 13.

Horat. Carm.
 libr. 1. Od. 4.
 & 15.

Lucret. libr. 1.
 Virg. Georg. 3.

Maxim. Tyr.
 Dissert. 22.

r, nec
 con-
 c illud
 defici-
 usque
 no fatu
 storum
 em præ
 auctoriz
 ida sibi
 nefus,
 ionu f-
 iticemus
 absq-
 ebravit
 nemem-
 dicum.
 no quil-
 stum ab
 stulant.
 Te. Ad.
 nura-
 a detri-
 vulgata
 carctum
 ficium
 li septi-
 le An-
 ceapou-
 ste, &
 ex om-
 i specie
 vid opus
 autem
 vint An-
 tiquiora
 Apollini
 collemus
 in Pro-
 les, &
 vultavit
 fallitatis
 que de
 at à qui-
 us. An-
 alterum
 , me-
 lami fite
 Diodoru
 nis filius
 Rhodio
 fuit, &
 a prope
 i Scho-
 lioa &
 ptes: n-
 olom, ut
 ed Jap-
 itians:
 aia, pro

evolasse, & ex æthere universas orbis perlustrasse gentes, earumque ritus, & totam naturam didicisse historiam, cælumque ipsum cognovisse. Tum subiungit Maximus, plus hac arte fidei consecutum esse Aristeam, quam Xenagoram, aut Xenophanem, rerum naturam simplicius explicantes: *ὁ γὰρ πού σαφῶς ἠπίσαντο οἱ ἀνθρώποι, inquit, πλὴν Ἰουδῆς ἀπειλόησαν, καὶ οἷς πῶν ὀφθαλμοῖς ἴκασα ὄρα, ἀλλὰ ἀπεχνῶς ὑποδημίας πρὸς ὄνομα τῆ ψυχῆ δὲν, εἰ μέλλοι ὑπὲρ ἰχθύος φερόσθαι τὰ ἀληθεύεσθαι.* Nec enim satis novebant homines peregrinationem animæ, nec quibus illa oculis singula perspicat: sed persuasum habebant animæ reipsa peregrinandum esse, si de singulis vera proloqui vellet. Alibi etiam docet, quid sit peregrinatio illa animæ, & sejunctio à corpore; contemplatio nimirum, quam à rebus abducta corporeis ad veritatis cognitionem mens instituit. Multiplici igitur mendacio obsita sunt, quæ de Aristea Proconnesio narrantur. Falsum est Aristeam Arimaspea scripsisse. Quæ in Arimaspeis scripta erant, guerræ erant meræ & nugæ perfolæ. Quæ in Arimaspeis poetico more & *κατὰ γῆμα* dicta fuerant, perperam exposita sunt *κατὰ λέξιν*. Quæ de prisco Aristæo, Cadmi genero, Apollinis & Cyrenes filio, dicta sunt, eorum pleraque Aristææ Proconnesio sunt adscripta. Atque hæc ipsa denique, quæ de veteri illo Aristæo legimus, Poëtarum figmenta sunt & fabulæ. Quibus cognitis, quisquamne erit tam supinæ stoliditatis, ut veteri huic natiæ de Aristæa reditu ad vitam credulam aurem præbere velit?

vel Cleomedem Astypalaensem,

VII. Nihilò veriora sunt, quæ de Cleomede Astypalaensi perhibentur. Ferunt eum pugilatu Iccum quemdam interfecisse, verum cum ab Hellanodicis victoriæ præmio fraudatus esset, mentis impotem esse factum; tum reversum deinde Astypalaem, introiisse in litterarium ludum, in quo pueri complures instituebantur; convulsæque columna, quæ totius ædificii culmen sustinebat, labefecisse domum, & pueros oppressisse: tum permotos injuria Astypalaenses hominem lapidibus esse insectatos; ipsum vero in Minervæ confugisse templum, & in arcam forte illic repertam sese conclusisse: cujus operculum aperire cum diu frustra tentassent cives, arcam refregisse tandem, nec intus Cleomedem vel vivum vel mortuum apparuisse: consultumque super eo portento oraculum, jussisse sacrificia Cleomedi Heroum postremo fieri. Unam hanc esse è commentitiis Græcorum fabulis, non Origenes modo ad versus Celsum, sed Plutarchus quoque in Romulo asseverat; qui & addit, non minoris esse vecordiam terram cælo miscere, hoc est scenæum hominem in Deos referre, quam virtuti divinitatem detrahere. Lepide quoque putidum figmentum deridet Oenomaus apud Eusebium. Ut taceam produisse isthæc ex Samsonis historia.

Orig. contr. Cell. libr. 3.

Euseb. Præp. libr. 5. cap. 14. vel Hermotimum Clazomenium,

VIII. Anilis quoque de Hermotimo Clazomenio fabula jactatur, solitam ipsius animam corpore excedere, & longe diuque evagari; quæ in remotis locis fierent explorare, & in corpus reversam palam nuntiare; futurorum etiam assequi notitiam, dum errat extra corpus, & siccitates, terræ motus, aliasque calamitates prædicere: quoad corpus anima defectum, de licentia uxoris nacti ipsius inimici, sic tanquam mortuum cremarunt; redeuntemque animam, nec rectum quo reciperetur habentem, nunquam postea reversuram evolasse; Clazomenios vero religione tactos fanum ipsi excitasse, quo mulieribus ingredi nefas esset. Pro fabula mera id habent Lucianus & Apollonius Dyscolus, quamvis Ethnici, ut de Tertulliano & Origene sicileam. Plinius vero Hermotimi corpus, non plane mortuum, sed semianime jactasse tradidit.

Lucian. Enc. mulcæ. Apollon. cap. 3. Mir. Hist. Plin. libr. 7. cap. 52.

vel Epimenidem Cretensem,

IX. Quod de diurno illo Epimenidis Cretensis somno memoratur, somnium est ex eburnea porta. Narrant enim rus à patre missum, cum meridiani æstus vitandi causa declinasset de via, & in antro recubuisse, per annos plusquam quinquaginta sopitum jacuisse; ac tandem expergefatum rediisse domum, ignotisque omnes offendisse, ignotum ipsum omnibus, præterquam minori fratri, ex quo rerum quæ gererentur notitiam habuit: deinde vero intra tot dies senem esse factum, quot annos obdormierat; atque hinc porro magnam ejus fuisse inter Græcos celebritatem, & eorum Diis esse habitum, ita ut post mortem sacrificiis ipsum Cretenses, haud secus ac Deum, prosequerentur. Magnam esse horum fabulositatem testem dabo Plinium; dabo & Diogenem Laërtium, qui negare quosdam scribit dormiisse ipsum tot annos, sed exspatiantem rei herbariæ diu vacasse; Maximum quoque Tyrium dabo, qui fabulam hanc ab Epimenide confictam esse putat, ut vitam humanam diurno somnio similem esse doceret. Id tamen commentum causæ fuisse puto, cur animam ad libitum emisisset & revocasse dictus sit ab Hesychio Milefio & Suida. Quanquam Diogenes Laërtius auctor est, id ipsum de se jactasse, sibi que arrogasse.

Plin. libr. 7. cap. 52. Diog. Laërt. in Epimenide. Max. Tyr. Dissert. 28. Hesych. Mil. in Epimenide. Suid. in Empepidus.

vel mulierem æπρωου Heraclidas libro po-

X. At mulieri illi, quæ per septem, vel juxta alios, per triginta dies cum *ἀπρωου* jacuisset, ad vitam revocata est, nihil præter naturam contigit. Hyterico morbo laborantes feminae similibus obnoxia sunt affectibus. Quod si morbida parti medicamentis

mentis succurratur, spiritus redit, & revixisse videntur, quæ nec obierant. Plinius in eo capite, quo de his diserit qui elati revixerunt, in eam quam dixi causam confert mulieris hujus casum, quæ obiisse credita, vitæ restituta est. Galenus in libris *ἐπι τῆ πεπονδοπιαν τόπων* jacuisse quidem ait mulierem hanc *ἀπνοῦ καὶ ἀσφυκτοῦ*, à mortuis vero hoc solo discrepantem, quod mediæ corporis partes aliquantum caloris retinere videbantur; & magnam inter medicos temporum illorum concertationem fuisse addit ex Heraclide, extinctane penitus fuisset, tum deinde ostendit mulieres nonnumquam morbis uteri ita esse affectas, ut vix à mortuis internosci possent. Caterum Diogenes Laërtius indicat mulierem illam, Empedoclis ope sanitatem recepisse, unde & magnam hunc gloriam & medici titulum fuisse consecutum; rei autem historiam Pausanias Geloo subinde narrasse Empedoclem, atque à Pausania fuisse relatum in literas. Multo post deinde librum super eodem argumento conscripsit Heraclides Ponticus.

*enliari cele-
bratam,
Plin. libr. 7.
cap. 11.
Galen. ἐπι τῆ
πετ. τῆ. libr.
6.*

*Diog. Liært. in
Emped.*

XI. Legitur apud Platonem libro decimo de Republica, Erem quemdam, genere Pamphylium, Harmonii filium (perperam enim legitur vulgo, *Ἡερε τῆ Ἀρμόνιου*, cum legi debeat, *Ἡερε τῆ Ἀρμόνιου*, hoc est, *Eris, qui Harmonii filius fuit*, ut ex Plutarchi Symposiacis, & ex *Æneæ Gazæ Theophrasto* cognoscitur) cum in bello cecidisset, & post decem dies cum aliis cadaveribus jam tabefactis fuisset sublatus, corpore integro esse repertum. Post biduum deinde rogo impositum revixisse, & quæ sibi visæ essent apud inferos, commemorasse. Quid ex hac narratione colligi possit, facile perspiciet qui totam pellegerit, adeo profanæ vanitatis plena est. Sirenes illic, & Parcas Necessitatis filias reperias, aliaque similia Mythologorum deliria. Itaque Plato, quidquid hujus est, *μύθον & γὰρ λόγον* appellat. A multis irrisam hanc historiam dolebat Cicero, ut refert Macrobius, qui à Platone hoc omnino confictum non pronuntiat, sed innuit visum fuisse Erem vitam effundere, animamque recipere, quam revera non amiserat. Auctor est etiam Augustinus, sub finem operis De civitate Dei, hanc Platonis historiam sic tetigisse Tullium in libris De republica, *ut cum lussisse potius, quam quod id verum esset, affirmit dicere voluisse*. Nec dubitat Plutarchus fabulam eam appellare, unde allegoricus sensus sit expromendus, Erem enim Harmonii filium de animorum statu disferentem fuisse introductum, ut doceremur animos secundum Harmoniam generari, & adjungi corporibus, à quibus digressos in Aërem se conferre, ut de novo nascantur.

*vel Erem
Pamphylia
Harmonii
filium.
Plut. Symp.
libr. 9. cap. 5.*

*Macrobi. libr. 1.
in Somn. Scip.
cap. 1.
August. De ci-
vitate Dei libr.
11. cap. 18.*

XII. Quam vero puellam ad vitam revocare visus est Apollonius Tyaneus, cum animi passam esse deliquium, extinctam penitus non fuisse, ipse rei narrator satis indicat Philostratus: *πῶνάμυ ἰδούμ*, inquit. *Obiisse videbatur*. Deinde: *ἀφύπνισε τῆ κούρου τῆ δουλοῦτος θυνάτου*. Puellam excitavit ex hac morte quam videbatur appetiisse. Tum subnectit: *καὶ εἰ τὴ ἀνδρῶνα τὴ ψυχῆς εἶραν ἐκ αὐτῆ, ὅς ἐλελήθη τοῖς θεοπραπέοντας λέγα) γὰρ ὡς ψυχῆς μὲν ὁ ἄλλος, ἢ ἢ ἀμύσει δὲ τὸ πρῶτον, εἰ τὴ ἀποσπῆσαι τῆ ψυχῆς ἀνέδρα) τὴ καὶ ἀνέδρα, ἀρῆτος ἢ κατὰ τὴν φύσιν, ὅσα ἐμὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς θεοπραπέοντων*. Sive scintillam animæ in ea repererit, quæ medicos latuerit: aiunt enim tunc exiguum rorem de caelo cecidisse, illam vero halitum ore emisisse: sive animam extinctam resoverit & recreaverit, difficilis est rei cognitio, non mihi solum, sed & his qui aderant. Adde fictitium hoc portentum ex veris Christi Jesu miraculis esse confictum, cum Jairi Archifynagogi filiam, & viduæ Naimitanæ filium ad vitam redire iussit. Ut autem vires cundo figmenta acquirunt; quod ab hæsitante & incerto Philostrato fuerat proditum, id confidenter Vopiscus asseveravit. Verum vel coactaneorum, vel proxime sequentis ætatis Scriptorum nullus tanti meminit miraculi; quibus tamen non prodigia solum, sed insolitos etiam quoslibet eventus superstitiosè colligere mos est. Legatur Eusebii libellus adversus Hieroclem, in quo fabulam hanc, ut alias Philostrati plerasque, argumentis obtrivit. Plures superiorum istarum confimiles proferuntur historiae, sed fere commentitiæ ac falsæ: quod aperte prædicat Plinius, apertius etiam Plutarchus, cum vanitatem patefecit fatuæ illius Romanorum opinionis, quam de Romuli raptu in cælum temere susceperunt.

*vel puellam,
quam susci-
passe fertur
Apollonius
Tyaneus: vel
alios complu-
res à Veteri-
bus celebra-
tos.
Philostrat. libr.
4. cap. 16.*

*Vopisc. in Au-
relian.*

*Plin. libr. 7.
cap. 12.*

Demus tamen vitam recepisse plerosque, quod & sapius factum esse sacra nos Literæ docent, nihil hæc certe ad Christum Jesum, qui ita revixit, ut jam amplius morti non sit obnoxius; alii vero ita morti exempti sunt, ut vitam iterum amiserint. Unde in irritum cadunt, quæcunque inde adversus reditum Christi ad vitam Cellus tela prociudit.

totam
imus,
nem,
equit,
i nec
verant
som ha-
etiam
nirum,
triplici
si An-
era &
t, per-
pollis
ta. At-
ta sunt
ri hinc

Ferunt
victoria
Asiapa-
; con-
& pue-
indica-
epertam
, arcam
le: con-
postre.
do ad
non mi-
refere,
et Oen-

im ipius
s fecerit
notiam,
redicere-
tanquam
habent
s farum
berit Lu-
igene si-
name ju-

tam et ex
undi caus-
na sopi-
es offe-
re gene-
ot anno-
m, & ca-
l fecus se-
vium; di-
e anno-
o, qui sa-
io somno
i ad hie-
tam Dis-

m a-
orbo la-
medica-
mcutis

CAPUT CXLIII.

Jesús homines peccatis absoluit.

GEN. 3. 15. Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & semen tuum, & semen illius: ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius.

Isa. 1. 18. Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabitur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.

Isa. 4. 3, 4. Et erit, Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita, in Jerusalem: si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu iudicii, & spiritu ardoris.

Isa. 25. 7. Et precipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Precipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est.

Isa. 27. 9. Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Jacob; & iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus, cum posuerit omnes lapides altaris, sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci & delubra.

Isa. 42. 6. Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te. Et dedi te in foedus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum, & educeres de conclusione vinculum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 43. 24, 25. Veruntamen servare me fecisti in peccatis tuis, praeiussisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.

Isa. 44. 22. Delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua.

Isa. 49. 8, 9. Haec dicit Dominus, In tempore placito exandivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui: & servavi te, & dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas, ut diceret his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.

Isa. 52. 15. Iste asperget gentes multas.

Isa. 53. 11. In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos.

Isa. 61. 1, & seq. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem; ut pradi-

MATTH. 9. 2, & seq. Et videns Jesus fidem illorum, dixit Paralytico, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se, Hic blasphematur. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum dixit, Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere, Surge & ambula? Ut autem sciat quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Et Marc. 2. 1, & seq. Luc. 5. 18, & seq.

Matth. 9. 10, & seq. Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes discumbebant cum Jesu, & Discipulis ejus. Et videntes Pharisaei dicebant Discipulis ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat Magister vester? At Jesus audiens ait, Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium: non enim veni vocare justos, sed peccatores. Et Marc. 2. 15, & seq. Luc. 5. 29, & seq.

Matth. 16. 19. Et tibi dabo claves regni caelorum: & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in caelis; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in terris. Et 18. 18.

Matth. 26. 27, 28. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes: Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Et Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25, & seq.

Luc. 4. 16, & seq. Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundam consuetudinem suam die sabbathi in Synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaie propheta. Et ut revolvit librum, invenit locum, ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me; sanare contritos corde, predicare captivis remissionem, & castis visum, dimittere contractos in remissionem, predicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Capit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est haec scriptura in auribus vestris.

Luc. 7. 44, & seq. Et conversus ad mulierem dixit Simoni, Vides hanc mulierem? Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Dixit autem ad

carem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro.

Jerem. 31. 31, & seq. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda factus novum. omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 33. 6, & seq. Ecce ego obducam eis cicatricem, & sanitatem, & curabo eos: & revelabo illis deprecationem pacis & veritatis: & convertam conversionem Juda, & conversionem Jerusalem: edificabo eos sicut à principio, & emundabo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccaverunt mihi, & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.

Jerem. 50. 20. In diebus illis, & in tempore illo, ait Dominus, queretur iniquitas Israël, & non erit; & peccatum Juda, & non invenietur, quoniam propitius ero eis quos reliquero.

Ezech. 11. 17, & seq. Hæc dicit Dominus Deus, Congregabo vos de populis, & adunabo de terris in quibus dispersi estis, daboque vobis humum Israël: & ingredientur illic, & auferent omnes offensiones, cunctasque abominaciones ejus de illa. Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.

Ezech. 36. 25, & seq. Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis, & operemini.

Dan. 9. 24. Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.

Mich. 7. 18, & seq. Quis Deus similis tui, qui auferis iniquitatem, & transis peccatum reliquiarum hereditatis tue? Non immet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est. Revertetur & miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras, & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Dabis veritatem Jacob, misericordiam Abraham: quæ jurasti patribus nostris à diebus antiquis.

illam, Remittantur tibi peccata. Et cæperunt qui simul accumbabant dicere intra se, Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?

Luc. 24. 45, & seq. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die: & predicari in nomine ejus penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes.

Joh. 20. 22, 23. Hæc cum dixisset, insufflavit, & dixit eis, Accipite spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt.

Act. 5. 30, 31. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc Principem & Salvatorem exaltavit Deus dextera sua, ad dandam penitentiam Israël, & remissionem peccatorum.

Act. 10. 43. Huic omnes Prophete testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.

Act. 13. 38, 39. Notum igitur sit vobis, Viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiat, & ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi justificari; in hoc omnis qui credit, justificatur.

Act. 26. 15, & seq. Ego sum Jesus, quem tu persequeris. Sed exurge, & sta super pedes tuos; ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum & vestem eorum quæ vidiisti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur à tenebris ad lucem; & de potestate Satane ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter Sanctos per fidem quæ est in me.

Rom. 3. 24, & seq. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem, per fidem, in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem precedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore, ut sit ipse justus, & justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.

Rom. 4. 24, 25. Qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.

Rom. 5. 9, & seq. Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum. Sed non sicut delictum, ita & donum: si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & justitiæ

Zach. 3. 8, 9. Ecce enim adducam servum meum Orientem: quia ecce lapis, quem dedi coram Jeshu; super lapidem unum septem oculi sunt: ecce ego celabo sculpturam ejus, ait Dominus exercituum, & auferam iniquitatem terre illius in die una.

Zach. 13. 1. In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruata.

accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vita. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita & per unius obedientiam, justii constituentur multi. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia; ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per justitiam in vitam eternam, per Jesum Christum Dominum.

Rom. 7. 6. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur.

Rom. 11. 25, & seq. Nolo enim vos ignorare, Fratres, mysterium hoc, (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cecitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est, Veniet in Sion, qui eripiat & avertat impietatem à Jacob. Et hoc illis à me testamentum, cum abutero peccata eorum.

1. Cor. 6. 11. Et hac quidem fuistis, sed ablui estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi.

1. Cor. 15. 3. Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas.

Gal. 2. 16. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis.

Eph. 1. 7. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus, qua superabundavit in nobis. Et Col. 1. 14.

Col. 2. 13, 14. Et vos cum mortui essetis in delictis, & praeputio carnis vestrae, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta: delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, & expolians Principatus & Potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.

Tit. 2. 13, 14. Expectantes beatam spem, & adventum gloriae magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sanctitorem bonorum operum.

Ebr. 1. 3. Qui cum sit splendor gloriae, & figura substantiae ejus, portansque omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.

Ebr. 2. 17, 18. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est

ipse & tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari.

Ebr. 7. 25. Unde & saluare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.

Ebr. 8. 8, & seq. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda testamentum novum. Omnes scient me a minore usque ad majorem eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor.

Ebr. 9. 13, & seq. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitula aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? Nunc autem semel in constitutione seculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium: sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.

Ebr. 10. 10, & seq. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem Sacerdos praesto est quotidie ministrans, & easdem saepe offerens hostias, quae numquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei. una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Habentes itaque, Fratres, fiduciam in introitu Sanctorum, in sanguine Christi, quam iniitavit nobis viam novam, & viventem per velamen, id est carnem suam, & Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei. Irritam quis faciens Legem Moysi, sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur; quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est?

Ebr. 13. 12. Propter quod & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.

1. Petr. 1. 2. Secundum praescientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, & asperionem sanguinis Jesu Christi.

1. Petr. 3. 18. Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustus, ut nos offerret Deo.

1. Joh. 1. 7, 9. Sanguis Jesu Christi, filii ejus, emundat nos ab omni peccato. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.

1. Joh. 2. 1, 2, 12. Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Scribo vobis, Filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus.

1. Joh. 4. 10. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.

Apoc. 1. 5. Et à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terra, qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.

De Gen. 3. 15.

I. **I**N primo testimonio, quod è tertio Geneleos capite depromptum est, à Vulgata recessimus, quæ sic habet: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum; ut intelligatur, Semen, Ebraice קַרְנֵי, quod cum sit generis masculini, sequitur אִמָּה, masculini item generis. Auctores sequimur Irenæum, & Cyprianum, & Onkelon. Nonnulli quoque Vulgatæ editionis codices manu scripti habent Ipse, ut in variis lectionibus adnotarunt Lovanienses Theologi. Sic Septuaginta reddiderunt, *ἐν τῷ*, licet præcedat *σπέρμα*, semen; ratione nimirum habita significati, non significantis. Quanquam Vulgata interpretatio sua defensione non caret, quæ peti potest ex Bellarmino, aliisque eruditis Scriptoribus. Frustra autem in dubium vocata est Ebraice exemplaris fides, quam Samariticum confirmat, iisdem expressis elementis.*

Iren. libr. 4. cap. 78. Cyprian. Testim. libr. 2. cap. 9.

Bellarmin. De verb. Dei, libr. 2, cap. 12.

CAPUT CXLIV.

Jesus peccata hominum ipse portavit.

ISA. 53. 4, & seq. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostra super eum, & livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. propter scelera populi mei percussit eum. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum. in scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam; & cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.

Thren. 4. 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.

Noxas hominum latuerunt Messiam Judæi sentiunt.

I. **H**OMINUM noxas laturum Messiam Judæi nobiscum sentiunt. Testis R. Samuel in libro Sanctorum: testis & R. Abraham Schalom, in *משנתו* Quocirca Messias Judæis dicitur *איש קָפַר*, vir expiationis, ut habetur in Midrasch Schir hasschirim.

JOH. 1. 29. Altera die vidit Johannes Jesus venientem ad se, & ait, Ecce Agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi.

2. Cor. 5. 21. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.

Gal. 3. 13. Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictus; quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno.

1. Petr. 2. 24. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitia vivamus, cujus livore sanati estis.

1. Joh. 3. 5. Et scitis quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non est.

CAPUT CXLV.

Iesus homines sanguine suo redemit.

GEN. 49. 11. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine vve pallium suum.

Job 19. 25. Scio enim quod redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum.

Psal. 13. 7. Quis dabit ex Sion salvatorem Israël? cum averterit Dominus captivitatem plebis sue, exultabit Jacob, & letabitur Israël.

Psal. 33. 23. Redimet Dominus animas servorum suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eo.

Psal. 106. 2, & seq. Dicant qui redempti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberavit eos, & eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum dirupit Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.

Psal. 110. 9. Redemtionem misit populo suo, mandavit in aeternum testamentum suum.

Psal. 129. 7, 8. Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemtionis; & ipse redimet Israël ex omnibus iniquitatibus eius.

Isa. 42. 6, 7. Ego Dominus vocavi te in iustitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educes de conclusione vincitum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Isa. 43. 1. Et nunc hæc dicit Dominus creans te, Jacob, & formans te Israël, Noli timere, quia redemi te, & vocavi te nomine tuo; meus es tu.

Isa. 44. 22, 23. Delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua: revertere ad me, quoniam redemi te. Laudate caeli, quoniam misericordiam fecit Dominus, jubilate extrema terra, resonate montes laudationem, saltus & omne lignum ejus: quoniam redemit Dominus Jacob, & Israël gloriabitur.

Isa. 45. 17. Israël salvatus est in Domino salute aeterna.

Isa. 49. 7, & seq. Hæc dicit Dominus redemptor in Israël, sanctus ejus ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem; ad servum Dominorum Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudi vi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas: ut diceret his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini Et sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob.

Isa. 50. 1, 2. Ecce in iniquitatibus vestris vendisti estis, & in sceleribus vestris dimisi

MATTH. 20. 28. Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemtionem pro multis. Et Marc. 10. 45.

Matth. 26. 28. Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25, & seq.

Luc. 1. 68. Benedictus Dominus Deus Israël, quia visitavit, & fecit redemtionem plebis sue, & erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum ejus. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari Testamenti sui sancti. Jururandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturam se nobis: ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi.

Luc. 24. 21. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israël.

Joh. 6. 54, & seq. Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen, dico vobis, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.

Joh. 8. 31, & seq. Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos, Si vos manseritis in sermone meo, vere Discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt ei, Semen Abraham sumus, & nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Jesus, Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati: servus autem non manet in domo in aeternum, filius autem manet in aeternum. Si ergo vos Filios liberaverit, vere liberi eritis.

Joh. 12. 32. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.

Act. 20. 28. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquirit sanguine suo.

Rom. 3. 24, & seq. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionem que est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiacionem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem precedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad

matrem vestram: quia veni, & non erat vir; vocavi, & non erat qui audiret. Numquid abbreviata & parvula facta est manus mea, ut non possim redimere? aut non est in me virtus ad liberandum?

Isa. 52. 1, & seq. *Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion; induere vestimentis gloria tua, Jerusalem, civitas Sancti: quia non adjiciet ultra, ut pertranseat per te incircumcisus & immundus. Excutere de pulvere, consurge, sede, Jerusalem; solve vincula colli tui, captiva filia Sion: quia haec dicit Dominus, Gratis venundati estis, & sine argento redimemini.*

Isa. 59. 19, & seq. *Et timebunt qui ab occidente nomen Domini; & qui ab ortu Solis, gloriam ejus: cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemptor, & eis qui redemunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus. Hoc foedus meum cum eis, dicit Dominus, spiritus meus qui est in te, & verba mea quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis feminis tui, dicit Dominus, a modo & usque in sempiternum.*

Isa. 63. 11, & seq. *Quis est iste qui venit de Edom, tintillis vestibus de Bosra, isto formosus in sola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suae? Ego qui loquor justitiam, & pro-pugnator sum ad salvandum. . . . Dies enim ultionis in corde meo; annus redemptionis mea venit. . . . Et dixit, Verumtamen populus meus est, filii non negantes, & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, & elevavit eos cunctis diebus seculi. . . . Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israel ignoravit nos: tu, Domine, pater noster, redemptor noster, a seculo nomen tuum.*

Jerem. 31. 10, 11. *Audite verbum Domini, Gentes, & annuntiate in insulis quae procul sunt, & dicite, Qui disperdit Israel, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum. Redemit enim Dominus Jacob, & liberavit eum de manu potentioris.*

Zach. 9. 11. *In quoque in sanguine Testamenti emisisti vinicos tuos de lacu, in quo non est aqua.*

offensionem justitiae ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, & justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.

Rom. 5. 9. *Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.*

1. Cor. 1. 30. *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.*

1. Cor. 7. 22, 23. *Qui enim in Domino vocatus est servus, liberus est Domini: similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio emti estis; nolite fieri servi hominum.*

Gal. 1. 3, 4. *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Jesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de presenti seculo nequam.*

Gal. 3. 13. *Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum; quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno.*

Gal. 4. 4, 5. *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.*

Eph. 1. 7. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus, quae superabundavit in nobis, in omni sapientia & prudentia.*

Eph. 2. 13. *Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope, in sanguine Christi.*

Col. 1. 14, & seq. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum. . . . quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quae in terris, sive quae in caelis sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensu in operibus malis; nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem exhibere vos Sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso.*

1. Tim. 2. 5, 6. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus; qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.*

Tit. 2. 13, 14. *Expectantes beatam spem, & adventum gloriae magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis: ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.*

Ebr. 2. 14, 15. *Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.*

Ebr. 9. 11, & seq. *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius*

perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introiit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa..... Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem eorum provaricationum, quae erant sub priori Testamento, remissionem accipiant qui vocati sunt aeterna hereditatis.

1. Petr. 1. 18, 19. *Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paterna traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi.*

Apoc. 5. 9. *Et cantabant canticum novum dicentes, Dignus es, Domine, accipere Librum, & aperire signacula ejus, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione.*

Apoc. 7. 14. *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & laecerunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni.*

Apoc. 22. 14. *Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni, ut sit potestas eorum in ligno vitae, & per portas intrent in civitatem.*

I. **E**VICIMUS supra signatum esse Christum ea praedictione Zachariae, quae iterum Jesu ^{additur} habetur noni capitis commate undecimo. Alloquitur Deus filiam Sion, ^{Zach. 9. 11.} quae typus est Ecclesiae Christi. Foedus autem icit Ecclesia cum Deo per sanguinem Christi, cujus beneficio libertatem sunt adepti, qui Diaboli, Inferorum, ac peccati vinculis obstricti tenebantur. Porro pro eo quod habet Vulgatus Interpres, *Emisisti*; Septuaginta, *Ἐξάρτιστας*, in Ebraico exemplari legitur, *שילתי*, *emisi*; apud Jonathanem, *פרקתי*, *redemi*, quod pro futuro sumendum est, *emitam, redimam*. Ita ut totius pericopes is sit intellectus: Ad te vero quod pertinet, o Ecclesia, propter foedus quod tecum per Filii mei sanguinem contraham, gnatos tuos Inferorum, Daemonum, ac peccatorum vinculis oppressos captivitate eximam. Messiam hic notari sciunt Thalmudistae, & R. Selomoh Jarchi. Hunc autem laboribus, poenisque attritum, nobis felicitatem promeriturum traditur in Siphre. Sciscunt praeterea Thalmudistae in libro Joma nonnisi effuso sanguine peccata iri condonatum: atqui proxime probatum est per Christum nos solum iri peccatis: unde sequitur per Christi sanguinem homines veniam peccatorum esse adepturos. Atqui nota quoque haec in Jesum pulcre convenit, qui & morti proximus sanguinem suum dixit ^{Matth. 26. 28.} *Pro multis effusum iri in remissionem peccatorum*, & idem jam Discipulos suos futurum praemonuerat. Quae cum ita sint, patet nihil hic videre eos qui aliorum praedictionem Zachariae convertunt; puta Jonathanem, ejusque sequacem Grotium, qui Agnum Paschalem, & Aegyptiacam servitatem, & aridos Arabiae campos; aut Audorem Prologi Echa Rabbathi, qui circumcisionem; aut eos denique qui captivitatem Babylonicam testimonio hoc notari putant.

CAPUT CXLVI.

Baptismum Jesus instituit.

PSALM. 50. 9. *Lavabis me, & super nivem dealbabor.*

Isa. 1. 16. *Lavamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.*

MATTH. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calcamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Et Marc.*

Bb bb

Isa. 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris; & dicetis in die illa, Confitemini Domino, & invocate nomen ejus.*

Isa. 52. 15. *Ille asperget gentes multas: super ipsum continebunt reges os suum.*

Ezech. 36. 25, & seq. *Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab omnibus idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri.*

Ezech. 47. 8, & seq. *Et ait ad me, Aqua illa, que egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aqua. Et omnis anima vivens qua serpit, quocunque venerit torrens, vivet; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aqua ista, & sanabuntur, & vivent omnia ad qua venerit torrens. Et stabunt super illas piscatores, ab Engaddi usque ad Engallim siccatio sagnarum erit; plurime species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimie.*

Zach. 13. 1. *In die illa erit fons patens domni David, & habitantibus Jerusalem, in ablationem peccatoris & menstrua.*

Zach. 14. 8. *Et erit in die illa, Exibunt aqua viva de Jerusalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum, in aestate & in hyeme erunt. Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum.*

1. 7, 8. Luc. 3. 16. Joh. 1. 33. Act. 12. 16. Marth. 28. 18, 19. *Et accedens Jesus locutus est eis dicens, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra: cantes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.*

Marc. 16. 15, 16. *Et dixit eis, Euntes in mundum universum predicate Evangelium omni creatura: qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.*

Act. 2. 38, 41. *Petrus vero ad illos, Paenitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum. Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt.*

Act. 8. 12, & seq. *Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit, & cum baptizatus esset, adhaerebat Philippo. Cum autem audissent Apostoli qui erant Jerusalem, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Johannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Et Act. 16. 15, 33. & 18. 8.*

Act. 8. 35, & seq. *Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum. Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam, & ait Eunuchus, Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait, Credo Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussit stare currum, & descenderunt uterque in aquam, Philippus & Eunuchus, & baptizavit eum.*

Act. 9. 18. *Et confestim ceciderunt ab oculis tanquam squamae, & visum recepit, & surgens baptizatus est. Et Act. 22. 16.*

Act. 10. 47, 48. *Tunc respondit Petrus, Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? & jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi.*

Act. 19. 3, & seq. *Ille vero ait, In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, In Johannis baptismo. Dixit autem Paulus, Johannes baptizavit baptismum penitentiae, dicens, In eum qui venturus esset post ipsum, ut crederent; hoc est, in Jesum. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu.*

Rom. 6. 3, 4. *An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitae ambulemus.*

1. Cor. 1. 13. & seq. Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Christum & Caium: ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem & Stephane deum. Ceterum nescio si quem alium baptizaverim: non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.

1. Cor. 6. 11. Et hac quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

Gal. 3. 27. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.

Eph. 4. 5. Unus Dominus, una fides, unum baptisma.

Eph. 5. 25. & seq. Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsam tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aqua in verbo vite, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.

Col. 2. 12. Consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis.

Tit. 3. 5. Non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti.

Ebr. 10. 22. Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda.

1. Petr. 3. 20, 21. Octo anime salvæ factæ sunt per aquam: quod & vos nunc similis formæ salvos fecit baptisma; non carnis depositio sordium, sed conscientia bonæ interrogationis in Deum per resurrectionem Jesu Christi.

CAPUT CXLVII.

Jesus ascendit in cœlum.

PSALM. 23. 7, & seq. Attollite portas principes vestras, & elevamini porte aternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus fortis & potens, Dominus potens in praelio. Attollite portas principes vestras, & elevamini porte aternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus virtutum ipse est rex gloria.

Psal. 46. 6, & seq. Ascendit Deus in jubilo, & Dominus in voce tube. Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam.

Psal. 67. 5, & seq. Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus: iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.

MARC. 16. 19. Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum. Et Luc. 24. 51.

Joh. 3. 13. Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.

Joh. 6. 63. Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?

Joh. 16. 16, 28. Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem. Exivi à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.

Joh. 20. 17. Dicit ei Jesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum,

..... Ascendisti in altum, cepisti captivitatē, accepisti dona in hominibus..... Regna terrā, cantate Deo: psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super caelum caeli ad Orientem. Ecce dabit voci suae vocem virtutis: date gloriam Deo super Israël's magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus.

Prov. 30. 4. Quis ascendit in caelum, atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligavit aquas quasi in vestimento? quis suscitavit omnes terminos terrae? quod est nomen ejus, & quod nomen filii ejus, si nosii?

Isa. 52. 13. Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.

Dan. 7. 13, 14. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli, quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguae ipsi servient: potestas ejus, potestas aeterna qua non auferetur; & regnum ejus quod non corrumpetur.

Zach. 14. 4. Et stabunt pedes ejus in die illa super montem olivatum, qui est contra Jerusalem.

& Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.

Act. 1. 1, & seq. Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, qua cepit Jesus facere & docere, usque in diem qua praecipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumus est..... Et cum haec dixisset, videntibus illis, elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in caelum euntem illum, ecce duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt, Viri Galilae, quid statis aspicientes in caelum? hic Jesus, qui assumus est a vobis in caelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum. Et 1. 22.

Act. 2. 33. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. Non enim David ascendit in caelum: dixit autem ipse, Dixit Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos meos scabellum pedum tuorum.

Act. 3. 21. Quem oportet quidem caelum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quae locutus est Deus per os Sanctorum suorum a seculo Prophetarum.

Act. 3. 31. Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam poenitentiam Israël, & remissionem peccatorum.

Eph. 4. 8, & seq. Propter quod dicit, Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terra? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes caelos, ut impleveret omnia.

Phil. 2. 9, & seq. Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.

1. Petr. 3. 21, 22. Per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vita aeterna heredes efficeremur; profectus in caelum, subjectis sibi angelis, & Potestatibus, & Virtutibus.

I. Refellitur Philostrati opus de vita Apollonii Tyanei. II. Nullis idoneis nititur testimoniis haec Philostrati historia. III. Exquiruntur causae, quibus ad eam conscribendam inductus est Philostratus. IV. Ex historia Christi pleraque in suam Apollonii vitam transtulit. V. Philostratus, alique Pythagorice Philosophiae addicti mendaces & creduli. VI. Apollonius, Magus sacerrimus.

Refellitur
Philostrati
opus de vita
Apollonii
Tyanei.

I. AD elevandum Christi in caelum eventum miraculum, idem Apollonio Tyaneo contigisse Veteres mentiti sunt. Philostratus quidem, a quo plura hujus vita ac res gestae octo celebrantur libris, non cum duntaxat in caelum fuisse elatum praedicat, sed tot etiam ac tanta de eo jactat miracula, ut occasionem inde habuerit Hierocles comparationis instituendae Apollonium inter & Jesum Dominum,

eo libro quem *φιλολογία* inscripsit. Eunapius quoque, homo superstitionibus ad delirium usque deditus, & Christiano nomini infensissimus, Philostrati opus, non Apollonii vitam, sed Dei adventum ad homines inscribi debuisse pronuntiat. Eadem Latinis literis consignare propositum habuerat Vopiscus, ut declarat ipse in vita Aureliani, ubi & talibus eum extollit præconiis, ac si non hominem laudare, sed Deum sibi conciliare velleret. Quodque miremur amplius, Sidonius Apollinaris, hac Philostrati lucubratione, excerpitque inde à Nicomacho, & ex illis Nicomachi à Tascio Victoriano schedis, in fraudem illectus, eas in Apollonium contulit laudes, quæ Christianum hominem parum deceant, neque ullam tot mendaciorum suboluisse ipsi auram demonstrant. In eadem culpa est Johannes Tzerzes, qui non Philostratum solum, & eos quos secutus est Philostratus, sed & magnum præterea Historicorum numerum prodigia ab Apollonio edita in literas retulisse ait. Quæ quanquam ita sunt, non alii tamen ante Philostratum hoc videntur tractasse argumentum, præter Damidem Ninivitam, individuum Apollonii comitem, Maximum Ægiensem, & Mæragenem, quos se secutum profertur Philostratus. Atque hi partes historie hujus delibaverant aliquas; totam vero primus Philostratus complexus est. Fons ergo hic est, unde tot de Apollonio fabulæ manarunt. Ut autem intelligant homines Christiani dogmatis excellentiam, cui quod opponeret cum anxie sollicitæque quæsiverit impietas, pueriles solum fabulas, anilesque nugas potuit comminisci, mihi ab instituto alienum haudquaquam videtur esse, fallaciæ hujus scenam aperire. Factum id quidem feliciter jam ante ab Eusebio, in eo opere quo refellendum suscipit librum *φιλολογία* Hieroclis, qui non solum adversus Christianos atrocissimis suppliciis sævit, cum esset Ægypti Præfectus, sed Christianam quoque doctrinam impia scriptione oppugnavit. Nonnulla tamen observata sunt à me, quibus illustrari hoc argumentum, magisque enitescere possit.

Sid. Apoll. libr. 8. Epul. 3.

Joh. Tzerz. Chil. 2. Hist. 60.

Philostr. De vit. Apoll. libr. 1. cap. 3.

II. Philostratus primum, plus centum annis Apollonio recentior, res ab eo gestas nonnisi ex alieno testimonio cognitas habuit: cum Christi Jesu vitam coætanei fere Scriptores, actorumque ipsius oculati testes prodiderint. Testes historie suæ laudat Philostratus, civitates quas adiit Apollonius, templâ quorum ritus collapsos restituit, vulgi sermones, Apollonii ipsius epistolas. At quamvis magnam orbis partem se peragrassè jactet Philostratus, vix tamen nobis persuaserit, ab Indicis aut Æthiopicis civitatibus, quas Apollonius adiit, ejusmodi se testimonia habuisse. Deinde paucis ac sæpe nullis testibus acta sunt prodigia pleraque Apollonio adscripta. Præterea quis Philostrati ipsius fidem, testimonia hæc præ se ferentis, præstare vult? Vulgi sermones jactat; stolidi scilicet & inepti, de rebus ante centum annos actis temere differentis. In Apollonii vero epistolis, non de rebus ab ipso gestis, sed de gentium, quas lustraverat, moribus agebatur. Testes dat præterea Philostratus Damidem, quem dixi, Assyrium, perpetuum Apollonii socium, à quo omnia ejus facta dictaque in literas diligenter relata esse ait; Maximum Ægiensem, & Mæragenem. Ad primum quod attinet, quam parum ipsi habendum sit fidei, mihi satis liquet: nam si planus fuit Apollonius, uti fuisse sequentia probabuunt, deceptorem quoque & vaniloquum fuisse Damidem putandum est, qui arcanorum ejus omnium, mendaciorumque particeps fuit. Deinde nec suos in lucem commentarios ipse edidit; sed per quemdam ejus familiarem cum Julię Severi uxori innotuissent, hujus jussu recognovit eos Philostratus, & in ordinem digessit. Annon hæc contingere amicus ille Damidis potuit, & Damidi affingere, ut vendibilior esset ea merx, & Julię facilius obtrudi posset? Perpaucæ vero erant, quæ in librum suum retulerat Maximus, ea nimirum duntaxat, quæ Ægis Apollonius egerat. Mærageni fidem palam detrahit ipse Philostratus, quippe multorum viri actorum ignaro.

Nullis idoneis nistar testimonii hac Philostrati historia.

Philostr. De vit. Apoll. libr. 8. cap. 13.

Philostr. libr. 1. cap. 3.

Exquiruntur cause, quibus ad eam conscribendam inductus est Philostratus.

III. Nullis ergo certis ac solidis incumbit fundamentis tota hæc Philostrati moles, sed caduca, ac in ruinam prona est: cujus ad speciem extruendæ causam hanc habuit præcipuam, ut Julię ac Caracallæ gratificaretur. Caracallam enim restatur Dio summis Apollonium extollere laudibus solitum esse, & monumento, quælia Heroibus extruuntur, decorassè. Juliam vero Philosophiæ studiis deditam fuisse memorant idem Dio & Philostratus; Sophistarumque, Rhetorum, ac Geometrarum choro plerumque stipata erat. Quamobrem & de præcorum Philosophorum moribus ac studiis edoceri se volebat, atque hanc Apollonii potissimum historiam à Philostrato tradi literis optavit, eique Damidis commentarios suppeditavit. Altera Philostrato accessit causa concinnandi hujus operis, vana nimirum collectæ per otium eruditionis expromendæ ac ostentandæ cupiditas. Quorsum enim ambitiosi illi excursus, & importunæ dissertationes, de rebus ad Apollonium haudquaquam pertinentibus? de pantheris Armeniis, de elephantis, de martichora, de gryphibus, de

phœnice ave, de Satyris? tum de Oxydracis, Pygmæis, Tauro monte, & Caucaſo? de fonte Tyaneo, Indo flumine, Hyphaſide, Nilo, Paſtolo, & mari Rubro? de Prometheo, Tantalò, Hercule, Baccho, Memnone, Alexandro, Poro, & Phraote? de mirabilibus Indiæ & Æthiopiæ? de Templo Taxilienſi, de Gaditano? Quorſum otioſe illæ diſputationes, utri proniores ſunt in ſomnum, vini, an aquæ potiores? an arbores terra antiquiores? de creatione mundi & elementis, de medicina, de fabulis Æſopi? de Laconum flagris & inhospitalitate? Id præterea ſpectaſſe in primis videtur Philoſtratus, ut invaleſcentem jam Chriſti fidem ac doctrinam deprimeret, oppoſito hoc omni doctrinæ, ſanctitatis, ac miſericordie virtutis fictitio ſimulacro. Itaque ad Chriſti exemplar hanc expreſſit effigiem, & pleraque ex Chriſti Jeſu hiſtoria Philoſtrato accommodavit, ne quid Ethnici Chriſtianiſ invidere poſſent. Quæ re Chriſti gloriam incautus amplificavit, dum veram ejus virtutem, alteri falſo adſcriptam, meritis extulit laudibus, aliſque laudandam & mirandam propoſuit, Atque id paucis ut demonſtremus, res poſtulat.

Ex hiſtoria

Chriſti pleraque in ſuam Apollonii vitam tranſtulit.

Philoſtr. libr. 1. cap. 1.

Philoſtr. libr. 1. cap. 4.

Philoſtr. libr. 1. cap. 4.

Luc. 1. 14.

Philoſtr. libr. 8. cap. 12.

Luc. 2. 52.

Philoſtr. libr. 1. cap. 4.

Philoſtr. libr. 1. cap. 6.

Luc. 2. 46, 47.

Philoſtr. libr. 1. cap. 6.

Philoſtr. libr. 1. cap. 6.

Philoſtr. libr. 4. cap. 8, & paſſim.

Philoſtr. libr. 1. cap. 13.

Joh. 4. 17, 18.

Philoſtr. libr. 1. cap. 7.

Philoſtr. libr. 4. cap. 8.

Luc. 8. 28.

Philoſtr. libr. 4. cap. 6.

Philoſtr. libr. 4. cap. 16.

IV. Mariæ Virgini videndum ſe obtulit Angelus, deque prodituro ex ea filio, qui Dei filius eſſet dicendus, ipſam præmonuit: Apollonii mater adſtantem ſibi vidit Proteum Ægyptium Deum, à quo futurum didicit, ut ipſe ex ea naſceretur. Apollonius autem Jovis filius à popularibus credebatur, etſi ipſe ſe Apollonii filium prædicabat: Jeſus Dei filius erat, Joſephi filius vulgo putabatur. Aliqua monentur in ſomnis Joſephus & Maria de puero Jeſu: aliqua & mater Apollonii de filio ſuo. Natum Jeſum magna luce fulgens Angelus paſtoribus nuntiat: naſcente Apollonio, fulgur è cœlo in terram delapſum, ruruſ in cœlum evolavit. Præterea cum naſceretur Jeſus, Angeli in æthere ſublimis dicebant, *Gloria in altiffimis Deo, & in terra pax hominibus*: cum naſceretur Apollonius, cyeni matrem ipſum circumſtantes can-tus edidere, eodemque è terris migraturo, virgines auditæ ſunt canticum hoc continentes, *Veni de terra, veni in cœlum*. Quod de Chriſto ſcriptum legiſſet Philoſtratus: *Et Jeſus proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines*; idcirco ſcripſit Apollonium precedentibus annis egregia ingenii & memoriæ dediſſe ſpecimina, & formæ elegantia omnium in ſe oculos convertiſſe. Quoniam Chriſti typus fuit Samſon Nazaræus, & comam alere tenebantur Nazaræi, ut eſt in libro Numerorum; propterea cæſariem promiſiſſe Apollonium Philoſtratus tradidit. Tum addit eum etiam tum adoleſcentem in Templo plurimum fuiſſe, valde eum mirantibus qui ſacra procurabant, quæ his Lucæ de Chriſto adhuc puero conſentanea ſunt. *Et factum eſt poſt triduum, invenerunt illum in Templo, ſedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant ſuper prudentia & reſponſis ejus*. Ac ſæpe deinde, & fere quotidie Judæos in Templo docuit. Chriſtum Jeſum Deus Filium palam agnoſcit: Apollonio pietatis ac ſanctitatis Æculapius dat teſtimonium. Magni ad Jeſum ſiebant hominum concurſus: ad Apollonium Ægas viſendi cauſſa magna hominum multitudo confluit. Futurorum præſentionem Apollonio tribuit Philoſtratus, quod Jeſum prophetam fuiſſe comperiſſet. Tacitas Judæorum cogitationes perſpectas habuiſſe Jeſum non ſemel affirmant Evangeliſtæ: hoc ipſum de ſe jactat Apollonius. Secretos Samaritanæ mulieris concubitus vi divina cognoviſſet Chriſtus Jeſus & coarguit apud Johannem, eamque ad meliorem frugem convertit: Apollonius inceſti à divite quodam Cilice cum privigna admiſſi, nullo monente, notitiam habuit; deprehendit item occultos Menippi cum Lamia congreſſus, palamque nefariæ conſuetudinis convictum ſanioribus conſiliis inſtruxit. Subjicit deinde: *Δακρύων ἰσχυρὸν τὸ φάσμα, καὶ ἰδὼν μὴ βαρύνειν αὐτόν. Lacrymans ſimile ſpectrum erat, rogabatque ne ſe torqueret*: quippe legerat Dæmonem, miſero illi Geraſeno inſidentem, ſic Chriſtum Jeſum compellaſſe: *Ἰδοὺ σου μὴ με βαρύνῃς. Obſecro te, ne me torqueas*. Multa ex eadem Dæmoniæ illius Geraſeni hiſtoria in Corcyrenſis adoleſcentis, Dæmone agitati, hiſtoriam tranſtulit Philoſtratus: utrobique pro imperio increpatur Dæmonium: jubetur ille à Jeſu porcorum corpora ſubire, relicto Geraſeno; hic jubetur ab Apollonio, relicto Corcyrenſi, ſtatuiam dejicere: liberatus à Jeſu Geraſenus, mente recepta, decenti veſte induitur, ſedet ad pedes Jeſu, eique comitem ſeſe vult adjungere; Corcyrenſis adoleſcens, omni mollium veſtimentorum, luxuriæ, ac deliciarum depoſito apparatu, Apollonii ſectam & inſtitutum perſequitur. Puellam Jairi Archiſynagogi filiam vitæ reddidit Jeſus: puellam Romæ à morte ad vitam excitaviſſe dictus eſt Apollonius, ut ſuperius diximus. Illius manum apprehendit Chriſtus, & alta voce jubet ſurgere, quo dicto ſuſcitata puella feretro exiit, ſuiſque ambulare pedibus cœpit: hanc tetigit Apollonius, & ſecreto aliquid admurmurans revocare eam à morte viſus eſt, quæ & ſtatim eſt locuta, & paternam domum reperit. Caſtiſſimam & ab omni muliebri conſuetudine alieniſſi-

mam vitam coluit Jesus : idem de Apollonio Philostratus asseverat. Christum Jesum Hierosolymam ire, & destinata sibi supplicia, mortemque adeo ipsam perferre cogitantem, à proposito frustra deterrere conatur Petrus : Apollonium à suscepto visenda Romæ consilio frustra nititur abducere Philolaus, metu Neronis ; & iterum Demetrius, metu Domitiani, qui Philosophos pessimis modis accipere soliti erant. Jesus supplicio proximus deseruit à Discipulis ; quod & sibi evenisse in altera ad Timotheum queritur Paulus ; Apollonium, imminente periculo, sui itidem deserunt. Causam dixit Jesus apud Pilatum : Apollonium apud Domitianum. Discipulis post mortem rediivus adstet Jesus, & præcepta quædam tradit : adolescenti cuidam in somnis videndum se obtulit Apollonius jam fato functus, eumque de natura animorum docuit, de qua jamdiu anxius erat & sollicitus. Thomæ Jesus verè revixisset dubitanti tangendum se præbet : item Apollonius Demetrio & Damidi dubitantibus vivusne esset an mortuus. Jesus ascendit in cælum : nec hac parte inferiorem esse Apollonium suum voluit Philostratus. Verum ne suum ipse figmentum præstare teneretur, tanquam ab aliis proditum retulit. Ait ergo auditas Nympharum cantantium voces, cum is templum Dictynnæ in Creta esset ingressus, quæ cum ad deserendas terras & cælum conscendendum invitarent ; nec uspiam postea comparuisse. Quæquam inconcinne & absurde conficta sint, clarissime patefaciunt ea, quæ à Philostrato præmissa sunt : nam quo ætatis suæ anno decesserit Apollonius ignorari ait ; cum alii octoginta, nonnulli nonaginta, quidam centum annos excessisse affirmant ; discrepantes quoque esse de loco obitus ipsius sententias, Ephesi aliis, aliis Lindi, aliis in Creta interisse ipsum narrantibus ; sepulcrum vero ejus nullibi gentium reperiri. In tanta ergo omnium, quæ ad Apollonii interitum pertinent, ignoratione, temporis præsertim ac loci, quid afferri probabile potuit ? Sed pergamus. In Christi Jesu cultum consentiebant totæ gentes, Tempa ipsi passim ponebantur, & Deus vulgo habebatur : idem ergo de Apollonio jactat Philostratus, imagines nempe in Templis ipsi constitutas, divinosque honores exhibitos, & naturam ejus divinam fuisse, ac humana superiorem ; imo vero, Proteum ipsum esse, Deum Ægyptium. Atque inde porro Alexander Severus Apollonii, perinde ut Jesu Christi, imaginem in lario habuit, & utrumque Lampridius Deum appellavit. Inde & adoratores habuisse Apollonium scripsit Eunapius, & Philostrati historia titulum apponi debuisse, ut dixi, non Apollonii vitam, sed Dei adventum ad homines. Hieroclem etiam graviter increpat Lactantius in libro De justitia, quod Apollonium ut Deum coluerit ; at falsus est, cum ab eo solo factum id arbitrat. Quippe hæc ipse subjicit paulo post Lactantius : *Maxime cum dicas & adoratum esse (Apollonium) à quibusdam sicut Deum, & simulacrum ejus sub Herculis Alexicaci nomine constitutum, ab Ephesis etiam nunc honorari.* Falsus quoque ipse Hierocles est (quem, perinde ut Philostratum, eruditum scriptorem, at parum veracem verissime dixit Eusebius) cum Christianos culpat, quod Christum Jesum Deum esse statuunt, propter prodigia quædam ab eo edita ; cum Apollonium post tot miracula, non Deum, sed Diis amicam hominem esse admiratores ejus existiment. Dixi increpari Hieroclem à Lactantio : nam quamvis nomen Hierocles non expresserit, iis tamen designavit notis, quæ dubium omne tollant, ut nuper ostendit doctissimus Pearsonus in Prolegomenis ad Hieroclem. Ex Apostolorum quoque historia quædam delibavit Philostratus, & in Apollonium transcripsit. Oblatam sibi à Simone pecuniam respuit Petrus, aurum & argentum Agbari Edessenorum regis repudiavit Thaddæum commemorat Eusebius ; se vero neque argentum, neque aurum, neque vestem concupivisse, prædicat Paulus in Actis : Satrapæ præfecti Babylonæ finibus, ac Vardanis deinde regis thesauros aspernatur Apollonius, & magnam deinde nummorum copiam, in revocata ad vitam puellæ mercedem sibi à parentibus oblatam, puellæ ipsius doti jussit accedere. Petrus in vincula conjectus ab Herode, iisdem ab Angelo exolvitur, sic ut caderent de manibus ejus catenæ, & portæ sponte paterent : Apollonius nervo constrictus crus compede eximit ad libitum eique inserit ; ex oculis Domitiani, ad quem causam dicturus accesserat, evanescit ; idem in Creta à Dictynnæ Sacerdotibus colligatus, vinculis sponse solutus, foribusque referatis ergastulo elabitur. Apostoli Spiritu sancto afflati, omnium linguis loquuntur : Apollonius nullam ignorare se linguam prædicat, etiamsi nullam didicerit. Cujus vanitatis oblitus Philostratus subjungit paulo post, ad alloquendum Phraotem interprete Apollonium opus habuisse. Ex his cognoscitur ecquod sibi exemplum ad imitandum Philostratus, in adornando hoc dramate proposuerit. Quamobrem Hierocli comparisonem Apollonii cum Christo instituenti argumentum non defuit. Verum scire debuerat, imaginem sese cum eo, ad cujus speciem delineata fuerat, ore composuisse, omnemque à se in elevandis Christi Domini miraculis

Philostr. libr. 5.
cap. 10.

Philostr. libr.
4. cap. 11. &
libr. 7. cap. 4.
& seq.

1. Tim. 4. 16.
Philostr. libr.
4. cap. 11.
Philostr. libr.
8. cap. 1.
Philostr. libr. 8.
cap. 11.
Philostr. libr. 8.
cap. 5.

Philostr. libr. 8.
cap. 11.

Philostr. libr. 8.
cap. 11.
Philostr. libr. 1.
cap. 16. & libr.
7. cap. 16. &
libr. 8. cap. 5.
Philostr. libr. 1.
cap. 5.

Lamprid. Alex.
cap. 29.
Eunap. in
Chrysanthio &
in Proem.
Lactant. Instit.
libr. 5. cap. 1.

Euseb. Hist.
Eccles. libr. 1.
cap. 14.
Act. 20. 33.
Philostr. libr. 2.
cap. 15. & 21.
Philostr. libr. 4.
cap. 16.

Philostr. libr. 7.
cap. 16.
Philostr. libr. 8.
cap. 1.
Philostr. libr. 8.
cap. 12.
Philostr. libr. 7.
cap. 15.

ac meritis collocatam operam, eadem confirmasse, cum virtutum omnium, ac mirificorum operum laudes in commentitium suum Heroem conferre cupiens, non melius aliunde, quam ex vera Jesu Christi historia arcessere eas potuerit.

Verum enimvero dum ad rei veritatem infuscandam plurima ingenio suo opte fingit, haudquaquam sensit in magnam rerum, opinionumque discrepantiam sese esse delapsum, sibi que ipsum saepe, quod mendacibus evenire solet, contradicere ac repugnare. Multis id exemplis ab Eusebio demonstratum est in libello adversus Hieroclem, quibus etiam plura adjici possent. Adde tot fabulas, tot somnia, tam nullius acuminis, tam nullius saporis, ut cum ea legerem (mihî autem tum primum id contigit, cum vix dum excessissem ex ephebis, qua ætate animi adolescentum logis & fabulis mirifice capi solent) continuo me caperet satietas & fastidium, & nutriculam ad somnos pupo suo conciliandos de Lamia turribus & pectinibus Solis disserentem mihi audire viderer. Adeone fungum fuisse quemquam, vel ut persuaderet ipse sibi, vel ut aliis persuadere se posse speraret, prægnanti Apollonii matri Proteum, & aliis in templo Egienfi aspectabilem præbuisse se Æsculapium? animalium voces intellexisse Apollonium, facultate hac ab Arabibus imbutum, qui vel corde vel hepate draconis comeso futura ex avium garritu præsentiant? quam peritiam & Indis Paracensibus largitur. Interitne funditus genus illud hominum *παραμυζόν*, Caucasum incolentium, quorum nonnullos Apollonius, ac nemo deinde vidit? Quis eum credat vidisse Empulam? Quis credat mulieres Veneri dicatas, superne nigras, inferne albas apud Indos reperiri? quid factum hoc mulierum genere, quod hodie occurrit nusquam, nisi quas forte Sol fuscavit superiore corporis parte, qua velata non erant? Quanti stuporis est figmentum illud de Puteo culpæ, per quem Indi jurare solent, de Cratere veniæ, de Doliis duobus, imbrum uno, altero ventorum, quibus apertis regio ventis perfatur, & rigatur imbribus; secus vero si occludantur? Jocularis vero est tota hæc Brachmanum scena, qui vel aspectabiles se faciunt pro libitu, vel oculorum obtutus effugiunt, nec ipsi solum choreas ducunt, sed terram etiam virgis ferientes, assurgere ac velut tripudiare faciunt, ipsi vero in aërem tolluntur. Hinc metempsychoseos recoquit dogma, & nugas ad nauseam fundit. Tum in convivio Brachmanum tripodas describit, crateras, & fercula, sponte & *αὐτομάτως* ad convivas accedentia, & Tantali deinde poculum illud amicitiae nunquam deficientis. Quam insulsum est, quod de Ephesina peste, sub pannosi & mendici senis, ac deinde sub molossi specie delitescente excogitavit? Apollonii vero nocturna pervigilatio ad tumulum Achillis, ejusque cum Achille congressus, pueriles sunt ac germanæ geræ: inter quas palmarium hoc est, quod ait Achilles, Nereides ad sepulcrum suum saepe ventitare. Nereidem etiam quamdam Selera insulam tenere alio loco garrir, Quid quod ulmus apud Gymnosophistas loquens inducitur a nugivendo illo Historico, & Apollonium salutans? Aeneas Gazæus in Theophrasto Brachmanas à metempsychoseos errore vindicare conatur hoc argumento, quod neque Ctesias, neque Arrianus, neque Indi ipsi, vel in suis cum Alexandro congressibus, vel in suis ad Græcos Epistolis, neque ulli denique, vel recentiorum, vel veterum, in hac ipsos hæresi versari testentur. In quo Aeneam falli certum est: eam enim sectam hodieque pertinacissime sequuntur Brachmanes, ut uno ore consentiunt quicumque hæc adierunt loca, & cum ipsis paulo familiarius sunt conversati. Atqui vetustissimam esse ipsorum doctrinam, & ab omni retro ævo eandem apud ipsos perseverasse constans est fama. Hanc ipsam ratiocinationem haud minus vere adhibere possumus adversus Philostratum, qui tot affingit Brachmanibus deliramenta, & de India ac Æthiopia tot narrat *ρηρολογίας*, aliis omnibus indicatas & inauditas, sive qui horum temporum fuerunt æquales, sive qui ea postmodum sunt insecuti, ut omnem apud cordatos homines fidem amittat. Nunc existimari potest, haud æquorem ab Hierocle institutam esse comparationem inter Christi Jesu & Apollonii Historicos, ac inter Christum ipsum & Apollonium. Petrum & Paulum ait, aliosque, à quibus res à Jesu gestæ memoriæ proditæ sunt, mendaces fuisse, illiteratos, & præstigiatores; qui vero Apollonii vitam retulerunt in literas, Damidem, Maximum, Philostratum, viros fuisse eruditos & veritatis studiosos. Nos è contrario Apostolos, vel ob simplicitatem & imperitiam, remur minus esse debere doli falsitatisque suspectos; Philostrati vero, aliorumque, qui in Apollonio celebrando ipsi præiverunt, propter ingenii acumen, & doctrinam quam prædicant, dubiam esse fidem. Constat enim rudes & indoctos homines, fere candidos esse eosdem, veraces, & incallidos; qui vero doctrina & usu rerum peritiores extiterint, vafritie eos, versutiaeque præstare. Quod & res ipsa satis indicat. Cum manifesto ex supra dictis appareat, totam mendacis ac fallaciloquentia confutam esse Philostrati historiam; doctrinaque eum sua, haudquaquam tamen

Philostr. libr. 1.
cap. 3. & 5.

Philostr. libr. 1.
cap. 14. & libr.
4. cap. 1.

Philostr. libr. 3.
cap. 3.

Philostr. libr. 1.
cap. 2.

Philostr. libr. 3.
cap. 2.

Philostr. libr. 3.
cap. 3. & 5.

Philostr. libr. 3.
cap. 6. & 7. &
libr. 5. cap. 15.
& libr. 6. cap.
18.

Philostr. libr. 3.
cap. 8. & 10.

Philostr. libr. 4.
cap. 3.

Philostr. libr. 4.
cap. 5.

Philostr. libr. 3.
cap. 16.

Philostr. libr. 6.
cap. 5.

fatis acnte & solerter, imo vero infcite & inepte ad ludificandos homines, confar-

cinandasque fabulas valde esse abufum. V. Mihi vero rem introsipienti, Pythagoricæ Philosophiæ penitus videtur addi-

ctus fuisse Philostratus. E qua disciplina quicumque prodierunt, quod jam supra monui, in *Συμμεταμοίαις* & *Ἐπιδοκροδογίας* fuerunt pronissimi, nihil non & fingere promti & credere. Testis aureum Pythagoræ femur, testis Abaridis sagitta, & quæcunque de Epimenide, Empedocle, aliisque ex Italica schola profectis memorantur. Vel primum legatur Philostrati caput, ex quo, velut ex ungue leonem, hominis propensum in Pythagoræ deliramenta animum & superstitionis credulitatem deprehendas. Pythagora se se assimilabat Alexander ille Pseudomantis Luciani. Eunapius quoque Pythagoricis opinionibus instructus, inanes passim fabulas colligit, easque Lectoribus haudquaquam persuadet ipse; persuasum duntaxat esse se declarat. Vitio hoc laborasse eruditos harum partium gregales caussatur Iamblichus, commemoratisque aliquot eorum figmentis, subiungit: *πάντα γὰρ ἡμεῖς ὡς ἰστοροῖς, ποῦνά τ' ἐπιδοκροδογίας* *ἡμῶν τῶν φιλοσόφων ἐστὶν ἡ δόξα αὐτῶν μὴ ἀποδοκίμαται ἀλλὰ ἀποδοκίμαται*. Omnibus enim huiusmodi rebus adhibent fidem: multas etiam ex consimilibus rebus, quæ fabulose videntur, narrare ipsi quoque aggrediuntur. Et deinde: *ὡς πᾶσα τὰ ἑαυτῶν, οὐκ ἄνθρωπος ἐπιδοκίμαται, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους: οὐ γὰρ ἡμῶν τὰ μὲν δυνάμει ἡμῶν εἶναι, τὰ δὲ ἀδυναμία, ἀπὸρροῦν τοὺς σοφιστοῦς, ἀλλὰ πᾶσα δυνάμει*. Ad hæc omnia, non se quidem, verum qui se incredulos præstiterint, solidas esse veniunt: nec enim quadam esse in Deorum potestate, quedam vero secus, ut opinantur qui incumbunt sapientiæ studiis, sed omnia à Diis fieri posse.

VI. Interim, si quis ex me percontetur quid de Apollonio censeam, vaferrimum eum, facerrimumque fuisse Magum respondebo. Vulgo receptam hanc fuisse suæ ætate opinionem ipse fatetur Philostratus initio operis, eamque præcipue evellendam sibi proposuit. Hoc ipsi crimen impiegit Euphrates Tyrius, Philosophus, vel Apollonii ipsius testimonio, sapientissimus. Eandem ob causam Eleusini ipsum sacris arcuit Hierophanta, & ab antro Trophonii Sacerdotes excluderunt. Pro Mago à Domitiano captus, & in carcerem detrusus est. Magis ipse Babylonis, noxiæ & occultæ Magiæ studiosis, sapientiæ laudem tribuit. Brachmanes, quos præstigiatores agnoscit Philostratus, Deos ac magistros suos, sapientes ac beatos Apollonius nuncupat. Lucianus Alexandri Aboniticæ sutelas & dolos elegantissime narrans, eum ait applicuisse se præstigiatori cuidam Tyaneo, *ἡ δὲ ἀπολλωνίῳ τῶν τυανῶν οὐδὲν ἴσχυον, ἢ τὸ πᾶσαν ἀπὸ τῆς γαργολίας ἰδύσθαι*. Uni ex iis quibus magna intercesserat cum Apollonio Tyaneo familiaris; quique ejus tragediam novebant. Quibus verbis satis indicat vir solertissimus suam de Apollonio sententiam. Mæragenes ipse, qui vitam Apollonii literis commendavit, non dubitat eum appellare Magum, atque etiam venificum à Philosophis habitum fuisse testimonio suo confirmat, auctore Origene in libris contra Celsum. Atque Mærageni, ob hanc, opinor, ipsius confessionem fidem detrahi Philostratus iussit. Xiphilinus ex Dione tradit Caracallam Magis & præstigiatoribus adeo delectari solitum, ut Apollonium honoribus & monumento etiam, qualia consecrantur Heroibus, coluerit. Magi denique nomine vulgo esse affectum testatur Hieronymus. Frustra vero in purgando Apollonio & Magiæ nota ab eo eluenda se torquet Philostratus: nec quicquam in causam ipsius prodest, quod affert, futura Apollonium non prænovisse, vel idola scitando, vel inhumanis quibusdam sacrificiis, vel incantamentis, aut unctioibus; sed ex signis quæ ipsi à Dns portenderentur, & ex rerum serie, quam fata ipsa contexuissent: nam nec signa illa expressit Philostratus, nec ex rerum contextu ea prænovisci potuerunt ab Apollonio, quæ prænovisse ipsum scribit. Noxia præterea & magica carmina secreto pronuntiari possunt, etiam infans qui proxime adstant. Deinde sexcenta sunt alia arcanæ divinationis genera, à viris doctis accurate distincta & notata, quibus uti Apollonius potuit. Quod autem alio loco queritur Philostratus, propterea in Magiæ suspicionem venisse Apollonium, quod Babylonios Magos, Brachmanas, & Gymnosophistas adierit, frustra est; graviores enim longæ extant causæ, propter quas Magiæ reus peragitur. Quanquam ob hæc ipsa, si minus convictum, at huius certæ impietatis suspectum habere possumus: nam ex veteri barbarorum horumque Philosophorum Magia multum deflexerat recentior illa, & à præclaris naturæ studiis ad damnosas & nefarias artes sese demiserat, quod tota Philostrati narratio patet. Quis vero eum putet, qui cum Magis conversatus, eorum præceptis institutus, eos demiratus, miracisque laudibus extollere solitus sit, ipsum vetitæ huius Magiæ expertem mansisse; præsertim qui ea edere opera consuevisset, in quibus edendis præcipuum artis suæ fructum Magi collocant?

Philostratus aliqua Pythagorica, Philosophia additi, mendaces & creduli.

Iambli. Vit. Pyth. cap. 28.

Apollonius Magus facerrimus.

Philostr. libr. 1. cap. 1. & 2.

Philostr. libr. 4. cap. 6. & libr. 8. cap. 8. Philostr. libr. 7. cap. 14. Philostr. libr. 1. cap. 18. Lucian. Pseud.

Origen. contra Cell. libr. 6. Philostr. libr. 1. cap. 1. Xiphil. in Caracall. Hieron. Epist. ad Paulin. Philostr. libr. 5. cap. 4.

Philostr. libr. 1. cap. 1.

ac mi- ns, non te fingit, esse deia- repona- seroclem- illus acu- contigit, & fabulis culam ad illerentem ipse libi- m, & aia- res intell- vel hepate ndis Para- ucalum in- um credit inferte al- sie occurr- non enim- are solut- bus operis ulatus vov- a, vel oco- i virgile fr- Hinc me- n contrio- us ad con- i deficiat- s, ac dis- pervigilant- manz pe- crum imm- oco pnti- illo Philo- mas i me- gas, neque- is ad Græ- plos hæret- lieque pe- c adherent- i esse ipi- onitans est- rfas Philo- thiopia ut- sorum fue- atos homi- instimant- Christum- Jesu gesta- ero Apol- fuisse ero- tem & im- vero, alto- tumen, & indodius- ina & ut- s ipsa fati- ciloquen- am tamen- latis

CAPUT CXLVIII.

Jesús est ad dexteram Dei Patris.

PSALM. 15. 10, 11. Quoniam non dereliques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vite, adimplebis me letitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua usque in finem.

Psalm. 109. 1, & seq. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis Dominus à dextris meis.

MATTH. 22, 41, & seq. Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Jesus, dicens, Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei, David. Ait illis, Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis? Et Marc. 12. 35, & seq. Luc. 20. 41, & seq.

Matth. 26. 64. Dicit illi Jesus, Tu dixisti; verumtamen dico vobis, à modo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. Et Marc. 14. 62. Luc. 22. 69.

Marc. 16. 19. Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in caelum, & sedet à dextris Dei.

Act. 2. 32, & seq. Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. Non enim David ascendit in caelum; dixit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Act. 7. 55. Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in caelum vidit gloriam Dei, & Jesum stantem à dextris Dei.

Rom. 8. 33, 34. Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

Eph. 1. 20. Suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in caelestibus.

Col. 3. 1. Igitur si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens.

Ebr. 1. 3, & seq. Qui cum sit splendor gloria, & figura substantiae ejus, portansque omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis Ad quem autem Angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

Ebr. 8. 1. Capitulum autem super ea quae dicuntur: Talem habemus Pontificem, qui confedit in dextera sedis magnitudinis in excelsis.

Ebr. 10. 12, 13. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cetero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus.

Ebr. 12. 2. Aspicientes in auctorem fidei, & consummator. in Jesum, qui proposito sibi

gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet.

1. Petr. 3. 21, 22. Quod & vos nunc similis forme salvos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientia bone interrogatio in Deum, per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei.

CAPUT CXLIX.

Jesús mittit Spiritum sanctum ad Discipulos.

ISA. 32. 15. Gaudium onagrorum pascua gregum, donec effundatur super nos Spiritus de excelsis.

ISA. 44. 3. Effundam enim aquas super sitientem, & fluentia super aridam: effundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem super stirpem tuam.

ISA. 59. 21. Hoc factus sum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, & verba mea que posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, à modo & usque in sempiternum.

Ezech. 36. 26, 27. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri; & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Et Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in preceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat, & operemini.

Ezech. 39. 29. Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim Spiritum meum super omnem domum Israël, ait Dominus Deus.

Joël. 2. 28, 29. Et erit post hæc, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri & filie vestre: senes vestri somnia somniant, & juvenes vestri visiones videbunt. Sed & super servos meos & ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum.

Zach. 12. 10. Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, Spiritum gratia & precum, & aspicient ad me quem confixerunt: & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

LUC. 24. 49. Et ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto.

Joh. 7. 37, & seq. In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, & clamabat, dicens, Si quis sitit, veniat ad me & bibat: qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aqua viva. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim eras Spiritus datus, quia nondum erat glorificatus.

Joh. 14. 16, & seq. Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere; quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. Hæc locutus sum vobis apud vos manens: Paraclitus autem Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quaecunque dixerit vobis.

Joh. 15. 26. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Joh. 16. 7, & seq. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos: & cum venerit, ille arguet mundum de peccato, & de justitia, & de iudicio. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso; sed quaecunque audit, loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

Joh. 20. 22. Hæc cum dixisset, insufflavit, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum.

Act. 1. 4, & seq. Et convalescens precepit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis, inquit, per os meum: quia Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies. accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos. Et Act. 11. 15, 16.

Act. 2. 1, & seq. Et cum complerentur dies

Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco, & factus est repente de caelo sonus, tanquam aduentis Spiritus vehementis, & replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersite lingua tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & ceperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis..... Stans autem Petrus cum Undecim levavit vocem suam, & locutus est eis..... Hoc est quod dictum est per Prophetam Joel, Et eris in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filia vestra, & juvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt: & quidem super servos meos, & super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt..... Hanc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis..... Petrus vero ad illos, Penitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti.

Act. 8. 15, & seq. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum. Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Et Act. 9. 17.

Act. 10. 44, 45. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum; & obstupuerunt ex circumcisione fideles qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Et Act. 13. 2, 3, 4, 9, 52. & 15. 7, 8. & 19. 2, 6.

Rom. 5. 5. Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Et 1. Cor. 2. 12, 13. & 2. Cor. 5. 5. Gal. 3. 5, 14. Eph. 1. 13, 17. & 1. Theff. 4. 8. & 2. Tim. 1. 7, 14. & 1. Petr. 1. 11, 12. & 1. Joh. 3. 24.

1. Cor. 3. 16. Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?

Gal. 4. 6. Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater.

1. Joh. 4. 13. In hoc cognoscimus quoniam

in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.

CAPUT CL.

Ecclesia Jesu.

PSALM. 2. 6. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, predicans preceptum ejus.

Psalm. 47. 1, & seq. Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus. Fundatur exultatione terra mons Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni. Deus in domibus ejus cognoscitur, cum suscipiet eam. Quoniam ecce reges terra congregati sunt, convenerunt in unum. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos. Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: Deus fundavit eam in aeternum.

Psalm. 68. 36, 37. Quoniam Deus salvam faciet Sion, & edificabuntur civitates Juda: & inhabitabunt ibi, & hereditate acquirunt eam: & semen servorum ejus possidebit eam: & qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.

Psalm. 86. 1, & seq. Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei: memor ero Rahab & Babylonis, scientium me. Ecce alienigena, & Tyrus, & populus Rishipom: hi fuerunt illic. Numquid Sion dicet, Homo & homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus? Dominus narrabit in Scripturis populorum & principum, horum qui fuerunt in ea. Sicut latantium omnium habitatio est in te.

Psalm. 117. 22. Lapidem quem reprobarunt edificantes, hic factus est in caput anguli.

Psalm. 149. 1. Cantate Domino canticum novum: laus ejus in Ecclesia sanctorum.

Isa. 2. 2, & seq. Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & Verbum Domini de Jerusalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos. Et Mich. 4. 1, & seq.

Isa. 24. 23. Et erubescet Luna, & confundetur Sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, & in Jerusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

MATTH. 16. 18, 19. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non prevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni caelorum; & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in caelis; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in caelis.

Act. 20. 28. Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.

1. Cor. 3. 11. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, prater id quod positum est, quod est Christus Jesus.

1. Cor. 12. 28. Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro: & quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum.

Gal. 4. 26, 27. Illa autem qua sursum est Jerusalem, libera est, qua est mater nostra. Scriptum est enim, Latere, sterilis, qua non parit: erumpe & clama, qua non parturit: quia multi filii deserte magis, quam ejus qua habet virum.

Eph. 2. 19, & seq. Ergo jam non estis hospites & advena, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superaedificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis aedificatio constructa crescit in Templum sanctum in Domino, in quo & vos coaedificati in habitaculum Dei in spiritu.

Eph. 5. 22, & seq. Mulieres viris suis subdite sint, sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesie: ipse Salvator corporis ejus. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aqua in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.

Col. 1. 18. Et ipse est caput corporis Ecclesie, qui est principium, primogenitus ex mortuis.

Col. 1. 24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea que defunt

Isa. 28. 16, & seq. Idcirco haec dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion, lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum: qui crediderit non festinet. Et ponam in pondere iudicium, & iustitiam in mensura, & subvertet grando spem mendacii, & protectionem aquae inundabunt. Et delebitur saeculus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit.

Isa. 33. 20, & seq. Respice, Sion, civitatem solennitatis nostrae; oculi tui videbunt Ierusalem, habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit; nec auferentur clavi ejus in sempiternum, & omnes funiculi ejus non rumpentur; quia solummodo magnificus est Dominus noster. . . . Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.

Isa. 43. 19, seq. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina: glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.

Isa. 49. 14, & seq. Et dixit Sion, Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te, muri tui coram oculis meis semper. Venerunt structores tui; destruentes te, & dissipantes à te exhibunt. Leva in circuitu oculos tuos, & vide; omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Vivo ego, dicit Dominus, quia circumdabis tibi eos, quasi sponsa: quia deserta tua, & solitudines tuae, & terra ruinae tuae, nunc angusta erunt praehabitoribus; & longe fugabuntur, qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuae, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dicis in corde tuo, Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens; transmigrata & captiva, & istos quis enutrivit? ego destituta & sola, & isti ubi erant? Haec dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutriti tui, & regina nutrices tuae; vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.

Isa. 54. 1, & seq. Lauda, sterilis, quae non paries: decanta laudem & hinni, quae non pariebas; quoniam multi filii desertae magis, quam ejus quae habet virum. . . . ad dexteram enim & ad levam penetrabis; & semen

passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.

1. Tim. 3. 14, 15. Haec tibi scribo, sperans me ad te venire cito; si autem tardaverit, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.

Ebr. 12. 22, 23. Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Ierusalem caelestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in caelis.

1. Petr. 2. 4, & seq. Ad quem accedentes lapidem vivum, à Deo autem electum & honorificatum: & ipsi tanquam lapides vivi superaedificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum, & qui crediderit in eum, non confundetur.

Apoc. 3. 12. Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius: & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novae Ierusalem, quae descendit de caelo à Deo meo, & nomen meum novum.

Apoc. 14. 1, & seq. Et vidi, & ecce Agnus stabat super montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus, & nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis. Et audivi vocem de caelo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitruum magni; & vocem quam audivi, sicut citharadorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, & ante quatuor animalia, & Seniores; & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui emi sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt: hi sequuntur Agnum quocumque ierit: hi emi sunt ex omnibus, primitiae Deo & Agno; & in ore eorum non est inventum mendacium, sine macula enim sunt ante thronum Dei.

Apoc. 21. 2, & seq. Et ego Johannes vidi sanctam civitatem Ierusalem novam, descendentem de caelo à Deo, paratam, sicut sponsam ornata viro suo. Et audivi vocem magnam de throno dicentem, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus ejus erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus; & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia haec verba fidelissima sunt & vera.

Apoc. 21. 9, & seq. Et venit unus de

tuum gentes hereditabit, & civitates desertas inhabitabit. Noli timere, quia non confunderis neque erubescas: non enim te pudebit, quia confusio adolescentie tue oblitisceris, & opprobrii viduitatis tua non recordaberis amplius: quia dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen ejus: & redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terra vocabitur; quia ut mulierem derelictam, & marentem spiritu vocavit te Dominus, & uxorem ab adolescentia abjectam dixit Deus tuus. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, & in misericordia sempiterna miseris sum tui; dixit redemptor tuus Dominus. Montes enim commovebuntur, & colles contremiscent; misericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis meae non movebitur, dixit miserator tuus Dominus. Pau-percula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione: ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fruidabo te in sapphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles: universos filios tuos, doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis tuis.

Isa. 60. 1, & seq. Surge, illumine, Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est: quia ecce tenebra operient terram, & caligo populos: super te autem oritur Dominus, & gloria ejus in te videbitur: & ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Gens enim & regnum quod non servierit tibi, peribit; & gentes solitudine vastabuntur. Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israel. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem, & fuges lac gentium, & mamilla regum lactaberis, & scies quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob. Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Luna illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis meae, opus manus meae ad glorificandum.

Isa. 62. 1, & seq. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt Gentes Justitiam tuam, & cuncti reges inclitum tuum;

septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, & locutus est mecum dicens, Veni, & ostendam tibi sponsam uxorem Agni. Et suscitavit me in spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de caelo à Deo, habentem claritatem, & lumen ejus simile lapidi pretioso, tamquam lapidi iaspidis, sicut crystallum. Et habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quae sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum. Et erat structura muri ejus ex lapide iaspide; ipsa vero civitas aurum mundum, simile vitro mundo. Et fundamenta muri civitatis, omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, iaspis; secundum, sapphirus; tertium, chalcodonius; quartum, smaragdus; quintum, sardonyx; sextum, sardus; septimum, chrysolithus; octavum, beryllus; nonum, topazius; decimum, chrysoprasus; undecimum, hyacinthus; duodecimum, amethystus. Et duodecim porta duodecim margarita sunt, per singulas; singula porta erant ex singulis margaritis; & platea civitatis aurum mundum, tamquam vitrum perlucidum. Et templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens, templum illius est & Agnus. Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus; & reges terra afferent gloriam suam, & honorem gentium in illam.

& vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra Derelicta, & terra tua non vocabitur amplius Desolata; sed vocaberis Voluntas mea in ea, & terra tua Inhabitata; quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur Super muros tuos Jerusalem constitui custodes; tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Jerusalem laudem in terra Transte, transite per portas, preparate viam populo, planum facite iter, eligit lapides, & elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, dicite filia Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo, & vocabunt eos, Populus sanctus, redempti à Domino. Tu autem vocaberis Quasita civitas, & non Derelicta.

Isa. 65. 17, & seq. Ecce enim ego creo caelos novos, & terram novam; & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor. Sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum, his quae ego creo: quia ecce ego creo Jerusalem exultationem, & populum ejus gaudium: & exultabo in Jerusalem, & gaudebo in populo meo; & non audietur in eo ultra vox fletus, & vox clamoris electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione; quia semen benedictorum Domini est, & nepotes eorum coram eis. Eritque, antequam clament, ego exaudiam; adhuc illis loquentibus, ego audiam.

Isa. 66. 22, 23. Quia sicut caeli novi, & terra nova, quae ego facio stare coram me, dicit Dominus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato; veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.

Jerem. 3. 14, & seq. Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester, & assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra. In tempore illo vocabunt Jerusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini, in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi.

Ose. 2. 14, & seq. Propter hoc ecce lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor ejus. Et erit in die illa, ait Dominus, vocabit me Vir meus, & non vocabit me ultra Baalim; & auferam nomina Baalim de ore

lim de ore

lim de ore ejus, & non recordabitur ultra nominis eorum. Et sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in justitia & iudicio, & in misericordia & in miserationibus; & sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego Dominus. Et erit in die illa, Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam caelos, & illi exaudient terram. Et miserebor ejus quia fuit sine misericordia: & dicam non populo meo, Populus meus es tu; & ipse dicet, Deus meus es tu.

Soph. 3. 14, & seq. Lauda, filia Sion, júbila Israël, laetare, & exalta in omni corde, filia Jerusalem: abstulit Dominus iudicium tuum, averit inimicos tuos: Rex Israël Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicitur Jerusalem, Noli timere, Sion, non dissolvantur manus tuae: Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit, gaudebit super te in justitia, silebit in dilectione sua, exultabit super te in laude.

Zach. 2. 4, 5. Et dixit ad eum, Curre, loquere ad puerum istum, dicens, Absque muro habitabitur Jerusalem, pra multitudine hominum & jumentorum in medio ejus: & ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio ejus.

CAPUT CLI.

Jesu Ecclesia verax.

PSALM. 88. 6. Constatbuntur caeli mirabilia tua, Domine: etenim veritatem tuam in Ecclesia Sanctorum.

Soph. 3. 13. Reliquia Israël non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non inveniatur in ore eorum lingua dolosa; quoniam ipsi pascentur & accubabunt, & non erit qui exterreat.

Zach. 8. 3. Hac dicit Dominus exercituum, Reversus sum ad Sion, & habitabo in medio Jerusalem, & vocabitur Jerusalem Civitas veritatis, & mons Domini exercituum, mons sanctificatus.

MATTH. 16. 18. Et ego dico tibi, Quia tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, & porte inferi non prevalebunt adversus eam.

Eph. 5. 25, & seq. Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aqua in verbo vitae: ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.

1. Tim. 3. 14, 15. Hac tibi scribo, sperans me ad te venire cito: si autem tardaverero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.

Apoc. 14. 5. Hi enim sunt ex omnibus primitia Deo & Agno; & in ore eorum non est inventum mendacium; sine macula enim sunt ante thronum Dei.

Apoc. 21. 9, & seq. Et venit unus de septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, & locutus est mecum, dicens, Veni, & ostendam tibi sponsam, uxorem Agni. Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de caelo à Deo, habentem claritatem Dei. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitae Agni.

Dddd

CAPUT CLII.

Sacerdotes Jesu.

ISA. 61. 6. Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: Ministri Dei nostri dicitur vobis.

ISA. 62. 6. Super muros tuos Jerusalem constitui custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.

ISA. 66. 20, & seq. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus domum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carris, ad montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israël munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in Sacerdotes, & Levitas, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum.

Jerem. 18. 18. Non enim peribit Lex à Sacerdote, neque consilium à sapiente, nec sermo à Propheta.

Jerem. 33. 17, & seq. Quia hac dicit Dominus, Non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israël: & de Sacerdotibus & de Levitis non interibit vir à facie mea, qui offerat holocausta, & incendat sacrificium, & cadat victimas omnibus diebus. Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens, Hac dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David seruo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus, & Levita, & Sacerdotes ministri mei. Sicuti enumerari non possunt stelle cæli, & metiri arena maris; sic multiplicabo semen David servi mei, & Levitas ministros meos.

Malach. 2. 7. Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.

ACT. 14. 22. Et cum constituisent illis per singulas Ecclesias Presbyteros, & orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt.

ACT. 15. 2, & seq. Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnaba adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alii ex aliis, ad Apostolos & Presbyteros in Jerusalem super hac questione, ... Cum autem venissent Jerusalem, suscepti sunt ab Ecclesia, & ab Apostolis & Senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis. **Et ACT.** 15. 22, 23, 41. & 16. 4. & 21. 18. **Et Phil.** 1. 1.

1. Tim. 3. 2, & seq. Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse. ... Si quis aniem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesia Dei diligentiam habebit? ... Diaconos similiter pudicos.

1. Tim. 5. 17. Qui bene præsumt Presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo & doctrina.

Tit. 1. 5, & seq. Hujus rei gratia reliqui te Crete, ut ea quæ defunctis corrigas, & constituas per civitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi: si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem.

Jac. 5. 14. Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesia, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini.

1. Petr. 2. 5, 9. Et ipsi tanquam lapides vivi superadificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum. ... Vos autem, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.

Apoc. 1. 6, 7. Qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris in sanguine, & fecit nos regnum, & Sacerdotes, Deo & Patri suo. **Et Apoc.** 5. 10.

Apoc. 20. 6. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem; sed erunt Sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.

CAPUT CLIII.

Jesu Apostoli, pastores & doctores.

ISA. 30. 20, 21. Et dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam brevem; & non faciet sit Jesus, præcipiens eis, dicens, In vitam

evolare à te ultra doctorem tuum; & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum. Et aures tue audient verbum post tergum monentis. Hac est via, ambulate in ea; & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.

IIa. 62. 6. Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes; tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.

Jerem. 3. 15. Et dabo vobis pastores juxta cor meum; & pascunt vos scientia & doctrina.

Jerem. 23. 1, & seq. Va pastoribus qui disperdunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israël ad pastores qui pascunt populum meum, Vos dispersistis gregem meum, & ejecistis eos, & non visitastis eos; ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus; & ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eiecero vos illuc, & convertam eos ad rura sua, & crescent, & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores; & pascunt eos; & non formidabunt ultra, & non pavebunt, & nullus quaeretur ex numero, dicit Dominus.

gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis; sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israël.

Joh. 21. 15. & seq. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus, Simon Johannis, diligis me plus his? Dicit ei, Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum, Simon Johannis diligis me? Ait illi, Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Johannis, amas me? contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? & dixit ei, Domine, tu omnia nosti; tu scis quia amo te. Dixit ei, Pasce oves meas.

Act. 13. 1. Erant autem in Ecclesia quæ erat Antiochie, Propheta, & Doctores.

Act. 20. 28. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisistis sanguine suo.

1. Tim. 3. 2. Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicam, hospitalem, doctorem.

CAPUT CLIV.

Promulgatio Evangelii.

PSALM. 17. 45. Populus quem non cognovi, servavit mihi; in auditu auris obedi- vit mihi.

Psal. 67. 12. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.

IIa. 2. 3. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Jacob, & docebit nos via sua, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exiit lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et Mich. 4. 2.

IIa. 12. 3, & seq. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, & dicetis in die illa, Confitemini Domino, & invocato nomen ejus, notas facite in populis adventiones ejus, mementote quoniam excelsum est nomen ejus, cantate Domino quoniam magnifice fecit, annuntiate hoc in universa terra.

IIa. 40. 9, & seq. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion; exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem; exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.

IIa. 41. 27. Primus ad Sion dicet, Ecce adsunt, & Jerusalem evangelizam dabo.

IIa. 52. 7, & seq. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & predicantis pacem; annuntiantis bonum, predicantis salutem, di-

MATTH. 10. 7, 27. Euntes autem predicatæ, dicentes, quia appropinquavit regnum celorum. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; & quod in aure auditis, predicatæ super tecta. Et Marc. 3. 14. Luc. 9. 2. & 12. 3.

Matth. 24. 14. Et predicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Et Marc. 13. 10.

Matth. 26. 13. Amen dico vobis, ubicunque predicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit, in memoriam ejus. Et Marc. 14. 9.

Matth. 28. 19, 20. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quacunque mandavi vobis.

Marc. 6. 12. Et exeuntes predicabant ut penitentiam agerent.

Marc. 6. 15, 20. Et dixit eis, Euntes in mundum universum predicatæ evangelium omni creatura. Illi autem profecti predicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Luc. 9. 6. Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes & curantes ubique.

Luc. 9. 60. Dixitque ei Jesus, Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regem Dei.

Luc. 10. 8, 9. Et in quamcunque civita-

Dddd ij

centis Sion, Regnabit Deus tuus! Vox speculatorum tuorum, levaverunt vocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum, quia quibus non est narratum de eo, viderunt; & quoniam audierant, contemplati sunt.

Isa. 53. 1. Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est?

Isa. 66. 19, 20. Et mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes, in mare, in Africam & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, & Greciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam & annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino.

Nahum 1. 15. Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem. Celebra, Juda, festivitatem tuam, & redde vota tua; quia non adjiciet ultra ut pertranseat in te Belial: universus interit.

tem intraveritis, & susceperint vos, manducate que apponuntur vobis, & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis, Appropinquavit in vos regnum Dei.

Luc. 16. 16. Lex & Propheta usque ad Johannem: ex eo enim regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit.

Luc. 24. 46, 47. Et dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & predicari in nomine ejus penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.

Act. 2. 14, & seq. Stans autem Petrus cum Undecim, levavit vocem suam, & locutus est eis Viri Israelita, audite verba haec, Jesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quae fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis, hunc definito consilio & praesentia Dei traditum, per manus inimicorum affligentes interemisistis Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt in die illa anime circiter tria millia Dominus autem augebat, qui salvati fierent quoti die in id ipsum. Et Act. 3. 12, & seq. & 4. 10, 18, 31, 33. & 10. 34, & seq. & 13. 16, & seq.

Act. 4. 1, & seq. Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt Sacerdotes, & magistratus Templi, & Sadducei, dolentes quod docerent populum, & annuntiarent in Jesu resurrectionem ex mortuis Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt, & factus est numerus virorum quinque millia.

Act. 5. 21, & seq. Qui cum audissent, intraverunt diluculo in Templum, & docebant. Et interrogavit eos Princeps Sacerdotum, dicens, Praecipiendo praecipimus vobis ne doceretis in nomine isto; & ecce replestis Jerusalem doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinem hominis istius Et convocantes Apostolos, ceteris denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu consilii, quoniam digni habitus sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in Templo & circa domos docentes, & evangelizantes Christum Jesum.

Act. 8. 4, & seq. Igitur qui dispersi erant, pertransibant evangelizantes verbum Dei. Philippus autem descendens in civitatem Samariae, predicabat illis Christum. Intendebant autem turba his quae à Philippo dicebantur, unanimiter audientes & videntes signa quae faciebat Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres Et illi quidem restituti, & locuti verbum Domini, redibant Hierosolymam, & multis regionibus Samaritanorum evangelizabant Aperiens autem Philippus os

sum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum Philippus autem inventus est in Azoto, & pertransiens evangelizabat civitatibus cunctis. Et Act. 21. 8.

Act. 9. 20. Et continuo in Synagoga predicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei. Et Act. 16. 9, & seq. & 17. 1, & seq. per totum caput. & 18. 4, & seq. & 19. 8, & seq. & 20. 7, 20, & seq. & 22. 1, & seq. & 26. 20. & 28. 23, 31.

Act. 10. 42. Et precepit nobis predicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex vivorum & mortuorum.

Act. 11. 20, & seq. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam loquebantur & ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis, multaque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesie, qua erat Ierosolymis, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. & apposta est multa turba Domino. Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quæreret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam: & annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia. Et docuerunt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochia Discipuli Christiani. Et Act. 13. 5. & 14. 1, 6, 20, & seq. & 15. 35, & seq.

Act. 18. 24, & seq. Iudeus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, & fervens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea que sunt Jesu, sciens tantum baptisma Johannis. Hic ergo cepit fiducialiter agere in Synagoga.

Rom. 1. 1, & seq. Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus ita (quod in me) promittum est & vobis, qui Romæ estis, evangelizare: non enim erubescio Evangelium. Et Rom. 2. 16. & 10. 8. & 1. Cor. 1. 17. & 2. 1, & seq. & 4. 15. & 9. 12, & seq. & 15. 1, & seq. & 2. Cor. 2. 12. & 4. 3, & seq. & 10. 14, 16. & 11. 4, 7. Gal. 1. 6, & seq. & 2. 2, & seq. & 4. 13. Eph. 3. 6, & seq. & 6. 19. Phil. 1. 5, & seq. & 4. 15. & 1. Thess. 1. 5. & 2. 4, & seq. & 2. Thess. 2. 13. & 1. Tim. 1. 11, & 2. 7. & 2. Tim. 1. 10, 11. & 2. 8, 9. & 4. 17. Tit. 1. 3. Philem. 13.

Rom. 10. 14, & seq. Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine predicante? Quomodo vero predicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est. Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio; Isaias enim dicit, Domine, quis credidit auri nostro? Ergo si.

des ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico, Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiit sonus eorum.

Rom. 15. 19, 20. Ita ut ab Ierusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem predicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum edificarem.

1. Cor. 1. 21, & seq. Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam predicationis salvos facere credentes. Quoniam & Iudaei signa petunt, & Graeci sapientiam quaerunt; nos autem predicamus Christum crucifixum.

2. Cor. 1. 19. Dei enim Filius Iesus Christus, qui in vobis per nos praedicatus est, per me, & Sylvanum, & Timotheum, non fuit Est & Non, sed Est in illo fuit. Et Phil. 2. 22. & 1. Thess. 3. 2. & 2. Tim. 1. 8. & 4. 25.

2. Cor. 8. 18. Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias.

Eph. 1. 13. In quo & vos, cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestrae, in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto.

Eph. 4. 11. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores.

Phil. 1. 12, & seq. Scire autem vos volo, Fratres, quia quae circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii; ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni praetorio, & in ceteris omnibus; & plures a fratribus in Domino confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem & propter invidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum praedicant; quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

Philipp. 4. 2, 3. Evodiam rogo, & Syntychem deprecor, id ipsum sapere in Domino. Etiam rogo & te, germane compar, adjuva illas quae mecum laboraverunt in Evangelio cum Clemente, & ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vite.

Col. 1. 5, & seq. Propter spem quae reposita est vobis in caelis, quam audistis in verbo veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, & fructificat, & crescit..... si tamen permanetis, in fide

fundati & stabiles, & immobiles à spe Evangelii, quod audistis, quod predicatum est in universa creatura quæ sub celo est, cuius factus sum ego Paulus minister.

1. Tim. 3. 16. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, predicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria,

1. Petr. 1. 12, 25. Quia non sibi metipsis, vobis autem ministrabant ea quæ nunc nuntiata sunt vobis. Verbum autem Domini manet in æternum; hoc est autem verbum quod evangelizatum est in vos,

1. Joh. 1. 1, & seq. Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostra contractaverunt de verbo vite, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis: quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis, ut & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Filio ejus Jesu Christo. Et hæc scribimus vobis, ut gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est annuntiatio, quam audivimus ab eo, & annuntiamus vobis.

CAPUT CLV.

Discipuli Jesu, testes ejus.

ISA. 43. 10, 12. Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi. Ego autem annuntiavi, & salvavi: auditum feci, & non fuit à vobis alienus; vos testes mei, dicit Dominus, & ego Deus.

IIa. 4. 8. Nolite timere, neque conturbemini: ex tunc audire te feci, & annuntiavi; vos estis testes mei.

MATTH. 10. 18. Ad præfides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus. Et Marc. 13. 9.

Luc. 24. 45, & seq. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & predicari in nomine ejus penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma. Vos autem testes horum.

Joh. 1. 6, & seq. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes: hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Johannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens, Hic erat quem dixi: qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat. Et testimonium perhibuit Johannes, dicens, Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de celo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Scto. Et ego vidi, & testimonium perhibui quia hic est Filius Dei. Et Joh. 3. 26. & 5. 33.

Joh. 12. 17. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento.

Joh. 15. 26, 27. Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

Joh. 19. 34, 35. Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit sanguis & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium ejus. Et Joh. 21. 24.

Act. 1. 8. Sed accipietis virtutem supervenientis spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Jerusalem, & in omni Judea, & Samaria, & usque ad ultimum terra.

Act. 1. 21, 22. Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit & exivit inter nos Dominus Jesus, incipiens à baptismo Johannis, usque in diem qua assumtus est à nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis.

Act. 2. 32. Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus. Et Act. 3. 15, & 4. 33.

Act. 5. 31, 32. Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam penitentiam Israël, & remissionem peccatorum; & nos sumus testes horum verborum, & Spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.

Act. 10. 39, & seq. Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Judæorum & Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo; nobis qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis. Et Act. 13. 30, 31.

Act. 22. 14, 15. At ille dixit, Deus Patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres Justum, & audires vocem ex ore ejus; quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quæ vidisti & audisti. Et Act. 26. 16.

Act. 22. 20. Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego adstabam, & consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum.

2. Tim. 1. 8. Noli itaque erabescere testimonium Domini nostri.

1. Petr. 5. 1. Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro consensio & testis Christi passionum.

1. Joh. 1. 1, 2. Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostre contractaverunt, de verbo vite, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur.

Apoc. 1. 1, 2, 9. Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis, quæ

que oportet fieri cito, & significavit, mittens per Angelum seruo suo Johanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Jesu Christi, quacumque vidit. Ego Johannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Christo Jesu, sui in insula, que appellatur Patmos, propter verbum Dei, & testimonium Jesu. Apoc. 6. 9. & 20. 4.

Apoc. 2. 13. Et in diebus illis Antipas, testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, ubi Satanas habitat.

CAPUT CLVI.

Martyria Discipulorum Jesu.

PSALM. 33. 18, & seq. Clamaverunt fusti, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Juxta est Dominus iis qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu salvabit. Multa tribulationes fustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.

Plalm. 43. 11, & seq. Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & qui oderunt nos diripiebant sibi. Deditisti nos tanquam oves escarum, & in gentibus dispersisti nos. Hac omnia venerunt super nos, nec oblii sumus te, & inique non egimus in testamento tuo, & non recessit retro cor nostrum, & declinasti semitas nostras a via tua: quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuisti nos umbra mortis. Quoniam propter te mortificamur tota die; estimati sumus sicut oves occisionis. quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.

Plalm. 65. 10, & seq. Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra: transivimus per ignem & per aquam, & eduxisti nos in refrigerium.

Plalm. 78. 1, & seq. Deus venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt Templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam: posuerunt morticina servorum tuorum, escas volatilibus celi; carnes sanctorum tuorum bestiis terre: effuderunt sanguinem eorum, tanquam aquam in circuitu Jerusalem, & non erat qui sepeliret. Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est: introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

Plalm. 123. 1, & seq. Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos; cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. Torrentem pertransiit anima nostra; forsitan pertransisset anima nostra

MATTH. 10. 16, & seq. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbe. Cavete autem ab hominibus: tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos: & ad Praesides, & ad Reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus. Et Luc. 10. 3, & 21. 16, & seq.

Matth. 23. 34, & seq. Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas: & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justus usque ad sanguinem Zachariae filii Barachiae, quem occidistis inter Templum & altare. Et Luc. 11. 47, & seq. & 21. 12, 13.

Matth. 24. 9, 10. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos; & eritis odio omnibus gentibus, propter nomen meum; & tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem. Et Marc. 13. 11, & seq. Joh. 16. 2.

Act. 4. 1, & seq. Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt Sacerdotes, & magistratus Templi, & Sadducei, dolentes quod docerent populum, & annuntiant in Jesu resurrectionem ex mortuis, & iniecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam.

Act. 5. 40, 41. Et convocantes Apostolos, caesis denunciaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.

Act. 6. 12, & 7. 57, & seq. Commoverunt itaque plebem, & Seniores, & Scribas, & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium. & ejicientes eum extra civitatem lapidabant. & lapidabant Stephanum invocantem, & dicentem, Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Posuisti autem genibus clamavit voce magna, dicens, Domine, ne statuas

Eccc

aquam intolerabilem. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captivum dentibus eorum. Anima nostra, sicut passer, crepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Thren. 4. 19, 20. Velocius fuerunt persecutores nostri aquilis caeli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.

Zach. 13. 7. Fraxea, suscitavit super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum. Percute pastorem, & dispergentur oves; convertam manum meam ad parvulos. Et erunt in omni terra dicit Dominus: partes duae in ea dispergentur & deficient, & tertia pars relinquetur in ea: & ducam tertiam partem per ignem, & uram eos sicut uritur argentum; & probabo eos, sicut probatur aurum.

illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino.

Act. 8. 1, 3. Factum est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, qua erat Ierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudae, & Samaria, praeter Apostolos. Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, & trahens viros ac mulieres tradebat in custodiam. Et Act. 22. 19.

Act. 9. 15, 16. Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filiis Israel. Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Et Act. 20. 19.

Act. 12. 1, & seq. Eodem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Iacobum fratrem Iohannis gladio. Videns autem quia placeret Iudeis, posuit ut apprehenderet & Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum; volens post pascha producere eum populo.

Act. 14. 18. Supervenerunt autem quidam ab Antiochia & Iconio Iudaei: & persuasit turbis, lapidanteque Paulum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse.

Act. 16. 19, & seq. Apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad Principes, & offerentes eos magistratibus dixerunt, Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Iudaei; & annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. Et cucurrerunt plebs adversus eos, & magistratus, & scissis tunicis eorum, iusserunt eos virgis cedi: & cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, praecipientes custodi, ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale praeceptum accepisset, misit eos in interiorum carcerem, & pedes eorum intrinxit ligno.

Act. 21. 30, 33. Et apprehendentes Paulum, traherant eum extra Templum. Tunc accedens Tribunus apprehendit eum, & iussit eum alligari catenis duabus.

Act. 22. 24, 25. Iussit Tribunus induci eum in castra, & flagellis cedi, & torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic acclamarent ei. Et cum adstrinxissent eum loris, dicit adstanti sibi Centurioni Paulus, Si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?

Act. 23. 1, 2. Intendens autem in concilium Paulus ait, Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem. Princeps autem Sacerdotum Ananias praecepit astantibus sibi, percutere os ejus.

Rom. 8. 35, 36. Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an per-

secutio? an gladius? sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis.

1. Cor. 4. 9, & seq. Puto enim quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cadimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris; maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus; tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsima usque adhuc.

1. Cor. 15. 31, 32. Quotidie morior per vestram gloriam, Fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro. Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mori non resurgunt?

2. Cor. 1. 5, 6. Quoniam sicut abundans passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione & salute, sive consolamur pro vestra consolatione, sive exhortamur pro vestra exhortatione & salute, quae operatur tolerantiam eorundem passionum quas & nos patimur.

2. Cor. 4. 8, & seq. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiatur: aperiatur, sed non deituitur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur: decimur, sed non perimus; semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut & vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.

2. Cor. 6. 4, & seq. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, ut seductores & veraces, sicut qui ignoti & cogniti; quasi morientes, & ecce vivimus; ut castigati, & non mortificati; quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.

2. Cor. 11. 23, & seq. Ministri Christi sumus, (ut minus sapiens dico) plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judaeis quinque, quadragenas, una minus, accepi. Ter virgis caesus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui; in itineribus saepe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in

in mari, periculis in falsis fratribus: in labore & arumna, in vigiliis multis, in fame & siti, in jejuniis multis, in frigore & nuditate: prater illa que extrinsecus sunt: instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Et 2. Cor. 1. 10. & 4. 11.

Gal. 6. 17. De cetero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Et Phil. 3. 10. & 2. Tim. 2. 11, 12. & 1. Petr. 4. 13.

Col. 1. 24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea que desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.

1. Theff. 2. 14, 15. Vos enim imitatores facti estis, Fratres, Ecclesiarum Dei que sunt in Judea, in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos a contribulibus vestris, sicut & ipsi a Judaeis, qui & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt.

Ebr. 10. 32, 33. Rememoramini autem primitivos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinistis passionum: & in altero quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti; in altero autem socii taliter conversantium effecti: nam & vincitis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscetes vos habere meliorem & manentem substantiam.

CAPUT CLVII.

Concordia Discipulorum Jesu.

JEREM. 32. 38, 39. Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum. Et dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus.

Ezech. 11. 19, 20. Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in preceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.

Soph. 3. 9. Quia tunc reddam populum labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno.

MATTH. 22. 34, & seq. Pharisei autem audientes quod silentium imposuisset Sadduceis, convenerunt in unum & interrogavit eum unus ex eis Legis doctor, tentans eum, Magister, quod est mandatum magnum in Lege? Ait illi Jesus, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet & Propheta. Et Marc. 12. 28, & seq. Luc. 10. 25, & seq. Rom. 13. 8, 9. Gal. 5. 14. 1. Theff. 4. 9. Jac. 2. 8. & 1. Petr. 1. 22. & 1. Joh. 2. 9, & seq. & 3. 11, & seq. & 4. 7, & seq. & 2. Joh. 5.

Luc. 13. 34, 35. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia Discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. Et 15. 12, 17.

Act. 1. 14. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Jesu, & fratribus ejus.

Act. 2. 44, 46. Omnes etiam qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. Quotidie quoque perorando

unanimiter in Templo.

Act. 4. 32. Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una; nec quisquam eorum qua possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.

CAPUT CLVIII.

Vocatio gentium.

GEN. 12. 1, & seq. Dixit autem Dominus ad Abram In te benedicentur universae cognationes terrae. Et Gen. 18. 18.

Gen. 22. 15, 18. Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de caelo, dicens Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae. Et Gen. 26. 4. & 28. 14.

Gen. 49. 10. Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mitendus est, & ipse erit expectatio gentium.

Deut. 28. 43. Advena qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior; tu autem descendes, & eris inferior Ipse erit in caput, & tu eris in caudam.

Deut. 32. 21. Ipse me provocaverunt in eo qui non erat Deus, & irritaverunt in vanitatibus suis; & ego provocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.

1. Reg. 2. 33, & seq. Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes: recedant vetera de ore vestro Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore donec sterilis peperit plurimos; & quae multos habebat filios, infirmata est Dominus judicabit fines terrae, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.

2. Reg. 22. 44. Custodies me in caput gentium; populus quem ignoro serviet mihi.

Psal. 2. 8. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra.

Psal. 17. 44, & seq. Eripies me de contradictionibus populi, constituas me in caput gentium. Populus quem non cognovi, servavit mihi, in auditu auris obedivit mihi.

Psal. 21. 28, & seq. Reminscentur & convertentur ad Dominum universae fines terrae, & adorabunt in conspectu ejus universae familiae gentium; quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Psal. 44. 17. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constituas eos principes super omnem terram.

Psal. 46. 9. Regnabit Deus super gentes.

Psal. 66. 5. Latentur & exultent gentes, quoniam judicas populos in aequitate, & gentes in terra dirigis.

MATTH. 2. 1, & seq. Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente venerunt Ierosolymam, dicentes, Ubi est qui natus est rex Judaeorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, & venimus adorare eum.

Matth. 3. 9. Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae.

Matth. 8. 5, & seq. Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio rogans, & dicens, Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Jesus, Ego veniam, & curabo eum. Et respondens centurio ait, Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus: nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & servo meo, Fac hoc, & facit. Audiens autem Jesus, miratus est, & sequentibus se dixit, Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel: dico autem vobis, quod multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob, in regno caelorum: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. Et dixit Jesus Centurioni, Vade, & sicut credidisti fiat tibi. Et Luc. 7. 2, & seq.

Matth. 10. 18. Ad praesides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus.

Matth. 12. 17, & seq. Ut adimpleretur quod dictum per Jeremiam prophetam, dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit anime meae: ponam spiritum meum super eum, & iudicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatum non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad vitiorum iudicium; & in nomine ejus gentes sperabunt.

Matth. 15. 21, & seq. Et egressus inde Jesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chanaan a finibus illis egressa clamavit, dicens ei, Misere mei, Domine, fili David; filia mea male à Daemonio vexatur

Eccc iij

Pſalm. 67. 32, 33. Venient legati ex Aegypto, Ethiopia preveniet manus ejus Deo. Regna terra cantate Deo.

Pſalm. 71. 8, & ſeq. Et dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Ethiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharſis & inſula munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terra, omnes gentes ſervient ei & vivet, & dabitur ei de auro Arabia, & adorabunt de ipſo ſemper; tota die benedicent ei & benedicentur in ipſo omnes tribus terra; omnes gentes magnificabunt eum.

Pſalm. 81. 8. Surge, Deus, judica terram; quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.

Pſalm. 85. 9. Omnes gentes, quaſcunque feciſti, venient, & adorabunt coram te, Domine, & gloriſcabunt nomen tuum.

Pſalm. 86. 2, & ſeq. Glorioſa dicta ſunt de te, Civitas Dei. Memor ero Rahab & Babylonis ſcientium me: ecce alienigena, & Tyrus, & populus Ethiopum, hi fuerunt illic. Numquid Sion dicet, Homo, & homo natus eſt in ea, & ipſe fundavit eam Altiffimus? Dominus narrabit in ſcripturis populorum & principum, horum qui fuerunt in ea.

Pſalm. 95. 3, & ſeq. Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus Afferte Domino, patria gentium, afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus; tollite hoſtias, & introite in atria ejus; adorate Dominum in atrio ſancto ejus; convocatur à facie ejus univerſa terra; dicite in gentibus, quia Dominus regnavit. Etenim correxit orbem terra, qui non commovebitur: judicabit populos in aequitate.

Pſalm. 97. 3, 4. Notum fecit Dominus ſalutare ſuum; in conſpectu gentium revelavit juſtitiam ſuam Viderunt omnes termini terre ſalutare Dei noſtri.

Pſalm. 101. 16. Et timebunt gentes nomen tuum Scribantur hac in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit Dominum.

Pſalm. 109. 2. Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.

Pſalm. 116. 1. Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.

Ita. 2. 2, 3. Et erit in noviffimis diebus preparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus: quia de Sion exhibit Lex, & verbum Domini de Jeruſalem; & judicabit gentes, & arguet populos multos.

Qui reſpondens ait, Non eſt bonum ſumere pacem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit, Etiam, Domine, nam catelli edunt de micis, qua cadunt de menſa dominorum ſuorum. Tunc reſpondens Jeſus ait illi, O mulier, magna eſt fides tua; fiat tibi ſicut vis. Et ſanata eſt filia ejus ex hora illa. Et Marc. 7. 24.

Matth. 21. 40, 41. Cum ergo veniet Dominus vinea, quid faciet agricolis illis? Aiant illi, Malos male perdet, vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus ſuis. Et Marc. 12. 9. Luc. 20. 16.

Matth. 24. 14. Et predicabitur hoc Evangelium regni in univerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus. Et Marc. 13. 10.

Matth. 28. 19. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Et Luc. 24. 47.

Marc. 16. 15, & ſeq. Et dixit eis, Euntes in mundum univerſum predicate Evangelium omni creatura Illi autem proſeſſi predicaverunt ubique.

Luc. 2. 30, & ſeq. Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum; lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuae Iſrael.

Joh. 10. 16. Et alias oves habeo, quae non ſunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus paſtor.

Joh. 11. 51, 52. Jeſus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, ſed ut filios Dei, qui erant diſperſi, congregaret in unum.

Act. 2. 5, & ſeq. Erant autem in Jeruſalem habitantes Judaei, viri religioſi, ex omni natione quae ſub caelo eſt Stupebant autem omnes & mirabantur, dicentes, Nunc ecce omnes iſti, qui loquuntur, Galilaei ſunt, & quomodo nos audivimus unuſquiſque linguam noſtram in qua nati ſumus? Parthi, & Medii, & Elamitae, & qui habitant Meſopotamiam; Judeam, & Cappadociam; Pontum, & Aſiam; Phrygiam, & Pamphyliam; Aegyptum, & partes Libyae quae eſt circa Cyrenen, & advenae Romani, Judaei quoque, & Proſelytiſi Cyretes, & Arabes; audivimus eos loquentes noſtris linguis magnalia Dei Petrus vero ad illos, Paenitentiam, inquit, agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti: vobis enim eſt repromiſſo, & filiis veſtris, & omnibus qui longe ſunt, quoſcunque advoverit Dominus Deus noſter Qui ergo receperunt ſermonem ejus, baptizati ſunt; & appoſita ſunt ad illum anima circiter tria millia.

Act. 8. 27, & ſeq. Et ecce vir Ethiops, Eunuſ potens Candaces reginae Ethiopum, qui erat ſuper omnes gazas ejus, venerat adorare

Isa. 11. 9, 10. Quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.

Isa. 18. 7. In tempore illo deferetur manus Domino exercituum à populo dirulso & dilacerato, à populo terribili, post quem non fuit alius, à gente expectante, expectante & conculcata, cujus diripuerunt flumina terram ejus; ad locum nominis Domini exercituum, montem Sion.

Isa. 19. 18, & seq. In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum. Civitas Solis, vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terra Ægypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum & in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum à facie tribulantis, & mittere eis Salvatorem, & propugnatorem qui liberet eos, & cognoscetur Dominus ab Ægypto, & cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, & colent eum in hostiis & in maneribus, & vota verebunt Domino, & solvent.

Isa. 25. 6, & seq. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiae, pinguium medullatorum, vindemia defecate. Et precipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & relam quam orditus est super omnes nationes. Precipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est, & dicit in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinuit eum; exultabimus & letabimur in salvari ejus.

Isa. 27. 13. Et erit, in die illa clangetur in tuba magna, & venient qui perditii fuerant de terra Assyriorum, & qui ejecti erant in terra Ægypti, & adorabunt in monte sancto in Jerusalem.

Isa. 31. 7. In die enim illa abjiciet vir idola argenti sui, & idola auri sui, quae fecerunt vobis manus vestrae in peccatum.

Isa. 35. 1, & seq. Latibit deserta & in via, & exultabit solitudo, & florebit quasi liliolum, germinans germinabit, & exultabit latibunda & laudans. Deus ipse veniet, & salvabit vos. quia scissa sunt in deserto aquae, & torrentes in solitudine; & quae erat arida, erit in stagnum; & sitiens, in fontes aquarum: in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & juncti: & erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur; non transibit per eam pollutus. Et redempti à Domino convertentur, & venient in Sion cum laude; & letitia sempiterna super caput eorum; gaudium & leti-

in Jerusalem. Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista evangelizavit illi Jesum, & dum irens per viam, venerunt ad quamdam aquam. Et ait Eunuchus, Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait, Credo Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussit stare currum, & descenderunt uterque in aquam, Philippus, & Eunuchus, & baptizavit eum.

Act. 9. 15, 29. Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vis electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel. Loquebatur quoque gentibus, & disputabat cum Graecis: illi autem querebant occidere eum.

Act. 10. 21, & seq. Descendens autem Petrus ad viros, dixit, Ecce ego sum quem queritis: qua causa est, propter quam venistis? Qui dixerunt, Cornelius centurio, vir justus, & timens Deum, & testimonium habens ab universa gente Judaeorum, responsum accepit ab Angelo sancto, accersire te in domum suam, & audire verba abs te. Et loquens cum illo intravit, & invenit multos qui convenerant, dixitque ad illos, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judaeo, conjungi aut accedere ad alienigenam; sed mihi ostendit Deus neminem commitem aut immundum dicere hominem: propter quod sine dubitatione veni accersitus: & Cornelius ait. Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audire omnia quaecumque tibi praecepta sunt à Domino. Aperiens autem Petrus os suum, dixit, In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Adhuc loquente Petro verba haec, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, & obstupuerunt ex circumcissione fideles qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est: audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus, Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi.

Act. 11. 1, & seq. Audierunt autem Apostoli, & fratres qui erant in Judea, quoniam & gentes receperunt verbum Dei. Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens. Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in Dominum Jesum Christum, ego quis eram, qui possem prohibere Deum? His auditis tacuerunt, & glorificaverunt Deum, dicentes, Ergo & gentibus penitentiam dedit Deus ad vitam. Et illi quidem qui dispersi fuerant à tribulatione quae facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phoenicem, & Cyprum, & Antiochiam, nemini la-

tiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.

Isa. 42. 1, & seq. Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet & legem ejus insula expectabunt Ego Dominus vocavi te in iustitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium Cantate Domino canticum novum, laus ejus ab extremis terra; qui descenditis in mare, & plenitudo ejus; insula, & habitatores earum Laudate, habitatores petrae; de vertice montium clamabunt. Ponent Domino gloriam, & laudem ejus in insulis nuntiabunt Et ducam cœcos in viam quam nesciunt; & in semitis, quas ignoraverunt, ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta: hæc verba feci eis, & non dereliqui eos Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum.

Isa. 43. 19, & seq. Ecce ego facio nova, & nans orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.

Isa. 45. 5, 6. Ego Dominus, & non est amplius: extra me non est Deus. Accinxi te, & non cognovisti me: ut sciant hi qui ab ortu Solis, & qui ab occidente, quoniam absque me non est.

Isa. 45. 14, & seq. Hæc dicit Dominus, Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopia, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt; post te ambulabunt, vinciti manicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus: vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator Congregamini, & venite, & accedite simul, qui salvati estis ex gentibus. Convertimini ad me, & salvati eritis omnes fines terra: quia ego Deus, & non est alius. In memetipso juravi, egredietur de ore meo iustitia verbum, & non revertetur, quia mihi curvabitur omne genu, & jurabit omnis lingua. Ergo in Domino, dicit, mea sunt iustitia & imperium: ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei.

Isa. 49. 1, & seq. Audite, insule, & attendite, populi de longe, Dominus ab utero vocavit me Et nunc dicit Dominus formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur: & glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea, & dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & facies Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra. Hæc dicit Dominus

quentes verbum, nisi solis Judais. Erant autem quidam ex eis viri Cypri & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis, multaque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesie, quæ erat Jerusalem, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. Qui cum pervenisset, & vidisset gratiam Dei, gavisus est, & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino; quia erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide. Et apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Tarsum, ut quæreret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam: & annam totum conversati sunt ibi in Ecclesia. Et docuerunt turbam multam: ita ut cognominarentur primum Antiochia Discipuli, Christiani.

Act. 13. 12, 45, & seq. Tunc Proconsulcum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini Videntes autem turba Judæi, repleti sunt zelo, & contradicebant his quæ à Paulo dicebantur blasphemantes. Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellistis illud, & indignos vos iudicatis aeterna vite, ecce convertimur ad gentes: sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terra. Audientes autem Genes gavisæ sunt, & glorificabant verbum Domini, & crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam aeternam. Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem.

Act. 14. 23, & seq. Transcunteque Pisdiam, venerunt in Pamphyliam, & loquentes verbum Domini in Perge, descenderunt in Attaliam, & navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratia Dei, in opus quod compleverunt. Cum autem venissent, & congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, & quia aperuisset gentibus ostium fidei.

Act. 15. 3, & seq. Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phœnicem & Samariam, narrantes conversionem gentium, & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, & credere. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis; & nihil discrevit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Tacuit autem omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum, narrantes quanta Deus fecisset, & prodigia in gentibus per eos. Et postquam tacerunt, respondit Jacobus, dicens, Viri fratres, audite me. Simon narravit, quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex gentibus populum nomini suo. Et huic concordant

redemptor Israël, sanctus ejus, ad contemsi-
lem animam, ad abominatam gentem, ad ser-
vum dominorum. Reges videbunt, & consur-
gent principes, & adorabunt propter Domi-
num, quia fidelis est, & sanctum Israël qui
elegit te. Hac dicit Dominus, In tempore
placito exaudi te, & in die salutis au-
xilium sum tui, & servavi te, & dedi
te in fœdus populi, ut suscitares terram,
& possideres hereditates dissipatas.....

Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab aq-
uilone & mari, & iisti de terra Australi.....
Leva in circuitu oculos tuos, & vide, omnes
isti congregati sunt, venerunt tibi: virgo ego,
dicit Dominus, quia omnibus his velut orna-
mento vestieris, & circumdabis tibi eos quasi
spōsa. Quia deserta tua, & solitudines tuae,
& terra ruinae tuae, nunc angusta erunt pre ha-
bitatoribus, & longe fugabuntur qui absorbe-
bant te. Adhuc dicent in auribus tuis filii ste-
rilitalis tuae, Angustus est mihi locus, fac spa-
tium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo,
Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non
pariens, transmigra, & captiva, & istos quis
enutrivit? ego destituta, & sola, & isti ubi
erant? Hac dicit Dominus Deus, Ecce leva bo
ad gentes manum meam, & ad populos exal-
tabo signum meum; & afferent filios tuos in
ulnis, & filias tuas super humeros portabunt;
& erunt reges nutritii tui, & reginae nutri-
ces tuae: vulvi in terram demisso adorabunt te,
& pulverem pedum tuorum lingent.

Isa. 51. 5. Prope est justus meus, egressus est
Salvator meus, & brachia mea populos judica-
bunt: me insula expectabunt, & brachium
meum sustinebunt.

Isa. 52. 10, & seq. Paravit Dominus bra-
chium sanctum suum in oculis omnium gen-
tium: & videbunt omnes fines terra salutare
Dei nostri..... Iste asperget gentes multas,
super ipsum continebunt reges os suum: quia
quibus non est narratum de eo, viderunt; &
quæ non audierunt, contemplati sunt.

Isa. 54. 1, & seq. Lauda, sterilis, quæ non
paris; decanta laudem, & hinni, quæ non pa-
riebas quoniam multi filii deserte, magis quam
ejus quæ habet virum, dicit Dominus. Di-
lata locum tentorii tui, & pelles tabernaculo-
rum tuorum extende; ne parcas: longos fac
funiculos tuos, & clavos tuos consolida: ad
dexteram enim & ad levam penetrabis, & se-
men tuum gentes hereditabit, & civitates de-
sertas inhabitabit..... Ecce accola veniet,
qui non erat mecum, advena quondam tuus
adjugetur tibi.

Isa. 55. 4, 5. Ecce testem populis dedi eum,
ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem
quam nesciebas, vocabis; & gentes, quæ te
non cognoverunt, ad te current, propter Da-
minum Deum tuum, & sanctum Israël, quia
glorificavit te.

Isa. 59. 19. Et timebunt qui ab occidente

cordant verba Prophetarum: sicut scriptum est:
Post hac revertar, & reedificabo tabernaculum
David quod decidit, & diruta ejus reedifi-
ficabo, & erigam illud: ut requirant ceteri ho-
minum Dominum, & omnes gentes super quas
invocatum est nomen meum, dicit Dominus
faciens hæc. Notum à seculo est Domino opus
suum. Propter quod ego judico non inquietari
eos qui ex gentibus convertuntur ad Deum.

Act. 16. 14. Et quadam mulier, nomine Ly-
dia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, co-
lens Deum, audivit: cujus Dominus aperuit
cor, intendere his quæ dicebantur à Paulo. Cum
autem baptizata esset, & domus ejus, depre-
cata est.

Act. 18. 5, 6. Cum venissent autem de Ma-
cedonia Silas & Timotheus, instabat verbo
Paulus testificans Judæis esse Christum Jesum.
Contradictentibus autem eis, & blasphemanti-
bus, excutens vestimenta sua dixit ad eos,
Sanguis vester super caput vestrum: mundus
ego: ex hoc ad gentes vadam.

Act. 21. 18, & seq. Sequenti autem die in-
troiebat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnes-
que collecti sunt Seniores. Quos cum saluasset,
narrabat per singula quæ Deus fecisset in gen-
tibus per ministerium ipsius. At illi cum au-
dissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei,
..... De his autem qui crediderunt ex gen-
tibus nos scripsimus, judicantes ut abstineant
se ab idolis, & sanguine, & suffoca-
to, & fornicatione.

Act. 22. 21. Et dixit ad me, Vade, quo-
niam ego in nationes longe missam te.

Act. 26. 1, 20. Tunc Paulus extenta manu
cepit rationem reddere..... his qui sunt
Damasci primum, & Jerusalem, & in om-
nem regionem Judæe, & gentibus annun-
tiabam, ut penitentiam agerent, & con-
verterentur ad Deum.

Act. 28. 28. Notum ergo sit vobis, quoniam
gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi
audient.

Rom. 1. 5, 13. Per quem accepimus gratiam
& Apostolatam, ad obediendum fidei in omni-
bus pro nomine ejus; in quibus estis & vos
vocati Jesu Christi.

Rom. 3. 29, 30. An Judæorum Deus tan-
tum? nonne & gentium? immo & gentium:
quoniam quidem unus est Deus, qui justificat
circumcisionem ex fide, & præputium per
fidem.

Rom. 4. 16, & seq. Ut secundum gratiam
firma sit promissio omni semini, non ei qui
ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est.
Abrahe, qui pater est omnium nostrum:
(sicut scriptum est, Quia patrem multa-
rum gentium posui te) ante Deum cui credi-
dit, qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non
sunt tanquam ea quæ sunt, qui contra spem
in spem credidit, ut fieret pater multarum gen-
tium, secundum quod dictum est ei, Sic eris.

FFFF

Erant au-
tem qui
nati & ad
m. Et erat
omnis or-
do. Pervenit
erat ser-
vatum al-
terius, &
& horaba-
mante in
oleum Spi-
a est mal-
entem Tar-
n cum sa-
& annu-
sta. Et da-
nominare.
Christiani
occulum
aper dicit
i omni ja-
dicantur
ante. Tunc
accrunt, re-
um Diti-
nos qui in-
novat ad ge-
nitas, ipsi
luto vige-
nem Genes
om Domini,
coramini ad
autem ve-
nem.
esset ipse
& loquens
nati ad tra-
, audierat
compleverat,
essent Eule-
tus cum illi,
& fidei.
in illi ab Et-
Semarim,
& faciebant
ibus.....
ret, forent
, vni fuit
in nobis de-
rbam Evet-
orda Deu,
virum fan-
crevit int-
orum.....
& audierat
vanta Deu
per eo. Et
bens, dicens,
ocit, quon-
sumeri ex
& hanc an-
cardant

nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus; cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemptor.

Isa. 60. 3, & seq. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore oris tui. Leva in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, & filia tua de latere. Tunc videbis, & affluet; & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Inundatio camelorum operiet te, dromedarum Madian & Epha: omnes de Saba venient, aurum & ibus deserentes, & laudem Domino annuntiantes. Me enim insule expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe, argentum eorum, & aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei tui, & sancto Israel, quia glorificavi te. Et aedificabunt filii peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi: indignatione enim mea percussi te; & in reconciliatione mea misericors sum tui: & aperientur porta tua jugiter: die ac nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, & reges earum adducantur. Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israel. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non eras qui per te transfret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem; & fuges lac gentium, & mamilla regum lactaberis; & scies quia ego Dominus salvans te, redemptor tuus fortis Jacob.

Isa. 62. 2, 11, 12. Et videbunt gentes Jussum tuum, & cuncti reges inclinant inum. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, Dicite, filia Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. Et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti à Domino: tu autem vocaberis Quaesita civitas, & non Derelicta.

Isa. 65. 1. Quaesierunt me qui ante non interrogabant; invenerunt qui non quaesierunt me. Dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gentem que non invocabat nomen meum.

Isa. 66. 18, & seq. Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, & Graciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam: & annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus, donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad

semen tuum.

Rom. 9. 24, & seq. Quos & vocavit nos, non solum ex Judaeis, sed etiam ex gentibus: sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi. Quid ergo dicemus? quod gentes, quae non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; justitiam autem quae ex fide est.

Rom. 10. 17, & seq. Sed dico, Numquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines terra verba eorum. Sed dico, Numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit, Ego ad amulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam. Isaias autem audivit, & dicit, Inventus sum à non quaerentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant.

Rom. 11. 11, & seq. Sed illorum delictum salus est gentibus, ut illos emulentur. Quod si delictum illorum, divitiae sunt mundi; & diminutio eorum, divitiae gentium, quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus, quamdiu quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo. Quod si delibatio sancta est, & massa; & si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt; tu autem cum oleaster esses, inferus es in illis, & socius radicis & pinguedinis olivae factus es, noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radicem te. Dices ergo, Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene. Nolo enim vos ignorare, Fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fieret.

Rom. 15. 8, & seq. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Letamini, gentes, cum plebe ejus. Et iterum, Laudate omnes gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rursus Isaias ait, Erit radix Jesse, & qui exurgeret regere gentes; in eum gentes sperabunt. Audacius autem scripsi vobis, Fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quae data est mihi à Deo, ut sim minister Christi Jesu in gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut sit oblatio gentium accepta, & sanctificata in spiritu sancto. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quae per me non efficit

montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israël munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in Sacerdotes & Levitas, dicit Dominus.

Jerem. 3. 17. In tempore illo vocabunt Jerusalem, Solum Domini; & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi.

Jerem. 4. 2. Et jurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia, & benedicent eam gentes, ipsique laudabunt.

Jerem. 16. 19, & seq. Domine, fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum in die tribulationis: ad te gentes venient ab extremis terra, & dicent, Vere mendacium profecerunt Patres nostri, vanitatem qua eis non profuit. Numquid faciet sibi homo Deos, & ipsi non sunt Dei? Idcirco ecce ego ostendam eis per vicem hanc, ostendam eis manum meam, & virtutem meam, & scient quia nomen mihi Dominus.

Jerem. 31. 34. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me, à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus.

Thren. 4. 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.

Ezech. 17. 24. Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime, & exaltavi lignum humile; & siccavi lignum viride, & frondere feci lignum aridum.

Osè. 1. 10. Et erit in loco ubi dicitur eis, Non populus meus vos; dicitur eis, Filii Dei viventis.

Osè. 2. 24. Et dicam non populo meo, Populus meus es tu.

Joël 2. 28. Et erit post hæc, Effundam spiritum meum super omnem carnem.

Amos 9. 11, 12. In die illa suscitabo tabernaculum David quod decidit: & reedificabo aperturas murorum ejus, & ea qua corruerunt instaurabo, & reedificabo illud sicut in diebus antiquis: ut possideant reliquias Idumæe & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc.

Mich. 4. 1, & seq. Et erit in novissimo dierum, erit mons domus Domini preparatus in vertice montium, & sublimis super colles, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multe, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus; quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum; & concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in li-

Christus in obedientiam gentium, verbo & factis; in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti: ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem predicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum edificarem, sed sicut scriptum est, Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare Sanctis. Proba-verunt enim Macedonia & Achaia, collationem aliquam facere in pauperes Sanctorum qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis.

Rom. 16. 4. Quibus non solus ego gratias ago; sed & cunctæ Ecclesie gentium.

Rom. 16. 25, 26. Qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, & predicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciis, (quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obedientiam fidei) in cunctis gentibus cogniti.

1. Cor. 1. 26. Videte enim vocationem vestram, Fratres; quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed que stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi & contemnitibilia elegit Deus, & ea que non sunt, ut ea que sunt destrueret: ut non gloriaretur omnis caro in conspectu ejus.

Gal. 1. 15, 16. Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris mee, & vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni & sanguini.

Gal. 2. 2, & seq. Contuli cum illis Evangelium quod prädico in gentibus. Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset Gentilis, compulsus est circumcidi. Sed contra cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut & Petro circumcisionis: (qui enim operatus est Petro in Apostolatam circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes) & cum cognovissent gratiam, que data est mihi, Jacobus, & Cephas, & Johannes, qui videbantur columna esse, dextras dederunt mihi & Barnaba societatis; ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem.

Gal. 3. 8, 14. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, præ-nuntiavit Abrahæ, Quia benedicentur in te omnes gentes. ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu.

Gal. 4. 22, & seq. Scriptum est enim,

FFFF ij

scavit nos, gentibus, in meam, delectam; & servorum domum est eis, ut filii Dei quod gen- appropria- qua ex file Namquid nem terren- ra verba to- n cogovet- latorem vir- em infipia- e autem an- quærentur non inter- m dicitur se- or. Quod si undis & h- , quanto ma- o dico gen- ventiam du- ficabo. & magis; & upò si domi- no cum illa- & sciam re- es, nisi ip- loriani, no- Dicit ergo, Ben. s, misterium tentis) quia- el, deest pe- omnis Israel- Christum fi- is; propter o- missiones de- or dia bona- vera consp- & nominis tu- mini, gentes- audate omne- e cum omne- radice Jesu- o cum gent- in scripsi re- tm in meo- gratiam qua- mittere Chi- Ecce evangelium, & sanctifi- rator gloriam enim adha- ve non est

gones, non sumet gens adversus gentem gladium, & non discent ultra belligerare. Et se debet vir subitus vitem suam, & subitus ficum suam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum est.

Soph. 2. 11. Horribilis Dominus super eos, & attenuabit omnes Deos terra: & adorabunt eum viri de loco suo, omnes insula gentium.

Soph. 3. 9, 10. Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno. Ultra flumina Æthiopia, inde supplices mei; filii dispersorum meorum deferent munus mihi.

Agg. 2. 7, 8. Quia hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc unum medicum est, & ego commovebo calum & terram, & mare & aridam. Et movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum.

Zach. 2. 10, 11. Lauda, & latere, filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus: & applicabuntur gentes multe ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui.

Zach. 8. 20, & seq. Hæc dicit Dominus exercituum, Usquequo veniant populi, & habitent in civitatibus multis, & vadant habitatores, unus ad alterum dicentes, Eamus, & deprecemur faciem Domini, & queramus Dominum exercituum, vadam etiam ego. Et venient populi multi, & gentes robustæ ad querendum Dominum exercituum in Jerusalem, & deprecandam faciem Domini. Hæc dicit Dominus exercituum, In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, & apprehendent simbria viri Judæi, dicentes, Ibis vobiscum; audivimus enim, quoniam Deus vobiscum est.

Zach. 9. 10. Et loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terra.

Zach. 13. 8. Et erunt in omni terra, dicit Dominus: partes duæ in ea dispergentur, & deficient; & tertia pars relinquetur in ea.

Zach. 14. 16. Et omnes qui reliqui fuerint de universis gentibus, que venerunt contra Jerusalem, ascendent ab anno in annum, ut adorent Regem Dominum exercituum.

Malach. 1. 10, 11. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem: que sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo Testamenta: unum quidem in monte Sina, in servitutem generans; que est Agar: Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei que nunc est Jerusalem, & servit cum filiis suis. Illa autem que sursum est Jerusalem, libera est; que est mater nostra. Scriptum est enim, Letare sterilis, que non parit; & erumpe & clama, que non parit; quia multi filii desertæ, magis quam ejus que habet virum. Nos autem, Fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.

Eph. 2. 11, 12. Propter quod memores estote, quod aliquando vos gentes in carne, qui dicimini Præputium, ab ea que dicitur Circumcisio, in carne, manu facta: quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conversatione Israël, & hospites Testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem iis qui prope. Ergo jam non estis hospites & advena, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superadificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum.

Eph. 3. 1, & seq. Hujus rei gratia ego Paulus, vincit Christus Jesu, pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratia Dei, que data est mihi in vobis. gentes esse coheredes, & concorporales, & participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium. Mihi omnium Sanctorum minime data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi.

Col. 1. 23, 27, 28. Si tamen permanetis in fide fundati, & stabiles, & immobiles à spe Evangelii, quod audistis, quod predicatum est in universa creatura que sub celo est, cuius factus sum ego Paulus minister. quibus voluit Deus notas facere divitias gloria sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloria, quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, & docentes omnem hominem, in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.

Col. 3. 9, & seq. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum; ubi non est Gentilis & Judæus, Circumcisio & Præputium, Barbarus & Scythæ, servus & liber; sed

omnia & in omnibus Christus.

1. Theil. 2. 26. Prohibentes nos gentibus loqui; ut salve fiant.

1. Tim. 2. 7. In quo positus sum ego predicator & Apostolus, (veritatem dico, non mentior) doctor in fide & veritate.

1. Tim. 3. 16. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in Spiritu, apparuit Angelis, predicatum est gentibus.

2. Tim. 1. 11. In quo positus sum ego predicator, & Apostolus, & magister gentium.

2. Tim. 4. 17. Dominus autem mihi adstitit, & confortavit me, ut per me predicatio impleatur, & audiant omnes gentes.

1. Petr. 2. 10. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti.

Apoc. 7. 9. Post hac vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat; ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis; stantes ante thronum, & in conspectu Agni, amicti stolis albis, & palme in manibus eorum.

Apoc. 10. 10, 11. Et accepi librum de manu Angeli, & devoravi illum, & erat in ore meo tanquam mel dulce: & cum devorasssem eum, amaricatus est venter meus: & dixit mihi, Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.

Apoc. 14. 6. Et vidi alterum Angelum volantem per medium caeli, habentem Evangelium aeternum, ut evangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.

Apoc. 15. 4. Quis non timebit te, Domine, & magnificabit nomen tuum? quia solus prius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo.

Apoc. 21. 23, 24. Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus: & ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terra afferent gloriam suam, & honorem in illam.

I. Priscorum ac recentiorum Judaeorum suffragiis hic adjuvamus. II. Typi Synagoga & Ecclesiae. III. Duplex eruitur sensus ex Isa. 19. 18, & seq.

I. **R**ERUM omnium, quas praenuntiari hominibus voluit Deus, nulla omnino est, in quam praedicendam majori consensu, crebrioribusque prophetiis conspirarint sacri Vates, quam gentium vocatio ad notitiam veritatis. Nam cum vanissimis religionibus & multiplici idolorum cultu tenerentur implicitae gentes, Judaei vero clarissima divinae & salubris doctrinae luce fruerentur, hi tamen caligarunt ad praesentis & inter ipsos versantis Messiae splendorem; illae sanctis ejus ultro paruerunt praecipis, & in ipsius obsequium concesserunt: arcano videlicet & mirabili Dei consilio, cujus gratiam satius est nos memori mente recolere, quam causam anxie perferutari. Neque vero id ita evenire debuisse, vel ignorarunt vetustiores Judaei, vel recentiores initiati sunt. Quod cum jam ex parte fieri Apostolorum

Ffff iij

Priscorum ac recentiorum Judaeorum suffragiis hic adjuvamus.

temporibus ceptum esset, hi Judæis palam in concionibus & coronis ingerebant oracula Prophetarum; haud ignari scilicet quorsum ea receptis vulgo sententis explicari solerent. Haudquaquam igitur reclamabant circumstantes Judæi, nec patrum suorum patientiam aut inscientiam recentiores arguerunt; imo vero, eisdem amplexi sunt interpretationes prophetiarum. Puta nobile illud prædictum è Psalmo secundo:

Psal. 2. 8.

Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ;

Psal. 67. 31.

quod nos demonstravimus in septima Propositione ex Ebræorum sententia Christo adscribi. Ei quoque in Schemoth Rabba adjudicatur istud, quod ex Psalmo sexagesimo septimo excerpimus: *Venient legati ex Ægypto: Æthiopia præveniet manus ejus Deo. Regna terræ cantate Deo.* Effatum istud Isaiæ, quod attulimus è quadragesimo nono capite, quodque sic Judæis apud Pisidas Antiochenos exposuerunt Paulus &

Act. 13. 46. & seq.

Barnabas: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Audientes autem gentes gavise sunt, & glorificabant verbum Domini: non aliter intellexit R. David Kimchi, ex eo quippe colligit gentes salutis Israëlitis promissæ fore participes post bellum Gog & Magog, quod Messia temporibus conflatum iri Judæi autumant. Eodem refert Aben Ezra *עליון* alteram è sexagesimo quinto Isaiæ huc deprontam;*

Isa. 65. 1.

*Quæserunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæserunt me. Dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non invocabat nomen meum: quæ *עליון* Paulus in Epistola ad Romanos in ejusdem doctrinæ probationem prius usurpaverat. Ad vocationem etiam gentium in Gemara, Tractatu de Paschate, confertur istud Osæ: *Et dicam non populo meo, Populus meus es tu; & ipse dicet, Deus meus es tu: quod in Epistola ad Romanos in eandem sententiam flecitur. Idem significari docetur in Beresith Rabba his Amosi verbis: *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod decidit; & reedificabo aperturas murorum ejus; & ea quæ corruerunt, instaurabo, & reedificabo illud, sicut in diebus antiquis: atque his item Sophoniæ: *Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno: quarum *ישראל* priorie in eundem sensum utitur Jacobus in Actis. Adde Maimoniden in Jad, libro ultimo, capite de Regibus, scribere Judæorum hanc esse sententiam, futurum ut Messia hortamentis excitatæ ad pœnitentiam gentes veram legem capefiant. Thalmudici etiam expectatam sibi gentium vocationem insigni Parabola adumbrarunt, equi nimirum, in turo stabulum claudi bovis.****

Rom. 10. 20.

Osc. 2. 24.

Rom. 9. 25.

Amos 9. 11.

Soph. 3. 9.

Act. 15. 16.

Typi Synagoga & Ecclesie. Gal. 4. 22, & seq.

II. Atque hæc gentium adoptio, & Judæorum rejeçtio, clarissimis præterea designata est typis in Veteri Testamento. Utamque in Abrahami liberis, uno Agare ancilla nato, altero Sara libera, expressam Paulus in Epistola ad Galatas accurate exposuit: & Judæi quidem filii sunt Synagogæ, quæ Legi subdita est, in ejusque obsequium mancipata; nos vero filii cœlestis Hierosolymæ, Ecclesie nimirum, quæ libera est, *qua libertate Christus nos liberavit. Quod & significatum esse docet Paulus*

Isa. 54. 1, & seq.

*præclaro Isaiæ *עליון*, quem & huc attulimus: *Latere, sterilis, quæ non parit; erumpe, & clama, quæ non parturit; quia multi filii deserte, magis quam ejus quæ habet virum. Synagogæ etiam & Ecclesie in Phenenna & Anna, uxoribus Elcanæ, accurata constat effigies. Phenenna complurium liberorum mater Annæ sterilitatem suam exprobrabat. At hæc precibus tandem suis exorato Deo, sancta & felici prole aucta est. Quæ cum ob susceptam sobolem Deo ageret gratias, cœlesti commota afflatu eas edidit voces, quas hic è prioris libri Samuelis secundo capite repræsentavimus, futuram gentium per Christum vocationem, Judæorum vero damnationem liquido prædicentes.**

Duplex eruitur sensus ex Isa. 10. 18, & seq.

III. Contuli huc quoque memorabilem prophetiam, ex Isaiæ decimo nono capite petitam, qua futurum prædicit, ut in media Ægypto ara statuatur Deo, hostiæque ac munera publice offerantur. Psammitichi & Sennacheribi ætati hoc adscripserunt nonnulli. Verius Josephus Heliopolitanum Oniæ Templum signari censuit: quemadmodum supra ad Propositionem sextam observavimus. Sed quamvis *לעזר* sensum hunc tribuamus, alium tamen sensum obtinere potest *חנם*, & vocationem gentium notare; juxta illud Malachiæ: *In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

Mal. 1. 11.

CAPUT CLIX.

Doctrina Christiana corruptos hominum mores emendat.

ISA. 11. 6, & seq. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit; vitulus, & leo, & ovis, simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascuntur, simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ablatatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo: quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes.*

Isa. 35. 6, & seq. *Scissæ sunt in deserto aqua, & torrentes in solitudine; & quæ erant arida, erit in stagnum; & sitiens, in fontes aquarum: in cabilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & juncti: & erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur; non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec inventietur ibi, & ambulabunt qui liberati fuerint. Et redenti à Domino convertentur.*

Isa. 40. 4. *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas.*

Isa. 65. 25. *Lupus & agnus pascuntur simul, leo & bos comedent paleas, & serpenti pulvis panis ejus: non nocebunt, neque occident in monte sancto meo, dicit Dominus.*

Jerem. 32. 39, 40. *Et dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis, & filiis eorum post eos. Et feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere; & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me.*

MATTH. 5. 20, & seq. *Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra, plus quam Scribarum & Pharisaorum, non intrabitis in regnum caelorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehenna ignis. . . . Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. . . . Dicitum est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudiij. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœcham; & qui dimissam duxerit, adulterat. Iterum audistis quia dictum est antiquis, Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurate omnino, neque per calam, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, est Non, non: quod autem his abundantius est à malo est. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Et ei qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo. Qui petit à te, da ei: & volenti mutuari à te, ne avertaris. Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est; qui Solem suum oriri facit super bonos & malos; & pluit super justos & injustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutareritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester caelestis perfectus est. Et Luc. 6. 27, & seq.*

Rom. 12. 14, & seq. *Benedicite persequensibus vos: benedicite, & nolite maledicere. Gaudete cum gaudentibus, fletis cum flentibus;*

idipsum invicem sentientes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos; nulli malum pro malo reddentes; providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus; si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: non vosmetipsos defendentes, Charissimi, sed date locum ira; scriptum est enim, Mibi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitis, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

1. Cor. 4. 12, 13. Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramur.

1. Cor. 6. 7, & seq. Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? sed vos injuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicari, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebrii, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebant. Et hæc quidem fuistis: sed ablui estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

1. Thess. 5. 15, & seq. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; sed quod bonum est, sectamini in invicem, & in omnes.

1. Petr. 2. 21, & seq. In hoc enim vocati estis, quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus qui peccatum non fecit, nec irvens est dolus in ore ejus: qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; tradebat autem se injuste: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum; ut peccatis mortuis, justitia vivamus: cujus livore sanati estis. Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum.

1. Petr. 3. 8, & seq. In fine autem omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coercet linguam suam à malo, & labia ejus ne loquantur dolam; declinet à malo, & faciat bonum, inquirat pacem, & sequatur eam. Quia oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: vultus autem Domini super facientes mala.

mala. Et quis est qui vobis noceat, si boni amulatores fueritis? Sed & si quid patimini propter iustitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad sanctificationem omni poscenti vos rationem de ea qua in vobis est, spe; sed cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam, ut in eo quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem. Melius est enim benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes; quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo.

CAPUT CLX.

Idolorum everfio.

ISA. 2. 17, & seq. Et incurvabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus solus in die illa; & idola penitus conterentur; & introibunt in speluncas petrarum, & in voragine terrae, a facie formidinis Domini, & a gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. In die illa projiciet homo idola argenti sui, & simulacra auri sui, quae fecerunt sibi ut adoraret, talpas & vespertilioes.

ISA. 17. 7, 8. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi eius ad sanctum Israel respicient: & non inclinabitur ad altaria quae fecerunt manus eius, & quae operati sunt digiti eius; non respiciet lucos & delubra.

ISA. 19. 1. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, & ingredietur Aegyptum; & commovebuntur simulacra Aegypti a facie eius. Et Ezech. 30. 13.

ISA. 30. 22. Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, & vestimentum conflatis auri tui, & disperges ea sicut immunditiam menstruatae.

ISA. 31. 7. In die illa abjiciet vir idola argenti sui, & idola auri sui, quae fecerunt vobis manus vestrae in peccatum.

ISA. 46. 1, 2. Confractus est Bel, contritus est Nabo: facta sunt simulacra eorum bestiis & jumentis, onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem. Contabuerunt & contrita sunt simul; non potuerunt salvare portantem, & anima eorum in captivitatem ibit.

OSE. 2. 16, & seq. Et erit in die illa, ait Dominus, vocabit me, Vir meus: & non vocabit me ultra, Baali. Et auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur ultra nominis eorum.

OSE. 14. 9. Ephraim, quid mihi ultra idola? ego exandiam & dirigam eum ego

ACT. 19. 24, & seq. Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens ades argenteas Diana, praestabat artificibus non modicum quantum: quos convocans, & eos qui hujusmodi erant opifices, dixit, Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: & videtis, & auditis quia non solum Ephesi, sed pene totius Asia, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens quoniam non sunt Dii, qui manibus fiunt. Non solum autem haec periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed & magne Dianae Templum in nihilum reputabitur; sed & destrui incipiet maiestas eius, quam tota Asia & orbis colit.

Eusebius De vita Constantini, libr. 3. cap. 54. Πάντα μὲν δὲ ταῦτα συνελαύνει εἰς δεξιὰν τῆς σωτηρίας διωάμεως βασιλέως διασεβασταίου: καὶ ἔτι μὲν αὐτῷ συνεχεὶ θεὸν ἀδελφὸν διεπέλει γράσειον· τίω δὲ γὰρ ἦν ἰδὼν δεισδάμωνα πλάνην παντοῖος ἐξήλιχε ἑσποῖς· ἐνθεν εἰκότως ἐγμνῆτο μὲν αὐτοῖς ἦν κατὰ πόλιν νεῶν τὰ σεσπύλαια, θυεῖν ἔρημα γυνώμενα βασιλέως σεσπύριμα· ἔπειτα δὲ ἡ εἶπα ἵς οὐσφοῖς εἶην, ἦν χαλυπῆσον ἀρασευμένων ἐφθέρειτο· ἀλλῶν δὲ σμινὰ χαλκουρῆματα, ἐφ' οἷς ἡ ἦν παλαιῶν ἀπάτη μακεῖς ἐσημολογῆτο γρόνοις, ἐκδηλα ἵς πᾶσιν ἐν ἀγοραῖς πᾶσαις ἡ βασιλέως πόλιος σεσπύριδο· ὡς εἰς ἀγγλῶνα θεῶν σεσπύριδος ἵς οὐσφον. ὡδὲ μὲν ἦ πύθιον. ἐπείθετι δὲ ἦ σμινθιον. ἐν αὐτῷ δὲ ἰπποδρομίῳ εὖς ἐν δελφοῖς ἕπιπιδας. τὰς δὲ ἑλικωνίδας μούσας ἐν παλατῶν ἐπληροῦτο δὲ δὲ ἄρου πᾶσα ἡ βασιλέως ἐπάνωμος πόλις, ἦν κατὰ πᾶν ἴθιος ἐπτήροισ χαλκοῦ φιλοκαλίας ἀφισεμνῆσιον. οἷς θεῶν ονόμασι πλείστας ὄσας ἐκατόμβας, ὄλοκαύτοις τε θυσίας εἰς μάτμον ἀποδόντες μακεῖς αἰῶσιν οἱ τῶν πλάνην νεοσηκότες, δὲ ποτε σεσπύριον ἰγνώσαν. εὐτοῖς αὐτοῖς ἀθύριμασιν ἔπι

Gggg

ut abietem virentem: ex me fructus tuus inventus est.

Mich. 5. 12, 13. Et perire faciam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui; & non adorabis ultra opera manuum tuarum: & evellam lucos tuos de medio tui.

Soph. 1. 4, & seq. Et extendam manum meam super Judam, & super omnes habitantes Jerusalem, & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina adituorum cum sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cali, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom. Et qui avertuntur de post tergum Domini, & qui non quaesierunt Dominum, nec investigaverunt eum.

Soph. 2. 11. Horribilis Dominus super eos, & attenuabit omnes Deos terra.

Zach. 13. 1, 2. In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in abluitionem peccatoris & menstruata. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra.

γέλωτι καὶ πικρῶν ἢ ὀδυρόντων βασιλείας παρεμύδου. ἴσμοι δὴτα καὶ οἶδε μύθων θεοὶ γερμενέων, ἔργων ὑφάσματος ἦσαν ἑβραϊστίαι. Hac omnia ad salutaris virtutis gloriam conferens agebat Imperator. Et Deum quidem sospitorem suum hac ratione colere perseverabat. Ethnicorum vero superstitionum errorem omnibus modis convincebat. Unde Templorum, que in Urbe erant, vestibula merito nudabantur, valvis jussu Imperatoris detractis. Aliorum etiam tectum, quod in summo erat, ablati tegulis corrumpebatur. Aliorum auguste effigies enea, quibus majorum error jam inde a vetustis temporibus gloriabatur, per fora regie Urbis in omnium conspectu ponebantur; ita ut turpe spectaculum videntibus praeberent, hic quidem Pythius, illic Sminthius; in ipso vero Hippodromo Tripodes Delphici, & Musae Helionides in Palatio. Tota vero Urbs, Imperatori cognominis, referta erat simulacris aeneis, summa industria elaboratis, que per omnes gentes fuerant consecrata: quibus Deorum nomina gerentibus postquam complures hecatombas & holocausta homines erroris morbo laborantes per multa secula immolaverant, sero tandem sapere didicerunt: cum his ipsis Imperator, sic tanquam ludicris, ad visum spectantium & oblectamentum esset usus. Vincti igitur Dii illi fabularum jam effatiarum; ciliicis contecti advehebantur. Vide & cap. 55, & 56.

Eusebius De vita Constantini, libr. 3. cap. 57. Πάντες δὲ οἱ ἄνθρωποι δεσποταίους, καὶ ἔλαττον τῆς ἀληθείας πάντες αὐτοῖς ὄψαν ὀδυρόντες, ἢ ἢ ἀπανταχοῦ νεῶν τε καὶ ἱερουμάτων ἔργων θεοῦμοι τῶν ἐρημίαν, οἱ μὲν τῶν σωματικῶν παροξύνοντες λόγῳ, οἱ δὲ εἰ καὶ τὸ μὴ ἔσχατον, τῆς ζωῆς πάσης κατηγόρους μετατόπισαν. ἐγέλων τε καὶ κατεγέλων ἢ πάσαι νομιζομένην αὐτοῖς θεῶν. Quicunque vero superstitionibus antea impliciti tenebantur, errorem suum convictum cum oculis ipsi sui cernerent, & omnium ubique Templorum ac simulacrorum vastitatem reipsa intuerentur, hi quidem ad salutarem doctrinam confugiebant; illi, etsi id nequam faciebant, avitam tamen vanitatem damnabant, eosque quos olim Deos esse existimaverant, ludibrio ac derisui habebant.

Eusebius De vita Constantini, libr. 4. cap. 23. Οὕτω μὲν οὐδὲ αὐτοῖς τῶν ἐναντιῶν ἱερέων θεῶν καὶ δόξου δὲ τοῖς ὑπὸ τῆν βασιλείων ἀρχῆν δήμοις τε καὶ στρατιωτικοῖς, πύλαι ἀπεκλείοντο εἰδωλολατρίας, θυσιῶν τε ἑσπερῶν ἀπηγορεύετο πᾶς. Sic ipse quidem Deo suo sacra faciebat: univere vero cunctis plebeis & militibus Imperio Romano subditis idolorum cultus oclusa erant fores, & omnis sacrificandi mos vetitus erat.

Et cap. 25. Ἐκθεν εἰκότως ἐπαλλήλοισι τε νόμοις καὶ διατάξεσι τοῖς πᾶσι διακρίετο μὴ

Ἐὖν εἰδώλοισι, μὴ κεντρία ἀειμαρτυροῦσιν, μὴ
ἔσωνον ἠγάροισι ποιοῦσιν. Unde merito cre-
bris legibus & constitutionibus vetitum erat
universis, ne idolis sacrificarent, ne oraculo-
rum responsa sectarentur, neve simulacra eri-
gerent. Et Paulus Orosius libr. 7. cap. 28.

Nicephorus libr. 7. cap. 46, & 49.
Imp. Constantius Aug. ad Magdalia-
num. Cod. Theod. libr. 16. Tit. 10. Cesset
superstitio sacrificiorum, sacrificiorum abolea-
tur insania. Nam quicumque contra legem
divi Principis parentis nostri, & hanc nostra
mansuetudinis iussione ausus fuerit sacrificia
celebrare, competens in eum vindicta, & pra-
sens sententia exeratur.

Imp. Constantius Aug. ad Taurum.
Cod. Theod. libr. 16. Tit. 10. Placuit om-
nibus locis, atque urbibus universis claudī
protinus Tempa, & accessu vetitis omnibus
licentiam delinquendi perditis abnegari. Vo-
lumus etiam cautos sacrificiis abstinere. Quod
si quis aliquid forte huiusmodi perpetraverit,
gladio ultore sternatur. Facultates etiam per-
emti, sicut decernimus vindicari; & similiter
affligi rectores provinciarum, si facinora vin-
dicare neglexerint.

Idem Aug. & Julianus Caesar, ibidem.
Pana capitis subjugari precipimus eos quos
operam sacrificiis dare, vel colere simulacra
constiterit.

Theodoretus Ecclesiasticae Historiae
libr. 5. cap. 21. Ὁ ἰ πρὸς Αὐτὸν κατὰ τῆς
ἐκκλησιαστικῆς πλάνης μετῴπισται τὴν σπουδαίαν, &
νόμους ἔγραψε ἅ τῶν εἰδώλων τιμὴν καὶ ἀ-
λυσιμὴν κελύων. Κωνσταντῖνον μὲν γὰρ ὁ
μέγας, ὁ πάσης ἀξιώσεως εὐσημίας, ἀεὶ ὡς
εὐσεβεία τὴν βασιλείαν κοσμησας, & τὴν
οἰκουμένην ἐπὶ μακροῦ χρόνου, τὸ μὲν ὅτι
δαίμοσι θεῖναι παντάπασιν ἀπηγόρευσε, πῶς
ἢ τῶν ναῶν ἐκπέμψον, ἀλλ' ἀβάσις
ἦ ἀεὶ ὡς ἀξίως, καὶ μὲν οὐ καὶ οὐτοῦ πᾶσι
τοῖς πατριώταις ἠκολούθησαν ἰχθυσιν. Ἰουλιανὸς
δὲ ἀνενόητος τὴν ἀσέβειαν, καὶ τῆς παλαιᾶς
ἐκκλησίας ἐξήνεκα τὴν φλόγα. Ἰουλιανὸς δὲ
τὴν βασιλείαν ὄψαλαβων, πάλιν τὴν τῶν
εἰδώλων ἐμύλησε θεοστυλίαν. Καὶ οὐαλιν-
πνιασὸς ἦ ὁ μέγας τοιοῦτο κερκερῆσιν νό-
μοις ἔθηκε τὴν ἐνεργίαν. Ὁ δὲ ἄλλος πᾶσι
μὲν τοῖς ἀλλοῖσι ἐπέβηθε θεοστυλίαν ἢ βου-
λοῦσιν, & ἅ τῶν θεοστυλίαν θεοστυλίαν. Μό-
νοις ἢ πολέμοις διετέλεθ ὅτι τῶν δυναστευτικῶν
καρμαχοῦσι διατάξαν. Πάντα γὰρ τὸν τῆς
ἐκείνου βασιλείας χρόνον, καὶ τὸ ἐπιβόημα
ἠπείθε τῶν. Καὶ ἀνοδοῦ καὶ δυοῖας ὅτι εἰδώ-
λοισι ἀεὶ ὡς, & τὰς δημοδοσίας κατὰ
τὴν ἀγορᾶν ἐπέτελεσαν. Καὶ οἱ τὰ δυνάστη
ἅ ὅρμα ἰερατοῦ μὲν τῶν αἰρέσεων ἔβα-
ρον, τῶν κινῶν διασπῶντες, & μαμωστικῶν,
καὶ βακχιδοντες, & ἅ ἄλλα δυνάστη, ἃ τὴν
τῶν διδασκαλῶν πανήρυεν δηλοῦν. ἅ ἅ πάν-
τα θεοστυλίαν εὐεργῶν, ὁ πρὸς τὸν βασιλεῦς,
ἀεὶ ὡς τὴν ἀνάστασιν καὶ λῆθην παρὶ δυνάστη.
GGGG JJ

Sanctus...
antini, libr. 4.
titini, libr. 4.
ἐπαλλοῦτος ἢ
δεκαλόγος ἢ

Fidelissimus autem Imperator adversus errorem Ethnicorum studium suum convertit, & leges scripsit, quibus idolorum sana dirui jubebat. Magnus enim Constantinus, omni laude dignissimus, qui primus imperium pietate exornavit, cum orbem universum insanientem videret, omnino vetuerat ne quisquam Demoniis sacrificaret: eorum vero non destruxerat sana, sed adiri vetuerat. Ac paterna quidem vestigia filii ejus sunt persecuti. Julianus vero impietatem instauravit, & pristini erroris flammam suscitavit. At Jovianus postquam capessivit Imperium, rursus idolorum cultum interdixit. Et magnus Valentinianus iisdem legibus usus Europam rexit. Valens autem ceteris quidem omnibus permisi, religiosum quem vellet cultum persequi, & quos colerent ceremoniis placare: solos eos oppugnare non desistit, qui Apostolica dogmata propugnarent. Quamdiu ergo rerum potitus est, ignes ad altaria accendebantur; & libamina ac sacrificia offerebant idolis, & in foro publica convivia agitabant. Et qui Bacchi erant initiati sacris, cum pellibus caprinis cursitabant, canes discerpentes, furentes, & bacchantes, aliaque agentes, que magistri ipsorum celebritatem notant. Hac omnia cum fidelissimus Imperator Theodosius reperisset, radicibus sustulit, & oblivioni mandavit. Et Idatius in Fastis consularibus, Theodosio Aug. II. & Cynegio, Coss. Zosimus Hist. libr. 4.

Prudentius contra Symmachum libr. 2. sic Honorium Augustum alloquitur.

Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam:
Quodque patris superest, successor laudis habeto.

Ille Urbem vetuit taurorum sanguine tingui,
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari.

CAPUT CLXI.

Judæorum pertinacia, perfidia, & cœcitas.

DEUT. 28. 15, & seq. Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui Percutiat te Dominus amentia, & cœcitate, ac furore mentis, & palpes in meridie, sicut palpare solet cœcus in tenebris, & non dirigas vias tuas.

Psal. 17. 44. Evipies me de contradictionibus populi.

Psal. 68. 24, & seq. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in justitiam tuam.

MATTH. 13. 13, & seq. Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, Et adimpletur in eis propheta Isaiæ, dicens, Auditu audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non videbitis: incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clausurunt; ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos. Et Marc. 4. 11, 12. Luc. 8. 10. Job. 12. 39, & seq. Act. 28. 25, & seq.

Matth. 15. 7. Hypocrita, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Sine causa autem colunt me, docentes doctri-

Sap. 2. 21, 22. Hæc cogitaverunt & erraverunt; excœcavit enim illos malitia eorum: & nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt iustitiæ, nec iudicaverunt honorem animarum sanctarum.

Isa. 1. 3, 4. Filios enutrivit & exaltavit; ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israël autem me non cognovit, & populus meus non intellexit. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israël, abalienati sunt retrorsum.

Isa. 5. 13. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles ejus interierunt fame, & multitudo ejus siti exaruit.

Isa. 6. 8, & seq. Et audivi vocem Domini dicentis, Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixit, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæcavit cor populi hujus, & aures ejus aggravavit, & oculos ejus claudet, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Et dixi, Uquequo, Domine? Et dixit, Donec desolentur civitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquatur deserta.

Isa. 29. 9, & seq. Obstupescite, & admiramini, fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non à vino: movemini, & non ab ebrietate. Quoniam clausit vobis Dominus spiritum sapientis, claudet oculos vestros; prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent, Lege istum; & respondebit, Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti literas, diceturque ei, Lege, & respondit, Nescio literas. Et dixit Dominus, Eo quod appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est à me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis; ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic, miraculo grandi & stupendo; peribit enim sapientia à sapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abscondetur.

Isa. 42. 19, & seq. Quis cæcus, nisi servus meus? & surdus, nisi ad quem nuntios misi? quis cæcus, nisi qui venundatus est? & quis cæcus, nisi servus Domini? Quis vides multa, nonne custodies? qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit ut sanctificaret eum, & magnificaret Legem, & extolleret. Ipse autem populus directus & vastatus; laqueus juvenum omnes, & in domibus carcerum absconditi sunt: facti sunt in rapinam, nec est qui dicat, Redde. Quis est in vobis

nas & mandata hominum.

Matth. 15. 12, & seq. Tunc accedentes Discipuli ejus dixerunt ei, Scis quia Pharisæi audito verbo hoc scandalizati sunt? At ille respondens, ait, Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur. Sinite illos: cæci sunt, & duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum præset, ambo in foveam cadunt. Et Luc. 6. 39.

Matth. 23. 16, & seq. Væ vobis, duces cæci, qui dicitis, Quicumque juraverit per Templum, nihil est: qui autem juraverit in auro Templi, debet: stulti & cæci, quid enim majus est, aurum, an Templum quod sanctificat aurum? Et quicumque juraverit in altari, nihil est: quicumque autem juraverit in dono quod est super illud, debet: cæci, quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat donum?

Luc. 2. 34. Et benedixit illis Simeon; & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur.

Joh. 12. 37, 38. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum; ut sermo Isaie propheta impleteretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? Et Rom. 10. 16.

Act. 28. 22. Rogamus autem à te audire que sentis: nam de secta hac notum est nobis, quia ubique ei contradicuntur.

Rom. 10. 20, 21. Isaïas autem audivit, & dicit, Inventus sum à non querentibus me: palam apparui his qui me non interrogabant. Ad Israël autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.

Rom. 11. 7, & seq. Quid ergo? quod querebat Israël, hoc non est consecutus; electio autem consecuta est, ceteri vero excœcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis Deus spiritum compunctionis; oculos ut non videant, & aures ut non audiant usque in hodiernum diem. Et David dicit, Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis: obscurantur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva.

2. Cor. 3. 12, & seq. Habentes igitur talentum spem, multa fiducia nitimur: & non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem ejus, quod evacuatur: sed obtusi sunt sensus eorum, usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, (quoniam in Christo evacuatur) sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum; cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

1. Petr. 2. 7, 8. Vobis igitur honor creden-

Gggg iij

qui audiat hoc, attendat, & auscultet futura?

IIa. 53. 1. Quis credidit auidiui nostro, & brachium Domini cui revelatum est?

IIa. 65. 2, & seq. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper: qui immolant in hortis, & sacrificant super lateres, qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem suillam, & jus profanum in vasis eorum; qui dicunt, Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Ecce scriptum est coram me: non tacebo, sed reddam & retribuam in sinum eorum iniquitates vestras, & iniquitates patrum vestrorum simul, dicit Dominus; qui sanctificaverunt super montes, & super colles exprobraverunt mihi: & remetiatur opus eorum primum in sinu eorum.

Jerem. 5. 21, 23. Audi, popule stulte, qui non habes cor: qui habentes oculos non videris; & aures, & non auditis. populo autem huic factum est cor incredulum, & exasperans; recesserunt, & abierunt.

Jerem. 8. 7, & seq. Apprehenderunt mendacium, & mltuerunt reverti. Attendit, & auscultavit, nemo quod bonum est loquitur; nullus est qui agat penitentiam super peccato suo, dicens, Quid feci? omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad praelium. Milvus in caelo cognovit tempus suum; turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit iudicium Domini. Confusi sunt sapientes, perterriti, & capti sunt: verbum enim Domini projecerunt, & sapientia nulla est in eis.

Ezech. 12. 1, 2. Et factus est sermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, in medio domus exasperantis tu habitas; qui oculos habent ad videndum, & non vident; & aures ad audiendum, & non audiunt; quia domus exasperans est. Et Ezech. 2. 5, & seq. & 3. 9, 26, 27. & alibi saepe.

Ose. 4. 1, & seq. Audite verbum Domini, filii Israël, quia iudicium Domino cum habitatoribus terra: non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Verumtamen unusquisque non iudicet, & non arguatur vir; populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt Sacerdoti. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam, quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi.

tibus; non credentibus autem, lapis quem reprobraverunt adificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandalii, his qui offendant verbo, nec credunt in quo & positi sunt.

I. Judaei pertinacia sua sibi conscii. II. Doctrinae Christi Jesu veritatem confirmant Judaei, dum oppugnant.

Judaei pertinacia sua sibi conscii.

I. **N**E hic quidem repugnantes habemus Judaeos, suae sibi contumaciae & impietatis conscios. Nulla alioquin arte eludere possent Josephi testi-

monium, de popularium suorum horrendis flagitiis sic differentis: *οτι αν υποσφαι- μιν ειπαι, α μοι καλδη το παθος διμα ρωμαίων βραδυόντων επι τους αλιμείους, η καταποθίνας αν υπο χειράς, η κατακλυδύνας τιω πόλιν, η τους ε' οδομλωτες μετα- ραβειν κερκυνης πολυ πδ ην αυτα παθόντων ηνικε ησταν αδιωτιεαν.* Dicere equi- dem non verebor, que me dolor jubet. Sic existimo, si hos impios adoriri cunctati fuissent Romani, vel voragine absorbendam fuisse Civitatem, vel undis obruendam, vel iisdem eliden- dam fulminibus, quibus Sodomitica olim regio obruta est. Nequiores enim tulit progeniem, & Dei magis contemtricem, quam qui hac perpessi sunt. Idem alibi: *εχρητο γαρ πως ο χειρ' αυτων πανδοπαης εν τις Ιουδαίους ποικείας πολυφορες, ως μηδεν κακίας ερ- ζον άφωκετον καταλαπειν, μηδ' ει τις επνοία διαπατήεν εδελήσεν, εχρη αν η κηνότε- εον εχολπειν ούτως ιδια τε ε κοινή πάντες ενόσσαν, και ως ες εσβαλειν άλλήλους εν τε ταίς ως ες τον θεόν ασεβείας, η ταίς εις τους πλησίον αδικείας επιδονέκοντα.* Tem- pus enim illud omnigene inter Judæos nequitia ferax fuit; adeo ut nullum pravitatis faci- nus admittere pretermiserint, nec si quis aliquod animo velit confingere, ullum magis inu- sitatum posse reperire. Adeo in omnes privatim & publice morbus hic incubuerat, & ut se invicem superarent, tum impietate in Deum, tum & in proximos flagitiis, contendebant. Quasunque ergo pertulerunt calamitates, à Deo ipso injurias suas persequente iis inflictæ sunt. Plenis id buccis ad suos vociferabatur Josephus, cum maledictis pete- retur; pejora meritum se fatebatur, qui contra Dei decretum eos servare vellet, à Deo jam damnatos: prædixisse præcos vates tum hæc eventura, cum civili bello sese con- ficerent. Demum miserabili hac exclamatione convitia sua & querelas cladebat:

Joseph. De bell. Jud. libr. 6. cap. 37.

Joseph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 30.

*θεός αξε, θεός αυτός επάχη μ' ρωμαίων κατάρσον αυτω (ισρα') πωρ, η τιω τσοούτω μασιματων γάυροσαν πόλιν αναπαλά. Deus profecto, Deus ipse cum Romanis ignes iustia- les [Templo] ipsi injicit, & Civitatem tot piaculis plenam excindit. Idem ipse Titus in Hierosolymitana obsidione, quasi divino afflatus spiritu, palam inter suos prædi- cabat: ελίας, inquiebat, ε λιμός, η πολυορία, η δίχα μηχανημάτων πύοντα πύρη, η αν άλλο, η δεα μβίη μήνης καινοίς, βουθήα δ' ήματιεα; Seditio, & fames, & obsidio, & muri sine machinamentorum nostrorum ope sponte procumbentes, quidnam indicant aliud, quam Deum ipsis iratum esse, nobis vero opitulari? Et alio loco: *καπδων ζουω (ήτος) τό τε νασον αυτων (πυρρον) υλος, η το μέγαθ' εκάσης πέρυς, τιω τε ανεβίθαν ε αρ- μονίας, ε σοσι μβρ ευερε, η λίκου η σταν τιω αναλασαν, αυω θεα ηε επολεμησασαμ, εση, και θεός ην ο ηβδ' ηβ' ερωματων Ιουδαίους καβελών επι χειρές τε ανθεστων, η μηχαναι, η ως ες τούτοις τις πύροσε διείμα;* Titus ergo solida murorum altitudine conspecta, & singulorum lapidum magnitudine, & accurata compage, & quantum hi in latum, quantum item in altum paterent; Deo, inquit, favente bellum gessimus, & Deus ab istis munitioni- bus Judæos detraxit: nam quid manus hominum vel machine possunt adversus has turres?*

Joseph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 8.

Joseph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 4.

Joseph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 43.

Thalmodista etiam in Baba metzia, majores suos Deo pœnas dedisse aiunt, quod Legi verba sua anteferrent. Item in Parte γγγ, sive De festis, libro septimo, ca- pite tertio, Israëlitarum perveracia, canis, galli, hirci, & spinæ protervia comparatur. Scribit vero Aben Ezra ηπον illud, quod è sexagesimo quinto capite Ιααε sumimus, in quo tota die manus suas ad populum incredulum expandisse se dicit Dominus, à R. Mose Haccohen Israëliticæ genti adscribi. Quod à Paulo factum est in Epistola ad Romanos.

Thalm. Parm Nezichin, libr. 1. Part. a. c. 7.

II. 63.

Rom. 10. 12.

II. Ergo cum Judæorum pertinacia manifestis oraculis prædicta sit, atque idem Spiritus, qui venturi Jesu κερνεα in Libris sacris consignabat, hanc Judæorum ob- stinationem & obfirmatam diffensionem in iis prænuñtaverit, dum doctrinæ Christi Jesu veritatem oppugnant Judæi, tum eam utique vel maxime confirmant; quippe perveracia sua libris iisdem adfruentes fidem, qui Christum Jesum nuntiant.

Doctrina Christi Jesu veritatem con- firmant Ju- δæi, dum op- pugnant.

CAPUT CLXII.

Judæorum rejectio & dispersio, eorumque abolenda sacrificia.

DEUT. 28. 28, 29. Percutiat te Domi- nus amentia, & cœcitate, ac furore mentis, & palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas, omni- que tempore calumniam sustineas, & opprima- ris violentia, nec habeas qui liberet te.

MATH. 21. 40, 41. Cum ergo ve- niat Dominus vinea, quid faciet agricolis il- lis? Aiunt illi, Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Marc. 12. 9. Luc. 20. 15, 16.

is quem re- as est in ca- & patre seu- c creatus is

esum umacie & ephi adu-

1. Reg. 15. 22. Et ait Samuel, Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediat voci Domini? Melior est enim obedientia quam victima, & auscultare magis quam offerre adipem arietum.

Psal. 17. 40, & seq. Supplantasti insurgentes in me subtus me; & inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti. Clamarunt, nec erat qui salvos faceret; ad Dominum, nec exaudivit eos. Et comminam eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos.

Psal. 39. 7, & seq. Sacrificium & oblationem noluit, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio.

Psal. 49. 8, & seq. Non in sacrificiis suis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & projecisti sermones meos retrorsum. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, & adversus filium matris tuae ponebas scandalum. Haec fecisti, & tacui.

Psal. 58. 12. Deus ostendet mihi super inimicos meos, ne occidas eos; ne quando obliviscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos, protector meus Domine.

Psal. 68. 24, & seq. Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva. Effunde super eos iram tuam, & furor ira tua comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnorum meorum addiderunt.

Psal. 109. 4. Juravit Dominus, & non penitebit eum; Tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec.

Isa. 1. 11, & seq. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus; plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quaesivit hac de manibus vestris, ut ambularetis in atriis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra; incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festivitates alias non feram; iniqui sunt catus vestri: calendae vestras, & solemnitates vestras odit anima mea; facta sunt mihi molestas laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis; & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam: manus enim vestrae sanguine plenas sunt.

Act. 13. 40, 41. Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum est in Prophetis, Videte, contentores, & admiramini, & disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non crederis, si quis narraverit vobis.

Rom. 11. 19, 20. Dices ergo, Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt.

1. Cor. 1. 23, 28. Nos autem predicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Et ignobilia mundi, & contemtilia elegit Deus, & ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret.

Ebr. 8. 8, & seq. Vituperans enim eos dicit, Ecce dices venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda, testamentum novum; non secundum testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.

Ebr. 10. 4, & seq. Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit, Hostiam & oblationem noluit, corpus autem aptasti mihi: holocaustomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio: in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superius dicens, Quia hostias & oblationes, & holocaustomata pro peccato noluit, nec placita sunt tibi, quae secundum legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam: aufert primum, ut sequens statuatur. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem sacerdos praesto est quotidie ministrans, & eandem sepe offerens hostias, quae nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de caetero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.

Isa. 2. 2, & seq. Et erit in novissimis diebus reparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem Projecisti enim populum tuum, domum Jacob.

Isa. 5. 1, 2, & seq. Vineam factam dilectam meam in cornu silio olei: & sepivit eam, & alpides elegit ex illa, & plantavit eam electam, & edificavit turrim in medio ejus, & torcular extruxit in ea; & expectavit ut faceret uvas, & fecit labruscas. Nunc ergo, habitatores Jerusalem, & viri Juda, judicate inter me & vineam meam: quid est quod debui ultra facere vineam meam, & non feci ei? an quod expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas? Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vinee meae: auferam ssepem ejus, & erit in direptionem: diram maceriam ejus, & erit in conculcationem, & ponam eam desertam: non putabitur, & non fodietur, & ascendent vepres & spinae; & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Vineam enim Domini exercituum, domus Israel est: & vir Juda, germen ejus delectabile; & expectavi ut faceret iudicium, & ecce iniquitas; & justitiam, & ecce clamor.

Isa. 8. 14, 15. Et erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali, duabus domibus Israel; in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.

Isa. 28. 14, & seq. Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Jerusalem. Dixistis enim, Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum: flagellum inundans cum transferit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum; qui crediderit, non festinet. Et ponam in pondere iudicium, & justitiam in mensura; & subvertet grandis spes mendacii, & protectionem aque inundabunt: & delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit; flagellum inundans cum transferit, eritis ei in conculcationem: quandoque pertranserit, tollet vos, quoniam mane diluculo pertransibit, in die, & in nocte, & tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui.

Isa. 42. 14, & seq. Tacui semper, filii, patiens sui: sicut parturiens loquar: dissipabo, & absorbebo simul. Desertos faciam montes,

& colles, & omne gramen eorum exsicabo, & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam. Quis cæcus, nisi servus meus? & surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? quis cæcus, nisi qui venundatus est? & quis cæcus, nisi servus Domini? Qui vides multa, nonne custodies? qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit, ut sanctificaret eum, & magnificaret Legem & extolleret. Ipse autem populus, direptus, & vastatus, laqueus juvenum omnes, & in domibus carcerum absconditi sunt: facti sunt in rapinam, nec est qui eruat; in direptionem, nec est qui dicat, Redde. Quis est in vobis, qui audiat hoc, attendat, & auscultet futura? quis dedit in direptionem Jacob, & Israël vastantibus? nonne Dominus ipse cui peccavimus? & noluerunt in viis ejus ambulare, & non audierunt legem ejus. Et effudit super eum indignationem furoris sui, & forte bellum, & combussit eum in circuitu, & non cognovit, & succendit eum, & non intellexit.

Ila. 50. 1, & seq. Hac dicit Dominus, Quis est hic liber repudii matris vestra, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia veni, & non erat vir; vocavi, & non erat qui audiret. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos. Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui? De manu mea factum est hoc vobis; in doloribus dormietis.

Ila. 66. 22, 23. Quia sicut cæli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbatho: veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.

Jerem. 5. 3, & seq. Domine, oculi tui respiciunt fidem; percussisti eos, & non doluerunt; attrivisti eos, & renuerunt accipere disciplinam; induraverunt facies suas supra petram, & noluerunt reverti. Ego autem dixi, Forsitan pauperes sunt, & stulti ignorantes viam Domini, judicium Dei sui: ibo igitur ad optimates, & loquar eis; ipsi non cognoverunt viam Domini, judicium Dei sui: & ecce magis hi simul confregerunt jugum, ruperunt vincula. Ideo percussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum: omnis qui egressus fuerit ex eis, capitur, quia multiplicatae sunt pravaricationes eorum, confortatae sunt aversiones eorum. Pravaricatione enim pravaricata est in me domus Israël, & domus Juda, ait Dominus: negaverunt Dominum, & dixerunt, Non est ipse. Numquid super his non visitabo, di-

cit Dominus, aut super gentem hujuscemodi non ulciscetur anima mea?

Jerem. 6. 16, & seq. *Hæc dicit Dominus, State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulante in ea; & invenietis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt, Non ambulabimus. Et constitui super vos speculatores: audite vocem tubæ. Et dixerunt, Ideo audite, gentes; & cognoscite, congregatio, quanta ego faciam eis. Audi terra, ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum ejus, quia verba mea non audierunt, & legem meam projecerunt. Ut quid mihi tibus de Saba offeritis, & calamum suaveolentem de terra longinqua? holocausta vestra non sunt accepta, & victimæ vestra non plauerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus, Ecce ego dabo in populum istum ruinas.*

Jerem. 12. 7, 8. *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam: dedi dilectam animam meam in manu inimicorum ejus. Facta est mihi hereditas mea, quasi leo in sylva: dedit contra me vocem, ideo odivi eam.*

Jerem. 31. 31, 32. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Juda fœdus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus.*

Dan. 9. 26. *Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus; & non erit ejus populus qui eum negaturus est: & Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vastitas, & post finem belli statua desolatio & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.*

Ose. 2. 10, & seq. *Et nunc revelabo stultitiam ejus in oculis amatorum ejus; & vir non eruet eam de manu mea; & cessare faciam omne gaudium ejus, & solennitatem ejus, neomeniam ejus, sabbatum ejus, & omnia festa tempora ejus.*

Ose. 3. 4. *Quia dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.*

Ose. 4. 6. *Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam; quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & oblitus es legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum & ego.*

Amos 5. 18, & seq. *Va desiderantibus diem Domini; ad quid eam vobis? dies Domini ista tenebra & non lux. Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei ursus; & ingreditur domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum coluber. Numquid non tenebra dies Domini, & non lux; & caligo, & non splendor in ea? Odi, & projec-*

festivitates vestras; & non capiam odorem cætuum vestrorum. Quod si obtuleritis mihi holocausta & munera vestra, non suscipiam; & vota pinguum vestrorum non respiciam. Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyra tua non audiam: & revelabitur quasi aqua judicium, & justitia quasi torrens fortis.

Zach. 11. 9. Et dixi, Non pascam vos: quod moritur, moriatur; & quod succiditur, succidatur.

Malach. 1. 10, 11. Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

Suum quoque testimonium nobis hic commo-
dant Ju-
dei.
Math. 12. 8.

Prop. 9. c. 28.

I. SACRIFICIUM jube, aliaque sacrificia omnia abolitum iri, præter laudis sacrificium, legitur in Midrasch libri Numerorum. Legitur illic etiam Sabbathum ab eo solvi posse, qui Dei præcepta tradidit hominibus. Unde fateri eos necesse est, merito de se Jesum Christum prædicasse, Filium hominis dominum esse Sabbathi. Traditur libro eodem sublatum iri ciborum discrimina veniente Messia: quod & in Beresith Rabba diferte scriptum est. Sed & Midrasch Thehillim scriptum habet, Israëlitæ ob scelera sua excidisse sacerdotio, atque id ad gentes transfuisse, quod jam superius à me notatum est. Addam hic etiam, horum temporum Judæos palam fateri, jam nullos sibi superesse sacerdotes; multos quidem Levitico genere se prognatos ferre, sed legitimis instrumentis genus suum approbare non posse; proindeque etiam si sibi restitueretur Templum, se haudquaquam sacrificaturos, ut qui non habeant כהן; oraturos tantum, unumque sibi laudis sacrificium esse concessum.

CAPUT CLXIII.

Excidium Hierosolymitanum.

PSALM. 68. 25, & seq. Effunde super eos iram tuam, & furor ire tue comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

Isa. 6. 8, & seq. Et audivi vocem Domini dicentis, Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixi, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggravata, & oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Et dixi, Uf-
quequo Domine? & dixit, Donec desolentur civitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquatur deserta.

Isa. 25. 1, 2. Domine Deus meus es tu, exultabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam

MATH. 23. 38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Luc. 19. 41, & seq. Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam, dicens; Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt; & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tue.

Josephus De bello Judaico, libr. 7. cap. 47. εὐλόγησεν Ἰησοῦς τὴν πόλιν, λέγων, ἂν ᾔδεισας ἡμεῖς τὴν ἡμετέραν πόλιν, ὅτι ἐν ἡμέρᾳ ταύτῃ καταστραφείσθαι ἔμελλεν. Sic quidem capta est Hierosolyma, anno secundo imperii Vespasiani, octavo die mensis Gorpiaei.

Suetonius in Tito, cap. 5. Novissima Hierosolymorum oppugnatione, duodecim pro-

fecisti mirabilia, cogitationes antiquas, fideles, amen. Quia posuisti Civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit Civitas, & in sempiternum non adificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te.

Jerem. 19. 10, 11. Et conteres lagenulam, in oculis virorum qui ibunt tecum. Et dices ad eos, Haec dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum istum, & Civitatem, sicut conseritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.

Dan. 9. 26. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus; & non erit ejus populus, qui cum negaturus est. Et Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio.

Zach. 13. 6, & seq. & 14. 1, & seq. Et dicitur ei, Quid sunt plage iste in medio manuum tuarum? Et dicit, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Fræma suscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutite pastorem, & dispergentur oves. . . . Ecce venient dies Domini, & dividentur spolia in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium, & capietur Civitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars Civitatis in captivitatem, & reliquum populi non auferetur ex Urbe.

pugnatores totidem sagittarum confecit ictibus cepitque eam natali filia sua.

Johannes Xiphilinus, Epitom. Dion. in Vespasiano: ὁ δὲ τίτῳ τῷ αὐτῷ ἰουδαίῳ πολέμῳ ἐπέσχετο, τὰ ἱεροσόλυμα εἶλε, καὶ τὸν ναὸν ἐνέσκησεν τοῖς Ἰουδαίοις ἐχθρὸν ὄλεθρον, ἀλλὰ καὶ νίκην, & σωτηρίαν, ἰουδαϊκῶν τῶν ἐθνῶν ἰδοὺ, ὅτι τὸν ναὸν σωματωδῶς. Titus autem Judaico bello praefectus, Hierosolyma cepit, & Templum cremavit. Judæis vero, non mors, sed victoria, & salus, & felicitas esse visa est, cum Templo interire.

CAPUT CLXIV.

Hierosolymitani Templi everfio.

DAN. 9. 26, 27. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus; & non erit ejus populus, qui cum negaturus est. Et Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium; & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem, & finem perseverabit desolatio.

Ose. 3. 4. Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.

MATTH. 24. 1, & seq. Et egressus Jesus de Templo ibat. Et accesserunt Discipuli ejus, ut ostenderent ei adificationes Templi. Ipse autem dixit illis, Videtis haec omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruat. . . . Cum ergo videritis abominationem desolationis, qua dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat; tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes. Et Marc. 13. 1, & seq. Luc. 21. 5, & seq.

Josephus de bello Judaico, libr. 7. cap. 26. Ὁ μὲν ἐν ναὸς οὕτως ἀνοίχθη καὶ κατακαύθη. Sic igitur Templum invito Casare incenditur.

Johannes Xiphilinus Epitom. Dion. in Tito: Ὁ δὲ τίτῳ τῷ αὐτῷ ἰουδαίῳ πολέμῳ ἐπέσχετο, τὰ ἱεροσόλυμα εἶλε, & τὸν ναὸν ἐνέσκησεν τοῖς Ἰουδαίοις οὐχ ὄλεθρον, ἀλλὰ καὶ νίκην, & σωτηρίαν, ἰουδαϊκῶν τῶν ἐθνῶν ἰδοὺ, ὅτι τὸν ναὸν σωματωδῶς. Titus autem Judaico bello praefectus Hierosolyma cepit, & Templum cremavit; Judæi vero, non mortis, sed victoria, & sa-

Hhhh ij

praeter
r illic etiam
le faten
omium esse
nte Mellu
ehillum sci
entes trul
mportum h
Levítico ge
non posse
sacramen
rificium esse

linguatur
propinquavit
lam, dicitur
videm in ha
ic autem ab
t. venient die
ici tui vult
tabunt te se
te, & finit
inguent in u
on cognoverit

libr. 7. cap.
26, & seq. de
2, & seq. de
est Hierosol
a stanti, vult
Necessaria
uodecim pr-

luis, & felicitatis duxerunt loco, simul cum
Templo interire.

CAPUT CLXV.

Urbis & Templi instaurandi spes omnis Judæis adempta.

ISA. 5. 25. Ideo iratus est furor Domini
in populum suum, & extendit manum suam
super eum, & percussit eum: & conturbati sunt
montes, & facta sunt morticina eorum, quasi
stercus in medio platearum. In his omnibus
non est averfus furor ejus, sed adhuc manus
ejus extensa.

ISA. 25. 2. Posuisti Civitatem in tumulum,
Urbem fortem in ruinam, domum alienorum;
ut non sit Civitas, & in sempiternum non ad-
ficetur.

Jerem. 19. 11. Hæc dicit Dominus exerci-
tuum, Sic conteram populum istum, & Civita-
tem istam, sicut conteritur vas figuli, quod
non potest ultra instaurari.

Dan. 9. 26, 27. Et Civitatem, & Sanctua-
rium dissipabit populus cum duce venturo, &
finis ejus vastitas, & post finem belli statuta
desolatio. Confirmabit autem pactum multis
hebdomada una: & in dimidio hebdomadis
deficiet hostia & sacrificium, & erit in Tem-
plo abominatio desolationis, & usque ad con-
summationem & finem perseverabit desolatio.

Amos. 5. 1. Audite verbum, quod ego levo
super vos planctum: Israel cecidit, & non ad-
jiciet ut resurgat: virgo Israel projecta est in
terram suam, non est qui suscitaret eam.

MATTH. 23. 38. Ecce relinquetur vo-
bis domus vestra deserta.

Ammianus Marcellinus libr. 23. de Ju-
liano: Ambitiosum quondam apud Hierosoly-
ma Templum, quod post multa & interneciva
certamina, obsidante Vespasiano, posteaque Tite,
agre est oppugnatum, instaurare summis cogi-
tabat immodicis, negotiumque maturandam
Alypio dederat Antiocheni, qui olim Britan-
nias curaverat pro prefectis. Cum itaque rei
idem instaret Alypius, juvenetque Provincia
rector, metuendi globi flammarum prope funda-
menta crebris assultibus erumpentes fecere lo-
cum, exustis aliquoties operantibus, inaccessum:
hocque modo elemento destinatus repellente,
cessavit inceptum.

Johannes Chrysostomus Orat. 3. in Ju-
dæos: $\omega\sigma\epsilon\iota\pi\epsilon\nu$ (ὁ δαμιῖλ) ὅτι ἕως συν-
τάσιος καὶ θεῶν ἀποῦς (ἰσδαίας) ἢ δουλεία
αὐτῶν καὶ μέρτυρι τοῖς ἀπρημοῖς ὁ χεῖρ
ὁ ποῦτῶν. Ἐ δὲ αὐτοῖς ἰσοῦντο, & εἰδὲ
ἴχνη, εἰδὲ ὁσίομιον οὐδέπω μὴ καὶ σί-
μμεον ἐμφύλιος χεῖρὸς μετὰ βολῆς: καὶ ἅτα
πολλὰ καὶ ἐπιχρησάντων αὐτῶν ἀνασῆσαι τοῖς
ναοῖν: καὶ γὰρ καὶ ἀπαῖ, & δὲ, & εἰς, ἐπὶ
ἀδριανῶν, & κωνσταντῶν, καὶ ἰαλιανῶν ἐπι-
χειρήσαντες διευκολύθησαν, τότε μὲν ὑπὸ
εραπιωντῶν, ὕστερον δὲ περὶ τῶν ἑμαλίων
ἐπιπρόσταιντο, & κατὰ τὸν αὐτῶν τῶν
ἀρχαῶν φρονήσιος. Predixit Daniel futurum
ut hac servitute premanetur usque ad finem.
Et his dictis testimonium prebet tam diutur-
num tempus jam inde elapsum, nullum ipsis
vestigium vel initium felicitis mutationis ad
hunc usque diem ostentans; cum tamen instau-
rare Templum sapius tentaverint. Hoc enim
semel, bis, ac tertio aggressi, sub Adriano,
& Constantino, & Juliano, repressi sunt; tunc
quidem à militibus, postremo tandem ab igne
è fundamentis erumpente, & intempestivos
eorum conatus reprimente. Vide & Chryso-
stomum Homil. 4. in Matth. & Homil.
41. in Acta: & Serm. 2. in Babylam: &
Serm. 2. in Judæos: & in Demonstrat.
ὅτι ἕως ὁ χεῖρὸς Gregorium Nazianz.
Orat. 4. Philostorgium Hist. Eccl. libr.
12. cap. 9. Theodoretum Hist. Eccl. libr.
3. cap. 20. Socratem libr. 3. cap. 20, So-
zomenum libr. 5. cap. 22. Ambrosium
Epist. 29. ad Theodosium: Rufinum Hist.
libr. 1. cap. 38, & 39. Sulpitium Severum
Hist. libr. 2. Cassiodorum Hist. Tripart.
libr. 6. cap. 43. Freculphum Lexovien-
sem Hist. libr. 4. cap. 9.

CAPUT CLXVI.

Jesús iudex.

PSALM. 44. 4, & seq. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna, propter veritatem, & mansuetudinem, & justitiam: & deducet te milibiter dextera tua. Sagitta tua acuta, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in seculum seculi; virga directiois, virga regni tui. Dillexisti justitiam, & odisti iniquitatem.

Psalm. 71. 1, & seq. Deus iudicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis; iudicare populum tuum in justitia, & pauperes tuos in iudicio. Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam. Iudicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem; & permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione & generationem.

Psalm. 97. 8, 9. Flamina plaudent manu, simul montes exultabunt conspectu Domini, quoniam venit iudicare terram. Iudicabit orbem terrarum in justitia, & populos in aequitate.

Isa. 2. 3, 4. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exiit lex, & verbum Domini de Jerusalem; & iudicabit gentes, & arguet populos multos. Et Mich. 4. 2, 3.

Isa. 11. 1, & seq. Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in justitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra; & percussit terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.

Isa. 13. 9, & seq. Ecce dies Domini veniet crudelis, & indignationis plenus, & ira, furorisque, ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores ejus conterendos de ea: quoniam stella caeli, & splendor earum, non expandent lumen suum: obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna non splendet in lumine suo. Et visitabo super orbem mala, & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obryzo. Super hoc celum turbabo, & movebitur terra de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, & propter diem ira furoris ejus.

Isa. 33. 22. Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.

MATTH. 9. 2, & seq. Et ecce offerebant ei Paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum dixit Paralytico, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et Marc. 2. 3, & seq. Luc. 5. 18, & seq.

Matth. 16. 17, 19. Respondens autem Jesus dixit ei, Et tibi dabo claves regni caelorum: & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in caelis; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in caelis. Et **Matth.** 18. 18. **Joh.** 20. 23.

Matth. 16. 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera ejus. Et **Matth.** 24. 30. & 26. 64. **Marc.** 8. 38. & 13. 24, & seq. **Luc.** 21. 25, & seq. **Act.** 1. 11. & 3. 20, 21. **Rom.** 2. 6. & 1. **Thess.** 1. 10. & 4. 14, & seq. & 2. **Thess.** 1. 10. **Apoc.** 1. 7. & 2. 23.

Matth. 25. 31, & seq. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab haedis; & statuet oves quidem à dextris suis, haedos autem à sinistris. Tunc dicit Rex his qui à dextris ejus erunt, Venite, benedicti Patris mei, possidere paratum vobis regnum à constitutione mundi. Tunc dicit & his qui à sinistris erunt, Discedite à me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus. Et ibant hi in supplicium aeternum; iusti autem in vitam aeternam.

Joh. 5. 22, & seq. Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. & potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Non possum ego à me ipso facere quicquam: sicut audio, iudico, & iudicium meum iustum est.

Joh. 8. 3, & seq. Adducant autem Scribae & Pharisei mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hac mulier modo deprehensa est in adulterio. In Lege autem Moyses mandavit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Erigens autem se Jesus, dixit ei, Mulier, ubi sunt qui te accusabant? nemo te condemnavit? Quae dixit, Nemo, Domine. Dixit autem Jesus, Nec ego te condemnabo: vade, & jam amplius noli peccare. **Act.** 10. 42. Et praecepit nobis predicare

Isa. 42. 1. Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea; dedi spiritum meum super eum; iudicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem ejus insula expectabunt.

Isa. 49. 25. Eos vero, qui iudicarunt te, ego iudicabo, & filios tuos ego salvabo.

Isa. 51. 5. Prope est iustus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos iudicabunt, me insula expectabunt, & brachium meum sustinebunt.

Isa. 66. 15, & seq. Quia ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigae ejus reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis; quia in igne Dominus iudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem.

Jerem. 23. 5, 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo David germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. Et Jerem. 33. 15.

Ezech. 34. 17, & seq. Vos autem greges mei, haec dicit Dominus Deus, Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietum & hircorum. Propterea haec dicit Dominus Deus ad vos, Ecce ego ipse iudico inter pecus pingue & macilentum: pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras, salvabo gregem meum, & non erit ultra in rapinam, & iudicabo inter pecus & pecus. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David.

Dan. 7. 9, & seq. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & Antiquus dierum sedit iudicium sedit, & libri aperti sunt & ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguae ipsi servient; potestas ejus, potestas aeterna, quae non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.

Joel 2. 1, & seq. Canite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terra; quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis Et dabo prodigia in caelo, & in terra sanguinem, & ignem, & vaporem fumi: Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et tali, omnis qui invocaverit nomen Domini, servus erit.

Mich. 4. 1, & seq. Et erit in novissimo die-

populo, & testificari quia ipse est, qui constitutus est à Deo iudex vivorum & mortuorum.

Act. 17. 31. Eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in aequitate, in viro in quo statuit, fidem praebens omnibus, suscitans eum à mortuis.

Rom. 14. 10. Omnes enim stabimus ante tribunal Christi: scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi sicutetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Et 2. Cor. 5. 10.

2. Thess. 1. 7, & seq. In revelatione Domini Jesu de caelo cum Angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi; qui penas dabunt in interitu aeternas à facie Domini, & à gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.

2. Tim. 4. 8. In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex; non solum autem mihi, sed & iis qui diligunt adventum ejus.

rum erit mons Domus Domini preparatus in vertice montium, & sublimis super colles: & stant ad eum populi. Et properabunt gentes multae, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus: quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum.

Soph. 3. 8. Quapropter expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in futurum: quia iudicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna, & effundam super eos indignationem meam, omnem iram furoris mei; in igne enim zeli mei devorabitur omnis terra.

CAPUT CLXVII.

Apostoli Jesu iudices.

SAP. 3. 7, 8. Fulgebunt iusti, & tanquam scintilla in arundinetis discurrunt: iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum.

MATTH. 19. 28. Jesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et Luc. 22. 28, & seq.

CAPUT CLXVIII.

Jesu omnis potestas à Patre data.

DAN. 7. 13, 14. Aspicebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus caeli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum diorum pervenit; & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & lingua ipsi servient: potestas ejus, potestas aeterna, quae non auferetur; & regnum ejus, quod non corrumpetur.

MATTH. 28. 18. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.

Joh. 13. 3. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus.

Joh. 17. 1, 2. Haec locutus est Jesus, & sublevatis oculis in caelum, dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; ut omne quod dedisti ei, det eis vitam aeternam.

Ebr. 1. 2. Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum.

Ebr. 2. 8. Omnia subiecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei.

CAPUT CLXIX.

Jesús Servator.

PSALM. 71. 1, & seq. Deus, iudicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis iudicabis pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humili-

MATTH. 1. 21, & seq. Paries autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. Et Luc. 1. 31, & 2. 21.

bit calumniatorem. Et permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione, & generationem.

Psal. 73. 12. Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terra.

Psal. 97. 1, & seq. Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Salvavit sibi dextera ejus, & brachium sanctum ejus. Notum fecit Dominus salutare suum; in conspectu gentium revelavit justitiam suam. Recordatus est misericordiae suae, & veritatis suae domui Israel. Viderunt omnes termini terra salutare Dei nostri.

Psal. 117. 21, & seq. Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Lapidem, quem reprobaverunt adificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Haec dies quam fecit Dominus, exultemus & letemur in ea. O Domine, saluum me fac; o Domine, bene prosperare: benedictus qui venit in nomine Domini Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem.

Isa. 12. 2, 3. Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo: quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.

Isa. 19. 19, 20. In die illa erit altare Domini in medio terra Egypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum, & in testimonium Domino exercituum in terra Egypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem & propugnatorem, qui liberet eos.

Isa. 25. 8, 9. Praecipitabit mortem in semperiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicit in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinimus eum, exultabimus, & letabimur in salvari ejus.

Isa. 33. 22. Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.

Isa. 35. 4, & seq. Dicite pusillanimis, confortamini, & nolite timere: ecce Deus vester ultionem adducet retributionis, Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi caecorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

Isa. 45. 8. Rorate caeli desuper, & nubes pluant justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul: ego Dominus creavi eum.

Isa. 46. 12, 13. Audite me duro corde, qui longe estis a justitia: prope feci justitiam meam, non elongabitur, & salus mea non

Matth. 18. 11. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. Et Luc. 9. 56. & 19. 10.

Matth. 27. 39, & seq. Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vab, qui destruis Templum Dei, & in triduo illud reedificas: salva te ipsum; si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus dicebant, Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Et Marc. 15. 28, 29. Luc. 23. 35, & seq.

Luc. 1. 69, & seq. Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui a seculo sunt, Prophetarum ejus; salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.

Luc. 2. 10. Et dixit illis Angelus, Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.

Luc. 2. 29, 30. Nunc dimittis servitium tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei, salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum.

Luc. 3. 4, & seq. Sicut scriptum est in libro sermonum Isaie propheta, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius & videbit omnis caro salutare Dei.

Joh. 3. 14, & seq. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Et Joh. 12. 47.

Joh. 4. 22, 42. Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judaeis est Et mulieri dicebant, Quia jam non propter tuam laqueam credimus, ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est vere Salvator mundi.

Joh. 5. 34. Ego autem non ab homine testimonium accipio, sed hac dico ut vos salvifit.

Joh. 10. 9. Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur.

Joh. 17. 13. 2. Haec locutus est Jesus: & sublevatis oculis in caelum, dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filium tuum clarificet te; sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; ut omne quod dedisti ei, det eis vitam aeternam.

Ad. 4. 10, & seq. Notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israel, quia in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos

Christi Jesu & Ecclesie connubium referre auctor quoque est Paulus in Epistola ad Ephesios. Eva suavis admittitur peccatum: Maria partu oritur peccati remedium. Per lignum morti nos tradidit Adamus: per lignum, vita nos restituit Jesus. Fructum arboris, per quem bonum & malum noscebatur, degustat Adamus: de Christo Jesu prædixit Isaias: *Butyrum & mel comedit, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Nudus peccavit Adamus: nudus peccatum in cruce reparavit Christus. Post admissum peccatum terrestri Paradiso exit Adamus: post reparatum peccatum cœlestem paradysum subit Jesus. Dormiente Adamo creatur Eva: moriente Jesu nascitur Ecclesia. Ex Adamo & Eva nascuntur homines: ex Christo & Ecclesia renascuntur homines. Quin & Ebraei sepultum in Golgotha monte Adamum fabulati sunt. Penes eos rei fides esto: palam certe refragatur Hieronymus. Hanc comparisonem à contrariis petiisse Paulum recte observatum est ab Origene: ita ut in genere similitudo, in specie oppositio inter utrumque appareat.

II. Alteram Jesu Christi figuram exhibet nobis Abelis & Caini historia. Quem admodum Abeli integerrimo viro Caini fratris invidiam conflavit eximia pietas, ita Jesu hominum omnium innocentissimo fratrum Judæorum odium virtutes suæ pepererunt. Fuit Abel ovium pastor, Jesus hominum. Abeli mortem parat Cainus, Jesu Judæi. Abelum foras ad mortem educit Cainus; Jesum Judæi ad supplicium extra Hierosolymam rapiunt. Vox sanguinis Abelis clamat ad Deum de terra: de Jesu sic disse- rit Paulus ad Ebræos: *Accessistis ad Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis asper- sionem melius loquentem quam Abel.* Hanc Caino pœnam criminis irrogat Deus, ut sacer & detestabilis sit in terra hac, quam fraterno sanguine resperfit: Judæos vulgo execrabiles esse videmus; in Ecclesia præsertim Christiana, quæ Jesu sanguine lota ac mundata est. Futurum præterea addit Deus, ut terram à se fecdatam vanis labo- ribus Cainus exerceat, nullos ipsi fructus, operæpretium nullum reddaturam: miseranda quippe hæc est Judæorum conditio, ut præcam & antiquatam Synagogam, & abro- gatos ritus frustra concelebrent, nec quicquam proficiant ad salutem. Exilio quoque Cainum multat Deus, patriisque sedibus ejicit; sic tamen ut tutam ei & incolumem vitam præstet: profugi passim & extorres errant Judæi, nec penitus tamen excin- duntur, sed certa gens, ab aliis discreta esse pergunt; juxta illustre hoc Jeremias ora- culum: *Hæc dicit Dominus, qui dat Solem in lumine diei, ordinem Lunæ & stellarum in lumine noctis: qui turbat mare, & sonant fluctus ejus; Dominus exercituum nomen illi.* Si defecerint leges istæ coram me, dicit Dominus, tunc & semen Israël deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus. Signo quodam Cainum notavit Deus, quo agnitus vulgo mortem effugeret: Judæi variis in locis certo colore vel nota insignes esse ju- bentur. Hanc Christi Jesu & Abelis comparisonem profecutus est Rupertus Abbas

Eph. 5. 31, 32.

Isa. 7. 15.

Hier. in Math. 27. 31. Orig. in Epist. ad Rom. libr. 5. Abel.

Ebr. 12. 24.

Jerem. 31. 35. 36.

Rupert. libr. 5. Comm. in Gen. cap. 6. Noachus.

Math. 11. 28. 29.

Gen. 6. 8, 9. Luc. 2. 40, 52. & 4. 22. Joh. 1. 17.

Ebr. 7. 28.

Act. 4. 12.

III. Alius etiam Christi typus in Noacho consistit, cujus nomen petitur à verbo נח, cui consolationis & quietis significatio inest: id de se pollicetur Jesus cum ait: *Venite ad me omnes, qui laboratis & operati estis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris.* Noë, inquit Moses, invenit gratiam coram Domino; Noë vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit: Jesus, inquit Lucas, proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines. Gratia, inquit Johannes, & veritas per Jesum Christum facta est. Justum præterea Noë dictum fuisse Jesum ostendimus; in æternum vero perfectum esse scribit Paulus ad Ebræos. Terras inundante Diluvio, totumque humanum genus delente, ii tantum perniciem instantem effugunt, quos servat Noachus: grassante per terras peccati lue, hominesque in cer- tum interitum adducente, ii tantum imminenti subducuntur exitio, quos Jesus salvos esse voluit. *Nec enim, inquit Petrus, aliud nomen est sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Et uterque homines per lignum præstat incolumes. In Arca vero Ecclesie figuram deprehenderunt præci ac novitii Scripturæ sacræ Interpretes, extra quas si qui deprehensi sunt, certissimo interitu, hi temporario, illi æter- no sunt consumti. Nudatus Noachus à Chamo filio irrisus est; cum interea filii ejus alii duo singularem ipsi pietatem ac reverentiam præstiterunt, ac propterea illum pa- ter diris devovit, his fausta omnia apprecatus est: nudus in cruce pendens Christus Jesus ab Israël filio ludibrio habitus est; cum verus Israël & populus gentium, ejus quoque filii, in ipsius obsequium cultumque concesserint: & idcirco Deo ille abominatus extrema per omnia infelicem vitam trahit, dum huic cœlestis gratia aspirat.

IV. Præclarum in Melchisedeco Jesu exemplar agnoscit Paulus in Epistola ad Ebræos. Ait enim: *Primum quidem interpretatur Rex justitia; deinde autem & Rex Sa-*

Melchisede- cus. Ebr. 7. 2, 3.

lem; quod est, Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia; neque initium dierum, neque finem vite habens; assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Hæc in Jesu *xermea* extant valde manifesta: nam & regia ejus potestas, & præstans justitia, & insigne pacis studium prædicantur in Veteri Testamento ac in Novo, ut probatum est à me in Parallelismo. Sine patre natus est, quippe ex Virgine; sine matre, quippe Filius Dei; cujus genealogia nulla est, ut pote Dei, parentum majorumque feriem haudquaquam percensentis. Neque initium habet, neque finem; quippe ab omni retro ævo à Patre natus est, nulla temporum diuturnitate unquam extinguendus: cui dixit Deus: *Tecum principium in die virtutis tue, in splendoribus Sanctorum;*

ex utero anse Luciferum genui te: qui ipse de se hæc prædicat: *Ab initio & ante secula creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam;* qui primum se & novissimum esse ait, Alpha & Omega, principium & finem. Unde Paulus comparationem Jesu cum Melchisedeco persequens, *Melioris testamenti,* inquit, *sponsor factus est Jesus: & alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod mortis prohiberentur permanere: hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium.* Unde & *salvare in perpetuum*

potest accedentes per semetipsam ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis: quod & subinde repetit. Sacerdos fuit Jesus, non oleo illo ex arborum fructibus expresso unctus, sed oleo lactis præ confortibus suis; non Ebræorum solum sacerdos, sed Ethnorum quoque, & ut Tertulliani verba usurpem, *Præputiati Sacerdotii Pontifex;* perinde ut Melchisedec, qui non inter Ethnicos solum, sed erga Abrahamum etiam Ebræorum parentem sacerdotio functus est. Ethnicorum etiam rex fuit Melchisedec: Christus *judicabit in nationibus,* ut est in centesimo nono Psalmo. Incircumcisus fuit Melchisedec: Christus circumcisionem abrogavit. Denique & hæc Moysi verba: *At vero Melchisedec rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi, benedixit ei,* Melchisedeci similitudinem aliam declarant cum Jesu Christo, à quo sacrificium panis & vini in Eucharistia sacramento institutum est; quod etiam Malachie vaticinatione celebratur. Atque hæc Christi & Melchisedeci similitudine ductus Pe-

trus Cunaus, homo acutus & eruditus, unum eundemque fuisse ausus est asseverare, & in ea forma, quam Christus Jesus gessit deinde in terris, Abrahamo victori sese Filium Dei obtulisse. Quam opinionem expendere, atque eam etiam quam defendit Hieronymus in Epistola ad Evagrium, instituti mei non est.

Psalm. 109. 6.
Gen. 14. 18.

Malach. 1. 11.
Cun. De rep. Ebr. libr. 3. cap. 3.

Isaacus,
V. Multas quoque Jesu similitudines gessisse Isaacum deprehendimus. Isaacum genuit centenarius pater, & ut sacris utar locutionibus, plenus dierum: *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum;* verba sunt Pauli ad Galatas. Qui Christi Pater *Antiquus dierum* à Daniele appellatur. Matre vetula, & ad illam diem sterili natus est Isaacus: Synagogæ filius fuit Jesus, matris pulchræ quidem, & decoris ritibus ac splendidis cerimonis ornata; sed jam effectæ & infecundæ, quippe non conferentis gratiam Spiritus sancti, per quam cordibus humanis charitas infunditur, gratiam, inquam, illam, quæ, ut ait Paulus, vita æterna est. Promissionis filius fuit Isaacus: Jesum Deus *promisit per Prophetas suos in Scripturis sanctis,* inquit Paulus. Unigena uterque fuit. Isaacus à patre sacrificio destinatus, & ad mortem ductus est: Deus Jesu *proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum;* uti scribit Paulus ad Romanos. Isaacus ligna, quibus imponendus & immolandus erat, itidem ut Jesus crucem, in montem ipse portavit

Dan. 7. 9. 13.

Rom. 6. 23.
Rom. 1. 2.

Rom. 8. 32.

Aries ab Abrahamo immolatus,
VI. Sed & Aries ipse, quem immolavit Abrahamus, plurimas venturi Christi notas in se habuit. Eadem quippe in ariete *xermea* ad Christum pertinentia reperio, ac in agno & ove, quæ supra in Parallelismo observari possunt: simplicitatem dico, innocentiam, patientiam, & quod morti vel ab ipso ortu destinatur. Quibus & hæc adjiciemus, hortari nos Apostolum, ut induamus Christum, quod detonia ex arietibus lana vestiamur: hortari nos Jesum ipsum apud Johannem, ut carnem suam edamus, quod arietina & agnina carne vescamur: cornibus hæsisse in vepreto Arietem Abrahami, spinis Jesum coronatum fuisse, toroque vitæ decursu summas difficultates & angustias tolerasse: Abrahamum post tergum conspexisse Arietem, sed & Jesum post multos annos de se oriturum prævidisse; atque id significasse Jesum cum diceret: *Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum: vidit, & gavisus est: Abrahamum Deo sacrificasse Arietem, Isaac filio succidaneum; passum quoque esse Deum, ut pro hominibus à se procreatis sibi Jesus mactaretur.* Eadem denique loca sacrificio utriusque celebrata sunt, illius Moriæ, hujus Golgotha, mons uterque Hierosolymitanus. Quanquam in ipso Golgotha, in quo mortem tulit Christus, Arietem Abrahami immolatum esse Judæi opinantur.

Rom. 13. 14.
Gal. 1. 27.
Joh. 6. 50, & seq.

Josephus,
VII. Damus & aliam Christi Jesu imaginem, Josephum, qui itidem ut Isaacus patre jam sene natus fuit, coque diuturnam Christi expectationem significavit. Cum

morabitur. Dabo in Sion salutem, & in Israël gloriam meam.

Isa. 49. 6, 25. Et dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & facies Israël convertendas; ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra. . . . Quia hæc dicit Dominus, Equidem & captivitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robusto salvabitur. Eos vero qui judicaverunt te, & ego judicabo: filios tuos ego salvabo.

Isa. 51. 5. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus; & brachia mea populos judicabunt: me insula expectabunt, & brachium meum sustinebunt.

Isa. 52. 10. Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terra salutare Dei nostri.

Isa. 60. 16. Et scies quia ego Dominus salvans te, & redemptor tuus fortis Jacob.

Isa. 62. 1, 11. Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. . . . Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, Dicite filia Sion, Ecce Salvator tuus venit; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.

Isa. 63. 8, 9. Et dixit, Verumtamen populus meus est, filii non negantes, & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, & elevavit eos cunctis diebus seculi.

Jerem. 23. 5, 6. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & facies judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter; & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster. Et Jerem. 33. 16.

Joël 2. 31, 32. Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit; quia in monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio, sicut dixit Dominus, & in residuis quos Dominus vocaverit.

Habac. 3. 13, 18. Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. . . . Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.

Zach. 9. 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem; ecce Rex veniet tibi justus & Salvator; ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae.

crucifixus, quem Deus suscitavit à mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis aedificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.

Act. 5. 30, 31. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno. Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua.

Act. 13. 23. Huius Deus ex semine, secundum promissionem, eduxit Israël Salvatorem Jesum.

Act. 13. 47. Sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terra.

Act. 28. 28. Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei.

Rom. 5. 9, 10. Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salvum erimus ab ira per ipsum. Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvum erimus in vita ipsius.

Eph. 2. 5. Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvati.

Eph. 5. 23. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesie; ipse Salvator corporis ejus.

Philipp. 3. 20. Nostra autem conversatio in cælis est, unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum.

1. Tim. 1. 15. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.

Tit. 1. 4. Tuo dilecto filio, secundum communem fidem, gratia & pax à Deo Patre, & Christo Jesu Salvatore nostro.

Tit. 2. 13. Expectantes beatam spem, & adventum glorie magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi.

Tit. 3. 4, & seq. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitia, que fecimus nos; sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vita æterna.

Ebr. 2. 10. Decēbat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.

Ebr. 5. 8, 9. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his que passus est, obedientiam; & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.

Ebr. 7. 25. Unde & salvare in perpetuum

potest accedentes per semetipsum ad Deum.

Ebr. 9. 28. Sic & Christus semel oblatum est ad multorum exhaurienda peccata; secundo sine peccato apparebit expectantibus se in salutem.

2. Petr. 1. 1. Simon Petrus, servus & Apostolus Jesu Christi, iis qui coequalem nobiscum sortiti sunt fidem, in iustitia Dei nostri, & Salvatoris Jesu Christi. Et 1. 11. & 2. 20. & 3. 2, 18.

1. Joh. 4. 9, 14. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum Et nos vidimus, & testificamur, quoniam Pater misit Filium suum, Salvatorem mundi.

CAPUT CLXX.

Varii Jesu typi colliguntur è Veteri Testamento.

I. Adamus, II. Abel, III. Noachus, IV. Melchisedecus, V. Isaacus, VI. Aries ab Abrabamo immolatus, VII. Josephus, VIII. Agnus in festo Paschæ die immolari solitus, IX. Columna ignea, Manna, Rupes in deserto aquas fundens, X. Hircus *δαιμονίου*, XI. Serpens æneus, XII. Moses, XIII. Aaron, XIV. Josue, XV. Samson, XVI. Samuel, XVII. David, XVIII. Salomon, XIX. Jonas, XX. Eliacimus Helicie filius, XXI. Jeremias, XXII. Zorobabel, XXIII. & Jesus Josedecides.

Adamus,

I. **SUBJECIMUS** Lectorum oculis Prophetias omnes Veteris Testamenti illarum exitus continetur. Prophetias omnes dico, nam si quæ fortasse in tanta copia diligentiam effugit nostram, vel brevitatis studio prætermisissæ fuit, vel præ tot aliis clarissimis & apertissimis, quas proferimus, non magni certe momenti censenda est. Si tamen ita loqui fas est, cum prædictio nulla *ωσαυτως* Christi Jesu, pondere ac dignitate careat. Nunc quoniam diximus supra, duplex in sacris Codicibus veteriorum genus extare, alterum per verba, per signa alterum, cum jam priori generi satisfecerimus, aliud nobis superest exequendum, quod brevioris gyro circumscribimus. Primum dat Jesu typum, hominum omnium parens Adamus, vel ipso monstrante Apostolo, qui formam eum esse futuri pronuntiat. Tum deinde hanc inter ipsos comparationem instituit: *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vite. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi; ita & per unius obedientiam, justii constituantur multi.* Tum alibi: *Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitia dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Deinde: *Factus est primus homo Adam in animam viventem; novissimus Adam in spiritum vivificantem Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de celo, celestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis celestis, tales & celestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem celestis.* Huc adde, utrumque fuisse Filium Dei: nam stemma Christi Jesu pertexens Lucas, Adamum appellat Filium Dei; & à Jesu filio Dei hanc seriem auspiciatus, in Adamo Dei filio desinit. Sexto die creatur Adamus: sexto die mortem subit Christus. Ad imaginem Dei creatus est Adamus: *Jesus est imago Dei invisibilis, & figura substantie ejus, & speculum sine macula Dei majestatis, & imago bonitatis illius.* De terra virgine factus est Adamus, Jesus de puella virgine. Adamum jussit Deus dominari piscibus maris, & volatilibus cæli, & universis animantibus que moventur super terram: datam sibi omnem potestatem in cælo & in terra prædicat Jesus. Conjugium Adami & Evæ, individuum

Rom. 5. 14, 18, 19.

1. Cor. 15. 20, & seq.

Luc. 3. 38.

Col. 1. 15.
Ebr. 1. 3.
Sap. 7. 26.
Philipp. 2. 6.
Gen. 1. 28.
Matth. 28. 18.

præ fratribus à patre diligeretur, fratrum sibi concivit invidiam & odium, quod & Jesu contigit. Josephi somnia, quæ summam illi dignitatem portendebant, in Jesu eventum habuerunt: à fratribus suis adoratus est; nec allegorice tantum, sed revera etiam Sol, & Luna, ac reliquæ stellæ, ad Jesu Dei nutum orbem suum decurrunt. Advenienti Josepho mortem fratres meditantur: *Venite*, inquit, *occidamus eum*: veniente ad homines Jesu, *Morte turpissima*, inquit, *condemnemus eum*. Venditur Josephus à fratribus, viginti, vel ut alii Interpretes habent, triginta nummis, testibus Ambrosio & Augustino: Jesus à Juda triginta quoque nummis venundatur. Cruenta Josephi tunica ad Jacobum perlata, cruentam Jesu mortem significat. Apud Puthpharem eunuchum servitutem servit Josephus: Jesus *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*. Josephus carcere clausus inter duos reos, alteri mortem, salutem alteri & libertatem vaticinatur, oratque ut dignitati restitutus sui meminerit: Jesus cruci affixus inter duos latrones, altero in extremis interitu digna loquente, æternam alteri felicitatem spondet, cum ab eo rogaretur, ut regnum adeptus sui memor esset. Decoram Josephi & elegantem formam non semel laudat Moyses: sic laudatur & illa Christi in Psalmis: *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum*. Ad Josephi nutum frumenta populis vendebantur, ait Moyses: Jesus escas populis esurientibus non semel subministravit; ipse se panem vitæ, panem vivum qui de cælo descendit, esse proficitur; qui venerit ad se, non amplius esuriturum; qui panem hunc manducaverit, non moriturum, Josephus fuis exiti causa salutis, proptereaque eos sic alloquitur: *Pro salute vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum præmisitque me Deus, ut reservemini super terram Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum*. Nec suos solum, & Ægyptios, sed exterarum quoque gentes fame laborantes sublevavit, & *Salvator mundi* à Pharaone dictus est: quæ in Christo Jesum tam apte cadunt, ut non tam de Josepho, quam de ipso scripta esse videantur. Fratres dimitte Josephus, præceptum hoc dat proficiscentibus: *Ne irascamini in via*: à Discipulis abiturus ad Patrem Jesus, *Pacem*, inquit, *relinquo vobis, pacem meam do vobis*. Pharaon Ægyptios coram Josepho in genua jubet procumbere, totamque Ægyptum ex ipsius arbitrio pendere, & alterum esse à Rege: *Deus exaltavit Jesum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*. De Josepho sic fatuus moriens Jacob: *Filius accrescens Joseph, filius accrescens*: de Christo Jesu sic Johannes Baptista: *Illum oportet crescere, me autem minui*; cuius & figura est lapis ille Danieli memoratus, *qui factus est mons magnus, & implevit universam terram*.

Gen. 37. 20.
Sap. 2. 20.
Ambros. libr. De Patriarch. Joseph. cap. 1. August. Serm. de temp. 81. Philipp. 2. 7.

Psalm. 44. 3.
Gen. 42. 6.

Gen. 45. 1. 7.

Gen. 45. 45. 57.

Gen. 45. 14.

Joh. 14. 27.

Phil. 2. 9. & seq.

Gen. 49. 22.

Joh. 3. 29.
Dan. 2. 35.

VIII. Jesum expressit & Paschalis Agnus: *Etenim*, inquit Paulus, *Pascha nostrum immolatus est Christus*. Quæ comparatio cum instituta sit à nobis supra in Parallelismo, & accuratissime à Bocharto in Hierozoico, pauca tantum nonnulla commemorabimus. Quo anni, mensis, & diei tempore Paschalis Agnus, hoc ipso immolatus est Christus Jesus. Nam cum alio die Christus, alio Judæorum primores Pascha celebraverint, *concordia* factum est, ut incidit veri Agni Christi mors in eum ipsum diem, quo Agni typici sacrificium fieri Moyses sanxerat. Notant Steuchus Eugubinus & Masius persuasum esse Judæis, hoc ipso die se à Messia iri redemptum, quo in Ægypto per Agni esum in Phasæ Domini libertatem adepti sunt. Convenit quoque locus, Hierosolyma, ubi postquam Arca constituta est, paschale sacrificium illic fieri necesse fuit. Agnum mactari oportuit *sine macula*: Jesum agnum *ἀμωμον ἡ ἀπίδον* appellat Petrus in prima Epistola. Paschalem Agnum comedere festinanter, pedibus calceatis, baculos manibus tenentes, & ad iter expediti jubentur Israëlita: Christus Jesus intra paucas horas captus, damnatus, & morti datus est. Agni & Christi Jesu mors cruenta, utraque in gratiam populi. Sanguis Agni domorum foribus aspersus Ebræis saluti fuit, perinde ut Jesu sanguis universis hominibus, quicumque eo abluuntur. Unde Isaïas de Christo: *Isse asperget gentes multas*. Ne Agni ossa confringerentur Lege cautum erat: de Jesu sic Johannes: *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura Facta sunt enim hæc ut scriptura imple-retur, Os non comminuetis ex eo*. Agni reliquias ulla in crastinum servari nefas erat: Christus de cruce depositus est, & in monumentum conditus ipso interitu sui die. Fermenti usus Paschalibus festis vetitus fuit; & ab Agni esu polluti & incircumcisi arcebantur: ad sacrum corporis Christi epulum accedere debemus, juxta Pauli præceptum, *non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis*. Post Agni paschalis esum Ægyptiaca statim servitute exempti sunt Israëlita: per corporis Christi esum, vitiorum, Dæmonum, ac mortis tyrannide

Agnus in festo Pasche die immolari solitus, 1. Cor. 5. 7. Bochart. Hieroz. Part. 1. libr. 2. cap. 10. Steuch. in Exod. 12. 6. Mas. in Jos. 5. 10.

1. Petr. 1. 19.

Is. 52. 10.

Joh. 19. 31. & seq.

1. Cor. 5. 8.

tem. oblati. s. f. e. m. s. e. in. & Ap. m. nobis. i. m. v. i. & 2. 20. dicitur. n. g. e. i. c. a. m. u. s. p. e. r. f. i. c. a. t. u. r. S. a. l. v. a. t. u. r. I. J. e. s. u. s. e. s. t. a. m. e. n. t. a. q. u. i. m. t. a. n. t. a. c. o. r. d. e. n. t. e. s. t. o. d. e. r. e. a. c. u. s. v. a. c. i. o. r. i. g. e. n. e. r. u. n. i. f. i. c. a. t. i. o. n. e. p. s. o. m. o. n. d. a. n. t. i. n. t. e. s. i. n. c. o. r. d. i. t. a. S. i. n. t. m. a. i. n. u. s. d. e. à. m. o. r. t. u. i. s. r. e. s. u. r. r. e. c. t. i. f. i. c. a. b. u. n. t. u. i. n. s. i. n. f. i. n. e. l. e. n. t. i. g. i. t. u. r. J. e. s. u. s. i. q. u. e. f. i. d. e. a. t. F. i. d. e. m. n. i. t. S. e. n. t. e. n. t. i. c. r. e. a. t. u. r. c. u. l. u. m. s. i. n. e. A. d. a. m. e. n. t. e. v. o. l. u. n. t. a. t. i. b. u. s. p. o. t. e. s. t. a. d. i. v. i. d. u. m.

liberamur. Sed & hic Israëliti populi ex Aegypto in Chanaanidem reditus, typus fuit reditus Christi ex eadem regione in patriam. Unde & utrumque reditum una phos Ofeas significavit: Ex Aegypto vocavi Filium meum. Israëlitem quidem filium suum primogenitum appellat Deus in Exodo, & apud Jeremiam, quæ Christo Jesu convenire ostendimus in Parallelismo.

Ose. 11. 1.
Exod. 4. 22.
Jerem. 31. 9.

Columna ignea, Manna, Rupes in deserto aquas fundens, 1. Cor. 10. 1. & seq.

IX. Paulus Apostolus in priore ad Corinthios Epistola, hæc scribit: Nolo enim vos ignorare, Fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt; & omnes in Moysæ baptizati sunt, in nube, & in mari; & omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt: (bibeant autem de spirituali conseqente eos petra, petra autem erat Christus.) Quibus intelligimus, & Nubem illam igneam Ebraeis prælucentem, & caelo depluens Manna, & Petram quæ ad tactum Moysæ aquis fluxit, futurorum mysteria continere. Tunc baptizati sunt in Nube, ac deinde baptizati sunt in nomine Jesu Christi, ut sæpe loquitur Lucas in Actis; unde liquidum est Nubem illam Christi typum fuisse. Quid quod & dux dicitur Christus à Prophetis, & lux, & ignis, ut docuimus in Parallelismo; quæ in Columnam illam noctu nubilam, igneam interdiu conveniunt. Quid quod in Exodi decimo quarto capite Angelus Dei castra Israëlitarum dicitur præcessisse, cum superiori capite, & nono Nehemæ, & Psalmo septuagesimo septimo, Deum ipsum se itineris ducem iis præbuisse legamus. Manna vero, panis cæli, & panis Angelorum appellatur in Exodo, & in Psalmis, non quod panis Angelorum, vel cælestis panis res ipsa esset, sed quod veri Angelorum panis, & de caelo lapsi, Jesu Christi figura esset. Sic ergo Jesus de se apud Johannem: Non Moyses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus dat vobis panem de caelo verum. Panis enim Dei est qui de caelo descendit, & dat vitam mundo. Et deinde: Ego sum panis vite. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de caelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Vere enim hic est cibus cælestis, quo animos nostros refici decet, spiritus jam Aegyptiis cupediis, terrenarum videlicet rerum studiis. Tum subjicit: Ego sum panis vivus qui de caelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in æternam; & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Huc referenda sunt quæ de Manna in libro Sapientie scripta extant: Angelorum esca nutritivisti populum tuum, & paratum panem de caelo prestivisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis sapientie suavitatem. Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat; & deserviens uniuscujusque voluntati, ad quam quisque volebat, convertebatur. Dei substantiam Christum appellat, ut pote qui sit Splendor gloria, & figura substantia ejus. Atque illud est absconditum Manna, quod vincenti daturum se pollicetur Spiritus in Apocalypsi, alludens ad Manna in aurea urna reconditum, & in Arca Testamenti asservatum. Nec veteres Judæos fugit hæc Manna significatio, nam id Philo esse docet Verbum divinum rerum omnium antiquissimum, τὸν ἀριστὸν τῶν ἰσχυρῶν θεῶν καὶ ἀθανάτων ἀθανάτων καὶ ἀφθάρτων ἀφθάρτων καὶ ἀκαταρτῶν ἀκαταρτῶν καὶ ἀκαταρτῶν ἀκαταρτῶν. Idem & Petram esse ait firmam & insatiam Dei sapientiam, ἀλτρί-
cem eorum, qui incorrupte vite appetentes sunt, τὴν σῆβαν & ἀθάνατον σοφίαν θεῶν, τὴν ἰσχυρὴν καὶ ἀννοχόβου, & νοῦς ἰσχυρὸν ἐδάπτου ἰσχυρῶν ἐπιπέδων. Petram autem Christum esse dixit Paulus, τὴν πέτραν, videlicet & οὐκ ἐκδοκῶν. Quemadmodum enim in desertis & arentibus locis sitienti populo aquam percussa à Moysæ rupes emisit, ita in squalida mundi hujus solitudine, hominibus cælestem gratiam sitiētibus, Jesus plagis ad mortem ictus largos de caelo divinæ gratiæ imbres aspersit. Quocirca sic ipse de se: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Rursum: Ego sitiēti dabo de fonte aqua vive gratis: quæ jam attulimus in Parallelismo, cum fontem esse Jesum probarem. Consequitur autem nos Petra isthæc, cum gratiæ suæ donis nos prosequitur Christus, & se nobiscum futurum pollicetur omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.

Exod. 14. 19.
Exod. 13. 21.
2. Eldr. 9. 12.
Psalm. 77. 14.
Exod. 16. 4.
Psalm. 77. 24.
25. & 104. 40.
41.
Joh. 6. 30. & seq.

Sapient. 6. 20, 21.

Ebr. 1. 7.

Apoc. 1. 17.

Phil. libr. pe-
jorem meliori
insidiari & libr.
Quis sit rerum
divinarum hæ-
ret.

Joh. 4. 13. &
seq.
Apoc. 21. 6.

Matth. 28. 20.
Hircus ἀν-
μῆμας,
1. Petr. 2. 24.

Serpens
anus,
Joh. 3. 14.

Eph. 6. 16.

X. Quin & Hircus ille ἀννοχόβου, cujus capiti mala imprecabatur Pontifex, quique Israëlitarum noxis velut onustus in loca sola abigebatur, Christum denota-
bat, Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo; atque hac ipsi sarcina imposita, urbe Hierosolyma exactus, & ad mortem deductus est.

XI. Aneo serpenti, ad sanandos serpentium morsus proposito à Moysæ in soli-
tudine, se confert Jesus Dominus apud Johannem: Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. Quemadmodum enim serpentis hujus aspectus vene-
natam & adurentem serpentium vim extinguebat, ita peccati ac Diaboli, à quibus in ignem æternum mergi possumus, in omnibus sumentes sentam fidei, possumus omnia tela ignea extingueret. Per fidem enim intuemur Christum. Serpentium Israëlitis in-
festorum

festorum figuram habuit aeneus Serpens, at eorundem veneno caruit: *Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio Legis impleteretur in nobis. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Sed quamvis Adamo similis factus sit Jesus, ejus tamen peccatum, exitiale nobis & damnosum, non habuit: *Tentatus per omnia pro similitudine, absque peccato.* Moyses serpentem aeneum posuit pro signo: de Jesu hæc vaticinatus est Simeon ad Mariam matrem: *Ecce postus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.* Quod & de eo jam ante prædixerat Isaias: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Sublatus est uterque in aleum, serpens rigillo, Jesus cruce. Novitii quidem Judæi, dum arcanam mysterii hujus significationem rimantur, tradunt eos qui serpentium ignitorum moribus in deserto appetiti, in salutaris aenei Serpentis aspectu remedium quærebant, non tam iis ad quærendam salutem harere debuisse, quæ sub sensum cadebant, quam ferales serpentis antiqui, peccati videlicet, ictus recordari, & ad Dei misericordiam palam omnibus propositam mentis oculos convertere. Narrat autem Justinus in Dialogo cum Tryphone, cum aliquando quæreret a Judæis, annon subesse videretur occultum aliquod mysterium mandato huic de aeneo Serpentis simulacro palam proponendo, quod præscriptæ in Decalogo simulacrorum interdictioni manifesto contraibat, quemdam ex iis ingenue id esse falsum, dein subjecisse, sapius à se rogatos super ea re Doctores suæ gentis, expediendi sui rationem nullam invenisse.

XII. Christum sui similem olim proditurum vaticinabatur Moyses cum diceret: *Propheetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsam audies.* Hujus oraculi veritatem in Jesu eluxisse palam testati sunt Petrus & Stephanus; & accurata ac luculenta comparatione probavit Eusebius libro Demonstrationis Evangelicæ tertio. Cujus dissertationis summa sequar fastigia, Utrumque Deus principem ac ductorem misit; Mosem Ebræorum, hominum omnium Jesum. Uterque se à Deo mislum magnis approbavit miraculis. Moyses Ebræos ex Ægyptiorum servitute vindicavit in libertatem: Jesus homines Dæmonum omnium mancipatos vinculis exemit. Moyses Ebræis per æsertum ad terram promissam, Jesus hominibus per vitæ hujus angustias ad cælestem patriam, ducem se præbuit. Moyses nutu mare silit & exiecat: Jesus sævientes ventos frænat, & tumidos fluctus dictis sedat. Moyses Ebræos trans mare salvos ducit & incolumes: Jesus fluctibus suspensus graditur supra mare, & Petro idem posse concedit. Moles Ebræos, Jesus homines ab idolorum cultu avertit. Moles Ebræis, Jesus universo generi humano leges sanxit. Moles Ebræos, trajecto mari Rubro, Ægyptiorum tyrannidi subduxit: Jesus hominibus per baptismum jugum Dæmonum detrahit. Moles Deum inter & Ebræos conciliatorem ac proxenetam se gessit: *Unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus,* ait Paulus in Priore ad Timotheum. *Fuit Moyses cum Domino quadraginta dies & quadraginta noctes, panem non comedit & aquam non bibit: Jesus cum jejunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esurivit.* Moles splendida facie descendit de monte: Jesus consensu cum tribus Apostolis monte, *transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies ejus sicut Sol.* Esurientibus Ebræis coturnices & manna de cælo, & aquam de rupe sitientibus, Deus per Mosem administrum & interpretem in deserto largitus est: Jesus turbæ in deserto fame languenti cibaria non semel suppeditavit, & aquam vitæ se gratis daturum pollicitus est. Septuaginta viros de Senibus Israëliticis, populi magistros ac duces constituit Moyses, cujus & spiritum cum illis communicat Deus: Jesus Discipulos septuaginta duos quoquoersus dimittit, doctrinæ suæ præcones, & Spiritu suo afflatos. Mariam lepris laborantem sanat Moles: hominem Jesus eodem morbo affectum sanitati restituit. Moles duodecim exploratores in terram Chanaan, Jesus duodecim Apostolos in universam terram mittit. Osæ filio Nun, Josuæ nomen imponit Moles: Simonem Jesus Petrum dici jubet. Veteris Testamenti sequester Moles, Novi conditor Jesus. His adde, Mosem, ac reliquos etiam Israëlitarum liberos, statim ab ortu, nefario Pharaonis mandato fuisse morti addictos; Jesum nascentem ab Herode fuisse ad mortem quæsitum, reliquos etiam Berthelemici tractus infantes trucidatos: Mosem vero & Jesum parato sibi letho à parentibus fuisse subductos. Denique quemadmodum reliquis Prophetis longe præstitit Moles, sive propheticam facultatem spectes, sive patrata miracula, quod toto capite probavit Maimonides: ita eos, atque ipsum Mosem, Christus longo intervallo superavit, & quoad vim futurorum præsciam, & quoad prodigiorum edendorum facultatem.

XIII. In Aarone quoq; Christi Jesu constat simulacrum. Hic novæ Legis Pontifex,

K k k k

Rom. 8. 3
1. Cor. 5. 21
Ebr. 4. 15
Gen. 21. 9
Luc. 2. 34
Isa. 11. 10, 11
Moses
Deut. 18. 15
Act. 3. 21. & 7. 37
1. Tim. 2. 5
Exod. 34. 28
Matth. 4. 2
Apoc. 21. 17
R. Mos. ben Maimon, in More Nev. Part. 2. cap. 35. Aaron

es, typum
cum una
sunt sum
Jesu cen.
salo enim
care tra-
sciam si-
antem de
, & Nu-
ram que
ati forte in
Lucas in
e. dux. di-
que in
in Ebræis
cum fu-
d ipse se
angelorum
Jesu pene
ignem ellet.
casi, sed
esantis &
et manna
inducere,
beccet, spe-
it: ego sum
in deserto,
de Maria
& parum
& omni si-
figurabile.
Dei fili-
lamia que
tur. Spiritus
erca Tella-
um ad Philo
i sum de
vitiis, &
otiam, ab-
sua. & in
in Christum
in delecta
ita in septu-
sus plagat
ipse de se
ego dabo,
de fante suo
proderent
vitur Cas-
trorum salu-
r. Pontifex,
tum dno
ia imposta.
Mose in fili-
væ serpente
non perit
ectus vece-
li, à quibus
omni
Israëliti in-
festorum

- quod fusa disputatione probavit Paulus in Epistola ad Ebræos; ille priscæ. Unctus ille oleo ex baccis arborum expresso, hic oleo lactitiæ. Dixit Dominus ad Moysen, Ecce constitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus: de Christo Jesu dixit Moyses: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus; ipsam audies. Semel ille in anno Sancta Sanctorum inibat solus, non sine sanguine, quem offerebat pro sua & populi ignorantia: Christus Jesus per proprium sanguinem introiit semel in Sancta, æterna redemptione inventa. De Aaron sic Deus ad Moysen: Portabit Aaron iniquitates eorum que obtulerunt & sanctificarunt filii Israël: de Christo Jesu sic Isaias: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & non putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, atritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostra super eum, & livore ejus sanati sumus. Deum inter & homines sequenter fuit Aaron: Unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus. Deum Aaron resperso sanguine Testamenti Veteris, quod mandaverat ad Israëlitas Deus, facinorosis hominibus reddebat propitiū: Christus Jesus Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum pravaricationum, que erant sub priori Testamento, remissionem accipiant, qui vocati sunt æterne hereditatis. In seditione Core, Dathanis, & Abironis, cum grassaretur incendium, & noxios sacer ignis corripere, Aaron stans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus est, & plaga cessavit: fervente peccatorum lue, & humanum genus depascente, in tutum subduxit nos Christus, & periculo exemit; Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Neque solum ad vivos, ac porro victuros, sed ad defunctos etiam mortis suæ beneficium pertinere voluit, & Veteris Testamenti promissiones Novi beneficii abunde persolvit.
- XIV. Egregium vero, non nomine solum, sed re etiam, Jesu typum gerit Josue; hic enim successit defuncto Mose; Jesus abrogata Mosis lege, novam proposuit; Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt: inquit Jesus ipse apud Matthæum: & Paulus ad Romanos: Finis Legis Christus. Mosis minuter fuit Josue: Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege. Legem autem Mosis nomine intelligi manifestum est ex eo quod in Evangelio ait Abrahamus: Habent Moysen & Prophetas, audiant illos: & ex eo quod scribit Paulus ad Corinthios: Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Moses ad Chanaanitidis terræ fines Ebræos deduxit, in terram ipsam inducere non potuit, quod præstitit Josue: quomodo id in Christo Jesu expressum sit, sic Paulus Galatas docuit: Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi; & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis; propter quod ex operibus Legis non justificabitur omnis caro. Appositum quoque & illud ex Epistola ad Ebræos: Reprobatio quidem sit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adducit Lex, introductio vero melioris sp̄s, per quam proximamus ad Deum. Quam itaque per Legem Mosis obtinere homo non poterat, Jesu Christi beneficio promissam terram, cælestem nempe patriam assequitur. Chanaanitidis terræ, Jordane trajecto, compotes Ebræos facit Josue: in patriam cælestem ablutos nos baptismi aquis inducit Jesus. Duodecim lapides de Jordani alveo sublato ad posteritatis memoriam in castris statui jubet Josue, atque alios item duodecim in ipso Jordani alveo: Jesus duodecim feligit Apostolos, quorum Principi derivatum à petra nomen impoluit; ipsos vero fundamentum mysticæ suæ domus esse jussit. De his sic Paulus ad Ephesios: Estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superadificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum; ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis adificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. De iis & multo ante Zacharias in hæc verba: Et salvabit eos Dominus eorum in die illa, ut gregem populi sui; quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus. Secundæ circumcisionis Ebræis administer fuit Josue: in Jesu circumcisi sumus, circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis; sed in circumcisione Christi, circumcisione cordis in spiritu, non litera. Josue circumcidit Israëlitas in Galgalis, unde & loco nomen; quod opprobrium incircumcisæ Ægypti ab Ebræis illic fuisset amotum & devolutum: Jesus opprobrium nostrum morte sua amovit & devolvit in Golgotha: cujus nominis origo eadem est quæ vocabuli Galgal, nimirum ḡ. Bellator Josue, bellator & Jesus, cujus ex ore gladius anceps exibat, Sic Israëlita denique de Josue: Sicut obedivimus in cunctis Moysi, ita obedimus ei: sic Jesus ad Israëlitas: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi.
- XV. Insunt in Samfone notæ plurimæ, quas ad Christum Jesum merito referre possis. Matre sterili natus est Samson: Virgine matre natus est Jesus. Samsonis matri

PROPOSITIO IX.

apparuit Angelus Domini, & dixit ad eam, Sterilis es & absque liberis, sed concipies, & paries filium: cave ergo ne bibas vinum ac siceram, nec immundum quicquam comedas: Mariae matri Jesu ait Angelus, Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum; ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Jesum. Pergit Angelus ad Samsonis matrem: Erit enim Nazareus Dei: de Jesu sic Matthæus: Et veniens habitavit in civitate que vocatur Nazareth; ut adimpletur quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazareus vocabitur. Iterum Angelus de Samson, Ipse enim salvum faciet populum suum a manu Philistinorum: de Jesu sic Angelus: Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum: & apud Lucam: Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus; & regnabit in domo Jacob in aeternum, & regni ejus non erit finis. Manuæ Samsonis patri, de filii ortu dubitanti, visus est Angelus: apparet & Angelus Josepho patri Jesu, conjugis pudicitiam suspectam habenti. Addit Auctor libri Judicum de Samsonis matre: Peperit itaque filium, & vocavit nomen ejus Samson; crevitque puer, & benedixit ei Dominus; & crevitque spiritus Domini esse cum eo: de Maria sic Matthæus: Peperit filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum; de quo sic Elizabeth apud Lucam: Benedictus fructus ventris tui; & iterum Matthæus: Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei caeli, & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. Samsonis nomini Solis significatio inest; שמש enim Solem sonat, שמשו vero Solem eorum; sic enim exponit Hieronymus: de Jesu sic Malachias: Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiae. Uxorem Philistæam ducit Samson, eique intimos animi sensus aperit: Ecclesiam ex Ethnicis cogit, sibi que adjungit Christus, camque decretorum suorum interpretem constituit. Samson ad uxorem visens, obvium leonem interficit, in cujus ore post aliquot dies favum mellis reperit: J. us Ecclesiam constituens ait, Confidite, ego vici mundum. Atque hio quidem mundus adversus Jesum prius ferox, ab eo tandem domitus suave ipsius accipit jugum, melleanque Evangelii dulcedinem degustavit. Samson sitiens valde clamavit ad Dominum: Jesus animam agens sitire se dixit. Samson Gazæ dormit ad mediam noctem, tum exprobratus postmodum ipsas portas detrahit, & humeris impositas defert ad verticem montis: Jesus lethi somno excitus, de mortis exit potestate. Quod previdens David, ait: Domini, Domini exitus mortis: de quo item Petrus sic diserebat Hierosolymis: Quem Deus suscitavit, solutus doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Samson multo plures interficit moriens, quam ante vivus occiderat: Jesus morte sua Dæmonem, peccatum, ac mortem ipsam devicit.

XVI. En tibi in Samuele aliam etiam Christi Jesu imaginem. Partus ille fuit Samuel, matris sterilis, perinde ut Samson: Christus Virginis. Nazareus etiam fuit, eaque re, itidem ut Samson, Christo similis fuit. Unigena Samuel, unigena & Christus. De Samuele hæc legimus: Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo quam hominibus: hæc de Christo Jesu: Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines. Iterum de Samuele: Crevit autem Samuel, & Dominus erat cum eo: sic quoque Lucas de Christo: Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Sacerdos fuit Samuel: sacerdos & Christus. Prophetæ etiam uterque.

XVII. Sed & David, non vaticiniis duntaxat suis, nec quod Bethlehemo ortus itidem ut Jesus, sed gestis etiam rebus toto vitæ curriculo Christum Jesum præmonstravit, expressumque ejus typum postfuturis proposuit; & cum jussu Dei unctus est, & rex creatus; & cum esu Panum propositionis sacerdotem se gessit; utraque in se conjuncta & sacerdotii & regni potestate: & cum singulari adversus Goliathum certamine, populum jugo Philistæorum exemit; perinde ut Jesus expugnato Diaboli imperio humanum genus in libertatem Filiorum Dei restituit: & cum variis illud laboribus & angustiis exercuit Deus, priusquam ad regiam dignitatem eveheret: & cum Arcam à Philistæis prius captam de domo Abinadab reduxit Hierosolymam; itidem ut Jesus Ecclesiam, fracta Diaboli potestate, certis sedibus constituit: & cum post traditum illi regnum, filiorum suorum perduellionem & scelera expertus est; perinde ut adversus Jesum regem patremque nostrum nova quotidie flagitia designamus: & cum pacem per eum Deus populo suo peperit, & adversas ipsi gentes subjecit; quemadmodum pacis à Deo nobis concessæ sequester est Jesus, cui potestas omnis à Patre tradita est. Inde adeo apud Prophetas, Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, & Osam ipsum, Davidis nomen Christo tribuitur.

XVIII. Nec minus in Salomone agnosci potest Jesus. A pace Salomoni nomen: quam pacificus fuerit Jesus fuisse in Parallelismo probavimus. Appellatus quoque est Salomon דוד, hoc est, Dilectus Domini: idem de Jesu clara voce Deus ipse

de caelo non semel testatus est, cum diceret: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit*; ipse se à Deo Patre suo dilectum esse Jesus saepe declaravit. הוּיָרָה praeterea, hoc est, עַמְלִימַיִסָּה , seu Concionator cognominatus est Salomon; quod quam Christo Jesu, conveniat cognosci potest ex Parallelismi tricesimo quinto capite. Salomon aedificavit Templum Deo; Jesus Ecclesiam. Davidis filius uterque, uterque rex. Regina illa Saba, quae Salomonis fama excita venit ad eum, ejusque sapientiam & opes mirata est, Ecclesiam refert, quae Ethnicis fere conflata, Jesu doctrina, virtutibus, & gratia capta ei sese applicuit.

XIX. In Jona sui propositam esse figuram palam Jesus declaravit. *Sicut enim*, inquit, fuit *Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus*; sic erit *Filius hominis in corde terra tribus diebus & tribus noctibus*. Habes hic itaque eximium Jesu ad vitam redeuntis simulacrum. Jonas saeviente tempestate, & nautis de vita sollicitis, dormit securus; quod & Christo contigit. Jonas pro nautarum salute mittitur in mare, silent fluctus, & tempestas sedatur: in Jesu *complacuit omnem plenitudinem habitare*, & per eum *reconciliare omnia in ipsum*; pacificans per sanguinem crucis ejus, *sive qua in terris, sive qua in caelis sunt*. Nautae Jonam in mare missuri Deum orant ne sibi crimini derur viri innocentis interitus: *Quasumus, Domine, ne pereamus in anima viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentem*. Pilatus Jesum letho daturus, accipit aqua, lavit manus coram populo, dicens, *Innocens ego sum à sanguine Justis hujus: vos videritis*. Sic de se ad Deum Jonas in ventre ceti: *Abjectus sum à conspectu oculorum tuorum*: sic de se ad Deum Jesus in cruce: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Jonas maris periculo functus Ninivitas ad obsequium Dei compellit: gentes post vitam à Jesu receptam, ad Dei cultum vocantur. Jonas concionator, perinde ut Jesus. Ad poenitentiam Ninivitas hortatur Jonas: *Poenitentiam agite*, inquit Jesus, *propinquavit enim regnum caelorum*.

XX. Apparet itidem in Eliacimo Helciae filio Jesu Christi imago: nam quae de Eliacimo dixit Isaias, huic datum iri clavem David, idem Christo accommodat Angelus Ecclesiae Philadelpheae, apud Johannem in Apocalypsi: *Hac dicit Sanctus & Vexus, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit*; quae ex Isaias $\text{וְעַל לְעִזֵּי הַבַּיִת}$ sumta sunt. Scribit praeterea Isaias Sobnam regiae Ezechiae praefectum, cum officio suo nequiter abuteretur, magistratu abdicatum fuisse, suffecto Eliacimo, viro frugi & pio: haec figura est veteris Legis, praeique Pontificatus Aaronici, quo impie abusi sunt nefarii Sacerdotes, eoque abrogato, nova lex, & sacerdotium secundum ordinem Melchisedec, priore melius, per Christum introducitur. Sic Isaias ad Sobnam: *Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus galinaceus, & quasi amicum sic sublevarit te*. Coronans coronabit te tribulatione; quasi mittet te in terram latam & spatiosam: ibi morieris, & ibi erit currus gloriae tuae ignominia domus Domini tui. Scilicet hoc est quod pleno ore decantarunt Prophetæ, sedibus suis depulsum iri Israeliticam gentem, & in varias orbis partes dissipatum. Nos eorum representamus testimonia in Parallelismo, ubi agimus de abrogatione Mosaicae Legis, de novae legis sanctione, & de dispersione Judaeorum. Unum hic dabimus pro multis, depromptum ex Daniele: *Et Civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venenturo: & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium*. Subjicit Isaias: *Et expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te: & erit in die illa, vocabo servum meum Eliacim filium Helciae, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu ejus: & erit quasi pater habitantibus Jerusalem, & domus Juda*. Similibus minis Israeliticis proceres incessebat Ezechiel, cum diceret: *Hac dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse super pastores, requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam*. At de Christo Jesu sic Paulus in Epistola ad Ebraeos: *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus reprobationibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur*. Servum suum Deus Eliacimum appellat, quemadmodum & Christum aliis apud Isaiam locis: *Ecce servus meus, suscipiam eum*. Deinde: *Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi*. Sic Jesus ipse de se: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare*. Rursum: *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat*. Non Dei solum servus, sed & hominum. Praedicit deinde Isaias futurum Eliacimum Hierosolymitarum & Judae domus patrem: paternos suos affectus erga Hierosolymitas his verbis testabatur Iesus Dominus: *Jerusalem, Jerusalem, quae occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluiti? Filios etiam Discipulos suos appellat: Filioli,*

adhibe medicum vobiscum sum. Sed & Pater futuri seculi dicitur ab Isaia. Clavis ista domus David, Eliacimi humero imponenda, symbolum erat muneris ipsi traditi, ejus nimirum quod ante gesserat Sobna. Fuerat autem ille הכן, ut hoc ipso loco docet Isaïas. הכן aram tribunalum, & regie gazæ custodem interpretor, cujus officii insigne erat clavis. Præclare id in Christum Jesum convenit, qui habet claves mortis & inferni, qui Petro tradidit claves cœli, thesaurorum æternorum penus, quo sur non appropriat, neque vinca corrumpit, quod & ipsum simile est thesauro in agro abscondito. Quin etiam Colossenses docet Apostolus, in Christo Jesu absconditos esse thesauros omnes sapientiæ & scientiæ. Addit Isaïas: Et figam illum paxillum in loco fideli: quibus regni Christi diuturnitas ac firmitas significatur. Hanc etiam prædixit Pfaltes: In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli. Inde Angelus ad Mariam de Jesu: Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis. Pergit Isaïas: Et erit in solium glorie domus patris ejus, & suspendent super eum omnem gloriam domus patris ejus. Consonant istis verba Jesu: Quocumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio: potissimum vero hæc: Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso.

XXI. Cernere licet & in Jeremia expressam Christi Jesu imaginem. Nam primum sanctitate præditus est uterque, priusquam ab utero matris in lucem exiret. Virginitatem uterque coluit. Uterque etiamnum puer populi docendi munus exequi aggressus est. Uterque ab idolorum cultu multos ad veram pietatem traxit. Utrique pietas sua & beneficentia fraudi & ignominie fuit, cum à suis, quos à secleribus retrahere & imminenti calamitati subducere volebant, pessimis modis accepti sint. Uterque summa patientia & lenitate insidias sibi penas tulit. Uterque percussoribus suis & vexatoribus à Deo veniam precatus est. At utriusque demum vicem Deus, excisa gente, severissime ultus est.

XXII. Magnum etiam in Zorobabele Jesu Christi instar fuit. Davide prognatus uterque fuit. Ille Babylonica captivitate liberatis Judæis, & Hierosolymam redeuntibus, ducem se præbuit: hic homines, mundi hujus, quem propter confusionem merito Babylonem dicas, vinculis exemptos deducit in patriam, cœlestem nempe Jerusalem. Templum Hierosolymitanum instaurat Zorobabel: Ecclesiam Dei ex vivis lapidibus Jesus extruit. Oriens appellatur Zorobabel apud Zachariam, item Lapis cui inesse dicuntur oculi septem, cujus temporibus futurum promittitur ut terræ crimina auferantur, ut gloria floreat ipse, ut sedeat in folio suo, teneat imperium, & alta pace componat: quæ Christo ut convenient, sciri potest ex Parallelismo nostro, in quo Orientis & lapidis symbolis agnoscitur, pacis auctor esse ostenditur, eique gloria ingens ac imperium æternum spondetur.

XXIII. Denique Jesum Josedeciden, & Christum Jesum componit inter se Eusebius ad calcem libri quarti Demonstrationis Evangelicæ. Ea nos adjectis nonnullis decerpemus. Nomen primo utrique idem, Pontifex uterque, quod de Christo declaratur in Epistola ad Ebræos, & à nobis in Parallelismo. Adversatur utrique Sarnas. Ille Babylone redeuntium in patriam Judæorum cum Zorobabele dux fuit: hujus ductu mundi hujus captivitate liberati homines cœlum petunt. Ille vestibus indutus est fordidis: hic peccata nostra ipse tulit, humanum & infirmum corpus subiiit, ac supplicii demum ignominia fœdatum. Ille noxis purgatus novas vestes ac mundas induit, eique cidaris imposita est: Christus mundo, morte, peccato, ac Diabolo edomitis, veste immortalitatis assumpta, & diademate suscepto triumphat, & cœlo invehitur. Jesu Josedecide ait Deus: Judicabis domum meam, & custodies atria mea: Christum Deus orbis universi judicem constituit, ut in Parallelismo docuimus, totiusque Ecclesiæ custodem præposuit. In Templo reparando socium Zorobabeli se præbuit Josedeci filius: Ecclesiam, Dei vivi Templum, Christus ædificavit. Præclarum sane est, & proposito nostro conveniens illud Hieronymi: Unus atque idem est Dominus noster atque Salvator, Rex & magnus Sacerdos, cujus typum, secundum id quod Rex erat, portabat Zorobabel: secundum id autem quod Pontifex erat, portabat cognominis ejus Jesus.

CAPUT CLXXI.

De natura, vi, & usu Prophetiarum.

I. Uni Jesu conveniunt Prophetiae haec omnes ac typi; nemini vero praeterea. II. Univerſe potius quam ſigillatim ſpectandae ſunt Prophetiae. III. Prophetiae quaedam, non ſolitariae, ſed cum toto, unde prodierunt, contextu ſpectari debent: IV. nec neceſſe tamen eſt Prophetias & typos, quoscuſque attulimus, in eandem ſententiam ac antecedentia & conſequentia conſpirare. V. Diſputatur quid Prophetiarum collectiones à Centonibus diſcrepent. VI. Ut fidei eſſet locus, non ſemper claras & diſtinctas eſſe Prophetias oportuit. VII. Triplex occurrit Prophetiarum genus in Libris ſacris; primum, quod Chriſtum mere reſpicit; alterum, quod Chriſtum reſpicit & λέξω, alia κατὰ χρις; tertium, quod Chriſtum κατὰ χρις, alia κατὰ λέξω. VIII. In allegoriis eruendis elaborarunt Judaei, IX. & Ethnici. X. Vanitatem oraculorum ſuorum & Sibyllarum iidem Ethnici agnoſcunt.

Uni Jesu conveniunt Prophetia haec omnes, ac typi; nemini vero praeterea.

I. **P**LURES superiorum ſimiles poteramus typos conquirere, in quibus Deus venturi Meſſiae indicia hominibus longe ante propoſuit. Multos collegerunt priſci, novique Scripturae ſacrae Interpretes: ſed cui non ſatiſfecerint, quos attulimus, nihil ei ſane futurum eſt fatiſ. Ex hac porro typorum Chriſti ferie, & ex ſuperiore Paralleliſmo, accurata quaedam Meſſiae & mirifica, non adumbratio, ſed deſcriptio exurgit. Nec enim iis obſcura aliqua κερμενα, ſed aperta; non aliqua Chriſti Jeſu nota, ſed univerſae continentur: ſtirps ab ultima retro origine, tempus naſcendi, patria, nomen, mores, dignitates, ſtudia, negotia, acta, caſus vitae univerſi, mors, ipſumque adeo genus mortis, ſepultura, & quae mortem conſecuta ſunt, mirabilis ille ad vitam reditus, & ſtupendi eventus rerum, quarum gratia vitam & mortem Jeſus obierat, & omnes denique characteres, quibus diſcerni & diſtingui potuit. Nam etiamſi horum ſignorum aliquid in alio, ſi forte, idem appareat; puta ſi quem alium vel Davide ortum reperias, vel Bethlehemi natum, vel Prophetam, vel ſacerdotem, vel paſtorem, vel concionatorem, vel pacificum, vel ſanctum, vel humilem, vel pauperem, vel principem, vel regem, vel fortem, vel legumlatorem, vel falſo accuſatum, vel nefaria morte extinctum: at haec in ſe qui complexus fuerit univerſa, ſi veteres replicemus memorias, praeter Jeſum reperiemus omnino neminem. Sacra quaedam Veteris Teſtamenti oracula Prophetae ſuo Muhammedo accommodare conati ſunt Illamiſtae, ſed quod ex iis, propter paucitatem, nihil certi colligere ſe poſſe cernerent, in uno Alcorano omne doctrinae ſuae praefidium poſuerunt. Ex his projeeta & inſana Celfi apparet impudentia, qui Prophetarum praedictiones innumeris aptius, quam Jeſu, convenire, nefarie proſus & ἀπρηθριας μύθος auſus eſt dicere. Quodque maxima admiratione dignum eſt, & exceptionem omnem aut cavillationem reſpuit, non unus aliquis Prophetam omnia haec ſolus de eo praenuntiavit, quod ipſum tamen vel pertinaciſſimam obſtinationem frangeret, ſed ab ipſiſ mundi incunabulis, per quatuor annorum millia, uno ore venturum Chriſtum praedixerunt viri complures, in ejuſque ortu, vita, virtutibus, rebus geſtiſ, morte, ac tota denique οικονομία praemonſtranda conſenſerunt. Quae ſi quis caſu eveniſſe dicat, caſus huiuſmodi in rerum natura aliquando contigiſſe oſtendat: quorum nulla omnino exempla vel recens praebet vel vetuſt historia. Egregie Eusebius: φέρει δὴ ἄλλως τὸν τῶν θείων κληρονομῶν, καὶ ἐν τῇ βίῳ τῶν ἀποστόλων ἐπισημαίων, ὅτι πρὸς τὴν πτωχονόμιαν ἄρα δὴ, εἴτε, φωνῶν λογικῶν ἀφῆκε, μὴ δὲ ἡλιθίου καρδίας, ψυχῆς δὲ λογικῆς καὶ νοεῖας καρπὸν περιβαλλόμενος, λέγει δὴ ὅτι αὐτῶν πολλὰς ἐπισημαίων, ἡς ἄλλος πόποτε τῷ δὲ αἰῶνι βουδέντων οὐρανῶν, ὁμοίως τῶν ἡμετέρων οὐτιεὶ περισημαίων ἀνωθεν πρὸς μυσίων χρόνον φανῆς, ἐγνώθη τε καὶ περισημαίθη ὅτι εἰς περισημαίων διαφιλέων ἰβραήλων πνεύματι. οἱ δὲ τὸν τόπον αὐτῶν ἡμετέρας, καὶ χρονοῦ τῆς ἀφῆκεας, καὶ τὸν πῶν τῆ βίου, & δυναμῆς, καὶ λόγου, καὶ κατὰ δυνάμει αὐτῶν περισημαίων βίβλοις ἰβραῆδος κατὰ ἐβραϊστικῶν. Age vero, cum praeterea cujus animus lapidis in modum induruit huiusmodi interrogationibus in noſtram ſententiam pertrahamus, ſic ex eo ſciſcitantes: Deus tu, dic mihi, vocem eo qui ratione praeditus ſit dignam emittens; non ex ſtolido pectore, verum ex animo rationis & intelligentiae compote fructum proferens: dic, inquam, re apud te ſapius ex-

Celf. apud Or. contr. Celf. libr. 1, & 2.

Euseb. Orat. de laudib. Constant. cap. 17.

penſa; quis alia antehac, ex omnibus iis qui olim Sapientes appellati ſunt, apud caros Deo quondam Ebreorum filios, compluribus retro ſeculis, iidem ut ſoſpitator noſter, vaticiniis Prophetarum cognitus & prænuntiatus eſt? Qui quidem & locum in quo natus eſt, & tempora aduentus, & vite rationem, & edita ab eo prodigia, & ſermones, & res præclare geſtas animo præcipientes, in Libros ſacros retulerunt.

II. Quod ſi ſingulare aliquid vaticinium, ab aliis ſepoſitum & excerptum, aut è typis unum aliquem ſeorſum expendas, rei forteſſe veritas, vel propter obſcuritatem, vel propter ambiguitatem minus eluceſcet, Verum non ex ſingularum partium conſpectu, ſed ex totius comparatione effloreſcit & ſpectatur ſimilitudo: neque ex digiti extremi, aut pedis inſpectu, vel imæ auriculæ, hominem alioqui notiſſimum poſſis agnoſcere, ſed ex corporis integri filo, & ea ſpecie quæ ex partium omnium compage & convenientia exurgit. Igitur non ſigillatim ſumendæ ſunt Paralleliſmi partes, neque ex detruncatis membris arbitrium faciendum; quæ ſuis emota locis robur amittunt, ordini ſuo reſtituta vim recipiunt: ſed ſpectanda tota ſeries eſt, cum altera res alterius opem poſcat, & amice conjuret. Quam ſeriem in Jeſum quadrare univerſam ſi deprehenderimus, uti certe quadrat, tum facilis exiſtimatio erit, non caſu aliquo, aut fortuita rerum conſenſione, ſed certo Dei nutu ac conſilio hæc ita proveniſſe: ut homines ad oracula divina attentis, eorumque ſententiam pia mente ac docili perſcrutantes, de ſalutari Meſſiæ adventu admonerentur, ab eoque malorum fuorum levamen expectarent. Neque tamen concedimus, nulla in toto hoc Paralleliſmi contextu extare vaticinia, quæ non aliõſum ſpecti queant, cum reperiri pleraque in eo poſſint, quorum exitum in alio, præterquam in Jeſu, fruſtra quaſiveris. Quo argumento Origenes vehementer urgebat impurum Sophiſtam Celſum, has Prophetarum prædictiones fanaticis quibuſdam convenire affirmantem, qui ſe Dei Filios de cælo veniſſe jaçtabant. Atque hanc aſſumit in exemplum, qua Bethlechemo proditurum Iſraëlitarum principem Michæas aſſeveravit, eamque nemini illorum accommodari poſſe oſtendit, quæ tamèn examuſſum in Jeſum congruit. Aſſumit & alteram hanc Jacobi: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Hæc ſi quis alteri cuiſpiam aptare voluerit, oſtendat neceſſe eſt, quomodo regiam poteſtatem Juda retinuerit, quoad Siloh ille adveniret, oſtendat quoque gentes in eo ſpem ſuam & expectationem collocaſſe: quæ in Chriſtum Jeſum omnia recte cadunt.

Univerſi potius quam ſigillatim ſpectanda ſunt Prophetia.

Origen. contr. Cell. libr. 1.

Mich. 5. 2.

Gen. 49. 10.

III. Notandum præterea eſt, quaſdam Prophetarum vaticinationes, non ſolum cum pertinentibus eodem prædictionibus, ſed & cum toto locorum, unde excerptæ ſunt, contextu eſſe ſpectandas. Quemadmodum enim alia eſt rei nudæ, alia ejuſdem cum adiunctis ſpectatæ exiſtimatio; ita *ἀελοζῆς* ſeparatim ſumtæ, vel imperfecta erit ſignificatio, vel diverſa ab ea, quæ ex totius operis, vel totius loci, unde ipſa prodit, attenta conſideratione exiſtet. Adhibenda itaque magna cautio eſt, non quam ſuggerit pervicax animus, & contradicendi cupidus; ſed quam recta poſtulat ratio, & conſtans perſcrutandæ veritatis ſtadium, quamque in aliorum librorum lectione adhibere ſolemus.

Prophetia quadam, non ſolitaria, ſed cum toto, unde prodicitur, contextu ſpectari debent.

IV. Quod non eo tamen pertinere velim, ut quæcunque huc attulimus vaticinia, quoſcunque propoſuimus typos Chriſti, fidem ipſis nullam haberi poſtulem, niſi in eandem plane ſententiam ac antecedentia & conſequentia conſpirent. Nam quod Salomonem, exempli gratia, figuram Chriſti gerere dixerimus, ſi quis infanis ejus amoribus & vetito idolorum cultui conſentaneum quippiam requirat in Chriſto, parum is æquus ſit proſecto rerum æſtimator. Hunc narrationis ordinem & connectionem vix patitur aſſatus ille divinus, quo agitati Prophetæ futura præcinebant. Scabrum quid, ſalebroſum, ac diſſipatum edere ſolet *ἐκστασις*, & per varias ſpecies rerum ſibi obverſantes præcipitatur inſtinctus animus, nec ullis ſeſe legibus ſermonis coërceri patitur. Scio hoc Patres Eccleſiæ diſcrimen obſervari ſanctos inter Prophetas, & Pſeudopphetas; quod hi furore perciti, illi tranquilliori & ſedatione mente futura profarentur; atque hoc potiſſimum argumento conviciffe Montanum, Priſcam, & Maximillam, propheticam ſibi vim arrogantes, quod emota mente furioſis & infanis ſimiles raptarentur, cum Prophetæ ſui compotes, placido, ſerenoque animo edere ſoleant oracula. Quapropter ſcripſerat Miltiades librum, *Ἐὶ τὴ μὴ δὴν ἀελοζῆτιν ἐν ἐκστασὶ λαλῆν.* Verum *ἐκστασις* intelligit furorem, qui mentem ſtatu ſuo depellit, & adigit ad infaniam, qualis erat divinatorum, Pſeudopphetarum, & Montanitarum. At ſancti Prophetæ, etiamſi divino correpti ſpiritu efferveſcerent dicendo, & præter ſolitum incalceſcerent, mente tamen conſtabant, nec quicquam præter intellectum proferebant. Atque hæc proprie dicta erat *ἐκστασις*, quali correptum Petrum, quali Paulum, narrat Lucas in Actis, quo ſenſu vocem illam ſæpe uſurpant

nec neceſſe tamèn eſt Prophetias & typos quoſcunque attulimus, in eandem ſententiam ac antecedentia & conſequentia conſpirare.

Act. 10. 10. & 11. 5. & 22. 17.

Dionysius Areopagita, Cyprianus, alique Ecclesiastici Scriptores. Pseudopropheta-
rum autem furor, & alienatio mentis, *παρρησιας* dicebatur: qua voce non semel
utitur anonymus Cataphrygarum Adversarius apud Eusebium, qua cum corripetur
Pseudopropheta, prolabi eum aiebat in licentiam & audaciam, à spontanea inscitia exor-
sam, desinentem vero in mentis furorem non voluntarium. Ex his sequitur Prophe-
tarum mentem, etsi pacatior est quam Pseudoprophetarum, Deo tamen agitante
præter morem exardescere, neque ab his eandem orationis constructionem, & com-
positionem, connexionemque rerum, atque ab Historicis, esse expectandam. Quæ
cum ita sint, patet inique eos agere, qui propositos Christi Jesu typos ita cum eo
confligunt, ut totos consentire velint, detrahendamque iis fidem censeant, si vel mi-
nima sui parte nutet similitudo. Quocirca nonnullos merito carpebat Hieronymus,
qui quod in Adamo Christi figuram positam esse tradidisset Paulus, quæcunque in
Genesi de Adamo & Eva scripta sunt, ad Christum referre conabantur. Scitum quippe
est, ac vulgi consensu tritum adagium, quamlibet comparisonem aliqua ex parte
vacillare. Idem de reliquis etiam, quæ proposuimus vaticiniis dictum velim, iniquum esse
videlicet, non eorum solum, sed & totorum librorum, aut capitum, unde illa de-
promta sunt, veritatem & *πίστην* in rebus prædictis querere: puta totum Natha-
nans oraculum, quò Davidi Messiam nepotem spondet Deus, ad Christum referre,
cum quædam Christo, Salomoni nonnulla, aliqua utrique conveniant. Ad Chri-
stum quidem pertinere isthæc: *Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium*,
affirmat Paulus in Epistola ad Ebræos, quæ & Salomoni aptari possunt, quanquam
diverso modo. Uni vero Christo ista conveniunt: *Stabiliam thronum regni ejus usque
in sempiternum: & hæc quoque: Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in
æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter*. Contra in unum Salo-
monem hæc cadunt: *Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in
plagis filiorum hominum*. Utrumque autem spectant illa: *Suscitabo semen tuum post te,
quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipse ædificabit domum nomini meo*.
Indoctus fuerit qui univèrsum Isaiaë librum ad Christi Jesu vitam & acta velit exigere,
quod in quinquagesimo tertio capite mors ejus præsignificetur. Probat hoc ipsum
Theodoretus exemplo Christi, qui de Hierosolymitano excidio, & de fine rerum ac
orbis interitu, simul & promiscue disseruit: *Ἐὰν ἢ τῆς δευτέρας γενεῆς τῆς ἀποκαταστάσεως
ἀναμνησθῆται, ἢ τῆς ἀρχαϊκῆς γενεῆς συναντήσῃ τοῦ ἀπὸ τῆς ἀνακαταστάσεως. Ὁ δὲ κύριος
δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναστρέφεται κατὰ τὰς αὐτῶν ἰστορίας τοῦ ἀπὸ τῆς ἀνακαταστάσεως, ἢ τοῦ ἀπὸ τῆς
συνταξίας γενεῆς*. Scripturae vero divinae mos est, vaticinia permiscere: sermonibus enim de
Captivitate, eos qui pertinent ad revocationem adjungunt. Et in Evangeliiis Dominus simul
conjungit sermones de Jerusalem & de consummatione. Inique ergo faciunt, qui allego-
riae culpam mysteria scrutantes, rem totam perspectam habuisse non contenti,
inquirunt in verba singula, eaque ad allegoriae sensus exigere satagunt. Infelicem
hanc diligentiam gravi & luculenta oratione castigat eximius ille Judæorum doctor
Maimonides in More Nevochim: *Hoc ergo, inquit, diligenter observa: est enim funda-
mentum magnum ad ea quæ tibi explicare volo. Proinde cum videbis me in aliquo capite
explicare Parabolam aliquam, & in genere summam & scopum illius tibi indicare, noli postu-
lare rationem & applicationem omnium verborum & rerum in Parabola contentarum ad
rem significatam. Nam si id feceris, in aliterutrum duorum horum incidēs, vel declinabis à
scopo & intentione Parabolæ: vel defatigabis te in querenda explanatione illorum, quæ ex-
plicari nequeunt, & ex hoc studio incidēs in vesaniam & vanitatem, inter multos nostro
hoc tempore adeo familiarem, qui conantur quædam invenire & eruere è verbis Auctorum,
de quibus Auctores ne unquam quidem somniarunt. Tuum autem propositum in majori
Parabolarum parte esse debet, ut scias summam illius rei, de qua te Auctor Parabolæ cupit
erudire. Aliud quidem nobis suadere velle videtur Augustinus libro decimo septimo
de civitate Dei, cum de Psalmorum predictionibus ita scribit: *Testimonium quod pro-
fertur, de contextione totius Psalmi debet habere suffragium, ut certe nihil sit quod ei refra-
getur, si non omnia suffragantur, ne more centonum ad rem quam volumus, tanquam versu-
culos decerpere videamur, velut de retrogrado carmine, quod non de re nulla, sed de alia
longeque diversa reperitur esse conscriptum. Hoc autem ut in quocunque Psalmo possit ostendi,
exponendus est totus. Quibus id tantum postulat Augustinus, ut si minus totius Psal-
mi contextus in ejusdem predictionis sententiam conspiret, nihil ei certe habeat con-
trarium. Et merito: nam quis adeo ineptus sit, ut ex aliquo Scripturæ loco hanc
operam, ne in Parallelismi hujus testimonii simile quidquam peccaremus, nec hu-
jusmodi reprehensiones veremur.**

Disputatur V. Nam quod impios quosdam homines blaterantes audiri aliquando, vitam ac
res

Euseb. Hist.
Eccles. lib. 5.
cap. 16. & 17.

Hier. in Eph.

2. Reg. 7. 11. &
1. Reg. 1. 1.

Ebr. 1. 1.

Mor. Nev.
Iraf.

Augustin. De
civ. Dei lib.
17. cap. 15.

res Christi gestas, non aliter in Veteris Testamenti libris predictas reperiri, quam in Homero aut Virgilio, ex quorum libris *ἀνεγνωσθη*, & Probæ Falconiæ Centones confuti sunt, dignum eorum inscitia est, quibus Centonum concinnandorum ars parum perspecta est. Animadvertas siquidem constare illos locutionibus Homericis & Virgilianis, non vero sententiis. Quemadmodum enim scriptio quævis iis constat elementis, quæ in indice literarum, quem Alphabetum appellant, singula reperias; iis vero dictionibus, quæ in Lexico: ita Centones illi ejusmodi confarinati sunt locutionibus, quæ ex Homero & Virgilio in tanta narrationum varietate facile colligas. Verum totam aliquam narratiunculam comprehensionem haudquaquam ex iis transferre queas: imo vero id vetat lex Centonum, quæ duos ad summum versus simul transferri patitur. Multum vero discrepat ea prædictionum colligendarum ratio, quæ non verba tantum, aut enuntiationes, sed certæ alicujus & definitæ sententiæ circumscriptionem, & singulare ac notis suis distinctum pronuntiatum continent; suisque personis, vel locis, vel temporibus adstrictæ sunt & adjunctæ; nec in alium, aliumve sensum conferri queunt, itidem ut Centones. Uno verbo dicam: longe aliud est, vestimenta tantum, quæ locutionum instar sunt, subministrare, quod Homerus & Virgilius Centonum confarinatoribus faciunt; aliud cum vestimentis corpus ipsum exhibere, quod Prophetarum proprium est.

VI. Hoc si fieret, quod postulant Adversarii, nullique proferrentur Christi Jesu typi, nullæ ipsius prænuntia Prophetiæ, nisi totius contextus, præcedentiumque ac sequentium confessione roboratæ; si perpetua orationis serie, & apertissimis verbis, nulla rerum aliarum permissione confusis, Christum Prophetæ prædixissent, jam utique non Prophetiæ essent, sed historiæ; nec quicquam relictum esset piorum fidei; jam, ut verbis utar Apostoli, *exinanita esset fides*. Est enim fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Juxta fidem, inquit ille quoque, in eadem Epistola ad Ebræos, *defuncti sunt omnes isti non acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes & salutantes*. Hinc David ignorantia suæ sibi conscius, & obscuritatis qua obseptum animum suum sentiebat, Deum his verbis interpellat: *Emitte lucem tuam & veritatem tuam; ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum & in tabernacula tua; & introibo ad altare Dei*. Memorabile & illud Habacuci Prophetæ: *Et respondit mihi Dominus, & dixit, Scribe visum, & explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum: quia adhuc visus procal, & apparebit in finem, & non mentietur: si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui credulus est, non erit vestra anima ejus in semetipso; justus autem in fide sua vivet*. Ergo Prophetis res eminus fuerant ostentatæ, nondum clare apparuerant. Huc spectat sigillis septem signatum sacrum illud volumen, Johanni visum, quod solus Leo de tribu Juda aperire potuit. Nempe his promissionum & prædictionum involucris fidem sanctorum hominum exercebat Deus, per quam potissimum beneficis ab eo ornari promeriti sunt. *Credidit Abram Deo, ait Moyses, & reputatum est illi ad justitiam*. Quod sane parendo duntaxat Legi, neutiquam fuisset consecutus. *Non enim per Legem promissio Abrahe, aut semini ejus, ut heres esset mundi, sed per justitiam fidei*. Quantum igitur apud Deum valuerit Patriarcharum & Prophetarum fides, Ebræis Apostolus fuse exposuit. At fidei, cui tantum tribuebat Deus, locum relinquere oportebat; nullus autem fuisset relictus, nisi res futuras velut per nebulam, obscuras, hiulcas, & imperfectas Deus Prophetis, Prophetæ hominibus præmonstrassent. Nam cum triplici modo res attingere soleamus, vel per sensum, vel per intellectum, vel per voluntatem, majorem esse animadvertimus intellectus amplitudinem & capacitatem quam sensuum; majorem item voluntatis quam intellectus. Unde sequitur majorem inesse nobis ad intelligendum facultatem, quam ad sentiendum; majorem item ad volendum, optandum, & amandum, quam ad intelligendum. Quamobrem Deus magis à nobis amari vult, quam cognosci; magis item cognosci, quam sentiri. Perfecte enim amari vult, aliqua tantum ex parte cognosci, nullo modo sentiri. Hinc illud Moysi à Christo iteratum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua*. Hoc est maximum & primum mandatum. De cognitione Dei sic Paulus ad Corinthios: *Videmus nunc per speculum & in enigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum*. Idem sibi volebat David, cum de Deo diceret: *Et posuit tenebras latibulum suum; & alibi: Nubes & caligo in circuitu ejus*. Et Isaias: *Vere tu es Deus absconditus*. De sensibus vero sic Paulus ad Philipenses: *Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu*. Optat pacem Dei, quæ supra corporeos sensus posita est, eorumque effugit captum, intellectus eorum & voluntates custodire. Idem ad Timotheum: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem inaccessibilem; quem nullus hominum vidit, sed nec videra*

quid Prophetiarum collectiones à Centonibus differrent.

Ut fidei esset locus, non semper clara & distincta esse Prophetiarum oportuit.

Rom. 4. 14.

Ebr. 11. 1.

Ebr. 11. 13.

Psal. 42. 3.

Habac. 2. 2. 1.

Apoc. 5. 1. 5.

Gen. 15. 6.

Rom. 4. 13.

Ebr. 11.

Deut. 6. 5.

Math. 22. 37.

Luc. 10. 27.

1. Cor. 12. 13.

Psal. 17. 12.

Psal. 76. 2.

Isa. 45. 15.

Philipp. 4. 7.

1. Tim. 6. 16.

PROPOSITIO IX.

634

Exod. 33. 20. *potest. Deus ipse Moysi præcisè edixit: Non poteris videre faciem meam: non enim vi-*
 Joh. 1. 18. *debit me homo & viuet. Quo respiciebat Johannes, cum diceret: Deum nemo vidit un-*
 1. Joh. 4. 12. *quam. Hinc Petro gratulatur Christus, quod ea de se crederet, quæ ipsi caro*
 Matth. 16. 17. *& sanguis non revelassent. Hinc spiritum proutum esse sciscit, carnem vero infir-*
 Matth. 26. 41. *mam. Paulus quoque docet prudentiam carnis, mortem esse; prudentiam autem spiri-*
 Rom. 8. 6, 7, 8. *tus, vitam & pacem. Quod & pluribus locis inculcat. Cum igitur perfectam sui co-*
 gnitionem nobis Deus impertiri nolit, quamdiu corporeis hinc vinculis constricti te-
 nemur, suæ omniopias signa & indicia sic temperavit, ut in crepera luce ambulantes
 errabunda vestigia fidei ductu regeremus. Dum sumus in corpore, inquit Apostolus,
 2. Cor. 5. 6. *peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Juxta hanc fa-*
 cultatum nostrarum distinctionem, triplex hominum genus agnovisse r. or vetustos
 Ecclesiæ Patres, *σάρκινον*, sive *χρυστόν*, quasi carnos, seu terrenos dicas, qui rebus sen-
 sibilibus dediti sunt; *ζωικόν*, animalium, quorum omne est in animis ad Dei co-
 gnitionem attollendis studium; *πνευματικόν*, spirituum, quorum eximius est in
 Deum amor, ac pietas singularis. In his defectum intellectus fides sarcit; & Prophe-
 tiarum mystera, ad quæ mens humana caligat, fides irretortis oculis intuetur. Has
 quippe ambages iis extricaturum se promisit Deus, quorum dedita sibi mens esset,
 Matth. 11. 25. *quique rectis studiis veritatem lectarentur. Confiteor tibi, Pater, Domine cali & terre,*
inquit Christus, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.
 Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Quibus adsonant ista Pauli ad Corinthios:
 1. Cor. 2. 6, & *Sapientiam autem loquimur inter perfectos, sapientiam vero non hujus seculi, neque princi-*
 seq. *pum hujus seculi, qui destruntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita*
est, quam prædestinavit Deus ante secula, in gloriam nostram, quam nemo principum hu-
jus seculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam gloria Domini crucifixissent. Sed sicut
scriptum est, Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit,
 2. Cor. 4. 1, 4. *quæ preparavit Deus iis qui diligunt illum; nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum.*
 Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei: & in sequenti Epistola: Quod si
 etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis qui percunt est opertum: in quibus Deus hu-
 Manus seculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloria Chri-
 Math. 13. 1. *sti, qui est imago Dei. Rursum ait Jesus Discipulis: Vobis datum est nisse mysteria regni*
caelorum: illis autem non est datum; qui nempe superbis & elatis animis imbecillitatis
 humanae parum memores insolescerent. Stuporem quippe ipsis & tenebras offundit
 Deus, ut quæ occurrunt in oculos, ne ea quidem videre possint. Quem in numerum
 Israëlitas retulit Isaias, sic eos disertis verbis incessens: *Miscuit vobis Dominus spiri-*
 Isa. 29. 10, & *tum soporis, claudet oculos vestros; Prophetas, & principes vestros, qui vident visiones,*
 seq. *operiet. Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti*
litteras, dicent, Lege istum: & respondet, Non possum; signatus est enim. Et dabitur liber
 Dan. 12. 4, 9. *nescienti, diciturque ei, Lege; & respondet, Nescio litteras. Par est istorum hæc apud*
 Amos 5. 18, 19. *Danielem sententia: Tu autem, Daniel, claudes sermones, & signa libri usque ad tempus*
præfinitum tempus. Nec aliud sibi volebat Amos, cum diceret: Væ desiderantibus diem
 2. Cor. 3. 15, & *Domini: ad quid eam vobis? dies Domini ista; tenebra, & non lux. . . . Numquid tenebra*
 seq. *dies Domini, & non lux? caligo, & non splendor in ea? Idem etiam significabat vela-*
 men, quo faciem obnupsit Moyses, cum de Monte descenderet. Moyses, inquit Paulus,
 ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem ejus quod eva-
 cuatur, sed obtusi sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in
 lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur: sed usque
 in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem
 conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Hoc autem velum oculis suis obdu-
 ctum esse ne recentiores quidem Judæi insitiantur, olimque sibi ab hominibus qui-
 busdam detractum iri fatentur; tum videlicet, cum ab iis Scripturæ intelligendæ
 modum rationemque condiscant. Nempe respiciunt ad hoc effatum Isaiæ: *Et præci-*
 Isa. 25. 7. *pitabit (Dominus) in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam*
quam orditus est super omnes nationes. Quam prædictionem ad Christum pertinere se-
 quentia manifesto indicant, & Ebraei ipsi fatentur. Porro non omnes prædictiones
 involucri obsepsit Deus, sed Prophetas quandoque claris, apertisque verbis oracula
 sua pandere jussit; eaque præsertim quæ ad morum emendationem, vel ad instan-
 tium malorum cautionem, aut emolumentum denique eorum conducerent, quos
 præsentibus auxiliis Deus prosequi vellet: alias vero Prophetias, quibus graviora, &
 supra plebis captum posita inessent mysteria, intra quasdam obscuritatis latebras re-
 cludit; ad excitanda videlicet piorum hominum studia, & profani vulgi obtutus arcendos.

Origen. libr. 7. *οὐ μὲρ δὲ αὐτῶν ἐστὶν ἡ ἀποκάλυψις τοῦ προσώπου τοῦ κυρίου, καὶ τὸ ἀποκάλυψαι τὴν ἴψην*

In allegoriis
et hinc
elaborarunt
Judæi,

Euseb. Præp.
libr. 8. cap. 10.
& Hist. Eccl.
libr. 2. cap. 17.

Euseb. Præp.
libr. 11. cap. 1.
& libr. 12. cap.
1. & 4.

Plat. De Poët.
Homer.
Plat. libr. 2. De
Rep.

Plutarch. De
audiend. Poët.

R. Mos. ben
Maim. Mor.
Nev. Part.
3. cap. 43.

R. Mos. ben
Maim. in
Jad. libr. De
conv. cap. 3.
scd. 5.

Osee. 12. 10.

Ezech. 17. 29

VIII. In interpretando eo genere Prophetiarum, aliisque Scripturæ locis, quæ allegoricum sensum recipiunt, plerorumque Judæorum desudavit industria. Testis Philo, qui totis allegoriarum voluminibus Scripturam sacram explanavit. Testis & Aristobulus, itidem Judæus, Philone antiquior, & in Machabæico secundo laudatus, qui Mosem interpretans allegoriis usus est, & cujus insigne fragmentum ad id probandum attulit Eusebius. Testes & Therapeutæ à Philone celebrati, sive Judæi, sive Christiani Judaica instituta servantes, à quibus *ἑρμηνεύσεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐγένοντο* sive *ὑπονοήτων ἐν ἀλληγορίαις*. *Explicationes sacrarum Scripturarum fiebant tropice per allegorias*, quique morem hunc à majoribus acceperant. Testis Eleazarus Pontifex apud Aristeam, qui Aristæas, germanusne sit, an suppositivus, operum nostrorum non est nunc inquirere, satis est hoc veterum Ebræorum institutum ex eo cognoscere. Testis denique Josephus, in loco proxime notato. Veniunt & in hunc censum Deuterotæ, Scripturarum sacrarum Interpretes, quos scribit Eusebius exponere solitos fuisse, quæ per ænigmata in iis essent adumbrata. Quos inter ii tantum admittebantur, qui robusta ac præstanti quadam animi maturitate & vi præditi essent. Conferendi illuc quoque quos *דרשנים*, hoc est *Concionatores* appellant. Porro *ἑρμηνείαν* illam *δὲ ὑπονοήτων* Philoni memoratam, quam *τῶν φανερῶν λεγομένων* opponit Plutarchus, explicandis Homeri Poëmatis jam olim abhbitam fuisse dicitur ex Platone, cum Homeri *θεομετείας* minime recipiendas esse docet, *ἅτ' ἐν ὑπονοήτοις πεποιημένας, οὐτ' ἀνδρῶν ὑπονοήτων*, cum non facile dignoscere possit adolescens, quid sit *ὑπόνοια*, quid non. *ὑπόνοιας* intellige, quæ deinde *ἀλληγορίας* dictæ sunt: vetustiorum enim scriptorum ea vox est, teste Plutarcho. Has *ὑπόνοιας*, sive *ἑρμηνείας* (utroque enim nomine appellantur) Judæi *מדרשים* dixerunt, iisque libros suos refererunt: nec minus iis tribuunt nonnulli auctoritatis & fidei, ac Cabalisticis ipsis Traditionibus, ut auctor est Maimonides in More Nevochim. Ii quoque significationem allegoricam *אגדה* & *על דרך של בני אדם* appellant, eosque aiunt valde falli, qui eam exponant, *על דרך משל*, *על דרך קטן*, *על דרך גדול*, *תאנאן* *tanquam locutiones ab hominibus usurpari solitas*; cum exponenda sit *משל*, *תאנאן* *tanquam parabola*: nudam vero & simplicem appellant, *פשוט*, & *דבר קטן*. Et jam olim scitum est inter ipsos, omni Scripturæ sensum inesse utrumque, *פשוט עם אגדה*, *simplicem cum occulto*. Hinc Agadici dicti, in Midrasch Thehillim, aliisque Judæorum scriptis memorati, qui in eruendis profundioribus mysteriis operam consumebant omnem, nec Cabalisticis nugis abstinebant. Perpauci hi erant numero; fortasse ob studii difficultatem, quæ plures deterrebat: eorum quoque scriptiones erant oppido raræ; fortasse quod vulgi captum præterirent. Idem Maimonides in Jad Chazacah, libro De conversione, tertio capite, terram Chanaan significare ait, *ארץ החיים*, *terram viventium*, *והוא העולם הבא*, *hanc autem esse seculum futurum*. Idem libro De Regibus, postquam lupi & agni concordiam allegorice exposuist, univèrse concludit has *פירות*, iisque similes, quæ pertinent ad Messiam, allegorias esse. Pleraque hujusmodi proponit: & Præfatione in Misnajoth, dictata Thalmudis, quæ *פירוש סוטה* sumta, ridendæ absurditatis plena esse videbat, ad *מגות* detorsit. Eadem aliorum multorum ratio est. Thalmudistæ, capite quinto Beracoth, omnem Tabernaculi Mosaici supellectilem ad cælestium significationem revocant. R. Isaac Abrabaniel, vir celebris inter suos, docet omnem Tabernaculi apparatus ad id præcipue esse instructum, ut sit, *בספר הכמה עלינה וענין נבכר אשר אליו ותישר*, *Velut liber sapientie sublimioris, & rei gloriosa ad quam ista referuntur*. Idem apud R. Mosem Albeldam reperias, Quid reliquos commemorem, qui nuda literæ doctrina non contenti, ad allegorias mentem extulerunt, quales inter ceteros Rabba ben Nachmoni in Beresith Rabba, & R. Jacob Baal Haturim in Genesin, & R. Simeon in Jalcut, & Elisah in Ecclesiasten, & R. Joseph Samiga in Convocatione sanctitatis, & Auctor libri, cui titulus est, *סוד ישרים*, *Pomum & flos*. Circumfertur liber Rabbimicus, cui titulus, *יסוד ישרים*, *Fundamentum Canticorum*, expositio videlicet libri Ruth, qua ostenditur geminum in Scriptura contineri sensum, apertum & opertum. Istarum *ὑπονοήτων* diversâ genera exposita sunt à R. Azaria in Meor enaiim, & ab Aben Ezra in Threnos. Laudatus jam sæpius Maimonides, in Præfatione præclari operis More Nevochim, multa de Scripturæ factæ parabolis & ænigmatis disserit. Ac primum ostendit, non solum perplexo hoc docendi genere usos esse Sapientes, sed & necessario hoc fecisse, nec aliter facere potuisse. Tum multiplices ait esse parabolarum formas, ad idque potissimum susceptum sibi hoc opus, ut ad Prophetarum parabolâs intelligendas Lectori viam muneret: nec enim ad propheticarum vaticinationum intelligentiam posse perveniri, nisi enodandarum parabolarum ratio teneatur. Atque id confirmat hoc loco Osee: *Ego visionem multiplicavi, & in manu Prophetarum assimilabo*, sive, *similitudines proponam*. Id enim sonat Ebraice vox, *ארכה*. Utitur & hoc Ezechielis: *Fili hominis, propone*

planationes, easdem tamen admittere, ad eludenda vaticinia Prophetarum, quæ in Christo Jesu *אֵלֶּיךָ לֵאמֹר* completa sunt. Velut illud Davidis: *Foderunt manus meas, & pedes meos*: tum istud: *Diriserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*: atque hoc etiam: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto*: & id quoque Isaïæ: *Et dedi te in sædus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum*: necnon & illud Zachariæ: *Ecce rex tuus veniet tibi justus & saluator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae*: tum & illud ejusdem: *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos*. Quæ ἀλλουροειδῶς Judæi pro arbitrio detorquent. Sed & inter novitios Judæos R. Manasse in opere De resurrectione multas patrum suorum ineptias, in Thalmude Rabbīnorumque libris consignatas, flecīt ad allegoricum sensum, seseque singulari tractatu aucturam spondet de allegoriis, quæ his scripturionibus continentur. Suo sibi denique gladio jugulatur ipsi, cum pervulgatum hoc inter eos usurpant effatum: *אין בתורה אפילו אות אחת שאין הררים נדורים תלויים בה*. *Ne unica quidem in Lege litera extat, è qua non pendeant montes magni.*

& Ethnici.

I X. Abeamus ad Ethnicos, quorum plerique hoc genere delectati sunt. Homeri, ut dixi, Poëmata in allegorias jam olim à plerisque tracta fuisse, vel ex uno hoc, quod attuli, Platonis effato colligitur. Extabant olim Homericæ allegoriæ Metrodori Lampisceni, extant hodieque & illæ Heraclidis Pontici, & Porphyrii. Nonnullas etiam Plutarchus in libro De vita & poësi Homericæ proposuit. Idem in libro De audiendis Poëmatis egregium earum exemplum offert, unde intelligas quos intra fines ea debuerint consistere, ne vel progredierentur longius nimis curiosi & ingeniosi Interpretes, mysteria Homero affingentes, de quibus ne in somnis quidem cogitavit; vel in nudo verborum sensu hærent. Longe vero plurimas reperias apud Eustathium. Notabile est illud Dionis Chrysostomi in Oratione de Homero, solitum fuisse Homericis temporibus res naturales fabulis implicare. Addidisset, res quoque pertinentes ad mores & ad politica, & cujuscunque tandem generis, figmentis dissimulare. Hieroglyphica Ægyptiorum, eorumque significationes retulit in literas Chæremon, Augusti ætate. Nec multo post Cornutus Græcorum mythologiam naturæ rationibus accommodavit, eo libro, qui sub Phurnuti nomine circumfertur. Ab utroque, Cornuto, & Chæremone, τὸν μετὰ τὸν Ἰωνῶν τῶν παρ' Ἰλλουσι μυθολογικῶν ἑρμηνειῶν Græcanicorum mysteriorum allegorice interpretandorum rationem, accepisse Origenem testificatur Porphyrius. Edidit Palaphatus Ægyptius, λύσεις τῶν μυθολογικῶν εἰρημολογῶν. *Solutiones eorum que fabulose dicta erant.* Totus est in hujusmodi fabularum Græcarum allegoriis evolvens Fulgentius Planciades. Quasdam & illarum anagogas scripsit Michaël Piellus. At consumpsit diuturnitas temporis, Zenonis, Chryssippi, & Diogenis Babylonii libros, quibus fabularem historiam à nugis dejectam, traduxerunt ad Physiologiam, & Orphei ac Musæi nominibus præscriptas fabellas, tum & illas Homeri ac Hesiodi, ad suas de Diis opiniones applicarunt. Vana sane fuisset eorum opera, qui doctrinam suam velarunt figmentis, nisi fuissent qui dispellere tenebras, & arcana eruere studuissent. Imo vero fatendum est, quæcunque gens fabulatores habuit, eandem & suos fabularum Interpretes habuisse. Id quod de Assyriis & Arabibus Lucianus commemorat. Plura asserre poteramus in eam sententiam, si incerta res aut controversa ageretur. Satis profecto ex istis intelligitur μετὰ τὸν Ἰωνῶν hoc interpretandi genus Æbræis Scriptoribus pariter & *ἑῖς ἕωθεν* acceptum ac familiare fuisse; ac inique porro facturos, si qui in nobis culpæ audeant, quod in aliis probare coguntur.

Lucian. Macr.

Vanitatem oraculorum suorum & Sybilarum eisdem Ethnici agnoscent.

X. Nunc antequam manum tollamus de tabula, postulare locus, ut de Ethnicorum oraculis disputemus, quæ Prophetica facultatis specie quadam vulgi stoliditati diutissime illuserunt, & Christianæ legis Adversariis ad prædictionum Veteris Testamenti vim oppugnandam argumentum præbere possunt. Nam si Prophetias, quibus se tutetur, habet etiam mendacium & impietas, quid in iis præsidii veritas collocabit? Verum jam tum etiam cum maxime vigerent oracula, ita prolapsa erat eorum fides apud sanæ mentis homines, ut nihil inter eos esset contentius. Pythiam auro à Philippo corruptam, facete dicebat Demosthenes φιλιππίδην Chryssippum superstitionibus valde deditum, ut Stoicum decuit, oraculis totum volumen implevisse ait Cicero, *partim falsi, partim casu veris, ut sit in omni oratione sapissime; partim stixiloquis & obscuris, ut interpres egeat interprete, & fors ipsa referenda sit ad sortes; partim ambiguis, & que ad Dialecticum referenda sint.* Audiamus præterea Origenem sic disputantem contra Celsum: *δωρατὸν μὲν ἡμῶν σωμάτων ἀπὸ αἰετοπέλου, καὶ τῶν τῶ ἀετοπέλου φιλοσοφησάντων, οὐκ ὀλίγα εἶπεν εἰς ἀναξιοπύω τῶ ἀετὶ ἢ πυθίας & τῶ λοιπῶν χρηστικῶν λόγων. δωρατὸν δὲ καὶ τὰ λελελυμένα τῶ ἑπικούρω, καὶ ἑῖς ἀπαλομύοις αὐτῶ τῶ*

Plut. Dem.

Cicer. libr. 1. De divin.

Origen. libr. 7. contr. Cels.

ἄλλοι δὲ τῶν αἰσῶν, ὡς ἡδύπορος διέταξεν ὅτι καὶ ἐλλείποντες, ἀναστρέφοντες τὰς νομιμασίας καὶ τὰς διδασκαλίας ἐν τῇ αἰσῶν διανοίᾳ: Possumus quidem, si Aristotelis & Peripateticorum scripta compilare velimus, non pauca afferre ad ea labefactanda, quae de Pythia & reliquis oraculis feruntur. Possumus quoque, si exprobanus quae de iisdem rebus ab Epicuro, ejusque sectatoribus disputata sunt, ostendere, nonnullos Graecorum resellere & assernari oracula, quae per universam Graeciam communi & tralatitio usu, etiam cum admiratione recipiuntur. Vanitatem vero oraculorum aperte confitetur Porphyrius, rei apprime consultus, ut qui librum scripserat De philosophia ex oraculis petita. Rem pluribus testimoniis, tum & exemplis ac rationibus confirmare promptum esset: sed cum Eusebii toto id libro Praeparationis Evangelicae sexto praefiterit, amandari se illuc Lectori benignus patiatur. Idem omnino de Sibyllinis carminibus putandum est; non recentioribus istis, quae circumferuntur & καθάρσιος vulgo damnata sunt, sedde antiquis etiam, quorum meminerunt Veteres. Callide, inquit Cicero, qui illa composuit, perfecit, ut quodcumque accidisset, praedictum videretur, & hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam laqueam obscuritatis, ut iidem versus alias in aliam rem posse accommodari viderentur. Et deinde: Quamobrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, ut id quod proditum est a majoribus, injussu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad suscipiendas religiones. Post operam ad scripturam illarum inutilitatem demonstrandam utiliter a Blondello positam, in longiori argumenti hujus tractatione, mihi ingratus, Lectori inutilis labor poneretur. Quamquam & ea, quae in contrarium nuperrime attulit Johannes Crasletius, pietate insignis & doctrina, cum fructu & voluptate legi possunt.

Porphyr. apud Euseb. Praep. libr. 6. cap. 5.

Cicer. De div. libr. 1.

Blond. De Sibyll. libr. 1. cap. 8. 9. 10.

EPILOGUS NONAE PROPOSITIONIS.

Hic vero finis esto Propositionis hujus, in qua cum ex Veteris Testamenti cum Novo contentione & Parallelismo perspicuum sit, Prophetias omnes Veteris Testamenti de Messia, & quae iis continentur *κεχρημα*, in Jesum Nazarenum aptissime quadrare, in neminem vero praeterea: supra vero in octava Propositione demonstravimus cum esse Messiam, cui uni Prophetiae omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt, sequitur omnino Jesum Nazarenum esse Messiam. Quod erat probandum.

Π Ο Ρ Ι Σ Μ Α .

Libri Veteris Testamenti sunt divinitus inspirati.

PROPHETIAM omnem esse veracem, cum res in ea praedictae contigerunt, tertio inter Axiomata loco posuimus. Ostendimus autem nona hac Propositione res in Prophetiis Veteris Testamenti de Christo praedictas, in Jesu Nazareno contigisse. Unde concluditur Prophetias Veteris Testamenti, quae ad Christum spectant, esse veraces. Sed & alias pleraeque Veteris Testamenti Prophetias veraces esse sexta Propositione demonstravimus. Axiomatum porro nostrorum quartum hoc est, Prophetiam facultatem a solo Deo esse. Ergo haec Prophetiae Veteris Testamenti a Deo solo sunt. Atqui Prophetias illas continent libri Veteris Testamenti. Unde sequitur libros Veteris Testamenti esse divinitus inspiratos. Origenes quidem cum in libro quarto De principiis probare vellet, divinitus inspiratam esse sacram Scripturam, non alio id confecit argumento, quam eventu praedictionum: Antequam, inquit, completerentur ea quae a Prophetis fuerant praedicta, quamvis vera essent, tamen ostendi vera esse non poterant, pro eo quod nondum probarentur impleta. Adventus vero Christi, vera esse & divinitus inspirata, quae dixerant, declaravit; cum utique prius haberetur incertum, si eorum quae praedicta fuerant, exitus esset implendus. Idem in libris contra Celsum: ai *αεσοφιστιαι* *οἱς μὴ ἀπέστρωσε ἐπισημασθε τῆς ἐν αὐταῖς ἀεσοφιστικῆς, ἵνα μὴ μὴ δὲ θεοῦ ἀεσοφιστικῆς* Sed & Prophetiae, si quis ad praenotionem, quae ipsis inest, non perfunctorie attenderit, idoneae sunt ad persuadendum ei qui legendis iis prudentem & equum animum adhibuerit, in viris illis spiritum Dei fuisse. Constat igitur libros Veteris Testamenti esse divinitus inspiratos. Quod erat probandum.

Orig. libr. 4. De princ. c. 1.

Orig. cont. Cels. libr. 8.